Închisoarea noastră cea de toate zilele

*

ION IOANID

EDITURA ALBATROS

ION IOANID

ÎNCHISOAREA NOASTRĂ CEA DE TOATE ZILELE

ION IOANID

ÎNCHISOAREA NOASTRĂ CEA DE TOATE ZILELE

VOLUMUL I

1949, 1952—1954

EDITURA ALBATROS

1991

Încep să-mi dau seama că numai caracterul importă. Convingerea politică, părerile filosofice, originea socială, credința religioasă nu sunt decît accidente : numai caracterul rămâne după filtrările produse de anii de pușcărie ori de viață...

N.Steinhardt — „Jurnalul fericirii."

ISBN 973-24-0217-2

1949 — MALMAISON — (PRIMA ARESTARE)

În 1949, aveam 23 de ani, locuiam în București la o bună prietenă, la primul etaj al unui imobil de pe bulevardul Dacia.

Era toamna, când într-o zi, pe la orele două noaptea, au dat buzna în casă patru securiști în civil, cu pistoalele în mână. Cei șase locatari ai etajului au fost toți adunați în salon și luați apoi rând pe rând în camerele lor, pentru a fi prezenți la percheziție. Primul am fost eu.

Pe măsuța de noapte, seara înainte de culcare, pusesem cartea lui Hitler, „Mein Kampf". Avusesem peste zi o discuție cu un prieten și consultasem seara cartea pentru a vedea cine avusese dreptate. Unul din securiști, răscolind patul și trântind cartea jos, a ridicat-o și fără să se uite la ea a pus-o din nou pe măsuță. Apoi a luat toate cărțile din bibliotecă pe rând și le-a scuturat, ținându-le de coperte.

Toate lucrurile din dulap au fost scoase, pipăite și aruncate pe jos și pe pat. În partea de sus a dulapului, pe un raft, se aflau diferite scule, un aparat vechi de radio demontat, sârme etc.

Cu câteva zile înainte, ținusem acolo un pachet cu capse și fitil Bickford, pe care apoi îl dădusem mai departe. Conținutul pachetului, plus muniție și alte arme și grenade proveneau de la Fortul Bragadiru. Ajungînd cu percheziția la acest raft, unul din securiști a găsit un pachet cu fitile și capse, în ambalajul lui original militar, care rămăsese rătăcit în dulap. L-a desfăcut, examinat cu curiozitate, l-a mirosit și neștiind ce este, imaginându-și că aparține radioului demontat, l-a aruncat în grămada de lucruri scotocite de pe jos. La un moment dat, unul din securiști și-a pus pistolul pe masă, lângă scaunul pe care mă așezaseră. Cum la acea vreme eram pasionat de arme, mi-am dat seama că era un Beretta 9 mm, fără încărcător. Am făcut remarca cu voce tare și cu oarecare mândrie că nu mă las păcălit de astfel de trucuri. Cu timpul aveam să mă lecuiesc de a arăta că nu sunt prost !

Când s-a terminat percheziția la mine în cameră, am fost luat numai în cămașă și pantaloni între doi securiști, am coborât scările până la intrare unde a mai apărut un al treilea și astfel încadrat am mers pînă la o mașină, oprită pe Str. Polonă, la vreo 30 de metri. Unul din agenți s-a suit lângă șofer în față, iar eu între ceilalți doi, în spate. Mi-au pus cătușe la mâini, ochelari negri pe ochi și unul din cei doi m-a culcat cu capul la el în poală. Am mers cam un sfert de oră, pierzînd complet simțul direcției. La un moment dat am auzit cum se deschid niște porți metalice, mașina a mai mers câțiva metri și s-a oprit. Mai târziu am aflat că eram la Malmaison pe Calea Plevnei.

Am fost scos din mașină și susținut și dirijat de coate am mers câțiva metri pe un drum pavat. Un câine m-a adulmecat mârâind. Am urcat două-trei trepte, o ușă s-a închis în urma mea și mi s-au scos ochelarii. În spatele unui birou era un civil, care mi-a cerut să-mi golesc buzunarele, să-i dau cureaua și pantofii. M-a pipăit de sus până jos fără să mă dezbrace și mi-a aruncat o pereche de cipici din stofă militară kaki, mult prea mari pentru mine, murdari și umezi. Mi s-au pus din nou ochelarii și am fost dus pe un coridor, până în dreptul unei uși. Au deschis-o, m-au împins înăuntru și mi s-au scos ochelarii.

Celula avea cam 2,50 m pe 2 m. De-a lungul peretelui din stânga două paturi de fier suprapuse. Pe peretele din fund, un calorifer. Paturile erau făcute cu : saltea de paie, cearceafuri, pătură, pernă umplută cu paie și față de pernă. Era foarte cald și mirosea a motorină. Ușa era din lemn gros și avea o vizetă.

Gardianul care mă adusese era în cămașă și purta și el cipici, iar la centură îi atârna un toc de pistol. Din ușă mi-a dat instrucțiunile pe șoptite : a început prin a-mi spune că mă aflu la „regimul tăcerii", că n-am voie să vorbesc, să cânt, să fluier sau să bat în pereți. Peste zi n-am voie să mă culc. Numai dacă am ceva foarte important, pot bate la ușă. Când aud că se deschide ușa, să mă întorc cu spatele. Apoi a închis ușa și a tras zăvorul. Deasupra ușii, foarte sus, celula fiind foarte înaltă, era o ferestruică care dădea pe coridor. La mijlocul plafonului atârna un bec, în permanență aprins.

Cu câteva zile înainte de arestare, o prietenă, Anca Tyllo, mă rugase să-i dau la reparat lănțișorul unei cruciulițe de aur. Îl reparasem și pentru a nu-l pierde, fiind foarte fin, mi-l pusesem la gît împreună cu cruciulița. La percheziție scăpase neobservat. L-am scos de la gît și l-am pus în buzunarul de ceas de la pantaloni. Nu mi l-au găsit și după opt zile când mi-au dat drumul, i l-am dat înapoi Ancăi.

La început, pe coridor, mi s-a părut a fi o liniște absolută, dar încet, încet, auzul mi s-a ascuțit și am început să disting pașii în cipici de pâslă, uși închizîndu-se și deschizîndu-se, pocnituri din degete sau plesnituri din palmă. (Așa se chemau gardienii între ei, ca să nu vorbească). Uneori auzeam plânsete, vaiete, care erau urmate de pași repeziți, uși deschise și închise, strigăte înăbușite și apoi liniște. Când am fost băgat în celulă, mi s-a mai spus să mă culc cu fața spre ușă și cu mâinile peste pătură, astfel ca să mi se vadă fața și mîinile prin vizetă. Am adormit imediat. Mă simțeam istovit. Probabil reacția nervoasă ! Am fost trezit de câteva ori prin bătăi ușoare în ușă, de câte ori, prin somn, mă întorceam cu fața la perete. Cred că gardianul se uita prin vizetă la fiecare minut. Cred că la ora 5 era deșteptarea. Trebuia să-mi fac patul, apoi celulă după celulă, eram scoși la closet. Gardianul îmi dădea o foaie de hârtie higienică și asista cu ușa deschisă la tot ce făceam. În aceeași încăpere era și o chiuvetă, unde te spălai pe mâini și pe față. Prosop nu era ; foloseam o batistă pe care mi-o lăsaseră. Toate drumurile afară din celulă se făceau cu ochelarii la ochi, cu mâinile la spate și dirijat de gardian. După toaletă și spălat, primeam în celulă o gamelă cu surogat de cafea și un sfert de pâine pentru toată ziua. Era pâine făcută în formă, cleioasă, după modelul rusesc. I se și spunea bulcă rusească. O puneam pe calorifer, unde în câteva ore se întărea că abia o mai puteam rupe. La prânz primeam puțină supă limpede și un polonic de mîncare : fie cartofi, fie varză, fie arpacaș, uneori cu o bucată de carne. Seara primeam numai felul doi de la prânz.

Prima zi n-am băut decît cafeaua şi n-am mâncat decât pâinea. Seara am fost scos din celulă, dus într-o încăpere, aşezat pe un scaun în faţa unei măsuţe mici cu faţa spre perete. Când mi s-au scos ochelarii, am văzut în dreapta mea un colţ de birou pe care se aflau trei lămpi metalice, cu braţ flexibil şi abajur, îndreptate spre măsuţa mea. Din cauza luminii puternice, dacă întorceam capul spre dreapta, nu vedeam nimic dincolo de lămpi. Spre stânga vedeam uşa prin care intrasem şi care era capitonată. Pe măsuţă era hârtie, toc şi cerneală. Vocea anchetatorului venea de dincolo de biroul pe care se aflau lămpile. În următoarele şase zile, am pierdut complet noţiunea timpului, fiind adus în această cameră de nenumărate ori, apoi în subsol la bătaie şi în celulă, ciclul repetându-se fără întrerupere zi şi noapte cu stagii de şedere diferite în aceste încăperi şi la intervale neregulate. Uneori când ajungeam în celulă, găseam gamela cu mâncare rece şi nici n-apucam să mănânc şi eram din nou dus la anchetă. Alteori cînd eram adus în celulă mi se spunea să mă culc că e noapte şi cum aţipeam, eram din nou luat. A şaptea zi de la arestare eram complet abrutizat şi adormeam în timpul anchetei.

Primele anchete s-au succedat într-un ritm accelerat : cam două ore în anchetă şi apoi câte un sfert de oră în celulă. După aceea, timpul în anchetă s-a lungit... sau aşa mi s-a părut, fiind tot mai dezorientat în privinţa timpului, pe măsură ce oboseala şi lipsa de somn creşteau.

În primele ore de anchetă, întrebarea „leit-motiv" care revenea sistematic era : ce acţiune duşmănoasă ai întreprins împotriva regimului ? Negând că aş fi făcut ceva ilegal, urmau întrebări despre trecutul meu, despre familie, şcoală, facultate, prieteni etc. Apoi se revenea la întrebarea primă şi totul se relua de la început. Toate răspunsurile date verbal trebuia apoi să le scriu. De fiecare dată când eram adus la anchetă, lucrurile se repetau, astfel că am scris cât am stat la Malmaison zeci de pagini dând la infinit aceleaşi răspunsuri. Pe la jumătatea primei zile, s-a precizat obiectul anchetei, pe care de altfel îl bănuiam : „Ce ştiam şi cum contribuisem la activitatea de spionaj a vărului meu George Boian", care fusese arestat în primăvara aceluiaşi an şi despre care nu se mai ştia nimic de atunci. Voi reveni mai târziu asupra acestui subiect.

Mai întâi, câteva episoade din cursul anchetelor (până la precizarea obiectului interogatoriului) şi despre care îmi mai amintesc. La un moment dat, întrebările concentrându-se asupra vieţii petrecute de mine la ţară, la Ilovăţ, în Jud. Mehedinţi şi cerându-mi-se numele oamenilor de încredere din sat, răspunsul meu a fost că îmi amintesc foarte multe nume, dar nu ştiu ce să înţeleg prin „oameni de încredere". Am fost atunci trimis în celulă şi mi s-a spus că voi primi cele necesare pentru a scrie o listă cu toate numele de care îmi amintesc. Într-adevăr, peste câteva minute uşa s-a deschis, mi s-a băgat în celulă o măsuţă, un scaun, toc, hârtie şi cerneală şi mi s-a spus să bat la uşă când voi fi terminat. Pe câteva pagini, am înşirat toate numele familiilor (bărbaţi, femei şi copii), luând casă cu casă, de la un cap la altul al satului. Când am terminat, am bătut la uşă. Gardianul a venit cu un plic şi mi-a cerut să bag paginile scrise înăuntru şi să lipesc plicul. După scurt timp am fost din nou dus la anchetă. Despre oamenii din sat şi despre lista mea, n-a mai fost vorba niciodată.

Altădată mi s-a pus întrebarea : „Ce oameni periculoşi veneau la tatăl dumitale în casă ?" (Aici trebuie să fac remarca că tatăl meu murise

de nouă ani iar eu la acea dată aveam 14 ani !). Întrebând ce înseamnă periculoşi", mi s-a spus : „oameni politici, duşmani ai clasei muncitoare !". Şi de data asta mi s-a cerut să fac o listă în celulă. Ritualul cu masa, scaunul, tocul, hârtia şi la urmă plicul lipit, s-a repetat. Cu toate că eram încă un copil când a murit tatăl meu, îmi erau clare încă în minte, nume şi personagii care ne veneau în casă pe acele timpuri. Cum tatăl meu se dedicase cu pasiune vieţii politice, am înşirat pe lista mea, nume de-a valma, de ţărănişti, liberali, legionari, oameni de stânga, de dreapta, etc... dar în capul listei am scris : Dr. Petru Groza ! ! ! (şi acest spirit de fraudă ieftină, pe care cu toată teama, atunci îl practicam, mai târziu, cu experienţa puşcăriei, l-am abandonat). Nici despre această listă, nu avea să mai fie vorba niciodată în anchetă.

Într-o zi între două anchete, am fost dus la câteva uşi distanţă de celula mea, într-o celulă amenajată în frizerie. Pe stânga cum intrai, o oglindă, o chiuvetă şi un scaun de frizer. Frizerul, cu o haină scurtă albă şi cu pistol la şold. Pe peretele opus, o lozincă din litere roşii, înfipte cu ace în zid. Imposibil de descifrat ! Abia când m-au aşezat pe scaun şi am privit în oglindă am înţeles ce scria : Moarte duşmanului poporului ! Era numai la adresa celui de pe scaun, adică a arestatului, fiind scrisă invers.

Dar să revin la anchetă. Când mi s-a dat de înţeles că sunt arestat în cazul Boian, am început prin a nega orice amestec. Dacă până aici ancheta decursese într-un limbaj civilizat şi comportarea fusese destul de corectă, de aci înainte avea să se schimbe. Nu s-a trecut la insulte, deoarece anchetatorul, pe care nu-l văzusem încă niciodată la faţă, avea o limbă românească aleasă şi stăpânea perfect limbajul juridic. În schimb ancheta devenea tot mai presantă şi se făceau aluzii la metode, care mă vor face să declar adevărul, despre ceea ce făcuse Boian cu complicitatea mea.

Iată pe scurt despre cazul Boian, atât cât ştiam eu la vremea aceea : G.B. primea (din nu ştiu ce surse) informaţii pe care apoi le transmitea prin intermediul unei ambasade străine, lui Nicolaie Caranfil, care se afla în Vest. O astfel de scrisoare, cu informaţii economice, politice şi despre diverse unităţi militare sovietice, mi-a încredinţat-o într-o zi, pentru a fi bătută la maşină de urgenţă. La rândul meu, am rugat-o pe prietena la care locuiam (N.Z.) şi care lucra ca dactilografă, să-mi facă acest serviciu. Totodată, vrând să-l ajut pe prietenul meu Baby Ivanovici, a mai fost bătută la maşină o scrisoare, dictată de el, către firma Remington din U.S.A. Era vorba de procentele reprezentanţei Remington, pe care el o moştenise de la tatăl lui, care valorau o sumă destul de importantă ce se afla în Statele Unite. Din cauza războiului, legăturile reprezentanţei cu firma fuseseră întrerupte. Baby dorea ca firma Remington, să nu pomenească într-o eventuală corespondenţă cu el, despre această sumă, pe care să i-o ţină la dispoziţie acolo. La rugămintea mea şi cu asentimentul lui Baby, Boian a acceptat, ca o dată cu scrisoarea lui cu informaţii să expedieze, pe aceeaşi cale şi această scrisoare. I-am dat scrisorile lui G.B. în cursul dimineţii, iar în aceeaşi zi, seara, el a fost arestat. Când din anchetă am înţeles că la arestare scrisorile au fost găsite asupra lui, am început prin a nega orice participare.

Mi s-au pus ochelarii la ochi şi am fost condus în afara clădirii. Am simţit din nou prezenţa unui câine care m-a mirosit şi după câţiva metri, după ce s-a deschis o uşă, am coborât o serie de trepte înguste şi abrupte, susţinut şi dirijat de gardian. Ajuns jos, m-a izbit un miros de piv-

niță umedă și de cartofi. Fără să mi se dea ochelarii jos, mi s-a spus să-mi scot pantalonii, să mă așez pe jos cu genunchii la gură și să-mi cuprind picioarele cu brațele. Mi-am dat seama că în jurul meu erau mai multe persoane. Apoi mi s-au legat mâinile cu o sfoară și mi s-a trecut o rangă pe sub genunchi, după care, cu o mișcare bruscă am fost ridicat de capetele rângii în aer. Capetele rângii au fost așezate pe două bare de fier care ieșeau din perete și astfel atârnat cu capul în jos, prezentam în cea mai avantajoasă poziție fundul, peste care mi-au aplicat o cârpă udă. A urmat prima lovitură... cred că de ciomag. Din câte mi-aduc aminte, nu durerea loviturii era atît de mare, cât spaima. După câteva lovituri, nu multe, cred că vreo 6-7, am început să urlu. Cineva m-a întrebat dacă m-am hotărît să spun adevărul. Am spus că da. Am fost coborât din agățătoare, dezlegat, mi-am îmbrăcat pantalonii și am fost dus în camera de anchetă. Ședințele din pivniță s-au mai repetat de trei ori. Am mai fost bătut de două ori în același fel ca prima dată, numai că numărul lovitorilor s-a ridiiat la vreo 20. La a treia ședință din pivniță, în timp ce mă loveau, legăturile de la mîini mi s-au desfăcut și am rămas atârnat ca la trapez de ranga care-mi trecea pe sub genunchi. Instinctiv, cu mâinile libere, mi-am smuls ochelarii de la ochi și am putut vedea pentru câteva clipe scena : pereți de cărămidă netencuită și într-un colț, o grămadă de cartofi. Din cei trei indivizi care erau în pivniță, unul ținea în mână ciomagul cu care mă lovise, iar pe altul l-am recunoscut ca fiind unul din gardienii de pe coridorul celularului. Imediat unul din ei s-a repezit la mine înjurând și mi-a legat brutal peste față o cârpă de sac udă, care se afla pe jos. Mi-a strîns-o atît de tare că mi-a rupt buza, care a început să-mi sângereze. Apoi operațiunea a continuat.

A patra oară când am fost dus în beci, înainte de a mă lega pe rangă și a mă agăța sus, nu mi s-au mai scos pantalonii. Mi-au scos cipicii și mi-au dat să încalț o pereche de bocanci scorojiți, fără șireturi și cu câteva numere mai mari ; probabil buni pentru orice picior. În timp ce-i încălțam, mi-am dat seama pe pipăite, (fiind cu ochelari la ochi) că nu aveau tocuri. Atârnat în aceeași poziție cu capul în jos, au urmat o serie de lovituri la tălpi cu o rangă ; vreo zece, cred. Îmi amintesc că în afara durerii pe locul unde lovea ranga și a usturimii pe întreaga talpă a piciorului provocată de plesniturile tălpii bocancului prea larg, simțeam lovitura în ceafă și creștetul capului. Și așa, cu ședințele din pivniță, alternînd cu cele din camera de anchetă, au trecut câteva zile. De așezat pe scaun nu-mi prea venea la îndemână, iar după ultima bătaie, tălpile mi se umflaseră și călcam greu. Nedormit de câteva zile, mai mult de abrutizare, spaima mi se atenuase, așa că ceea ce simțeam în primul rând, era o totală extenuare.

În anchetă, încet, încet, cedasem și recunoscusem tot ceea ce ei știau deja. Incercasem să spun că eu bătusem la mașină textele scrisorilor, ca s-o scot din cauză pe prietena mea N.Z. Anchetatorul intrînd în amănunte și cerîndu-mi să-i spun exact cât timp mi-a luat dactilografiatul textelor, cum nu bătusem în viața mea la mașină, am dat un timp, care nu putea fi real. Apoi faptul că prietena mea la care locuiam era dactilografă, având mașină de scris acasă, i-a dus repede la adevăr. Am fost obligat să recunosc rămânând până la urmă cu o idee fixă în cap, așa buimăcit cum eram : să spun că atât ea, cât și prietenul meu Ivanovici, habar nu aveau de ceea ce făcea G.B. și pe ce căi urma să trimită scrisorile. Am reușit să rămân pe poziția asta până la urmă. Și cum, așa cum am mai spus, în toate anchetele scriam mereu și mereu aceste răspunsuri, cu timpul ajunsesem să le redau,

să le redactez, exact cu aceleași cuvinte și aceleași fraze ; așa încât la un moment dat, anchetatorul mi-a spus enervat : „Ai învățat răspunsurile pe dinafară !“ De mai multe ori în timpul anchetei, am auzit mai multe persoane care vorbeau pe șoptite cu anchetatorul. Era și o voce de femeie. Odată, când ancheta se oprise asupra informațiilor cu privire la unitățile sovietice, a intervenit cu câteva întrebări o altă voce, cu un puternic accent rusesc. Aveam să aflu mult mai târziu, în închisoare, că pe acea vreme erau consilieri sovietici. Într-o altă zi (sau noapte), după ce din nou, pentru a nu știu câta oară, se revenise la întrebări cu privire la activitatea politică a tatălui meu, într-un moment de extenuare maximă, mi-am lăsat capul pe masă, pătând cu sângele care-mi curgea din buza ruptă, hârtia de scris. M-am trezit deodată cu o mână pe umăr și cu vocea anchetatorului, spunându-mi : Lasă, că n-a făcut numai rău tatăl dumitale ! Am întors capul și atunci l-am văzut prima dată la față pe anchetator. Părea în jur de 40 de ani, cu părul negru lucios, piele destul de închisă și ochi verzi. Era un bărbat frumos, îngrijit îmbrăcat, iar la mână purta o chevalieră de aur. Mi-a spus să întorc capul la perete, s-a retras din nou în întuneric și m-a avertizat că dacă vreodată îl văd pe stradă să traversez și să plec în direcție opusă. Mi-am dat seama că în acel moment fusese singur cu mine în cameră, iar vorbele lui mi-au adus o licărire de speranță.

În a opta zi de la arestare, dimineața, am fost scos pentru ultima dată la anchetă. Cum am intrat pe ușă, gardianul mi-a scos ochelarii, iar anchetatorul mi-a spus să mă întorc cu spatele și să-mi dau pantalonii jos. Imediat m-am gîndit că voia să constate în ce stare mă aflu și cât de vizibile sunt urmele anchetei. Am făcut cu un gest destul de rapid ce mi se cerea, ridicîndu-mi imediat din nou pantalonii. Apoi m-a întrebat dacă mă mai dor tălpile. Am răspuns că nu, deși nu era adevărat și cînd mi-a spus să mă așez la locul meu în fața măsuței, m-am îndreptat cu un pas sigur spre ea, cu toate că, la fiecare pas, simțeam junghiuri în tălpi. Bănuiam că-mi vor da drumul și nu voiau să fie vizibile urmele tratamentului.

În această ultimă ședință, s-a trecut din nou în revistă tot ce declarasem de atâtea ori până atunci, însă tonul se schimbase. Între altele mi s-a spus, à propos de bătăile din pivniță, că aceste metode nu le aparțin lor, că ei sunt împotriva acestor procedee și că nu le-ar aplica niciodată, dacă nu le-ar cere anchetatul prin atitudinea lui dușmănoasă.

După ce am fost adus înapoi în celulă, cu toate că era ziuă, mi s-a spus că am voie să mă întind pe pat. M-am culcat și am adormit pe loc, netrezindu-mă decât seara, scuturat de umăr de un gardian. Mi-a pus iar ochelarii și m-a scos din celulă. Când mi i-a luat de la ochi, mă aflam în camera în care cu 8 zile înainte îmi făcusem intrarea la Malmaison. Mi s-au dat cureaua, pantofii și obiectele ce-mi fuseseră reținute atunci. Am fost pus să semnez o declarație-formular prin care mă obligam să nu spun nimănui tot ce văzusem și mi se întîmplase în aceste opt zile, în caz contrar, făcându-mă vinovat de divulgare de secrete de stat și pasibil de condamnare.

Mi-am încălțat cu greu pantofii, având încă tălpile umflate. Mi s-au pus iar ochelarii și am fost scos din clădire. Pe drum până la mașina în care m-au urcat, am simțit iar răsuflarea câinelui. De data asta eram fără cătușe și numai cu un singur securist lângă mine, în spate. În față, șoferul și încă unul. Din nou am fost culcat cu capul în poala celui de lângă mine. După vreun sfert de oră, masina s-a oprit. Am fost ajutat să cobor și odată

în picioare pe trotuar, mi s-au tras ochelarii de pe ochi, ușa s-a trîntit și mașina a demarat în viteză.

Eram pe Bulevardul Dacia la colțul cu strada Dimitrie Orbescu. Era ora zece seara. După cinci minute eram acasă, unde și prietena mea se întorsese cu câteva minute mai înainte. Fusese și ea ridicată de acasă, în noaptea următoare arestării mele. Ancheta ei fusese mai ușoară, fără atâta insistență și fără maltratări. Recunoscuse că bătuse scrisorile la mașină, fără să cunoască rostul și destinația lor. În aceeași noapte cu mine, fusese arestat și B. Ivanovici. După o anchetă de trei zile, fusese eliberat.

Odată acasă, prima dorință mi-a fost să fac o baie caldă. Spatele mi-era vânăt iar tălpile încă umflate. Durerile cedaseră locul unor mâncărimi, care urmau să mai dureze vreo câteva zile. În săptămâna care a urmat, aveam să aflu câteva lucruri, care mi-au dat explicația unei anumite comportări a anchetatorului și care aveau să-mi ofere încă trei ani de libertate. Cu ani de zile în urmă, înainte de război, într-o noapte la Iași, la ușa Doctorului Gatoski, se prezintă, disperat, un tânăr. Îl roagă pe doctor să-i salveze nevasta însărcinată, care se afla acasă în stare gravă. Doctorul răspunde apelului, pleacă cu tânărul în toiul nopții, intervine în ultimul moment și salvează femeia de la moarte. Tânărul de la acea vreme era avocat și se numea Grigore Burdan. Acum, în 1949, purta numele de Grigoriu Burdea, (nume conspirativ) și era unul din cei trei atotputernici ai serviciilor de anchetă de la Malmaison din Calea Plevnei. Era cel care mă anchetase. Grigore Burdan era originar din regiunea Panciu și după ani, în închisoare, aveam să cunosc mulți deținuți care trecuseră prin grozăviile anchetelor lui, anchete pe lângă care, cea pe care o suferisem eu fusese floare la ureche. Și, revenind acum la Dr. Gatoski (care urma să devină celebrul radiolog de mai tîrziu), el nu era altul decât tatăl vitreg al bunului meu prieten B. Ivanovici.

Așa se face că, în acele zile în care noi ne aflam în arest la Malmaison, Dr. Gatoski a fost anunțat de Grigore Burdan, de care nici nu-și mai amintea, că B. Ivanovici va fi în curând eliberat, în amintirea binelui făcut la Iași.

Tot în aceleași zile în care noi ne aflam la Malmaison, mama a primit un telefon. O voce de femeie, care nu și-a spusc numele, i-a spus să nu fie îngrijorată, pentru că în câteva zile voi fi din nou acasă. Mama a ajuns la convingerea că în spatele acestei comunicări se afla Tutu Georgescu, care de pe atunci era bănuită a avea legături cu Securitatea.

Oricum, așa se face că ne-am trezit din nou liberi, iar primul meu contact cu Securitatea a fost ca un vis urât, pe care foarte repede l-am uitat. Cu lipsa de experiență, inconștiența și entuziasmul tinereții, n-am înțeles nimic din fenomenul pe lângă care numai trecusem și am considerat episodul încheiat. Ca mai toți tinerii de vârsta mea din acele timpuri, eram în căutarea oricărei ocazii care mi s-ar fi oferit, ca să facem ceva împotriva regimului. Eram plin de iluzii, de entuziasm, mă vedeam pe baricade ! Eram un adevărat „amator", frizând ridicolul prin felul în care gândeam și vedeam lucrurile. Nici nu puteam bănui la acea vreme că abia peste câțiva ani, îmi voi începe ucenicia adevărată, nu a unei lupte active deschise, fățișe și eroice, ci a acelei lupte pasive, de rezistență fizică și morală nespectaculoasă și lipsită de glorie, dusă în întunericul temnițelor, alături de mii și mii de alți deținuți. Numai după un număr bun de ani petrecuți în închisori, amatorismul meu a făcut loc încet, încet, unui adevărat „profesionism", dacă aș putea să-l numesc așa.

TREI ANI MAI TÎRZIU. PRIMĂVARA 1952

Un individ se prezintă la uşă, legitimîndu-se şi o invită pe prietena mea N.Z. (care fusese arestată cu mine în 1949) să meargă să dea declaraţie la Securitate. A aşteptat-o afară la uşă, până când s-a îmbrăcat. În acest timp ea m-a pus la curent cu ce se întîmplă. După ce a plecat cu securistul, am ieşit şi eu din casă şi i-am urmărit de la distanţă, fără să fiu văzut. Am mers pe jos până pe 11 Iunie şi aproape de colţul cu Calea Rahovei au intrat pe o poartă în curtea unei case boiereşti, înconjurată cu gard de fier. Pe partea interioară a zăbrelelor gardului, era fixată tablă ondulată, care împiedica vederea în curte. Mai tărziu aveam să aflu că această curte şi casă comunicau cu clădirea fostei Primării a Sectorului Trei Albastru de pe Calea Rahovei, care devenise sediul Securităţii. Nevrând să risc să fiu văzut, m-am întors acasă şi am aşteptat. Cam după două ore, prietena mea s-a întors. Mi-a povestit că a fost introdusă într-un birou unde un sublocotenent de securitate, foarte amabil, a poftit-o să ia loc şi i-a spus că este vorba de îndeplinirea unei simple formalităţi, în legătură cu cele declarate de ea în 1949.

În trei sau patru întrebări, pe care le-a formulat în acelaşi timp şi în scris ofiţerul a rezumat întreaga poveste care făcuse obiectul anchetei de la Malmaison. Dacă a bătut la maşină scrisoarea lui G. Boian, dacă eu i-am dat scrisoarea, ce conţinut avea scrisoarea. Nici o vorbă însă despre scrisoarea lui B. Ivanovici. În dreptul fiecărei întrebări, la rubrica „răspuns", scria : Da. Apoi, după ce a semnat în josul formularului unde scria „anchetator", cu numele Vasilescu, i-a dat să semneze şi ei. După aceea s-a scuzat că a deranjat-o, i-a deschis uşa şi a condus-o până la ieşire, asigurând-o că e o simplă formalitate, care nu va avea nici un fel de alte urmări.

Abia apucase prietena mea să-mi povestească cele de mai sus, că acelaşi individ suna la uşă, invitându-mă în aceiaşi termeni amabili, să-l însoţesc pentru a da o declaraţie. Şi cu mine lucrurile au decurs la fel. Aceleaşi întrebări, acelaşi sublocotenent Vasilescu, aceeaşi politeţe şi aceleaşi asigurări că nu este vorba decât de o formalitate, de simplă rutină birocratică. Câteva zile am trăit sub emoţiile provocate de reamintirea visului urît din 1949. Încet, încet, însă neîntâmplându-se nimic, din nou, s-a aşternut uitarea liniştitoare. Au trecut câteva săptămâni, o lună două. Viaţa obişnuită de toate zilele îşi urma cursul. Problemele de slujbă, autobiografii mai mult sau mai puţin mincinoase, probleme de bani, de aprovizionare etc. Era o perioadă de mari lipsuri alimentare. Perioada în care toată lumea era îmbrăcată în doc şi se zbătea cu sărăcia.

Dar tinereaţea făcea minuni ! Eu şi toţi prietenii mei de vârsta mea treceam prin toate greutăţile vremii, cu uşurinţă, cu nepăsare, chiar veselie. Reuşisem, după ce fusesem dat afară de la I.P.R.O.M., să fiu angajat portar la I.P.U.C. Dădusem o autobiografie, bineînţeles falsă şi până la o verificare mai atentă, speram să am un răstimp de linişte. Trăiam de azi pe mâine şi n-aveam grija zilei de poimâine. Cum începuse vara, aşteptam cu nerăbdare Sâmbăta, pentru a pleca cu trenul C.G.M. la mare, cu prietenii.

IULIE 1952. A DOUA ARESTARE

LA MINISTERUL DE INTERNE

Într-o duminică la sfârșitul lunii iulie, tocmai mă întorceam de la mare. Trenul sosea foarte târziu noaptea în gara Obor. Pe la 1 noaptea eram în pat. Două ore mai târziu, năvăleau în cameră vreo patru-cinci securiști. A urmat percheziția obișnuită, care în câteva minute a răvășit camera în așa fel, încât am putut profita de un moment de neatenție a celui care mă supraveghea, pentru a lăsa să alunece în spatele unei biblioteci, livretul militar. Găsirea lui ar fi produs neplăceri celui care îmi facilitase obținerea lui. Voi reveni mai târziu asupra acestui subiect.

Odată îmbrăcat, doi din securiști m-au apucat fiecare de un braț și am pornit pe coridor spre ieșire. În drum, mi-a ieșit înainte Doamna Răcaru — și ea una din locatarele casei. Am îmbrățișat-o și i-am strecurat în mână inelul pe care îl purtase tatăl meu și la care țineam foarte mult. Ea l-a predat a doua zi mamei. Cei doi m-au apucat iar de braț și am coborât în curte, unde am mai observat câteva siluete care se piteau în colțurile mai întunecate ale casei. Am ajuns în stradă, mi s-au pus ochelarii și am fost urcat între cei doi, în mașina care aștepta în fața casei. Drumul a fost scurt. Mașina s-a oprit și am fost dat jos. Ținut și dirijat de braț, am urcat o scară și am ajuns într-o încăpere unde mi s-au scos ochelarii. Un sergent așezat la un birou după ce a completat o fișă cu datele mele personale, mi-a luat ceasul, șireturile de la pantofi, cureaua și tot ce aveam în buzunare. A înșirat toate obiectele pe o listă și mi-a dat să semnez. Pe urmă, un alt sergent în uniformă dar încălțat cu cipici de postav, mi-a pus ochelarii, m-a luat de braț și după ce am cotit pe diverse coridoare, am coborât destul de multe trepte. Odată jos, am mai parcurs o bucată de drum și ne-am oprit. S-au tras niște zăvoare, mi s-au scos ochelarii și m-am trezit singur într-o celulă. Ușa s-a trântit la loc.

Am stat aici aproape o săptămână, fără ca cineva să mă întrebe ceva. Dimineața primeam o cană de surogat de cafea și un sfert de pâine, rația pentru toată ziua. La prânz și seara câte un castron de ciorbă, cu cartofi, fasole, varză sau arpacaș și chiar cu carne. Mi se părea mult, fiindcă n-aveam poftă de mâncare. Pâinea o mâncam cu plăcere. De două ori pe zi eram scos la „Program", ceea ce însemna la closet. Singurul chin în aceste zile, în afară de toate gândurile care mă frământau, era o permanentă nevoie de a urina. Credeam că sunt bolnav. Mai târziu am aflat de la vechii deținuți, că era o reacție nervoasă pe care toți o avuseseră. Trebuia deci să bat de fiecare dată la ușă, ca să fiu dus la W.C. și asta se întâmpla aproape la fiecare două minute. Mi se striga să nu mai bat, să aștept. Băteam din nou după câteva minute. Eram lăsat să aștept. Pot spune că toată ziua eram obsedat de această problemă.

Peste tot celularul domnea o liniște absolută. Singurele zgomote estompate care-mi parveneau, erau închisul și deschisul zăvoarelor, ciocăniturile în uși și sunetul aproape imperceptibil al vizetei, pe care gardianul o deschidea ca să mă supravegheze. Ca și la Malmaison, celula era luminată zi și noapte, n-aveai voie să dormi cu fața la perete și nici cu mâinile sub pătură.

De data asta mă aflam la Ministerul de Interne din Calea Victoriei. Eram în celularul de la subsol, cunoscut în vocabularul deținuților sub

numele de „Submarin". A doua sau a treia zi, am fost dus într-o cameră unde mi s-au luat amprentele și am fost fotografiat din față și profil cu un număr agățat de haină. După aproximativ o săptămînă, într-o dimineață, gardianul deschide ușa celulei, îmi pune ochelarii și-mi dau seama că nu mă conduce la W.C., cum credeam. Am urcat niște trepte, am urmat un coridor întortocheat și m-am trezit din nou în fața biroului unde fusesem percheziționat la sosire. Mi s-a restituit tot ce-mi fusese reținut. Mi s-au pus cătușe la mâini și din nou ochelarii. Am fost scos din clădire și urcat într-o mașină. După câteva minute de mers mi s-au scos ochelarii și curînd după aceea mașina s-a oprit în fața Gării de Nord. Un plutonier de securitate pe care nu-l mai văzusem, a coborât cu mine. Purta un toc cu pistol la centură. Am pornit cu el spre peroane. Trecătorii care observau că am cătușe la mâini mă priveau pe furiș și întorceau apoi capul, făcându-se că n-au băgat de seamă nimic. Ne-am îndreptat spre unul din peroane, unde era tras trenul de Craiova—Tr. Severin—Timișoara. N-aveam nici o idee unde voia să mă ducă, dar nici n-am încercat să-l întreb. Mă deprinsesem cu gardienii, care nu răspundeau la nici o întrebare.

În celula de la Interne, pierzând noțiunea timpului, dintr-un simplu reflex de om liber, l-am întrebat pe gardian cînd a venit la celula mea cât e ceasul. Nu mi-a răspuns, a închis ușa și după câteva minute a revenit însoțit de ofițerul de serviciu, care a început o adevărată anchetă ca să-i spun de ce vreau să știu cât e ceasul.

Ne-am suit în tren. Plutonierul a evacuat lumea dintr-un compartiment, pe motivul că însoțește un arestat. Lumea, docilă s-a supus. Până la plecarea trenului, vagonul se supraaglomerase. La un moment dat, un soldat din securitate, pasager, care stătea în picioare pe coridor, a bătut la ușa compartimentului nostru. Plutonierul meu i-a deschis și l-a primit înăuntru. Tot drumul au stat de vorbă. După ce plutonierul l-a pus în temă în privința mea, spunându-i că sunt un contra-revoluționar, noul venit a ținut să spună că nu înțelege de ce statul își dă atâta osteneală cu cei ca mine. Dacă ar fi fost după el, ne-ar împușca imediat. După aceea nu s-au mai ocupat de mine și au vorbit de-ale lor. N-am reținut din conversația lor, decât că soldatul era din comuna Leordeni.

ÎN ARESTUL SECURITĂȚII PITEȘTI

Am coborât la Pitești. În gară ne aștepta un Jeep al Securității. Am trecut prin centrul orașului și ne-am oprit la sediul Securității, care la acea vreme se afla într-o casă veche, cu un etaj, probabil fostă particulară. Am fost dus în biroul șefului arestului. Nu purta decât pantalonii și cizmele de uniformă. În partea de sus, avea un maillot care lăsa să i se vadă mușchii de boxeur. Un cap de brută, cu ochi mici și apropiați și o frunte îngustă, completau portretul. Cu o intonație batjocoritoare, în jargonul securist, (cu care aveam să încep să mă familiarizez) și tratându-mă când de „bandit", când de „bucureștean", mi-a luat datele personale, în timp ce eram percheziționat de un sergent, care și el mi-a reținut aceleași lucruri ce-mi fuseseră reținute și la Interne. Aceste formalități, o dată terminate, un sergent m-a condus la o celulă. Ca o derogare, de la ceea ce părea o regulă a tuturor Securităților, aici, ochelarii erau suprimați pentru drumurile de la celulă la closet și înapoi sau la spălat și înapoi.

De îndată ce intrai în celular, îți dădeai seama că el fusese improvizat în curtea fostei case particulare, în care se instalase Securitatea.

Schița acestui celular, am făcut-o din memorie, așa că proporțiile și dimensiunile sunt aproximative. Iată acum schița aproximativă a celularului vechii Securități din Pitești, în anul 1952.

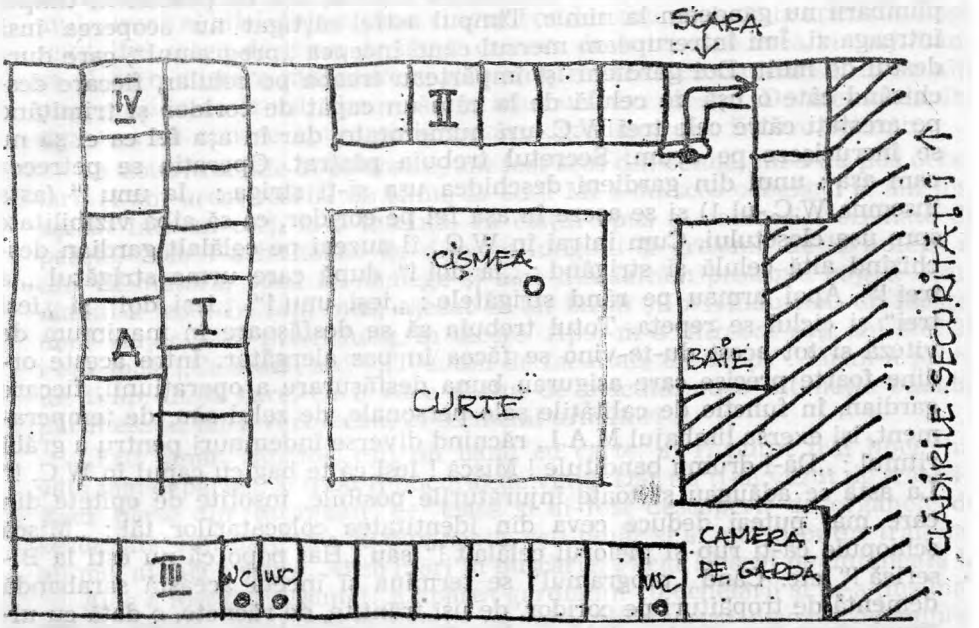

Curtea din mijloc era înconjurată cu un zid cam de 2 m. înălțime și era acoperită cu o plasă de sârmă. Celulele aveau și ele aceeași înălțime. De-a lungul zidului care înconjura curtea, cam la 1,60 m. înălțime, se aflau ferestre, care permiteau gardianului care se plimba pe coridor, să aibă vedere spre curte. Celulele aveau uși simple de lemn, care se închideau cu broaște primitive, cu zăvorul și clanța numai pe dinafară. Fiecare ușă avea în partea de sus o deschizătură de 30 pe 30 de cm. peste care, pe dinafară, se încrucișau vertical și orizontal câte două zăbrele din fierbeton, cam de 1 cm. diametru. Mai sus, în zid, deasupra ușii, o altă deschidere cam de 20/30 cm., în care se afla becul permanent aprins și care servea și de aerisire. Celulele erau de diferite mărimi, toate cu ciment pe jos.

În cele două luni cât am stat aici, am fost mutat de mai multe ori. Prima lună am stat singur în celula notată pe schiță cu I. Era așa de mică, încât neîncăpând paturile-tip de fier, cu care erau mobilate toate securitățile și închisorile, puseseră în ea două capre de lemn peste care erau culcate două scânduri, nebătute în cuie. Mi s-a mai dat o pătură veche și murdară și cu asta se închia inventarul celulei. Fiind încă vară, nu era frig. Primul lucru cu care a trebuit să mă învăț, a fost mirosul. Duhoarea pe care o răspândeau cele 3 W.C.-uri turcești, unde apa nu funcționa decât cu intermitențe sau uneori nu se mai oprea și inunda și coridorul cu conținutul closetelor care se înfundau, pătrundea în toate celulele. După câteva zile însă nu mai simțeam mirosul.

Apoi a început lupta cu trecerea timpului. Cum disperarea nu era departe, am început prin a-mi face un program zilnic de mers. Doi paşi mici, dus, doi paşi mici întors, atât îmi permitea spaţiul. Deoarece după câteva minute ameţeam, am perfecţionat procedeul, făcând întoarcerea când spre stânga, când spre dreapta. Îmi propusesem să fac câte zece mii de paşi pe zi. Numărătoarea îmi ocupa mintea, aşa că practic în timpul plimbării nu gândeam la nimic. Timpul astfel câştigat nu acoperea însă întreaga zi. Îmi întrerupeam mersul când începea „programul", care dura destul de mult. Doi gardieni îşi împărţeau treaba pe celular, fiecare deschizând câte o uşă de celulă de la câte un capăt de coridor şi trimiţând pe arestaţi către cele trei W.C.-uri numerotate, dar în aşa fel ca ei să nu se încrucişeze pe drum. Secretul trebuia păstrat. Operaţia se petrecea cam aşa : unul din gardieni deschidea uşa şi-ţi striga „la unu !" (asta însemna W.C.-ul 1) şi se aşeza în aşa fel pe coridor, ca să aibă vizibilitate spre uşa closetului. Cum intrai în W.C., îl auzeai pe celălalt gardian deschizînd altă celulă şi strigând : „la doi !" după care urma strigătul „la trei !" Apoi urmau pe rând strigătele : „ieşi unu !", „ieşi doi" şi „ieşi trei" şi ciclul se repeta. Totul trebuia să se desfăşoare în maximum de viteză şi tot acest du-te-vino se făcea în pas alergător Între aceste ordine foarte precise care asigurau buna desfăşurare a operaţiunii, fiecare gardian, în funcţie de calităţile sale personale, de zelul său, de temperament, îşi exersa limbajul M.A.I., răcnind diverse îndemnuri pentru a grăbi ritmul : „Dă-i drumu banditule ! Mişcă ! Ieşi că te bag cu capul în W.C. !" La asta se adăugau şi toate înjurăturile posibile, însoţite de epitete din care mai puteai deduce ceva din identitatea colocatarilor tăi : „Mişcă şchiopule că-ţi rup şi piciorul celălalt !" sau „Hai popo că nu eşti la Biserică !" etc. Când „programul" se termina şi înceta această sarabandă dementă de tropăituri pe coridor, de uşi trântite, de răcnete, o dată cu ultimul zăvor tras, peste celular se lăsa brusc o linişte, de parcă-ţi venea să crezi că ceea ce se petrecuse visaseşi. Cum la closet nu se găsea nici un fel de hârtie (poate nu atât din lipsă de îngrijire, cât din cauză că hârtia de orice fel, era cel mai prohibit produs în toate închisorile), am fost nevoit să recurg la căptuşeala unei haine de piele, pe care o luasem cu mine la arestare. Cât am stat aici, am consumat întreaga căptuşeală şi partea de jos a singurei cămăşi pe care o aveam. Scurt timp după ce lua sfârşit „programul" de dimineaţă urma spălatul, care se desfăşura în acelaşi fel. Celulă după celulă eram trimişi, unul „la baie", altul „în curte". În acelaşi ritm, cu aceleaşi răcnete şi înjurături eram hăituiţi şi fugăriţi pe coridoare. Baia, care se afla în clădirea cea veche, era o încăpere destul de mare, în care se afla şi o cadă, cu un cazan cu lemne pentru apă caldă. Cam o dată pe săptămînă, ne venea rîndul la duş şi numai atunci se încălzea apa. Altfel, te spălai la repezeală pe mâini şi pe faţă cu apă rece, fie la robinetul din baie fie la cişmeaua din curte, după cum îţi venea rîndul.

Cu ocazia „programului" şi „spălatului" am reuşit (cu toată vigilenţa gardianului) să observ că se găseau aici şi George Boian şi N.Z., prietena mea. Mai târziu am aflat că fusese ridicată de acasă în aceeaşi noapte cu mine. Pe G. Boian abia l-am recunoscut, aşa de slab şi palid era.

În prima sâmbătă după sosirea mea, am fost din nou scoşi celulă cu celulă, în „baie", unde un deţinut de drept comun, în prezenţa unui gardian, ne-a bărbierit. Pe mine m-a şi tuns cu maşina nr. 0. Pe toţi ne tundea aşa, o dată pe lună. Şi aşa, încetul cu încetul, căpătasem aspectul de-

ţinutului : mai mult sau mai puţin zdrenţăros, tuns, slab, palid şi cu acel miros specific care era şi al celularului ; aş putea spune fetid. Un amestec de mirosuri de clor cu care se dezinfectau closetele, de D.D.T., care se pulveriza săptămânal în celule, de fecale şi urină, de mucegai şi de neaerisit. După o săptămână mă obişnuisem cu toate zgomotele celularului şi le deslușeam sensul. Ştiam când se petrecea ceva care ieşea din programul curent al zilei. Ştiam când cineva era dus sau adus de la anchetă, după scârţâitul scării de lemn de lângă camera de baie, care urca la etaj. Când se făcea o mişcare mai mare şi gardienii răcneau ca nimeni să nu se uite prin gratiile de la uşi, ştiam că era adus un nou arestat. De asemenea, începusem să cunosc apucăturile fiecărui gardian, din fiecare schimb.

La două-trei zile după sosire, am fost scos din celulă, mi s-au pus ochelarii şi am urcat scările de lemn, la etaj. Mi s-au scos ochelarii şi am fost aşezat într-un colţ, la o măsuţă. În colţul opus al camerei, rezemate de perete, vreo 7-8 bastoane de diferite lungimi şi grosimi, de la nuiele şi cozi de măturâ, până la ciomege şi bâte din salcâm proaspăt cojite. Gardianul a ieşit. În faţa mea, aşezat la un birou şi privindu-mă, un locotenent-Major M-a privit lung, în tăcere. Apoi m-a întrebat câţi ani am. 26 i-am spus. „Ce studii ai ?“ „Trei ani de facultate de Drept“. Iar m-a privit un timp, după care, cu o voce destul de plăcută, cu o intonaţie blândă, părintească, mi-a vorbit cam în termenii următori :

„Eşti tânăr, sănătos, eşti un băiat cu carte, ai fi putut trăi liber, învăţa mai departe... şi te-ai fi bucurat de viaţă. Dar nu ţi-ai văzut de treabă ! Faci parte din duşmanii de clasă şi ai fost descoperit de organele de securitate. Îmi pare rău de dumneata, eşti tânăr şi ai mai fi putut trăi, dar nu mai ai nici o şansă. Ai să mori în puşcărie. Păcat ! Păcat de dumneata !“

Asta a fost tot. A sunat. A apărut gardianul cu ochelarii şi m-a dus înapoi în celulă. Întâi m-am gândit că mi-a ţinut acest discurs de impresionare, pentru a mă condiţiona pentru ancheta care va începe. Dar... sus n-am mai fost dus.

Am uitat să vă spun că înainte de a ieşi din biroul locotenentului-major, a intrat o femeie cu un dosar sub braţ. Era îmbrăcată civil şi cu o sarcină foarte avansată. Nu ştiu de ce m-a izbit aşa de tare apariţia ei. Părea aşa de nepotrivită în acel loc. Mai târziu am aflat de la alţi deţinuţi că era anchetatoare şi că schingiuia şi bătea personal pe anchetaţi. Cam două luni mai târziu, în Penitenciarul din Piteşti, am aflat de la alţi deţinuţi, din Piteşti, şi arestaţi mai de curând, că pe locotenent-majorul meu îl chema Iordache, că fusese unul din cei mai sadici anchetatori şi schingiuitori ai Securităţii şi că fusese omorât de un camion. Accidentul s-a întîmplat cam la două săptămâni după ce îmi vorbise.

Într-o seară, mare mişcare pe celular Mi-am dat seama că au fost aduşi mai mulţi deţinuţi sau arestaţi noi, printre care şi femei. Au fost repartizaţi în mai multe celule. Şi la mine s-a deschis uşa şi a fost împins în celulă un om în jur de 40 de ani. Mic de statură, cu îmbrăcăminte uzată şi peticită. După ce gardianul s-a îndepărtat, bucuros că nu mai eram singur, cu toate că abia ne puteam învârti amândoi în celulă, am încercat să intru în vorbă cu noul venit. Întâi nu mi-a răspuns , mai apoi mi-a mormăit ceva ce n-am înţeles. În fine m-am lămurit nu era român, nu ştia decât cinci-şase cuvinte româneşti. Era grec şi-l chema Platon. Prenumele nu mi-l amintesc. E tot ce am putut afla în seara aceea de la el. A venit ora stingerii şi gardianul, mai activ ca de obicei, venea tot timpul la

vizetă, așa că a trebuit să ne culcăm, ceea ce nu era prea ușor. Pe cele două scânduri alăturate nu încăpeam, așa că după mai multe încercări, le-am distanțat una de alta și în felul acesta, cu chiu cu vai, am reușit să ne culcăm. La fiecare mișcare prin somn, ne pierdeam însă echilibrul și trebuia să ne regăsim poziția inițială. Chinul a încetat o dată cu deșteptarea. Când programul obișnuit al dimineții (spălat, closet, împărțitul cafelei) s-a terminat, am încercat să aflu mai mult despre camaradul meu de celulă. Cu mare chin, mimică și gesturi am putut înțelege că era țăran dintr-un sat din Nordul Greciei. Când partizanii comuniști ai lui Marcos au fost înfrânți de trupele guvernamentale, în drumul lor de retragere spre Bulgaria, au luat cu sila cu ei ca ostateci, femei, bărbați și copii din satele de munte din regiunea prin care treceau. Împreună cu partizanii, acești oameni au ajuns în România, unde o parte din ei au fost instalați la Florica, fosta moșie a lui Brătianu, devenită fermă de stat. Aici au fost supuși la un fel de regim de lagăr de muncă și reeducare. Erau scoși la munca câmpului și li se țineau cursuri de educație marxistă, de către grecii comuniști. Bineînțeles, se aflau sub pază. De la Platon n-am putut înțelege mai mult și nici de ce se afla acum în celulă cu mine. Mă privea cu ochii lui blânzi în care era toată resemnarea țăranului în fața soartei.

Către ora prânzului au început scoaterile la anchetă. L-au luat și pe Platon, dar l-au adus destul de repede înapoi. Mi-am dat seama că se ocupă de cei arestați cu o zi mai înainte, și că toți erau greci.

La un moment dat, în cursul după amiezii, la câteva celule mai departe a pornit un fel de cântec jalnic ; un glas de femeie. Mai întâi încet, apoi tot mai tare. A intervenit imediat gardianul cerându-i să facă liniște. dar glasul devenea tot mai tare și pe măsură ce gardianul răcnea și înjura, pe atât mai puternic se făcea glasul. Semăna cu un bocet de-al nostru, dar mi-am dat seama că e pe grecește. A apărut și un al doilea gardian în ajutor pentru a restabili liniștea, dar în zadar. Ba mai mult, în alt capăt al celulei s-a pornit un al doilea bocet și în curând un al treilea. Tot voci de femei, pe grecește. Pe coridor, o tevatură de nedescris : alergături, uși trântite, zăvoare trase, amenințări, înjurături, năvală de gardieni. Totul în zadar. Vacarmul nu făcea decât să crească și să ia amploare. La un moment dat, două din voci au tăcut. Toți gardienii s-au concentrat la ușa unde vaietele nu conteneau. În cele din urmă a încetat și ultimul glas și când credeam că totul s-a liniștit a izbucnit din nou cel din fundul coridorului. Toți gardienii s-au îndreptat într-acolo și când vocea a tăcut, s-a pornit alta, în altă parte.

Era de necrezut, dar alternanța de bocete a continuat ore în șir, toată după-masa, seara și aproape toată noaptea. Mi-am dat seama că gardienii au intrat în celule și au început să le lovească, dar țipetele deveneau și mai ascuțite, vaietele și mai puternice. La două celule distanță de ușa mea, împreună cu una din grecoaicele care se văitau, se mai afla o femeie, româncă, pe care am auzit-o spunând gardienilor să n-o mai lovească, că va încerca ea s-o potolească. Am aflat mai târziu că femeia era doamna Milcoveanu, mama doctorului Milcoveanu.

În tot acest timp, am încercat de mai multe ori să aflu de la Platon ce se întâmplă, dar mi-a făcut semn cu degetul pe buze ca să tac și apoi la ureche, semn că ascultă. Într-adevăr era foarte atent. Explicația celor ce se întâmplau am avut-o abia trei luni mai târziu în Penitenciar, de la alți deținuți : Grecii de la Florica se revoltaseră, îi luaseră la bătaie

pe reeducatorii lor comuniști și încercaseră să evadeze. Avertizată, Securitatea noastră intervenise, operase o serie de arestări și încercând prin anchetă să stabilească care sunt vinovații principali, instigatorii, stârnise această reacție în celular. Prin bocetele și vaietele lor pe grecește, femeile și-au transmis tot ce aveau să-și transmită și au stabilit o versiune comună, pe care s-o susțină cu toții în anchetă. Cum am spus, noaptea târziu bocetele au încetat, s-au auzit iar ușile celulelor și grecii au fost luați. Și la mine s-a deschis ușa și i-au făcut semn lui Platon să iasă. Tot așa liniștit, cum venise și cu gesturi măsurate și-a luat haina peticită de pe scândurile patului, mi-a întins mâna și a ieșit. Nu mai știu ce s-a ales de el și de ai lui.

* * *

Am rămas iar singur și mi-am reluat programul de plimbări, gen ticul ursului din cușcă : doi pași dus, doi pași întors. După cîteva zile mi se aduce un tovarăș. E foarte înalt și voinic. Are părul roșcat și poartă mustață. Este directorul fabricii de pielărie „Căprioara" din Pitești și a fost ridicat de Securitate din biroul lui. Nu știa de ce l-au arestat și era convins că trebuia să fie o eroare, deoarece era membru de partid și „comunist adevărat", cum ține să-mi repete, într-o românească cam stricată. Era sârb din Banat. Seara a fost dus la anchetă. S-a întors cam abătut. Mi-a spus că-l anchetaseră pentru sabotaj. Cu câtva timp înainte, izbucnise un incendiu la fabrică, care după spusele lui, nu produsese decât pagube minore și fusese stins. Pretindea că-l dușmănesc unii colegi din fabrică și că-l reclamaseră, dar că el nu avea nici un amestec în povestea cu incendiul. Cele trei zile cât am stat cu el au fost un calvar. S-a dovedit de un primitivism rar. Ca să nu-și murdărească pantofii când eram scoși la W.C., se descălța și la întoarcere se ștergea pe picioare de murdăria în care eram obligați să călcăm pe unica noastră pătură. Când i-am cerut să n-o mai facă, s-a supărat. La fel, s-a supărat când l-am rugat să nu mai scuipe pe jos, ceea ce făcea din două în două minute.

A treia zi, trecând în inspecție, șeful arestului (bruta cu mușchii de boxer), i-am cerut să mă mute, fie pe mine, fie pe sârb, deoarece ne era imposibil să încăpem noaptea pe cele două scânduri ale priciului. Spirit practic, bruta a dat ordin gardianului să mai aducă o scândură. Soluția n-a avut însă succes, fiindcă una din capre nu era destul de lată ca să se poată sprijini pe ea și capul celei de a treia scînduri. Enervat, șeful arestului a trântit ușa înjurând. După scurt timp însă, gardianul a reapărut, mi-a spus să-mi iau bagajele (adică haina) și m-a mutat în celula II (vezi schița pag. 15). Mi s-a părut o cameră imensă. Era de două ori mai mare decât cealaltă, avea un pat de fier, cu salteaua umplută mai mult cu pleavă și praf, dar oricum saltea și o pătură.

M-am bucurat că am scăpat de sârb și datorită lui am apreciat, pentru prima dată de când eram arestat, și singurătatea. Și totuși, cât am stat aici n-am fost chiar singur. Seara, prin firida în care atârna becul, a apărut un șoarece. În zilele care au urmat, cu răbdare, l-am ademenit cu fîrîmituri de pâine, până la picioarele patului. Încercarea mea de dresaj n-a progresat mai mult de atât. Când întindeam mâna spre el, fugea. Ca să nu-l pierd de tot, n-am mai insistat și m-am mul-

ţumit să-l aştept să vină la picioarele patului şi să-l observ cum îşi mănâncă fîrîmiturile. Venea întotdeauna seara, după ce primeam mâncarea şi se potolea agitaţia de pe coridor. Devenise tot mai încrezător, încât chiar se ridica pe picioarele dinapoi şi-şi freca mustăţile cu labele dinainte, uitându-se la mine.

Pe lângă plimbarea zilnică (acum putem face câte trei paşi dus-întors), am avut aici ideea să încerc să intru în legătură cu celula vecină. Am bătut mai întâi câteva lovituri cu degetul în perete, după ce mă asigurasem că gardianul nu e prin apropiere. Mi s-a răspuns la fel. Mi-a venit apoi ideea să stabilesc un alfabet prin lovituri în perete : a = o lovitură, b = două lovituri etc. Mai târziu, intrând în circuitul puşcăriilor, aveam să aflu că mai toţi trecuseră prin faza acestei descoperiri, care era numită : alfabetul idioţilor.

Oricum, vecinul meu a înţeles intenţia mea şi am început un fel de conversaţie. Procedeul s-a dovedit însă a fi total nepracticabil. Din cauza numărului prea mare de lovituri necesare pentru a exprima un cuvânt, nu numai că pierdeai şirul, dar riscai să fii surprins şi de gardian.

Tot în aceeaşi perioadă, probabil încurajat de ciocăniturile pe care le auzea, vecinul din cealaltă celulă a început să-mi bată şi el în perete. Oricât am încercat să desluşesc semnele lui, n-am reuşit ! Abia când am ajuns în Penitenciar, am aflat că îmi transmitea într-un alfabet mai evoluat, care se numea „Afelere" şi care reducea simţitor numărul loviturilor pentru exprimarea literelor. În Penitenciar, l-am învăţat şi eu. Acolo era utilizat curent.

Iată sistemul : Literele alfabetului erau împărţite în patru grupe a câte 5 litere, în afară de ultima grupă care cuprindea 6. Prima grupă mergea de la A la E, a doua de la F la J, a treia de la L la P, a patra de la R la Z. Literele de început ale grupelor dăduseră numele acestui alfabet : A.F.L.R. Mai în toate celulele din Penitenciar era zgîriată pe perete tabela acestui alfabet :

I	II	III	IV
A	F	L	R
B	G	M	S
C	H	N	T
D	I	O	U
E	J	P	V
			Z

Se utiliza în felul următor. De exemplu : pentru a transmite litera O. Mai întâi 3 ciocănituri (care indicau grupa în care se afla litera), o scurtă pauză, după care 4 lovituri (adică a patra literă din grupă).

Procedeul era mai practic, dar în decursul anilor de puşcărie a fost şi el abandonat şi înlocuit cu alfabetul Morse.

Într-o dimineaţă, agitaţie neobişnuită pe celular. Mare curăţenie. Ni s-a dat pe rând în celule o mătură. Gardianul stătea în uşă până ce măturam celula şi împingeam gunoiul afară, pe coridor. Apoi ne-a dat o găleată cu apă şi o cârpă ca să spălăm pe jos. Aceeaşi treabă pe coridor o făceau gardienii. Am mai primit o cârpă muiată în motorină, cu care am frecat uşa celulei pe dinăuntru ; pe dinafară o făcea gardianul Nu se putea spune că, după terminarea operaţiunii, celulele şi coridorul dădeau o impresie de mai mare curăţenie ca înainte, dar şeful arestului, după inspecţia pe care a făcut-o, s-a declarat mulţumit.

Observând printre gratiile uşii o altă mişcare neobişnuită, am văzut cum câţiva gardieni cărau de la etajul clădirii în curticica arestului, teancuri de hârtii, reviste, cărţi şi fotografii. Unul a apărut cu un braţ de beţe şi ciomege. Le-am recunoscut; le văzusem rezemate într-un colţ în biroul Lt. Maj. Iordache. Tot acest material a fost îngrămădit în mijlocul curţii, stropit cu motorină şi i s-a dat foc. Fumul s-a răspândit pe tot celularul, împreună cu foiţe de hârtie carbonizată. De la etajul clădirii s-au pornit răcnete şi înjurături la adresa gardienilor de pe celular. Focul a fost stins cu furtunul de la cişmeaua din curte. Toţi gardienii s-au concentrat în curticică pentru a strânge în diverse cutii şi lăditze resturile de hârţoage parte arse parte nu şi pentru a curăţa toată mizeria provocată de foc. Resturile au fost cărate în afară.

Apoi a fost împărţită masa de prânz : un fel de iahnie de fasole cu multă carne de porc şi foarte grasă. Diferenţă ca de la cer la pământ faţă de ce ni se dădea de obicei. Cum nu eram încă un vechi puşcăriaş iniţiat, n-am tras nici o concluzie din tot ce se întâmplase. Nu ştiam că orice derogare cât de mică de la obişnuitul zilei îşi avea o raţiune şi nu era întâmplătoare sau un capriciu. Mai târziu aveam să mă deprind să interpretez toate aceste semne. De data aceasta, o parte din explicaţie am avut-o chiar după masă. Uşile au început să se deschidă pe rând, de la capul celularului. La fiecare uşă se opreau mai mulţi paşi şi se auzea murmur de voci. În fine, s-a deschis şi uşa mea. Un colonel de securitate, înconjurat de un întreg stat-major de ofiţeri, m-au privit lung, şi-au rotit ochii prin celulă şi apoi colonelul m-a întrebat cum mă cheamă şi de când sunt arestat. După ce i-am răspuns, a continuat cu întrebările : „Cum a fost masa ?“ Bună, am zis. „Ai fost maltratat ?“ Nu. „Ai a te plânge de comportarea gardienilor ?“ Nu. „Ai ceva de raportat ?“ Da. Aş vrea să ştiu de ce sunt ţinut aici şi ce aveţi de gând cu mine ? „Asta vor hotărî organele de anchetă !“ mi-a răspuns colonelul şi uşa s-a trântit.

Explicaţia completă am avut-o tot la Penitenciar de la puşcăriaşii mai vechi. O dată cu căderea grupului Vasile Luca, Ana Pauker, Teohari Georgescu, toate dosarele fuseseră revizuite, ceea ce dusese la noi anchete şi noi arestări. Aşa se face probabil, că şi dosarul meu, care fusese lăsat deoparte de Grigoriu Burdea în 1949, a fost reexaminat şi eu rearestat. Se pare că tot aparatul M.A.I. fusese primenit şi probabil şi Grigoriu Burdea înlocuit. Totodată s-a dat ordinul de încetare a bătăilor în anchetă. Ceea ce explică arderea ciomegelor înainte de inspecţia colonelului, care aşa cum am aflat, venea din partea ministerului de interne. Măsura a durat însă foarte puţin. În primăvară am avut ocazia să stau cu oameni schingiuiţi cu şi mai mult zel ca înainte.

Cât priveşte mâncarea mai bună şi curăţenia, aceasta aveam să aflu în decursul anilor, că intra în practica curentă dinaintea oricărei inspecţii. Cei care veneau în inspecţie erau de conivenţă cu administraţia închisorii în privinţa procedeului pentru a nu fi puşi în situaţia de a auzi reclamaţii. Întrebările cu privire la mâncare se puneau cam în felul următor : „Cum e mâncarea ? E suficientă ?“ Dacă deţinutul răspundea : „Proastă, insuficienţă, de exterminare !“ urma întrebarea : „Ce ai primit azi ?“ La care deţinutul spunând ce primise, adică mâncarea bună şi suficientă pentru ziua de inspecţie, inspectorul respectiv

trăgea concluzia cu voce tare, că mâncarea pentru dușmanii poporului e mai bună decât a ostașilor M.A.I., trântea ușa celulei și pleca mai departe.

Dar s-a terminat și cu inspecția și viața pe celular și-a reluat cursul obișnuit. De mine nu s-a mai ocupat nimeni. Nu am fost nici scos la anchetă, și nici nu m-a mai întrebat nimeni nimic, nici măcar cum mă cheamă. Gardienii se obișnuiseră cu figura mea, eu cu a lor și cum nu le dădeam nici o bătaie de cap în plus (nu mă plângeam de nimic, nu ceream nimic și nu reclamam nimic) eram tot mai puțin și mai rar supravegheat prin vizetă. În schimb, începusem eu să supraveghez și să înregistrez tot ce se întîmpla pe celular. Cunoșteam după figură aproape pe toți cei arestați. Îmi făcusem o imagine destul de exactă a planului celularului și-mi încolțise în minte ideea unei încercări de evadare. La un moment dat devenise chiar o obsesie, dar nu găseam nici o soluție. Această idee nu m-a părăsit niciodată, de-a lungul întregii mele detenții, cu toate că în acea perioadă de început, aveam ferma convingere că se va petrece ceva și vom fi eliberați din închisoare. Era vremea cînd încă mai „veneau americanii". Timpul îmi trecea mai ușor încât erau zile când nici nu-mi mai făceam exercițiile de mers (care aveau un efect aproape anestezic) și nu mai recurgeam la ele decât atunci când mă încerca deznădejdea sau plictiseala.

Într-o bună zi, pe neașteptate, sunt mutat în celula III (vezi schița pag. 15). Celula se afla pe un coridor, care scăpase până acum posibilităților mele de observație. Chiar după primul „program", cu toate că în timpul desfășurării lui mi se acoperea deschizătura din ușă cu un carton, l-am putut vedea pe vărul meu G. Boian, care era închis în celula pe care am notat-o cu A pe planul celularului (pag. 15). Dacă nu mi-ar fi șoptit numele când a trecut prin dreptul ușii mele spre closet, cred că nici nu l-aș fi recunoscut, în așa hal de slab și palid era. Pe sub petecele care îi acopereau mai peste tot hainele, i-am recunoscut unul din costumele gris, atât de bine croite și călcate altădată.

Celula III, în care mă aflam acum, era cam tot atât de spațioasă ca și precedenta ; în schimb, din cauza unei infiltrații de apă de la closetul de alături, pe jos, cimentul era în permanență ud, iar de miros să nu mai vorbim ! În zilele următoare am stat mereu la pândă la ora când începea scosul la closet. Voiam să-i comunic lui G. B. câte ceva din cele ce se întâmplaseră în ultimii 3 ani de când fusese arestat. Să-i spun că ai lui (nevasta și fetița) se mutaseră în apartamentul unor mătuși ce stăteau cam înghesuite, dar că erau sănătoase ; că fetița își continua învățătura fiindcă reușisem să acreditâm la școală versiunea că el își părăsise familia și plecase în provincie etc. Scurta lui trecere însă prin fața ușii mele, sub supravegherea gardianului care stătea la 3-4 m. distanță, a făcut imposibilă comunicarea. Ba chiar am fost surprins într-o zi în tentativa mea de un gardian, care s-a apropiat tiptil fără să-l aud și a deschis brusc ușa celulei. Rezemat fiind de ușă și cu capul în dreptul deschizăturii acoperite de cartonul pe lângă care încercam să transmit mesajul, era cât pe-aci să cad pe coridor. Cu urletele și înjurăturile de rigoare, mi s-au pus ochelarii și am fost dus în camera de gardă. Aici m-a luat în primire șeful arestului. Credeam că am să am de-a face cu pumnii brutei, dar s-a mulțumit cu o serie de înjurături și amenin-

țări și m-a trimis din nou în celulă. După câteva minute a venit personal pe celular și mi-am dat seama că procedează la câteva mutări. La urmă, m-a scos și pe mine și m-a mutat în celula IV (vezi pag. 15), ultima în fundul coridorului, zicîndu-mi că de aici nu voi mai putea pîndi pe cei care merg la W.C. pentru a vorbi cu ei.

Noua cameră era mai mare decât toate cele prin care stătusem până aci. Cam 4 m pe 4. Un pat de fier cu saltele de paie și pătură, într-un colț. Vizavi de ușă, pe cealaltă parte a coridorului, o fereastră prin care se vedea cam la 2 m. gardul de scânduri al curții securității spre curtea vecină. Din loc în loc, de-a lungul gardului, câte un plop. Mi-au trebuit câteva zile să mă acomodez cu noua acustică a celulei, pentru a putea percepe și explica toate zgomotele celularului, care aici ajungeau mai estompate. Când m-am simțit iar acasă, ca să zic așa, am luat o hotărîre, care, trebuie să recunosc, mi-a pus nervii la încercare.

Observasem că după ce tura gardienilor din timpul zilei preda serviciul schimbului de noapte, deschizând celulă cu celulă și verificând după o listă numărul arestaților, plecau cu toții în camera de gardă. Acolo, lăsau ușa deschisă spre celular și timp de 10-15 minute, îi auzeam vorbind și glumind între ei. Apoi, schimbul de zi pleca acasă, iar cei din tura de noapte își începeau patrulatul pe coridor și supravegheatul prin vizete. Într-o seară, după ritualul de predare-preluare a schimbului, când toți gardienii se aflau în camera de gardă, m-am pus pe treabă. Am lărgit distanța dintre vergelele care formau gratiile deschizăturii din ușă, am scos brațul afară și cu vârful degetelor am ajuns la zăvor. L-am tras cât mai fără zgomot, am ridicat mâna mai sus, am apăsat pe clanță și ușa s-a deschis. Cu urechea la vocile care veneau din camera de gardă aplecat ca să nu fiu văzut din celelalte celule, am trecut prin fața a trei uși și m-am oprit la a patra, unde se afla G. Boian. L-am chemat pe șoptite. De emoție îmi auzeam bătăile inimii. G.B. a apărut îngrozit la vizetă. Într-un suflet i-am înșirat tot ce știam de ai noștri. Și bune și rele fără menajamente. Așa a aflat că mama lui (și mătușa mea) murise, singură, în domiciliul obligatoriu la Târgu Neamț. Iar fratele lui, care era grav bolnav de anghină pectorală, murise cu doi ani în urmă, în momentul când securitatea venise să-l ridice.

Inima îmi bătea tot mai tare și mi se făcuse frică de-a binelea. Probabil că și lui George pentru mine, fiindcă mi-a spus: „dacă nu te întorci imediat în celulă strig gardianul!" Întoarcerea în celulă a decurs la fel de bine ca și ieșirea. Am închis clanța, am tras zăvorul, am îndreptat gratiile și m-am trîntit pe pat. Eram istovit și ud de transpirație. După scurt timp s-a auzit și pasul gardianului. A doua oară n-am mai îndrăznit să repet isprava. Totuși, îndrăzneala de a fi făcut-o o dată, cu toată frica ce o simțisem mi-a dat o nouă încredere în mine, care mi-a prins bine. Am început să mă învăț, nu să-mi stăpînesc frica și nici s-o înlătur ci să mă obișnuiesc să trăiesc cu ea. În anii următori, de multe ori aveam să fiu pus în situația de a întreprinde ceva riscant și de câte ori m-am decis pentru acțiune, mi-a fost frică, dar am făcut-o. Niciodată n-am renunțat de frică.

Într-una din zile, stând întins pe pat și cu ochii în tavan, observ o mică găurică în tencuială. M-am sculat în picioare pe pat, ca s-o cercetez mai îndeaproape. Nu numai că băgînd degetul nu i-am dat de fund, dar uitându-mă prin ea, mi-am dat seama că răspunde în pod. Se vedeau chiar raze de lumină care străbăteau întunericul podului. Lumina pă-

trundea printre țiglele acoperișului. Am apăsat cu palma pe tavan și-am constatat că e elastic. Era din paiantă și dacă aș fi apăsat mai tare, aș fi putut face să cadă o bucată din el. Deci, aș fi putut face o gaură spre pod, oricât de mare aș fi dorit. Câteva zile nu m-am gîndit decât la asta, observînd cu atenție tot ce cădea în raza mea vizuală, prin deschizătura din ușă, și mai departe, peste coridor, prin geamul care dădea spre gardul și curtea vecină. De asemenea când eram scos la spălat la cișmeaua din curticică m-am uitat mai atent la acoperișul celulelor. Din curticică, vedeam celălalt versant al acoperișului, dar nu era nici un motiv ca versantul care se afla deasupra celulei mele să fie altfel. Era acoperit cu țiglă obișnuită și nu se vedea nimic deosebit. De sus, de la etajul clădirii securității, unde se aflau birourile se putea vedea tot celularul și acoperișul cu ambele versante.

Începusem să pun la punct toate amănuntele unui plan de evadare. Trebuia să aștept ora stingerii, când gardianul își făcea tura pe la toate vizetele, ca să vadă dacă ne-am culcat. Observasem în timp, că unul din gardieni, spre deosebire de ceilalți, nu mai apărea la vizete, până dimineața. Deci, trebuia să aștept tura lui de noapte și imediat după stingere și după ce ar fi trecut pe la vizeta mea, să împing tavanul în sus având grijă ca bucățile ce urmau să se desprindă să cadă pe pat, ca să nu facă zgomot. Ar fi urmat urcarea în pod, scosul câtorva țigle și săritul de pe acoperiș, direct pe crengile unuia din plopii care se aflau de-a lungul gardului. Și de aici în curtea vecină. Mai departe... văzând și făcând.

Bineînțeles că riscul ca gardianul să mai vină pentru a doua oară la vizetă, rămânea, ca și eventualele zgomote neprevăzute, care s-ar fi putut produce la prăbușirea tavanului și la scosul țiglelor. La fel, ieșirea prin acoperiș și săritul peste gard ar fi putut fi observate de la una din ferestrele clădirii securității. Am uitat să vă spun că existau câteva becuri instalate pe niște stâlpi, care noaptea se aprindeau și luminau de sus întregul celular. O lumină destul de slabă, dar totuși lumină !

Cele cîteva zile, cât am observat toate cele de mai sus și am cântărit șansele pro și contra ale planului, s-au scurs nespus de repede. Totuși, încă mai șovăiam, când într-o dimineață, aud pași și voci pe coridor, care se îndreptau spre ușa celulei mele. Mai mult adus pe sus și împins din spate, vreo 4—5 gardieni îmi bagă în celulă un tânăr cu cătușele la mâini. Se zbătea și-i insulta. I-au scos cătușele și au plecat, dar unul din gardienii din schimb, încercând să nu se facă simțit a rămas pe coridor în apropierea celulei. Îi vedeam umbra pe coridor. Tânărul n-avea mai mult de 28 de ani. Era neras de câteva zile, avea părul mare, negru și încâlcit. În picioare purta bocanci cu talpă groasă, plini de noroi. Pantalonii negri de dimie erau și ei murdari de noroi. O cămașă, fostă albă și ea și un cojocel de oaie fără mâneci îi completau echipamentul. După închiderea ușii, rămăsese în picioare în mijlocul camerei frecându-și încheieturile mâinilor unde i se imprimaseră dungile strânsorii cătușelor. M-am apropiat de el, i-am spus numele meu întinzându-i mâna și l-am întrebat cum îl cheamă. S-a uitat cu o privire întunecată la mine, nu mi-a răspuns și nu mi-a dat mâna. I-am spus atunci că poate să se întindă pe pat, dacă e obosit. Fără o vorbă, s-a trântit pe pat și după câteva clipe a început să sforăie. Am început să mă plimb prin celulă făcând tot felul de presupuneri cu privire la noul venit și la planul meu de evadare, pe care trebuia să-l amân.

Mai târziu, când am ajuns în închisoare, am aflat că înaintea mea, cu un an sau doi, un alt arestat folosise deja acea cale de evadare, pe care o imaginasem eu. Într-o seară, insistând să fie scos să-şi facă nevoile, pătrunsese în pod prin tavanul closetului şi ieşise prin acoperiş spre curtea vecină. Cum însă gardianul venise să vadă de ce nu mai iese din closet şi constatase că deţinutul evadase, a dat alarma. Întreaga noapte l-au căutat. S-au făcut razii în curţile şi în toată zona din jurul Securităţii, dar fără nici un rezultat. A doua zi, unul din anchetatorii de la etajul clădirii securităţii, uitându-se cu totul întâmplător pe fereastră, îl zăreşte pe fugar într-unul din plopii de la gardul curţii. Ce se întâmplase ? În momentul în care auzise alarma, evadatul abia ajunsese la gard. Dându-şi seama că nu mai avea timp să se îndepărteze, se urcase în plop, stătuse toată noaptea între crengi şi acum aştepta din nou întunericul pentru a-şi continua drumul. Bineînţeles, a fost din nou prins.

Eu n-am mai ajuns să-mi pun planul în aplicare.

Cînd gardianul a ajuns cu distribuitul cafelei la uşa noastră şi l-a văzut pe tânăr dormind, a început să strige la el ca să-l trezească. Fără rezultat însă. Gardianul mi-a dat din găleata cu aşa-zisă cafea, o cană şi pentru el şi mi-a spus să i-o duc la pat şi să-l trezesc. L-am scuturat de umăr tot mai tare, până ce a sărit speriat din somn. I-am întins cana cu cafea, iar gardianul, din uşă, a început să-şi bată joc joc de el, spunându-i că nu se poate plânge că nu e tratat boiereşte, că i se aduce şi cafeaua la pat. Tînărul, care se dezmeticise, mi-a luat cana din mână şi a azvîrlit-o cu toată puterea spre uşă. Gardianul abia a avut timp să se ferească. A urmat un potop de înjurături şi de o parte şi de alta, după care gardianul a plecat, iar tânărul a adormit din nou. Până la ora prânzului a fost liniste. Când ni s-au adus castroanele cu ciorbă, l-am trezit din nou. A spus că nu mănâncă, s-a întors pe partea cealaltă şi a continuat să doarmă. După câteva minute a venit şeful arestului. N-a încercat să-l trezească şi m-a întrebat pe mine de ce nu mănâncă şi ce mi-a povestit. I-am răspuns că nu mi-a vorbit deloc, că pare frânt de oboseală şi că doarme tot timpul. Peste puţin timp, uşa se deschide din nou şi gardianul introduce în celulă un nou deţinut. Un om de vreo 45 de ani, de statură mijlocie, mai mult gras şi roşu în obraz. Purta o mustăcioară neagră. Îmbrăcămintea : pantaloni şi cămaşă kaki şi pe deasupra un pulover gris. De cum s-a îndepărtat gardianul, foarte jovial mi-a întins mâna, s-a prezentat (din păcate i-am uitat numele) mi-a spus că e colonel din vechea armată şi că a fost prins în munţi, unde ca partizan, lupta împotriva Securităţii. Cu toată naivitatea mea de la acea epocă, omul nu mi-a inspirat încredere. Poate şi prin faptul că limbajul şi comportarea lui nu mi se păreau a fi de nivelul unui colonel. Oricum, omul era extraordinar de vorbăreţ, povestindu-mi fel de fel de păţanii din viaţa lui, de pe front din Rusia unde comandase o unitate de tancuri, din munţi unde luptase împotriva trupelor de securitate etc. Se arăta foarte optimist că vor veni americanii şi că ne vor salva. Printre toate cele pe care mi le înşira, îmi mai punea din când în când şi câte o întrebare : „De ce sunt arestat ? Cine e tânărul care doarme ? Ce mi-a povestit ? În ceea ce mă priveşte, i-am spus că nu ştiu de ce am fost arestat, că nu am fost anchetat. Iar despre tânăr, nu ştiam nimic. Tot el mi-a spus însă, că din celula în care se afla înainte de a fi adus aici, i-a auzit pe gardieni vorbind că tânărul ar fi fost prins în pădurile din regiune cu un aparat de radio-emisie. În tot timpul acestei discuţii cu noul venit, ne aşezasem amândoi pe marginea pa-

tului. Deodată privirea mi s-a oprit pe pieptul păros al tânărului, care continua să doarmă, pe spate și cu cămașa larg descheiată. M-am uitat mai atent și într-adevăr !... ceea ce mi se păruse numai la început era realitate. Păduchi ! Și nu unul... mișunau ! Am sărit ca ars de-a dreptul în panică. Am început să bat în ușă. I-am spus gardianului, care după câteva minute a venit cu Șeful arestului. Au adus o găleată cu D.D.T., și cu pumnii au început să presare praful peste pat și peste tânărul, care dormea înainte. Restul de D.D.T. care a mai rămas în găleată l-au deșertat într-un colț, pe jos. La insistențele mele să-l mute pe tânăr din celulă sau să-l ducă la baie și să ne mai dea un pat, au zis că nu se poate, au trântit ușa și au plecat. Noul venit, atât de vorbăreț până atunci n-a scos o vorbă. Ni s-a adus masa de seară. Tânărul, pe care am reușit să-l trezesc, a refuzat din nou să mănînce. A cerut apă de băut. Atmosfera camerei era învăluită în praf de D.D.T., ca într-o ceață cu miros înecăcios. I-am explicat tânărului ce se întîmplase și, pentru prima oară mi-a spus pe un ton normal și parcă puțin trist, că de 2 luni nu s-a mai putut nici spăla, nici schimba. Presupusul colonel a intrat și el în vorbă, punându-i fel de fel de întrebări asupra împrejurărilor în care a fost arestat și de ce. Tânărul și-a reluat privirea întunecată și i-a întrebat răstit : De ce vrei să știi ? Colonelul a tăcut, iar tânărul a început să se plimbe prin celulă fără să mai scoată o vorbă. După un timp s-a culcat din nou, spre perete, lăsând jumătate de pat liberă. De frica păduchilor, nici nu m-am apropiat de pat. Am presărat într-un colț al camerei D.D.T., mi-am împăturit haina de piele de mai multe ori, m-am așezat pe ea și rezemat de perete, am dormit cu întreruperi până dimineața. Colonelul s-a făcut ghem la picioarele tânărului, după ce mai întîi s-a prăfuit bine cu D.D.T.

Așa mi-am petrecut ultima noapte în securitatea din Pitești. Dimineața, imediat după deschidere și schimbul gardienilor, am fost scos din celulă, mi s-au pus cătușe și într-un Jeep am fost transportat la penitenciarul orașului.

Aici aveam să aflu de la alți deținuți mai vechi, că așa-zisul colonel era un condamnat de drept comun care nu fusese niciodată colonel și că era utilizat ca „turnător" în celulele arestului, pentru a-i iscodi pe ceilalți arestați. În privința tânărului, am aflat că într-adevăr fusese prins în munții din regiune, cu un aparat de radio-transmisie. Mult mai tîrziu, în alte închisori, întâlnind deținuți care stătuseră după mine în arestul securității, mi-au spus că tânărul fusese judecat, condamnat la moarte și executat. Nu știu dacă aceste informații sunt exacte, dar fapt este că tânărul nu a apărut niciodată în circuitul închisorilor.

Un episod pe care am uitat să-l amintesc la timpul său : Într-o după-amiază, pe când mă aflam încă în celula I, au apărut pe celular mai toți gardienii din toate schimburile. Stăteau de vorbă în grupuri de câte 2-3, fie lângă ușa camerei de gardă, fie lângă scara care ducea la camerele de la etaj, fie în curticica unde era cișmeaua. Pe cei din curticică i-am putut și vedea. M-a mirat faptul că peste uniformă purtau cojoace mari ciobănești și în cap căciulă, în loc de chipiu. Afară era o zi frumoasă și caldă de toamnă ! N-am putut înțelege nimic din ce discutau, decît că așteptau un camion cu care să plece. S-au întors a doua zi către prânz, ca să predea cojoacele și căciulile.

Tot de la deținuții mai vechi, am aflat că și securiștii care făceau de serviciu în schimburi pe celular, nu numai trupele de securitate, plecau

periodic în misiune în munții și pădurile din regiune, la vânătoare de partizani. Cojoacele și căciulile erau pentru camuflarea uniformelor. În toată regiunea nu se vorbea decât de aceste acțiuni împotriva partizanilor de sub conducerea Colonelului Arsenescu și a fraților Arnăuțoiu, deveniți eroii locali ai rezistenței din munți și de atrocitățile pe care le comitea Securitatea în satele de munte. Oameni împușcați, țărani, femei și copii schingiuiți, pentru a afla cine-i găzduiește, aprovizionează sau ajută pe partizani. Nenumărați alții au fost arestați și condamnați, luând drumul pușcăriilor. Cu o bună parte din ei am stat și eu în diverse închisori. Vom mai reveni deci asupra subiectului.

LA PENITENCIARUL PITEȘTI

Construcție în formă de T, așezată la bariera orașului spre Găvana și orientată N.V. — S.V. Trecea drept clădire modernă. Fusese terminată sub guvernarea lui Armand Călinescu și folosită încă în acea vreme ca închisoare pentru deținuți politici în timpul prigoanei împotriva legionarilor. Avea două etaje, parter, subsol și pivniță. Descrierea mai amănunțită și o schiță a clădirii o voi face mai târziu, când voi ajunge cu povestea mea în anul 1955, când am stat pentru a treia oară în această închisoare. Adus la grefa închisorii, după ce mi s-a completat fișa de încarcerare, am fost condus de un gardian la o celulă de la etajul 2 de pe coada T-ului. După ce ușa s-a trântit în urma mea și gardianul a răsucit cheia în broască și a tras cele 2 zăvoare, am făcut cunoștință cu cei patru locatari ai celulei : Radu I. Gr. Radu, un țăran de vreo treizeci și ceva de ani din comuna Picior de Munte, Dobrin, tot țăran din regiune, Păun Lepădatu, fost plutonier de jandarmi, acum întors în satul lui și Jean Milcoveanu, un om în vârstă de peste 60 de ani, tatăl doctorului Milcoveanu, unul din capii studențimii naționaliste dinainte de război.

După celulele mizerabile și întunecoase ale Securității, aici mi s-a părut raiul pe pământ. Celula avea 4 m. lungime pe 2 m. și ceva lățime. Pe una din laturile mici ale dreptunghiului era ușa, pe cealaltă, fereastra cam de 50 pe 80 cm., prin care pătrundea lumina soarelui, cum n-o mai văzusem de la arestare. Geamul era deschis și temperatura plăcută. Pe lângă asta, felul în care am fost primit de cei din celulă m-a emoționat. Era prima dată după multe săptămîni, că întâlneam oameni, oameni de omenie, fiecare din ei încercând să mă ajute într-un fel, să mă primească cu căldură, de parcă mi-ar fi oferit ospitalitatea la ei acasă. De-a lungul peretelui din dreapta, mai aproape de ușă, erau două paturi suprapuse. În cel de jos stătea J. Milcoveanu, în cel de sus, Dobrin. Către fereastră, la peretele din stînga, alte două paturi suprapuse : jos dormea Păun Lepădatu, deasupra Radu I. Gr. Radu. Cu toate protestele mele, Radu s-a mutat jos, în pat cu Păun Lepădatu, lăsându-mă pe mine singur în cel de sus. Dobrin care era cel mai vechi arestat din cei patru și care de doi ani de când era în anchetă fusese de mai multe ori mutat în acest răstimp, când la penitenciar, când la securitate, cunoștea cel mai bine viața și obiceiurile pușcăriei. Cu toate că era cel mai tăcut și rezervat din ei, nu făcea nici un secret din povestea lui. Făcea parte, împreună cu alții, care și ei se aflau în diferite celule, dintr-o organizație clandestină, pe care o numiseră „Frăție și libertate". Organizația luase oarecari

proporții în satele din regiunea lui, răspîndise manifeste și devenise cunoscută prin acele sate, unde pe toate gardurile apăreau scrise cu cretă, literele F.L. Nu mai știu cum le dăduse de urmă securitatea. După ce-i arestase pe câțiva din ei, încerca acum să descopere pe toți membrii organizației. Dobrin fusese de mai multe ori bătut în anchetă.

Jean Milcoveanu era arestat de câteva luni, împreună cu soția lui, din cauza unei scrisori pe care o primiseră de la fiul lor, doctorul Milcoveanu, care era ascuns și căutat de securitate. De la el am aflat că soția lui stătuse la securitate, în aceeași celulă cu una din grecoaicele de la Florica și de care v-am spus că i-am auzit vocea și am remarcat limba aleasă pe care o vorbea. Bătrînul îmi povestea tocmai că îl cunoscuse pe tatăl meu, cînd Dobrin, cu urechea lui adaptată la toate zgomotele celularului, ne-a anunțat că vine gardianul. În adevăr, ușița de sub vizetă s-a deschis și gardianul a început să ne dea pe rînd gamelele pe care i le întindea un deținut de drept comun, care târa după el pe coridor un hârdău. Așa am făcut cunoștință cu „terciul" atât de apreciat de deținuți. Era făină de porumb opărită și puțin îndulcită.

În celulă nu se afla decât o singură lingură de metal, care, cu aprobarea tacită a gardianului, avea coada ascuțită pe o parte. Ascuțitul se făcea pe cimentul de la closet. Cu acest cuțit improvizat, mi s-a confecționat și mie un fel de lopățică, dintr-o scândurică de brad, găsită pe coridor și păstrată cu grijă de Radu, pitită în paiele din saltea. Toți aveau astfel de lopățele, în chip de lingură. Tot Radu făcuse cu aceeași coadă de lingură ascuțită câte o cruciuliță sculptată într-o bucățică de lemn de fag, pentru fiecare. A doua zi după sosire mi-a făcut și mie una. Cu fire de ață trase din pânza de doc a saltelei și răsucite, ne făcuse câte un șnur cu care ni le atârnasem la gât, pe sub cămașă, spre a nu fi văzute. De-a lungul anilor de pușcărie, saltelele au fost sursă permanentă de ață pentru nevoile noastre. După regulamentul închisorii, de câte ori am fi avut nevoie, ar fi trebuit să batem la ușă și să-i cerem gardianului ac și ață. Cum însă în practică nu primeai niciodată, așa se scotea din saltele, iar acele în cazul nostru, de pildă, erau fabricate tot de Radu, dintr-o bucată de sârmă electrică, pe care o găsise într-o zi pe coridor. Îi îndoise vârful la 90^0 și cu un ciob de sticlă, prin frecare, îi zgâriase un șanț chiar la locul îndoiturii. Apoi o îndoise tot la 90^0 în același loc, dar în sens invers. Și din nou cu ciobul de sticlă zgâriase iar un șanț, până ce străpunsese sârma în dreptul șanțului de pe cealaltă parte. După aceea îndreptase sârma la loc și o ascuțise la celălalt cap, pe cimentul de la closet. Treaba era tare migăloasă, dar rezultatul era un ac care nu se deosebea de cele originale, decât prin faptul că nu era de oțel.

Fiecare din celulă avea felul lui de a-și trece timpul. Radu era cel mai activ. Tot timpul avea ceva de făcut, dacă nu pentru el, pentru ceilalți. Ne-a peticit la toți hainele, ne-a cusut nasturii. Era plin de bunăvoință și totdeauna bine dispus. Bătrânul Milcoveanu, foarte respectat de ceilalți, avea și el o fire blândă și avea întotdeauna ceva de povestit, atunci când timpul trecea cel mai încet, mai ales de la masa de seară și până la stingere. Singura lui îngrijorarea era soarta soției lui. Spunea că erau o pereche foarte unită și ar fi dat orice ca ei să-i dea drumul și să-l țină numai pe el. Știind-o liberă, ar suporta și el mai ușor închisoarea. Dobrin era cel mai nervos și cât era ziua de lungă se plimba ca un leu în cușcă. Era cu gândul numai la ancheta grupului lui care nu se terminase și trăia într-o tensiune permanentă, așteptîndu-se în orice moment să

fie dus din nou la Securitate. Din când în când, se oprea din mers, ca să asculte la uşă zgomotele celularului, care pentru el nu mai aveau nici un secret. Numai povestirile lui Milcoveanu aveau darul să-l calmeze. Păun Lepădatu era cel mai tăcut din toţi. Mai tot timpul stătea aşezat pe marginea patului, cu gândul aiurea. Avea vreo 50 de ani. Era voinic. Bărbat frumos. Semăna cu pozele haiducilor din cărţile copilăriei mele. Se gândea numai la ce lăsase acasă şi se frământa de grija porumbului necules, a arăturii, a tot ce lăsase baltă în gospodăria lui. Îl ridicaseră de la cîmp şi nici n-apucase să vorbească cu nevastă-sa. De câte ori ieşea din îngândurarea lui şi dădea cu ochii de mine, se însenina, îmi făcea loc pe pat lângă el şi începea să-mi povestească de-acasă. Avea un băiat de vârsta mea şi spunea că-i amintesc de el. În băiat îşi pusese toată nădejdea până la întoarcere : „Până om scăpa de comunişti" cum spunea el. Într-o zi, văzându-l parcă mai abătut ca de obicei, m-am aşezat lângă el şi l-am întrebat ce-l frământă. Multe lucruri şi întâmplări din anii puşcăriei s-au estompat ori mi s-au şters din minte, dar răspunsul lui nu l-am uitat : „Mă gândeam ce-o fi făcând mânza mea, D-le Leonid ! (Nu-mi putea pronunţa altfel numele). Îmi pare rău că n-am talent să redau, cu cât drag mi-a vorbit apoi de mânza lui.

Zilele în care aveam cea mai mare linişte pentru diversele ocupaţii nepermise erau cele în care era de serviciu Sergentul Guliman. Nepermis era : să coşi, să scoţi aţă din saltea, să ai ac, să te aşezi pe caloriferul de sub geam şi să priveşti pe fereastră, să comunici cu vecinii, vorbind pe lângă ţeava caloriferului care trecea prin perete dintr-o celulă în cealaltă, să scrii zgâriind pe săpunul de rufe care ni se dădea, să sculptezi cruciuliţe cum făcea Radu, să stai culcat pe pat în timpul zilei, să cânţi, să vorbeşti tare etc. etc. Serg. Guliman (zis „ăl mare" fiindcă mai avea un frate mai mic care făcea de serviciu la poarta închisorii) era cel mai cumsecade din toţi, cu toate că la prima vedere părea o fiară. Cu toate că era slab şi pirpiriu, avea o voce extraordinar de puternică. De altfel nu l-am auzit niciodată vorbind. Nu ştia decât să răcnească. Zbiera, înjura şi ameninţa tot timpul. Camarazii mei de celulă îşi dăduseră seama însă, că totul nu era decât teatru. Juca acest rol de zbir, pentru a se face auzit de ai lui, de ceilalţi gardieni şi de ofiţeri, iar pe deţinuţi îi lăsa în pace şi nu se uita pe vizetă. Nu numai atât, dar în momentul în care venea cineva din administraţie pe secţia noastră şi Guliman începea să răcnească „linişte !" ştiam că e un fel de a ne avertiza şi toate obiectele nepermise dispăreau, cei care se uitau pe fereastră coborau de pe calorifer şi cei culcaţi se sculau până ce trecea pericolul. Toţi simţeam nevoia să stăm câteva ore în plus culcaţi, fiind destul de slăbiţi şi anemiaţi. Mâncarea era insuficientă. Dimineaţa primeam, cum v-am spus, terciul, cam 200 gr. La prânz, o gamelă cu ciorbă, fie cu câţiva cartofi, fie cu varză acră, fie cu arpacaş. O dată, şi câteodată de două ori pe săptămînă era „carne". Asta însemna că într-unul din cele trei feluri de ciorbă găseai : sau câteva bucăţi de burtă, spălată aproximativ şi deci mirosind puternic sau câteva şuviţe din bruma de carne ce se găseşte pe un cap de vită. (Capetele de vită veneau de la abatorul oraşului, fără creier şi fără limbă). Putea să-ţi cadă în gamelă ori un ochi, ori o bucată de buză de vacă cu părul pe ea, împreună cu o puzderie de cioburi de oase şi măsele de vită. A treia posibilitate în zilele de carne şi cea mai frecventă în acea epocă, erau copitele. Fiecare primea în gamelă o co-

pită de vită, fără unghie ; așa veneau de la abator. Practic, era vorba de oasele de la extremitatea piciorului, care erau acoperite cu un zgîrci, pe care rozându-l și sugându-l, nu te alegeai cu mai nimic. În acest ultim fel de mâncare, găseai deseori caiele rupte. Seara primeai ciorba de la prânz, însă mai subțire sau uneori, huruială de porumb, mai mult opărită decât fiartă. Singurul lucru consistent în alimentația noastră era sfertul de pâine zilnic.

Un lucru ar mai fi de spus pentru a completa tabloul din celula noastră. Pe jos, în colțul dinspre fereastră, se afla o oală de noapte, acoperită cu o bucată de placaj. O oală de noapte pentru 5 inși, care se golea de 2 ori pe zi, dimineața și după-amiază, când eram scoși la „program", adică la closet. Cum din cauza alimentației foarte lichide, a stării nervoase și slăbiciunii, sufeream toți de o diureză exagerată, capacitatea oalei era departe de a fi satisfăcătoare, mai ales în răstimpul de la ultimul „program" (cam la 4 după-amiază și până la primul „program" al zilei următoare (cam la 6 dimineața). Peste zi, între programe, cu toate răcnetele, înjurăturile și amânările, tot mai obțineam de la gardian să ne permită s-o golim la closet ; în timpul nopții însă, de la ora închiderii și până la deschidere, ușa celulei nu mai putea fi deschisă, decât în prezența ofițerului de serviciu. Și asta numai în cazuri grave, de moarte sau dacă era adus sau luat de Securitate vreun deținut. Pentru noapte deci, trebuia găsită o soluție și o găsise Dobrin. De două sau chiar de trei ori pe noapte, când oala era plină, din patul al doilea de lângă fereastră, se sprijinea cu un picior pe calorifer, unul din noi îi dădea oala, iar el, din două sau trei mișcări bine calculate, azvârlea tot conținutul printre gratiile ferestrei, în curte. Își făcea chiar o mândrie că nu-i cădea nici o picătură pe pervazul geamului. Patentul lui Dobrin fusese preluat și de alte celule, ceea ce nu era în avantajul miresmelor care ne veneau pe geam.

Într-o bună zi l-au luat pe Dobrin și l-au dus din nou la Securitate, la anchetă. Nu l-am mai întâlnit.

După câteva zile m-au luat și pe mine. Tot la Securitate. M-am despărțit de camarazii de celulă, sub presiunea gardianului care-mi striga din ușă : „Dă-i drumu, mai repede". O strângere de mână, o îmbrățișare, o urare de bine pe șoptite, un Doamne ajută... ca toate despărțirile din pușcărie. Și de câte n-am avut parte în anii următori !

În afară de Păun Lepădatu, nu i-am mai întîlnit pe nici unul din ei, Pe tocul ușii crestasem într-un colț mai dosit, numele meu și data arestării. Din dorința de a lăsa măcar o urmă a trecerii mele pe acolo. Mai sus, în colț, era crestat numele lui Roger Micescu, fiul lui Istrate Micescu.

PROCESUL

Ajuns la Securitate, am fost din nou băgat singur într-o celulă. Gândeam că de data asta va începe ancheta și-mi treceau prin minte toate cele ce mi le povestiseră despre anchetele lor camarazii de celulă pe care-i părăsisem. Celularul securității, a cărui topografie și viață mi-era cunoscute, îmi dădea o stranie senzație de siguranță, nu mă simțeam străin. Tot restul zilei am stat în așteptare, crezând că voi fi scos la an-

chetă, dar nu s-a întîmplat nimic. Pe de-o parte doream să înceapă ancheta, pentru a trece și de etapa aceasta, pe de alta, pe măsură ce se apropia seara speram să nu fiu scos. Când s-a dat stingerea am răsuflat ușurat și mi-am amânat frământările pe a doua zi.

În dimineața următoaree, după împărțirea surogatului de cafea, am fost scos din celulă și dus în camera de gardă. După puțin timp, l-au adus și pe George Boian și pe N. Z. Ni s-au dat instrucțiuni să nu vorbim, să nu facem semne, să nu ne uităm în stânga și în dreapta. Am fost duși în curte și urcați într-un Jeep. G. Boian și N.Z. în spate, cu un gardian între ei, eu în față, lângă șofer. În momentul urcării, G. B. mi-a șoptit că mergem la proces. Mașina a pornit-o prin oraș. Priveam cu coada ochiului la lumea de pe stradă. Trecătorii care observau Jeep-ul Securității, ca și noi, nu întorceau capul. Și ei se uitau pe furiș. Nu cunosc Piteștiul, așa că nu pot spune pe unde am mers. Oricum, clădirea în fața căreia ne-am oprit, părea a fi în centru. Am aflat mai târziu că ar fi fost un sediu al partidului. Am fost introduși într-o încăpere și ținuți fiecare într-un colț, sub pază. În clădire, o agitație febrilă : uși care se închideau și se deschideau, gardieni, ofițeri, ordine pe șoptite. După un timp a venit un ofițer și ne-a condus într-o sală mai mare. Într-un capăt al ei, două mese alăturate, acoperite cu o pânză roșie, în stânga și-n dreapta, alte două mese, apoi un spațiu liber și la distanță unul de altul, 4-5 scaune, cu fața la masa roșie. Mai în spate, mai multe rânduri de scaune. Pe pereți, lozinci. Am fost așezați pe scaunele din față. În spatele nostru s-au așezat gardienii. Era vizibil că sala fusese amenajată ad-hoc și că nu ne aflam în clădirea unui tribunal. Pe scaunele rezervate publicului s-au așezat câțiva ofițeri de securitate. Vreo șase-șapte.

Am așteptat în tăcere vreo 10 minute. Nu știu dacă în sală era răcoare sau dacă numai mie, din cauza emoției, mi-era frig. La un moment dat s-a produs o rumoare, o ușă s-a deschis în stânga mesei roșii și 5 inși în uniforme au intrat în sală. Gardienii din spatele nostru ne-au spus să ne sculăm în picioare. Din cei cinci intrați, unul purta gradul de general. S-a așezat pe scaunul din mijloc, la masa roșie. În stânga și în dreapta lui s-a mai așezat câte unul. Completul de judecată cu președintele. Ultimii doi erau grefierul și procurorul, care s-au dus și ei la cele două mese mai mici, din stânga și dreapta. Eram așa de uluit și tot ce a urmat s-a petrecut așa de repede, încât n-am parvenit să reținut decât crâmpeie din puținul cât s-a vorbit. Procurorul a citit acuzarea. Câteva fraze din care n-am reținut decât că G. B. se făcuse vinovat de transmiterea de informații și secrete militare unei puteri străine, iar eu și N.Z., de complicitate. Generalul, care avea o figură destul de distinsă, puțin cărunt la tâmple și cu o oarecare eleganță în ținută și mișcări, își plimba privirile când în sală, când asupra dosarului din fața lui, schimbându-și alternativ cele două perechi de ochelari. Când procurorul a terminat, Generalul și-a pus ochelarii fumurii cu un gest măsurat și studiat și l-a întrebat pe G.B. dacă a ascultat acuzația și dacă mai are ceva de spus. G.B. a vrut să spună ceva despre anchetă, dar generalul l-a întrerupt. La a doua încercare, l-a întrerupt din nou. Atunci a spus că-și asumă toată răspunderea și că noi, ceilalți doi, nu aveam nici o vină. I s-a spus să stea jos.

A venit rândul meu. Mi-a pus aceeași întrebare. N-am spus decât o singură frază : că N.Z. nu avea nici o vină, că nu știuse despre ce era vorba,

că bătuse acea scrisoare la mașină, numai fiindcă o rugasem eu să-mi facă acest serviciu.

— Dacă e vinovată sau nu, asta hotărâm noi ! m-a întrerupt generalul.

Cînd i-a venit rândul, N.Z. a cerut tribunalului să țină seamă în hotărârea lui, de faptul că are un copil de crescut.

— La asta trebuia să te gândești înainte de a trăda poporul ! i-a strigat generalul.

Apoi generalul a dat cuvântul apărării. Abia atunci a fost introdus în sală avocatul. Avea aerul îngrozit. A început prin a spune că a fost numit din oficiu, că niciodată n-ar fi acceptat să ia apărarea unui astfel de caz și a unor dușmani ai poporului, iar când generalul i-a spus să-și înceapă pledoaria, a cerut Tribunalului să ne dea o pedeapsă exemplară, așa cum prevede legea. Asta a fost tot. Ședința s-a ridicat, noi am fost scoși din sală și l-am auzit pe General spunând : următorul". Totul durase cam 20 de minute.

Mai tîrziu am aflat că în acea perioadă toate aresturile Securităților și toate închisorile din țară erau supraaglomerate cu arestați. După căderea grupului Vasile Luca, Ana Pauker, Teohari Georgescu, urmaseră valuri, valuri de arestări. Așa s-a făcut că am ajuns de la Ministerul de Interne, în „depozitul" Securității și Penitenciarul Pitești. Dar și aici, ca și în toate celelalte Securități și închisori regionale, nu mai era loc. Atunci, a luat ființă Tribunalul Militar Revoluționar, care urma să se deplaseze în toate regiunile Țării, să judece și să condamne pe cei arestați, care apoi să ia drumul închisorilor de execuție, al minelor sau al lagărelor de muncă de-a lungul Canalului Dunărea — Marea Neagră. Acest tribunal în deplasare, la începutul activității lui, ne judecase acum pe noi. Iar generalul nu fusese altul decât celebrul general Petrescu, care era președintele acestui tribunal. Provenea din vechea magistratură militară și se spunea că-și datora nu numai menținerea dar și promovarea de după 23 August 1944, faptului că ajutase câțiva comuniști care erau închiși în timpul războiului. Herbert Silber, comunist din ilegalitate, mi-a confirmat mai târziu în închisoare acest lucru, spunându-mi că acesta chiar colaborase cu ei în acea perioadă. Încă pe când eram liber, auzisem de Petrescu. Avea gradul de colonel, când, în fruntea Tribunalului Militar, prezidase în procesul Maniu. De asemenea în toate procesele mai importante, cărora regimul le făcuse publicitate : Procesul Sumanelor negre și al diferitelor loturi prin care s-a căutat compromiterea unor asociații și legații străine. Aceste procese au fost cunoscute sub numele de : Procesul I.M.C.A., al Nunțiaturii, al bibliotecii engleze, al legației franceze, al legației turce și multe, multe altele, de care aveam să aflu abia în închisoare. Petrescu avea la activul său sentințe de condamnări la închisoare care totalizau mii și mii de ani și nenumărate condamnări la moarte. Și tot atâtea mii și mii de deținuți și familiile lor l-au blestemat ani și ani de zile în șir. În închisori circula o poveste pe seama lui. Se spunea că logodnica unui arestat reușise să pătrundă până la el, ca să intervină în favoarea iubitului ei. Generalului îi plăcuse așa de mult femeia, încât acceptase să-i salveze logodnicul, cu condiția ca să se căsătorească cu el. Se spunea că femeia acceptase tranzacția. Multă vreme am crezut că e o legendă, dar, acum cîțiva ani, am avut confirmarea că povestea era autentică. Cu puțin înainte de a ieși din închisoare, am aflat de la un

arestat mai proaspăt că generalul ieşise la pensie şi că putea fi văzut plimbîndu-şi nepoţii la Şosea. Mai tîrziu, la München, am descoperit în România Liberă din 21 Noiembrie 1977, ferparul în care familia anunţa moartea generalului-maior (în retragere) Alex. Petrescu. În ferpar nu se dădeau detalii dar cum generalul trebuia să fi fost destul de în vârstă bănuiesc că a murit de moarte bună. Singura satisfacţie pe care am putut-o avea a fost că am sesizat pe unul din redactorii de la Europa Liberă despre apariţia ferparului şi am sugerat ideea că moartea lui Petrescu ar trebui pomenită într-o emisiune. Într-adevăr, i s-a făcut un necrolog, în care s-a menţionat rolul odios jucat de el în uriaşa campanie a regimului, de lichidare a zeci de mii de oameni. Cel care i-a făcut acest necrolog (aşa cum se obişnuieşte în astfel de ocazii), a fost un coleg de breaslă, Emil Georgescu, fost procuror în acelaşi aparat de împărţit dreptatea, în România comunistă.

Pe coridorul clădirii unde am fost ţinuţi până ce am fost din nou suiţi în Jeep, am putut vedea un alt grup de arestaţi, care erau introduşi în sala de proces. De asemenea mi s-a părut a-l zări printr-o uşă întredeschisă pe Păun Lepădatu. După o jumătate de oră de la despărţirea de generalul Petrescu, eram iar în celula pe care o părăsisem dimineaţa. Până la prânz am tot auzit închizându-se şi deschizându-se uşi. Era o circulaţie neobişnuită, un du-te-vino de gardieni care însoţeau arestaţi, când spre ieşirea din celular, când spre celule. Pe la orele 3-4 după amiază, am fost scos din celulă şi dus într-o cameră mai mare, fără nici un mobilier, care se afla sub scara ce ducea la etajul clădirii Securităţii. Aici, am dat de vreo cinci arestaţi. Printre ei, Păun Lepădatu care m-a îmbrăţişat cu căldură, dar cu aceeaşi privire plină de îngrijorare. În următoarele minute, uşa camerei s-a tot deschis, de fiecare dată fiind adus câte un alt arestat, aşa că în cele din urmă ne aflam înghesuiţi vreo 54 sau 55 de inşi. Printre ei şi G. Bojan. Toţi fuseseră judecaţi de Petrescu în aceeaşi dimineaţă în câteva ore. Vreo 40 de procese, fiindcă în afară de noi, care fuseserăm trei în lot, mai era un grup de 5 şi încă unul sau două grupuri de câte doi. Restul, făcuseră fiecare singur obiectul câte unui proces. Un adevărat record de viteză. Marea majoritate a celor adunaţi în cameră erau chiaburi sau chiar ţărani mai săraci, de toate vârstele. Apoi, câţiva învăţători şi mici negustori din regiune. Voi reveni mai târziu asupra componenţei camerei, pentru că am rămas în această formaţie aproape o lună şi am avut timpul să ne cunoaştem mai bine. Până una-alta, pe toţi ne cuprinsese o adevărată excitaţie. Ni se spusese că ni se vor comunica sentinţele. După ce făcusem oarecum cunoştinţă unii cu alţii şi ne împărtăşiserăm pe scurt câteva date personale şi motivele pentru care fuseserăm arestaţi şi judecaţi, spiritele s-au mai calmat şi au început presupunerile în privinţa sentinţelor. În afară de cazul nostru unde existau nişte fapte concrete, al unui grup de tineri care făcuseră nişte manifeste şi al altor doi sau trei care dăduseră de mâncare unor fugari sau partizani din munţi, toţi ceilalţi erau absolut nevinovaţi şi după părerea noastră, necondamnabili. Mai toţi dăduseră declaraţii sub tortură în anchetă şi fuseseră obligaţi să recunoască, fie că au insultat guvernul, fie că au instigat oamenii din sat împotriva regimului, fie că au făcut propagandă pentru ţărănişti sau liberali. Mulţi nu-şi predaseră cotele obligatorii la timp şi cu toate că dovediseră că nu recoltaseră cantitatea necesară de produse, fuseseră acuzaţi de sabotaj. Cum

însă la proces toți retractaseră declarațiile date sub bătaie și teroare la Securitate, chiar dacă generalul Petrescu nu-i lăsase să-și expună în amănunt cazurile, erau mai toți ferm convinși că nu puteau fi condamnați. Cei mai sceptici credeau că vor primi câteva luni, din care scăzându-se timpul de ședere în arest preventiv, vor scăpa și ei foarte curând. Cei mai pesimiști credeau că vor putea fi condamnați chiar 2 sau 3 ani, dar nu-și făceau prea multe griji, fiindcă în scurt timp, și-așa americanii vor interveni. Cam asta era pe scurt starea de spirit. Pe lângă tot ce se spunea, se simțea totuși la fiecare o urmă de îngrijorare, o urmă de dubiu în privința viitorului pe care îl prevedeau cu atâta optimism. După câtva timp de așteptare în camera care nu avea fereastră și nici un fel de aerisire, aerul devenise irespirabil. Am bătut la ușă și, spre mirarea noastră, gardianul nu ne-a refuzat și a acceptat să lase ușa întredeschisă. Atunci am putut s-o văd pe N.Z., care fiind singura femeie din toți cei judecați de Petrescu, era ținută pe coridor, și ea, în așteptarea sentinței. În fine, mecanismul s-a declanșat și am fost chemați pe nume și pe loturi și conduși în susul scării, într-un birou, unde se aflau mai mulți ofițeri. Pe rând, am trecut prin fața unei mese, unde ni s-a comunicat sentința, am fost puși să semnăm de luare la cunoștință și apoi duși din nou în camera din care plecasem. Totul într-un ritm accelerat. În câteva minute treaba a fost gata și ne găseam iar toți împreună.

Surpriza a fost generală, în sensul că tot atât de uimiți ca noi erau și gardienii. În afară de doi sau trei inși care primiseră sub 5 ani, toate sentințele erau de la 10 ani în sus. Majoritatea erau de 15 ani muncă silnică. Cea mai mare era a lui G. Boian, muncă silnică pe viață pentru crimă de înaltă trădare. Cea mai mică, a lui N.Z. : 3 ani. Eu primisem 20 de ani muncă silnică pentru complicitate la crimă de înaltă trădare. Toți aveam și confiscarea averii și câte 3 sau 5 ani degradare civică. Pentru cei 54 sau 55 de oameni judecați în acea zi, totalul anilor de condamnare depășea cifra de 800 de ani.

Nimeni, nici cei mai pesimiști nu făcuseră acest prognostic. Condamnările erau așa de disproporționate, chiar față de fapte, acolo unde existau, încât după primele momente de uluială, totul mi s-a părut o farsă. Și din nou au început discuțiile și presupunerile. Majoritatea credeau că era vorba de pedepse exemplare pentru înfricoșare, atât a noastră cât și a celor liberi și că totul se va rezolva prin recursuri. (Semnasem cererile de recurs, o dată cu luarea la cunoștință a sentințelor). Până și gardienii se mirau și ne priveau cu alți ochi ca până atunci. Mai târziu am aflat că fuseserăm printre primele serii de condamnați după niște decrete-legi care apăruseră de curând și care prevedeau pedepse mult mai mari ca până atunci. Și cum, probabil stă în natura omului să nu dispere, fiecare și-a regăsit echilibrul. Nici unul nu credea că-și va executa sentința, unii gândind că recursul o va modifica, alții punându-și nădejdea în răsturnarea situației politice care ne va pune pe toți în libertate. Optimiștii trăgeau chiar concluzia că evoluția situației politice, cu care noi nu mai eram la curent, era așa de avansată, încât ziua eliberării era foarte apropiată și că tocmai de aceea condamnările erau atât de exagerate.

Gardianul care stătea în ușa deschisă l-a întrebat pe unul din tinerii condamnați : „Câți ani ai luat mă ?"

Tânărul, pe care-l chema Gheorghe (Gică) Mușat, i-a răspuns : „20 de ani".

— Și crezi că poți să-i faci ? a mai întrebat gardianul.

— 20 de ani ca mâine trec ! i-a răspuns Mușat.

Răspunsul lui Gică Mușat a provocat destinderea. Ca la un semnal, s-a pornit o veselie generală. Râsetele și glumele pe socoteala condamnărilor nu mai conteneau. Gardienii erau înmărmuriți. Nu mai înțelegeau nimic. Pe toți ne cuprinsese o adevărată euforie, care n-a încetat nici când a venit un ofițer, care ne-a spus să ne pregătim, fiindcă vom fi transportați la Penitenciar. Am fost scoși în curtea Securității, unde aștepta un camion cu prelată. Am fost toți suiți în el și înghesuiți spre partea din față, pentru ca doi securiști să poată sta în partea dinapoi, cu pistoalele automate îndreptate spre noi. Cum însă în ziua aceea eram „puși în porție" la Securitate și nu la Penitenciar, în micul spațiu care ne despărțea de cei doi securiști au fost urcate două hîrdaie cu ciorbă, care reprezentau rațiile noastre pentru masa de seară. Camionul a pornit și, la primele hopuri, ciorba din hârdaie (care nu aveau capac) a început să împroaște în toate părțile. Când am ajuns la penitenciar, conținutul hârdaielor se înjumătățise, iar noi eram stropiți din cap până în picioare. Nici securiștii nu fuseseră cruțați.

DIN NOU LA PENITENCIARUL PITEȘTI

Ne-am dat jos din camion și am fost luați în primire de gardienii închisorii. Dacă paznicii celularului securității se purtaseră relativ bine cu noi, aici, lucrurile aveau să se schimbe. Gardienii pușcăriei își însoțeau fiecare vorbă pe care ne-o adresau, cu insulte, înjurături, îmbrânceli și chiar lovituri. Deîndată ce am coborât din camion, au început să răcnească : Încolonarea ! Ia pe doi ! Ține aproape ! Dă-i drumu mai repede ! Lasă vorba ! Ploua cu înjurături și pumni, distribuiți celor care nu executau ordinele destul de repede. Am fost îndreptatți spre o ușă. Am pătruns pe un coridor. Aici se afla o masă și un plutonier de la grefa închisorii. Sub privirile ofițerului de serviciu, am trecut pe rând, fiecare, prin fața mesei și am răspuns întrebărilor puse de plutonier, care ne-a completat fișele de încarcerare. Mi-a venit și mie rândul. Mi-am spus numele, prenumele, data și locul nașterii și când la întrebarea „ce înălțime ai ?", am spus 1,76 m., plutonierul a ridicat ochii la mine și mi-a spus răstit :

— Cum o să ai bă 1,76 m. ?!

— Atâta am avut la recrutare, am zis eu.

— Fugi bă de-acolo ! M-a mai măsurat din ochi o dată și a scris 1,68. N-am înțeles niciodată ce s-a întâmplat în mintea lui. M-am gândit că avea complexe, deoarece el într-adevăr era foarte mic de talie, dar toți eram mai înalți ca el și nu eu eram cel mai înalt. Poate că tot scriind înălțimi mai mari ca a lui, s-a umplut paharul tocmai când mi-a venit mie rândul!

După terminarea formalităților, cu același cor de răcnete am fost escortați până la o celulă de la parter, cu două ferestre mari, orientate spre nord-est. Camera era destul de mare, cu câte două paturi suprapuse. Câți oameni, atâtea paturi, cu câte o saltea de paie, o pernă umplută tot cu paie și o pătură. Într-un colț două tinete cu capac, într-altul, alt hârdău cu apă de băut. Se vedea clar că celula fusese pregătită special pentru noi, iar saltelele fuseseră proaspăt umplute cu paie, din șira pe care o

văzusem în curtea închisorii. Era toamnă şi în ultimele zile plouase mărunt. Mirosea a paie ude. În timp ce fiecare ne alegeam câte un pat şi încă nu terminasem cu instalatul, uşa s-a deschis şi au apărut câţiva ofiţeri. Cel mai mare în grad (nu mai ţin minte exact, dar cred că era căpitan), ne-a ţinut un mic discurs. Ne-a spus că nu-l interesează ce am făcut, dar din moment ce am fost condamnaţi, înseamnă că suntem vinovaţi şi trebuie să ne ispăşim pedeapsa. Că vom fi trimişi la muncă spre reabilitare şi că, în Penitenciarul Piteşti nu vom sta decât provizoriu. Că dacă vom fi disciplinaţi şi nu-i vom crea nemulţumiri, ne vom bucura de un tratament bun. Cam aşa a şi fost. Am putut chiar să ne dăm seama că din acel moment gardienii s-au mai îmblânzit şi chiar aveam un regim privilegiat faţă de deţinuţii din celelalte celule, unde răcnetele şi înjurăturile gardienilor continuau să se audă. Am putut chiar remarca o intenţie de supraalimentare, cu toate că termenul nu e tocmai potrivit. După ce se împărţea mâncarea pe tot celularul, tot ce rămânea în hârdaie se aducea în celula noastră în chip de supliment. Eu îmi luasem patul de deasupra celui al lui G. Boian. În zilele care au urmat mi-am dat seama cât se frământa pe socoteala mea şi că se considera vinovat de arestarea şi condamnarea mea. Oricât îi argumentam că ceea ce făcusem, făcusem din toată inima şi cu toată convingerea şi nu pentru că mi-o ceruse el continua să se considere vinovat. Şi eu la rândul meu aveam acelaşi sentiment de culpabilitate faţă de N.Z. Aceste complexe de vinovăţie le-am remarcat la mai toţi cei din cameră şi făceau parte din evoluţia sufletească prin care treceam cu toţii. Mai târziu în limbajul nostru de închisoare, aveam să cuprindem toate aceste sentimente precum şi alte apucături specifice în noţiunea de „complexe de celulită". Aproape fiecare îşi amintea de anumite comportări din libertate pe care le regreta şi-ţi dădeai seama că punea pe socoteala acestor fapte nenorocirea care se abătuse asupra lui. Mai ales ţăranii, considerau că era o pedeapsă de la Dumnezeu, pentru faptul că-şi bătuseră nevasta, îşi nedreptăţiseră copilul, îşi înşelaseră vecinul sau pentru cine mai ştie ce alte păcate.

O altă preocupare caracteristică „celulitei" : visele ! O bună parte a dimineţii şi-o petreceau povestindu-şi visele şi tălmăcindu-le. Mai toate interpretările erau optimiste şi stabileau data eliberării noastre. Termenele se plasau cam toate în jurul Crăciunului.

A doua zi, acelaşi ofiţer care ne ţinuse discursul la sosire a apărut din nou în uşă şi ne-a spus că ni se dă dreptul să scriem acasă, pentru a cere un pachet cu îmbrăcăminte. Am primit fiecare câte o carte poştală şi un singur creion chimic, care a trecut din mână în mână. Ni s-a spus ce trebuie să scriem : „Dragă... sunt bine şi sănătos . Te rog să-mi trimiţi 3 cămăşi, 3 izmene, un pulover, un cojoc sau haină groasă, 3 perechi de ciorapi, o pereche de bocanci, pantaloni groşi şi o căciulă". Apoi, semnătura. Cine scrie altceva sau mai mult decât indicaţiile primite, nu i se expediază c.p. şi nu mai primeşte alta. Păun Lepădatu a cerut voie să-i scrie nevestei în legătură cu muncile pe care le lăsase neterminate. Nu i s-a permis, ceea ce a fost interpretat ca o confirmare a confiscării averii, cum prevedea sentinţa. Această parte a sentinţei aşa cum am aflat mai târziu, nu s-a aplicat, mai ales la sate, unde colectivizarea avea să rezolve problema generală a proprietăţii ţărăneşti. O dată scrise, cărţile poştale au fost strânse şi când uşa s-a închis, au reînceput discuţiile pe marginea pachetului a confiscării averii şi deci a lipsei de mijloace a celor de acasă de a

ne trimite pachete. Până la urmă însă, concluziile n-au fost atât de sumbre pe cât fuseseră primele păreri și spiritele s-au mai liniștit.

În zilele următoare, viața în celulă a început să se organizeze. Lumea a început să se cunoască mai bine și să se grupeze pe simpatii, pe vârste etc. Și ca întotdeauna în astfel de împrejurări, calitatea majorității a dat tonul. Cei mai mulți fiind țărani din regiunea de deal și munte din R. Vâlcea și Argeș, atmosfera de bunăcuviință și înțelegere a dominat de la început. Cei câțiva intelectuali, oameni mai în vârstă, cu înțelepciunea și prin comportarea lor, au câștigat încrederea și respectul tuturor și au contribuit la reechilibrarea sufletească a fiecăruia. Numai doi inși nu s-au integrat în atmosfera creată și au fost izolați ca niște corpuri străine. Fără să se producă vreun conflict sau discuție, lumea s-a îndepărtat de ei și i-a evitat. Limbajul lor ordinar și poveștile și glumele lor indecente îi șocau pe toți și în special pe țărani. Reține numele celor doi : Burcuș și Turcu. Amândoi erau plecați de la țară, dar cum spunea Păun Lepădatu, se stricaseră la oraș. Erau exemplare ale acelei categorii dintre cele două lumi, a satului și a orașului și care nu aparțineau nici uneia din ele. Cel mai în vârstă din celulă era inginerul agronom Moise Nicoară, fost șef al organizației Partidului Național Liberal din Mehedinți. Îl știam de mic. Era una din personalitățile Severinului. Avea peste 60 de ani și purta un cioc care-l făcea să semene cu Micescu. Fusese ridicat din Tr. Severin, după ultimele alegeri și i se dăduse domiciliu obligatoriu în regiune. Cred că la Câmpulung. Aproape în fiecare seară, la întrebarea câte unui țăran, se lăsa antrenat în discuții despre agricultură, creșterea vitelor, apicultură etc., și împreună cu G. Boian îi ținea pe toți atenți, până ce clopotul care anunța stingerea rupea farmecul și toată lumea se culca. În patul de deasupra lui Nicoară, dormea av. Răuț. Era moldovean din Iași. Și el tot liberal și tot cu domiciliu obligatoriu în regiune. Era înalt și slab și cu moralul tare scăzut. Delicat și sensibil, își făcea griji pentru familia rămasă fără sprijinul său. Era tare deprimat și G. Boian, care se legase de el, se străduia să-l încurajeze. Păun Lepădatu își găsise un consătean. Pe Costică Cătănoiu. Tot așa de treabă ca și el, dar mai împăcat cu soarta, mai fatalist. — „Când o vrea ăl de Sus, scăpăm noi și de necazul ăsta !" îi tot spunea el lui Păun, când îl vedea căzut pe gânduri.

Eu îmi împărțeam ziua între diverse îndeletniciri. Reușisem să rețin în cameră fără să se remarce, o lingură de metal, pe care o țineam ascunsă în saltea. Zile în șir i-am tot frecat coada de țeava caloriferului de sub geam sau de cimentul din closet, unde eram scoși de două ori pe zi. Îi făcusem un tăiș ca de brici și toată celula recurgea la lingura mea ca să taie câte ceva când avea nevoie. Într-o zi chiar, vrând să tai o bucată din săpunul de rufe care ni se dădea, mi-a scăpat în deget și m-am tăiat până la os. Cum ni se dădea (tot ca un privilegiu, fiindcă urma să plecăm la muncă), ac și ață, m-am pornit să-mi cos și să-mi petecesc hainele, care începuseră să mă lase. G. Boian, ca orice vechi pușcăriaș, avea o traistă cu tot felul de petece și zdrențe, din care mi-a dat ce avea mai bun : o cămașă plină de petece și... o pereche de chiloți de damă. Erau bleu și dintr-un material foarte fin. Spre hazul tuturor, ne-a istorisit povestea lor. Cu un an în urmă, se afla tot în acest penitenciar, singur într-o celulă. Cum fusese arestat de pe stradă, într-o noapte de vară, tot ce avea pe el ajunsese în zdrențe, după doi ani de perindări prin diverse celule și anchete. Într-o zi, gardianul îi bagă un alt deținut în celulă. Era evreu și-l chema

Mark. Era șchiop. A intrat în celulă cu o boccea sub braț. Fusese ridicat de acasă, împreună cu nevastă-sa. Fiecare avusese voie să-și facă o valiză cu lucruri de schimb. După câteva săptămâni de anchetă la Securitate, în celule separate, s-au întâlnit din nou în camera de gardă a închisorii când au fost transferați la penitenciar. Li s-a făcut foaia de încarcerare și nevastă-sa a fost dusă prima la magazie, pentru a-și preda valiza cu surplusul de îmbrăcăminte. (După regulament, n-aveai voie să ai mai mult de 3 schimburi în celulă). Apoi i-a venit și lui Mark rândul. Când a ajuns la magazie și a deschis valiza, a constatat că era a nevesti-si... Valizele erau la fel și nevastă-sa o luase din greșeală pe a lui, iar el rămăsese cu a ei. I-a explicat gardianului eroarea și i-a cerut să schimbe valizele. Gardianul a început să-l înjure, i-a spus să-și ia două schimburi din valiza pe care o are și.... „dă-i drumul la celulă !" Așa s-a făcut că Mark a apărut în celulă la G. Boian cu două rânduri de lenjerie feminină. Probabil că la magazie și soția lui pățise același lucru cu schimburile bărbătești. Văzându-l pe G. Boian în zdrențe, Mark îi dăduse o pereche de chiloți și o bluză de a soției lui. Bluza se uzase și ajunsese petece, dar chiloții erau al doilea schimb al lui G. B. și erau încă în stare bună. Cum eu nu mai aveam deloc și purtam pantalonii (și ei plini de petece) direct pe piele, chiloții D-nei Mark mi-au prins foarte bine, până la sosirea pachetului.

Dar peripețiile chiloților D-nei Mark, nu se încheie aici. Voi mai reveni la timpul cuvenit.

O bună parte din zi mi-o petreceam cu un grup de tineri. Erau din aceeași comună din Argeș și fuseseră condamnați pentru „Organizație subversivă". Împrăștiaseră în comuna lor și în cele din jur manifeste anticomuniste. Șeful lotului era Gică Mușat, de care am mai pomenit. Făcuse câteva clase de liceu în Pitești. Din acea perioadă se împrietenise cu Sviatoslav Tăbăcaru, care și el făcea parte din lot. Era dintr-o familie refugiată din Basarabia iar tatăl lui avea un mic atelier de vopsitorie în Pitești. Avea totdeauna neplăceri cu numele. Cu ocazia unuia din apelurile nominale care se făceau din când în când, gardianul îi citise de pe fișă numele de familie, dar după câteva încercări nereușite de a-i silabisi și prenumele de „Sviatoslav", se înfuriase și răcnise la el : „Cum p.m. te cheamă bă ?" În afară de Tăbăcaru, toți ceilalți din lot erau din comuna lui Mușat. Alexandru Duță era dogar de meserie. Era un băiat foarte isteț și plin de vitalitate. Ion Băcescu era opusul lui, calm și tăcut. El confecționase artizanal, literele cu care tipăriseră manifestele, acasă la Duță. Tăbăcaru procurase hârtia, iar Folea, și el din grup, le lipise noaptea pe garduri, împreună cu Duță. Mușat, care avea o bicicletă, le împrăștiase tot noaptea, prin comunele vecine. Nu mai țin minte cum au fost descoperiți, dar în 1951 când fuseseră arestați, anchetele erau deosebit de sălbatice. Au fost bătuți îngrozitor de Lt. Major Iordache, de care am mai vorbit, până ce au mărturisit totul. Mușat povestea cu mult umor, detalii din anchetă. Iordache avea sadica plăcere să ceară victimei să-și aleagă singură instrumentul de tortură din mănunchiul de nuiele, bețe, cozi de mătură și ciomege, rezemate de perete, în colțul camerei de anchetă. Apoi, bătaia nu se oprea, până ce anchetatul nu era complet istovit sau leșinat. După ce toți recunoscuseră totul, Iordache a continuat să-i scoată la anchetă și să-i bată, ca să spună care din ei era șeful organizației. În toate cazurile pe care le-au întâlnit în închisoare, de câte ori era vorba de anchetarea unui grup, securitatea ținea să stabilească prin declarațiile an-

chetaţilor, că unul din ei fusese şeful. Numai că în cazul lui Muşat şi al prietenilor lui, niciodată ei nu se gândiseră să-şi stabilească o astfel de ierarhie. Aşa că, în toată sinceritatea, negau că vreunul din ei ar fi fost şef. Dar bătăile continuau şi, ne povestea Muşat, „nemaiputînd răbda chinurile, când am fost din nou scos la anchetă, i-am spus lui Iordache : D-le Lt. Major, nu mă mai bateţi, că preiau eu şefia !". Iordache, scos din minţi de furie, l-a bătut mai crunt ca niciodată până atunci..... dar, la urmă, l-a pus să semneze declaraţia. Ca şef al organizaţiei, la proces, Muşat primise condamnarea cea mai mare.

Numele celor mai mulţi din celulă le-am uitat. Îmi mai amintesc de Nacu, ţăran ; de un învăţător Roşu şi de un măcelar, binecunoscut tuturor celor din regiune. Toţi îi spuneau Nea Nicu Porcişteanu. Aşa se şi prezenta şi, cu toate că Porcişteanu era o poreclă, era foarte mândru de ea. Numele lui adevărat, l-am uitat. Bună parte din cei care-l cunoşteau de-afară nici nu i-l ştiau. Nea Nicu Porcişteanu era un uriaş. Muncise şi făcuse avere. Era foarte mândru că făcuse negustorie cinstită şi nu înşelase pe nimeni. Cei care-l cunoşteau o confirmau. Era iubit de toţi. Dar figura cea mai interesantă sau, mai bine zis, cazul cel mai deosebit, era Moş Caliţu. N-avea mai mult de 50 şi ceva de ani, dar aşa i se spunea. Era mărunt, purta mustaţă şi avea părul de timpuriu încărunţit. Trecea neobservat, aşa de tăcut şi retras era. A fost băgat în seamă de ceilalţi, în momentul când Duţă şi Muşat, fiind scoşi de gardian ca să aducă hârdaiele cu mâncare de la capul coridorului, s-au întors în celulă cu un pumn de chiştoace. Imediat s-au pus pe confecţionat ţigări. Cineva avea o şapcă. Cozorocul era din carton, acoperit cu stofă. Duţă i-a scos cozorocul, din care a jupuit câteva straturi cât mai subţiri, care au servit de foiţă. Muşat avusese ascunse în căptuşeala hainei câteva beţe de chibrituri şi o bucăţică de catran de cutie. Cele câteva beţe de chibrituri fuseseră folosite cu maximum de economie, de fiecare dată când se iviseră ocazii similare. Cu vârful acului şi cu mare răbdare, Duţă crăpa fiecare băţ în două cu gămălie cu tot. De câteva ori, reuşise chiar să împartă băţul în trei. De data asta însă rezerva se terminase şi nici soare nu era ca să aprindă cu ochelarii inginerului Nicoară. Atunci a ieşit pentru prima oară din tăcerea lui Moş Caliţu. Le-a spus băieţilor să stea de pază la uşă, că le face el foc. Din căptuşeala de oaie a hainei lui de dimie, a scos iască, cremene şi un amnar. Şi de-aici înainte, n-a mai fost problemă cu focul. După câteva zile, l-am văzut pe Moş Caliţu legat la un deget. Mi-a spus că-i coace o unghie. Cum Duţă vânase iar nişte chiştoace, Moş Caliţu i-a spus că nu poate scăpăra cu amnarul, din cauza degetului beteag. Fiindcă-mi plăcea mirosul de iască (când eram la ţară, îmi aprindeam ţigările cu amnarul), m-am oferit să aprind eu. Asta m-a ridicat în ochii lui Moş Caliţu. Şi aşa încet, încet, în zilele următoare Moş Caliţu s-a apropiat de mine, s-a dezlegat la limbă şi mi-a spus povestea lui. O redau şi eu pe scurt. Era dintr-un sat de munte din Argeş. Cu puţin înainte de război se însurase. Era cioban şi mai tot timpul anului era la stână cu oile. Odată, a plecat cu oile la păşunat în câmpia Bugeacului. Era tocmai în anul în care ruşii ne-au răpit Basarabia. Cum Moş Caliţu stătea tot timpul cu oile, departe de aşezările omeneşti, s-a trezit într-o bună zi că nu mai era în România, ci în U.R.S.S. Mai mult, a devenit automat cetăţean sovietic. Cioban a rămas în continuare, dar la un colhoz. Mare lucru în viaţa lui nu se schimbase : tot cu oile trăia. După un timp a fost mutat în stepele Ucrainei la o mare crescătorie, tot de oi.

Om simplu cum era, n-a înțeles prea bine ce se întâmpla cu el, dar cât timp îl lăsau la oi, tot era bine. Să le explice că nu era din Basarabia de origină, că era român din Argeș, că avea nevastă și casă acolo... n-a putut, că nu știa rusește. Și nici n-a încercat, fiind supus și resemnat din fire. — „Așa erau vremurile, ce puteam eu face ?“ spunea Moș Caliţu, fatalist. „Și domnii de la Securitate s-au mirat prin câte am trecut !“, mai spunea el, cu oarecare mândrie. Moș Caliţu a luat viața așa cum se prezenta. În Ucraina s-a însurat din nou și a avut și un copil. Dar istoria își urma cursul. A început războiul și, într-o bună zi, Moș Caliţu s-a trezit la ușa bordeiului de la stână, cu ostașii români. A aflat și el că era război și s-a bucurat că a putut vorbi românește, dar a rămas la oile lui. N-a trecut mult însă și a început retragerea și s-a întors și el cu trupele în România ; auzise că rușii îi vor omorî pe cei care au rămas sub ocupație. Nevastă-sa, rusoaica, se refugiase cu trupele rusești în retragere. Luase și copilul. Așa s-a întors Moș Caliţu în satul lui de munte din Argeș. Aici și-a găsit nevasta măritată și cu doi copii. Îl crezuse mort. Moș Caliţu a înțeles. L-au primit și pe el în casă, a ajutat și el un timp la muncile gospodăriei și pe urmă s-a dus iar cioban, la o stână în munte. Într-o zi i-a dat o bucată de mămăligă și de brânză unui străin flămând, care a trecut pe la stână. Era un fugar, care a fost prins de securitate și în anchetă a spus pe unde a trecut și cine l-a ajutat. Așa a fost condamnat Moș Caliţu la 10 ani muncă silnică, pentru omisiune de denunț. O zi, două mai târziu, mi-a spus că nu mai poate de durere la deget. Când i-am scos legătura, m-am îngrozit. Avea panariciu și infecția îi cuprinsese tot degetul. Am bătut la ușă și i-am cerut gardianului să-l scoată la cabinetul medical. Ne-a spus că plutonierul sanitar lipsește câteva zile. În noaptea care a urmat, Moș Caliţu n-a dormit aproape deloc de durere, iar dimineața i se prinseseră ganglionii sub braț. Trebuia neapărat intervenit și el a fost de acord să încerc să dau drumul la puroi. Cu coada lingurii, pe care am ascuțit-o mai bine ca niciodată, i-am făcut o incizie la vârful degetului. A gemut de durere, dar puroiul a țâșnit și durerea s-a ușurat. După câteva zile, era aproape vindecat. Cam tot atunci s-a produs și ultimul episod din viața lui Moș Caliţu, la care am fost martor. Un grup de ofițeri și-a făcut într-o zi apariția la ușa noastră. Unul din ei a deschis un dosar pe care-l avea în mână. L-a strigat pe Moș Caliţu. După ce i-a verificat numele și prenumele, data și locul nașterii, l-a întrebat unde se afla în 1940, unde a avut domiciliul în U.R.S.S și când a venit în România. Moș Caliţu, disciplinat, cu căciula în mână răspundea la întrebări. Când a terminat, ofițerul, care era de la procuratură, i-a citit o hârtie oficială în care i se aducea la cunoștință că, având în vedere că era cetățean sovietic, va fi repatriat. I s-a spus să-și strângă lucrurile și să aștepte, că va fi scos din celulă. Și ușa s-a închis. Toți am rămas înmărmuriți. Numai Moș Caliţu tot așa liniștit cum primise toate loviturile soartei pe care ni le povestise, și-a luat haina și a început să dea mâna cu fiecare și să-și ia rămas bun. Când a ajuns la mine, a scos amnarul, iasca și cremenea și mi le-a pus în mână. Pe urmă, cuminte, s-a dus să aștepte lângă ușă. După câteva minute a venit gardianul și l-a luat. S-a mai întors o dată către noi, ne-a zis un Doamne ajută și s-a dus. Ușa s-a închis în urma lui și de Moș Caliţu n-am mai auzit niciodată nimic.

Au mai trecut câteva zile și ne-au sosit pachetele de acasă. Am fost scoși pe rând, pe coridor. Un gardian desfăcea pachetul, controla conținutul bucată cu bucată și ți le arunca la picioare, rând pe rând. Când s-a

terminat distribuirea, a mai rămas un pachet pe coridor al lui Moș Caliţu.

O dată operaţia încheiată şi fiecare cu cele primite pe patul lui s-a lăsat liniştea. Fiecare îşi examina pe rând lucrurile. Unele şi le recunoştea, altele nu. Unele erau noi, altele erau vechi, chiar uzate. Fiecare, privindu-le şi cercetându-le, încerca să deslușească în ele un mesaj de acasă. Pe la câte unii se mai strecurase, neobservat de gardian, câte un obiect neprevăzut în c.p. (o batistă, un fular etc.). Unul a găsit în buzunarul hainei primite, un spic de grâu uscat. Interpretările nu mai conteneau.

Eu primisem, în afară de lenjerie, un trening nou, o pereche de bocanci pe care i-am recunoscut şi cărora li se mai aplicase o talpă groasă, un pulover gros şi unul mai subţire şi un cojocel din piele de cerb căptuşit cu blăniţă măruntă de miel. Cojocelul avea o poveste. Îl purtase tatăl meu pe sub uniformă, în timpul campaniei din primul război mondial. După luptele de pe Valea Jiului, în retragere, s-a întâlnit cu Păstorel Teodoreanu, care-şi pierduse toate bagajele. I-a dat cojocelul lui. Luni de zile mai tîrziu, în perioada armistiţiului, s-au reântâlnit la Iaşi şi Păstorel i-a dat înapoi cojocelul. Păstorel fusese rănit şi cojocelul avea acum două găurele în mâneca stângă. Pe unde intrase şi ieşise glonţul. L-a purtat din nou tatăl meu, în Moldova, la Odesa şi Kiev, unde l-a surprins Revoluţia din 1917. A scăpat şi a reuşit să se întoarcă în Ţară. Cojocelul a ajuns într-o ladă cu naftalină, împreună cu mantaua militară, în podul casei, de la ţară. Aici l-am redescoperit eu, în timpul celui de-al doilea război şi am început să-l port la vânătoare. Atunci i-am aflat şi trecutul şi a fost botezat Păstorel. Acum venise şi el în puşcărie şi povestea lui avea să mai continue. Am mai găsit în pachet, un săpun de toaletă. Era verde şi scria pe el Romarta. La control, gardianul îl luase în mână şi după o ezitare, mi-l aruncase printre celelalte lucruri. Faţă de toate mirosurile în care trăiam de atâtea luni, parfumul săpunului părea divin, aşa că l-am păstrat intact în fundul sacului meu de puşcăriaş. Am mai găsit în toate buzunarele hainelor, seminţe şi flori uscate de levănţică. Am recunoscut mâna mamei, care în toate dulapurile de rufărie, punea săculeţi cu floare uscată de levănţică.

Cu sosirea pachetelor, în afară de nostalgiile, dorurile şi strângerile de inimă pe care le produseseră, o parte din îngrijorarea faţă de iarna care se apropia, s-a mai risipit. Zilele de toamnă se făcuseră mai răcoroase şi majoritatea, fiind arestaţi vara cu ce avuseseră pe ei, începuseră să simtă frigul. Numai eu continuam să mă plimb prin celulă, numai în chiloţi şi cămaşă. Nu am fost niciodată friguros şi, în anii care au urmat, rezistenţa la frig mi-a prins bine. Zilele se scurgeau în atmosfera pe care am încercat să v-o descriu, fără alte evenimente şi încet, încet, ne-au cuprins neliniştea şi nerăbdarea. Ne voiam plecaţi mai repede, cu toate că nu ştiam ce destinaţie aveau să ne dea. Voiam ceva nou, o schimbare oricum ar fi fost ea, numai schimbare să fie. Ca şi cum, nu trecerea timpului urma să ne apropie de sfârşitul puşcăriei, ci trecerea cât mai rapidă prin toate fazele ei.

La începutul lui octombrie, a venit şi ziua plecării. Sau mai bine zis zilele pregătitoare plecării. Mai întâi ni s-a făcut o sumară vizită medicală. Sergentul sanitar Cioltar ne-a întocmit un fel de fişă medicală. Ne-am dat seama că nu era vorba decât de o formalitate, un fel de viză de „bun de transport", viză pe care am primit-o toţi, indiferent de vârstă

sau de vreo suferință oarecare. Toți voiam să plecăm mai departe, în afară de vreo 5-6 care din cauza vârstei sau a unei infirmități (unul era șchiop, altul destul de grav bolnav de inimă) se temeau și ezitau în fața necunoscutului. Dar Cioltar i-a asigurat că, acolo unde vor merge, se vor bucura fiecare de un regim potrivit stării lui și de îngrijire medicală.

Cînd G. Boian a ajuns la rând, am remarcat o schimbare în atitudinea lui Cioltar. Spunea cu voce tare tot ce trecea în scris pe fișa lui și la fiecare afecțiune pe care o consemna, ridica capul spre el și-l întreba : Nu-i așa că din cauza rinichilor nu poți sta mult în picioare ? — sau : Tot așa te supără inima ? etc. Părea că voia să-l declare netransportabil. Dar G. B. cu toată starea lui fizică dezastruoasă și slăbiciunea extraordinară nu l-a ajutat cu răspunsurile lui. Nu voia să se despartă de mine și-i răspundea sanitarului că se simte bine, că a prins putere, că nu-l mai doare nimic. La vizita medicală asistau și câțiva gardieni și ofițeri de serviciu, care aveam impresia că-l stânjeneau pe Cioltar, așa că acesta i-a spus în cele din urmă lui G. B. : „Bine, treaba dumitale, eu mi-am făcut datoria !".

Și așa s-a terminat și cu vizita medicală și am ajuns iar cu toții înapoi în celulă. Aici, G. B. mi-a povestit că după aproape 2 ani de anchetă la Malmaison, unde trecuse prin toată gama de torturi, după două tentative de sinucidere și când ajunsese într-o stare fizică cu mult mai proastă decât acum când îmi povestea, fusese trimis la Pitești, unde avusese pentru prima oară de-a face cu Cioltar.

Voi reda, numai pe scurt, tot ce mi-a povestit G. B. în câteva zile, despre anchetele lui. Ca și mine, fusese legat și ridicat pe rangă, bătut la fund și la tălpi, dar nu de câteva ori ca mine, ci zile și nopți în șir. După aceea, bătaia la tălpi era alternată cu „manejul". Într-o cameră goală cu ciment pe jos, pe care se arunca din când în când câte o găleată de apă, era pus să se plimbe în cerc, desculț. Un timp, într-o direcție, apoi, când începea să amețească, în sens invers. Și acest „manej", dura ore, zeci și sute de ore ! Am spus ore și nu zile, fiindcă după câteva ore era întrerupt, îl duceau la anchetă, apoi la beci pentru bătaia la tălpi și apoi din nou la manej. Despre aceste chinuri de la Malmaison, mi-au vorbit mai târziu, în închisoare, mulți din cei care au trecut prin ele. Scopul manejului era dublu : mai întâi tortura de a umbla pe tălpi tumefiate, învinețite și umflate de loviturile primite în beci. (În ancheta mea din 1949, eu nu primisem decât cîteva lovituri la tălpi și fiecare pas pe care-l făceam era un chin). În al doilea rând : mersul pe ciment rece și ud menținea circulația și împiedica cangrenarea țesuturilor zdrobite ale tălpilor. Pe lângă asta, primea mâncare foarte sărată și nu i se dădea apă de băut. Ajuns la capătul răbdării, cu o bucățică de tablă găsită la closet și-a tăiat într-o noapte o venă de la picior, la gleznă. Tentativa de sinucidere nu a reușit, a fost dus la infirmerie, cusut și pansat și pentru un timp ancheta a fost suspendată. Apoi a fost din nou reluată, repetându-se ciclul : anchetă — bătaie la tălpi — manej. A găsit din nou o bucată de tablă scăpată de vigilența gardianului. În scurtele momente de pauză, în care era lăsat în celulă, prin îndoirea repetată a tinichelei, a reușit să obțină 5—6 bucățele cu colțuri cât mai ascuțite, pe care le-a înghițit, în speranța că-i vor perfora stomacul și intestinele. Dar nu s-a întâmplat nimic și G. B. îmi povestea că nu a putut niciodată să înțeleagă ce au devenit acele bucățele de tablă, despre care îmi spunea că nu a remarcat că le-ar fi eliminat pe cale naturală.

Anchetele au continuat până când într-o bună zi, numai piele și os, cu o inimă slăbită, cu ptoză renală și dureri frecvente în abdomen, a fost

aruncat într-o celulă a Penitenciarului Pitești. Într-o noapte, a avut o criză acută. Făcuse ocluzie intestinală. Gardianul a chemat sanitarul. Pe Cioltar, care i-a făcut o clismă, mai mult după indicațiile lui G. B., cunoștințele lui Cioltar fiind mai mult decât limitate în medicină. În noaptea aceea, i-a salvat viața. Cioltar a continuat să-l viziteze cu regularitate în celulă, tot timpul cât a stat în Pitești. Și cum gardianul de serviciu îl lăsa singur în celulă cu G. B., încet, încet, Cioltar s-a abătut de la regulament și a început să vorbească mai liber. Pe scurt, s-a creat un fel de încredere reciprocă și Cioltar a ajuns atât de departe, încât să-i dea chiar informații despre situația politică. Cioltar va fi unul din cazurile pe care nu mi le voi putea explica niciodată. Spun asta, pentru că peste cîteva luni aveam să aflu că, în aceeași perioadă, Cioltar a fost una din figurile sinistre ale celebrei „Reeducări", care se desfășura pe alte secții ale aceluiași Penitenciar Pitești. Să fi ajuns Cioltar să aibă o slăbiciune pentru G. Boian impresionat fiind de suferințele lui ? În multe cazuri similare, n-a dat dovadă de cea mai mică urmă de omenie, necum de intenție de „complicitate" cu deținuții. (Așa era calificată orice fel de comunicare de informații unui deținut și pedepsită cu condamnare politică). Să fi încercat din oportunism, cu toate riscurile, să-și găsească un sprijin în G. B. pentru cazul vreunei schimbări a situației ? Ipoteza n-ar fi exclusă, având în vedere că în 1952, așa cum am mai spus, lumea încă mai credea într-o intervenție salvatoare a Statelor Unite.

* * *

În ziua următoare vizitei medicale, am fost cu toții scoși într-una din curțile interioare ale închisorii. Ni s-au dat bagajele de la magazie și, perindându-ne prin fața unei mese la care stătea sergentul de la magazie, am semnat fiecare de primirea lor. La altă masă, alt sergent ne-a „arătat" obiectele de valoare pe care fiecare le avusese asupra sa la arestare (ceas, stilou, inel etc.) și ne-a pus și el să semnăm, tot de „primire". Teoretic le luasem astfel în primire, ele urmând să ne însoțească, dar fiind date în grija gărzii din escorta transportului. Cîtorva dintre noi, cărora cu ocazia arestării li se mai ridicaseră și alte lucruri, cum ar fi : cărți, reviste, scrisori, acte sau fotografii, li s-au pus respectivele hârtii în față și li s-a spus să arunce ce nu-i mai interesa, într-un colț al curții. Mie mi s-a dat portofelul în care se aflau câteva hârtii fără importanță dar în care avusesem două versiuni diferite, ale actului meu de naștere. După ce fugisem de la țară, pentru formalitățile de Buletin de populație și slujbă în București, îmi trebuise actul de naștere și-l cerusem în scris de la Primăria din comună. Îl primisem, dar la rubrica profesiunii tatălui, mamei și martorilor, stătea scris : mare proprietar, rentieră, moșier etc. Scrisesem din nou la țară, de data asta notarului personal și primisem un al doilea exemplar, cu profesiunile modificate : avocat, casnică, etc. Pe acest exemplar din urmă l-am multiplicat și l-am folosit la autorități și la cadrele întreprinderilor unde am lucrat, pentru a dovedi o origine socială ceva mai „sănătoasă". Din fericire anchetatorul nu remarcase deosebirea dintre cele două exemplare ; din fericire pentru notarul Alexandru Niculescu ! Am rupt toate hârtiile din portofel, le-am aruncat și am răsuflat ușurat ! O dată întorși în celulă cu toate bagajele asupra noastră, febra plecării, care părea iminentă, ne-a cuprins din nou. Totuși, am mai stat în situația asta 2 sau 3

zile, până ce am fost scoși din celulă, strigați pe nume, numărați și duși în curtea mare a închisorii. Aici ne-au luat în primire gardieni ai Securității. Pe vremea aceea, cei de la Securitate purtau uniforme kaki, iar cei de la penitenciar, albastre. Mai târziu au devenit toți kaki. În afară de câțiva care stăteau la distanță și cu pistoalele automate îndreptate spre noi, ceilalți, fiecare cu câte o bâtă groasă în mână, s-au năpustit asupra noastră, răcnind să ne aliniem pe rânduri de câte 4, cu distanță între noi și să ne așezăm pe jos. Pe ici pe colo mai dădeam și câte o lovitură de bâtă celui care nu executa destul de repede ordinul. Când mișcarea s-a potolit și fiecare ne aflam așezați pe jos cu bagajul în față, așa cum ni se ordonase, un sublocotenent, care era șeful escortei, a venit în fața noastră, cu pistolul în mână și ne-a anunțat că vom fi transportați la tren că la orice pas în afara coloanei sau tentativă de fugă, se va trage fără somație. Ne-a avertizat să nu vorbim între noi, să nu ne uităm în stînga și-n dreapta și să nu încercăm să facem semne sau să comunicăm în vreun fel cu lumea. După o bună bucată de timp de așteptare, în care securiștii cu bâtele circulau printre noi, mai lovind pe câte unul care se mișca, mai înjurându-l pe unul care șoptea ceva vecinului, s-au deschis porțile și și-au făcut apariția două dube auto. Cu același alai de răcnete, înjurături și lovituri, am fost înghesuiți în cele 2 dube, cu bagaje cu tot. Duba nu avea nici un fel de fereastră și când ușa s-a închis, am rămas în beznă. O rază indirectă de lumină pătrundea din tavan, unde era un ventilator care se punea în mișcare, numai când mașina era în mers. Ni se părea că ne vom sufoca, așa de înghesuiți eram, dar ulterior, în alte ocazii, ne-am putut da seama că poate fi și mult mai rău. Dubele au pornit și drumul ni s-a părut o eternitate. În fine, ne-am oprit. Am auzit voci, strigăte și chiar insulte. Securiștii îndemnau pe cele câteva persoane din apropiere să se îndepărteze.

PLECAREA SPRE BUCUREȘTI

Dubele se opriseră de-a lungul liniilor ferate în afara Gării Pitești. Când ni s-a strigat să coborîm, am văzut că se formaseră două cordoane de securiști, printre care trebuia să trecem câte unul, în pas alergător, traversând câteva linii ferate, până la vagonul-dubă, oprit pe o linie moartă. Destul de greu pentru inginerul Nicoară și cei câțiva mai în vârstă sau infirmi, purtând și greutatea bagajului. S-au mai împărțit și aici câteva lovituri și înjurături. De la distanță, priveau scena câțiva ceferiști. Vagonul-dubă avea intrarea pe la mijlocul lui. Cum intrai, un spațiu mai larg și apoi un coridor îngust la stînga și la dreapta, cu uși de celule pe o parte și pe alta. A început înghesuitul în celule. G. Boian și cu mine, căutam să ne ținem împreună. Am avut norocul că în momentul urcării noastre în vagon, să fim primii, într-o celulă încă goală. Spun norocul, fiindcă ultimii au fost cei mai maltratați. Celula era prevăzută pentru 5 persoane așezate : pe o parte o banchetă îngustă de 3 locuri, pe cealaltă una la fel, dar numai de 2 locuri, din cauza spațiului necesar pentru ușă, care se deschidea spre interior. Distanța dintre cele 2 banchete era așa de mică, încât odată așezați față-n față, trebuia să-ți bagi genunchii între genunchii celor de vis-à-vis. La peretele din fund, între banchete, era o sobă-godin de tablă, care mai ocupa și ea o parte din spațiu. De câte ori am fost transportat cu duba, iarna,

niciodată nu mi s-a întîmplat ca soba să fie pusă în funcțiune. Exista și o fereastră deasupra banchetei de 3 locuri, de dimensiunea obișnuită a celor din vagoanele de pasageri. După geam, spre exterior se succedau : mai întîi un rând de gratii de grosimea degetului, lăsând între ele spații de circa 2 cm. pe 2. Urma o plasă de sârmă deasă de abia ar fi putut trece un chibirit. Apoi, la exterior, un fel de jaluzele fixe, din lamele de tablă, dispuse vertical și înclinate în așa fel, încât nu puteai vedea prin spațiul dintre ele, decât spre urma trenului. Pentru a încheia descrierea celulei, ar mai fi de adăugat, că după locul din mijloc al banchetei de 3 locuri, se putea ridica un capac, sub care se afla closetul metalic, care se termina tronconic, cu o deschidere de cca. 10 cm., direct între șine. Deasupra banchetelor, aproape de plafon, mai erau două polițe în chip de portbagaj, dar așa de înguste și apropiate de tavan, încât nu puteau fi folosite, neîncăpând nici măcar o bocceluță. După ce am ajuns la fundul celulei, am început să fim presați de următorii, care erau împinși de gardieni în celulă. Până la al cincelea, chiar al șaselea, a mers cum a mers, dar gardienii au continuat să-l împingă și pe al 7-lea și chiar pe al 8-lea. Când au început să-l împingă și pe al 9-lea, eram de-a dreptul striviți abia mai puteam respira. Traistele și sacii noștri stăteau pe capetele noastre, fără să-i mai ținem. Nici o mișcare nu mai era posibilă, iar câțiva erau aproape de leșin. Și totuși presiunea a mai crescut când a fost vorba să se închidă ușa, care v-am spus, se deschidea spre interior. Prețul pentru închiderea ușii l-au plătit cei mai greu cei doi de la intrare, al optulea și al nouălea. Ceilalți ne-am ales cu coșul pieptului strivit, pe jumătate sufocați și diverse vânătăi, dar cei doi de lângă ușă au fost loviți cu sălbăticie, cu cizmele și cu pumnii. Amândoi aveau fața plină de sânge. Unul avea nasul spart de patul pistolului cu care-l lovise securistul. Și toată scena, acompaniată de răcnete turbate. Când ușa a fost în cele din urmă închisă, puținul spațiu câștigat a fost salvator. Am putut respira mai în voie, dar cred că ne-a trebuit mai mult de o jumătate de oră, până ce ne-am găsit câte o poziție, poziție în care nu puteai sta multă vreme, fiindcă amorțeai. Orice mișcare a unuia din noi obliga deplasarea tuturor. Se făceau tot felul de calcule pentru cea mai mică mișcare. Când unul din noi trebuia să folosească closetul, era o adevărată problemă, care ne preocupa și ne ocupa o bună bucată de timp. Nu mai e nevoie cred să mai intru în detalii în privința mirosului într-un volum de aer și așa mult sub necesarul pentru 9 oameni. Cu toată fereastra deschisă, nu se putea vorbi de vreo aerisire și toți eram transpirați leoarcă. La toate ușile se auzea bătând și strigând : apă ! Gardienii strigau și ei : lasă gura ! Nu mai bate !... și... potop de înjurături. Într-un târziu s-a deschis vizeta din ușă și ni s-a dat apă. O căniță pe care o umplea gardianul dintr-o găleată și care era dată din mână în mână în celulă, nu fără greutate din cauza înghesuielii. După un timp, ni s-a dat și „hrana rece" ; ratia pe o zi. Consta dintr-un sfert de pâine, o bucățică de slănină, cam de volumul unei cutii de chibrituri, două cocoloașe de brânză frământată, cât 2 nuci și o bucată de marmeladă, cam tot cât o cutie de chibrituri. Slănina era rânced și foarte sărată, iar brânza iute. Înghesuiala, lipsa de aer, amorțeala din cauza nemișcării și setea ne chinuiau din ce în ce mai tare. Am stat așa câteva ore, până ce am simțit că suntem atașați la un tren. Abia după ce trenul s-a pus în mișcare, a început să se facă puțin curent de aer, care a mai împrospătat și răcorit atmosfera.

VĂCĂREȘTI

Târziu, după-amiază am ajuns la București, în triaj, unde, după multe manevre și iar așteptări pe diverse linii, vagonul nostru dubă a fost oprit pe o linie lângă podul Basarab. Aici iar am așteptat. Se lăsase seara, când ușile celulelor au început să se deschidă și cu răcnetele de rigoare am fost îndrumați spre coborâre și apoi, iar printre securiști înarmați, îndreptați peste câteva linii ferate, spre 3 dube automobil, în care am fost urcați. Pe distanța dintre vagon și dubele-auto, ne împleticeam și ne împiedicam, de parcă am fi fost beți, așa eram de amorțiți și cu picioarele umflate, de atâta nemișcare, ceasuri de-a rândul.

Unul din securiști a avut bunăvoința să-mi trântească și mie un pat de pistol automat între umeri, fiindcă mă oprisem să-l ajut pe ing. Nicoară să-și care bagajul, pe care nu și-l putea duce. Tot grupul nostru a fost din nou înghesuit în 2 dube și ușile s-au închis. Agitația și strigătele securiștilor au continuat totuși și ne-am dat seama că și în cea de-a treia dubă au fost urcați oameni. Peste vreo două ore am înțeles că era vorba de deținuți de drept comun, care fuseseră și ei transportați de la Pitești, cu același vagon. În fine, dubele s-au pus în mișcare. Fiecare făcea presupuneri cu privire la noua destinație, sperînd să se termine cu chinul drumului, să putem măcar să ne așezăm și să ne odihnim. În fine, duba a încetinit, s-a auzit un schimb de vorbe, niște ordine și o poartă deschizîndu-se. Apoi, liniște un timp, pînă când a izbucnit o adevărată ceartă între securiști.. Am înțeles că nu trebuia să fim predați aici unde ne aflam și că voiau să-i facă pe cei din escorta dubelor să-și continue drumul cu noi până la Jilava. Așa am aflat care ne era destinația, dar nu ne puteam dumiri unde ne aflam. După multă pălăvrăgeală și argumente aduse de șeful escortei noastre, din care nu înțelegeam decât frânturi, s-a decis să rămânem aici, până a doua zi. Ușile celor două dube s-au deschis. Cea de-a treia dubă dispăruse. Ne-au strigat să coborîm și să ne aliniem. Șeful escortei și un ofițer în uniformă albastră, deci din Direcția Penitenciarelor, au trecut de-a lungul coloanei, ne-au numărat și au făcut formele de predare-preluare.

Ne aflam într-o curte pavată și slab luminată. Burnița și bătea un vânt rece, în rafale. De jur împrejur, clădiri cu ferestre zăbrelite, iar noi ne aflam în mijlocul curții, în fața unei Biserici. Cineva a recunoscut-o și, pe șoptite, s-a transmis din om în om : suntem la Văcărești. Atunci am înțeles de ce nu trebuia să rămânem aici. Văcărestiul era închisoare pentru dreptul comun. Și totuși, din cauza cine știe cărui motiv, am rămas. Explicația n-am avut-o niciodată. Eram acum pe mâna a vreo 7—8 gardieni, care ne-au spus să intrăm în pridvorul Bisericii, probabil din cauza ploii. Aici, ne-au înghesuit în partea stângă. Totul se petrecea în semiîntuneric, așa că n-am băgat de seamă că Biserica era în reparație, decât după ce ne-am împiedicat și am călcat în lăzile cu var din pridvor. Ni s-a spus să ne dezbrăcăm în pielea goală și cu toate hainele și bagajul în brațe, să trecem la percheziție și apoi în partea dreaptă a pridvorului. Percheziția, aproape pe întuneric, era un simulacru ; mai mult era un pretext ca să-și bată joc de noi, ținându-ne dezbrăcați în frig, până ce un gardian ne pipăia fiecare lucru și apoi îl arunca pe jos în partea dreaptă a pridvorului, indiferent dacă lucrurile cădeau în vreo ladă cu var sau în noroiul de pe jos. Când îți

termina așa-zisul control al tuturor lucrurilor, îți dădea și ție voie să treci în partea dreaptă, să-ți strîngi lucrurile și să te îmbraci. După ce primii 6—7 fuseseră percheziționați și se aflau în partea dreaptă, m-am simțit tras de mână de Alex. Duță. M-am luat după el pe lângă marginea pridvorului și, pitiți după o putină cu apă pentru făcutul mortarului, am pândit momentul când nici un gardian nu se uita în direcția noastră și ne-am strecurat spre dreapta, printre cei percheziționați. Ceilalți, săracii, goi și tremurând de frig, fie își așteptau rândul, fie își căutau pe bâjbâite lucrurile aruncate pe jos. Încă nu fuseseră toți trecuți prin percheziție, când și-a făcut apariția un ofițer și a dat ordinul să ne încolonăm și să-l urmăm. Ne-a condus prin curte către stânga Bisericii și ne-a oprit în fața unei porți de lemn, cu gratii în partea de sus. Părea o poartă de beci și, printre zăbrele, ne-a lovit un puternic miros de hazna. Un gardian a descuiat lacătul, a tras zăvorul, a deschis ușa și, pe măsură ce intram, ne-a numărat din nou. Am aflat că intram în fostele pivnițe domnești. Spectacolul, încă de la intrare, era demn de Infernul lui Dante. O scară cu nenumărate trepte. Pe fiecare din primele 7—8 trepte, în stânga și-n dreapta, se afla câte o tinetă cu conținutul la limită sau revărsat pe scări până jos și formând un fel de mocirlă de fecale și urină. Mirosul era îngrozitor. Nu spun insuportabil, fiindcă n-ar fi adevărat. Nu numai că l-am suportat, dar, după câteva ore, nici nu l-am mai simțit. Aproape lângă fiecare tinetă era câte un om care-și făcea nevoile, fie de un fel, fie de altul, fie în tinetă, fie alături. Halul în care arătau acești oameni era de necrezut : majoritatea slabi și nerași și toți cu hainele zdrențuite și peticite, cum nu mai văzusem vreodată, nici măcar un cerșetor. Becul chior, care atârna la capătul de sus al scării, făcea priveliștea și mai impresionantă. La intrare, când gardianul ne-a deschis ușa, stătea un tânăr, care distona cu tot ce apucasem să vedem în fața noastră. Destul de înalt, bine legat, bărbierit și purtând în partea de jos niște izmene lungi albe, iar în sus o cămașă albastră, amândouă de o curățenie ireproșabilă. Oricât de ridicolă ar fi aprecierea, avea în ținută ceva elegant și distant în același timp, față de cei din jur. Era șeful de cameră, căruia gardianul i-a spus numărul nostru și i-a cerut să-i spună de câte porții are nevoie pentru a doua zi. N-am putut înregistra răspunsul, atât eram de uluit de ce vedeam împrejur. Și asta, nu era decât începutul. Când am ajuns jos la capătul scării, se făcea o deschizătură spre dreapta. Aici ne-am oprit și ne-am îmbulzit unii într-alții ca oile, înmărmuriți de priveliște. O încăpere care ni s-a părut imensă, cu pereții de cărămidă, ce se pierdeau în partea de sus în întunecime. Un singur bec slab atârna la vreo 2 m. înălțime, de un pilier central și el de cărămidă. Încet, încet, pe măsură ce ochii ni se obișnuiau cu întunericul, pătrundeam mai departe cu privirea. Instinctiv, strânși și mai tare unii într-alții și în grup compact, ne-am dus lângă stâlpul central unde ne-am oprit. Cu spatele la stâlp, ne simțeam apărați de mulțimea de oameni din jur. Toți ne priveau cu curiozitate și în halul de bărboși, murdari și slabi cum erau, la care se mai adăuga și faptul că știam că sunt condamnați de drept comun, era departe de a ne face să ne simțim în siguranță. Ne-am pus averea, adică bagajele pe jos și ne-am așezat pe ele, cu spatele la stîlp. Pe jos era pământ bătătorit. De-a lungul pereților, paturi suprapuse, câte 5 ! De peste tot atârnau tot felul de zdrențe, iar locul unde lipsea câte o cărămidă era folosit ca o nișă, în care stătea câte o cană, gamelă sau cratiță ; toate turtite, ciocnite, cu smaltul sărit și ruginite. Bolțile încăperii, care se

sprijineau pe pilierul central, erau așa de înalte, că se pierdeau în întuneric și mai mult le ghiceai decât le vedeai. Paturile suprapuse care acopereau pereții, păreau niște spaliere, pe care, cu mișcări de păianjen se cățărau și coborau oameni. Și toată această schelărie de paturi se clătina, scârțâia și zdrăngănea la orice mișcare. Duță, Gică Mușat și cu mine, după primele momente de zăpăceală, am început să prindem curaj și să ne îndepărtăm de grup. Mai întîi cu prudență, dar după ce am schimbat câte o vorbă cu unul și cu altul, ne-am întors la grupul nostru cu informații, care au mai schimbat ceva din primele impresii.

Încăperea în care ne aflam, era destinată deținuților în tranzit, fie de la o pușcărie la alta, fie spre alt lagăr de muncă, fie aduși pentru noi anchete sau procese. Puțini din cei peste 500 de inși câți se aflau aici erau hoți, spărgători sau excroci profesioniști, iar criminal nu era nici unul. Majoritatea erau tot țărani, dar și alte categorii de cetățeni, cărora neputându-li-se înscena un proces politic, fuseseră inculpați pentru delicte de drept comun. Aflînd toate astea, ne-am mai liniștit. Cum alt loc pentru noi nu era, am rămas lângă stâlp și ne-am organizat un fel de culcușuri, dar, cu toată ziua istovitoare pe care o trecusem, aproape nimeni n-a dormit. De altfel, pământul era rece și umed și nici siguranță totală nu exista din partea celor din jur. La un moment dat, s-a apropiat un tânăr și ne-a întrebat dacă printre noi este vreun doctor, fiindcă e cineva foarte bolnav. Nu era nici un doctor printre noi, dar gândindu-ne că-i putem fi de vreun folos bolnavului, câțiva ne-am dus la patul lui. Care a fost uimirea lui G. Boian când s-a auzit strigat pe nume de bolnav ? Mai bine-zis, i-a șoptit numele. Omul era întins pe pat și abia vobea. Era de o slăbiciune și paloare cadaverică. Avea febră și frisoane. L-a recunoscut și G.B. dar eu nu-i mai reținut numele. Era inginer. Fusese condamnat într-un proces politic și după aceea trimis la canal. Acolo, un vagonet încărcat se răsturnase și-i zdrobise piciorul. Nu mai țin minte unde și în ce condiții i se amputase piciorul imediat sub genunchi și fusese trimis cu duba la Văcărești, pentru a fi îngrijit în spitalul pentru deținuți politici, care se afla într-o aripă a închisorii. Ajunsese în această încăpere de tranzit, unde era adus orice nou venit cu duba. Trecuse aproape o lună și cu toate insistențele, nu fusese dus la spital. Între timp, cu pansamentul neschimbat, apăruse infecția și puroiul trecuse prin pansament. În ultimele zile făcuse febră și avea dureri mari. N-am mai avut ocazia să aud de el, dar după cum arăta atunci nu cred să fi scăpat cu viață.

De altfel o mulțime dintre deținuții din acest loc de tranzit se aflau aici de luni de zile, cei mai mulți neștiind nici măcar de ce fuseseră aduși. Începusem și noi să ne gîndim că s-ar putea să avem aceeași soartă și aveam toate motivele să nu fim prea bucuroși de această perspectivă. Eram singurii care nu am dormit în noaptea aceea. Stăteam și mai moțăiam din când în când pe bagajele noastre. Ce vedeam în jurul nostru nu era un imbold spre optimism. Toți dormeau. Cei din paturi, ca în rafturi, iar ceilalți, care n-aveau loc în paturi, pe jos, peste tot în jurul nostru. Unii mai aveau câte o bucată de rogojină ruptă și destrămată, alții câte o bucată de scândură, care-i mai apăra de contactul direct cu pământul umed și rece, dar majoritatea n-aveau decât zdrențele de pe ei. În liniștea care se lăsase, nu se mai auzea din când în când, decât câte unul sforăind sau gemînd prin somn. Alteori, cobora

cîte unul din pat ca să meargă la tinetă şi toate paturile se mişcau şi scârţîiau. În fine a început să se lumineze de zi. Lumina pătrundea numai indirect din capul scărilor, printre gratiile uşii. Deodată am auzit gardianul bătând cu cheile în uşă. Şeful de cameră a alergat la uşă. Apoi a retransmis ordinul gradianului : Lăsaţi gura şi cei care-şi aud numele să-şi ia bagajul şi să iasă afară. Toată lumea s-a îmbulzit pe scări, între tinetele revărsate, în speranţa că-şi va auzi numele şi va scăpa din acest infern. Era însă vorba de noi ; numai de noi, cei veniţi de la Piteşti. Am fost toţi scoşi în curte şi urcaţi în două dube care aşteptau. După condiţiile în care petrecusem noaptea, duba nu ni s-a părut aşa de chinuitoare, cum ni se păruse cu o zi înainte. Acum ştiam şi unde mergem: la Jilava.

FORTUL NR. 13 — JILAVA

După un drum cu destule hîrtoape, duba a cotit brusc la dreapta şi a început să coboare. După vreo 200 m. s-a oprit. Iar s-au auzit discuţii, ordine şi uşa dubei s-a deschis. Afară iar burniţă. Am văzut mai întâi drumul în pantă, pe care venisem. Am fost încolonaţi cu răcnetele obişnuite : „Ia pe doi banditule ! Dă-i drumu' mai repede ! Alinierea !" Un ofiţer ne-a strigat numele, noi am răspuns prezent, apoi ne-a numărat şi ne-a ordonat stânga-mprejur. În faţa noastră se afla poarta metalică de intrare, iar deasupra pe zidul văruit, stătea scris cu negru : „Fortul Nr. 13 — Jilava". Iar mai sus, când se termina zidul, pământ cam de 1 m. înălţime şi iarbă ; iarbă îngălbenită de toamnă, care se profila pe cerul plumburiu. Aşa încolonaţi, am trecut prin poartă, cu bagajele în braţe şi, pe un coridor boltit, am ajuns la altă poartă. Gardianul de pază a deschis-o şi a răcnit cât l-a ţinut gura : Alarmăăă ! Strigăt reluat de toţi gardienii care precedau coloana noastră. Acest strigăt se auzea zi şi noapte în Jilava şi însemna un avertisment pentru toţi deţinuţii care se aflau în curţi sau pe coridoare la diferite munci, că trebuiau să se întoarcă cu spatele în direcţia de unde venea strigătul. Eventual cu faţa la zid, dacă se afla vreunul în apropiere. Nu trebuiau să vadă alţi deţinuţi ! Am trecut şi de a doua poartă, am traversat o curte, apoi din nou un gang, o altă poartă, alt gang şi am fost băgaţi în nişte încăperi boltite. Peste tot, pereţi de cărămidă de peste 1 m. de groşi. Ici, colo, câte un bec slab. Pe jos, ciment. Miros de pivniţă, de mucegai, de clor dezinfectant şi acel miros de tinetă de care n-am mai scăpat ani de zile. În cîte un loc, o crăpătură în boltă, din care picura. Era umed şi răcoarea de beci te pătrundea. În fundul hrubei, un morman de rogojini vechi pe jumătate putrede. O dată uşa închisă în urma noastră, am încercat să ne organizăm. După atâta drum, în condiţiile pe care vi le-am descris, şi nesomn, eram frânţi de oboseală şi nu mai doream decît să ne întindem şi să ne odihnim. Am căutat un loc unde cimentul era mai uscat şi am început să întindem rogojinile din stivă. De bine de rău, ne-am instalat, dar umezeala a început repede să ne pătrundă şi ne-am mai înghesuit unul într-altul ca să ne ţinem de cald. Nimeni n-a reuşit să adoarmă, nu atât de frig, cât probabil de prea mare oboseală. Au început schimburi de păreri, presupunerile obişnuite cu privire la viitoarea destinaţie, convinşi fiind că Jilava nu era decât o nouă etapă. Cu toţii

eram însă de acord că felul în care fuseserăm primiți în Jilava diferea mult de cel din Pitești și Văcărești. Gardienii erau adevărate fiare dezlănțuite și viața noastră nu părea să mai aibă aici prea mare preț. Ne-am decis să fim cât mai prudenți și docili. Văzusem, pe drumul de la intrare în fort și până aici, cu câtă ușurință se distribuiau pumnii, picioare și lovituri de bîtă, celor care rămîneau în urma coloanei, chiar dacă erau infirmi sau bătrîni. Foarte mulți din gardienii de aici erau țigani. Discuțiile noastre n-au durat mult. Ușa s-a deschis de perete și un grup de gardieni, înjurându-ne în fel și chip, ne-au strigat să punem rogojinile la loc și să ne înghesuim într-un colț. Și iar s-au mai împărțit câteva lovituri. Au adus în celălalt capăt al sălii o masă și un scaun, pe care s-a așezat un sergent. În spațiul liber dintre noi și masă, s-au înșirat 7-8 gardieni și fiecare din ei ne-a făcut semn câte unuia din noi, să venim cu bagajul la el. Ne-am dus și ne-am depus fiecare bagajul la picioarele gardianului respectiv, care ne-a dat ordin să ne descălțăm și să ne dezbrăcăm în pielea goală și să ne aruncăm și hainele peste bagaje. De data asta, fără grabă, bucată cu bucată, pipăiau fiecare haină, fiecare rufă și apoi o aruncau în spatele lor, pe jos. Fiecare căptușeală o rupeau fără menajamente, ca să scotocească înăuntru. Tuburile de pastă de dinți le-au strivit cu cizma și le-au împins cu piciorul spre hainele percheziționate. La doi dintre noi au găsit în reverul hainei câte un ac de cusut. Au fost bătuți sălbatec cu pumnii peste față până i-au umplut de sânge. Mă felicitam că avusesem inspirația să ascund cremenea, iasca și amnarul de la Moș Calițu, în grămada de rogojini. În tot timpul cât dura percheziția bagajului, așteptai gol, desculț pe cimentul umed și tremurînd de frig. Când se termina cu bagajul, îți venea și ție rândul. Ți se ordona : „Deschide gura ! Arată palmele ! Arată tălpile ! Ridică (asta însemna să-ți ridici testicolele) și apoi : Întoarce-te ! Apleacă-te și trace de buci !" Cu asta erai gata și puteai merge în spatele gardianului, să-ți strângi hainele și să te îmbraci, nu fără a primi în treacăt câte un pumn sau picior, așa, gratuit. De aici, începea iar graba. Alți gardieni răcnind și înjurând te loveau, grăbindu-te să te prezinți în fața sergentului de la masă, care-ți completa fișa de încarcerare. Ajungeai în fața mesei mai mult gol și cu toate lucrurile în brațe, ca să scapi de lovituri. De aici, trebuia iar să alergi în aceleași condiții, în celălalt colț al sălii, ca să faci loc următorului. Acolo, în fine, erai lăsat în pace să te îmbraci și să-ți refaci traista cu hainele descusute și tăvălite prin murdăria de pe jos. După vreo oră, s-a terminat operația și gardienii și-au luat masa și scaunul și au plecat, lăsând în urma lor o liniște aproape apăsătoare. Timp de o oră, sala vuise de urletele și înjurăturile lor.

Părerile și temerile noastre în privința regimului din Jilava se confirmaseră. Și aveau să se mai confirme și în restul timpului cât am stat aci. Încă nu terminasem bine să ne strângem lucrurile și iar s-a deschis ușa. Am fost încolonați, numărați, și măsurați cu același concert însoțitor pe ușă afară. Înaintea noastră, iar se striga : „Alarmă !" Am ieșit din nou în ultima curte prin care trecusem la venire și înainte de a ajunge la cea de a doua poartă, am cotit la stânga pe lângă zid și am ajuns în fața unei grile de vreo 5 m. lățime și vreo 3 înălțime. De fapt era o poartă cu două canate, închisă cu un lanț și cu lacăt. Într-unul din ele, se deschidea o ușă de dimensiuni obișnuite, tot din zăbrele. Cam la 1 m. dincolo de grilă, o altă poartă, tot în două canate dar din lemn. Și aici, într-unul din canate

se deschidea o ușă de dimensiuni normale. În partea de deasupra porților de lemn, până în zidul boltit, era un oberlicht, deschis spre interior. Am fost opriți în fața grilei. Din interior, prin oberlichtul deschis, se auzea un fel de vuiet continuu. Ni s-au deschis cele două uși și-am fost împinși înăuntru. Ușile s-au trântit. Ne aflam într-o încăpere cam de 5 m. lățime și 3 m. înălțime la mijlocul bolții tavanului. Cât era de lungă, nu ne-am putut da seama în primul moment, fiindcă fundul ei se pierdea în întuneric, pentru ochii noștri neadaptați. Numai la intrare atârna un bec din plafon. Cu tot oberlichtul deschis, aerul era greu și bineânțeles, domina izul fetid de tinetă și clor. Frig nu era, din cauza căldurii animale, camera fiind supropopulată ; cam 180 de deținuți. Am aflat însă, că fuseseră momente când efectivul atinsese cifre mult mai mari. Încăperea părea mai mult un tunel. Cum v-am spus, era boltită, lată de vreo 5 m. și lungă cam de 20-25 m. Cum intrai, în stânga, trei tinete, iar în dreapta un hârdău cu apă. Un mic spațiu liber, iar apoi pe stânga și pe dreapta, priciuri de lemn suprapuse până în fundul hrubei, cu un coridor cam de un metru între ele. După legea nescrisă a pușcăriașilor, ultimii veniți primeau locurile cele mai proaste, așa că, șeful de cameră a apelat la cei de pe priciul de sus din stânga deasupra tinetelor, să se strângă, ca să încăpem și noi. N-am încăput toți, iar unii au preferat să rămână jos, așezați pe bagaje, din cauza mirosului de la tinete. G. Boian, ing. Nicoară, grupul lui Duță și Mușat și cu mine ne-am suit pe prici. Pe scândurile priciului erau întinse rogojini, peste care ne-am întins și noi hainele pe care le aveam, ca să ne fie ceva mai moale. O dată instalați, am coborît, curios să cunosc lumea și să aflu cât mai multe de la cei din jur, despre viața din închisoare. Abia acum, în Jilava, ne începeam adevărata existență de pușcăriași. Cea mai amestecată lume posibilă, din toate punctele de vedere, ne înconjura : țărani, muncitori, intelectuali, foști ofițeri, de toate vârstele, de la 20 la peste 70 de ani. Unii, arestați de câteva luni alții, de câțiva ani ; cu condamnări între 5 ani și muncă silnică pe viață, pentru crime de război, pentru organizații politice (legionari, țărăniști, liberali), pentru organizații subversive, pentru arme ascunse, pentru nepredare de cote, pentru omisiune de denunț, pentru insulte aduse regimului și tot felul de alte încadrări. Erau și unii necondamnați, închiși numai pentru că fuseseră în Siguranța veche sau în Poliție, chiar dacă făcuseră serviciu la Circulație. Cei mai de curând arestați se cunoșteau după starea mai bună a îmbrăcămintii, dar majoritatea erau numai petece, iar mulți erau îmbrăcați în zeghe vărgate date de penitenciar, dar și ele rupte și cârpite. Culoarea generală dominantă era un cenușiu murdar, în care numai noi „Pitești-tenii“ și câțiva mai proaspeți veniți, încă mai distonam cu hainele noastre în stare bună și relativ curate. Timpul însă avea să ne aducă la același numitor și pe noi. Cu toate că și noi eram palizi, nu aveam încă acea piele uscată și de culoare pământie a celor din jur.

Cele circa 10 zile petrecute aici nu au fost lipsite de interes și în nici un caz nu se poate spune că au fost monotone. Am aflat o mulțime de lucruri noi, pe care, receptiv cum eram la tot ce se petrecea în jurul meu, le înregistram și aveau să-mi formeze acel început de bagaj de cunoștințe și experiențe ale altora, atât de utile pentru noua viață care mă aștepta. Cum spuneam, nu ne puteam plânge de monotonie. De cel puțin 10 ori pe zi se deschidea ușa celulei și erau fie introduși oameni noi, fie se striga câte o listă și cei chemați erau luați din cameră. În tot fortul era un du-te-vino permanent și o pritoceală a deținuților, care uneori nu în-

ceta nici după ora stingerii. În curte răsuna în permanență strigătul de „Alarmă !" Cei vechi mi-au explicat că se făcea o triere a deținuților după diferite criterii, pentru trimiteri la muncă sau în alte închisori. De câteva luni, dubele transportau deținuți din toate penitenciarele țării la Jilava, care gemea de lume. După aprecierea lor, la acea vreme se aflau în Jilava între 4 și 5.000 de deținuți, care se primeneau tot timpul, unii plecând spre diferite destinații și alții noi fiind aduși din diverse regiuni ale țării.

Camerei noastre i se spunea „la zarzavat", deoarece cu câtva timp în urmă folosise la depozitarea cartofilor, morcovilor, cepei etc. și aici erau aduși deținuți la curățatul cartofilor. Fiecare deschidere de ușă era prilej de bucurie, dacă printre cei aduși era câte un cunoscut, prieten sau chiar rudă, sau motiv de întristare, dacă pe lista celor strigați să iasă, se afla cineva apropiat. Chiar în ziua sosirii noastre „la zarzavat", a fost scos G. Boian și cu el și Ing. Nicoară, av. Răuț și alții. Cei vechi din Jilava știau că era data de plecare a dubei spre Aiud.

Cu G. Boian, nu m-am mai întîlnit mulți ani. Cu toate că toți ne așteptam să fim scoși și duși cine știe unde, în orice moment, nervozitatea în fața necunoscutului care ne pândea se atenuase.

Începusem să nu-mi mai pun probleme insolubile pentru mine și nu mă mai frământam cu întrebări, cărora tot nu le puteam găsi răspuns : Unde mă vor duce ? Când ? Va fi mai bine sau mai rău ca aici ?

Viața din cameră, în afară de surprizele pe care ni le aducea deschiderea ușii, a fost pentru mine plină de interes și de la deșteptare până la stingere, nu mă săturam ascultând la tot ce povesteau veteranii Jilavei. Seara cădeam frânt de oboseală pe prici. Dormeam între Duță și Mușat ; pe o parte, altfel nu era loc. Când unul voia să se întoarcă pe partea cealaltă, trebuia să se întoarcă tot rândul, ca să încăpem. Aglomerația era așa de mare, că se dormea și la „șerpărie". Așa se chemau locurile de sub primul prici. Adică spațiul de vreo 50 cm. înălțime, dintre cimentul de pe jos și scândurile primului prici. Dacă găseai o rogojină era bine, dacă nu, dormeai direct pe ciment, cum ni s-a întâmplat în ultimele 2-3 nopți. Fusesem strigat, printre alții, pe o listă, duși pentru câteva ore într-o altă celulă și din nou aduși „la zarzavat". Probabil dintr-o eroare ! Dar între timp, ne pierdusem locurile, camera se aglomerase și mai tare și n-am mai găsit loc decât la șerpărie. Ciorba foarte lichidă și neconsistentă, de obicei de varză acră, morcovi și foarte rar de arpacaș, ne făcea să simțim foamea și slăbind, suportam tot mai greu scândura tare a priciului sau cimentul șerpăriei. Șoldurile și umerii ne dureau și începuseră să se învinețească.

Din cele câteva sute de persoane câte s-au perindat prin camera de zarzavat, aproximativ o lună cât am stat aici, nu mai reținem decât prea puțin. Îmi amintesc de un domn Corjescu, boier moldovean, mare vânător, cu care am stat ore întregi de vorbă. Era destul de în vîrstă și din anchetă se alesese cu o pareză facială în partea dreaptă. Toată musculatura părții drepte a obrazului era inertă. Când vorbea, își ridica și susținea cu palma obrazul și partea dreaptă a gurii, care nu mai avea nici un fel de mobilitate. Nu mai știu de ce fusese arestat. Stătea de mai bine de doi ani în Jilava, nejudecat și fără să se mai sinchisească cineva de el. Crețulescu din familia boierilor (care dăduseră numele pasajului și Bisericii Crețulescu de pe Calea Victoriei) era și el de mai multe luni în Jilava și acum cu noi „la zarzavat". Era luat periodic la anchetă, la Ministerul de

interne. Căutau un pretext oarecare, ca să-l condamne și să justifice astfel confiscarea valorilor în obiecte de artă și bijuterii, pe care i le luaseră de-acasă cu ocazia unei percheziții. Fusese un om foarte bogat și pasiunea vieții lui fusese chimia. Mi-a spus cum în timpul războiului și-a pus la dispoziția armatei laboratorul pe care-l avea lângă Afumați și unde făcea cercetări în domeniul gazelor de luptă. Crețulescu era mic de talie și foarte slab. Fiind foarte meticulos și pedant, își luase obligația să împartă rațiile de marmeladă în cameră. În fiecare zi, pe o bucată de scândură, ni se dădea o bucată de marmeladă, care corespundea în greutate cu totalul rațiilor numărului de deținuți din cameră. Nu mai reținu câte grame era rația pe cap de om, dar ca volum era cam cât jumătatea unei cutii de chibrituri. Crețulescu, ca un adevărat om de laborator, tăia cu un fir de ață blocul de marmeladă, în cubulețe perfect egale și apoi le distribuia. Pâinile de câte 1,50 kg. care ni se dădeau zilnic tot el le împărțea. Pâinile veneau întregi și numai crestate în șase, rația fiind de 250 gr. Cum crestăturile erau făcute după ochi, Crețulescu confecționase o balanță : un bețigaș, echilibrat la mijloc de o sfoară, pe care o ținea în mână de celălalt capăt. De fiecare vârf al bețigașului, atârnau alte două sfori, care se terminau cu câte o pană de lemn, care se înfigea în pâine. După nenumărate cântăriri, scotea din fiecare pâine câte șase porții egale în greutate. De tăiat, se tăia cu „Costică", termen generalizat în toate pușcăriile pentru cuțit. Cum era interzis să ai cuțit sau orice fel de obiect tăios, pentru ca gardienii să nu înțeleagă când ascultau la ușă și vreun deținut cerea altuia cuțitul, i se spunea „Costică". Costicii din pușcărie erau departe însă de vreo asemănare cu cuțitele. Singura asemănare era că tăiau. Cât mai mici ca să poată fi ușor ascunși, erau meșteriți fie dintr-o bucățică de tablă, fie dintr-un placheu de bocanc.

Mi-aduc aminte de un episod penibil petrecut chiar în prima zi a venirii noastre în camera de „zarzavat". Seara la închidere, în afară de numărătoare, s-a făcut și un apel nominal. Am auzit atunci strigat numele de Cavadia și un bătrânel știrb, neras și zdrențăros, a răspuns prezent. După plecarea gardianului, m-am dus la el și l-am întrebat dacă e rudă cu Petre Cavadia. S-a uitat lung la mine și mi-a spus : „Cum ? Chiar așa de mult m-am schimbat, Ioane ?" Cred că atunci n-avea mai mult de 40 de ani și părea de 60. Îl cunoscusem elegant, petrecăreț, cam snob, un fel de play-boy al anilor 1945-47. Auzisem că fusese arestat, pe când eram încă liber. O seară întreagă mi-a povestit prin ce trecuse. Mai ales în ultimele luni, înainte de a ajunge aici. Fusese mai întâi trimis la Canal și a fost primul care mi-a vorbit despre grozăviile muncii și regimului de acolo. Readus la o anchetă la București, fusese din nou trimis, prin Jilava, la Canal. Dintr-o greșeală însă, ajunsese într-o Colonie de drept comun. Timp de câteva luni a ieșit la raportul tuturor gardienilor și ofițerilor, ca să le semnaleze eroarea, de fiecare dată nefiind luat în serios, fiind înjurat și lovit. Într-un târziu au descoperit greșeala și așa ajunsese iar de câteva zile în Jilava. Îmi spunea că dacă ar mai fi rămas acolo, își pusese în gând să se sinucidă. Nu din cauza regimului impus de administrația lagărului, ci a mediului în care se afla. Hoți și borfași din adevărata lume interlopă, cei mai mulți țigani, care își impuneau legea lor, legea junglei, în interiorul lagărului. Cei mai tari exploatau, băteau și furau pe cei mai slabi. Administrația nu intervenea și nu se amesteca. Toți primeau pachete de acasă, cu haine, alimente și țigări. Țigările erau monedă de plată pentru toate tranzacțiile posibile. Homosexualitatea era

lucru curent şi se practica pe faţă în barăcile din lagăr. Tineri prostituaţi, îşi primeau răsplata tot în ţigări.

La Cavadia am văzut prima dată „bocanci cu şenile", încălţămintea curentă a celor de la Canal. Din cauza muncii la săpături de pământ şi transport cu roaba, încălţămintea nu rezista prea mult timp. Împotriva acestei uzuri, deţinuţii imaginaseră întărirea încălţămintei cu fâşii de fier, dispuse transversal pe talpă, îndoite la capete şi fixate de rama bocancului. Sistemul se răspîndise la toate lagărele de muncă de pe traseul Canalului. Tălpile arătau într-adevăr ca nişte şenile de tanc. Petre Cavadia, care era un om cu o frumoasă cultură şi cu o memorie bună, ne-a vorbit câteva seri în şir despre istoria Revoluţiei franceze şi epoca napoleoneană. Povestirea s-a întrerupt într-o seară, când au venit şi l-au luat. Nu l-am mai întâlnit.

Mai reţin numele unui evreu, fost misit de petrol. Îl chema Berlin. Era mic, cu o faţă zbârcită ca de foetus şi teribil de miop. Cum ochelari nu avea şi nici prea sănătos la minte nu era, făcea tot felul de boacăne, care-l puneau în conflict cu cei din jur. Culmea a fost într-o noapte, când ne-am trezit cu el bătând cu pumnii în uşă şi zbierând cât îl ţinea gura : „Domnu' şef, săriţi, ajutor, mă omoară legionarii !" Ce se întâmplase ? Şeful de cameră îl surprinsese că-şi făcea nevoile în hârdăul cu apă de băut. Sărise din pat şi-l îmbrâncise, la care Berlin se repezise la uşă ţipând. Cum Berlin nu mai contenea, gardianul a chemat ofiţerul de serviciu şi a descuiat uşa. Judecata a fost scurtă : Berlin a primit câţiva pumni şi s-a refugiat la şerpărie unde dormea, iar noi n-am mai putut bea apă până a doua zi, când ni s-a dat voie să clătim hârdăul, care apoi a reintrat în funcţie pentru apă de băut.

Într-una din zile, într-un grup de nou veniţi, mare surpriză : Slab, înalt, puţin adus de spate, cu o tichie croşetată pe cap şi cu o cergă oltenească în spinare, şi-a făcut apariţia Aristică Schileru. Ne-am mai strâns pe priciul nostru şi l-am luat între noi. Era optimist şi de o vervă nesecată. Radia bună dispoziţie în jurul lui. Peste două zile l-au luat din nou, pentru ca în aceeaşi după-amiază să-l mai aducă o dată şi iar să-l ia după două ore, de data asta definitiv. Tot acest triaj şi această mutare de deţinuţi, după criterii neînţelese de noi, funcţiona haotic.

Comandantul Jilavei în acea vreme era căpitanul Maromet. Găgăuz de origine, bâlbâit şi rău, era celebru pentru bestialitatea şi sadismul său. Bătea personal deţinuţii şi una din pedepsele lui favorite era ca vara, în celulele supraaglomerate, să bată geamurile în cuie, până când, de căldură şi lipsă de aer, deţinuţii începeau să leşine. Cât am stat la Jilava, nu am avut ocazia să-l văd niciodată. Mai ţin minte numele căpitanului Vişinescu, care, într-o zi a scos un deţinut din celulă şi fără nici o justificare sau explicaţie, a început să-l lovească. Nenorocitul, un inginer, a intrat apoi în celulă în patru labe şi plângând de durere. Vişinescu îl lovise cu vârful cizmei în fluierele picioarelor până ce căzuse jos, plin de sânge. Nimeni n-a ştiut de ce. Probabil nici Vişinescu. Mai erau două figuri de tristă celebritate în Jilava : plutonierul Roşu, înalt şi foarte voinic şi plutonierul Iamandi, ţigan. Se ştia că cei doi executau deţinuţii condamnaţi la moarte. Mai ţin minte pentru bestialitatea lui pe plutonierul Vanciu, cel care împreună cu alţi gardieni ne-a scos la baie. Singura baie (dacă se poate numi aşa) pe care am făcut-o cât am stat la Jilava. Înainte de a povesti cum s-a desfăşurat baia, voi încerca să descriu şi să

schițez Fortul Jilava, atât cât îmi amintesc și, mai ales, părțile pe care i le cunosc mai bine, fiindcă am trecut prin ele.

Fortul făcea parte dintr-un sistem de apărare a Bucureștiului. Avea o formă semicirculară și se afla sub nivelul pământului, așa încât nu se vedea nimic la suprafață.

Într-o secțiune verticală, fortul s-ar prezenta cam așa :

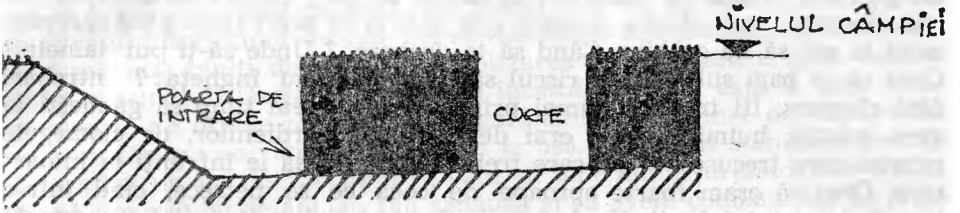

Iar în secțiune orizontală :

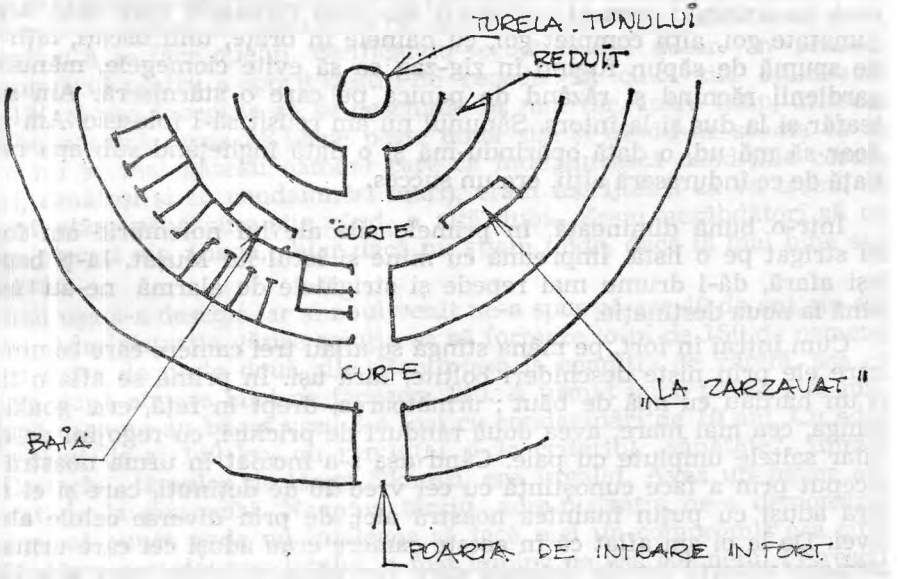

Într-o zi gardianul a bătut cu cheile în ușă și a strigat : „Pregătirea pentru baie ! și aproape imediat a și deschis și a răcnit : Hai, dă-i drumul ! Ieși afară banditule ! Mai repede !"

Între camera noastră „la zarzavat" și baie, era o distanță cam de 40 m. V-am spus că în cameră eram vreo 180 de deținuți, care în grabă am început să ieșim din celulă, dornici să ne putem spăla. Pe distanța dintre ușa noastră și cea a sălii de dușuri, erau înșirați vreo 6-7 gardieni cu ciomege în mână, care, răcnind și înjurînd, ne grăbeau, lovind pe unde nimereau pe cel care trecea prin dreptul lor. O adevărată hăituială, din care nu scăpai decât fugind și ferindu-te cum puteai. Cei mai tineri ne-am strecurat mai ușor. Și eu am ajuns teafăr în sala de baie. Cei mai bătrâni și infirmi

au primit lovituri, date cu toată sălbăticia, pe spinare, în cap, peste picioare.

Nimeni nu putea face nimic pentru nimeni ! N-aveai cum să-ţi ajuţi vreun prieten neputincios. Sala de duşuri era slab luminată. Pe jos erau grătare de lemn, iar de-a lungul tavanului, vreo 3 ţevi paralele care din loc în loc erau prevăzute cu câte un duş. În capătul sălii se afla o altă încăpere cu boilerul şi robinetele de apă caldă şi rece, pe care le manipula un gardian. Şi asta se făcea tot în bătaie de joc : Câteva secunde curgea apă clocotită, apoi câteva secunde apă rece şi în acest timp gardienii răcneau la noi să ne grăbim. Când să te dezbraci ? Unde să-ţi pui hainele ? Cum să te bagi sub duş cu riscul să fii opărit sau îngheţat ? Întrebări fără răspuns. Îţi treceau numai prin cap şi n-aveai timp să gândeşti la vreo soluţie, buimăcit cum erai de răcnetele gardienilor, de ciomegele printre care trecuseşi şi pe care trebuia din nou să le înfrunţi la întoarcere. Cred că eram foarte aproape de ceea ce se petrece, cînd într-o turmă de oi intră lupii. Unele îşi pierd capul şi fug fără nici o socoteală încoace şi încolo, altele rămân locului, paralizate de spaimă. Cam în condiţiile astea s-a desfăşurat programul de baie, care n-a durat mai mult de 20 de minute. Drumul de întoarcere printre ciomege părea o scenă dintr-o casă de nebuni : oameni îmbrăcaţi aşa cum plecaseră spre baie, alţii pe jumătate goi, alţii complet goi, cu hainele în braţe, unii uscaţi, alţii plini de spumă de săpun fugind în zig-zag ca să evite ciomegele, mânuite de gardienii răcnind şi râzând de panica pe care o stârniseră. Am scăpat teafăr şi la dus şi la întors. Săpunul nu am reuşit să-l folosesc. Am reuşit doar să mă ud, o dată opărindu-mă şi o dată îngheţând sub apa rece. Faţă de ce îndurase alţii, era un succes.

Într-o bună dimineaţă, în primele zile ale lui noiembrie am fost şi eu strigat pe o listă. Împreună cu mine şi lotul lui Muşat. Ia-ţi bagajul, ieşi afară, dă-i drumu mai repede şi strigătele de alarmă ne-au însoţit până la noua destinaţie.

Cum intrai în fort, pe mâna stîngă se aflau trei camere care comunicau între ele prin nişte deschideri boltite, fără uşi. În prima se afla o tinetă şi un hârdău cu apă de băut ; următoarea, drept în faţă, era goală ; la stânga, cea mai mare, avea două rânduri de priciuri, cu rogojini pe ele şi chiar saltele umplute cu paie. Când uşa s-a încuiat în urma noastră, am început prin a face cunoştinţă cu cei vreo 20 de deţinuţi, care şi ei fuseseră aduşi cu puţin înaintea noastră aici, de prin diverse celule ale Jilavei. De la ei am aflat că în aceste camere erau aduşi cei care urmau să formeze viitorul lot de deţinuţi care vor pleca cu duba spre alte locuri de detenţie. Unde anume nu ştia nimeni. Toţi credeau că era vorba de Canal, care, în acea vreme, înghiţea loturi după loturi. Singurul lucru care părea să pledeze împotriva acestei ipoteze era că înainte cu două zile plecase un mare transport spre Canal. Tot de la ei am aflat că transportul fusese de câteva sute de puşcăriaşi şi cu un tren special, numai cu vagoane-dubă. În cele 7-8 zile cât am stat aici, nu aveam să aflăm răspunsul la întrebarea care ne frământa : Unde ne vor trimite ?

În toate aceste zile am fost foarte ocupat şi surexcitat. Mai întîi am început să cercetez metodic pereţii celor două camere goale, care până la înălţimea de 2 m., erau vopsiţi în negru şi erau acoperiţi de inscripţii. Sute de date şi nume, ani de condamnare şi destinaţia spre care plecaseră toţi cei ce trecuseră pe aici. Mesaje lăsate pentru alţii ce urmau să treacă prin

această sală de aşteptare. Toate, zgâriate cu vreun cui sau corp ascuţit, apăreau în alb pe fondul negru al peretelui, ca o adevărată evidenţă contabilă a marilor migraţii de deţinuţi, care de câteva luni de zile îşi aveau ca punct de plecare Jilava. Am găsit numele multor cunoscuţi, despre care nici nu ştiam că fuseseră arestaţi, ca şi ale unora care fuseseră scoşi de la „zarzavat" înaintea noastră. Am găsit şi numele lui G. Boian. Alături de nume scrisese : Aiud. Ne-am zgâriat şi noi numele în acest registru al Jilavei, cu toate că greu mai găseai câte un loc liber. Întrerupeam descifratul inscripţiilor de câte ori se deschidea uşa şi erau introduşi câte unul sau mai mulţi deţinuţi în completarea lotului nostru. Apoi reluam cititul de unde îl lăsasem. Încetul cu încetul, punând cap la cap toate crâmpeiele de ordine şi discuţii ale gardienilor, surprinse de fiecare din noi care făceam cu rândul la ascultat la uşă, am putut stabili că trebuia să formăm un lot de 150 de inşi, care să îndeplinim următoarele condiţii : să fim sub 35 de ani, să fim sănătoşi şi să avem condamnări de la 15 ani în sus. Concluzia logică : ne trimiteau la muncă. Şi cum în ultimul transport spre Canal fuseseră selecţionaţi oameni şi mai în vîrstă şi numai cu condamnări sub 15 ani, era evident că noi nu vom fi trimişi la Canal. Mai mult n-am putut stabili cu privire la soarta noastră viitoare.

Uşa se deschidea de zeci de ori pe zi, fie pentru a mai aduce pe cineva, fie pentru a se face apelul, verificându-se datele din dosar. În primele zile, numărul nostru a sporit destul de repede. În cinci zile ajunsesem vreo 120 şi uşa începuse să se deschidă tot mai rar. Între timp, aflasem că duba noastră urma să plece peste două zile şi dîndu-ne seama că în Jilava nu se mai găseau oameni care să îndeplinească condiţiile cerute (tineri, sănătoşi şi cu condamnări mari), eram îngrijoraţi că va trebui să mai aşteptăm până cine ştie când, o altă dubă. Eram nerăbdători să ne vedem plecaţi din Jilava, chiar dacă nu ştiam unde, dacă la mai bine sau la mai rău.

Când uşa s-a deschis iar şi noul venit ne-a spus că are 40 de ani, ne-am liniştit. Administraţia găsise soluţia ca să formeze lotul de 150 de oameni, pentru duba de peste două zile. Renunţase la condiţia de vârstă, aşa că până în după-amiaza zilei ne făcusem 140. A urmat iar o pauză mai lungă după care ne-au băgat vreo 3-4 inşi cu condamnări de 10 ani. Cu aducerea celui de-al 149-lea, au renunţat şi la criteriul „sănătate", fiindcă Ion Costache, tâmplar de lângă Ploieşti, era invalid. Avea un picior anchilozat de la genunchi. Noaptea târziu, administraţia ne-a demonstrat că singurul punct unde nu înţelegea să facă nici un compromis era cifra de 150. Spre completarea lotului, a fost împins pe uşă colonelul Petrescu. Slăbuţ şi complet cărunt, avea peste 60 de ani.

În tot acest răstimp de o săptămînă, cât a durat completarea lotului, mai toţi ne-am ocupat de îmbunătăţirea hainelor, după sfaturile celor mai vechi şi mai cu experienţă. Ne-am întărit cu petece pantalonii la genunchi şi puloverele în coate. Ne-am cusut buzunare şi ascunzători pentru ace şi „costici". Toată această activitate începea mai ales seara după închidere şi se prelungea până noaptea târziu, când ascultam în acelaşi timp şi poveştile din puşcărie ale celor mai vechi. Aşa am ajuns să-l cunosc pe Constantin Teofănescu şi să stau multe ore de vorbă cu el. Era legionar şi-şi petrecuse o bună parte din viaţă prin închisori, sub Carol II, sub Antonescu şi acum sub comunişti. M-a impresionat ataşamentul lui neclintit la cauza legionară. Mi-a povestit din trecutul Mişcării Legionare, despre organizarea lor, despre prigoanele prin care au trecut şi mai ales

despre educaţia legionarului, în care credinţa, cinstea, munca, onoarea şi caracterul, în general, ocupau primul loc. Mi-a vorbit de spiritul de sacrificiu care i-a animat în lupta împotriva celor care-i considerau duşmani ai intereselor ţării. De la el am aflat o mulţime de lucruri care mi-erau complet necunoscute despre Mişcarea Legionară şi care m-au ajutat, în anii care au urmat, să-i înţeleg mai bine şi să-i admir pentru ţinuta lor în diferite ocazii. Cu toate că nu împărtăşeam toate punctele lor de vedere, din toate grupările sau categoriile de deţinuţi pe care le-am cunoscut de-a lungul anilor de puşcărie, la ei am întâlnit procentul cel mai mare cu ţinută demnă, comportare onorabilă şi caracter integru. Am convieţuit cu ei în mai toate închisorile, respectându-ne reciproc şi bucurîndu-mă de încrederea lor, ceea ce am considerat, nu fără mîndrie, ca o apreciere a încercărilor mele de a avea o atitudine de care să nu-mi fie vreodată ruşine. Mi-au fost totdeauna de ajutor, mai ales moral, şi tăria de caracter a unora dintre ei mi-a fost exemplu, chiar dacă eu nu am putut-o atinge. Tot aici am mai cunoscut alţi doi legionari. Pe Stamati şi Pivniceru. Erau cumnaţi. Amândoi moldoveni, din Iaşi. Stamati avea studii de Drept şi era un băiat înalt, cu trăsături frumoase. Fusese şi el de mai multe ori închis, încă din şcoală începând. I-am remarcat din toată lumea asta care se agita şi nu-şi găsea astâmpărul în faţa necunoscutului care ne aştepta, tocmai prin atitudinea lor rezervată şi retrasă. Nu erau deloc contaminaţi de agitaţia generală şi priveau liniştiţi la toată zarva din jur. Aş putea generaliza, spunând că, la marea majoritate a legionarilor, am observat această atitudine de rezervă, care pe mulţi îi irita, văzând în ea un fel de dispreţ. Dispreţ nu era, dar o mai mare stăpânire de sine, o mai mare detaşare de mărunţişurile vieţii de toate zilele (veşti bune sau rele, zvonuri, foame, frig, etc.), principiile spartane ale educaţiei lor le dădeau conştiinţa unei superiorităţi faţă de ceilalţi. Nu era ostentaţie în această atitudine, nu era orgoliu. Erau spectatori retraşi şi distanţi ai inutilei agitaţii din jur. Oricât de paradoxală ar fi afirmaţia, dar priveau cu modestie şi înţelegere. Şi asta supăra, jignea, umilea.
Cred că... şi unii şi alţii aveau dreptate. Grigore Ionescu, un student din „Frăţiile de cruce“ avea şi el aceeaşi atitudine.

Pe priciul de sus, vizavi de locurile unde ne înghesuiam noi (grupul Muşat şi cu mine) stătea Mitică Ciubotaru. Era ţigan din comuna Leordeni. Îşi făcea stagiul în armată când fusese arestat. Din cauza originii lui sănătoase fusese recrutat şi încorporat în trupele M.A.I., într-un batalion de intervenţie. Era şofer pe un camion al unităţii. Într-una din expediţiile batalionului de intervenţie, împotriva partizanilor din munţii Muscelului, Mitică spusese unui camarad : „De ce să tragem în ei ? Ei nu e tot români !?“ Fusese turnat, arestat, judecat şi condamnat la 15 ani muncă silnică. Când plecase în armată, abia se însurase şi acum era cu gândul numai la Piranda lui (cum spunea el), cu toate că n-o chema aşa. Era un băiat bun, vesel şi s-a dovedit mai târziu a fi un bun camarad, curajos şi de caracter. În serile în care pe Mitică îl apuca nostalgia şi dorul de acasă, culcat pe spate pe priciul lui şi cu ochii în tavan de parcă ar fi fost singur, începea să cânte cântece de jale. Mitică avea o voce plăcută şi încet, încet, discuţiile în celulă încetau şi lumea-l asculta. Era impresionantă durerea cântată a ţiganului. Şi când Mitică cânta „Inimă de putregai“ ţi se puneau noduri în gât. Cu toată tendinţa noastră spre dispreţ şi bătaie de joc la adresa ţiganilor, Mitică s-a făcut simpatic tuturor şi ne-a devenit multora un prieten de nădejde.

Într-o seară, când rând pe rând conversațiile încetaseră și lumea se culcase, am remarcat un om voinic, foarte bine îmbrăcat, cu hainele în perfectă stare, cu paltonul pe el și cu o șapcă pe cap, care se plimba printre priciuri. Nu i-am dat importanță și m-am culcat și eu. Târziu noaptea, când m-am trezit întâmplător, am văzut omul care continua să se plimbe. L-am întrebat de ce nu se culcă. Mi-a răspuns că așteaptă să fie eliberat. Acest răspuns straniu mi-a stârnit interesul. Am coborît de pe prici și am intrat în vorbă cu el. Îl chema Katz, era evreu și croitor de meserie. De fapt el ne spunea cu emfază că e „coupeur" și se ofensa dacă-i spuneai că e croitor. Fusese turnat că ar fi criticat regimul, arestat și foarte repede judecat. Mi-a spus că la proces reieșise clar nevinovăția lui și probabil dintr-o eroare, în loc să fie eliberat, fusese adus la Jilava. Aștepta în orice moment să se descopere greșeala și să i se dea drumul, de aceea nu se culca. O spunea cu atâta convingere, că l-am crezut și eu. A doua zi, de câte ori se deschidea ușa, se repezea, crezând că e pentru el. Încerca să-i explice gardianului situația lui specială și de fiecare dată se alegea cu o înjurătură și cu ușa închisă în nas. Dar el nu se lăsa și la fiecare deschidere de ușă își repeta tentativa. Când a apărut ofițerul de serviciu să facă apelul nominal după o listă, i-a raportat și lui povestea. Prea mult n-a apucat să-i spună, că s-a și ales cu un pumn în față însoțit de înjurăturile de rigoare. Katz i se adresase cu „Tovarășe Locotenent" și o dată cu pumnul venise și răspunsul indignat al ofițerului : „Bă, banditule, tu nu ești tovarăș cu mine". Peste câteva zile, Katz a plecat cu noi cu duba și peste alte câteva săptămâni, o dată ajunși la noua noastră destinație, tot insistând în a atrage atenția administrației că era victima unei erori, i s-a examinat dosarul și i s-a citit sentința Tribunalului : 10 ani muncă silnică !

A doua zi după completarea lotului nostru de 150 de deținuți, pe la ora prânzului, mare agitație pe coridor în fața ușii noastre. Tropăit de cizme, ordine strigate și, în fine, pe ușa deschisă, am ieșit unul câte unul cu bagajele în brațe, pe măsură ce un ofițer ne striga numele. Ne-am încolonat sub bolta de zid în fața porții, în obișnuitele răcnete : „Mișcă banditule ! Ia pe doi ! Ține aproape ! Alinierea ! etc." În fine, s-a deschis și poarta mare a fortului și câte unul în pas alergător, printre două șiruri de gardieni înarmați, ne-am îndreptat către cele câteva dube-auto care așteptau. Și iarăși, mai îmbrânciți, mai loviți în treacăt de gardieni, am fost îngrămădiți în dube, ușile s-au închis, am rămas în întuneric un timp și apoi am pornit.

PLECAREA DIN JILAVA

Lipsa de aer, striviți unul de altul, hârtoapele care ne aruncau când într-o parte, când într-alta, ne-au făcut să ne pară drumul fără sfârșit. Dar, a dat Dumnezeu și ne-am oprit. Și iar o lungă așteptare. Am auzit trenuri, scârțâit de frâne, lovituri de tampoane. Au trecut ore. Când ne-au deschis ușa, afară înserase. Tot printre gardieni, am fost îndreptați spre două vagoane-penitenciar, care ne așteptau. Aveam de traversat câteva

linii de cale ferată până la dube. În stânga, se vedea Podul Basarab. Pe cerul care începuse să se întunece, se profilau câteva siluete care se opriseră pe pod şi ne priveau. Unul din gardieni le-a observat şi le-a strigat să circule că n-au ce vedea. Oamenii au dispărut. Înghesuirea noastră în celulele vagonului a fost şi mai chinuitoare decât cu ocazia primei mele călătorii de la Piteşti la Bucureşti. De necrezut, dar de data asta am încăput 11 într-o celulă ; bineînţeles, factorul determinant în realizarea acestei performanţe fiind o brutalitate parcă şi mai mare din partea gardienilor. Fiind cel mai subţire şi agil din cei 11, am reuşit să mă caţăr pe poliţa de bagaje (o scândură de mai puţin de două palme de lată). Cum însă din cauza curburii tavanului nu încăpeam decât până la jumătatea lăţimii scândurii, după multe eforturi, am reuşit să mă leg cu cureaua de la pantaloni, de partea de sus a coşului sobei din celulă. Aşa am reuşit să-mi păstrez un oarecare echilibru şi chiar să aţipesc în câteva rânduri în această poziţie, în cele două nopţi şi o zi, cât a durat călătoria. Sub mine, pentru cei care stăteau aşezaţi sau în picioare chinul era şi mai mare. Din cauza înghesuielii, aveau în primul rând dificultăţi de respiraţie. Ni s-au dat pe vizetă hrană rece pentru două zile şi iar au început presupunerile cu privire la destinaţie. Cele două bucăţele de slănină râncedă şi sărată ne-au făcut sete, care tot drumul ne-a chinuit, gardienii nedându-ne apă decât când voiau ei. Deschiderea şi închiderea uşii, pentru introducerea unei cănţi de tablă cam de 2 litri cu apă, era o adevărată performanţă. V-am spus că uşa se deschidea spre interior şi deci însemna o şi mai mare comprimare a conţinutului uman al celulei. O dată canta introdusă, urma o trecere a ei din mână în mână ; dar mâinile nu erau libere în neînchipuita înghesuială şi învălmăşeală de corpuri din celulă, aşa că urma o serie de manevre complicate, ca fiecare să-şi scoată la iveală o mână, să poată apuca canta şi să bea. Eu o primeam ultimul. Aşa cum mă instalasem, sus pe poliţă şi legat cu cureaua, eu aveam întotdeauna o mână liberă, în schimb, fiind imediat sub tavan, n-aveam loc să înclin canta ca să pot bea, mai ales că la mine ajungea aproape goală. Cel care bea ultimul, înainte de a-mi da mie canta, era maiorul Dimitriu. Mă voi opri puţin asupra acestui personaj, anticipând asupra a ceea ce ştiam atunci despre el. Dimitriu fusese printre cei mai buni elevi în şcoala militară, dacă nu mă înşel, chiar şef de promoţie. Făcuse războiul în Rusia, pe front. După 23 August 1944, a fost printre rarele exemplare care s-au înscris imediat în Partid, ceea ce i-a asigurat pe mai departe poziţia în noua armată, avansând până la gradul de maior. S-a arătat devotat noului regim, străduindu-se cu orice ocazie să aplice cât mai prompt linia Partidului în armată. Cam cu un an înainte de a-l cunoaşte la Jilava, înaintase din proprie iniţiativă Partidului un memoriu autocritic. Îşi amintise că în Rusia, în timpul războiului, luase nişte măsuri de represalii împotriva partizanilor din zona în care se afla cu trupele sale. Ca o dovadă de supremă sinceritate faţă de noua lui orientare politică, pusese totul pe hârtie şi predase declaraţia la Cadre. Scurt timp după aceea fusese arestat, judecat în baza propriei lui declaraţii şi condamnat la 20 de ani muncă silnică pentru crimă de război. Menţionez că cele de mai sus ne-au fost povestite chiar de el, pe un ton neutru,

din care nu reieșea nici regretul pentru prostia pe care o făcuse, nici indignarea față de felul cum înțelesese Partidul să-i răsplătească sinceritatea. Aveam toți convingerea că nu era în toate mințile și tot timpul cât am mai stat cu el în aceeași închisoare, am remarcat la el un fel de apatie și indiferență la ce se petrecea în jurul lui. Cam după 2—3 zile după ce ajunsesem la noul nostru loc de detenție, în urma unei vizite medicale, s-a constatat că maiorul Dimitriu era bolnav de sifilis, cu plăgi deschise în gură. Toți cei zece din fosta celulă de dubă care făcuserăm drumul cu el și băuserăm apă din aceeași cană, am intrat într-o adevărată panică. Îngrijorarea noastră a durat vreo două săptămâni, până ce s-a stabilit că nu fusesem contaminați. Maiorul Dimitriu a rămas însă mai departe printre noi, primind tratamentul antiluetic.

Între timp vagonul nostru dubă își continua drumul, ba atașat la un tren, ba la altul. Între un tren și altul stăteam ore întregi pe câte o linie moartă. Pe măsură ce timpul trecea, eram din ce în ce mai obosiți, mai amorțiți și cu picioarele mai umflate. Se mai adăugau setea, lipsa de aer, iar în ultima noapte și frigul. Tot ce putusem prinde prin găuri, din conversațiile lumii de pe peron, era că ne aflam în Transilvania și că ne îndreptam spre Nord. În fine, în dimineața celei de a treia zile de la plecarea noastră din Jilava, după multe manevre, vagoanele-dubă au fost detașate de tren într-o gară și o locomotivă le-a tras în afara stației. Cu ocazia acestor manevre, ascultând la discuțiile gardienilor cu ceferiștii, am aflat că eram la Baia Mare. Nu mai auzisem nici unul până atunci ca în această zonă să fi fost vreun loc de detenție sau de muncă pentru „politici". După vreo două ore de ședere și când afară se luminase de tot, am auzit motoare de automobile și ordine militare. A dat Dumnezeu și ne-au deschis ușa. Unul după altul, abia putând păși de amorțiți ce eram, am fost toți cei 150 coborîți din vagoane și încolonați. Ne aflam în plin câmp. Mai exact spus în afara vreunei localități, căci cât puteam cuprinde cu ochii nu se vedeau decât dealuri și păduri. La vreo 20 de metri de vagoanele oprite, un drum pietruit, unde așteptau 3 camioane militare ; primele două cu prelată, ultimul descoperit. Mai la o parte, un Jeep, iar în stânga lui, suit pe un dâmb, un colonel de Securitate care supraveghea scena.

Tot acest perimetru cuprinzând vagoanele, coloana noastră, mașinile, vreo 20 de gardieni și colonelul, era înconjurat de securiști înarmați cu pistoale automate. Dincolo de drum, terenul urca. Acolo se afla și o pușcă mitralieră, pusă în bătaie în direcția noastră. O impresionantă desfășurare de forțe ! Colonelul (am aflat mai târziu că se numea Popa și era răspunzător cu paza) a făcut liniște și ne-a făcut o scurtă comunicare, care suna cam așa : „Vă suiți în cele două camioane cu prelată și vă așezați călare pe băncile dinăuntru, cât mai îndesați ca să încăpeți. Nu aveți voie să vorbiți, să întoarceți capul sau să vă sculați în picioare. Drumul va dura cam două ore și e prost, fiindcă a plouat. În cazul că vreunul din camioane se răstoarnă, rămâneți pe loc și nu vă mișcați. Cine nu respectă ordinul, va fi împușcat fără somație !" După această punere în gardă, din care am înțeles că pe lângă riscul împușcării mai exista și cel al răsturnării, am fost urcați în camioane. Cu chiu cu vai am încăput, capacul

de la spate a fost ridicat și doi securiști cu pistoalele spre noi, s-au agățat de el. În cabina șoferului mai erau doi. Jeepul cu colonelul a luat-o înainte, după el camionul fără prelată, plin cu securiști. Pușca mitralieră a fost adusă și ea în acest din urmă camion și îndreptată spre noi, peste cabina șoferului. Cam asta e tot ce am putut fura cu coada ochiului. Din drum n-am văzut nimic. În schimb l-am simțit. Hârtoape care ne aruncau în toate părțile. Urcușuri și coborîșuri și uneori simțeam cum derapăm și ne aminteam de vorbele colonelului. Cu toată înghesuiala, am început să simțim frigul. Nu știu cât a durat drumul, dar mi s-a părut tare lung.

LA MINA DE LA CAVNIC (CAPNIC)

Deodată camionul a încetinit, a cotit scurt la stînga și s-a oprit. Prelata s-a deschis la spate și ne-au dat jos. Cât a durat coborîtul și încolonarea am privit în jur. Se vedea ultima bucată de drum pe care venisem. Urcasem pe firul unei văi. Pe stânga curgea un râu mic de munte, pe dreapta, pe poalele dealului, un sat. Când cotisem la stânga, înainte de a opri, trecusem podul peste apă. Iar acum, ne aflam în fața unei case, gen vilă, din nou cu cordonul de securiști format în jurul nostru. În spatele vilei, munte. Mai întâi împădurit și apoi vârfuri stâncoase. În stânga vilei, o poartă de lemn dublă, uriașă (cel puțin 4 m. înălțime), care se continua în sus cu trei sau patru rânduri de sârmă ghimpată. Într-o parte și alta, pornea un gard, tot de scândură deasă, tot așa de înalt și sus tot cu sârmă ghimpată. În stânga porții, mai înalt decât ea, un prepeleac de pază, cu soldat înarmat și reflector. Ce era dincolo de poartă nu se putea vedea, dar peste înălțimea porții se zărea o coamă stâncoasă, care se continua spre vale cu un versant defrișat de curând. Se vedeau tăieturile proaspete și în jurul celor câteva trunchiuri încă neridicate, trebăluiau vreo 20—30 de deținuți în haine vărgate. Asta ne-a făcut să credem că vom fi folosiți la munci de pădure și prin minte mi-a și licărit speranța unei eventuale posibilități de fugă. Unul din canatele porții s-a dat de-o parte și încadrată de gardieni, coloana noastră a pătruns în interior. Incinta, destul de mare, cuprindea câteva barăci, de tipul barăcilor militare germane din timpul războiului. Toate ușile și ferestrele erau ferecate, iar în curte, în afară de câțiva gardieni, nu se vedea țipenie de om. Pe la geamuri însă, am observat mișcare și ne-am dat seama că erau deținuți.

De-a lungul gardului, spre interior, era o fâșie de teren de vreo 3 m., săpată și greblată, apoi venea alt gard cam de 2 m. înălțime, făcut din stâlpi așezați cam la 6 m. unul de altul și între care era o țesătură deasă de sârmă ghimpată. Urma o nouă fâșie de teren săpat, lată tot de circa 3 m., limitată spre interiorul lagărului de niște țăruși înalți de 50 cm., legați între ei de un fir de sârmă ghimpată. În această ultimă fâșie, din loc în loc era înfipt câte un țăruș pe care era fixată transversal câte o scândurică. Scria pe ele cu vopsea roșie : Împușcarea fără somație.

Iată o schiță sumară a lagărului :

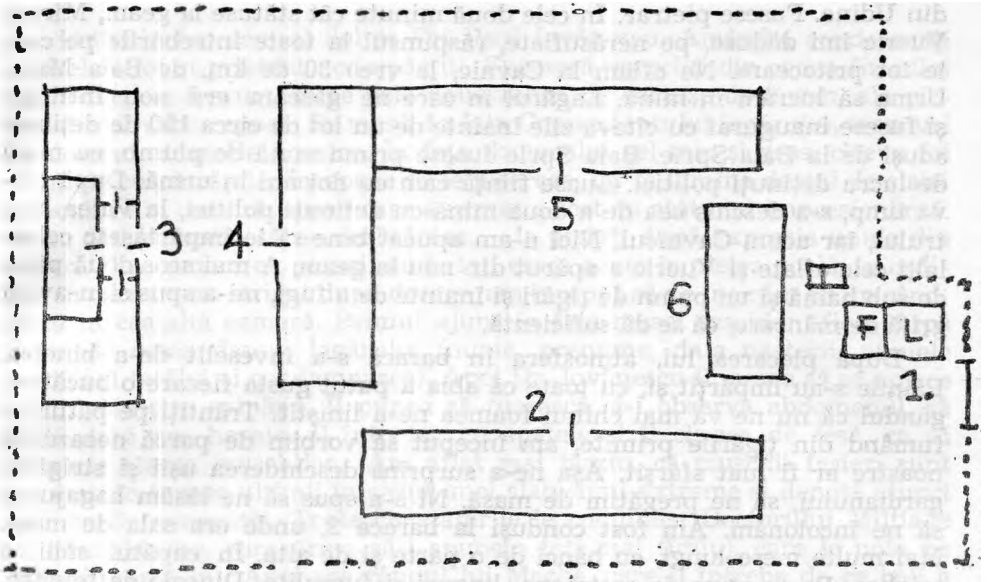

Am fost cu toţii conduşi în baraca 3 şi încuiaţi. Cum intrai în baracă, drept în faţă dădeai în spălător. Un jgheab lung de tablă, având deasupra lui o ţeavă din care din loc în loc se făcea câte un robinet şi pe o parte şi pe alta, ocupa mijlocul încăperii. În stânga şi dreapta, câte 4 cabine cu closete turceşti. Înainte de a intra în spălător, în dreapta şi stânga se afla câte o uşă spre cele două dormitoare, fiecare cu o capacitate de circa 50 de locuri, în paturi suprapuse câte două. Paturi de fier, tip militar, cu saltele de paie, două cearceafuri, pătură, pernă şi faţă de pernă. În fiecare dormitor era câte o sobă ţărănească de zid. Pe una din laturi ferestre cu zăbrele. Totul era nou şi curat. Unul din cele două dormitoare n-avea decît câteva paturi. Când ne-a încuiat, gardianul ne-a spus să aşteptăm că ni se va da de mâncare.

Încă buimăciţi de oboseala drumului, ne-am aşezat pe paturi şi am început să comentăm, plini de optimism, noua situaţie în care ne aflam. Spaţiul, curăţenia şi impresia unei mai mari libertăţi decât cea din închisoare ne încurajau să privim mai încrezători la soarta noastră viitoare. Mai rămîneau o serie de nedumeriri : unde ne aflam, la ce muncă aveam să fim puşi şi cum va fi tratamentul.

Tocmai atunci am auzit un ciocănit în geam şi, întorcînd capul, am văzut un tânăr slab, privind speriat în stânga şi în dreapta, care îmi făcea semn să mă apropii. Am deschis fereastra. Tânărul, îmbrăcat în zeghe, mereu atent să nu fie surprins de vreun gardian, mi-a întins printre zăbrele o pâine întreagă de 2 kg. A urmat un scurt schimb de informaţii şi tânărul a fugit. I-am spus câţi sântem şi de unde venim. M-a întrebat dacă avem turnători. Nu i-am putut răspunde. Nici nu ştiam încă ce mare importanţă avea în viaţa noastră de puşcăriaşi să ştii cine e turnător. Pe tânăr îl chema Mircea Vueric. Bunicul lui venise din Italia în România. Era

din Udine. Fusese pietrar. În cele două minute cât stătuse la geam, Mircea Vueric îmi dăduse, pe nerăsuflate, răspunsul la toate întrebările pe care le tot pritoceam. Ne aflam la Cavnic, la vreo 30 de km. de Baia Mare. Urma să lucrăm în mină. Lagărul în care ne găseam era nou înfiinţat şi fusese inaugurat cu cîteva zile înainte de un lot de circa 150 de deţinuţi aduşi de la Baia Sprie. Baia Sprie fusese prima mină de plumb, cu mînă de lucru deţinuţi politici. Luase fiinţă cam cu doi ani în urmă. După câtva timp, s-a deschis cea de a doua mină cu deţinuţi politici, la Valea Nistrului, iar acum Cavnicul. Nici n-am apucat bine să le împărtăşesc celorlalţi cele aflate şi Vueric a apărut din nou la geam. A mai scos două pâini de sub haină şi un pumn de ţigări şi înainte de a fugi, mi-a spus să n-avem grijă de mâncare, că se dă suficientă.

După plecarea lui, atmosfera în baracă s-a înveselit de-a binelea. Pâinile s-au împărţit şi, cu toate că abia a putut gusta fiecare o bucăţică, gândul că nu ne va mai chinui foamea ne-a liniştit. Trântiţi pe paturi şi fumând din ţigările primite, am început să vorbim de parcă necazurile noastre ar fi luat sfârşit. Aşa ne-a surprins deschiderea uşii şi strigătul gardianului, să ne pregătim de masă. Ni s-a spus să ne lăsăm bagajul şi să ne încolonăm. Am fost conduşi la baraca 2, unde era sala de mese. Mai multe mese lungi, cu bănci de o parte şi de alta. În capătul sălii, o tejghea. Pe ea stive de castroane, linguri şi furculiţe. Dincolo de tejghea, hârdaiele cu mâncare, iar mai în fund se vedea bucătăria cu cazanele. Ne-am înşirat în coadă la tejghea. Cei câţiva bucătari erau deţinuţi. Am primit fiecare câte un castron de ciorbă de fasole şi apoi câte un polonic de mâncare de cartofi cu carne. Pe mese era pâine la discreţie. Nu ne venea să credem ! Depăşea chiar închipuirea noastră, stârnită de ce ne spusese Vueric. Cel care, împreună cu câţiva gardieni, ne-a dat indicaţiile cum să ne aşezăm la coadă şi să ne primim mâncarea, era tot un deţinut : inginerul agronom Vlădescu. Unul din ţăranii din loturile de la Piteşti i s-a adresat cu „Domnule Şef". Vlădescu, roşu de furie (cu toate că aşa cum l-am cunoscut mai tîrziu, era un om calm şi blînd) l-a repezit cu asprime : „Eu sînt deţinut ca şi dumneata ! Şefi aici nu sunt decât gardienii şi turnătorii !"

Încet, încet, pătrundeam în adevărata viaţă a puşcăriei, cu legile ei nescrise, care stabileau relaţiile între oamenii din diversele categorii care formau această societate : deţinuţii obişnuiţi, turnătorii, gardienii.

Vlădescu umbla printre noi şi se apropia de cei mai slabi, unii chiar distrofici şi îi sfătuia să nu mănânce prea mult deodată, asigurîndu-i că nu vor duce lipsă de mâncare nici în viitor. Când masa s-a terminat, unii au mai ascuns totuşi pe sub haină câte o bucată de pâine. Erau din cei care ani de zile răbdaseră de foame în Jilava. Am fost din nou conduşi şi încuiaţi în baraca din care plecasem. După tot frigul îndurat în tren şi camion şi oboseala acumulată, masa caldă şi îndestulătoare şi căldura din baracă ne-au moleşit şi mai toţi am adormit, trântiţi pe paturi. Ni se spusese să stăm pregătiţi pentru vizita medicală. După vreun ceas, ni s-a spus să intrăm toţi în dormitorul cu paturile complete, iar în celălalt a fost adusă o masă şi câteva scaune. Au apărut câţiva ofiţeri (unul cred că era medic) şi doi deţinuţi şi ei doctori. Ofiţerii s-au aşezat la masă împreună cu unul din doctorii deţinuţi ; cu cel mai mic şi mai gras din cei doi. Cel înalt şi slab a rămas în picioare în faţa mesei. Primul era

Dr. Miltiade Ionescu, al doilea Dr. Paul Iovănescu. Amândoi condamnați în același lot și prieteni nedespărțiți. Fuseseră porecliți din cauza fizicului lor, 9-lung și 9-scurt, după cele două feluri de cartușe de 9 mm. ale pistoalelor din acea epocă. Pe masă, în fața Comandantului lagărului, teancuri de dosare : dosarele noastre. În fața doctorului cel mic și gras, cîteva foi de hîrtie cu pătrățele. Începuse să se însereze, iar la lumina destul de slabă a becului din cameră, scena care a urmat a fost cu atât mai impresionantă. Ni se dăduse ordin să ne dezbrăcăm... „la piele", după expresia unuia din ofițeri. Din camera cu paturi, unde toți eram acum în pielea goală, în ordinea în care ne-au strigat după dosare, am început să ne înșirăm pe un rând, până în cealaltă cameră. Primul ajuns în fața mesei era identificat după dosar de comandantul lagărului (nume, prenume, data nașterii, numele mamei și tatălui și condamnarea). Apoi Dr. Iovănescu îl punea să se aplece și-i pipăia șira spinării. Îl punea să tușească și-i observa abdomenul, să vadă dacă are hernie. Îl întorcea cu spatele și îl ciupea de fesă, ca să constate starea mușchilor. (Am aflat mai târziu, că mușchii fesieri sunt cei care se topesc ultimii în cazul unei slăbiciuni extreme și denotă atunci o distrofie avansată). Toate constatările le comunica Doctorului Miltiade Ionescu (Mache, cum urma să-i spunem toți mai tîrziu), care le nota pe foile din fața lui. Apoi era rândul lui Mache, care îl întreba de ce boli a suferit în trecut și ce suferințe are acum. În fine, deținutul era luat în primire de unul din ofițeri și de un plutonier. Plutonierul părea să aibă un rol foarte important. Aveam să aflu că îl chema Șeremet, era găgăuz de origină și deținea funcția de Comandant al producției. Deținuții îl botezaseră „Tămâie". Era prost și rău. Tot timpul cât a durat vizita medicală, am putut remarca că cei doi doctori căutau să constate și să consemneze, la fiecare deținut, o stare fizică cât mai proastă. Au fost chiar momente când ofițerii se opuneau consemnării câte unei constatări, iar Mache insista că el nu-și poate lua răspunderea ca medic s-o treacă cu vederea. Cînd deținutul ajungea în fața ofițerului și plutonierului „Tămâie", intenția lor era cu totul alta. I se dădea de înțeles deținutului, că dacă nu va putea munci, nu va fi forțat, dar va fi trimis cu prima dubă la penitenciar. Viața pe care o îndurasem în penitenciar, față de cea care părea să ne aștepte aici (după ce văzusem dormitoarele și fusesem la masă) ni se părea un infern, așa că mai toți am declarat să ne simțim bine, că nu suferim de nimic și vrem să muncim. În lumina acestor declarații ale noastre, se poate trage concluzia superficială că am fost supuși la muncă forțată.

În funcție de datele notate de doctori, ți se stabilea un calificativ, exprimat sub formă de fracție. Cifra romană de sus indica constituția fizică (în funcție de înălțime, lățimea umerilor etc.) și mergea de la I la III, Cifra de jos indica starea fizică, adică gradul de slăbiciune, defecțiuni fizice, infirmități etc. și era exprimată în cifre arabe, începînd de la 1. În funcție de acest calificativ, din care reieșea capacitatea de muncă a deținutului, urma să se facă repartizarea lui la un loc de muncă mai greu sau mai ușor. Toate astea au rămas însă numai pe hârtie, fiindcă nu s-a ținut niciodată seamă de ele. Mi-aduc aminte că eu am primit calificativul I/2. Întreaga vizită medicală a durat până seara târziu, când defilarea celor 150 de oameni goi și în majoritate scheletici (în special cei care stătuseră la Jilava) a luat sfârșit. Mesele și scaunele au fost scoase, ofițerii și-au luat dosarele și au plecat împreună cu cei doi doctori, iar noi, o dată îmbrăcați, am fost din nou încolonați și duși în sala de mese. Ni s-a dat

cîte o porție de ceai cu zahăr, pâine și o felie cam de 2 cm. de groasă de salam așa-zis popular. Readuși în baracă, ni s-a spus să ne culcăm. Cum paturi nu erau destule, dar era cald, ne-am găsit fiecare câte un loc, chiar și pe jos, pe dușumele.

A doua zi de dimineață, ni s-a descuiat ușa, dar ni s-a spus să nu părăsim baraca. Gardianul însă a plecat și ne-am trezit cu o adevărată invazie a celorlalți deținuți din lagăr, pe care încă nu-i văzusem. Fiecare își căuta fie un prieten, fie o rudă, fie un cunoscut. Fiecare voia informații de la Jilava, despre procese, despre situația politică, iar noi voiam detalii din lagăr, despre munca din mină etc. Discuțiile nu mai conteneau. Personal, nu am găsit nici un cunoscut, însă mai mulți m-au identificat după nume, fiindcă îl cunoscuseră pe tatăl meu. Pentru început am aflat numai că cei care fuseseră aduși de la Baia Sprie, veniseră cu o săptămână înaintea noastră, că lucraseră la ultimele amenajări ale lagărului și că munca în mină nu începuse. Erau foarte mulțumiți de felul în care se făcuse selectarea lor de la Baia Sprie. Lucrurile se petrecuseră așa : Direcția Lagărului de la Baia Sprie, primise ordin de la Ministerul de Interne să transfere un lot de circa 120 de deținuți la Cavnic. Ofițerul politic stabilise lista și, ca să scape de ei, alesese pe cei mai recalcitranți și dârzi. Deci din punctul nostru de vedere, pe cei mai buni.

În cele 5 zile cât am stat la suprafață, s-a desfășurat un întreg program administrativ. Am primit „cazarmamentul" cum se numea în jargon militar : pătura, perna și cearceaful. Ni s-a dat la fiecare câte un costum vărgat, o manta și o bonetă și am fost obligați să predăm la magazie hainele și pantalonii civili. Am primit pentru lucru în mină câte o salopetă, cizme de cauciuc și căști de miner, care însă n-au fost suficiente, așa că majoritatea am rămas fără. Ni s-a completat pînă la trei numărul de cămăși și izmene. Toată această operațiune se făcea în curtea lagărului, sub supravegherea gardienilor. Magazioner era un deținut venit de la Baia Sprie. Îl chema Dindelegan, era ardelean și de o conștiinciozitate de funcționar al imperiului austro-ungar, ceea ce îl făcea antipatic. Prin toată această forfoteală din curtea lagărului, îți auzeai din când în când numele strigat, ca să te prezinți fie într-o parte fie într-alta, ca să-ți primești obiectele de îmbrăcăminе. Din grămada de pantaloni îți alegeai pe cei mai potriviți, semnai de primire și așteptai din nou să fii chemat la grămada de haine și așa mai departe. Așa s-a făcut că auzindu-mi numele strigat, a venit la mine un deținut să mă întrebe dacă sunt fiul lui Tilică Ioanid. Era căpitanul de artilerie Ion Mitucă și el din Mehedinți. Era foarte slab, dar plin de vioiciune și optimist. Fusese condamnat în procesul „Sumanelor negre". Fusese la Jilava, Canal și acum venea de la Baia Sprie. M-a luat imediat sub protecția lui, în sensul că prin relațiile pe care le avea printre deținuții mai vechi, mi-a schimbat parte din hainele primite, care nu mi se potriveau și mi-a dat cele mai prețioase sfaturi și informații, pentru începutul vieții mele în lagăr și mină. Cu toate că repartiția noastră în barăci se făcuse după o listă a administrației, el a aranjat în așa fel ca să fiu mutat în același dormitor cu el. Tot el mi-a spus să nu mă las înșelat de primele aparențe, că intențiile Securității față de noi erau aceleași, că pentru moment eram supraalimentați ca să fim buni de muncă, dar că mai târziu, încetul cu încetul, tratamentul va deveni tot mai prost. Avea experiența celor petrecute la Baia Sprie. Mitucă era convins că scopul Securității era lichidarea noastră, fie prin munci extenuante, fie prin înfometare, după cum o permitea locul de detenție sau situația politică internațională a mo-

mentului. Cum însă era tot aşa de convins că americanii ne vor elibera în curând, datoria noastră e să încercăm să rezistăm, să ne menajăm forţele, să chiulim cât putem de la muncă pentru a ne economisi puterile şi să ne ţinem cât mai bine informaţi despre situaţia internaţională. Fiind bine informaţi, vom putea eventual scăpa cu viaţă în momentul cel mai critic, atunci când vor intra trupele aliate şi când s-ar putea ca Securitatea să ne împuşte pe toţi. În virtutea acestei teorii, Mitucă devenise unul din cei mai mari vânători de ştiri, pe care l-am întâlnit în puşcărie.

Dar să revin la tratamentul nostru din lagăr şi la explicaţia, în parte, a acestei întreţineri mai bune. Printr-un contract între Combinatul minier Baia Mare şi M.A.I., acesta din urmă furniza mână de lucru Combinatului (deţinuţi politici, care în toate scriptele apăreau sub denumirea de „braţe speciale"). Toţi deţinuţii, în funcţie de munca pe care o îndeplineau, erau încadraţi în categoriile de salarizare respective, întocmai ca muncitorii liberi (sau civili cum li se spunea). La sfârşitul fiecărei luni, se întocmeau statele de salarii, exact ca cele ale muncitorilor civili, iar aceste salarii erau încasate de M.A.I. Din aceste salarii, Ministerul de Interne reţinea cheltuielile noastre de cazare, încălzire, îmbrăcăminte, hrană şi chiar cheltuielile de pază. Asta însemna preţul cearceafului, păturii, lemnelor de foc, al hainelor vârgate, cămăşilor şi izmenelor precum şi al hranei prevăzută de Dir. Gen. a Penitenciarelor. Raţia de alimente era stabilită în calorii, însă nu ni s-a spus niciodată cât era de mare. Cert este că această raţie fixă figura numai pe hârtie, fiindcă de-a lungul puşcăriei, a variat în diverse perioade între suficientă şi „de exterminare", după cum hotăra Ministerul de Interne, în funcţie de momentul politic. Singurul aliment stabil până în anii 1957, a fost raţia de 250 gr. de pâine.

Reţinerea acestor cheltuieli cu întreţinerea noastră echivala în general cu reţinerea întregului salariu. Totuşi, din când în când, în unele cazuri de depăşiri de normă, deţinutului îi mai revenea, după toate aceste reţineri, câte o mică sumă de bani, pe care o primea sub forma unui bon cu ştampila lagărului şi suma respectivă imprimată pe el. Cu acest bon îşi putea cumpăra anumite lucruri care se aduceau lunar în lagăr, la aşa numita „cantină". În baza aceluiaşi contract cu M.A.I.-ul, Combinatul Minier se obliga să dea fiecărui muncitor-deţinut haine de protecţie (adică salopetă, cască şi cizme de cauciuc, care mai târziu au fost înlocuite cu opinci din anvelope vechi) şi un supliment de hrană de 1 kg. de pâine şi nu ştiu câte grame de marmeladă sau slănină, de persoană pe zi. Exploatarea minei se făcea după planurile conducerii tehnice a Combinatului, care erau comunicate biroului tehnic al lagărului, alcătuit din ingineri de specialitate, deţinuţi. În biroul tehnic de la Cavnic, încadrat ca inginer-şef era Klein, ing. miner, sas de origine şi încă alţi doi. În biroul tehnic de la Baia Sprie era ing. Ionel Bujoi, iar la Valea Nistrului ing. Alexandru Balş. Tot din conducerea noastră, încadrat Contabil-şef, făcea parte avocatul Virgil Negrescu, fost la Soc. Româno-Germană „Solagra". El era presupus a avea contactul direct cu administraţia lagărului. Toţi aceştia aveau rolul ingrat de a aplica măsurile hotărâte de administraţie, care în general ne năpăstuia. Erau între ciocan şi nicovală şi trebuiau să manevreze cu multă înţelepciune şi îndemânare, ca să nu ajungă simple unelte ale administraţiei împotriva noastră şi deci să devină pentru noi „turnători" sau să piardă total încrederea administraţiei, dacă aceasta băga de seamă că nu colaborează sincer cu ea. În acest caz riscau represalii personale sau chiar înlocuirea lor cu oameni devotaţi administraţiei, ceea ce ar fi fost cu atât mai rău pentru noi. Era deci un post de sacrificiu şi nu pot spune că

aceşti oameni nu au fost la înălţime, făcând tot ce puteau pentru a atenua sau chiar a nu respecta, atunci când se putea, dispoziţiile uneori criminale ale conducerii lagărului.

În fine, a patra sau a cincea zi înainte de a intra în mină, am fost toţi adunaţi în curtea lagărului. Comandantul, câţiva ofiţeri, ofiţerul politic, comandantul cu producţia (Plut. Şeremet, zis „Tămâie") şi biroul nostru tehnic, în jurul unei mese cu dosare şi hârtii, au început să ne strige pe rând şi să ne repartizeze pe echipe şi locuri de muncă. Treaba a durat o dimineaţă întreagă. Şefii echipelor de : perforatori, dulgheri, instalatori, mecanici, rulători şi vagonetari au fost aleşi dintre cei aduşi de la Baia Sprie, fiind consideraţi cu experienţă minieră. Când mi-a venit rândul, am fost repartizat la dulgherie, şef de echipă fiind Fădor. Înalt, foarte voinic era din Bucovina. Mitucă a venit imediat să-mi spună că îl cunoştea de la Baia Sprie şi că era un turnător periculos. A urmat împărţirea noastră în două schimburi de lucru. Am căzut în schimbul de zi şi urma să intru în mină în dimineaţa următoare, în primul „şut" de lucru, după expresia minerească. Primul şut începea dimineaţa în zori şi se termina seara, în total 11 ore, cu drumul dus şi întors. Urma apoi treaba artificierilor civili, care încărcau găurile de la fronturile de lucru ale perforatorilor noştri şi provocau exploziile, după care intra în şutul de noapte schimbul următor. Schimburile se succedau până noaptea de sîmbătă. Duminică nu se intra în mină, iar luni dimineaţa intra schimbul care lucrase în săptămâna precedentă, noaptea. Deci, o săptămână lucram ziua, o săptămână noaptea.

A doua zi când a bătut toaca, era încă întuneric. Uşile barăcilor au fost descuiate şi gardienii au început să ne grăbească. Îmbrăcarea şi spălarea în fugă şi tot în fugă la sala de mese. Ni s-a dat o porţie de ciorbă şi una de mâncare mai consistentă. Din când în când intra câte un gardian, care ne striga să ne grăbim. Când am terminat, ne-am înşirat la tejgheaua dinspre bucătărie şi fiecare am primit suplimentul de mină : o felie cam de 2 cm. de groasă de salam şi pâine. După prima săptămână de salam, a urmat cam o săptămână de slănină, iar după aceea suplimentul de mină s-a stabilizat pe marmeladă. A urmat răcnetul : Adunarea ! Ne-am strâns toţi în spaţiul din faţa porţii prin care intrasem în prima zi în lagăr. În stânga ei mai era o poartă mai mică. Mai întâi însă, am trecut fiecare pe lângă o tablă mare şi ne-am luat fiecare „marca" cu numărul de înmatriculare care ne fusese indicat cu o zi înainte. Era o bucăţică de tablă cu numărul ştanţat pe ea şi agăţată de un cui, în dreptul căruia mai scria o dată acelaşi număr. La întoarcerea din mină, trebuia să-ţi agăţi marca la loc pe tablă. În stînga celei de-a doua porţi de care v-am vorbit era o baracă mai mică, cu două încăperi. Una era frizeria şi frizer era unul din cei mai nesuferiţi turnători. Îl chema Peceriţă. Lipovean din deltă, când veniseră ruşii, se făcuse imediat comunist şi ajunsese Preşedinte de gospodărie colectivă, după colectivizare. Am aflat de la alţii din regiune, că era urît de toţi, pentru cât de rău se purtase la colectivizare. Nu mai ştiu pentru ce era condamat. Era de o slugărnicie revoltătoare faţă de gardieni şi le raporta tot ce auzea sau vedea şi i se părea nereglementar. Ca răsplată, nu intra în mină şi era frizer iar deţinuţii nu vorbeau cu el decât ca să-l batjocorească. A doua încăpere era lămpăria, de unde fiecare am primit câte o lampă de carbid. Deţinutul care făcea serviciul la lămpărie şi se ocupa de întreţinerea, umplerea cu carbid şi distribuirea lor se numea Mirea. Era dobrogean şi din cauza tipului lui de arab, cu

ochi mari negri și gene lungi ca de femeie, toți îi spuneau Marocanul. Era tânăr, dar se îmbolnăvise foarte grav de ficat la Baia Sprie. Mache obținuse de la administrație să nu-l mai bage în mină. În fine, gardianul a deschis portița din stânga și în șir câte unul, printre două rânduri de garduri de sârmă ghimpată, am parcurs cei 10-15 m. până la gura minei, care se deschidea în peretele de stâncă de la picioarele muntelui.

Era prima oară că intram într-o mină și cu toate că ascultasem în ultimele zile tot felul de povești ale celor veniți de la Baia Sprie, nu reușisem să-mi fac decât o vagă idee despre viața în mină, cu care urma să mă familiarizez în următoarele zile.

Înșirați, unul câte unul, am intrat în galeria care se deschidea în fața noastră. Nu era mai largă de un metru iar înălțimea ei te obliga să umbli puțin aplecat. Primul lucru cu care a trebuit să mă învăț a fost acel mers specific al minerului : cu genunchii puțin îndoiți, cu umerii aduși și capul plecat. În această primă zi, m-am lovit de zeci de ori cu capul de tavan (în limbaj mineresc „cerime"). Trebuia să fii cu ochii în patru ; să te uiți și unde calci și să te ferești de neregularitățile cerimii, ca să nu te lovești la cap. Pe jos erau podele transversale de lemn, pe sub care se scurgeau într-un fel de pârâiaș, infiltrațiile de apă subterane. Podelele erau vechi, putrede și acoperite cu un fel de mâzgă lunecoasă. Lămpile de carbid aruncau o lumină slabă, gălbuie pe pereții de stâncă, pe care se profilau umbrele noastre șovăitoare. Din când în când se rupea câte o podea și piciorul îți intra până sub genunchi într-un fel de humă galbenă. Erau porțiuni de galerie unde infiltrațiile de apă cădeau ca o adevărată ploaie. Această galerie de acces era una din cele mai vechi ale minei de pe vremea când sistemele de forare erau primitive. Se folosiseră răngi, baroase și focul. Se făcea focul lângă perete până se încingea roca și apoi se arunca găleți cu apă rece. Așa se provocau fisuri și dizlocări în rocă, care erau mai departe exploatate cu ranga și barosul. În primele zile, parcurgerea acestei galerii, de o jumătate de kilometru, a fost un adevărat calvar : aveam numai cucuie în cap și vânătăi pe fluierele picioarelor. La capătul ei, pe ultimii 20 de metri, galeria se bifurca și ambele ramuri se terminau într-un fel de sală largă cam de 6 m. pe 4, luminată de un bec. La unul din capete se mai făcea lateral o înfundătură, un început de galerie (o „bresă" — în limba minerilor) de vreo 3 m. adâncime. La celălalt capăt era puțul unde circulau în sus și în jos, alternativ, cele două „corfe" (lifturi), iar alături „suitoarea", adică scările. Locul acesta mai larg ca și întreaga galerie purtau numele de „Rainer", probabil după numele unui miner care lucrase la ele. Capacitatea fiecărei corfe (lift) era de 6 oameni iar adâncimea la care coborau era de 100 m. Întreaga operație de coborâre a unui schimb de deținuți (peste 120 de inși), cred că dura aproape o oră. În tot acest timp, până îți venea rândul la suit în corfă, ne așezam pe jos pe câte o stâncă sau bârnă, aprindeam câte o țigară și stăteam de vorbă. Cei de la Baia Sprie râdeau, glumeau, povesteau ; noi, cei doi veniți, eram numai ochi și urechi.

Cum pe drum mă ținusem de Fădor, șeful meu de echipă și observasem că era evitat și că nimeni nu se angaja în vorbă cu el, m-am apropiat de alte grupuri. Lângă puț stătea un muncitor civil, care de fiecare dată când se umplea o corfă, trăgea de un mâner, care semnaliza sus, undeva la suprafață, mecanicului de la motoare, să pună corfa în mișcare. Alături stătea un gardian, care cred că avea rolul să ne împiedice să stăm de vorbă cu muncitorul și să păzească accesul către suitoare, adică scările care

urcau și coborau de-a lungul casei corfei. În fine mi-a venit și mie rândul și m-am înghesuit cu alți cinci pe platforma corfei. Mai repede decât cu un lift obișnuit, am coborât până la „orizontul 100", cum se spunea. Și aici, la ieșirea din corfă, era un muncitor civil la semnal și un gardian. De aici am pornit mai departe, de data asta pe o galerie largă și înaltă, cu șine de vagonet pe mijloc și cu un pârâiaș de canalizare pe lângă peretele din stânga. Din distanță în distanță, când în stânga când în dreapta, se deschidea câte o galerie laterală. Accesul însă spre aceste galerii era închis de câte o grilă din șine de cale ferată sudate, în care era prevăzută câte o poartă, tot din gratii, încuiată cu lacăt. În întunecimea acestor galerii, se vedeau licărind lămpi de carbid. La acest orizont al minei, lucrau muncitori civili, liberi, care, așa cum am aflat, aveau ordin ca la ora trecerii deținuților să nu se apropie de porțile de gratii, care atunci se încuiau. Am mers pe această galerie 1,5 km., iar pe la jumătatea ei, pe mâna stângă, am trecut pe lângă o încăpere mare, luminată. Era sala unde se găseau compresoarele, și ea despărțită de noi printr-o grilă. Un mecanic civil, ascuns după mașini, ne-a privit cu curiozitate. Și această galerie se termina la un puț ca și precedentul, cu două corfe și o suitoare, care cobora încă 100 m. până la orizontul 200, orizont la care urma să lucrăm noi, deținuții. Când am ieșit din corfă, ne-am trezit într-un fel de peșteră, cât o biserică de mare. Aici ne aștepta plutonierul Șeremet, comandantul cu producția, Tămâie. Striga șefii de echipă pe nume și le mai spunea o dată locul de muncă, explicându-le unde se află, oamenii nefiind încă orientați și nici obișnuiți cu denumirile. Fădor cu echipa lui de dulgheri, printre care și eu, trebuia să mergem pe Galeria Gheorghe, să reparăm și să întărim cofrajele.

În ziua aceea, am aflat că această mină aparținea, înainte de război, unei societăți Româno-Belgiene, care renunțase la exploatarea ei din cauză de nerentabilitate. Filonul era sărac și procentul de mineralizare al rocii era prea mic pentru ca munca să fie rentabilă, așa că mina fusese închisă. Stătuse abandonată ani de zile și acum urma să reintre în exploatare, cu mână de lucru de la Ministerul de Interne. Cu puțin timp înainte de sosirea noastră, fuseseră repuse în funcție corfele, instalațiile de țevi de apă și aer comprimat și pompa de apă. Toate canalele și pârâiașele de apă urmau să fie curățate, desfundate de noi, pentru ca apele să fie drenate către puțul de apă (un fel de groapă săpată în rocă, lângă puțul corfelor) și de unde o pompă aspira și refula conținutul spre suprafață.

Prima săptămână, cei mai mulți deținuți am fost afectați la munci de reamenajare, de reparații și de asigurare a locurilor de muncă. S-a reparat calea ferată, s-au întărit cofrajele, s-a înlocuit lemnăria putrezită, s-a instalat într-o breșă atelierul de reparații mecanice și într-alta postul de prim-ajutor.

Va trebui să intru în câteva detalii de muncă minieră, cu denumirile respective, pentru a mă putea face înțeles. Voi începe prin a face o schiță, din memorie, a minei în care am lucrat, pentru o mai ușoară orientare.

Vă rog să nu aveți nici o pretenție în privința exactității ei.

În toate galeriile principale sunt instalate șine de cale ferată, care se continuă până la corfă, deoarece cu aceleași corfe cu care circulam noi, erau transportați și vagonetii.

În general, galeriile urmăresc filonul de minereu, adică, la vremea când au fost perforate, au fost galerii de exploatare. Acum serveau numai pen-

Schiţa galeriilor principale dela Orizontul 200:

Schiţa I.

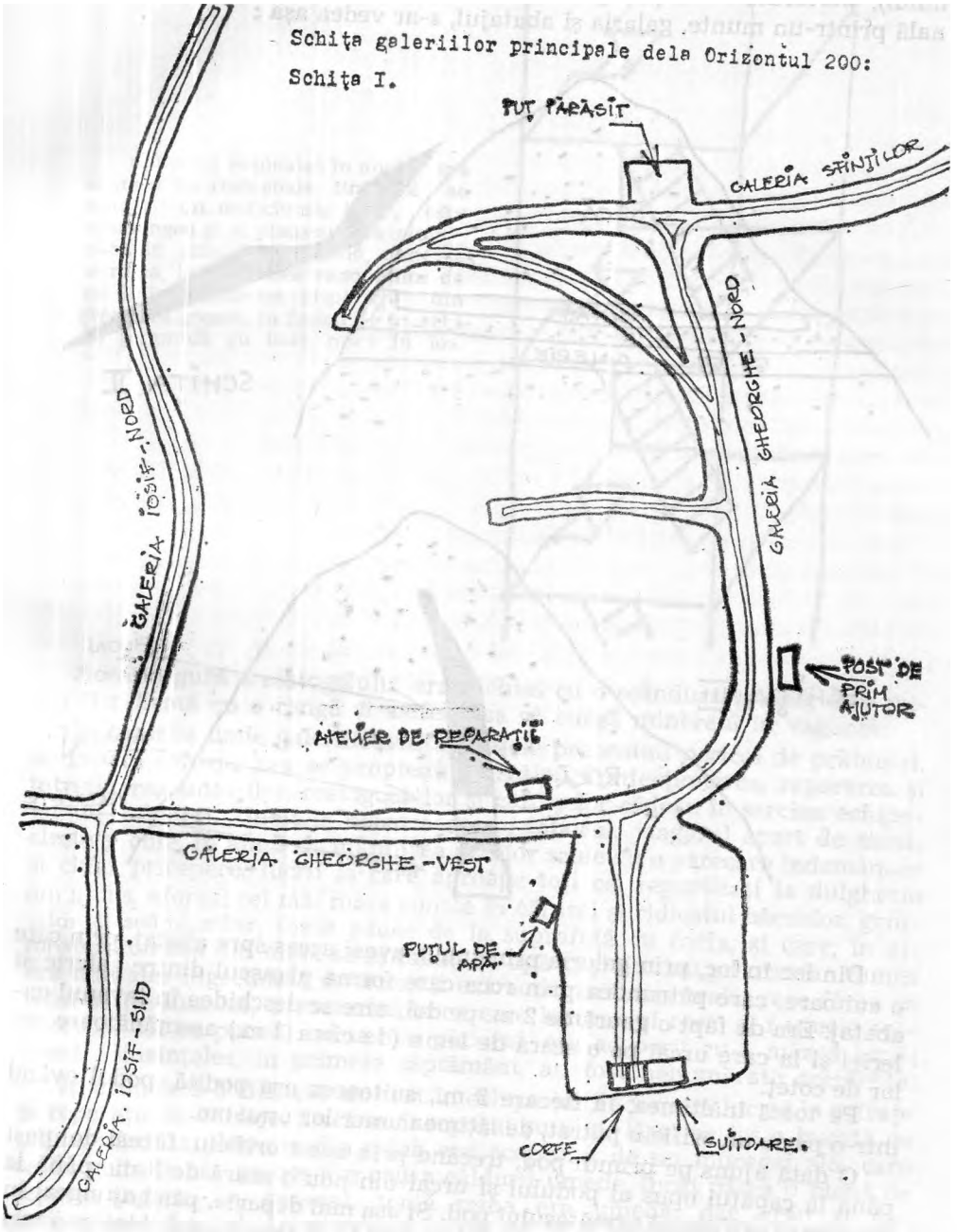

tru transport și ca acces spre abatajele de exploatare. Abatajele nu erau decât niște galerii și ele, în general mai înguste (adică la înălțimea filonului), perforate deasupra galeriei principale. Într-o secțiune longitudinală printr-un munte, galeria și abatajul, s-ar vedea așa :

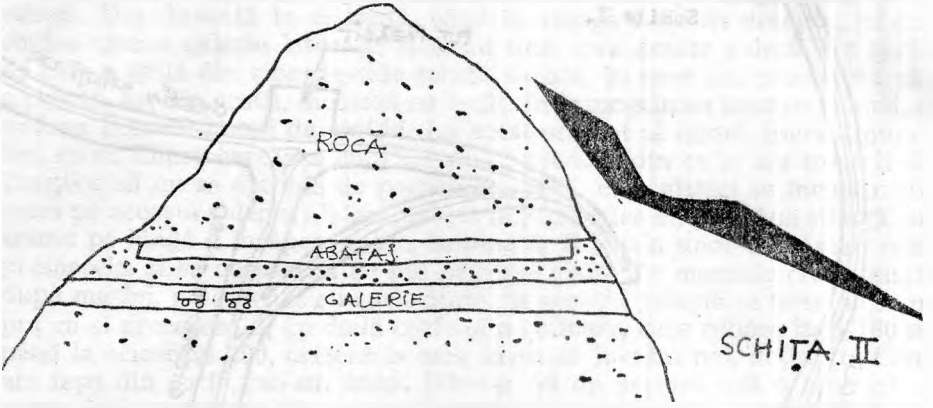

SCHIȚA II

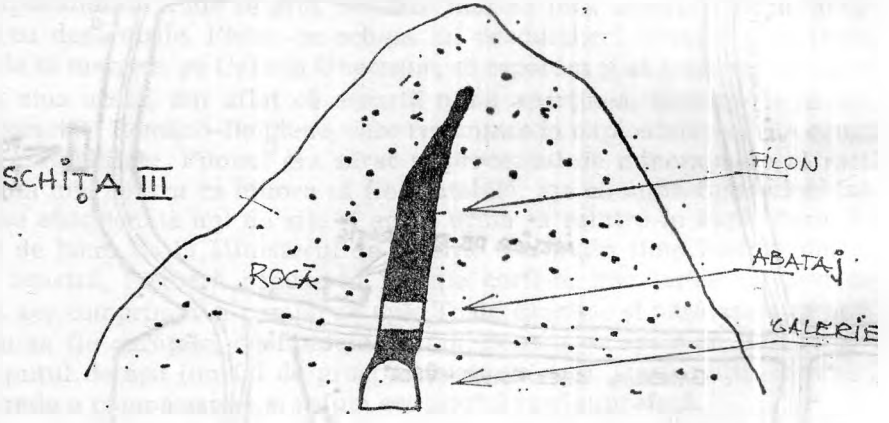

SCHIȚA III

Din loc în loc, prin galeria principală, aveai acces spre abataj, prin câte o suitoare, care pătrundea prin roca care forma planșeul dintre galerie și abataj. Era de fapt o gaură de 2 m. pe doi, care se deschidea în tavanul galeriei și la care urcai pe o scară de lemn (de circa 3 m.) asemănătoare celor de coteț.

Pe toată înălțimea, la fiecare 3 m., suitoarea era podită, podul având într-o parte un orificiu pătrat, de lățimea umerilor unui om.

O dată ajuns pe primul pod, trecând prin acest orificiu, făceai doi pași până la capătul opus al podului și urcai din nou o scară de 3 m., până la următorul orificiu al următorului pod. Și așa mai departe, până ajungeai în abataj sau altă galerie. Ceea ce putea însemna să urci numai două sau trei scări 15, 20 sau chiar mai multe. Pentru o mai bună lămurire, priviți schița :

Schiţa IV - Suitoare.

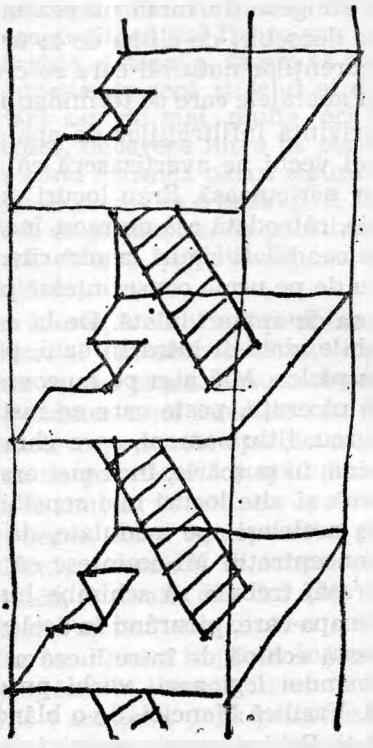

Minereul exploatat în abataj era aruncat în rostogoale. Rostogol se numea un orificiu de 1 m², care străpungea şi el planşeul abatajului până în galeria principală, unde se termina, la înălţimea vagonetilor de pe linie, printr-un dispozitiv din scândură groasă, în formă de trunchi de piramidă cu baza mică în jos.

Această gură a rostogolului era închisă cu o scândură groasă, care putea fi ridicată cu o rangă şi astfel lăsa să curgă minereul în vagonet.

În locurile unde galeriile sau abatajele prezentau pericol de prăbuşiri, se făceau cofraje, sau se propteau cu stâlpi. Confecţionarea, repararea şi întreţinerea suitorilor, rostogoalelor şi cofrajelor cădeau în sarcina echipelor de dulgheri. Uneltele noastre erau : toporul, joagărul scurt de mină, cleşte şi cuie. În afară de mânuirea acestor scule cu o oarecare îndemânare şi chiar pricepere, lucru la care aproape toţi cei repartizaţi la dulgherie am ajuns, efortul cel mai mare consta în căratul şi ridicatul bârnelor, grinzilor şi scândurilor, toate aduse de la suprafaţă cu corfa, şi care, în atmosfera umedă din mină se îmbibau cu apă şi-şi dublau greutatea. Munca era mai ales îngreunată de această extraordinară umezeală, care făcea ca totul să fie lunecos, şi materialele cu care lucram, şi roca, şi fusteele scărilor. Pe tot ce puneai mâna sau piciorul, era acoperit cu o mâzgă lunecoasă. Bineînţeles, în primele săptămâni, au fost nenumărate accidente.

În primele 2-3 zile, cât am fost în echipa lui Fădor, am lucrat la cofraje şi reparaţii de cofraje. Dacă la începutul şutului, lăsai pe jos o bucată de pâine, până la plecarea din mină era acoperită de un mucegai alb, care se dezvolta în câteva ore din cauza căldurii umede, încât părea o blană de iepure angora. În general, toată mina era umedă, dar erau şi galerii uscate. La fel, temperatura varia de la o galerie la alta. Erau locuri unde tremurai de frig cu salopeta pe tine şi altele unde erau plus 42

de grade. Erau galerii unde puteai respira normal și abataje unde oxigenul lipsea în așa grad, încât flacăra lămpii de carbid se micșora aproape până la stingere. În mină nu exista nici un fel de instalație de ventilație și aceste deosebiri de climă de la un loc la altul se datorau jocului întâmplării, curenților naturali care se creau între puțuri sau lipsei lor în galeriile sau abatajele care se terminau în fund de sac.

În privința infiltrațiilor de apă sau chiar micilor izvoare naturale din mină, cei vechi ne avertizaseră că apa lor nu e totdeauna potabilă, uneori chiar periculoasă. Erau locuri unde apa de infiltrație cădea sub formă de ploaie, câteodată așa de rece, încât cei care erau obligați să lucreze sub ea, erau candidați siguri la pleurite. Foarte mulți din cei de la Baia Sprie sufereau de pe urma consecințelor pleuritei. Erau locuri însă, unde această ploaie era de apă acidulată. De la ușor acidulată, care-ți provoca usturimi suportabile, dacă-ți intra în ochi, până la puternic acidulată, care-ți irita și ardea pielea. Mai ales pe mucoase și acolo unde pielea era mai fină, îți provoca ulcerații, peste care se instalau ciuperci (micoze), de care scăpai foarte greu. Știu oameni, care chiar după luni de zile după ce plecaseră de la mină, în pușcărie, încă mai erau chinuiți de eczeme între degetele de la picioare și alte locuri mai sensibile. Multe cazuri de conjunctivită erau urmarea aceleiași ape acidulate, de fapt, acid clorhidric și sulfuric în diverse concentrații. Mi-amintesc că pe una din aceste galerii, echipa CF (cale ferată) trebuia să schimbe lunar linia ferată, care era literalmente tăiată de apa care, picurând în același loc, o coroda.

Această echipă de întreținere a liniei ferate era formată din doi deținuți, amândoi legionari, vechi pușcăriași și prieteni : Busuioc și Vasile Mancici. Vasilică Mancici, de o blândețe rară și foarte sentimental, era iubit de toți. Echipa avea avantajul de a nu fi legată de un loc fix de muncă și în felul acesta circula în toată mina de-a lungul șinelor, făcând legătura între toate echipele.

N-o să-l uit niciodată pe Nea Vasilică Mancici, cum se oprea în câte un abataj, unde pericolul de prăbușiri era mai mare și unde gardienii pregetau să se aventureze și se așeza la vorbă cu noi ; cum povestea cu nostalgie de îndepărtata lui tinerețe de om liber. Își pierduse mai toți dinții din față și cu toate că nu cred că avea mai mult de 35 de ani, părea un om bătrân. Numai ochii, mari, albaștri, mai păstrau din tinerețea de care-și amintea. Era, pe cât de grotesc, pe atât de înduioșător, să-l vezi așa, numai cu niște chiloți rupți pe el, plin de ulei și mânjit de noroi, știrb și cu fața chinuită, povestind de o dragoste a lui de adolescent. Trecuseră de atunci 20 de ani, dar viața i se oprise atunci, o dată cu arestarea și asta era cea mai proaspătă amintire a lui. Pe cât era de murdar și urât, pe atât era de curată și frumoasă povestea lui de dragoste. Câteodată se așeza și ne cânta romanțe vechi și întotdeauna încheia cu „Frumoasa mea cu ochii verzi". Vocea îi tremura și ochii i se înlăcrimau. Și totdeauna termina, făcând câte o glumă pe socoteala lui. Ți se rupea inima...

O altă echipă ambulantă era cea numită „de întreținere" sau de „copturit". În limbajul de mină, „copturit" se numesc bucățile de rocă care sunt desprinse de masa de stâncă și stau să cadă. Merg de la dimensiunea cea mai mică a unei așchii, până la stânci imense de o tonă și mai mult. Orice

echipă de orice fel, înainte de a începe lucrul, trebuia să-şi asigure locul de muncă. Cu o rangă lungă de fier, turtită ca o daltă şi puţin îndoită la un cap, ciocăneai cerimea deasupra ta şi după sunet îţi dădeai seama dacă roca era şubredă. Acolo unde sunetul era dogit, căutai fisura sau o asperitate şi cu vârful rângii acţionând în pârghie, detaşai şi făceai să cadă coptura. Operaţia se chema copturit. În funcţie de rocă şi felul ei de mineralizare, operaţia trebuia repetată o dată sau de mai multe ori într-un şut. Minereul cupros era cel mai periculos, deoarece lucra în permanenţă şi uneori, chiar imediat după copturire când cerimea părea sigură, se desprindea pe neaşteptate câte o coptură sau se producea o prăbuşire. De multe ori, odată urechea formată, erai prevenit de prăbuşire, de pârâituri uşoare şi chiar de un zgomot ca de detunătură. Atunci te salva de accident, reflexul şi repeziciunea cu care săreai în lături.

Într-unul din abatajele în care am lucrat, unde minereul era cupros, se auzeau în permanenţă nişte plesnituri şi din cerime săreau cu putere ţăndări, aşchii fine de minereu. Porneau ca din puşcă. Erau cioburi de câte un centimetru sau doi lungime şi de grosimea unei lame de ras. Cum din cauza căldurii, lucram fără cămăşi, foarte repede, tot spatele ni se roşea de sânge, de la sutele de aşchiuţe, care ne provocau tot atâtea tăieturi şi înţepături fine. Aşa de fine, că nici nu le simţeai usturimea decât mai târziu, din cauza sudorii sărate. De întreţinerea, adică de copturitul galeriilor şi abatajelor, în porţiunile unde erau locuri de muncă, se ocupa, cum începusem să vă spun, o altă echipă specială, formată din doi inşi : Preotul Sebastian Popescu şi Mitran. Sebastian Popescu era dintr-o comună de munte din jud. Râmnicul Sărat sau Buzău. Fusese implicat în revolta din Vrancea, în urma căreia sute de oameni, familii întregi, fuseseră aruncate în puşcărie. Când Securitatea a venit să-l aresteze, popa prinsese de veste şi împreună cu preoteasa, fata şi băiatul, luase drumul pădurii. Din câte îmi amintesc, cam doi ani trăise popa prin pădurile din munţii Vrancei. Îşi făcuse bordeie, îşi schimba din timp în timp ascunzişul mutându-se în altă regiune şi trăise din vânat. Mai ales porci mistreţi. În cele din urmă s-a predat din cauza acestei vieţi prea grele pentru nevastă şi copii şi a americanilor care n-au mai venit, cum spunea el.

Popa Scai, cum îi spuneam noi, fiindcă avea o limbă foarte ascuţită, era naţional ţărănist. Era un bărbat slab dar vânjos, înalt, brunet, cu trăsături frumoase. Purta mustaţă. La Baia Sprie, avusese o fractură la un picior, de pe urma căreia mai suferea încă şi de aceea, prin insistenţele doctorilor noştri, fusese repartizat la această muncă mai uşoară, în schimb însă periculoasă. Popa Scai ducea o luptă permanentă cu turnătorii. Îi apostrofa cu orice ocazie chiar de faţă cu gardienii şi ofiţerii lagărului. În ironiile şi glumele lui usturătoare pe socoteala turnătorilor, amesteca cu multă măiestrie şi haz, vocabularul bisericesc cu cel lumesc. Nu rata nici o ocazie să le explice gardienilor că turnătorii noştri îi toarnă şi pe ei la superiorii lor, ceea ce ajuta la neutralizarea şi discreditarea delatorilor. Uneori chiar la persecutarea lor de către gardieni. Popa Scai era un om de nădejde, curajos şi plin de vitalitate. Era şi un mare vânător de informaţii, reuşind să stabilească legături de încredere cu câţiva artificieri civili, care-i aduceau veşti de afară, din ziare şi chiar de la radio. Cu felul lui de a fi, reuşea să tragă de limbă şi gardienii. Îmi amintesc că într-o dumi-

nic pe când eram în curtea lagărului, a apărut furios și înjurând Tămâie, comandantul cu producția. S-a legat de primul dintre noi, care s-a întâmplat să fie tocmai Popa Scai. Dialogul a fost cam următorul :

— Ascultă bă ! Care-mi zice mie Tămâie ?

— Toți domnule plutonier ! a răspuns Popa.

— Dar cine mi-a scos bă porecla asta ?

— Eu domnule plutonier !

A urmat un potop de înjurături și, cînd Tămâie se pregătea să dea ordin să fie băgat la carceră, Popa i-a spus : „Nu trebuie să vă supărați, domnule plutonier, dar când am văzut ce frică le e la deținuți de dumneavoastră, le-am spus că fug de dumneavoastră ca dracii de tămâie și așa v-a rămas porecla. Plutonierul, cu fruntea lui îngustă și ochii mici și bănuitori, a stat puțin pe gânduri apoi zâmbind măgulit a plecat foarte mândru, fără să mai ia vreo măsură împotriva popii.

Ajutorul lui Popa Scai la copturit, Mitran, era student din Constanța. Era din frățiile de cruce și fusese arestat împreună cu logodnica lui. După anchetă, ea scăpase necondamnată. Circula zvonul că în schimbul căsătoriei cu anchetatorul, acesta îi distrusese dosarul și o eliberase. Nu știu dacă povestea era adevărată. Mitran nu vorbea de ea. Era un băiat înalt și tare slab. Cu o privire puțin tristă. Popa Scai îi purta de grijă și-l menaja ca pe copilul lui. Făcea el partea grea și periculoasă a muncii și-l lăsa pe Mitran să se odihnească sau să doarmă în câte un cotlon mai ferit al minei și-l păzea să nu fie surprins de gardieni sau vreun turnător.

În cele câteva zile cât am lucrat în echipa lui Fădor, nu am fost decât pe galeriile principale, cu viața cărora m-am obișnuit foarte repede. Cum eram cel mai slab din cei 5 din echipă și nu prea eram în stare să fac muncile mai grele, eram utilizat la treburile anexe. Eram trimis la magazie să iau cuie și scoabe sau la atelier, să ascut topoarele. Sau să mă duc până la puțul corfei și să împing înapoi, până la locul de mnucă, câte un vagonet, încărcat cu bârne sau scânduri. Asta m-a făcut să cutreier mai toate galeriile și să mai cunosc o serie de oameni. Și în felul acesta, încetul cu încetul am ajuns să mă orientez perfect în mină, să învăț să mă feresc de gardieni atunci când mă opream să stau de vorbă cu alți camarazi, să am totdeauna aerul de a umbla după o treabă precisă, când treceam pe lângă unul din ei. De fapt, o dată cu schimbul nostru, nu intrau în mină decât doi gardieni, din care unul trebuia să stea tot timpul șutului la puțul corfei iar celălalt să circule pe la diversele locuri de muncă și să ne supravegheze. Cei mai mulți rămâneau însă și ei la puț, unde aerul era bun și nu era pericol de accidentare. În general, le era foarte frică în mină.

În timpul șutului însă, își mai făcea apariția, când Tămâie, când câte un inginer sau maistru civil, însoțiți de un gardian de la suprafață. Atunci se îndepărta și cel de-al doilea gardian de la puț, ca să nu fie surprins că nu-și face datoria. De câte ori gardianul pleca de la puț prin mină sau venea în inspecție Tămâie sau altcineva, primul deținut care observa mișcarea dădea câteva lovituri în conductele de aer comprimat, care erau fixate de-a lungul pereților galeriilor. Aceste conducte se ramificau în toată mina și ciocăniturile se repercutau de-a lungul lor pe lungi distanțe, iar în punctul unde sunetul slăbea, ciocăniturile erau repetate de alt deținut, astfel că acest semnal de alarmă ajungea până la cel mai îndepărtat punct de lucru. Era numai un anunț de atenție pentru toată lumea, care nu dădea indicația direcției pe care o lua inspecția. În întunericul minei, lampa pe care fiecare o purta nu lumina decât slab, pe o rază de cel mult câțivi pași

în jur, așa încât de la distanță nu vedeai decât o pată de lumină gălbuie dar nu puteai distinge persoana care se apropia. Precizarea direcției pericolului se făcea de la primul loc de muncă unde ajungea inspecția. Unul din deținuți își balansa de câteva ori lampa de la stânga la dreapta și invers. Acest semnal luminos era observat la următorul punct de muncă, la 30, 50 sau 100 de metri distanță și era transmis în același fel mai departe. În acest fel, orice vizită a lui Tămâie, sau alt membru al administrației, era precedată de acest avertisment și deținuții erau găsiți muncind.

Voi aminti aici de echipa de instalatori de țevi, și ea o echipă mobilă, fără loc fix de muncă. Șeful echipei era Berlescu, de pe lângă Urziceni de origină. Toți îi spuneau „chiaburul", ceea ce și era pentru care motiv se și afla în închisoare. Avusese mașină de treierat și tractor. Ajutorul lui în echipa de instalatori și mai târziu ajutorul lui când a devenit perforator, era același pe care îl avusese ajutor și la mașina de treierat, când era liber. Fuseseră arestați, judecați și condamnați împreună și tot nedespărțiți rămăseseră în mină. Se tachinau mereu în glumă, acuzîndu-se reciproc : ajutorul (al cărui nume nu-l mai știu) că îl exploatează chiaburul ; Berlescu, că-l trage pe sfoară proletarul leneș și hoț. Erau foarte legați între ei și amândoi oameni de încredere.

O altă categorie din lumea galeriilor erau vagonetarii, repartizați în mai multe echipe pe diverse ramuri. La prima vedere, părea o muncă nu prea grea, dar cu timpul s-a dovedit a fi una din cele mai distructive pentru sănătate. Aproape tot timpul șutului, împingeau vagoneți într-un du-te-vino continuu, fie goi spre fundul galeriilor, fie încărcați spre puțul corfelor. Prima tendință a celor veniți o dată cu mine de la Jilava și fără experiența minei, era să reducă numărul curselor, formând ceea ce se numea trenuri de vagoneți (câte 8, 10, 15), pe care să-i împingă o dată și apoi să facă o pauză mai lungă de odihnă. Efortul era mare, dar nu peste puteri, încărcătura vagonetului fiind de o tonă și jumătate, în afară de greutatea lui proprie. Vagoneții erau din tablă groasă de fier. Cei de la Baia Sprie le-au explicat că este preferabil să riște tot ce decurgea din neîmplinirea normei și să împingă câte un singur sau maximum doi vagoneți. Aveau dreptate, deoarece orice efort cât de mic, chiar și un ritm mai susținut în orice fel de muncă, în condițiile de lipsă de oxigen din mină, erau extrem de dăunătoare. Unii n-au ținut seama de sfat. În cele câteva luni cât am stat la Cavnic, am văzut cu ochii mei cum câțiva din acești oameni, deosebit de voinici (așa fuseseră aleși ca vagonetari), s-au dărâmat încet, încet. Primul organ care a cedat a fost inima. Afecțiuni cardiace, care au rămas definitive și au progresat, chiar dacă ulterior au fost mutați la alte munci mai ușoare.

Unul din ei, Adorian, din Arad sau Oradea, fost măcelar și care ulterior s-a ocupat și cu exportul de vite, venise o dată cu mine de la Jilava. Era extraordinar de voinic și cu o oarecare tendință de obezitate. Muncea ca un disperat și era foarte mândru de performanțele lui fizice. Într-o zi a căzut. A fost internat pentru un timp la infirmerie, pentru afecțiune cardiacă. După o vreme a fost iar băgat în mină, dar nu mai era același. Peste câteva luni a fost transferat la închisoare cu un lot de inapți. Ajunsese o umbră.

Aceeași soartă a avut-o și Albu Pamfil, șeful iehoviștilor. Dintr-un om zdravăn și foarte voinic, după o muncă de câteva luni la vagoneți, în care n-a precupețit efortul, a ajuns o epavă.

Tot din lumea deținuților care-și aveau locul de muncă pe galeriile principale, erau cei de la atelierul mecanic. În schimbul în care eram eu,

echipa de doi sau trei mecanici de la atelier, avea în frunte pe Ing. Gh. Georgescu-Topuslău. Un om tare de treabă, cu o mentalitate de burghez împăciuitor, pentru care esențialul în viață părea a fi casa și familia, meseria și buna înțelegere cu cei din jur. Era un om bun și concesiv. Realizase înainte de război o mică întreprindere proprie pe Valea Prahovei, care în timpul războiului produsese anumite piese pentru Uzina de avioane I.A.R. După 23 August fusese naționalizat și cu pecetea de fost industriaș și exploatator, lucrase ca inginer în diferite întreprinderi. Apoi fusese numit de biroul tehnic al Întreprinderii Canalului Dunăre—Marea Neagră, unde inginerul șef era prietenul lui, inginerul Cernătescu. Se pare că acestuia din urmă i se oferise să aleagă : ori acceptă postul de inginer șef la Canal, ori un proces pentru trecutul lui de simpatizant legionar. El alesese prima formulă. Când falimentul lucrărilor de la Canal a devenit transparent și când se pare că regimul intenționa deja să renunțe la lucrări, s-a început pregătirea propagandistică a justificării acestui eșec .S-au căutat dușmanii de clasă și sabotorii, adică țapii ispășitori. Concretizarea : Procesul sabotorilor de la Canalul Dunărea—Marea Neagră, care de fapt a cuprins o serie de procese succesive. La primul proces au apărut în boxa acuzaților vinovații principali : ing. Cernătescu, ing. Gh. Georgescu -Topuslău, ing. Vasilescu zis Colorado, (fiindcă făcuse un stagiu de specializare în Colorado U.S.A.), ing. Rozei și mecanicul Nichita. Sentința pentru toți : condamnare la moarte. După pronunțarea sentinței au fost închiși în câteva celule alăturate la Securitatea din Constanța, în așteptarea răspunsului la cererea lor de grațiere. După câteva zile, într-o noapte, s-au auzit pași de cizme pe coridor, s-a deschis ușa unei celule și a fost strigat Vasilescu-Colorado. I s-a spus să iasă din celulă și să nu-și ia nimic cu el. După un răstimp, scena s-a repetat cu Nichita și după o altă pauză cu Rozei. Unul din cei trei a fost scos din celula lui Georgescu-Topuslău (nu mai țin minte care din ei). Când s-a luminat de ziuă, un ofițer de securitate i-a anunțat pe Cernătescu și Georgescu-Topuslău că cererea lor de grațiene a fost admisă că li s-a comutat pedeapsa în muncă silnică pe viață. Știu povestea de la Cernătescu și Georgescu-Topuslău, care erau încă obsedați de acea noapte de groază, în care timp de câteva ore așteptaseră să le vină rândul la execuție.

La așa-zisul post de prim-ajutor, în schimbul meu, se afla dr. Paul Iovănescu. Înalt, slab și flegmatic, făcea tot ce-i stătea în putință să mai ușureze soarta celor mai neputincioși, reținându-i sub diverse pretexte medicale la postul lui, ca să se mai odihnească. Cum breșa în care se afla postul de prim-ajutor era aproape de corfă, era foarte des vizitat de gardianul de la puț, care trimitea din nou oamenii la muncă.

Și pentru a termina cu cei care lucrau în galerii, trebuie să pomenesc de cei doi burajeri din schimbul meu : avocatul Radu Boroș din București, specializat în drept aeronautic internațional și Octav (Tavi) Rădulescu, tot din București, național-țărănist. Locul lor de muncă era într-o breșă pe una din galeriile principale, unde li se aducea de la suprafață o grămadă de lut, din care trebuiau să confecționeze „buraje", adică un fel de cîrnăciori de lut, pe care-i tăvăleau în nisip și care serveau artificierilor la înfundarea găurilor perforate, după ce în prealabil introduceau exploziv bilul. Până la sfârșitul șutului, trebuiau să facă între 800 și 1.000 de buraje, pe care ajutorii de perforatori veneau să le ridice și să le pună pe o scândurică

în fața fiecărui front de perforaj din abataje, pentru a fi găsite de artificieri. Munca nu cerea efort fizic, cei doi nefiind prea tineri și destul de slăbiți. Totuși, trebuiau să lucreze susținut, pentru a putea termina numărul destul de mare de buraje.

Amândoi erau ahtiați după informații, pe care dacă le aflau le comunicau mai departe înflorindu-le, iar dacă nu le aflau, din interpretarea celor mai neînsemnate fapte sau vorbe ale vreunui gardian, trăgeau concluzii optimiste, pe care le transmiteau mai departe ca știri certe. Brește unde lucrau fusese din această cauză numită de noi — Radio Șanț. De fapt, bieții oameni își întreținеau propriul lor moral cu acest optimism exagerat și nejustificat. Indiscreția lor însă, ne-a făcut pe toți să ne ferim a le împărtăși adevăratele informații pe care reușeam să le culegem, pentru ca de la ei să nu ajungă la turnători și de la aceștia la urechea ofițerului politic. El ar fi putut porni pe fir înapoi și ajunge la sursa informației, care era fie un artificier civil, fie chiar un gardian.

Relațiile mele cu Fădor, în acele câteva zile cât am lucrat cu el, au fost cât se poate de normale. Cred că a remarcat că fusesem avertizat în privința lui de căpitanul Mitucă și alți câțiva, pe care mă văzuse că-i frecventez cât și prin faptul că adoptasem o atitudine mai rezervată față de el decât în momentul când ne cunoscusem, la început. De îndată ce șutul se termina și ajungeam la suprafață, nu-l mai vedeam până la șutul următor. Stăteam și într-un alt dormitor.

Cum ieșeam din mină și ajungeam în lagăr, începea alergătura. Îmi luam rufe curate, prosopul și săpunul și fugi la sala de dușuri. Era una din marile plăceri, nu ca la Jilava, fiindcă de foc, apă caldă și boiler se ocupa tot un deținut (un fost polițist, Roșeală) și gardienii nu se amestecau. După duș, repede la masă. Mai rămâneau vreo 12 ore până la șutul următor, în care timp teoretic erai liber să faci ce vrei, să dormi, să-ți speli sau coși rufele, să te plimbi în curtea lagărului sau să stai de vorbă. În acest timp liber, fiecare șef de dormitor (care era ales de noi) era obligat să trimită câțiva oameni de corvoadă, pentru diverse treburi : tăiat lemne pentru bucătărie, curățat cartofi, cărat lemne la cabinetul medical, greblat și măturat prin curte (sau iarna, curățat zăpada, curățenie în barăci). În fiecare zi mergeau alții la corvezi, așa că ne venea rândul destul de rar, ceea ce nu era pe placul administrației și mai ales al ofițerului politic, care voia să ne vadă tot timpul ocupați. Cei doi-trei gardieni de serviciu în lagăr, erau deci într-o permanentă vânătoare după oamenii pe care îi vedeau neocupați, punându-i la tot felul de treburi, care mai de care mai inutile : mutatul lemnelor de foc dintr-un loc într-altul, smulsul ierbii care creștea pe lângă barăci și multe altele, după cât de inventiv era gardianul respectiv. Învățasem să mă feresc din calea gardianului pe care-l vedeam în căutare de clienți. Cum era iarnă și geruri mari, ne petreceam timpul liber în dormitoare, unde unii dormeau, alții coseau, alții discutau. Cum apărea gardianul în căutare de mușterii, ne trânteam în paturi și ne făceam că dormim. În această primă perioadă de refacere și de regim mai blând, somnul ne era respectat ; mai târziu însă, lucrurile s-au schimbat treptat tot mai în rău. Când lucram în schimbul de zi, la întoarcere la suprafață, după duș și masă, abia mai rămânea ceva timp să mai vezi pe un prieten din celălalt schimb care se pregătea să intre în mină. Urma „numărul", operație de

lungă durată ; aproape niciodată nu „ieșea" numărul, decât după a doua sau chiar a treia numărătoare. Apoi urma închiderea, adică încuierea ușii de acces în baracă, circulația între cele două sau patru dormitoare câte cuprindea baraca, fiind liberă.

După câteva zile, căpitanul Mitucă, prin legăturile sale de prietenie cu cei mai vechi din biroul tehnic, a venit să mă anunțe că a reușit să mă mute din echipa lui Fădor, în echipa lui, tot de dulgherie. Am fost fericit că am scăpat de Fădor, cu toate că personal n-am avut a mă plânge de el. În închisoare însă, cei care-și căpătau reputația de „turnători" (cu rare excepții) își păstrau această pecete definitiv. Ceea ce însemna că erau supuși unui proces de izolare și boicot din partea celorlalți și deveneau un fel de „paria" ai închisorilor. Reputația îi preceda în toate închisorile unde erau transferați și peste tot erau înconjurați de tăcerea ostilă și disprețul celorlalți deținuți. În echipa lui Mitucă, în afară de mine, mai erau : Dumitru Spânoche, învățător din Dobrogea și Ion Costache, tâmplar dintr-un sat de lângă Ploiești, amândoi legionari. Mitică Spânoche era foarte slăbit de anii lungi de închisoare și suferea de ficat. Venise de la Baia Sprie. Avea în jur de 45 de ani și, cu toate puterile lui reduse, se străduia să lucreze la rând cu noi. Suferințele, neputința și chinurile nu-i alteraseră nimic din delicatețea sufletească și din bunătate. Ion Costache venise cu mine din Jilava. Era infirm, avea un picior anchilozat. Așa șchiop cum era, făcea cel mai bine față la muncă ; era un meseriaș adevărat, nu un dulgher improvizat ca noi. Totdeauna bine dispus și gata să ajute. Era o adevărată enciclopedie de zicale populare și umorul lui țărănesc autentic, a întreținut o atmosferă permanentă de veselie la locul nostru de muncă. Era și nevoie, căci locul nostru de muncă se afla în abatajul galeriei „Sfinți". Prima zi de lucru, am crezut că e și ultima. Când am pătruns în abataj, flacăra lămpii de carbid a scăzut la minimum, iar la cea mai mică mișcare mai bruscă se stingea. Atmosfera era uscată. Temperatura : 42°. Din cauza lipsei de oxigen suflam ca niște locomotive. Transpirația curgea șiroaie și te simțeai istovit, fără să fi făcut nici un efort. Și totuși, în condițiile astea, am lucrat mai bine de o săptămână. Lucram în chiloți sau numai cu o sfoară în jurul taliei, de care atârnam în față o cârpă, și desculți în cizmele de cauciuc. Din când în când, ridicam pe rând câte un picior ca să scurgem sudoarea care se aduna în cizme. După câteva zile, pielea de pe talpă și degetele picioarelor se zbârciseră, albiseră și începuseră să se macereze. Din cauza extraordinarei deshidratări, beam neînchipuite cantități de apă, pe care ne-o aduceam cu bidoanele din galeria principală. În câteva minute apa devenea clocită și căpăta un gust metalic. Singurul noroc pe care-l aveam era că din cauza climei din acest abataj, eram scutiți de vizitele gardienilor, iar Tămâie și-a făcut apariția o singură dată. De lucrat, am lucrat numai strictul necesar ; un cofraj într-o zonă periculoasă, pentru protecția celorlalți camarazi care lucrau în acel abataj și reparații la scările suitorii. Oricum, în acele condiții, nu se putea vorbi de o muncă cu spor. De altfel, în acele câteva zile de când ajunsesem la Cavnic, îmi stabilisem și eu punctul de vedere în privința muncii. Mă refer la munca de deținut. Mai exact : m-am alăturat punctului de vedere al marii majorități : să muncești numai strictul necesar, ca să nu fii pedepsit. Să chiulești deci pe cât posibil, dar nu în detrimentul unui camarad. Un foarte mic număr de oameni se plasa la cele două extreme ale acestei poziții față de muncă. Unii care chiuleau cu orice preț, chiar cu riscul pedepsei. Iar dacă li se reproșa că în lucrul pe

echipă, prin chiulul lor, lăsau partea lor de muncă pe spinarea celorlalţi, aveau răspunsul gata : „să chiulească şi ceilalţi ca şi mine !“ Din păcate nu toţi puteau să-şi ia riscul pedepselor (care mergeau de la a fi băgat, iarna, dezbrăcat în carceră şi până la bătaie), fiind bolnavi, bătrâni sau lipsiţi de rezistenţă fizică. Unul din adepţii acestei extreme era Mitucă.

La cealaltă extremă, se aflau fanaticii muncii, care erau de mai multe categorii : 1) Cea mai mare parte erau „turnătorii“, care căutau aprecierea administraţiei şi sperau o recompensă, fie imediată : o muncă mai uşoară la suprafaţă, fie în perspectivă mai lungă : o eliberare înainte de termen. 2) Majoritatea Jehoviştilor şi baptiştilor, care munceau ca disperaţii şi-şi justificau acest cult pentru muncă chiar în detenţie, prin interpretarea simplistă a unor texte biblice. 3) Câţiva indivizi răzleţi, oameni de treabă şi nu turnători, în general cu moralul foarte scăzut şi naivi, care şi ei sperau într-o recunoaştere a zelului lor şi deci o eliberare înainte de termen. Aceşti fanatici ai muncii nu numai că şi-au ruinat sănătatea, lăsându-se ademeniţi de nădejdea unei eliberări mai timpurii, dar s-au plasat şi ei într-o categorie urâtă de toţi deţinuţii, ca şi „turnătorii“. Li se spunea „stahanovişti“ şi erau şi ei sabotaţi de toată lumea. Cu drept cuvânt, erau acuzaţi de a colabora cu administraţia la distrugerea noastră. Datorită lor, creştea ritmul de muncă iar cei ce nu puteau ţine pasul, fiind slăbiţi, bolnavi sau bătrâni, pe lângă efortul pe care îl depuneau erau supuşi şi represaliilor bestiale ale administraţiei. Tot lor li se datora şi ridicarea permanentă a normelor. Strădania noastră era să muncim în aşa fel, încât să fim cu puţin sub normă şi să dovedim că realizarea normei este peste puterile noastre.

După prima zi de muncă în abatajul de pe galeria „Sfinţi“ deîndată ce am ajuns în lagăr, m-am gândit să mă echipez mai potrivit pentru căldura care mă chinuise. Am primit de la unul din băieţii din dormitor un bidon pentru apă. Fuseseră distribuite astfel de bidoane, (reforme de la armată), dar nu ajunseseră pentru toată lumea. Apoi, scotocind printre zdrenţele din traista mea de puşcăriaş, din care să-mi improvizez un slip, am dat peste chiloţii doamnei Mark, primiţi (cum am mai spus) de la G. Boian la Piteşti, unde şi el îi primise mai înainte de la Mark. Mi s-a părut soluţia ideală pentru noul loc de muncă, aşa că a doua zi m-am îmbrăcat cu salopeta şi un pulover, ca să fac faţă gerului de la poartă în aşteptarea intrării în mină şi frigului de pe galerii, iar o dată ajuns în căldura de iad a abatajului, am rămas numai cu chiloţii doamnei Mark. A fost mare haz în echipa noastră şi le-am povestit despre proveniența chiloţilor. De câte ori am coborât însă pe galeria principală după apă sau m-am dus până la puţ ca să aduc câte un vagonet cu materiale, toţi cei pe care i-am întâlnit în drum s-au uitat lung după mine. N-am dat nici o atenţie faptului, considerînd că eram oricum mai decent îmbrăcat, decât cei ce nu purtau decât o sfoară în jurul taliei şi cu o cârpă atîrnată în faţă. Zilele care au urmat, cu toate că erau aceleaşi condiţii de muncă, ni s-au părut mai uşoare ; căldura grozavă şi lipsa de aer ne-au chinuit mai puţin. Mitucă, care cum v-am spus, nu se prea omora cu munca, găsise toată înţelegerea la noi. Nu pentru teoria lui ca nimeni să nu muncească, ca şi el şi să riste consecinţele, ci pentru starea lui fizică proastă şi halul de slăbiciune şi neputinţă. Aşa că, cu asentimentul nostru, era tot timpul pe drumuri prin mină, ferindu-se de ochii gardienilor şi în căutare de noutăţi. Voia cu orice preţ să intre în contact cu un muncitor liber, de la care să afle noutăţi politice. Singurii oameni liberi care pătrundeau până la noi erau, rareori, câte un inginer de la Com-

tinatul Minier sau vreun maistru civil, care erau însă întotdeauna însoțiți de Tămâie, sau de vreun gardian și artificierii civili.

Cu puțin timp înainte de terminarea lucrului (pe care gardianul o anunța prin lovituri bătute în conductele de aer comprimat și care erau reluate și retransmise de deținuți mai departe) coborau în mină artificierii. Ta... Ta... Ta-Ta-Ta, era cadența loviturilor (sau a „șutului" cum îi spuneam) când toți ne îmbrăcam și ne adunam la puț și așteptam să fim scoși cu corfele la suprafață. Cu primele corfe care coborau pentru a începe transportarea noastră, veneau artificierii, care se duceau la toate frontu- rile de perforaj și luau în primire găurile. Adică, numărau găurile, le măsurau adâncimea cu o „botă" și calculau cantitatea necesară de explozibil, fitil Bickford și capse necesare pentru împușcături. Urcau iar la suprafață, se reîntorceau cu cele necesare pentru împușcături și începeau încărcatul găurilor, pornind de la puț spre cele mai îndepărtate locuri de muncă. În tot acest timp, operația de evacuare, a noastră a deținuților, continua. Abia după ce ultimii deținuți se urcau în corfă, artificierii, retrăgîndu-se spre puț aprindeau fitilele rând pe rând, la toate fronturile.

Timp de câteva zile, Mitucă i-a ținut calea artificierului care venea să ia în primire găurile de la perforatorii din abatajul nostru. Cu o perseverență nemaipomenită, a reușit până la urmă să-i câștige încrederea, să-i alunge frica și să-l facă să vorbească. Durata acestor contacte cu artificierul era limitată, el trebuind să-și termine treaba până la capătul abatajului nostru și să coboare în galeria principală, unde era așteptat de un alt coleg al lui, care-și terminase și el treaba pe altă ramură. De multe ori artificierul de pe galerie era însoțit de un gardian. Strategia lui Mitucă era să-l aștepte pe artificier la suitoare, când acesta urca în abataj și să stea cu el de vorbă însoțindu-l pe o distanță de vreo 50 de metri, până la primul front de lucru. De aci înainte nu se mai putea ține de el, deoarece la următorul front lucra un turnător, pe nume Ceatău. Pentru o mai mare siguranță a întâlnirii, fiecare din noi își avea un rol. Unul pândea la suitoare, ca să anunțe în cazul că urcă cineva nedorit. Altul mergea la locul de muncă al lui Ceatău și sub un pretext oarecare, îl ținea de vorbă, ca nu cumva, din cine știe ce motiv, să se îndrepte spre porțiunea de abataj unde se afla Mitucă cu artificierul. Toată grija noastră era să-l apărăm pe artificier, știind că orice indiscreție l-ar fi putut costa libertatea. Șimi Rujinschi îl chema pe artificier, care pe măsură ce căpăta încredere, prindea tot mai mult curaj. Din primele convorbiri, am aflat de la el că li se spusese să se ferească să intre în vorbă cu noi, pentru că suntem criminali periculoși. La început a crezut, dar de câte ori intra în mină, trecând pe lângă deținuți, auzea crâmpeie de discuții și l-a mirat că vorbeam „domnește" cum spunea el. Apoi i-a auzit chemându-se între ei : „domnule Colonel, domnule Avocat, domnule Doctor" și asta i s-a părut curios. Acum, l-a lămurit Mitucă că suntem deținuți politici și nicidecum deținuți de drept comun. Șimi era chiar din Cavnic și în afară de vești din ziare sau chiar de la radio, ne-a făcut primul contact cu lumea din afară și ne-a arătat că e de partea noastră, riscându-și chiar libertatea. A și plătit cu libertatea pentru curajul de a ne fi întreținut moralul, cu veștile pe care ni le-a dat. Vești din Scânteia, dar pe care noi deținuții, nu aveam dreptul să le aflăm ! A fost și el victima unui „turnător" ca atâția alții. Voi reveni la timpul potrivit asupra acestui caz. De la Șimi Rujinschi am aflat cam tot ce scria în acea vreme la pagina cu știri externe din Scânteia. De câteva ori ne-a și adus câte o pagină de ziar, ascunsă

în cizmă, cu toate că artificierii care veneau la orizontul nostru erau percheziționați la intrare. În toate zilele care au urmat, așteptam cu nerăbdare ora sosirii artificierilor. O dată în posesia știrilor, urmau comentariile de rigoare pe marginea lor, în cadrul echipei noastre în mină, iar la suprafață, erau transmise din om în om la un cerc restrâns de oameni siguri. Abia două sau trei zile mai târziu erau comunicate mai departe și altora, pentru ca să le poată afla toată lumea, dar pe cât posibil, turnătorii nu. Stabiliserăm această măsură de prudență, pentru că dacă ofițerul politic ar fi fost informat de vreun turnător că în lagăr circulă o știre care apăruse tot în aceeași zi în ziar, i-ar fi fost mai ușor să depisteze sursa ei, limitând numărul suspecților la cei din schimbul respectiv. Sistemul s-a dovedit a funcționa destul de bine pentru asigurarea discreției.

Tot în acea vreme, a mai apărut încă o sursă de informații, la locul de lucru al portarului din schimbul nostru. Nicu Enescu, tânăr avocat și șef al organizației partidului liberal tătărăscian din Câmpulung Muscel, fusese condamnat dacă nu mă înșeală memoria, în legătură cu partizanii din munți.. Din cauza unui accident la un picior, în mina de la Baia Sprie, i se dăduse dreptul să poarte baston și fusese repartizat în schimbul nostru. Pe o masă improvizată, în breșa postului de prim ajutor, își ținea fișele de pontaj la zi. La zi..., dar în două versiuni diferite : una reală, pentru uzul lui personal și care-i servea numai de ghid, pentru a putea elabora cealaltă versiune, care era predată biroului nostru tehnic, unde era și la dispoziția administrației. Tot timpul cât am stat la Cavnic, a mânuit cu multă măiestrie aceste fișe, în așa fel ca toată lumea să aibă norma îndeplinită și să nu fie pedepsită. Cum la unele munci, norma legală era imposibil de realizat, iar la altele se puteau realiza chiar depășiri, cu consimțământul nostru al tuturor, depășirile erau ajustate în favoarea celor care erau sub normă. Cu toată fosta lui apartenență politică criticată de toți, Tătărăscu fiind considerat un trădător al Partidului Liberal, din care se desprinsese, pentru a merge cu disidența lui alături de Blocul Partidelor Democrate (creat de comuniști), Nicu Enescu era un om cumsecade, un bun român și un om onest. Ca pontator, avea zilnic contact cu maiștrii civili, care după ce-și făceau turele prin mină, se opreau la el pentru a discuta chestiunile de producție dar și pentru a se odihni, a mânca din pachetul adus de-acasă și a fuma o țigară. Nicu Enescu nu rata ocazia să mai devieze de la discuția de serviciu, la alte subiecte, mai întâi personale, apoi mai generale ale deținuților și pe măsură ce inspira mai multă încredere, conversația aluneca spre teme politice. Unul din maiștri a căzut în plasa țesută cu răbdare de Nicu Enescu și a ieșit din prudența prescrisă. În câteva săptămâni s-au stabilit între ei legături de toată încrederea, Nicu Enescu folosindu-le în interesul general, atât în chestiunile de muncă cât și în căpătarea de informații.

Zilnic se făcea o confruntare a știrilor provenite din cele două surse, cele care se confirmau fiind reținute, cele care nu apăreau decât dintr-o sursă, revenindu-se asupra lor spre a le verifica autenticitatea. Trebuie să adaug aici că neîncrederea noastră în știrile primite nu se datora numai faptului că sursa era de multe ori un om simplu (cum era cazul lui Șimi) și care nu o înțelegea bine și deci o reda inexact. De multe ori, însuși ofițerul politic lansa prin turnătorii lui (sau mai bine zis, ai noștri), știri false, pentru a crea confuzie și descurajare.

Încet, încet, în toate aceste zile, mi-am lărgit cercul cunoștințelor. Abia mai târziu mi-am dat seama că și eu fusesem în acest timp sub observația celor mai vechi, care din obișnuință (pe care și eu am căpătat-o cu vremea) îmi urmăreau atitudinea și felul de a mă purta. La capătul acestui examen, la care erai supus fără să-ți dai seama, urma acceptarea sau nu. Cum eram tânăr, plin de energie, entuziast și vesel din fire, foarte repede m-am bucurat de simpatie, dar totuși simțeam parcă o reținere, abia perceptibilă, la mai toți cei de care mă apropiasem. Am simțit-o, dar nu i-am dat importanță punând-o pe seama vreunei deformații datorată anilor de închisoare.

Într-o bună zi, a venit și explicația : fiind cu tot schimbul la poartă, în așteptarea intrării în mină, s-a apropiat de mine un deținut, pe care îl remarcasem mai demult din cauza fizicului lui deosebit. Era foarte înalt și extrem de voinic. Roșu la obraz, ochii albaștri, părul blond și o mustață tunsă scurt și care-i stătea ca o perie completau personagiul. Semăna leit cu Killinger, din pozele pe care le văzusem în ziare, în timpul războiului. M-a întrebat direct dacă sunt fiul lui Tilică Ioanid. Am spus că da.

„Aveați moșie în Com. Ilovăț, jud. Mehedinți ?" „Da. Dar de unde știți ?" l-am întrebat. „L-am cunoscut pe tatăl dumitale ; a fost un suflet mare" mi-a spus și abia atunci mi-a întins mâna și s-a prezentat : „Sunt preotul Costache, sunt din Bucovina". Apoi ne-a venit rândul să intrăm în mină și tot drumul am stat de vorbă. M-a întrebat de mama, unde este, ce face, din ce trăiește, spunându-mi că își aminteste de ea — „Și pe dumneata te-am cunoscut, dar erai mic și nu-ți mai poți aduce aminte de mine. Te jucai în curte cu niște câini boxeri".

— Când ați fost la Ilovăț ? l-am întrebat.

— De mult, în 1937 ; am avut niște treburi cu tatăl dumitale.

Atunci am făcut niște legături în mintea mea (amintiri din copilărie și cu ce mi se povestise mai târziu) și l-am întrebat : — Nu cumva ați fost la alegerile de atunci din Mehedinți ?

— Ba da ! Am venit cu un grup de bucovineni, cu Nichifor Robu, dar să nu mai spui asta, că n-o știe nimeni.

Mi-a povestit o bucată de drum despre alegerile de atunci, ferindu-se să fie auzit de deținuții din jur și apoi m-a întrebat brusc, schimbând subiectul : — De cînd îl cunoști pe Mitucă ? I-am spus că de aici, din lagăr, că fiind și el mehedințean, a fost săritor cu mine și m-a ajutat să mă mut din echipa lui Fădor.

— Și ce părere ai despre el ?

— Bună ! i-am spus.

— Știi că nu toți au aceeași părere !

Exprimîndu-mi mirarea, m-a întrebat :

— N-ai observat nimic dubios la el ?

Gîndindu-mă că face aluzie la turnătorie, am sărit ca ars, spunându-i că e o prostie și o ticăloșie și că numai de turnătorie nu poate fi bănuit Mitucă.

— Nu la asta m-am referit. Știu că nu e turnător. Altceva n-ai remarcat la el ?

— Nu ! (am zis) și nici nu înțeleg ce vreți să spuneți.

Și atunci, popa, care era un coleric, și-a pierdut răbdarea și a explodat, spunându-mi în puține vorbe, dar pe șleau că Mitucă era homosexual. Mi-a explicat că la Baia Sprie fusese bătut de un tînăr cu care

încercase să fie mai întreprinzător. Spusele popii au fost pentru mine un adevărat șoc. cu toate că dintr-o dată mi s-au lămurit toate acele atitudini și gesturi ale lui Mitucă, cam prea grațioase, prea delicate, prea feminine pentru un bărbat și pe care le pusesem pe seama unei fandoseli de ofițer de Calea Victoriei. Popa Costache mi-a explicat atunci și de impresiile pe care le-am stârnit în lagăr, fiind în permanență văzut în compania lui Mitucă. Apoi mutarea mea dintr-o altă echipă în echipa lui Mitucă. Culmea fusese însă, în ziua în care mai apărusem și cu chiloții doamnei Mark. Și încă ceva : am avut totdeauna obiceiul să mă rad sub braț, ceea ce am continuat să fac și în pușcărie când era posibil. Cum la Cavnic, frizerul lagărului, turnătorul Peceriță (de care am vorbit) nu prididea cu tunsul și bărbieritul, se mai dădeau și câteva brice la fiecare baracă, ca să ne radem singuri. Profitasem și eu și neștiind să folosesc briciul, îl rugasem pe Mitucă să mă radă sub braț.

— Recunoaște (mi-a spus popa Costache) că lumea are toate motivele să creadă că și dumneata ești tot din tagma celor cu aceleași apucături ca și ale lui Mitucă ! Se vede treaba că popa se lămurise că nu eram din acea tagmă, văzându-mi surprinderea și reacția față de tot ce-mi spusese. Într-adevăr, căzusem din pod și nu-mi reveneam. Cum am ajuns în mină și am putut rămâne singur cu Mitică Spânoche, i-am spus tot ce aflasem de la popa Costache. Jenat de subiect, mi-a confirmat totuși incidentul lui Mitucă de la Baia Sprie.

Zilele care au urmat, n-am avut liniște. Pe de-o parte, personal nu aveam nici un motiv să-mi schimb atitudinea față de Mitucă, care se purtase cu mine foarte corect, ba chiar îi eram îndatorat pentru tot sprijinul și ajutorul dat. Pe de altă parte, independent de voința mea, am început să simt o repulsie față de el, pe care cu greu mă stăpâneam să n-o exteriorizez. N-aș fi vrut s-o remarce și să mă considere un ingrat. Pentru a evita o situație care îmi devenea tot mai penibilă, am hotărît să fac tot posibilul să mă mut din echipă sub un pretext oarecare, păstrînd față de el o atitudine neschimbată. Am reușit această manevră fără să-i dau de bănuit care era adevăratul motiv care mă determina să mă mut și am rămas în cei mai buni termeni. În fundul sufletului, am păstrat însă totdeauna un sentiment de culpabilitate. Câteva zile mai tîrziu, întâmplarea m-a ajutat. Tămâie a procedat la o reorganizare a lucrului în mină, ivindu-se nevoia înființării unor noi locuri de muncă. Era nevoie de perforatori și ajutori de perforatori. Perforatorul era un lucrător calificat, care nu putea fi improvizat, așa cum se putea face în toate celelalte munci din mină. Numărul perforatorilor veniți de la Baia Sprie era insuficient, iar ajutorii lor, care erau din cei veniți cu mine de la Jilava, nu avuseseră încă timpul să deprindă meseria, pentru a deveni la rândul lor perforatori. Selecția oamenilor pentru diverse munci era făcută de administrație sau altfel spus, la munca la care te trimitea (dulgherie, vagoneți etc.) erai obligat să te duci. Perforatorii și ajutorii însă, erau selecționați prin voluntariat. Ori, tocmai de această muncă se fereau toți, așa că nefiind obligatorie și amatorii fiind puțini la număr, administrația încerca prin diverse mijloace să-i ademenească. La prima vedere, munca perforatorului părea îngrozitoare. Zgomotul asurzitor al aparatului, scânteile care țâșneau din rocă și aspectul perforatorilor după terminarea lucrului, murdari de ulei din cap până-n picioare, ca niște adevărați diavoli cărora numai albul ochilor le strălucea la lumina lămpilor de carbid, impresiona și chiar îngrozea pe oricine. E adevărat că

din cauza zgomotului, cu timpul intervenea o slăbire a auzului ; e adevărat că acele scântei impresionante, care de fapt erau fragmente mici de rocă şi cuarţ incandescente, care săreau în toate părţile, au provocat unele accidente, mai ales la ochi şi tot adevărat este că uleiul pulverizat de aparat dădea nişte iritaţii de piele foarte neplăcute, totuşi, această muncă prezenta şi unele avantaje faţă de celelalte. Dacă-ţi îndeplineai norma de găuri perforate, adică dacă îţi „băteai frontul" cum se spunea, erai liber să stai restul şutului şi nu mai erai pus la altă muncă, ceea ce nu era şi cazul celorlalţi, care trebuiau să muncească tot şutul fără întrerupere. Era una din concesiile făcute de administraţie, tocmai pentru a ne atrage spre această muncă, ca şi dreptul perforatorilor şi ajutorilor de a purta părul de 3-4 cm. lungime, în loc de a fi tunşi numărul 0, ca toată lumea. Alte avantaje oferite de administraţie au fost refuzate de perforatori. Era vorba de raţii alimentare suplimentare sau de câte un ou pe zi. Toţi au refuzat o diferenţiere de regim faţă de ceilalţi camarazi spunându-i ofiţerului politic că nu acceptă oul şi suplimentul, decât dacă această îmbunătăţire se extinde asupra tuturor.

Când am auzit deci că se caută ajutori de perforatori, m-am dus la Nicu Enescu (pontatorul nostru), i-am relatat povestea cu Mitucă şi despre hotărârea mea de a profita de această ocazie pentru a mă muta şi l-am rugat să mă plaseze ajutor pe lângă un om cumsecade, eu necunoscînd pe nimeni. Nicu Enescu, prin poziţia lui, căuta prin toate mijloacele să protejeze şi să-i ferească pe cei mai tineri de procesul lent de distrugere fizică la care eram supuşi şi de care noi încă nu ne dădeam seama. În primul moment s-a opus, încercând să mă convingă să renunţ la intenţia mea, şi mai ales la ideea de a munci ca ajutor de perforator, fiind mult prea slab pentru astfel de efort. M-am încăpăţânat însă şi peste două zile, datorită lui, am devenit ajutorul lui Mielu Greculescu. Nicu Enescu m-a pus în temă : Mielu Greculescu era încă în liceu când fusese arestat. Trecuse scurt timp prin procesul de reeducare şi apoi trimis la Canal, în brigăzile de elevi. Trecut la o vârstă fragedă prin acea maşină de deformare sufletească, capotase, devenise dacă nu chiar delator, în orice caz „stahanovist". Muncise ca un disperat şi obligase şi pe alţii să muncească peste puterile lor. Cu această reputaţie, ca o adevărată tinichea de coadă, fusese transferat la Baia Sprie, unde-şi întâlnise fratele mai mare, pe Costică Greculescu, fost ofiţer, şi el arestat. Costică, care auzise şi el despre purtarea lui Mielu la Canal, i-a întors spatele. Cum amîndoi erau din Muscel, ca şi Nicu Enescu, care le cunoştea familia, acesta din urmă s-a ocupat de redresarea lui Mielu. I-a devenit ca un al doilea părinte şi Mielu nu mai ieşea din vorba lui. Începuse să se maturizeze, efectul terorii prin care trecuse se ştersese şi cu ajutorul câtorva oameni de bine şi mai ales al lui Nicu Enescu, se dovedise tot timpul cât stătuse la Baia Sprie un băiat de caracter. Legea aspră şi neiertătoare a puşcăriei făcea însă pe foarte mulţi să-l ţină încă la distanţă. Fratele lui, care şi el fusese adus la Cavnic, reluase aici relaţiile cu Mielu, dar era destul de rece şi aspru cu el. După ce mi-a povestit tot acest trecut al lui Mielu Greculescu, Nicu Enescu mi-a cerut să-l ţin la curent cu felul în care se va purta cu mine la muncă.

Două zile mai tîrziu, am intrat în mină ca ajutor de perforator, într-un abataj cu o temperatură plăcută şi cu aerul mai respirabil decât cel din galeria Sfinţi. Prima săptămână a fost tare grea, chiar chinuitoare

din punct de vedere fizic şi mai având de luptat şi cu teama pe care nu voiam s-o arăt. În schimb, o dată la suprafaţă, mă bucuram de vizibila schimbare care se produsese în atmosfera din jurul meu. Convorbirea pe care o avusesem cu Popa Costache ne lămurise pe amândoi iar efectele se făceau simţite. Se spărsese gheaţa şi cu toate că nu avusesem a mă plînge de nimic nici înainte, abia acum mă simţeam adoptat. Am simţit-o în priviri, am simţit-o în tonul cu care mi se vorbea. Abia acum intrasem în puşcăria cea adevărată şi începeam s-o înţeleg, bucurându-mă de acea căldură comună, care te făcea să te simţi mai sigur, mai apărat şi mai tare. Unii, cu toate că au stat şi ei ani de zile în puşcărie, n-au înţeles-o aşa. Pentru mine a fost ca o revelaţie şi cred că de aceea toţi cei care au reuşit să treacă acest prag, au mers mai uşor mai departe.

Iar azi, în libertate, când întâlnesc câte un fost puşcăriaş, pe care nu l-am cunoscut, şi-mi vorbeşte cu drag de închisoare, ştiu imediat că e unul de-ai noştri, care a înţeles la fel. Care a înţeles că închisoarea n-a fost nici clădirea, nici gardienii, nici tratamentul, ci puşcăriaşii. Cei care au parvenit să facă abstracţie de cele mai concrete lucruri cu care a vrut să-i înconjoare regimul (gratii, ziduri, foame, frig, suferinţe de tot felul şi chiar moartea). Cei care în închisoare au fost mai liberi ca afară.

În funcţie de locul de muncă, perforatul era de patru feluri :

1) Perforatul în înaintare sau deschidere era cel care se făcea în general de-a lungul filonului pentru exploatarea minereului şi în acelaşi timp se realiza prelungirea galeriei sau abatajului.

2) Perforatul în breşă era cel care se făcea din loc în loc, când în stânga, când în dreapta, în pereţii laterali ai abatajului, în roca sterilă. Se perforau un fel de începuturi de galerii (breşe), de numai câţiva metri, din care, după fiecare explozie, se transporta şi răspândea piatra sfărâmată pe planşeul abatajului ; se „rambleia" în termeni minieri. În felul acesta se ridica nivelul planşeului abatajului, pentru a permite accesul la cerime.

3) Perforatul în abataj, care însemna exploatarea unui nou strat de minereu al filonului (din cerime) de-a lungul întregii lungimi a abatajului şi :

4) Perforatul în suitoare, adică perforatul în sus, vertical, pentru a face suitori, rostogoale sau puţuri.

Şi acum, iată sculele folosite : un aparat perforator, sovietic, având o greutate de vreo 30 de kg., care se monta pe o coloană telescopică. Atât coloana cît şi aparatul, erau acţionate cu aer comprimat. De la compresoare aerul comprimat era refulat pe conducte de fier în toată mina, până în apropierea fiecărui loc de muncă, de unde, echipa respectivă de perforat, racorda câte un furtun de cauciuc de câţiva metri lungime, care către celălalt capăt se bifurca, una din ramuri mergând la aparat, cealaltă la coloană. Tot la aparat se mai racorda un furtun mai subţire, care la celălalt capăt se monta la conducta de apă, care şi ea venea de la suprafaţă sub presiune.

Coloana era înfiptă la sol, între picioarele perforatorului, în poziţie verticală-înclinată iar perforatorul ţinea şi dirija aparatul cu mâna dreaptă, iar cu stânga acţiona dispozitivul cu care era prevăzută coloana, pentru a da acces unei cantităţi mai mari sau mai mici de aer compri-

mat în coloană. În funcție de cantitatea de aer comprimat care pătrundea în coloană, aceasta, fiind telescopică cum am spus, se lungea sau se scurta, ridicând sau coborînd o dată cu ea aparatul, la înălțimea dorită.

La intrarea în mină, fiecare echipă de perforatori își încărca de la puț într-un vagonet sfredelele necesare pentru munca din acel șut. La sfârșitul șutului, toate sfredelele uzate la vârf (la floare) trebuiau aduse înapoi la puț, de unde erau trimise la suprafață, la atelierul muncitorilor civili, unde erau reascuțite la o mașină specială, numită „lainer".

Cum în medie numărul de sfredele necesare într-un șut era de 30-40 (în funcție de duritatea rocii de la locul de muncă), transportarea lor era munca cea mai penibilă. Nu atât împinsul vagonetului pe galeria principală până la suitoarea cea mai apropiată de locul nostru de muncă din abataj, cât manipulatul lor și urcatul și coborâtul lor cu spinarea prin suitoarea strâmtă. Sfredelele erau din oțel hexagonal (cam 35 mm diametru) mergând până la o lungime de 2 m. Erau deci de o greutate apreciabilă. În mod obișnuit, pentru a bate o gaură, era nevoie de 3 sfredele. Primul sfredel cu care se începea gaura era cel mai scurt, se numea „brustar" și avea cam 30-40 cm. lungime. Avea floarea cu diametrul cel mai mare. Adică acea parte care așa-zis se ascuțea la „lainer", de fapt se încălzea la roșu și printr-un fel de forjare (nu cunosc exact procedeul, noi neavînd acces la „lainer") și apoi o trecere printr-o matriță, i se dădea o formă de floare, care avea un diametru mai mare decât cel original al fierului sfredelului.

În primul șut în care am intrat cu Mielu Greculescu în mină, după ce am transportat sfredelele împreună la locul de muncă, și tot împreună am montat furtunele și am pus aparatul în stare de funcțiune, Mielu mi-a explicat care urma să fie mai departe treaba mea de ajutor de perforator.

După ce „brustarul" era fixat în aparat, iar capătul cu floarea era aplicat pe peretele de rocă în punctul unde urma să fie dată gaura, urma ca eu să-l țin cu mîna în așa fel ca să nu se deplaseze din acel punct atunci când el dădea drumul la aparat. Ceea ce însemna că în acel moment, pe lângă declanșarea zgomotului asurzitor, sfredelul începea să izbească în rocă, învârtindu-se în același timp și producînd acea jerbă de scântei ca la polizor. Trebuia să-ți ferești ochii, privind printre gene, ca să nu-ți sară vreo schijă de piatră în ochi. Totodată, prin mijlocul sfredelului (care era găurit) tâșnea apă, adusă prin furtun în aparat și care din perete stropea în toate părțile. Concomitent, erai pulverizat cu ulei, printr-o clapă a aparatului, (un fel de eșapament). Din momentul pornirii aparatului, floarea brustarului începea să trepideze învîrtindu-se și avea tendința să se plimbe pe peretele de rocă, ceea ce eu trebuia să împiedic, menținând-o pe locul dorit, până când pătrundea vreo 2 cm. în piatră. O dată gaura „prinsă", nu mai trebuia ținut. Secretul era să nu strângi sfredelul în mînă, ceea ce la început, până deprindeai mișcarea, făceai instinctiv. Rezultatul: în primele zile, amândouă palmele și fața interioară a degetelor erau scrijelite de sute de tăieturi, până la sânge, în care pătrundea acel noroi cenușiu, format din grăunțele de piatră măcinată de floarea sfredelului, amestecate cu apă. Am avut norocul să scap fără să mă infectez, cum se întâmpla în multe cazuri. După chinul primei săptămîni când abia mai puteam închide pumnul și orice mișcare a degetelor îmi provoca dureri aproape insuportabile,

încetul cu încetul, pe de o parte am căpătat îndemânarea necesară, iar pe de alta, palmele mi s-au tăbăcit. În timp ce brustarul pătrundea în rocă, eu trebuia să torn din cînd în cînd ulei în aparat. Înaintînd în rocă, floarea brustarului se uzează şi treptat i se micşorează circumferinţa, astfel că forma găurii este uşor tronconică şi nu cilindrică. La sfârşitul cursei, brustarul e retras din gaură, ajutorul îl scoate din aparat şi-l înlocuieşte cu un sfredel ceva mai lung, numit „mijlocaş", care are o floare mai mică şi care continuă forarea găurii tot în formă tronconică, deoarece şi el se uzează. Şi mijlocaşul este înlocuit cu un alt sfredel şi mai lung („lungimea") şi cu o floare şi mai mică. În rocile mai puţin dure, ca de exemplu cele sterile, cu cele trei sfredele de mai sus se poate fora o gaură de 2 m. lungime. În cele foarte dure, cu 4 sau chiar 5 sfredele succesive, abia se putea ajunge la o lungime de 40 cm.

Când frontul era bătut, amândoi din nou demontam furtunele, aparatul şi coloana, le puneam la distanţă, la adăpost de viitoarea explozie, pe care urmau s-o provoace artificierii, după plecarea noastră. Apoi, dacă mai rămânea timp până la sfârşitul şutului, ne odihneam, fumam, stăteam de vorbă sau ajutam pe alţii care nu reuşeau să-şi facă norma. Fiecare deţinut îşi ascundea prin diverse cotloane câte o bucată de scândură cam de 1 m. lungime, pe care se aşeza sau se întindea, totul în jur fiind umed şi, chiar de se întâmpla să fie uscat, piatra era rece. M-am înţeles foarte repede şi foarte bine cu Mielu Greculescu, care era un camarad bun. I-am arătat toată încrederea şi asta l-a scos din rezerva de la început. Suferea de lipsa de încredere a celorlalţi şi-şi ducea cu resemnare proasta reputaţie căpătată în primii ani de puşcărie. Cred şi sper că l-am ajutat şi eu în mare măsură, pe drumul reabilitării lui în ochii celorlalţi. Era un drum greu şi de lungă durată, cu toate că se redresase din căderea lui de la Canal. Înfruntând cu resemnare umilinţele şi dispreţul din jur, făcuse cale întoarsă, mai întâi singur, izolat, apoi cu ajutorul lui Nicu Enescu. Începuse să recucerească înţelegerea şi încrederea pierdută, mai întâi a celor cu care lucra şi apoi, încetul cu încetul şi a altora. Înainte de a pleca eu din Cavnic, fusese reacceptat şi reintegrat în marea familie a deţinuţilor.

Cred că am lucrat mai mult de o lună cu Mielu. Până mi-am învăţat meseria de ajutor de perforator, a muncit din greu să mă menajeze, dar foarte repede am intrat şi eu pe linia de plutire şi totul a început să meargă strună. Îmi găsisem şi eu echilibrul fizic şi pe zi ce trecea mă integram mai mult în mediul, viaţa şi mentalitatea lagărului. Vârsta (aveam 26 de ani), sănătatea, moralul bun şi viaţa regulată, cu hrană suficientă, m-au făcut nu numai să suport munca grea şi în condiţii mizerabile, dar chiar am început să mă întremez.

Pe zi ce trecea, cunoşteam mai mulţi oameni ; pe unii mai îndeaproape. Aşa m-am trezit într-o zi cu Nicolaie Ungureanu, care, auzind de numele meu, a venit să-mi spună că-mi este fin. Era dintr-o comună din sudul Judeţului Mehedinţi. Tatăl lui fusese cununat de tatăl meu. Colea, cum îi spunea toată lumea, era ceva mai în vârstă ca mine. Ne-am legat foarte repede unul de altul. Inspira încredere de la prima vedere. Voinic, cu un mers apăsat, se legăna ca un urs când umbla. Din pasul şi firea lui domoală nu părea să-l poată scoate nimeni şi nimic pe lume. Nu l-am văzut niciodată frământându-se când eram puşi în faţa unei situaţii mai grave şi trebuia să luăm o hotărîre majoră. Totdeauna lua drumul cel mai bun,

atitudinea justă, condus parcă de un instinct sigur. Cu un bun simţ nativ, se afla totdeauna acolo unde alţii ajungeau numai după ce judecau îndelung problema. O dată hotărîrea luată, nimic nu-l mai abătea din drum. Era de o încăpăţânare proverbială în grupul nostru care s-a constituit mai târziu. Mie mi-a spus de la început „naşule", aşa cum era obiceiul la noi, la ţară, în Oltenia. Colea făcuse câteva clase de liceu şi apoi intrase în Jandarmerie. Fusese în Rusia în timpul războiului, iar după 23 August 1944, ajunsese la Legiunea de Jandarmi Oradea. Aici, intrase în organizaţia clandestină care se constituise în rândurile jandarmeriei. Organizaţia purta numele de „Vlad Ţepeş 2" şi era continuarea în Ţară a celei care luase naştere în lagărele de prizonieri din Rusia. Câţiva din cei care scăpaseră din Rusia s-au reorganizat în Ţară şi i-au dat acest nume. Pe scurt : „Ve-Ţe-doi". Reţeaua organizaţiei s-a întins în sânul Jandarmeriei, cuprinzînd elemente din toate gradele. Astfel, la Oradea, şeful organizaţiei fusese însuşi Comandantul Legiunii de Jandarmi, maiorul Dinescu. Apoi : căpitanul Narcis Triandaf, locotenentul Cornel Onaca, locotenentul Doca, plutonier-major Petrică Balanov şi Colea Ungureanu, tot plutonier-major. De alte nume nu-mi mai amintesc. În perioada de câţiva ani, până la descoperirea lor, a avut loc şi reforma care a transformat Jandarmeria în Miliţie.

În tot acest timp, membrii organizaţiei şi-au îndreptat toată activitatea în a depista, aresta şi ancheta orice acţiuni contrare legii, în care erau implicaţi membri ai Partidului comunist. Lucru nu prea greu, având în vedere calitatea acestor comunişti, majoritatea recrutaţi din lumea interlopă şi cu trecut penal. Apoi, în anumite acţiuni de noapte, fie lipeau afişe liberale şi ţărăniste şi scriau slogane anticomuniste pe ziduri, fie spărgeau geamurile şi devastau sediile partidului comunist. A doua zi dimineaţă, tot Legiunea de Jandarmi avea sarcina să facă cercetările, care, fie nu duceau la nici un rezultat, fie incriminau sau compromiteau tot câte un comunist, provocând confuzie şi neîncredere în organizaţia de partid locală. Şi multe alte poveşti de acest fel mi-au povestit Colea şi camarazii lui. Totuşi, activitatea principală a organizaţiei era pregătirea pentru ora H, (ora la care aliaţii occidentali urmau să pornească împotriva ruşilor). Pentru acel moment pregătiseră totul, ca imediat să ocupe punctele strategice, să paralizeze orice contrareacţie a comuniştilor. Toate obiectivele erau pe planul lor : calea ferată, şosele, poduri şi chiar şi un aeroport din regiune. La fel şi telefoanele şi clădirile publice care trebuiau ocupate. De asemenea toţi membrii organizaţiilor comuniste, care se făcuseră vinovaţi de abuzuri şi crime împotriva populaţiei, urmau să fie eliminaţi, după liste deja stabilite. Pentru acel moment, Colea avea misiunea de călău. O declarase şi la anchetă, tot aşa de senin cum mi-o spusese şi mie când mă mirasem că-şi alesese voluntar acest rol : „Am considerat că vinovaţii trebuie să fie pedepsiţi, ca să se facă dreptate". Colea era departe de a fi un om crud, dimpotrivă, era bun la suflet, generos şi gata să-ţi sară în ajutor cu toate riscurile. Printre primii descoperiţi de Securitate, au fost maiorul Dinescu şi căpitanul Narcis Triandaf, care au fost judecaţi şi condamnaţi după legile vechi, încă în vigoare atunci, condamnarea maximă fiind de 18 ani. Abia câţiva ani mai târziu au fost descoperiţi şi ceilalţi, printre care şi Colea. Între timp însă, apăruseră alte legi mai aspre, aşa că ultimii arestaţi primiseră câte 20 şi 25 de ani condamnare. Cu toţii se reîntâlniseră la Baia Sprie, şefii organizaţiei

având pedepse mai mici decât ceilalţi, veşnic motiv de glume şi tachinerii între ei. Tot grupul era foarte solidar şi cu o ţinută impecabilă în închisoare. Toţi îl adorau pe maiorul Dinescu şi-i duceau dorul, fiindcă rămăsese la Baia Sprie.

Colea este primul om căruia i-am vorbit despre intenţiile mele de a căuta o cale de evadare. A fost imediat de acord şi zilnic ne întâlneam şi discutam despre acest subiect. Foarte repede am ajuns la concluzia că din lagăr nu era nimic de întreprins şi că soluţia trebuia căutată în mină. Am început să cercetăm şi să prospectăm toate colţurile minei şi după fiecare şut ne comunicam unul altuia tot ce ni se părea interesant pentru scopul nostru. Cu timpul, a început să se contureze un plan, care părea să facă posibilă o evadare. A rămas să continuăm să mai căutăm şi alte posibilităţi. Oricum, până nu înfrunzea pădurea, nu trebuia încercat nimic şi până în primăvară mai era timp.

* * *

Prima săptămână cu regimul ei de refacere şi cu o muncă destul de suportabilă trecuse de mult. Treptat, hrana se mai prostise, severitatea în lagăr crescuse iar munca devenise tot mai grea. Mai întâi hrana : cantitativ rămăsese aceeaşi, calitativ însă, nu. Îşi făcuseră apariţia cartofii stricaţi, aşa că aproape jumătate din cantitatea pe care trebuia s-o curăţăm era aruncată. Oasele şi zgârciurile începuseră să înlocuiască carnea. Şi când totuşi era carne, era vorba de capre atât de slabe, de parcă ar fi murit de foame. Ca să nu mai vorbim de gustul şi mirosul de carne de capră. Uleiul care se băga la cazan, era ulei de rapiţă, cu un miros greu şi pe care mulţi nu-l suportau. Dar la toate astea s-a adăugat apariţia lipsei de poftă de mâncare. Mai întâi la cei mai în vârstă şi apoi la mai toţi deţinuţii. Era rezultatul unui proces lent de intoxicaţie din cauza gazelor din mină. Mulţi sufereau de dureri de cap. Nimeni nu mai putea mânca marmelada, care dădea arsuri insuportabile. Doctorii le-au explicat că era tot din cauza gazelor.

Regimul se înăsprise. Pedepsele se ţineau lanţ pentru orice fleac. În lagăr : dacă nu salutai gardianul, dacă nu mergeai în pas alergător de la baracă la masă, de la baracă la duş, de la duş la baracă, sau pentru tot felul de pretexte, care variau de la gardian la gardian. În mină : dacă nu-ţi făceai norma, dacă erai surprins odihnindu-te. Carcerile funcţionau în permanenţă. Erau nişte gherete din scânduri, plasate în spatele lămpăriei. Cu greu încăpea un om în picioare, dar erau băgaţi şi câte doi. Printre scânduri sufla vântul şi viscolul iar de sus te ploua sau te ningea, după vreme, căci nu erau acoperite. Tămâie a adus personal o îmbunătăţire : a bătut pe pereţii interiori ai carcerilor sârmă ghimpată, ca să nu poţi sta rezemat Pedepsele se executau în timpul nostru liber. Dacă primeai trei zile de pedeapsă, intrai în mină cu schimbul tău şi la ieşire erai închis în carceră până-ţi venea iar rândul să intri în mină. După trei zile erai în culmea epuizării ; de munca din mină, de nesomn şi de frigul din carceră unde n-aveai voie să intri nici cu pulover, nici cu cojoc. În ce priveşte munca din mină, situaţia s-a înrăutăţit progresiv, tot timpul cât am stat la Cavnic. La început, norma prevăzută pentru producţia unui întreg schimb pe zi, era de 18 vagoneţi de minereu. Când am plecat de la Cavnic, depăşise 80 de vagoneţi. Bineînţeles că şi normele individuale au crescut în acelaşi

ritm. Sub pretextul că planul nu era îndeplinit, am început să intrăm în mină și duminica, așa că nemaiexistînd zi liberă, nu se mai putea face schimbul la sfârșitul săptămânii. Așa se face că am lucrat în schimb de noapte aproape 3 luni în șir. După cum am aflat de la biroul nostru tehnic, toate aceste ridicări de norme și creștere a producției erau raportate ca realizări și depășiri de plan, care aduceau prime de producție conducerii Combinatului și conducerii lagărului. Reacția noastră de apărare față de regimul tot mai aspru și tot mai greu, care ne amenința sănătatea și viața, a fost o tot mai mare solidaritate. Fiecare se ferea cum putea mai bine din calea gardianului, la suprafață, ca să nu cadă pradă cine știe cărui gând sadic al acestuia, de a te băga la carceră sub un pretext oarecare. Iar în mină, s-a recurs la tot felul de subterfugii, pentru ca aparent normele să fie satisfăcute, fără a depune în realitate, eforturi supraomenești pentru a le îndeplini, ceea ce ar fi dus inevitabil la distrugerea noastră fizică. Se fura unde se putea, la măsurători, la perforat, la numărătoarea vagonetilor de minereu și totuși munca era foarte grea pentru toți și pentru mulți, cei slăbiți și suferinzi, peste puteri. A venit și ziua când cota de vagoneți cu minereu pe care trebuia s-o predea un schimb a crescut peste ceea ce produceau împușcăturile. La sfîrșitul schimbului, minereul era literalmente măturat de la toate fronturile și totuși numărul de vagoneți cerut nu era atins. Cum această evidență nu era acceptată ca argument valabil pentru neîndeplinirea normelor, Tămâie și ciracii lui procedau în continuare la pedepse cu carcera. S-a găsit și aici soluția : se umpleau vagoneții cu piatră sterilă și numai deasupra se presăra într-un strat de o palmă de gros, minereu, și... așa se îndeplinea planul. Singura grijă era să nu se descopere șiretlicul. Pentru asta trebuia să ne ferim de turnători. V-am spus că la Cavnic erau puțini și nu erau în posturile cheie. Cei doi sau trei care fuseseră totuși impuși de politruc în posturi de brigadieri, pe galerii sau în abataje, se temeau să pătrundă în anumite locuri mai izolate. Li se dăduse de înțeles că în mină, oricând, un accident e posibil și că ar fi preferabil să evite astfel de riscuri. Așa s-a întâmplat cu Botea, care de teama unui astfel de accident, a preferat să înfrunte riscul pedepselor din partea gardienilor, refuzînd să mai intre în mină. Botea făcuse parte din Securitatea din Constanța și o bună parte din dobrogenii din lagăr avuseseră de suferit de pe urma lui, când fuseseră arestați și anchetați. Acum, venind de la Jilava la Cavnic cu același lot de deținuți cu care venisem și eu, s-a trezit înconjurat de dobrogeni, care rând pe rând i-au adus aminte în ce împrejurări au avut de-a face cu el. Totul s-a petrecut însă în modul cel mai pașnic. Fiecare i se adresa pe un ton amabil și discuta cu el despre ancheta sau bătăile pe care le primise, cu nostalgia cu care oamenii își deapănă amintirile comune. Botea se făcea tot mai mic și mai palid și devenea tot mai umil. Mi-aduc aminte de Alecu Caranica, care după ce l-a întrebat dacă-și mai amintește de el când se afla închis la Securitatea din Constanța, l-a întrebat dacă fumează și dacă vrea o țigară. Cei veniți de la Jilava nu aveam țigări și le duceam dorul. Botea, care era vizibil îngrozit și nu știa la ce trebuie să se aștepte, auzind oferta s-a mai înseninat și i-a răspuns că e fumător. Caranica a scos încet o țigară din buzunar și Botea, ceva mai sigur pe el, a întins mâna. Caranica i-a aruncat țigara pe jos, la picioare. Atunci, gestul lui Caranica m-a indignat. Eram încă nou ; mai târziu l-am aprobat întru totul. Pe fața lui Botea, am văzut spaima. Începuse chiar să tremure. Apoi, s-a repezit la picioarele lui Caranica, a ridicat țigara și cu o atitudine umilă, de țți-era scârbă, i-a

spus : „mulțumesc, să trăiți !“ Acceptase poziția ce i se oferise : de câine umil. Parcă s-ar fi înțeles, ca prin farmec, dobrogenii s-au împrăștiat fără o vorbă prin curtea lagărului, lăsându-l pe Botea în plata Domnului. De aci înainte, Botea ne saluta pe mai toți cu „să trăiți“ și nimeni nu-l băga în seamă, dar nici nu se lega de el. Și lucrurile ar fi rămas așa, dacă nu s-ar fi dovedit că Botea a început să „toarne“ la ofițerul politic. Abia atunci a fost amenințat de dobrogeni cu accidentul în mină. Spaima lui Botea a fost așa de mare, că nu numai că a refuzat să intre în mină în acea zi, lucru pentru care a fost băgat la carceră, dar când a fost dus la ofițerul politic, i-a spus acestuia că a fost amenințat cu moartea, însă n-a vrut să-i spună în ruptul capului cine l-a amenințat. Cum biroul politicului se afla în lagăr (în capătul barăcii în care era și bucătăria, sala de mese și biroul tehnic), mai mulți deținuți care ascultau sub fereastră cum ofițerul politic voia sub amenințări de tot felul să-l oblige să intre în mină, l-au auzit pe Botea spunându-i : „Trimiteți-mă la penitenciar sau împușcați-mă, dar eu în mină nu mai intru“. Până la urmă, politrucul l-a repartizat la echipa de inapți de la suprafață, unde se ocupa de curățatul coșurilor, de căratul lemnelor și tot felul de alte corvezi. Cu prima dubă de inapți care au fost trimiși la penitenciar, a plecat și Botea. Nu cred că dacă ar fi continuat să intre în mină i s-ar fi întâmplat ceva, cu toate că, cu mocanii și macedonenii din Dobrogea nu era de glumit. În orice caz, noi am scăpat de un turnător în mină. Botea fusese arestat și condamnat pentru crimă de război. Securitatea, anchetând asupra cazului unui spion sovietic (care în timpul războiului fusese prins în portul Constanța, judecat de un tribunal militar, condamnat la moarte și executat), a descoperit, pe lângă așa-zisa vinovăție a celor care îl arestaseră și judecaseră, și complicitatea lui Botea în această afacere. Spionul intrase în legătură cu Botea, care era mobilizat în cadrul trupelor de marină, și-i ceruse anumite informații despre portul Constanța și flota noastră militară. Botea promisese să i le aducă, dar îl denunțase superiorului său și spionul fusese prins.

* *
*

Într-una din zile, după ce terminasem lucrul în abataj, am coborît cu Mielu Greculescu pe galeria principală. Mai era cam o jumătate de oră până să bată șutul ca să ieșim din mină. Cum oboseala începea să se facă simțită după atâtea șuturi de noapte fără nici o întrerupere, ne-am găsit un loc ferit, pe un braț de galerie părăsită, către galeria Sfinților. Pe această galerie nu se mai circula și avea chiar la începutul ei o scândură atârnată, pe care scria : pericol de prăbușire. Chiar la începutul ei erau depozitate, lângă perete, niște grinzi pe care ne-am așezat și, rezemați de perete și cu picioarele proptite pe șine, am adormit, în așteptarea semnalului de ieșire din mină.

Nu știu de cât timp ațipisem, dar la un moment dat am sărit din somn, neputându-mi stăpâni un răcnet de durere. Ce se întâmplase ? Fără ca noi să fi știut, doi deținuți fuseseră puși să curețe această galerie abandonată, de tot felul de lemne și scânduri putrede, care formaseră cândva lucrările de dulgherie. Trebuiau să le adune, să le încarce într-un vagonet, pe care să-l împingă apoi la corfă. Cei doi veniseră cu câteva zile înainte cu duba de la Jilava și era prima oară că intrau într-o mină. Erau țărani din Banat, din munții Caransebeșului, din regiunea Domașna, condamnați

în legătură cu partizanii care în acea zonă dăduseră mult de furcă Securității. Lunile de zile petrecute în arestul Securității și, apoi, în Jilava îi aduseseră într-o stare scheletică, încât abia se țineau pe picioare de slăbiciune. Pentru acest motiv, Borlovan și Românu fuseseră puși la o muncă mai ușoară. Cu toate astea, abia reușeau, opintindu-se din răsputeri, să împingă vagonetul pe șinele ruginite. Asta a fost norocul meu : prima roată a vagonetului, ajungând la vîrful cizmei mele de cauciuc, a reușit să-mi strivească vârful de la două degete de la piciorul drept, dar s-a oprit în acest obstacol. Dacă vagonetul ar fi fost împins cu mai multă putere, ar fi trecut și la piciorul meu stâng și la cele ale celorlalți câțiva camarazi așezați după mine în aceeași poziție. La strigătul meu, toți au sărit, au împins înapoi vagonetul și mi-au degajat piciorul. Vârful cizmei era tăiat. Durerea era așa de puternică, că nu puteam propti piciorul în pământ. Borlovan și Românu erau mai nenorociți ca mine. Ajutat de Mielu și de alții, mai sărind într-un picior, mai luat pe sus, am ajuns la corfă. Până să ajung în lagăr, a fost un adevărat chin. Durerile ascuțite și zvâcniturile nu s-au potolit până ce am ajuns la cabinetul medical. Mache (Dr. Miltiade Ionescu) mi-a scos cizma și ciorapul. Vârfurile celor două degete cu unghii cu tot se înnegriseră complet. În afară de comprese reci, nu era nimic de făcut, iar Mache mi-a spus că speră că ultimele falange nu sunt zdrobite. Am fost scutit 5 zile de muncă și apoi încă câteva zile am lucrat la buraje cu Avocatul Boroș și Tavi Rădulescu, unde nu era nevoie să umblu. Drumul dus-întors din lagăr îl făceam cu chiu cu vai, dar apoi stăteam jos tot șutul. Cele două unghii mi-au căzut și degetele s-au vindecat. Cele cinci zile la suprafață au fost o adevărată mană cerească. M-am odihnit și am dormit pe săturate. Fiind rănit la picior, am scăpat și de corvezile cu care erau prigoniți cei câțiva scutiți medical. Părea chiar să fie mai avantajos să intri în mină decât să fii scutit medical. În mină puteai să mai și stai, la suprafață însă erai în permanență sub supraveghere și pus la tot felul de munci, cât era ziua de lungă. Șchiop fiind, am fost scutit cu adevărat. Nu mergeam decât la curățatul cartofilor. În aceste zile, am stat mult de vorbă cu Mache. Absolvise Institutul Medico-Militar. Fusese excepțional în școală și terminase primul facultatea. Avea o memorie extraordinară.

Ne-am povestit reciproc episoade din viață si așa am aflat că la 8 Noiembrie 1946 când am luat parte la manifestația din Piața Palatului, el era la Institutul Medico-Militar. Pentru a împiedica manifestația, regimul a încercat să oprească accesul publicului în piață și a instalat cordoane pe toate străzile care duceau în Piață. Cum măsura a fost luată în pripă și probabil că nu aveau alte unități la îndemână, au recurs la elevii-ofițeri ai Institutului Medico-Militar și Mache mi-a spus că el cu încă câțiva camarazi au fost puși să oprească trecerea spre Piața Palatului, pe strada Rosetti, între blocul Angelescu și blocul Malaxa. Un grup de prieteni, care eram hotăriți să mergem la manifestație, s-au strîns la mine în blocul Malaxa, unde locuiam. Când am pornit, am încercat să ajungem în piață prin Str. Wilson, însă n-a fost chip să trecem prin cordoane. Ne-am decis atunci să încercăm prin altă stradă. Am pornit-o către Maria Rosetti. Și aici am dat de un cordon, dar un ofițer, mic de talie și cam grăsuț, ne-a făcut semn râzând să trecem repede. Acum, după atâția ani, la Cavnic, ne-am cunoscut : ofițerul fusese Mache. Ținuta lui Mache la cabinetul medical de la Cavnic a fost ireproșabilă. Era pus între ciocan și nicovală

și a făcut o permanentă echilibristică, pentru a ajuta cât mai mult pe deținuți, fără a da impresia administrației că lucrează împotriva intereselor ei. În afară de cazurile grele de boală sau accidentați care ocupau cele câteva paturi ale infirmeriei, Mache dădea zilnic scutiri de muncă unui număr de deținuți. Limita acestui număr îl aducea veșnic în conflict cu administrația, mai ales cu Tămâie, care de multe ori venea să asiste personal la vizita medicală, spre a se convinge că cei pe care-i scutește sunt în adevăr bolnavi. Tămâie avea un singur criteriu de admitere a scutirilor : bolnavul să aibă peste 38° temperatură. În fiecare zi erau între 18 și 25 de oameni scutiți, ceea ce îl înfuria peste măsură. Din acest număr, 5 până la 7 inși erau zilnic scutiți de Mache, fără a fi bolnavi propriu-zis. Cunoscând toți oamenii din lagăr și mai ales starea lor fizică, Mache scutea zilnic alți 5 până la 7, pentru a le da posibilitatea să se odihnească și să se mai refacă. Îi alegea pe cei mai slabi, pe cei mai în vârstă, și-i declara bolnavi. În fiecare zi avea loc o adevărată tocmeală cu privire la scutiri. Se recurgea la tot felul de subterfugii, simulări etc. pentru a-l convinge pe Tămâie. De multe ori când Tămâie asista la luarea temperaturii, cel care-și lua temperatura se rezema cu spatele de soba încinsă din cabinet, în așa fel ca vârful termometrului să atingă soba. Pe măsură ce lunile se scurgeau, numărul celor inapți creștea, fie din accidente care provocau infirmități, fie din rândul celor mai în vârstă, cu mulți ani de închisoare executați, cu ani de muncă grea la Canal sau Baia Sprie, trecuți prin perioade repetate de înfometare și la care ceda câte un organ, mai ales ficatul, inima sau plămânii și deveneau astfel bolnavi cronici. Afecțiunile se agravau din cauza muncii grele în lipsă de aer, a extenuării și lipsei de odihnă suficientă, a alimentației nepotrivite — regim medical nefiind prevăzut decât pentru cei câțiva internați în infirmerie. De un tratament adecvat cu medicamente nu se putea vorbi. Cabinetul medical ducea o lipsă cronică. Una era lista întocmită de Mache cu medicamentele și cantitățile necesare și alta era cota trimestrială care i se repartiza. Am apucat o perioadă de aproape o lună de zile, în care nici vată și nici pansamente nu erau, darmite medicamente. Cum am spus, cu cât timpul trecea și numărul infirmilor și inapților creștea, în detrimentul numărului celor ce intrau în mină, cu atât conflictul zilnic dintre Mache și administrație devenea mai acut în privința scutirilor medicale. Iar când îl acuzau pe Mache că sabotează producția scutind oamenii fără motiv și-l amenințau că-l bagă la lucru în mină, el părăsea cabinetul medical și se prezenta cu primul schimb la poarta minei. Cum ceilalți medici (2 sau 3), câți mai erau în lagăr și lucrau în mină, refuzau să-i ia locul la cabinet, tot administrația ceda și nu-l lăsa să intre în mină. Se cădea la un compromis : administrația se angaja să accepte hotărîrile medicale ale lui Mache, iar Mache promitea să scutească oamenii cu economie și numai în cazurile mai grave. Promisiunile erau de obicei respectate până a doua zi, când Tămâie protesta iar că sunt prea mulți scutiți, iar Mache justifica și apăra cu încăpățânare cazul fiecărui scutit în parte.

În ultimele zile cât am lucrat cu Boroș și Tavi Rădulescu, am transportat și eu către sfârșitul șutului, burajele la diferite locuri de muncă. Intr-unul din aceste drumuri m-am oprit de vorbă cu câțiva deținuți. Făceau haz de unul din ei, pe nume Canache, macedonean de origine, muncitor din Turnu-Severin și legionar și căruia îi fusese repartizat ca tovarăș de echipă, Katz. Katz, croitor sau coupeur cum își zicea el, este cel

despre care am mai spus că la Jilava aştepta să fie eliberat şi care, ajungând o dată cu mine la Cavnic, aflase aici că fusese condamnat. Era unul din singurii doi evrei care se aflau la Cavnic. Era un om voinic, chiar gras, şi devenise celebru cu paltonul lui gris pe care-l purta tot timpul. Până şi în mină intra cu el. Fusese repartizat împreună cu Canache pe galeria Sfinţilor, unde, în acea căldură aproape insuportabilă de 40 de grade, trebuiau să spargă cu baroasele nişte blocuri de minereu. Aceşti bolovani, de peste o tonă greutate fiecare şi dintr-o rocă foarte dură, trebuiau fărâmiţaţi pentru a fi apoi aruncaţi în rostogoale. Canache, slăbit de puşcărie, muncea cu resemnare cât îl duceau puterile. Katz, tacticos din fire şi leneş, numai în chiloţi, stătea mai mult aşezat şi se văita de căldură, ştergându-se de sudoarea care curgea şiroaie. Era un mucalit şi vorbele şi aprecierile lui erau pline de humor. Tămâie trecuse ceva mai înainte pe la locul lor de muncă şi le spusese că până la sfârşitul şutului bolovanii trebuiau să dispară, de nu, îi va băga la carceră. Acum era sfârşitul şutului şi mai rămăseseră doi bolovani uriaşi, intacţi. Câţiva camarazi veniseră să-i ajute. Printre ei Gheza, unul din brigadieri, un ungur din Ardeal. Gheza îşi câştigase simpatia deţinuţilor încă de la Baia Sprie, unde se dovedise a fi un băiat corect şi cum nu avusese nici un conflict cu administraţia, aceasta aprobase propunerea biroului nostru tehnic de a-l numi brigadier. Mai toţi brigadierii de la Cavnic erau oameni de-ai noştri şi nu de-ai administraţiei, cum fusese cazul la Baia Sprie. Pe rând, câte 2 din deţinuţii adunaţi, treceau la baroase şi loveau în bolovanii de minereu până ce oboseau, lăsând apoi locul altor doi care între timp se mai odihniseră. Cei care timp de câteva minute bătuseră cu baroasele îşi trăgeau sufletul la câţiva metri de bolovani, în jurul lui Canache şi Katz.

Mă oprisem şi eu lângă ei, când deodată m-am simţit stropit de sus până jos cu... sânge. De la vreo trei metri distanţă, dintr-o lovitură de baros, sărise o aşchie minusculă dintr-un bolovan şi-l atinsese pe Gheza la picior, pe partea interioară a genunchiului. Pornită cu viteza unei schije, aşchia îi secţionase o venă mai aparentă de la picior şi la fiecare pulsaţie, sângele ţâşnea în jeturi, la mai mult de un metru distanţă. Tăietura nu era mai mare de un centimetru şi Gheza nici n-o simţise. După primele clipe de nedumerire, mi-am scos chiloţii, singurul lucru pe care-l aveam pe mine, i-am rupt şi i-am făcut o legătură strânsă, imediat deasupra tăieturii. Sângele a încetat să mai ţâşnească. Ajutându-l pe Gheza, căruia îi amorţise piciorul din cauza legăturii prea strânse, am pornit cu el spre postul de prim ajutor, unde Dr. Paul Iovănescu s-a ocupat de el. A doua zi, nu mai avea nimic.

Aşa s-a terminat şi cu chiloţii doamnei Mark, căci cu ei făcusem legătura la piciorul lui Gheza. După ce l-am lăsat pe Gheza pe mâna lui Paul, m-am întors să-mi iau burajele căci se apropia sfârşitul şutului. Ajungând la capătul galeriei principale, de unde la dreapta începea galeria Sfinţilor, aveam drept în faţă, (aşa cum se poate vedea în schiţa minei) un puţ părăsit şi înfundat. O stâncă uriaşă se prăbuşise de undeva de sus şi se oprise, prinsă în pereţii puţului, cam la 2 metri înălţime. Puţul avea o dimensiune cam de 3 metri pe 3. Şi stânca, cu forma ei neregulată, avea cam tot atât. Curiozitatea era că această masă de câteva tone putea fi făcută să oscileze într-o parte şi alta, împingând-o fără efort cu o rangă, stânca fiind proptită în pereţii puţului numai în două puncte, care funcţionau întocmai capetelor unei axe. La aspectul înfricoşător al locului se mai adăuga căderea de apă, probabil dintr-un izvor subteran. Într-o adevărată ploaie

torențială, apa curgea continuu pe lângă stânca blocată în puț, cu un zgomot de cascadă, care se auzea de la distanță. În dreptul puțului, pe galerie, atârna o scândurică pe care scria „pericol de moarte", ca nimeni să nu se încumete sub stânca ce se putea prăbuși oricând.

Numai Colea Ungureanu și cu mine cercetasem locul mai îndeaproape, în speranța găsirii unei scăpări spre libertate. Aflasem însă după aceea, de la un artificier, că la gura puțului de la suprafață, fusese instalată o grilă din șine de cale ferată sudate și fixată în beton.

Pe măsură ce mă apropiam de puț, zgomotul căderii de apă creștea, lucru cu care mă obișnuisem. Ceea ce mi-a atras de data aceasta atenția era faptul că perdeaua de apă era luminată și lumina nu venea de la lampa mea, ci de la o lampă de carbid, atârnată chiar de stânca înțepenită în pereții puțului. Când m-am apropiat, nu mi-a venit să cred : sub stâncă, gol, Katz se săpunea de zor, în modul cel mai firesc, de parcă ar fi fost acasă sub cel mai banal duș.

I-am strigat :

— Domnule Katz, ai înnebunit ? Nu te uiți ce e deasupra capului dumitale ?

La care Katz, cu accentul lui specific ovreiesc, puțin interogativ, mi-a răspuns :

— Păi dacă mă uit, credeți că mă mai pot spăla ?

Și până n-a terminat cu spălatul, n-a ieșit de sub stâncă. Nu știu dacă a fost curaj, inconștiență sau prostie din partea lui Katz, dar, în orice caz, răspunsul lui a făcut hazul întregului lagăr.

* * *

După perioada de așa-zisă convalescență la echipa de buraje, am revenit la munca mea dinainte, de ajutor de perforator. Întâmplarea a făcut că în acel moment Mielu Greculescu fusese mutat în celălalt schimb iar Alecu Caranica, care era perforator în schimbul meu, rămăsese fără ajutor. Am devenit ajutorul lui. Ne cunoșteam deja de câtva timp. Făcea parte din grupul macedonenilor din Dobrogea. Toți erau legionari din organizația cunoscută sub numele de „Babadag". În momentul în care intrasem în vorbă cu ei, le pomenisem de originea mea macedoneană și de numele strămoșilor mei care se trăgeau de la Bitolia (fostul Monastir). M-a uimit rapiditatea cu care i-au localizat pe acești strămoși ai mei și rubedeniile lor, de care eu nici nu știam. Cu timpul, cunoscându-l mai bine și fiind imediat adoptat de ei ca unul de-ai lor, mi-am dat seama cât de legați sunt, cât de mult țin la tradițiile lor și cum și-au păstrat limba și cultivat obiceiurile, chiar dacă unii erau născuți și crescuți în România.

De fiecare dată când eram prezentat unuia de-al lor, spunându-mi numele, urma formula explicativă în dialect aromânesc : „E fecior de-al nostru, dar și-a pierdul graiul". Am spus „explicativă", pentru că se grăbea să-l asigure pe respectivul că nu sunt grec. Pentru greci, sârbi și bulgari, păstrau în continuare o antipatie, de pe vremea când fuseseră minoritari în Grecia, Iugoslavia și Bulgaria. Toți aromânii formau un grup așa de aparte și omogen, încât nici nu erau categorisiți de ceilalți deținuți ca legionari, ci ca macedoneni. În general, mărunți de talie, iuți și în mișcări și la vorbă. De înțeles, nu-i înțelegea nimeni, fiindcă între ei vorbeau aromânește și chiar dacă unii mai prinseseră câte ceva din dialectul

lor, nu-i puteau urmări din cauza repeziciunii cu care vorbeau. De o cinste și solidaritate cu totul ieșite din comun, dacă îți erau prieteni, puteai conta pe ei în cele mai grele situații. Pot spune că mă simțeam între ei ca în mijlocul unei familii ideale, iar cu Alecu Caranica m-am împrietenit și am rămas în echipă cu el, până la plecarea mea de la Cavnic. Cred că primul nostru loc de muncă a fost în abatajul „galeriei Gheorghe". Nu numai că ne-am înțeles bine din toate punctele de vedere, dar și la lucru ne-am potrivit : amîndoi lucram repede și bine sincronizați în mișcări. Alecu fiind și un bun perforator, ne terminam foarte repede treaba, iar restul șutului, ori ajutam pe alții din apropiere, ori ne așezam la niște șuete interminabile. Este primul om de la care am aflat despre celebra „Reeducare". Trecuse și el prin ea, dar nu prin faza ei cea mai grea de la Pitești, ci la Gherla și la Canal. Nu fusese marcat de acea perioadă a vieții lui, cum era cazul cu foarte mulți alții, care trecuseră prin „Reeducare" și pe care am avut ocazia să-i întâlnesc. Poate fiindcă nu trecuse prin faza ei cea mai virulentă de la Pitești. Poate și datorită perfectului lui echilibru și fizic și sufletesc, a acelei robuste constituții, aproape primitivă, a omului sănătos și la trup și la minte, pe care o întâlneai la macedoneni. Tot ceea ce am aflat despre reeducare în decursul anilor, din confidențele ce mi s-au făcut de unii, voi povesti mai pe larg, mai târziu.

Alecu Caranica, cu toată înfățișarea lui dură și vorba lui aspră, avea o inimă de aur. Era de talie mijlocie, slab, dar musculos, cu mâini foarte puternice. La figură semăna foarte tare cu efigia lui Ion Vodă cel Cumplit, pe care o cunoșteam cu toții din manualele de istorie. Așa îi și spuneam în glumă. Bărbia voluntară, dar mai ales ochii te impresionau. Mari și negri ca tăciunele. Rar am văzut o privire așa de pătrunzătoare. Vocea groasă și puternică, cu o nuanță autoritară, i-o recunoșteai de la distanță. Vorbea clar, sigur și răspicat. Acum, că mă gândesc, cred că nu l-am auzit niciodată vorbind în șoaptă.

Prieten nedespărțit și de altfel văr cu Alecu era Gheorghe Gache, știut de toți după diminutivul aromânesc „Gușa". Băiat înalt (lucru destul de rar la macedoneni), brunet, cu trăsături frumoase. Avea un cap de statuie antică, de atlet grec. Și el era tot perforator și multă vreme am fost vecini de loc de muncă.

Un alt macedonean care era mereu în preajma lui Alecu era Dică Petre. Era una din figurile ieșite din comun ale lagărului. Toată lumea îi spunea „văru Dică", fiindcă era tocmai felul lui de a se adresa oamenilor, cu formula : „măi vere !" Era foarte tânăr ; cred că fusese arestat la 17 ani. Fusese atașat trup și suflet lui Gogu Puiu, care devenise o figură aproape legendară a rezistenței din Dobrogea. Gogu Puiu cutreierase toate satele dobrogene și reușise să organizeze întreaga rezistență din regiune, care la început anihilase orice reacție a autorităților comuniste locale. Temeritatea acțiunilor lui și solidaritatea pe care o manifestau localnicii în a-l găzdui și a nu-i divulga prezența timorase și paralizase până și pe cei câțiva milițieni din comunele dobrogene. Degradarea autorității locale ajunsese în așa hal, încât Gogu Puiu își făcea apariția în plină zi, trecând înarmat pe drumul principal al satului, prin fața Postului de Miliție, iar milițienii se făceau că nu-l văd, pentru a nu-și risca viața. În toate aceste câteva luni, în care într-o bună partea a Dobrogei nu mai funcționa autoritatea centrală, Dică Petre (Văru Dică) fusese aghiotantul, omul de încredere și de legătură al lui Gogu Puiu.

Dar a venit și reversul medaliei. Bucureștiul a hotărît să lichideze cu orice preț și prin orice mijloace, focarele de rezistență din țară. Așa au început acțiunile de mare anvergură ale Securității în Munții Vrancei, Dobrogea, Banat, Muscel și peste tot unde se manifesta vreo împotrivire. Batalioane întregi ale trupelor de intervenție ale Ministerului de Interne au invadat regiunile respective, pe picior de război. Au procedat ca în timp de război în teritoriu inamic. Nu s-a cruțat nimic. S-au împușcat oameni, s-au împușcat vite, s-au devastat gospodării. S-au schingiuit în mod bestial oameni, femei, bătrâni și copii, ca să denunțe, să declare, să spună tot ce știu despre cei care se împotriveau regimului. Și când ordinea a fost restabilită, cei care au scăpat cu viață și care avuseseră o cât de mică legătură, chiar și numai de rudenie cu cei care puseseră mâna pe arme, au luat drumul pușcăriilor ; familii întregi au umplut temnițele, neveste, mame, surori, bătrîni și tineri. Când satele din Dobrogea au fost năpădite de trupe și cerul s-a strâns, din stăpânul de ieri, Gogu Puiu a ajuns fugarul și hăituitul zilei. Și totuși o bucată de timp, cu toate eforturile Securității și prețul pus pe capul lui, ascunzătorile lui n-au fost descoperite. A venit însă și ziua când satul în care se afla a fost înconjurat de trupe.

Gogu Puiu era ascuns cu nedespărțitul lui, Dică Petre, într-un pătul de porumb. Nemaifiind scăpare, i-a spus lui Dică să rămână ascuns în știuleți și să nu iasă de-acolo orice s-ar întâmpla. Numai când s-or liniști lucrurile să plece acasă în sat la el și să-și vadă de treabă. Și Dică, din ascunzătoarea lui, l-a văzut coborînd din pătul și l-a urmărit cu privirea cum se îndepărta de ascunzătoare, adăpostindu-se ca să nu fie văzut. Când a ieșit în teren deschis, îndreptându-se către o șiră de paie, a fost somat. A ripostat cu foc de armă, alergând spre șira de paie. Soldații au tras și ei. Ajuns la șira de paie și văzându-se înconjurat, s-a oprit și Dică l-a văzut cum și-a explodat o grenadă la piept. Povestea asta am auzit-o de la Văru Dică de mai multe ori și mi-a fost confirmată de mulți alții. De fiecare dată când termina povestea, i se umpleau ochii de lacrimi, se scula și pleca. Odată, mi-a spus că cea mai fericită perioadă din viața lui a fost cea pe care a petrecut-o alături de Gogu Puiu. Când l-am cunoscut mai bine, l-am înțeles și nu m-am îndoit de sinceritatea afirmației lui.

Dică era țăran simplu, cu câteva clase primare. Crescuse la oi și de la oi plecase când l-a urmat pe Gogu Puiu. Avea un simț al dreptății și al cinstei cum rar am văzut. Oricât de grandilocventă ar părea expresia, dar am convingerea că Dică Petre se născuse cu suflet de erou. După moartea lui Gogu Puiu, rămăsese ca orfan, și nevoia lui de a crede în cineva și a i se devota îl făcuse să se atașeze de Alecu. Nu cu supunere sau slugărnicie și nici cu manifestări sentimentale. Era foarte mândru și-și ascundea cu discreție sentimentele, într-un fel de a fi permanent ironic, sarcastic, chiar batjocoritor.

Pe Alecu îl cunoscuse la Canal. Lucraseră împreună la una din „Coloniile" Canalului și Alecu îmi povestea cum Dică, împingându-și roaba plină cu pământ până sus în vârful dealului unde trebuia s-o răstoarne, se oprea, se rezema în coarnele roabei și privea cu ochi pierduți în zare. Din acel loc se vedea satul lui și se putea distinge casa fetei pe care o iubea. Mi-aduc aminte că o chema Leanța.

La capătul fiecărui drum se oprea să privească, și tot șirul de deținuți care venea în urma lui cu roabele încărcate trebuia să se oprească și el. Gardianul observa stagnarea lucrului și în lagăr Dică suferea con-

secințele : bătaie și carceră. Acum vărul Dică fusese repartizat ca rulător la echipa noastră. Lucram cu Alecu la breșe de steril într-un abataj. Cum intram în mină și ne urcam în abataj, Dică trebuia să ruleze (transporte) roca sterilă rezultată din explozie, liberând mai întâi fundul breșei, pentru ca Alecu și cu mine să ne putem instala aparatul și furtunele, ca să începem perforatul. Această primă parte a rulajului o făceam toți trei împreună. Apoi, Alecu și cu mine ne apucam de perforat, iar Dică continua să debleieze breșa, încărcând cu lopata materialul steril în roabă și cărîndu-l în abataj, unde îl împrăștia pe jos, pentru a ridica astfel nivelul planșeului (și deci, a face accesibilă cerimea perforatorului care urma să mai exploateze un strat de minereu din filon).

Munca rulătorilor era una din cele mai grele, mai ales a celor care lucrau la minereu, fiindcă aceștia erau supuși unei presiuni permanente, pentru a alimenta rostogoalele, din care se încărcau vagonetii de pe galeria principală. Cei care lucrau la rulaj în breșele de rocă sterilă erau mai puțin supravegheați așa că puteau lucra într-un ritm mai suportabil, având posibilitatea să-și mai tragă sufletul.

Instrumentele rulătorilor erau : covățica, lopata și roaba. Covățica (un recipient din tablă groasă de fier) trebuia umplută cu mâna și apoi deșertată în roabă. Această operație, în poziție aplecată și ridicatul covățichii, încărcată de sute de ori pe zi, era o muncă istovitoare. Datorită celor de la Baia Sprie, mai experimentați ca noi, aproape toate covățicile care se găseau în mina de la Cavnic au dispărut din prima săptămână ; ascunse sau îngropate sub rambleu. Vinovații nu puteau fi găsiți, iar din lipsă de covățici încărcarea roabelor cu lopata a rămas singura posibilitate, ceea ce reprezenta, oricum, o muncă ceva mai ușoară.

Cât privește perforatul la breșele de steril, tehnica era următoarea : (Voi încerca s-o ilustrez și printr-o schiță.)

Primul grupaj de găuri pe care trebuia să le perforez purta numele de „einbruch", expresie împrumutată din germană, din vremea Imperiului austro-ungar. Existau mai multe feluri de einbruch : austriac, italian, unguresc etc. Pentru a nu intra în prea multe detalii, care nu-și au rostul aici, mă voi limita să dau explicații numai despre unul din ele.

În centrul peretelui de rocă trebuiau perforate șase găuri, dispuse pe două rânduri verticale (trei în stânga, trei în dreapta). Între găuri, de sus în jos (adică pe verticală), trebuia să fie o distanță de aproximativ 50 cm., iar între cele două rînduri verticale, o distanță cam de 80 cm. Aceste găuri se perforau oblic, adică : cele de pe rândul din stânga, oblic spre dreapta și cele de pe rândul din dreapta, oblic spre stânga, deci cu tendința ideală de a le face să se întâlnească două câte două în interiorul rocii. (Adică : primele două de sus între ele, următoarele două din mijloc între ele și cele două de jos între ele). Urmau apoi alte două găuri care trebuiau plasate în stânga și alte două, în dreapta celor două rânduri verticale, la mijlocul distanței dintre primele găuri și puțin mai spre exterior. Aceste găuri trebuiau perforate tot spre acel centru ideal din interiorul rocii, dar mai puțin oblic ca primele și se numeau găuri de ajutor. Toate aceste 10 găuri formau einbruchul.

Al doilea grupaj de găuri forma „coroana" și consta dintr-o serie de 10, 12, 15 găuri, care urmau să dea profilul breșei. Aceste găuri trebuiau să fie cât mai lungi posibile și perforate perpendicular pe peretele de rocă. Încărcatul găurilor și lungimea fitilelor Bickford erau calculate de artificieri în așa fel ca exploziile să se succeadă într-o anumită ordine. Pri-

melor șase găuri ale einbruch-ului li se puneau fitilele cele mai scurte, deci explodau primele și, prin felul în care aceste găuri erau perforate, rupeau și aruncau afară un prim miez din roca compactă. Urma explozia celor 4 găuri de ajutor ale einbruch-ului (prevăzute cu fitile mai lungi decât primele) care mai rupea niște felii din rocă, mărind golul rezultat din prima explozie.

Ultimele găuri care explodau, având fitilele cele mai lungi, erau găurile din „coroană", care prăbușeau restul de rocă spre interiorul care nu mai prezenta rezistență, din cauza golului produs de primele două explozii.

Abatajul în care lucram avea aer bun, bucurându-se de o ventilație naturală, iar temeperatura era potrivită. Munceam goi până la brâu iar când stăteam ne puneam cămășile.

După plecarea din abataj a primului schimb, se scurgeau vreo 2-3 ore până la sosirea schimbului următor, răstimp în care aveau loc împușcăturile (exploziile).

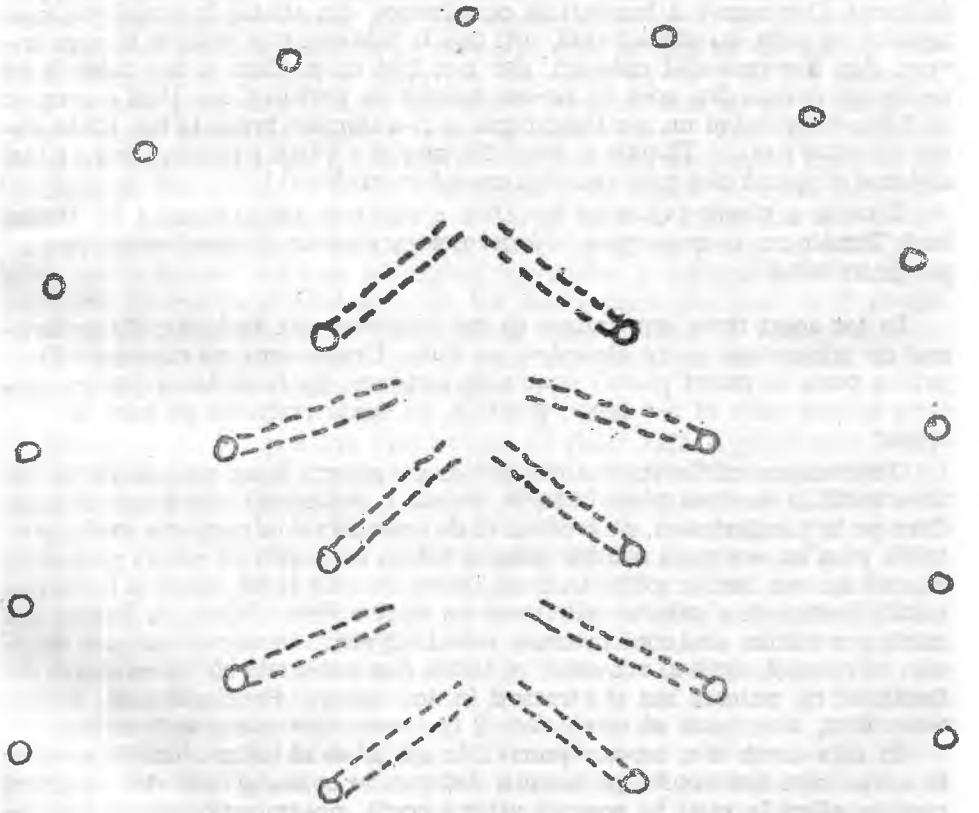

Aerisirea era destul de bună, deoarece până ce noi apucam să urcăm cu toate sfredelele la locul nostru de muncă, gazele toxice produse de explozie se împrăștiau aproape complet. Totuși, unii mai sensibili, cum era și cazul lui Dică, se resimțeau. Aveau amețeli și dureri de cap. Mi-aduc aminte de un episod care a făcut hazul întregului lagăr și al cărui erou principal a fost Dică. Ne-am trezit la începutul șutului cu Tămâie în ins-

pecție. Văzându-l pe Dică așezat și cu capul în mâini, l-a întrebat de ce nu se apucă de lucru. Dică i-a spus că are dureri grozave de cap și că se va apuca deîndată ce i se vor mai liniști. Pentru un moment, ni s-a părut că Tămâie dă dovadă de înțelegere, pentru că s-a suit pe grămada de rocă sterilă căzută în urma exploziei și a trasat cu o sapă un șănțuleț de-a curmezișul ei. Apoi i-a spus lui Dică că dacă evacuează sterilul din breșă până la dunga trasată de el, restul timpului până bate șutul îl autorizează să se odihnească și chiar să coboare pe galeria principală, unde era aer curat.

Cantitatea de steril indicată de Tămâie reprezenta vreo 3 ore de muncă. Tămâie a plecat iar noi am decis să punem mâna pe lopată și roabă, să-l ajutăm pe Dică să termine cât mai repede ca să poată pleca la aer curat pe galerie. Într-o oră treaba a fost gata și Dică își punea tocmai cămașa și se pregătea să coboare din abataj, când a apărut din nou Tămâie. Dică i-a spus că a rulat tot materialul până la locul indicat, dar Tămâie i-a spus că munca încetează cînd bate șutul și că până atunci să golească breșa de tot. Tămâie a plecat din nou, iar Dică s-a apucat cu îndârjire de lucru. Dar cum ? A început să care înapoi, din abataj în breșă, tot materialul pe care, cu atâta trudă, toți trei îl rulasem mai înainte în sens invers. Am încercat să-l calmăm, dar n-a fost chip. Cum și noi trebuia să ne facem norma din acea zi, ne-am apucat de perforat, iar Dică a muncit cu furie tot șutul și nu s-a lăsat până ce n-a umplut breșa la loc. Când către sfârșitul șutului Tămâie a venit din nou și a văzut isprava, Dică a ținut să-i mai și spună că-i pare rău că a crezut în cuvântul lui.

Tămâie a plecat înjurând iar Dică a stat trei zile la carceră. De atunci însă Tămâie nu se mai oprea la locul nostru de muncă, când venea în inspecție în mină.

În tot acest timp, continuam să mă întâlnesc, fie în lagăr, fie pe drumul de intrare sau ieșire din mină, cu Colea Ungureanu, cu care am sfârșit prin a pune la punct planul nostru de evadare. Ne hotărâsem pentru singura soluție care ni s-a părut posibilă, cu toate riscurile pe care le prezenta.

Observasem că la ieșirea din mină, pe galeria care pornea de la ultima corfă și mergea până la lagăr, exista o posibilitate de a ne ascunde. Cam pe la jumătatea ei, pe o distanță de vreo 20 m. (o porțiune unde, probabil, roca nu era prea solidă), galeria fusese căptușită cu ziduri pe pereții laterali iar sus fusese zidită în boltă. Între această boltă zidită și bolta naturală (cerimea) a galeriei rămăsese un spațiu liber. Odată, la ieșirea din mină, am rămas amândoi în urma celorlalți patru camarazi cu care urcasem în aceeași corfă și am cercetat locul. Am constatat că, cu oarecare dificultate, ne puteam sui și strecura în acel spațiu. Prea adânc nu ne puteam vârî, din cauză că după vreo 2 m., acest mic tunel se înfunda.

În alte două zile, ne-am potrivit în așa fel ca să ieșim ultimii din mină. În corfa care transporta pe ultimii deținuți se suiau și cei doi milițieni care se aflau la puț. În această ultimă corfă, ne-am suit ultimii trei deținuți din schimb și cei doi milițieni. Când am pornit pe galeria cu pricina (adică cu ascunzătoarea) spre lagăr, noi deținuții mergeam înainte iar cei doi gardieni în urmă. Am făcut de două ori traseul în aceste condiții, la interval de câteva zile, spre a observa dacă gardienii controlează la retragerea lor din mină, spațiul de deasupra bolții. La primul drum nici nu s-au uitat iar a doua oară, unul din ei a ridicat lampa în sus, fără

să se oprească din mers. Ne-am dat seama că, dacă cineva s-ar fi aflat în ascunzătoare, nu l-ar fi putut vedea. Era clar că era vorba de o delăsare în îndatoririle de pază, din cauza rutinei zilnice și de care aveam intenția să profităm. Totuși, riscul ca, tocmai în ziua în care noi aveam să ne aflăm în ascunzătoare, gardianul să aibă o recrudescență de vigilență, nu putea fi exclus. Ne-am hotărît să-l acceptăm !

Urma deci ca în ziua stabilită să ieșim din mină ca de obicei, cu una din corfele de pe la mijlocul transportului, pe galeria respectivă, să rămânem în urma celorlalți patru și să ne strecurăm cât mai în fundul ascunzătorii. Apoi să așteptăm până ce vor trece pe sub noi, spre lagăr, ultimii deținuți și cei doi gardieni și după ce lumina lămpilor lor va dispărea după primul cot al galeriei, să coborîm din ascunzătoare și să facem cale întoarsă până la puțul corfei. Ar fi urmat să urcăm până la suprafață, prin suitoarea care se afla de-a lungul casei corfei. Din momentul în care vom începe să urcăm prin suitoare, ne vom angaja în necunoscut. Nu știam ce ne va aștepta sus : ieșire la cerul liber ? Vreo poartă sau grilă ferecată ? Sau santinelă înarmată ?

Hotărîsem să ne încercăm totuși norocul, fiindcă numai de noroc era vorba. Discutând cu Colea, am fost amândoi de acord în privința celor trei surprize posibile, care ne-ar putea aștepta la capătul de sus al suitorii. Bineînțeles, mizam pe libertate, dar dacă nu va fi să fie, amândoi, fără ezitare, preferam ipoteza sentinelei, care va face uz de armă și va curma scurt aventura noastră, scurt și fără durere. Nu ne temeam decât de cea de-a treia posibilitate : ușa ferecată sau grila. Ceea ce ar însemna să fim prinși ca șoarecii în cursă și să cădem pe mâna administrației și pazei lagărului nostru. Ce ar urma ? O știam din alte cazuri de evadări nereușite, de la Canal și Aiud, când cei prinși de paza propriei lor închisori, au fost schingiuți îngrozitor și schilodiți în bătăi, de gardienii furioși la gândul propriei lor soarte dacă evadarea ar fi reușit. A rămas deci hotărît, că ne vom încerca norocul când va veni primăvara și va înverzi pădurea. Până atunci vom încerca să ne informăm despre situația de la ieșirea suitorii la suprafață.

Iarna era în toi și acum mai aveam de făcut față și problemei încălzitului barăcilor, cât și unei corvezi în plus la ieșirea din mină : curățatul zăpezii în curtea lagărului. Cota de lemne repartizată de Combinatul Minier nu ajungea la destinație (adică la barăcile noastre), decât în mică cantitate, fiind deviată spre clădirea administrației, care se afla în afara lagărului și spre locuințele ofițerilor și gardienilor. Prin decembrie ni s-a adus la cunoștință că lemnele pentru noi s-au terminat și că administrația a obținut de la direcția minei permisiunea să utilizăm pentru foc toate resturile de scânduri, stâlpi și traverse vechi și putrede din galerii. Așa că, la ieșirea din mină, fiecare din noi lua cu el cât putea duce, din aceste rămășițe putrede și îmbibate cu apă, care produceau mai mult fum decât căldură. Dar și această sursă s-a epuizat și, încet, încet, am început să strecurăm printre țăndările și putregaiurile pe care le căram sub braț și câte o bucată de lemn bun de lucru. După un timp, acest furt de lemne a fost mai bine organizat. Fiecare echipă de dulgheri lua traverse noi de cale ferată (aduse de la suprafață pentru a înlocui pe cele vechi și putrezite), le tăia în bucăți de 50-60 cm. lungime și fiecare din noi luam câte una sub braț la sfârșitul șutului. Traversele fiind din lemn de stejar crouzotat erau un combustibil ideal, ardeau

bine şi dădeau căldură mare. La început ne dădeam osteneala să dăm bucăţilor de traversă tăiată un aspect de lemn vechi, mânjindu-le cu noroi, pentru ca la intrarea în lagăr gardienii să nu-şi dea seama de proveniență. Din când în când, a mai fost prins câte unul din noi şi băgat la carceră, dar operaţia a continuat. Iarna însă a fost lungă şi grea şi au început să se termine şi lemnele administraţiei şi ale gardienilor. Din acel moment, furtul şi transportul de traverse pentru foc a luat alt aspect. Gardienii de la intrarea în lagăr închideau ochii la majoritatea deţinuţilor care treceau cu lemnul sub braţ şi se făceau că descoperă furtul numai la ultimii 40-50 de deţinuţi care pătrundeau în lagăr. Aceştia nu mai erau însă pedepsiţi, li se confiscau doar lemnele, care luau drumul sobelor de la clădirea administraţiei. Şi astfel, cu complicitatea tacită a gardienilor, care-şi luau tainul, ne-am încălzit tot restul iernii, spre paguba Combinatului Minier. Un aspect caracteristic de organizare şi „economie socialistă", adaptat la condiţiile specifice ale puşcăriei.

Puţine au fost zilele în care n-am avut căldură în baracă. Atmosfera din dormitor, însă, era departe de a putea fi imaginată de vreun om liber. După ce se făcea focul şi camera se încălzea, toate hainele noastre ude din mină şi întinse pe paturi atârnate în jurul sobei sau în cuiele din pereţi dădeau impresia că te afli într-o şatră ţigănească. Aburii care se degajau din haine înceţoşau încăperea şi aşa slab luminată de un singur bec. Mirosul cred că ar fi fost insuportabil, pentru orice om venit de afară. Pentru noi nu, căci nu-l mai simţeam. În această atmosferă şi cu toată oboseala după munca din mină, o dată cu dogoarea focului din sobă, revenea şi buna dispoziţie. Şi, până când totuşi, răpuşi de oboseală adormeam, se mai scurgea un timp în care pot spune că ceea ce domina era veselia şi voia bună. Dormitorul meu avea vreo 22 de paturi. Patul meu era lângă sobă. Deasupra mea dormea căpitanul Mitucă. Cum intrai pe uşă, în dreapta, în patul de sus dormea preotul Sebastian Popescu (zis Popa Scai), iar sub el, un avocat evreu, pe care (hazlie coincidenţă) îl chema Dascălu. „Popa şi Dascălu," cum le spuneam. Popa Scai, de care am mai vorbit, este cel care mi-a venit în ajutor, când ultima din cele trei perechi de ciorapi pe care le aveam s-a rupt şi a trebuit să trec la obiele.. Nu mai purtasem şi nu ştiam să mă încalţ cu ele. Era o adevărată ştiinţă să-ţi pui obielele în aşa fel ca nici să nu ţi se desfacă şi nici să nu te jeneze la umblat. Popa Scai m-a învăţat această tehnică. Tot Popa Scai era cel care îl tot iscodea şi ironiza pe Dascălu, care nu se bucura de prea multă simpatie şi nici de încredere. Trecutul lui ne făcea să-l considerăm dubios. Ca tânăr avocat, avusese idei de extremă stângă şi fusese chiar şi în echipa de simpatizanţi şi apărători ai Anei Pauker la procesul ei de la Craiova, înainte de război. În timpul războiului fusese trimis în lagărul de la Vapniarca iar după 23 August, reclamat de coreligionarii lui că în lagăr ar fi colaborat cu administaţia, fusese judecat şi condamnat (cred că la 20 ani) pentru „crimă contra umanităţii". Toate aceste antecedente nu pledau în favoarea unui om de caracter. Acum, provocat la discuţii de Popa Scai, ne declara că de ideile comuniste se lecuise. Cât priveşte atitudinea lui de „ciripitor" sau „turnător de la Vapniarca", cum spunea Popa Scai, iată versiunea lui : Administraţia militară a lagărului Vapniarca ceruse deţinuţilor să-şi numească un reprezentant din rândurile lor, prin care să fie transmise dispoziţiile, care să primească raţiile de alimente şi cele necesare internaţilor şi să răspundă de împărţirea justă a lor. Deţinuţii îl desemnaseră

pe el. Ne povestea cum contactul lui cu administrația fusese în avantajul camarazilor lui, deoarece reușise să obțină o serie întreagă de îmbunătățiri care le-au ușurat viața în lagăr. Când însă, într-o perioadă de câteva luni serviciile de aprovizionare militare din întreaga regiune au avut de suferit și n-au funcționat normal, alimentația de bază, atât a trupelor române, cât și a evreilor din lagăr, a constituit-o mazărea. Monofagia de mazăre timp mai îndelungat lipsește organismul de anumite substanțe (cred că este vorba de o vitamină, dar nu vreau să risc să fac o afirmație într-un domeniu pe care nu-l cunosc). După un timp cu această alimentație, au apărut primele semne : greutăți în mișcarea picioarelor, care au mers până la fenomene de paralizie a membrelor. Aceste simptome s-au semnalat numai în lagăr, deoarece trupa a reușit să-și mai procure și alte alimente din regiune. Când aprovizionarea și-a reluat cursul normal, fenomenele de paralizie au dispărut. După război, propaganda comunistă a speculat la maximum acest episod din viața lagărului de la Vapniarca, acuzând adminstrația că a aplicat acest regim alimentar în mod intenționat, în scopul exterminării internaților. Aceste acuzații au servit în procesul de crimă contra umanității, intentat conducerii lagărului, căruia îi căzuse victimă și Dascălu, judecat și el de Tribunalul Poporului.

Aici aș vrea să fac o paranteză, povestind o experiență personală în legătură cu așa-zisa mazăre furajeră. La ferma noastră din județul Mehedinți, cultivam o suprafață destul de mare cu mazăre, pentru hrana vitelor și porcilor. Din aceeași mazăre, când era verde, consumam și noi la masă. Mi-aduc aminte că acest sort de mazăre se numea „Victoria" și că dădea o mai mare producție decât alte sorturi, motiv pentru care era cultivată în scopuri furajere, fiind însă tot așa de bine comestibilă și pentru oameni. În anii aceia, cotele de produse care trebuiau predate rușilor, în baza convenției de armistițiu, făceau ravagii. Porumbul pentru hrana porcilor fiind insuficient, am început să le completăm alimentația cu mazăre din care aveam rezerve mai mari. Totuși, porumbul apropiindu-se de sfîrșit, am hotărît să-l întrebuințăm numai pentru porcii puși la îngrășat iar scroafelor cu purcei, care tocmai fătaseră, le-am dat numai mazăre. După o săptămînă, mare îngrijorare la grajduri : cei peste 100 de purcei, alăptați de scroafele hrănite exclusiv cu mazăre, nu se mai puteau ține pe picioare. Crezând că e vorba de vreo molimă, am chemat de urgență medicul veterinar. După ce s-a informat la fața locului și a aflat ce hrană primiseră scroafele, doctorul Sobinevschi a început să râdă de panica noastră și ne-a explicat povestea cu „monofagia de mazăre". Ne-a recomandat să reducem măcar la jumătate cantitatea de mazăre și să completăm hrana scroafelor cu porumb, orz și lucernă. După două zile, purceii erau sănătoși.

Cu toate că Dascălu se comporta ca un bun camarad și la muncă și în lagăr, nu i se acorda încredere totală. Popa Scai îl ironiza tot timpul iar vecinul lui din patul de alături, George Sarry, îi făcea tot felul de farse. Dascălu avea caracter bun și nu se supăra. Dascălu avea însă și un defect major pentru viața în comun pe care eram obligați s-o ducem : sforăia îngrozitor. Când începea să sforăie, reușea să trezească tot dormitorul. Dascălu îi spusese vecinului lui de pat, lui G. Sarry, să-l trezească de fiecare dată când sforăie, ca să se întoarcă pe partea cealaltă și să nu de-

ranjeze pe ceilalți. Dascălu însă, care în toate se manifesta ca un om normal și cu un sistem nervos echilibrat, după ce trecuse prin anchetă, prezenta și el, ca mulți alții, un reflex necontrolat : când îl trezeai, oricât de delicat ai fi făcut-o, sărea înspăimântat din somn, dând să strige. Cum în acea perioadă lucram în schimbul de noapte, când ne întorceam dimineața în lagăr, Dascălu se culca imediat. Majoritatea celorlalți din dormitor ne întindeam în paturi, însă nu dormeam. Ne mai coseam zdrențele și mai stăteam de vorbă. Sarry, care prinsese slăbiciunea lui Dascălu și era mereu pus pe șotii, se distra să-l trezească, spunîndu-i cu un aer serios că sforăie, chiar dacă nu sforăia. Dascălu sărea speriat din somn, se desmeticea, îi mulțumea lui Sarry, se întorcea pe partea cealaltă și adormea la loc. Iar G. Sarry, repeta din două în două minute figura, până se plictisea.

După vreo două luni de la sosirea noastră la mină, Dascălu ne-a câștigat încrederea și n-a mai fost șicanat. Iată împrejurările în care s-a produs această schimbare :

Administrația lagărului, nemulțumită de reprezentanții noștri din biroul tehnic și mai ales de avocatul Negrescu, pe care îl acuzau că favorizează deținuții în detrimentul intereselor producției, a hotărît să-l înlocuiască cu un alt deținut mai de încredere. Așa s-a făcut că, într-o zi, Dascălu a fost chemat la ofițerul politic, al cărui birou se afla la capătul barăcii în care era și sala de mese.

Cine era chemat la ofițerul politic, era din principiu suspectat, în afară de cazul că motivul era vreo anchetă sau comunicarea unei pedepse cu carceră. Ori Dascălu nu se afla în nici unul din aceste cazuri.

Toți cei din dormitor ne-am dus să ne aflăm de lucru în curte, pe lângă ușa și pe sub fereastra biroului politicului, în nădejdea de a surprinde ceva din ceea ce avea să discute cu Dascălu. Acesta din urmă însă, nici n-a apucat bine să intre în birou și să închidă ușa după el și cum a auzit propunerea politicului, a și deschis ușa iar și i-a răspuns ofițerului cu voce tare, în așa fel ca să auzim și noi :

— Domnule locotenent, eu am mai fost o dată reprezentantul deținuților pe lângă administrație și pentru asta sunt condamnat acum. A doua oară nu mai vreau să risc să fiu condamnat pentru colaborare cu administrația. Căutați-vă pe altcineva.

Pentru acest refuz, Dascălu a stat o zi la carceră, dar și-a câștigat stima noastră. „Acum pentru noi ești coșer !" i-a spus Popa Scai.

Bănuiesc că ofițerul politic, cercetând dosarele noastre în căutarea unui om care să colaboreze cu el, a găsit în antecedentele lui Dascălu, omul potrivit. În urma eșecului, administrația a renunțat la înlocuirea lui Negrescu și totul a rămas ca mai înainte.

O altă figură din dormitor era avocatul Farmache Menelas din Constanța, condamnat într-unul din procesele Canalului Dunăre-Marea Neagră. Foarte slab, cu o figură veșnic tristă și îngrijorată, care de altfel reflecta pesimismul lui permanent, Farmache se făcuse celebru prin câteva reflecții, făcute în liniștea dormitorului când toți ne culcasem.

Astfel, într-o noapte, când încă nu adormiserăm toți, l-am auzit spunând într-un oftat, cu vocea lui cu tremoluri :

— Nu..., mai scăpăm noi de-aici !

Totuși era citată și o concluzie „optimistă" a lui Farmache :

Într-o noapte din acea iarnă geroasă, când în dormitorul încălzit, cu aer greu și aburul ce ieșea din hainele noastre ude, nu se auzea decât focul din sobă și respirația celor care dormeau, iar afară răsunau cizmele sentinelei din prepeleac, care bătea din picioare ca să se încălzească, Farmache a exclamat :

— Tot mai bine deținut în lagăr, decât sentinelă în post !

* *
*

Într-una din aceste nopți s-a mai întîmplat o poznă. Dică Petre, vărul Dică, se afla tocmai la closet, când se făcea schimbul sentinelelor. Conform formulei consacrate, când se apropia echipa de schimb,, sentinela din post striga cât o ținea gura : „Cine vineeee ! ?“ Acest strigăt, cu toate celelalte răspunsuri și formule de recunoaștere, răsunau în liniștea nopții, fără să ne mai trezească din somn și fără să ne mai impresioneze ca la începutul detenției noastre. De data asta însă, schimbul sentinelei n-a mai trecut neobservat, pentru că la strigătul : „Cine vineeee !“, Dică a deschis geamul și a răspuns, strigînd printre gratii : „Americanii !“ Apoi s-a dus repede și s-a culcat. Dar n-au trecut nici cinci minute și s-a bătut alarma. Au năvălit în lagăr o sumă de gardieni și după un timp și Comandantul cu statul lui major de ofițeri. Erau în culmea excitației, nervoși și agresivi. Detectaseră că strigătul pornise din baraca noastră și și-au concentrat furia asupra noastră. Ne-au scos pe toți afară, s-a făcut apelul, ne-au numărat, ne-au pus să ne dezbrăcăm în ger și ne-au făcut percheziție. Alții au făcut percheziție în dormitoare, răscolind totul și deșertînd saltelele de paie. În același timp ofițerul politic a început să ne cheme pe rând în biroul lui pentru a ne ancheta și descoperi făptașul. După primii zece inși anchetați, a renunțat. Toți au spus că dormeau și că nu știau nimic. Tot ei întrebau nedumeriți ce s-a întîmplat, iar politrucul, neîncumetându-se să repete cuvântul strigat de Dică, le-a spus că un deținut „insultase“ organele de pază. Ancheta n-a dat nici un rezultat iar noi am pierdut jumătate de noapte de odihnă, ceea ce nu ne-a împiedicat să facem haz de trăznaia lui Dică și mai ales de nervozitatea pe care o provocase în rândurile administrației, de parcă într-adevăr veniseră americanii.

Într-una din zile, când am intrat cu Caranica, am fost afectați la un alt loc de muncă, deoarece în abatajul unde ne era locul, nu se putea lucra. Ce se întîmplase ? Perforatorul care lucra pe același loc cu noi, dar în celălalt schimb, în momentul în care fora o gaură în filonul de minereu, s-a trezit deodată că o forță extraordinară îi împinge sfredelul înapoi iar prin gaură țâșnește cu putere un jet de apă. Se mai întîmplase ca în timpul foratului să nimerești într-un gol din rocă (o geodă, în termeni minerești) în care se afla apă. În cîteva minute apa se scurgea și puteai continua lucrul. De data aceasta însă, apa n-a mai încetat să curgă timp de două zile și două nopți, întrerupând parțial lucrul și în abatajul respectiv și pe galeria principală de sub el, provocând o adevărată inundație. Șanțul de scurgere a apelor de pe galerie era prea mic pentru a drena cantitatea mare de apă care nu mai contenea, iar pompa de la puțul de apă, nu prididea s-o evacueze spre suprafață. Liniile de cale ferată au fost acoperite de apă iar vagonetarii au trebuit să-și continue munca în condiții mizerabile, împingînd vagonetii prin apă. Tămâie nu voia sub nici o formă ca evacuarea minereului să stagneze. În fine, după două zile, apa

din abataj s-a oprit și cea de pe galerii s-a scurs, lăsînd în urmă un strat de mâl alb ; de o albeață și fineţe la pipăit, ca smântâna. Era vorba de caolin de cea mai pură calitate. Împreună cu Alecu Caranica, ne-am reluat lucrul, continuând perforatul. În șutul următor, după explozii, când ne-am suit în abataj, nu ne mai puteam recunoaşte locul de muncă. În cerimea în care bătusem găurile cu o zi înainte, în loc să găsim ca de obicei după explozie un gol de circa un metru lungime și câteva tone de minereu prăbușite se deschidea acum o văgăună uriașă. În urma împușcăturilor, se prăbușise toată cerimea pe o lungime de vreo 18 m., descoperind o geodă enormă, o adevărată peșteră. Înălțimea geodei era de vreo 5-6 metri. Această grotă, perfect impermeabilă, conținuse toată acea cantitate de apă care inundase galeriile precum și o mare cantitate de caolin, care fusese și el antrenat de apă. Ceea ce a fost interesant de văzut au fost pereții geodei, care erau acoperiți în întregime cu cristale de gips. Cristalele de gips arată ca niște ace, cam de un milimetru diametru, incolore, transparente. Creșteau din pereții de rocă ai geodei, ca acele unui arici. Trebuie să spun aici că amatorii de „flori de mină" (termen general pentru toate cristalele ce se găsesc în mină) au dat năvală ca să pună mâna pe câte o bucată de rocă cu cristale de gips. Mulți deținuți adunau tot felul de cristale, pe care le ascundeau apoi în diverse locuri din mină în speranța că o dată eliberați vor putea să le recupereze, ca amintire, dar și pentru frumusețea lor. Mi-amintesc că cele de „barită", care erau foarte rare, erau și cele mai frumoase. Desigur că denumirile acestor cristale, pe care le aflasem și le învățasem de la inginerii mineri și geologii deținuți, acum, le-am uitat. Ceea ce nu voi uita însă niciodată este aspectul feeric al acestor geode, pe care le descopeream după împușcături. Mai toate aveau pereții căptușiți cu cristale de cuarț, peste care erau presărate tot felul de alte cristale de fel de fel de culori. Când în bezna minei ridicai lampa de carbit ca să luminezi geoda, toate aceste cristale cu nenumăratele lor fațete, scânteiau în toate culorile, ca o comoară de nestemate din basmele orientale. Toți amatorii de flori, desprindeau cu „țăncușa" (un fel de daltă) și cu ciocanul, câte o bucată de rocă, cu un fragment din această minune. Dar toate aceste mici comori, destinate să devină amintiri prin casele foștilor deținuți, au rămas în ascunzătorile lor. Mina și-a păstrat florile, fiindcă eliberarea noastră nu s-a produs decât ani de zile mai târziu și atunci, nu așa cum o așteptam noi. Dacă la „adevărata" eliberare, vor mai fi supraviețuitori dintre amatorii de flori de atunci, poate vor putea să-și recupereze amintirile. Dar nu numai deținuții strângeau „flori". Minerii civili, maiștrii, inginerii și chiar miliției vânau aceste flori cu pasiune, fiind cumpărate pe sub mînă de amatorii din orașele din regiune. Cum noi deținuții eram cei care ajungeam primii după împușcături la locurile de muncă, tot noi eram primii care descopeream florile, așa că cele mai frumoase piese dispăreau în ascunzători. În acele câteva cazuri în care am reușit să stabilim legături cu muncitorii civili, care ne dădeau informații politice (cum era cazul cu Șimi Rujinschi), ne arătam și noi gratitudinea, dăruindu-le flori de mină. Florile pe care gardienii le găseau asupra noastră sau la percheziţiile din lagăr erau confiscate.

Să revenim însă la locul nostru de muncă, unde în urma împușcăturilor se deschisese acea imensă geodă, cu cristalele ei de gips. Pe lângă acea plăcere de explorator pe care am avut-o cățărându-mă cu scara, cotrobăindu-i toate cotloanele și cercetându-i pereții acoperiți de cristale, geoda

ne-a mai produs și o altă bucurie : la sfârșitul lunii, am avut o depășire de normă de 140%, ceea ce ne-a adus ca salariu în mână, după toate reținerile (mâncare, cazare, încălzire, îmbrăcăminte, pază etc.) o sumă nemaiîntîlnită până atunci la Cavnic. Eu am primit un bon pe care scria : „112 lei". Alecu, care avea o încadrare mai mare, fiind perforator, a primit cu vreo 10 lei mai mult. Această performanță se datora sistemului de calculare a normelor la perforat. Perforatorilor nu li se putea măsura cantitatea de minereu pe care o producea fiecare în parte în decurs de o lună, așa cum se proceda la rulători, de exemplu, cărora li se ponta zilnic numărul de vagoneți încărcați. Perforatorului i se măsura la fiecare sfârșit de lună volumul excavării realizat prin explozii. În calculul normei noastre din acea lună, a intrat deci și volumul golului imens al geodei. Mulți au fost ajutați de întâmplare să-și poată realiza norma, dând peste geode, dar norocul pe care l-am avut noi cu geoda noastră uriașă a făcut senzație.

Voi încerca să explic pe scurt, cum se făceau aceste măsurători, luând exemplul cel mai simplu : perforatul la „înaintare" sau la „deschidere" de galerii (adică atunci când se perfora propriu-zis o galerie).

La sfârșitul lunii, în punctul unde te aflai cu perforatorul, în peretele lateral al galeriei se băteau trei găuri, care reprezentau un punct de reper numit „ștufă". Măsurându-se distanța dintre această „ștufă" și cea din luna precedentă, apoi, lățimea și înălțimea galeriei, se calcula volumul, care reprezenta realizarea ta pe luna respectivă. Am explicat toate acestea ca să pot arăta mai departe ce procedee ingenioase s-au inventat, pentru a putea ieși la sfârșitul lunii cu norma îndeplinită (și a nu suferi rigoarea represaliilor) care, de când venisem la Cavnic, crescuse neîncetat. Mă refer la toate subterfugiile la care se recurgea cu ocazia măsurătorilor lunare. Astfel, cu câteva zile înainte de măsurătoare, ștufa de la măsurătoarea precedentă era astupată cu buraje, în așa fel ca să nu mai poată fi observată și se băteau alte trei găuri cu câțiva metri mai înapoi. Se „muta" deci ștufa de la care pornea măsurătoarea și se cîștigau astfel câțiva metri în plus. La fel se proceda și la perforatorul de suitori, mutându-se ștufa mai jos. A rămas celebră pățania lui George Sarry, de la Baia Sprie. Fiind un băiat foarte solid și îndemânatic, se specializase în perforat de suitori, muncă extrem de grea, deoarece se fora vertical, în sus, și toată apa cu rumegușul de rocă îți curgea în cap, fiind astfel tot șutul ud până la piele. Trebuind să privești în permanență în sus, apa îți intra în ochi împreună cu toată acea pulbere de piatră, care provoca iritații, conjunctivite și uneori chiar leziuni. Pe lângă asta, la fiecare început de șut trebuia să construiești, împreună cu echipa de dulgheri, podul sau platforma pe care urcai apoi aparatul, coloana și sfredelele și de pe care urma să începi să perforezi. La fiecare sfârșit de șut, după ce artificierul venea și încărca găurile, totul trebuia dat jos și podul demontat.

După explozie, în șutul următor, rulătorii transportau materialul căzut, degajau locul și operația se repeta, construind din nou podul, de data asta mai sus, cu atât cu cât avansase forajul, ca să poți din nou perfora mai departe. La fel se proceda (montându-le și demontându-le de fiecare dată) și cu conductele de aer și apă, al căror traseu se lungea pe măsură ce lucrarea înainta.

George Sarry, care era tânăr și extrem de voinic, își făcuse reputația de bun perforator și, la Baia Sprie (după obiceiul mineresc), una din lucrările lui figura pe planul minei sub numele de „Suitoarea lui Sarry".

Era vorba de o suitoare care trebuia să lege două galerii (una jos și alta sus) la distanță foarte mare una de alta. Nu mai țin minte distanța care le separa, dar era vorba în orice caz de peste 20 m. Roca fiind extrem de dură, progresul era lent, suitoarea neavansând după fiecare împușcătură decât cu câte 20-30 de centimetri. Lucrarea a durat câteva luni, timp în care Sarry, pentru a-și asigura norma, „muta" ștufele la fiecare măsurătoare. Totul a decurs normal și, într-o bună zi, George Sarry a străpuns cu suitoarea lui în galeria superioară. Pe tot timpul lucrării își îndeplinise norma și chiar avusese depășiri ! Toată lumea era mulțumită. Și conducerea tehnică civilă a minei și administrația lagărului și G. Sarry. Și așa ar fi și rămas, dacă la niște verificări contabile și financiare, câteva luni mai târziu, nu s-ar fi adunat cap la cap toate măsurătorile lunare făcute la suitoarea lui Sarry. În urma acestui calcul, reieșea că suitoarea avea peste 35 de metri înălțime, ceea ce nu numai că depășea distanța de (să zicem) 20 de metri până la galeria de deasupra, dar ar fi însemnat să fi ajuns până la suprafață. Au urmat represaliile obișnuite : carcera. Când Sarry povestea mai târziu despre suitoarea lui nu-și mai amintea de ceea ce suferise, ci numai de partea hazlie a pățaniei. Chiar adăuga : „Mă mir că după calculul făcut nu m-au condamnat pentru evadare, din moment ce la 35 m. se afla suprafața și deci libertatea."

Când, după o vreme, administrația a prins de veste prin turnători despre procedeul „mutatului" ștufelor, a hotărît să schimbe sistemul de măsurătoare. Noile puncte de reper n-au mai fost marcate prin ștufe, ci l-au reprezentat rostogoalele. Rostogoalele erau (așa cum am mai explicat) acele găuri pătrate de 1 m. pe 1 m., forate vertical din galeria principală prin cerime până în abataj și prin care se arunca minereul exploatat. Pe planșeul abatajului, deasupra fiecărui rostogol, se instalau trei sau patru grinzi, încheiate la cele patru colțuri, întocmai cum se procedează la puțurile de apă de la țară. Pentru a preveni accidentele, gaura rostogolului astfel înălțată în abataj era acoperită cu o tablă de fier. De-a lungul abatajului, din loc în loc (la intervale neregulate) se aflau aceste rostogoale, care erau numerotate, începând de la suitoare.

Deci, după noul sistem, măsurătoarea se făcea pornind de la rostogolul nr. X, de la care începuseși perforatul la începutul lunii. Dar, și la această nouă formulă, deținuții au găsit posibilitatea de a înșela administrația pentru a-și asigura norma lunară, așa de greu de atins și așa de scump plătită în caz de nerealizare. „Mutau" rostogoalele ! Sau, mai exact spus, în ziua măsurătorii mutau cu câțiva metri mai înapoi grinzile încheiate de deasupra rostogolului propriu-zis, cel de la care urma să înceapă măsuratul. Apoi, peste gaura rămasă la nivelul planșeului puneau o altă tablă de fier, peste care presărau pietriș. Grupului de tehnicieni civili (inginer, pontator și maestru), însoțit de obicei de Tămâie, nu i-a trecut niciodată prin cap să ridice tabla pusă peste cheile de lemn mutate, spre a verifica dacă ele se află într-adevăr deasupra rostogolului. Echipa de deținuți, cărora li se făcea măsurătoarea, trebuia însă să stea în așa fel la trecerea grupului de tehnicieni, ca nu cumva să calce pe tabla pusă peste gaură. Riscul în acest caz n-ar fi fost numai că planșeul ar fi sunat a gol dacă ar fi călcat pe tablă și s-ar fi descoperit șiretenia, dar tabla ar fi cedat sub greutate, s-ar fi îndoit și respectivul s-ar fi prăbușit în gol. Nenumărate au fost invențiile pentru a înșela administrația la calculatul normelor, nu numai la munca de perforat, dar și la celelalte munci din

mină. Riscul de a nu îndeplini norma era mult mai mare decât cel de a fi prins cu înşelătoria. Pentru majoritatea deţinuţilor care aveau deja ani de puşcărie în spate, slăbiţi, istoviţi de regimul de muncă, mulţi fiind în vîrstă şi bolnavi şi cu rezistenţa fizică la limită, era o chestiune de viaţă şi de moarte să scape de pedepsele nesatisfacerii normei. În această luptă pentru supravieţuire, furtul la măsurători, solidaritatea dintre noi şi uneori sprijinul tacit al inginerilor sau maiştrilor civili au fost salvatoare.

Astfel, nu o dată, tehnicianul civil care la începutul lunii venea să stabilească duritatea rocii la locurile de muncă, duritate în funcţie de care se stabilea norma la perforat, ne-a favorizat. Iată cum se proceda : deţinutul era pus să perfareze o gaură în prezenţa inginerului sau maistrului, care cronometra timpul. Deţinutul avea tot interesul ca rocii de la locul lui de muncă să i se stabilească o duritate mai mare decât cea reală, pentru ca norma ce avea să i se ceară să fie cât mai mică. De aceea, în timpul cronometratului, făcea în aşa fel ca foratul să meargă cât mai încet. Pentru asta, instala coloana de aer comprimat pe care se sprijinea aparatul cât mai vertical, ca să nu împingă sfredelul înainte şi, chiar făcându-se că împinge în aparat cu pieptul, de fapt îl reţinea cu mâna. Tehnicianul cu cronometrul, om de meserie, remarca manevra deţinutului, dar în cele mai multe cazuri se făcea că nu vede. Cât priveşte pe Tămâie sau miliţianul care asista, ei nu-şi dădeau seama de nimic. În privinţa normelor era o controversă veche, care îşi avea originile la începuturile Băii Sprie, cînd au fost aduşi primii deţinuţi politici ca să lucreze în mină. În acea perioadă, în Aiud domnea de câteva luni un regim de înfometare cruntă. Oamenii ajunseseră nişte schelete ambulante, care rând pe rând intrau în ultima fază a distrofiei, când îşi făceau apariţia edemele şi caşexia şi se umflau, ţesuturile nemaieliminând apa. Era ultima consecinţă a lipsei de alimentaţie şi totodată stadiul final. Zilnic se semnalau 5-6 morţi. (După unii, media zilnică era de 8 morţi). Şi asta a durat luni de zile. Nu ştiu cine va putea să facă vreodată bilanţul. Părea să nu mai existe salvare şi disperarea ajunsese la culme.

Într-una din zile însă, a apărut în închisoare o comisie de la Ministerul de Interne, care le-a fluturat pe la nas acestor epave umane o licărire de speranţă. Posibilitatea unei reabilitări prin muncă, pe care regimul se gândea să le-o ofere în marea lui înţelegere, chiar pentru nişte „bandiţi", „trădători" şi „duşmani ai poporului" cum erau ei. Li s-a spus că, în condiţiile pe care le prevedea acest plan, era cuprins un regim de hrană şi cazare pe care şi-l puteau câştiga prin muncă. După ce li s-a spus că Ministerul nu înţelege să forţeze pe nimeni, au fost întrebaţi dacă cineva este dispus să se reabiliteze prin muncă. Cum pentru toţi deţinuţii era clar că dacă vor mai rămâne câteva luni în Aiud, în aceeaşi situaţie, vor pieri până la unul, toţi s-au declarat de acord. Aşa s-a obţinut acceptarea muncii „voluntare" ! Reprezentanţii M.A.I. le-au spus apoi că pentru început vor crea o „Colonie de muncă" cu titlu experimental. Va depinde de comportarea lor şi de felul cum vor lucra, pentru ca regimul să se convingă de sincera lor intenţie de reabilitare şi abia atunci va oferi tuturor deţinuţilor posibilitatea de a munci. Dacă experimentul nu va aduce această dovadă, se va renunţa la acest proiect şi deţinuţii vor continua să-şi execute sentinţele în penitenciare. Şi „experimentul" a început, la scurt timp după plecarea comisiei. Pentru început au fost selecţionaţi (din câte îmi amintesc din relatările celor care au făcut parte din acest

prim lot) 200 de deţinuţi, dintre cei a căror stare fizică dădea speranţe de refacere mai rapidă. Majoritatea erau legionari. Cu acest prim lot s-a făcut inaugurarea muncii în mină cu „braţe speciale", denumire sub care apăreau în scripte deţinuţii. Primele luni la Baia Sprie au depăşit toate speranţele şi chiar şi cei mai sceptici au prins nădejde în viitor. Cazare omenească în barăci noi, cu paturi şi aşternuturi curate, căldură, îmbrăcăminte şi tratament civilizat din partea administraţiei. Dar mai presus de toate, supraalimentaţie ! Cei din acest prim lot mi-au povestit cu lux de amănunte cum era viaţa la Baia Sprie la început, cum s-au refăcut fiziceşte şi cum totul îi îndreptăţea să aibă încredere în sinceritatea promisiunilor administraţiei. Când s-au deprins cu munca în mină, li s-a amintit că nu numai soarta lor va depinde de cum vor munci şi cât vor produce, dar şi a celor rămaşi în puşcărie. Dacă munca lor se va dovedi rentabilă, experimentul de la Baia Sprie va fi continuat, dacă nu, vor fi trimişi din nou la Aiud. Această alternativă a creat stimulentul. Zi de zi deţinuţii se străduiau să muncească mai bine, să producă mai mult. Pe măsură ce producţia creştea şi se realizau performanţe, creşteau şi normele. S-au organizat şi întreceri între cei mai buni perforatori deţinuţi şi cei mai buni perforatori civili. Au fost puşi să perforeze la fronturi alăturate (bineînţeles sub supravegherea gardienilor, pentru a-i împiedica să stea de vorbă). Au pornit la lucru odată şi la sfârşitul şutului a ieşit învingător deţinutul cu un număr record de găuri bătute. Dacă îmi amintesc bine, deţinutul se numea Gică Zotu. Era macedonean şi legionar. Realizarea lui a stabilit o nouă normă de lucru, nu numai pentru deţinuţi, ci, aşa cum s-a aflat mai tîrziu,şi pentru muncitorii civili. De teama reîntoarcerii la Aiud şi a spectrului foamei, efortul creştea, creştea şi norma, dar deţinuţilor li s-a părut că datorită muncii lor au obţinut şi primul succes : a mai fost adus un lot de la Aiud !

Şi munca a continuat în acelaşi ritm, până ce a venit şi reversul medaliei. Au apărut efectele muncii disperate : extenuarea şi căderea celor cu o constituţie fizică mai şubredă. Mina şi-a spus şi ea cuvântul : accidentele, toxicitatea şi lipsa de oxigen au afectat sănătatea majorităţii deţinuţilor. Treptat s-a deteriorat şi regimul alimentar şi s-a înăsprit şi tratamentul din partea administraţiei. Au reapărut pedepsele : carceră şi bătăi. Capacitatea de muncă a scăzut şi o dată cu ea şi randamentul. Numai normele au rămas aceleaşi : mari, aşa cum fuseseră stabilite în primele luni. Între timp, de la Aiud şi alte puşcării soseau periodic loturi după loturi de noi deţinuţi. Tot slabi, tot înfometaţi, dar care nu mai găseau acum la Baia Sprie regimul pe care îl găsiseră primii veniţi.

Situaţia era acum de aşa fel că era greu de apreciat, unde erau cele mai mari şanse de a rezista şi a scăpa cu viaţă : stând flămând într-o celulă de închisoare, dar fără să faci vreun efort, sau irosindu-ţi ultimele puteri, muncind până la extenuare în mină. Ultimilor trimişi la Baia Sprie nu li se mai dăduse posibilitatea să aleagă. Voluntariatul încetase. Asta era situaţia de la Baia Sprie unde numărul deţinuţilor se ridicase la vreo 1.500 când am ajuns eu la Cavnic. Dintre cei veniţi la mină cu ultimele loturi, când regimul deţinuţilor se înrăutăţise şi singurele lucruri care se menţinuseră erau normele foarte ridicate, care-i obligau la munci istovitoare, unii aruncau toată vina acestei stării de lucruri asupra primilor veniţi. Ei erau făcuţi răspunzători de ridicarea normelor, de stahanovism şi deci de colaborare cu administraţia la distrugerea fizică a deţi-

nuților. Și cum primii veniți la mină fuseseră în marea lor majoritate legionari, ei erau vinovații. Legionarii, la rândul lor, își justificau atitudinea din primele luni, spunând că scopul pentru care munciseră peste puteri fusese acela de a-și salva camarazii de la Aiud, sortiți acolo exterminării prin înfometare.

Cred însă că adevăraților vinovați trebuiesc căutați în rândurile vârfurilor partidului și Ministerului de Interne. Cei care la acea vreme aplicau ceea ce învățaseră la școala crimei, de la consilierii sovietici, și care adoptaseră metodele de lichidare a adversarilor, întocmai ca în Uniunea Sovietică. Părerea aceasta era și a majorității. Numai puțini erau cei care gândeau altfel și care într-adevăr făceau jocul administrației, încercând să semene discordia și neîncrederea între noi. Din fericire însă fără rezultat, solidaritatea noastră dovedindu-se mai puternică.

Între timp, și la Cavnic se perfectase fuziunea celor două loturi, cel adus de la Baia Sprie și cel cu care venisem eu de la Jilava. Cei peste 200 de deținuți, ajunseserăm să ne cunoaștem foarte bine între noi. Ne deprinsesem și noi cei aduși din Jilava cu munca în mină, cu viața din lagăr, învățasem din experiența celor de la Baia Sprie deosebirile dintre „cei noi" și „cei vechi" se estompaseră, încât formau acum un tot destul de omogen. Se legaseră prietenii, fiecare găsindu-și locul, grupându-se în mină, în lagăr și în dormitoare, după simpatii. Pe măsură însă ce eram puși de către administrație în fața unei noi măsuri, care urma să ne îngreuneze viața în lagăr sau munca în mină, solidaritatea noastră creștea, renunțam la micile noastre interese personale și egoiste și încercam să adoptăm atitudinea cea mai potrivită interesului general. Desigur că mai existau, ca în orice colectivitate mai mare, discuții contradictorii, mai ales pe teme politice, disensiuni și chiar adversități, dar nu de proporții atât de mari încât să înrăurească negativ atitudinea noastră comună față de administrație. În această luptă zilnică pentru supraviețuire s-au impus de la sine, din necesitatea de a ne apăra, niște reguli nescrise, pe care fiecare la respecta. Orice mijloc de a ne pune la adăpost, de a preveni sau atenua toate măsurile administrației care atentau la sănătatea și viața noastră era utilizat, cu condiția să nu dăuneze vreunui camarad. Tendința generală era să menținem un ritm de muncă la nivelul posibilităților fizice ale celor mai slabi, bolnavi și neputincioși dintre noi, care altfel ar fi fost primele victime, fie ale unui efort peste puterile lor, fie ale pedepselor administrației, fiindcă erau „codași". Acolo unde totuși deținutul nu putea fi ajutat să-și facă norma, se recurgea la un întreg șir de falsuri în rapoartele de muncă ale deținuților care dețineau posturi de maiștri, pontatori, doctori sau în biroul nostru tehnic. În ultimă instanță se recurgea, de comun acord, la ajustatul normelor celor cu depășiri în muncă, în favoarea celor care rămâneau sub normă. Toate aceste operațiuni comportau și riscul descoperirii lor, ceea ce făcea ca pontatorii sau cei din biroul tehnic să fie periodic în conflict cu administrația și de multe ori, ei erau pedepsiți și ocupau carcerile, acuzați de a fi favorizat câte un deținut. În mină, la muncă, spiritul de ajutor care domnea între noi dădea cele mai bune rezultate, gardienii neputând fi prezenți în permanență și peste tot. Mina devenise mediul nostru, aliatul nostru împotriva gardienilor, care nu o cunoșteau cum o cunoșteam noi și care în general se temeau de accidente, de prăbușiri și preferau să stea pe galeria principală. Nu o dată, când câte un gardian se aventura în abataj și se așeza să supravegheze câte

o echipă la muncă, unul din noi fără să fie văzut, arunca câte o pietricică în sus spre a o face să cadă lângă miliţian. Imediat, toată echipa, cunoscând jocul, îşi manifesta îngrijorarea şi privea cu teamă spre cerime. De cele mai multe ori, prăbuşirile erau prevestite de câteva pietricele care se desprindeau mai întâi din rocă. De aceea, gardianul nu mai aştepta urmarea şi se grăbea să plece la loc mai sigur, la corfă şi aşa scăpam de prezenţa lui.

Într-una din zile, când tocmai mă apucasem de perforat cu Alecu Caranica la locul nostru de muncă, ne-am trezit cu Mitică Ciubotaru (despre care am mai vorbit că venisem cu el de la Jilava) şi pe care toţi îl simpatizam. Mitică lucra la o breşă de steril, la vreo 100 de metri de noi, la capătul abatajului. Era ultimul loc de muncă şi între el şi noi nu mai lucra nici o echipă. Mitică venise să-l cheme pe Caranica, ca să-i spună că la locul lui de muncă se petrecuse ceva neobişnuit. Ne-am dus să vedem despre ce era vorba. În urma împuşcăturii, fundul breşei nu mai prezenta, cum era normal, un perete de rocă în care ar fi urmat să perforeze în continuare. Caranica, cu experienţă veche de la Baia Sprie, a înţeles imediat. Era vorba de cenuşă vulcanică presată, în care se putea săpa cu uşurinţă, fiind fărâmicioasă. În această masă sclipea ceva din loc în loc când luminai cu lampa. Scormonind cu o rangă, Alecu a scos la iveală şi prăvălit din lăcaşul lui din cenuşă, un bloc de galenă. Galena pură se găsea foarte rar şi numai în cantităţi mici. Producerea unui vagonet de galenă reprezenta norma pe aproape o lună. După ce ne-am consultat toţi patru, Mitică, Alecu, eu şi ajutorul lui Mitică, care era un băiat de încredere, am hotărât că secretul descoperirii trebuie păstrat. În nici un caz administraţia nu trebuia să afle că era vorba de cantităţi mari de galenă. Timp de câteva săptămâni, Mitică n-a mai lucrat efectiv, decât câteva minute pe şut. Doar timpul cât, cu câteva lovituri de sapă şi cu ranga făcută pârghie, disloca câteva blocuri de galenă. Cu această ocazie, mi-a fost dat să văd un bloc compact de galenă de mai bine de o tonă greutate. Blocurile erau aruncate pe rostogol, într-un vagonet special de pe galeria principală şi atribuite de pontatorul nostru, la fiecare două-trei zile, altui deţinut. Mulţi au avut în felul acesta norma asigurată, datorită faptului că Mitică a înţeles să împartă norocul descoperirii cu alţii. Comoara de galenă s-a epuizat după vreo lună, în care timp însă Mitică îşi atârna aparatul de perforat într-un cui şi-l lăsa să meargă în gol, pentru a fi auzit pe galeria principală. (Tămâie avea obiceiul să asculte de pe galeria principală, în dreptul fiecărui front de perforat din abataj, dacă aparatul funcţiona). Mitică îşi lăsa aparatul mergând şi venea la locul nostru de muncă, se culca pe spate pe o scândură şi tot restul şutului cânta cântece ţigăneşti de inimă albastră.

* *
*

Presiunile administraţiei asupra noastră pentru a produce tot mai mult, însoţite de toată gama de ameninţări, pedepse şi norme mereu mărite, şi-au atins apogeul, când, sub pretextul neîndeplinirii planului, am fost obligaţi să intrăm în mină şi Duminicile. Am muncit cam două luni fără nici o zi de întrerupere şi, deci, nemaiputându-se face nici inversarea schimburilor pe toată această perioadă, am rămas în tura de noapte. Chiar şi cei mai tineri şi mai de curând arestaţi începuserăm să ne resimţim din cauza efortului continuu. Se mai adăugau : efectele toxicităţii, care ne reducea pofta de mâncare, hrana fiind singurul lucru care ne mai întreţinuse până atunci puterile. Începeam să intrăm într-un cerc vicios, din care era greu de ieşit.

Muncă excesivă, în mediu toxic care ar fi cerut pentru menţinerea condiţiei fizice timp de odihnă şi hrană ! Or, ziua de odihnă fusese suprimată iar de hrănit nu ne mai hrăneam suficient din cauza intoxicaţiei cu gaze.

Nu mai ştiu exact cine a fost cel care a imaginat atunci un plan, pe care câţiva l-au pus în aplicare, nădăjduind că după un timp îşi va produce efectul, uşurându-ne munca, reducându-ne ritmul infernal şi dându-ne un mic răgaz ca să ne mai refacem. Pentru a-l înţeleege, va trebui să dau unele explicaţii prealabile :

Sfredelele care se întrebuinţau la perforat, prin utilizare şi reascuţire, se uzau treptat, devenind (aşa cum am mai scris în altă parte) din lungi, semilungi, apoi mijlocaşe şi în ultimă stare de întrebuinţare, brustare. În acest stadiu viaţa sfredelului lua sfârşit. Aceste sfredele se aflau într-un du-te-vino permanent între „lainerul" de la suprafaţă, unde erau ascuţite, şi mină. Pe acest circuit, pe care-l urmau prin toate galeriile minei, atât cele în care lucram noi, cât şi cele unde lucrau muncitorii civili, evidenţa lor nu era posibil de ţinut. Ideea planului de care am pomenit a pornit de la o conversaţie dintre un inginer civil şi inginerii noştri din biroul tehnic. De când se redeschisese mina de la Cavnic, o dată cu venirea noastră, exploatarea progresivă, galeriile şi abatajele avansând, numărul fronturilor de perforat crescuse mereu. Or, inginerii noştri, prevăzând crearea de noi locuri de perforat, aduceau aceasta la cunoştinţa inginerului civil, el trebuind să ceară din timp aprovizionarea şi repartizarea materialelor respective necesare : aparate de perforat, conducte, sfredele etc. În timp ce inginerul civil îşi nota datele, a făcut precizarea că nu va fi nici o problemă să obţină din timp majoritatea materialelor necesare, aparatele fiind primite din Uniunea Sovietică, iar conductele fiind fabricate în ţară. Prevedea însă dificultăţi la obţinerea oţelului de sfredele, care era suedez şi nu se mai importa suficient. În mare secret, apelându-se numai la perforatorii care prezentau toate garanţiile de încredere şi discreţie şi ai căror ajutori erau şi ei oameni siguri, s-a hotărât punerea în aplicare a planului, sugerat de vorbele inginerului civil. Au fost angajate în această operaţie şapte sau opt echipe de perforatori cu ajutorul lor, între care şi Alecu Caranica cu mine. Totul era foarte simplu, numai că riscul de a fi descoperiţi ne putea costa capul, fiindcă era vorba de un act de sabotaj, care, la acea vreme, aşa se plătea. Hotărâsem ca fiecare din noi, în fiecare şut, să îngropăm în rambleu câteva sfredele. La început, chiar noi care ne angajasem în această acţiune nu prea credeam că vom obţine vreun rezultat. Şi nici n-am obţinut vreunul, mai bine de o lună de zile. Devenise o chestiune de rutină ca la sfârşitul şutului să îngropăm cele câteva sfredele. O făceam automat. Într-o bună zi însă, la intrarea în mină, echipele de perforatori n-au mai găsit destule sfredele la ieşirea din corfă la locul obişnuit de unde şi le ridicau. Li s-a spus să facă economie, căci n-au fost încă aduse de la ascuţit, lucru ce se mai întâmplase. Dar şi a doua zi, şi în zilele următoare, situaţia a fost aceeaşi. Până la urmă, succesul nostru a fost deplin. Tot timpul cât am stat la Cavnic, s-a resimţit lipsa de sfredele. Din când în când, au mai apărut în cantitate suficientă, dar după o vreme iar se împuţinau, căci noi continuam să îngropăm cota zilnică. Îngropam mai puţin ca la început şi cu mai multă prudenţă, dar am continuat. Efectul sabotajului s-a făcut simţit treptat. Mai întâi, sub o supraveghere mai strictă a lui Tămâie şi a gardienilor, a trebuit să facem „economie" cum ni se cerea, utilizând sfredelul până la uzura totală a vârfului. După câtva timp, economia n-a

mai servit la nimic, deoarece sfredelele, chiar consumându-le la maximum, nu ne mai ajungeau ca să batem numărul de găuri cerut de normă. Deci, lucram mai puțin, rămâneam sub normă, dar nefiind din vina noastră, nu mai eram pedepsiți. Acum protestam noi că nu ni se dădea posibilitatea să muncim ca să ne îndeplinim norma. A mai trecut un timp și s-a luat măsura suspendării lucrului la unele fronturi de perforat, considerate mai puțin importante. Pe scurt, noi lucram mai puțin și nu mai eram pedepsiți, dar asta însemna totodată : găuri mai puține, explozii mai puține, minereu mai puțin. Toată energia lui Tămâie se concentra asupra rulătorilor și vagonetarilor, pentru a satisface planul, evacuând spre suprafață numărul de vagoneți cerut zilnic. Un timp a reușit, dar încet, încet, toate grămezile de minereu care se mai aflau în mină s-au epuizat. Ultimele rezerve vechi de minereu au fost evacuate, încât abatajele păreau măturate. Așa s-a ajuns la ultimul efect al lipsei de sfredele : se evacua zilnic spre suprafață tot minereul produs de exploziile din șutul respectiv, ceea ce nu mai reprezenta însă numărul de vagoneți prevăzut de plan. Totodată, asta înseama, însă muncă mai puțină pentru rulători și vagonetari, care nici ei nu mai sufereau represaliile pentru neîndeplinirea normei. Și așa s-a ajuns la un ritm de muncă mai suportabil și la eforturi mai puțin extenuante, care pe majoritatea ne-au ajutat să rezistăm mai departe. Despre această acțiune, nu cred că au știut mai mult de 20-25 de inși.

Administrația n-a avut nici cea mai mică bănuială în privința acțiunii noastre, fiind convinsă că lipsa de sfredele s-a datorat uzurii lor normale și imposibilității Combinatului Minier de a asigura reaprovizionarea.

În arsenalul de măsuri represive, pe care administrația ni le aplica în legătură cu munca, se mai afla o gamă întreagă în legătură cu disciplina, cu măsurile de securitate și mai ales în legătură cu... nimic. Adică, cu intenția clară de a ne șicana în permanență. Probabil cu scopul de a ne timora și a ne face cât mai docili. Efectul, însă, era exact opus. Noi deveneam tot mai refractari, tot mai îndârjiți, pe măsură ce se întețeau măsurile absurde și inumane. Ni se cerea, de exemplu, ca în curtea lagărului să nu circulăm decât în pas alergător, atunci când plecam din baracă spre sala de mese sau la duș, sau la cabinetul medical. Noi continuam însă să mergem în pas normal, cu toate răcnetele gardianului, care, fie se mulțumea să aleagă la întâmplare unul sau doi deținuți și să-i bage la carceră (pe toți n-avea cum să ne bage), fie renunța să observe că nu respectăm ordinul. Sau ni se cerea, ca de câte ori trecem pe lângă un „cadru" (expresia lor pentru gardian sau ofițer) să ne descoperim. Rezultatul : nu mai purtam bonetă sau căciulă. Observând stratagema, s-a dat ordin să salutăm cu formula : Să trăiți, Domnule Sergent (Plutonier sau Locotenent, după caz). Atunci am început să-i ocolim la distanță, pentru a nu fi nevoiți să-i salutăm. Dar dacă totuși treceam pe lângă vreun gardian fără să-l salutăm și eram interpelați, pretindeam că nu l-am văzut.

Era o permanentă confruntare de uzură, la care unii gardieni renunțau iar alții treceau la represalii, obligându-ne să facem tot felul de corvezi : să spălăm pe jos în dormitoare (chiar dacă era curat), să spălăm geamurile, să ne scoatem așternutul și păturile în curte și să le scuturăm etc., etc. Aproape săptămânal se făcea câte o percheziție (tot inutilă), ceea ce echivala de fapt cu un fel de vandalism. Eram scoși în curte și în timp ce o parte din gardieni ne făceau percheziție corporală, rupându-ne cusătu-

rile şi petecele de pe haine, pasă-mi-te să n-avem ceva ascuns, alţii răvăşeau totul prin barăci, având grijă să golească de paie câte două-trei saltele în fiecare dormitor. După percheziţie, tot restul timpului liber până la intrarea în mină, eram apoi ocupaţi cu refăcutul ordinei în dormitoare, cu măturatul şi spălatul pe jos şi cu cârpitul şi peticitul hainelor. Intenţia era să nu ni se dea nici o clipă de răgaz şi totuşi reuşeam să ne strecurăm prin toate aceste şicane şi, în momentele de acalmie, viaţa noastră comună îşi regăsea cursul normal. Câţiva gardieni se dovediseră a fi mai înţelepţi sau mai binevoitori. În timpul serviciului lor, nu se osteneau să ne facă viaţa mai amară. Stăteau pe lângă poarta de acces în lagăr şi nu intrau în activitatea obişnuită răcnind ordine şi înjurând, decât când îşi făcea apariţia vreun ofiţer. Pentru noi, răcnetele gardianului erau semnalul de alarmă că vine cineva în inspecţie şi, ca prin farmec, majoritatea dispăreau în dormitoare (administraţia nu vedea cu ochi buni statul de vorbă în curte, în grupuri), unii ne făceam că măturăm, alţii că spălăm, dând astfel impresia că gardianul îşi făcuse datoria şi ne pusese la tot felul de corvezi. Cu timpul, câţiva din aceşti gardieni, care nu ne făceau mizerii, au înţeles că nu vrem să le creăm dificultăţi cu superiorii lor şi că înţelegem să ne arătăm recunoştinţa în acest fel. În mod tacit, s-a stabilit un fel de acord şi amândouă părţile erau mulţumite. După trecerea inspecţiei, gardianul îşi vedea din nou de treabă la camera de gardă de la poarta lagărului şi ne lăsa în pace. Acest început de încredere care s-a stabilit între noi şi câţiva dintre gardieni a mai dat cu timpul şi alte roade, de care voi pomeni mai târziu. În schimburile acestor gardieni ca şi serile, după închidere, când eram număraţi şi încuiaţi în barăci, cu toată oboseala muncii din mină, mai trecea mult până ce istoviţi, adormeam. Se înfiripau discuţii de tot felul : se discuta politică, se depănau amintiri din libertate şi din diferitele închisori prin care trecuserăm fiecare. Cei cu memorie bună recitau poezii iar cei cu voce cântau cântece din acel folclor al închisorilor, care se transmitea din gură în gură, de la o generaţie la alta de puşcăriaşi. Versurile lui Radu Gyr, Nichifor Crainic şi ale multor altora, toate opere inedite din închisori, ne încântau, ne înduioşau sau ne răscoleau sufletul.

Cu cât eram mai chinuiţi fizicește, mai istoviţi şi împinşi spre un stadiu de abrutizare de animal de muncă, cu atât părea să crească sensibilitatea sufletească. Aş spune că se producea un proces de înnobilare a fiinţei umane. Cei care n-au evoluat aşa în închisoare, au decăzut la nivelul dorit şi urmărit de administraţie. Instinctul de conservare al animalului a început să le fie călăuză spre a-şi salva viaţa cu orice preţ. S-au străduit prin orice mijloace să se pună la adăpost de foame, de frig şi de suferinţă fizică. Egoismul le-a crescut la paroxism, nemaiţinând seamă decât de fiinţa lor ; au trădat legea solidarităţii şi eliminaţi fiind ca nişte corpuri străine din comunitatea deţinuţilor, au fost izolaţi de ea şi s-au înrăit şi mai tare. Lipsiţi de dragostea frăţească a celorlalţi şi de orice sprijin moral, s-au prăbuşit curând şi fizicește, dacă n-au apucat înainte de sfârşit să cadă pe ultima treaptă a dezonoarei, colaborând cu administraţia.

La cântecele de închisoare se adăugau şi cele aduse din stepele Rusiei, de cei care, înainte de a cunoaşte temniţele româneşti, mai făcuseră şi experienţa lagărelor sovietice de la Orank, Vorcuta, Marlisk şi Magadan.

În mină, pe drumul de intrare şi ieşire, luasem obiceiul să cântăm în cor „Imnul minerului", cântec de pe vremuri al minerilor, sub actualul

regim, interzis. În cântec se vorbea de munca grea a minerilor care trudeau în subteran. Acum, sub regimul „muncitorilor", nu se mai putea vorbi de chinul muncii din mină, ci doar de elanul și bucuria cu care se avântau muncitorii în galerii.

CRĂCIUNUL 1952

Noaptea de Crăciun am petrecut-o în mină. În închisori, atât sărbătorile noastre (religioase sau naționale), cât și sărbătorile oficiale ale regimului erau marcate de o vigilență mărită din partea administrației. În preajma Crăciunului, a Paștelui și înainte de 10 Mai, ca și în zilele premergătoare lui 23 August, 1 Mai sau 30 Decembrie, se perindau tot felul de indivizi de la Ministrerul de Interne, în civil sau în uniforme, care convocau în ședințe nocturne toate cadrele penitenciarului, după care, pe toată durata sărbătorii respective domnea un fel de stare de alarmă. Prima măsură era izolarea în celule separate și cu lanțuri la picioare, a celor câțiva deținuți considerați mai periculoși. Gradul de periculozitate era stabilit după datele din dosarele lor penale sau după cum se aflau încondeiați în caracterizările din dosarele ofițerului politic, pentru comportarea lor în detenție. Urma o percheziție generală, care depășea în sălbăticie pe cele obișnuite, periodice. Mâncarea era de obicei o ciorbă chioară, ostentativ mai proastă decât până atunci. Posturile de pază de pe gardul sau zidul incintei închisorii sau lagărului erau dublate. Plimbarea în curte a deținuților era suspendată. În interiorul lagărului sau pe celularele puștcăriilor, gardienii, și ei dublați ca număr, erau mai excitați și mai nervoși ca de obicei, căutând să ne provoace în toate chipurile. Pentru cel mai mic pretext de insubordonare se aplicau pedepse cu carceră sau bătaie, după epocă. În noaptea respectivă se făcea întotdeauna un exercițiu de alarmă. Se trăgeau focuri de rachete deasupra Penitenciarului, iar deținuții erau obligați să se culce pe jos în celule cu fața la pământ și cu picioarele spre ușă. Cu trecerea anilor, ne-am obișnuit și cu acest ritual de sărbători, care se desfășura uneori cu mici variațiuni, dar după același tipic. Din povestirile celor mai vechi, reținem o variantă petrecută de un 23 August, la Aiud. În obișnuita defilare organizată cu această ocazie în oraș, coloanele de demonstranți au fost îndreptate spre închisoare, scandând două lozinci cu totul inedite. Demonstranții au fost puși să strige : „Unde sunt americanii ?" și tot ei răspundeau : „S-au ascuns ca șobolanii !" A doua o scandau așa :

„Cei ce zac în închisori,
Sunt banditi și trădători.
Moartea lor ! Moarte lor !"

După cum vedeți, luase naștere și un folclor M.A.I. Și în lagăr la Cavnic, de Crăciunul 1952, am avut parte de același teatru : alarmă, percheziție, mâncare proastă, izolarea câtorva camarazi. Când am intrat însă în mină, în galeriile întunecate care ne deveniseră prietene, toată mina a început să răsune de colindele pe care le cântam. Mai ales vocile preoților, printre care a lui Popa Scai sau basul extraordinar al unui legionar ardelean, pe nume Ciumău, cutremurau galeriile. Când am ieșit din corfe la orizontul 200 unde lucram noi, din cerime atârna o creangă de brad, împodobită cu

panglici colorate. O puseseră acolo artificierii civili. Pe măsură ce corfele descărcau deținuții, creștea numărul vocilor din corul condus de Popa Scai. Mai bine de o jumătatee de oră, nimeni n-a plecat la locul lui de muncă și s-au cântat colindele cunoscute de tot românul, dar și cele cunoscute numai de lumea închisorilor.

Cei doi gardieni de la corfă au schițat gestul de a interveni și a ne face să ne ducem la locurile noastre de muncă. Au și dat niște ordine în acest sens, dar vocile lor au fost acoperite de glasul corului care, sub bolta înaltă de la corfă, tuna amplificat ca sub cupolă de biserică. Nimeni nu i-a băgat în seamă și, impresionați probabil și de numărul nostru, și de atitudinea noastră hotărâtă de a nu ceda, au socotit că e mai bine să renunțe. Numai după ce ne-am epuizat repertoriul, ne-am împrăștiat pe galerii către abatajele noastre, cântând în continuare pe grupuri, colindul lui Radu Gyr „O ce veste minunată", pe care îl redau mai jos :

A venit și-aici Crăciunul
Să ne mângâie surghiunul.
Cade alba nea
Peste viața mea,
Peste suflet ninge.
Cade alba nea
Peste viața mea
Care-aici se stinge.

Tremură albastre stele
Peste lacrămile mele.
Dumnezeu de sus
În inimi ne-a pus
Numai lacrămi grele.
Dumnezeu de sus
În inimi ne-a pus
Pâlpâiri de stele.

Numai temnița posacă
A-mpietrit sub promoroacă.
Stăm în beznă grea,
Pentru noi nu-i stea,
Cerul nu s-aprinde.
Pentru osândiți,
Îngerii grăbiți
Nu aduc colinde.

O, Isuse, împărate,
Iartă greșeli și păcate.
Vin-să-nchini ușor
Rănile ce dor.
Visul mi-l descuie.
Noi Te-om aștepta,
Căci pe crucea Ta
Stăm bătuți în cuie.

Maica Domnului Curată,
Ad-o veste minunată,
Înflorească-n prag
Zâmbetul Tău drag
Ca o zi cu soare.
Zâmbetul Tău drag
L-aşteptăm în prag
Noi, din închisoare.

Peste fericiri apuse,
Tinde mila Ta Isuse.
Cei din închisori
Te aşteaptă-n zori
Pieptul lor suspină...
Cei din închisori
Te aşteaptă-n zori
Să le-aduci lumină.

De lucrat, n-am lucrat mai nimic în acea noapte de Crăciun, dar nici n-a venit nimeni să ne forţeze, nici măcar zelosul Tămâie. Abia când ne-am întors la suprafaţă, au încercat să ne plătească poliţa. Gardienii de la corfă sau poate vreunul din turnători a raportat cele întâmplate şi, pe lângă o serie de mizerii cu percheziţii şi corvezi, ofiţerul politic a pornit o anchetă pentru a descoperi „instigatorii", care însă s-a soldat cu un eşec. Concomitent, s-a anchetat şi printre minerii civili, pentru a-l descoperi pe cel care atârnase cetina în mină. Şi aici au dat greş. Informaţia despre ancheta printre muncitorii civili am obţinut-o de la prietenul nostru Şimi Rujinski, artificierul. Dar în aceeaşi noapte de Crăciun, în timpul cât schimbul nostru era în mină, la suprafaţă, în lagăr, se mai întîmplase ceva.

Căpitanul Tudoran, comandantul lagărului, fusese în acea seară la cârciuma din sat. Se îmbătase, ceea ce se pare că făcea destul de des, şi se luase la harţă cu un localnic. Cum purtătorii de uniforme M.A.I. nu se bucurau de simpatia populaţiei, cearta degenerase foarte repede într-o încăierare, din care căpitanul Tudoran abia scăpase cu viaţă, maramureşenii fiind dintotdeauna renumiţi pentru iuţeala cu care scot cuţitul. Cu viaţă scăpase, dar nu teafăr. Cu epoleţii rupţi şi uniforma sfâşiată, lovit la faţă, în fugă, îşi pierduse şi chipiul. Încă ameţit de băutură şi furios, venise direct la lagăr, cu gândul să se răzbune pentru ruşinea şi umilinţa suferită, pe nişte oameni lipsiţi de apărare.

În barăci, schimbul de zi dormea. Singurii trezi erau cei cinci sau şase bucătari, care pregăteau mâncarea pentru noi, cei care urmam să ieşim din mină şi deţinutul de la sala de duşuri, care, tot în aşteptarea noastră, încălzea apa în cazan. Pe cel de la duşuri îl chema Roşeală. Era fost poliţist. Dintre bucătari nu-mi amintesc decât de Ilie Vătămanu şi Ion Cojocaru, amândoi din Vrancea. Ei au căzut victime furiei oarbe a comandantului. I-a scos răcnind în curtea lagărului, i-a obligat să se dezbrace în cămaşă şi izmene şi le-a ordonat să se culce pe burtă în zăpadă. Apoi a început să-i lovească cu cizmele pe unde nimerea. Lui Roşeală i-a rupt o coastă. Când obosea, se oprea să mai răsufle şi apoi iar începea. Dezlănţuirea furiei a durat cam o jumătate de oră, deţinuţii fiind obligaţi să stea dezbrăcaţi şi culcaţi pe zăpadă, până când în fine, satisfăcut şi gă-

făind, căpitanul a părăsit lagărul. Afară era un ger de ți se lipeau nările. Când am ieșit noi din mină, la bucătărie nu se mai întorseseră decât doi bucătari, și ei loviți și cu urme de sânge pe față. Ceilalți și Roșeală erau internați în infirmerie și Mache (Dr. Miltiade Ionescu) se ocupa de ei. Doi dintre ei au făcut congestie pulmonară și au rămas mai multă vreme internați, până s-au pus din nou pe picioare. Ceea ce se întîmplase la cârciuma din sat am aflat tot de la Șimi Rujinski.

* *
*

Cu toată iarna lungă și grea, al cărei sfârșit nu se întrevedea încă, continuam la fiecare două, trei zile, să mă duc la locul de muncă al lui Colea Ungureanu., ca să vorbim despre planul nostru. Elemente noi nu mai interveniseră, planul nu mai suferise nici o modificare. Nu făceam decât să-i trecem de fiecare dată, în revistă, toate detaliile. În drumul meu spre locul lui Colea, treceam prin dreptul altor doi deținuți, care lucrau ca rulători la o breșă de steril. Unul din ei, Falovege Dionisie, ungur din Ardeal și iehovist, om blând și cumsecade, era ca toți din secta lui un fanatic al muncii. Cu iehoviștii am avut mult de furcă, din cauza acestei apucături. Munceau cu convingerea că munca fusese hărăzită de Dumnezeu omului, pentru a-și ispăși păcatele și era imposibil să-i faci să înțeleagă că prin munca forțată la care eram supuși, se urmărea exterminarea noastră. În zadar li s-a spus că, depășind normele, nu făceau decât să se asocieze la această operă de distrugere a noastră și implicit deveneau astfel colaboratori ai administrației la această crimă. Neobținându-se nici un rezultat cu acești oameni cinstiți și bine intenționați, dar mărginiți, mai toți au fost afectați la muncile de rulători și vagonetari, unde norma era stabilită pentru întreaga echipă și în felul acesta nu se puteau remarca stahanoviștii, iar realizările lor se împărțeau între toți. Împreună cu Falovege Dionisie, lucra Dan Cernovodeanu. Băiat inteligent și cultivat, fusese ales din liceu, ca să facă parte din clasa Regelui Mihai. Cu toată comportarea lui demnă și distantă față de administrație, ajunsese să-și alieneze simpatia de care se bucurase la început. Și despre el se zvonise că era homosexual, ceea ce, ca unul păzit, contestam energic, combătând pe cei care cu atâta usurință bârfeau și răspândeau calomnii asupra unor oameni, fără a avea dovezi. Eram convins că i se scosese această vorbă, ca și în cazul meu, fiindcă era tot timpul în compania lui Mitucă. Știam însă că Dan Cernovodeanu era foarte interesat de informații și că Mitucă îl punea la curent cu tot ce afla de la Șimi Rujinski. După un timp însă s-a dovedit că versiunea care circula pe seama lui era întemeiată. Dan se împrietenise cu un tânăr ceangău, care fusese arestat în timp ce-și făcea stagiul militar. Chipeș la înfățișare, Toth, care venise cu mine de la Jilava, era un băiat simplu și nu prea inteligent. Ne-a mirat această prietenie între doi oameni care nu aveau nimic comun și nu vedeam ce afinități i-ar fi putut apropia. După o vreme însă, natura legăturii lor n-a mai prezentat nici un dubiu. S-au mutat în aceeași echipă de lucru și în mină au fost surprinși de mai multe ori în atitudini fără echivoc. La început, în afară de repulsia firească, care ne-a îndepărtat de ei, nimeni nu le-a spus nimic. Cam toată lumea a adoptat formula : Treaba lor ! Cum însă, pe zi ce trecea, Cernovodeanu își pierdea controlul celei mai elementare discreții și pudori (chiar dacă patul lui din dormitorul unde stătea era într-un colț), a ajuns să depășească limita toleranței celorlalți.

Iar în curtea lagărului... umblau ca doi îndrăgostiți. Unii începuseră să-i spună Dana. Situația ajunsese intolerabilă, riscînd să ajungă la urechile administrației, care atât ar fi așteptat, să bată monedă pe acest caz izolat și să arate halul de decadență morală a „dușmanilor de clasă" și „dușmanilor poporului". Într-una din zile, fiind liberi în curtea lagărului, în grupul în care mă aflam, se discuta tocmai cazul lui Dan. Se ajunsese la concluzia că trebuia evitat cu orice preț ca administrația să afle ceva. Dar cum, când lucrul devenise așa vizibil ? Unul a emis părerea că ar trebui să i se spună lui Dan punctul nostru de vedere, căci din moment ce nu mai păstra discreția, nu mai era „treaba lui", ci devenise „a noastră, a tuturor". Toți eram de acord că ar trebui să i se spună, dar când a fost să se treacă la fapte, fiecare refuza s-o facă, misiunea fiind penibilă. În acel moment a venit la grupul nostru Comandorul de marină Romeo Snaidero, iubit de toți pentru firea lui veselă și binecunoscut pentru expresiile marinărești și din lumea interlopă a portului, pe care se distra să le întrebuințeze. S-a informat despre subiectul discuției noastre, a fost pus în temă și a aflat că ne codeam să stăm de vorbă cu Dan. La care, Romică Snaidero, spontan ca de obicei, ne-a spus : „Lăsați măi băieți că-i spun eu mai pe departe și-n mod delicat"." Apoi s-a întors și l-a interpelat pe Dan, care tocmai trecea la câțiva pași de noi. Dan s-a apropiat și Romică, cu cel mai firesc ton amical, l-a întrebat : „Ascultă măi Dane, e adevărat ce-am auzit, că suferi de bătaie de c.....t" ? Cum a mai decurs conversația și dacă a mai continuat, n-am mai știut nici unul, fiindcă de rușine și ca niște lași ne-am împrăștiat toți ca potârnichile. Misiunea diplomatică a lui Romică Snaidero sau poate „delicatețea" cu care a fost dusă a avut un oarecare efect, dar numai câteva zile. Dan arătându-se mai rezervat în exteriorizarea pasiunii lui. Până la urmă, s-a recurs la altă stratagemă, de conivență cu cei din biroul nostru tehnic. Sub pretextul unei reorganizări a echipelor, Toth a fost mutat în celălalt schimb, așa că cei doi nu se mai puteau întâlni decât în scurtul răstimp cât cele două schimburi se aflau concomitent la suprafață. Faptul că se așteptau unul pe altul la ieșirea din mină, și tot așa se conduceau reciproc până la gura minei când începea lucrul, putea trece mai ușor neobservat. În toți anii de pușcărie care au urmat, un al doilea caz ca cel al lui Dan și Toth n-am mai întîlnit, cu toate că am mai stat cu câțiva homosexuali notorii din București, dar care în închisoare nu s-au manifestat niciodată ca atare.

* *
*

La cîteva săptămâni după Crăciun, într-o dimineață, la ieșirea din mină, ne-au primit în lagăr mai mulți gardieni ca de obicei. Ni s-a interzis accesul la dușuri, am fost încolonați de la poartă, dusi în sala de mese, grăbiți să mâncăm mai repede și apoi încuiați în barăci. Celălalt schimb a fost și el în mare grabă, băgat în mină.

Cu tot misterul în care se complăcea ofițerul politic să învăluie operația pe care o conducea personal, cum intrasem în sala de mese, bucătarii ne șoptiseră marele secret : fusese adus un lot de vreo 30 de oameni de la Baia Sprie, care se afla închis în sala de dușuri. Acest procedeu stupid de carantină-izolare, cu interdicția de a lua contact cu noii veniți, era pus în aplicare de fiecare dată când erau aduși alți deținuți. Spun că era stupid,

pentru că după câteva ore, după ce își predau bagajul la magazie, li se făcea percheziția de rutină și li se dădea „cazarmamentul" (pătură, pernă, cearceaf etc.), carantina se ridica și noii veniți intrau în rândurile noastre. Bucătarii și Roșeală de la dușuri au aflat imediat câți sunt și cum erau foști colegi de-ai lor de la Baia Sprie, i-au recunoscut și ne-au spus și numele lor. Așa am aflat că printre ei se afla Ion Pantazi, de care știam că se găsea la Baia Sprie. M-am bucurat tare de vestea dată de bucătari, fiindcă, după George Boian și inginerul Moise Nicoară la Pitești, era cel de-al treilea om pe care cunoscîndu-l de afară îl întâlneam în închisoare. La Cavnic dusesem lipsa unui om cunoscut în care să am încredere și trecuse destul de mult timp până ce mă încumetasem să-i împărtășesc lui Colea Ungureanu intenția mea de a încerca să evadez. Acum, așteptam cu nerăbdare să vorbesc cu Ion. Odată schimbul de zi intrat în șut și noi închiși în barăci, peste lagăr se așternuse liniștea. După o bucată de vreme, ofițerul politic a plecat și vigilența gardienilor s-a atenuat. Unul din gardieni a venit la dormitorul nostru ca să scoată o echipă la corvezile obișnuite. Nu mi-era rândul, dar am vorbit cu șeful dormitorului, un moldovean, Nazarie, să mă treacă pe listă. Am fost scos cu încă câțiva în curte și gardianul a început să ne împartă : cei mai mulți la curățat de cartofi, doi la spart lemne, doi să ducă lemne la cabinetul medical cu targa. Eu am rămas la lemne. Observasem că la ușa băii stătea de pază un gardian, cu care de câtva timp întrețineam relații mai bune. Când era de serviciu și nu-l vedea vreun tovarăș de-ai lui, stătea de vorbă și glumea cu noi și se arătase mai omenos. Eu începusem să-l cultiv și de câte ori aveam ocazia să-i vorbesc fără să fiu auzit de alții, încercam să-l trag de limbă. Era destul de vorbăreț și de multe ori mi-a servit informații prețioase în ceea ce privește administrația și măsurile pe care intenționa să le mai ia. Știri politice și mai ales externe nu era capabil să-mi dea, fiind mult prea simplu și neinformat. În simplitatea lui totuși, era de partea noastră și-și dădea osteneala să ne dovedească că ne compătimea și că nu se solidarizează cu cei care ne impuneau regimul inuman la care eram supuși. La început l-am bănuit că ar putea fi un agent provocator al ofițerului politic, dar apoi ne-am convins că nu era decât un om cumsecade, rătăcit prin cine știe ce întîmplare în rîndurile M.A.I.-știlor, cum am mai întîlnit în timp și alte câteva cazuri. Din păcate însă avea și un defect (de fapt o calitate a omului simplu și cinstit), care ne-a făcut să nu împingem prea departe raporturile cu el : era prea încrezător și deci mult prea imprudent. Se lăsa antrenat la vorbă de oricine, chiar și de unii turnători din rândurile noastre, cu toate că-l avertizasem să se ferească de ei. E de mirare cum de i-a scăpat politicului atitudinea lui. Văzîndu-l deci pe acest gardian (al cărui nume, din păcate, nu mi-l mai amintesc), păzind intrarea la baie, am încărcat un braț de lemne și m-am îndreptat spre el. I-am spus că, sub pretextul că duc lemnele pentru cazanul cu apă, îl rog să mă lase să intru ca să-l pot vedea pe vărul meu care se află printre cei veniți de la Baia Sprie. Mi-a deschis ușa și mi-a spus să nu stau mult, căci s-ar putea ca ofițerul politic să vină din nou.

Așa am ajuns să mă îmbrățișez cu Ion, care fusese arestat cu patru ani înaintea mea și care nu știa că și eu eram închis. El fusese prins într-o tentativă de trecere de frontieră și condamnat la 5 ani. L-am pus repede la curent cu tot ce știam despre familia lui (mama și nevasta), despre câțiva prieteni comuni și i-am spus că vreau să discut cu el ceva foarte

important când va ieși din carantină. Apoi am ieșit din sala de dușuri și mi-am văzut de treabă.Trei-patru ore mai târziu, li s-a dat și lor drumul, iar a doua zi au intrat cu noi în mină și am putut sta de vorbă în voie cu Ion, care era acum perforator în schimbul meu. L-am pus la curent cu planul meu și al lui Colea și l-am întrebat dacă e de acord să meargă cu noi. Sub aparențele unui temperament apatic, îl știam gata oricînd de o acțiune temerară. În plus, contam pe experiența lui : fusese căpitan în cavalerie și făcuse frontul din Rusia. Era cu șase ani mai în vârstă ca mine. Desigur, în trei, urma să vedem cum vom reuși să ne ascundem în acel cotlon din bolta galeriei, care și așa, numai pe Colea și pe mine abia ne-ar fi putut adăposti. Mă gândeam însă că, răzleţindu-se câteva zile consecutiv de cei cu care ieșeam din corfă, puteam să mai dizlocăm de fiecare dată câteva pietre, în așa fel ca să facem ascunzătoarea mai încăpătoare. Spre decepția mea, răspunsul lui Ion a fost că nu trebuie să ne grăbim să luăm o hotărâre și că să-i mai las timp de gândire. Am pus totuși acest răspuns pe seama faptului că el mai avea un an până la expirarea pedepsei și că nu considera că merită să-și ia riscurile unei evadări, când eliberarea lui era așa de aproape. L-am înțeles. Și totuși, a doua zi m-a pus în curent cu planul de evadare de la Baia Sprie al mai multor deținuți, printre care se afla și el. Totul căzuse baltă, fiindcă o parte din ei fuseseră trimiși la Cavnic cu primul lot, iar acum și el cu cel de-al doilea. Faptul că avusese totuși intenția să evadeze la Baia Sprie contrazicea explicația pe care o găsisem la refuzul lui de a evada acum de la Cavnic. După alte câteva zile, mi-a spus că a reluat contactul cu cei câțiva cu care plănuise fuga de la Baia Sprie și că toți sunt dispuși să încerce același lucru la Cavnic, studiind și ținând seama de condițiile locale. Promisese să nu divulge numele celor din complot, dar mi-a spus că sunt mai mulți, ceea ce făcea calea de fugă imaginată de Colea și de mine nepracticabilă, din lipsa de spațiu a ascunzătorii. Au urmat zile întregi de tergiversări și discuții, până când Colea și cu mine am fuzionat cu grupul lui Ion Pantazi și până când am început să contribuim cu toții la înjghebarea unui plan comun de evadare. Ceea ce Ion nu mi-a spus niciodată și am aflat mai târziu de la Mache (care și el făcea parte din complot) este că în momentul în care Ion le-a spus că mai are un prieten (era vorba de mine) pe care îl propune să fie cooptat în grup, s-a lovit de opoziția mai multora. Nu mă cunoșteau și nu aveau încredere în mine. Garantând pentru mine, a insistat să fiu acceptat și când totuși au refuzat, Ion le-a declarat că în acest caz se retrage și el. Abia atunci au cedat și Ion ne-a prezentat pe unii altora. Erau 11.

— Alexandru Ciocâlteu (Ducu), fiul doctorului Ciocâlteu (fratele prof. dr. Ciocâlteu, fost decan al Facultății de medicină din București). Familia lui să trăgea din Comuna Galiciuica, județul Dolj. Primise o condamnare de 20 sau 25 ani muncă silnică în celebrul proces în care fusese implicată Nunțiatura Vaticanului de la București. Acestui proces „de spionaj" i se făcuse publicitate în presa comunistă și în urma lui fusese închisă Nunțiatura, iar Nunțiul retras. Șefii lotului, Vasile Ciobanu și ofițerul de marină comercială Nic. Vâlsan, secund pe „Transilvania", fuseseră condamnați la moarte. Mai târziu li s-a comutat pedeapsa în muncă silnică pe viață. Ducu Ciocâlteu urmase Facultatea de drept. Cu vreo trei ani mai mare ca mine, eminent la studii, era un băiat subțire, înalt, brunet și de-o energie extraordinară. Și-a cheltuit toată această vitalitate în organi-

zarea evadării, fără a precupeți nici un efort, neobosit și agitându-se în permanență.

— Constantin Coșereanu, (Titi), fiu de colonel, el însuși în școala militară, fusese trimis în Germania în timpul războiului pentru specializare. Ca elev plutonier la școala militară în Germania, în perioada de practică, luptase pe frontul din regiunea Baltică. La retragerea de pe insula Ösel din fața Rigăi, fusese rănit, evacuat într-un spital militar în Germania, iar la sfîrșitul ostilităților se întorsese în Țară. Prin sora lui, logodită și apoi căsătorită cu un american din misiunea militară a Statelor Unite de la București și prin câțiva prieteni din serviciile Siguranței românești, cu care întreprinsese o rețea de informare a americanilor despre adevăratele acțiuni ale comuniștilor din acea vreme, căzuse victimă unui proces de spionaj și condamnat la 20 sau 25 de ani muncă silnică. Băiat entuziast și bun, din cauza felului grandilocvent de a se exprima și puțin fanfaron, i se mai spunea și Cyrano. Profilul lui cu un nas mai proeminent îl făcea să semene cu eroul gascon.

— Dr. Miltiade Ionescu (Mache), fiu de cârciumar din Galați, fusese șef de promoție la Facultatea de Medicină. Excepțional de inteligent și cu o memorie fenomenală, avea o condamnare de 15 ani pentru „organizație subversivă". Era mic de talie și rotofei. Tot în lot cu el și prieten nedespărțit era :

— Dr. Paul Iovănescu din comuna Băilești (sau de lângă), județul Dolj. Foarte slab și înalt, flegmatic ca un englez.

— Ian Pantazi, fost ofițer și fiul generalului Pantazi, ministru de război în guvernul Mareșalului Antonescu. Pentru o tentativă nereușită de trecere de frontieră primise o condamnare de 5 ani.

— Frații Ion și Simion Cojocaru, țărani din munții Vrancei și ei cu condamnări mari. Participaseră la răscoala din regiunea lor și aproape toată familia li se afla în închisoare.

— Frații Ion și Gheorghe Brânzaru, țărani, fii de pădurar din Soveja. Și ei implicați în răscoala din munții Vrancei.

— George Sarry din Constanța, de care am mai vorbit, și

— Mircea Vueric, mecanic, de prin Moldova. Familia lui era de origine italiană. Bunicul lui, care se chema Vuerico, venise de lângă Udine, ca pietrar și se stabilise în țară. Mircea, destul de mic de talie, cu picioare strîmbe, cu ochi scotocitori, era destul de greu de caracterizat. Sentimental și foarte labil, capabil uneori să-și asume riscuri dând dovadă de curaj, iar alteori prudent până la lașitate. Povestea cu haz tot felul de pățanii, din care era imposibil să deslușești care era adevărul și care minciuna. Nu se putea conta pe spusele lui, dar ne era la toți simpatic. Cu mine, acum erau doisprezece. După ce am făcut cunoștință cu cei pe care nu-i cunoșteam încă, am ridicat și eu pretenția să fie luat și Colea Ungureanu, de care nu înțelegeam să mă despart. Cum toți îl cunoșteau mai demult de la Baia Sprie, au fost de acord. Eram deci 13, mulți ca să ne mai gîndim la ascunzătoarea din bolta galeriei de la Rainer. Se cerea găsirea unei soluții potrivite numărului.

Cîteva săptămâni a urmat o adevărată perioadă de investigare metodică a minei. N-a rămas colț necercetat. Fiecare, în măsura în care puteam să ne sustragem de la muncă, de unul singur sau câte doi, porneam prin abataje în căutarea, mai ales a acelor galerii abandonate și prăbușite parțial, care nu mai erau exploatate. Nădăjduiam să cădem pe vreo galerie

părăsită, care să aibă acces spre abatajele unde lucrau civilii. Aceste expediţii erau extrem de periculoase, abatajele părăsite de ani de zile în care ne angajam, prezentând riscul permanent de prăbuşiri. Scările, suitorile, cofrajele, grinzile şi stâlpii de susţinere, chiar acolo unde păreau intacte şi la locul lor, erau inutilizabile. Lemnul era putred şi la prima atingere se năruia, de multe ori declanşând ca un fel de reacţie în lanţ, o serie de prăbuşiri succesive, care te puteau prinde şi strivi sub ele sau puteau înfunda galeria în urma ta, tăindu-ţi retragerea. Fiecare din noi a avut în această perioadă tot felul de păţănii şi aventuri, din care numai norocul ne-a ajutat să scăpăm teferi. Cu frica în sân, înaintam prin câte o astfel de galerie, când căţărându-ne pe grinzile şi rocile nesigure, când târându-ne până şi pe burtă prin câte o gaură, acolo unde totul era prăbuşit în jur şi galeria părea înfundată. De zeci de ori ni s-a părut că în fine am descoperit o deschidere spre galeriile unde lucrau civilii şi tot de atâtea ori speranţa ni s-a spulberat, când după alţi câţiva metri constatam că trecerea era definitiv blocată. În fiecare zi către sfârşitul şutului, ne întâlneam pe galeria unde mi se întâmplase accidentul cu vagonetul care îmi strivise degetele de la picior, unde scria „Pericol de moarte". Nimeni nu ne deranja pe această galerie. Aici ne puneam reciproc la curent cu rezultatele cercetărilor din acea zi şi hotăram planul pentru şutul următor.

Părea o treabă fără sfârşit şi totuşi, într-o bună zi, am epuizat toate posibilităţile. Nu mai rămăsese nici un loc neexplorat şi totul fusese în zadar. Paralel cu această activitate, care ne-a costat multe emoţii şi energie consumată inutil, am mai pornit şi o campanie intensă pentru câştigarea unor surse de informaţii şi deci pentru a stabili legături cu muncitorii civili.

Continuam să întreţinem relaţiile cu Şimi Rujinski şi cu gardianul de care v-am spus că mă aflam în termeni buni cu el. Fără să le dăm ceva de bănuit despre intenţiile noastre, de câte ori aveam ocazia să stăm cu ei de vorbă, aduceam conversaţia în aşa fel ca să aflăm câte ceva despre topografia zonelor la care noi nu aveam acces, atât din mină, cât şi de afară de cealaltă parte a porţii şi gardului lagărului.

Încet, încet, punînd cap la cap cu multă răbdare aceste fragmente de informaţii, ajunsesem să ne facem o imagine destul de reală despre terenul şi paza din jurul lagărului. Dr. Miltiade Ionescu (Mache), fiind la cabinetul medical, primea deseori vizita gardianului de serviciu, care se plictisea când unul din schimburile de deţinuţi era în mină iar celălalt dormea şi în lagăr se aşternea linistea. În timpul acestor vizite, Mache angaja discuţia cu gardianul respectiv pe diverse teme ; mai întîi despre chestiunile de serviciu (bolnavii din infirmerie, lipsa de medicamente etc.), deviind apoi treptat spre subiecte mai delicate, despre tratamentul ce ni se aplica, despre măsurile inumane şi despre regimul comunist în general. În acelaşi timp, căuta să-i inspire încredere gardianului prin discreţia lui. Tatonând astfel terenul cu fiecare din ei, ajunsese în scurtă vreme să constate că unul din gardieni era foarte receptiv la punctele de vedere expuse de el. Relaţiile cu el progresau de fiecare dată, până când plutonierul Cuhart şi-a dat arama pe faţă şi s-a stabilit între ei o încredere reciprocă totală. Cuhart era profund anticomunist şi abia aştepta şi el, nenorocitul, ca şi noi, să vină americanii ! În 1953, lumea era în general convinsă că va începe războiul cu Ruşii. Cuhart i-a declarat lui Mache, că în ziua în care va simţi că se apropie deznodământul, va deschide poarta lagărului, ne va preda armele de la corpul de gardă şi va porni alături de

noi. Cuhart ne-a făcut servicii enorme, prevenindu-ne din vreme despre intenţiile şi măsurile administraţiei, dar ţinându-ne la curent şi cu situaţia politică. Prevenit, n-a avut relaţii decât cu Mache, urmând astfel să-l punem la adăpost de riscul de a fi turnat. Despre relaţiile lui cu Mache n-am ştiut decât noi, cei din complotul de evadare, ceea ce, totuşi, mai tîrziu s-a dovedit a nu fi fost suficient ca măsură de precauţie. Voi reveni la timpul potrivit cu toate detaliile. Cu toată încrederea care se stabilise, Mache nu i-a vorbit niciodată despre evadare, încercând să afle de la el pe căi ocolite, tot ce ne-ar fi putut fi util în această privinţă. Prea ar fi fost să ne dăm legaţi pe mâinile lui !

Un alt succes, în domeniul informaţiilor, l-a avut Ion Pantazi, stabilind o legătură cu inginerul civil al minei. Din păcate, acesta îşi făcea rar apariţia în mină. Cu toate acestea şi el ne-a adus servicii. Cel mai mare succes l-a avut însă George Sarry, care şi-a încercat norocul cu mecanicul de la compresoare. Cum am explicat mai la început, compresoarele de aer se aflau într-o breşă spaţioasă la orizontul — 100, pe galeria lungă cam de 1,600 km., dintre cele două corfe. Când intram sau ieşeam din şut, treceam pe lângă această breşă, care era despărţită de galerie printr-un grilaj de fier, prevăzut cu o portiţă, încuiată pe durata trecerii noastre. In breşă era lumină electrică şi de fiecare dată vedeam silueta mecanicului civil care se ocupa de maşini, dar care niciodată nu se apropia de grilajul despărţitor. George Sarry a făcut o încercare. A scris pe o foaie de hârtie că sîntem deţinuţi politici, că suntem ţinuţi într-o izolare totală şi îi cerea să ne ajute. Îi propunea să ne lase din când în când câte un ziar într-una din conductele care erau stivuite pe galerie, în dreptul sălii compresoarelor. La ieşirea din mină, pe drumul de întoarcere, a aruncat bileţelul printre gratii, la picioarele mecanicului. Întreprinderea era riscantă, mecanicul putând preda mesajul gardienilor. A doua zi, la intrarea în şut, George Sarry a căutat în ţeava indicată de el în bilet. În gura ţevii era pusă o piatră. A scos-o băgând mâna mai adânc şi a găsit ziarul Scânteia. În acest fel s-a stabilit o cutie poştală care a funcţionat cu regularitate, fără ca Sarry să fi ajuns să vorbească sau măcar să-l cunoască la faţă pe mecanic. Mai mult : într-o bună zi, pe marginea ziarului a găsit scrise ştiri cu menţiunea că au fost ascultate la posturile străine de radio : Radio Londra şi Europa Liberă. Bineînţeles că şi despre această legătură n-a mai ştiut nimeni, în afară de grupul nostru. Informaţiile erau difuzate mai departe, de la om la om, respectând aceleaşi reguli de prudenţă (adică nu în aceeaşi zi), pentru ca în cazul în care ar fi ajuns la urechile poliţiculuí, să nu-i fie uşor să ajungă la sursă. Ziarul era ars în mină şi nu era adus niciodată în lagăr. Prin acest mecanic reuşisem să fim mereu alimentaţi cu ştiri şi la curent cu situaţia politică internaţională, hrana cea mai de preţ a deţinuţilor.

Şi tot datorită lui, Mache a putut salva şi viaţa a doi deţinuţi. Nicu Enescu şi încă un camarad de-al nostru se aflau internaţi în infirmerie cu congestii pulmonare, într-un moment când cabinetul nostru medical nu mai dispunea de nici un fel de medicamete. De o lună de zile, lipsea până şi vata ! Soarta bolnavilor atârna de cota de medicamente, care nu mai sosea. Printr-un bilet pus în ţeava de pe galerie, mecanicul a fost întrebat dacă ar putea să ne procure Penicilină. La următoarea poştă, am primit răspunsul pozitiv, dar omul n-avea bani. După două zile de corespondenţă, s-a găsit soluţia. Afară erau lipsuri de tot felul, iar mecanicul ne-a scris că dacă i-am putea da câteva cearceafuri, el le-ar putea

valorifica și cu banii ar cumpăra Penicilina. S-a trecut în grabă la fapte : Dindelegan, deținutul care răspundea de magazia de efecte, a fost convins de Mache să ne ajute. Iată cum : Decontarea cearceafurilor reformate se făcea după metoda întrebuințată la magaziile unităților militare. Fiecare cearceaf trecut la reformă, se justifica prin prezentarea celor două tivuri de la capete. S-a luat deci un cearceaf bun, care a fost tăiat în fâșii de câte 3—4 cm. lățime, iar Titi Spânu, croitorul lagărului, le-a tras câte un tiv la mașină. S-au realizat astfel vreo 10 perechi de fâșii tivite, reprezentând justificarea pentru tot atâtea cearceafuri reformate. În locul lor, Dindelegan ne-a dat 10 cearceafuri noi din magazie, care au luat imediat drumul minei, ascunse de noi prin pantaloni sau în sân. Au fost înfundate în conducta de pe galeria compresoarelor, iar a doua zi, G. Sarry a găsit în locul lor, flacoanele de Penicilină. În câteva zile, cei doi bolnavi erau puși pe picioare.

Într-una din zile pe când ne aflam în lagăr, iar celălalt schimb abia intrase în șut de câteva ore, s-au auzit bătăi în poarta de acces spre mină. Era unul din mină care bătea în poartă ca să-i fie deschisă și striga să fie chemat de urgență doctorul. A trecut un timp până ce a venit ofițerul de serviciu, singurul care avea dreptul să deschidă poarta. Împreună cu gardianul, au intrat patru deținuți, purtând pe brațe pe un al cincilea, pe care nu l-am putut recunoaște. Era plin de sânge și gemea slab. A fost dus la cabinetul medical, unde Mache s-a ocupat de el.

Am aflat că era vorba de Ion Băcescu, unul din tinerii din lotul lui Gică Mușat, care venise cu mine de la Pitești. Băcescu lucra singur ca rulător la o breșă de steril. Punându-și lampa de carbid pe jos ca să-i lumineze locul de muncă, n-a băgat de seamă că din peretele de rocă atârna fitilul de la încărcătura unei găuri care nu explodase. Acest lucru se întâmpla destul de frecvent, fie din cauza fitilului defectuos, fie din cauza explodării mai întâi a unei găuri alăturate, care reteza fitilul de la altă încărcătură, întrerupându-i arderea. În timp ce Băcescu încărca cu lopata materialul steril într-o roabă, capătul fitilului se aprinsese de la flacăra lămpii și arzând până la focos, declanșase explozia. Norocul lui Băcescu a fost că detunătura nu a provocat prăbușiri. Gaura, fiind perpendiculară în roca masivă, a funcționat ca o adevărată țeavă de armă, toată împușcătura țâșnind înapoi spre Băcescu, care se afla la vreo trei metri distanță, cu fața spre explozie. Totuși, burajele din lut amestecat cu nisip, pulverizate de detunătură, l-au împroșcat de sus până jos. Băcescu lucra numai în chiloți și toată pielea feței, pieptului, brațelor și picioarelor, îi fusese ciuruită de aceste particule minuscule. Din miile de găurele ca înțepăturile de ac, cu toate că superficiale, țâșnise sângele. Suflul exploziei îl trântise la pământ, unde rămăsese fără cunoștință din cauza șocului, până ce alergaseră alți camarazi, alarmați de detunătură.

Partea cea mai gravă s-a constatat la cabinetul medical, când și-a revenit din șoc : își pierduse complet vederea la amândoi ochii. Timp de câteva săptămâni a fost îngrijit cu un devotament extraordinar de Mache și de Paul Iovănescu, după ce acesta din urmă ieșea din șut. Încet, încet, datorită tratamentului lui Mache, și-a recăpătat vederea. Iar Paul pierdea zilnic câteva ore lângă patul lui, extirpându-i pietricelele de sub piele, cu vârful unui bisturiu și cu o pensetă. Treabă migăloasă pe care Paul o făcea cu o răbdare fără seamăn. În cele din urmă, amândoi doctorii au

avut satisfacția să-l vadă iar sănătos pe Băcescu, care s-a ales cu câteva cicatrici pe față și cu pieptul pistruiat, din cauza micilor pietricele rămase și care se vedeau prin transparența pielii.

* * *

Cum am mai spus, sub pretextul neîndeplinirii planului, timp de aproape două luni am fost băgați în mină și duminicile, tura de zi nemaiputându-se schimba în această perioadă cu tura de noapte. După câteva săptămâni de muncă fără zi de odihnă, mai ales cei din schimbul de noapte, începusem să ne resimțim. Eram extenuați și foarte mulți se îmbolnăviseră, ajunși la capătul puterilor. Rezultatele muncii noastre erau tot mai slabe și cu toate că administrația remarcase acest lucru, presiunea continua. În această perioadă, comandantul ne-a strâns într-o zi în curtea lagărului și ne-a ținut un discurs cam în termenii următori : „Dacă duminica următoare, în loc de cei 27 de vagoneți de minereu care reprezintă planul de producție zilnică, faceți un efort suplimentar și produceți 42 de vagoneți, vom reuși să acoperim restanțele față de cifrele planului și vă promit (și-a dat chiar cuvântul de onoare), că nu veți mai intra duminicile în mină."

Abia mai târziu am aflat, că de fapt planul era de mult realizat, iar eforturile la care eram supuși erau pentru a obține o cât mai mare depășire a producției, ceea ce reprezenta pentru membrii administrației lagărului prime în bani la sfârșitul lunii. Propunerea comandantului a stârnit discuții aprinse în lagăr. Cu toate că, în halul de extenuare în care ne găseam, toți ne doream mai presus de orice o zi de odihnă, opiniile erau împărțite. Cam jumătate din deținuți au fost de părere ca duminica următoare să facem efortul cerut, pentru a obține mult dorita zi de odihnă promisă de căpitan. Ceilalți nu împărtășeau acest punct de vedere, considerând că dacă vom produce 42 de vagoneți de minereu într-un șut, nu vom face decât să dovedim administrației că această performanță este posibilă și o dată precedentul creat, ni s-ar putea cere să realizăm zilnic această cantitate. De această părere eram și eu. Câștig de cauză au avut însă primii, iar noi am cedat. Argumentul decisiv a fost acea duminică de odihnă promisă, salvatoare pentru câțiva din camarazii noștri mai slabi și bolnavi, care erau la limita extremă a puterilor lor fizice. Într-adevăr, continuarea muncii, în același ritm și fără întrerupere, lor le putea fi fatală. Am hotărât deci să acceptăm propunerea comandantului.

În duminica respectivă, s-a muncit în disperare, iar la sfârșitul șutului ne-am întors în lagăr sleiți de puteri, dar mulțumiți totuși, fiindcă reușisem să predăm cei 42 de vagoneți. Toată săptămâna care a urmat, ne-am resimțit din cauza efortului, dar ne mângâiam cu gândul că ne vom recupera din forțe duminică când vom fi liberi, ne vom putea odihni și se va putea realiza și schimabrea echipei de zi cu cea de noapte. În fine, a venit și duminica mult așteptată în care urma să fim lăsați în pace și să ne putem trage sufletul. Și totuși, la ora obișnuită, a început să bată toaca și gardienii au început să ne îndemne ca de obicei răcnind, să ne grăbim să ieșim din barăci ca să intrăm în mină. Ne-am adunat cu toții la poartă, dar am refuzat să intrăm în mină, explicând gardienilor că ne promisese ziua liberă. Gardienii ne-au răspuns că nu primiseră nici un fel de dispoziție în acest sens.

Cu toate că atmosfera era cam încordată, am refuzat să intrăm în mină până ce nu vine comandantul. Unul din gardieni a ieşit pe poartă şi peste câteva minute a venit cu ofiţerul de serviciu, care şi el ne-a spus că n-a primit nici un fel de ordin şi că nu-l poate întreba pe comandant, deoarece plecase la Baia Mare. Deţinuţii au început să vocifereze şi tensiunea a crescut într-atât, încât ofiţerul de serviciu i-a strigat ostaşului din turnul de pază de deasupra noastră să încarce arma ; ceea ce a şi făcut. Momentul devenise critic, ofiţerul acuzându-ne de revoltă. Ne dădeam seama că sub acest pretext ar fi putut face uz de armă împotriva noastră şi, o dată ireparabilul produs, tot ei ar fi judecat şi justificat actul.

Vociferările şi tumultul s-au mai temperat, cu toate că am refuzat mai departe să ne luăm lămpile şi să intrăm în mină. Câţiva deţinuţi mai ponderaţi au început să discute cu ofiţerul, în numele nostru. Se făcuse linişte şi toţi ascultam. Ofiţerul, care luase un ton împăciuitor, ne-a explicat că, fără ordin, el nu poate lua nici o hotărîre. Că probabil comandantul, chemat cu treburi la Baia Mare, în graba plecării uitase să-i comunice hotărîrea pe care o luase în privinţa noastră. Ne-a cerut să-i înţelegem situaţia şi ne-a propus următoarea soluţie : să intrăm în mină, el promiţându-ne că-l va contacta pe comandant de îndată ce se va întoarce şi că dacă acesta va confirma spusele noastre vom fi scoşi din mină. Neavând încotro, am acceptat tranzacţia, cu toate că povestea plecării comandantului ni se părea cusută cu aţă albă. Am ţinut însă să subliniem ofiţerului, că intrăm în mină pentru a-i dovedi că nu ne răsculăm, dar că nu vom munci, aşteptându-l pe comandant să-şi onoreze cuvântul dat, lăsându-ne ziua liberă. Lumea s-a mai calmat şi am intrat în mină.

O dată ajunşi la orizontul nostru, ne-am oprit chiar în faţa corfelor, unde galeria era foarte largă şi înaltă şi ne-am aşezat pe grinzile depozitate de-a lungul pereţilor. Cei doi gardieni care se aflau cu noi, n-au făcut nici o încercare de a ne obliga să plecăm spre locurile de muncă. Asistaseră la scena de la suprafaţă şi se temeau de vreo reacţie pe care n-ar fi putut-o stăpâni. Nici chiar cei câţiva turnători din schimbul nostru n-au plecat la muncă. O bucată de vreme încă, sub imperiul excitaţiei celor petrecute în lagăr au mai continuat discuţiile, dar încetul cu încetul, oboseala şi-a spus cuvântul şi fiecare şi-a găsit un loc mai comod şi mai toţi am început să moţăim. Cam după o oră a coborît o corfă şi din ea plutonierul Şeremet (Tămâie), cu încă doi gardieni. Turbat de furie, a început să răcnească să ne apucăm de lucru, ameninţându-ne cu proces de sabotaj, cu condamnarea la moarte, cu trimiterea noastră în lanţuri la Aiud etc. Câţiva din deţinuţi au încercat să parlamenteze cu el şi să-i explice că-l aşteptăm pe comandant. N-a acceptat nici o discuţie şi văzând că nu ne împrăştiem spre locurile de muncă, s-a calmat brusc, a scos un carnet şi un creion din buzunar şi a cerut celor care nu vor să muncească şi sunt capii revoltei şi instigatorii, să treacă deoparte, iar ceilalţi, care sunt „conştienţi", să se ducă să-şi vadă de treabă.

A urmat un moment de ezitare, s-au mai auzit nişte proteste şi s-au produs primele defecţiuni. Primii care au rupt rândurile au fost cei câţiva turnători, care şi-au luat lămpile şi au plecat spre abataje. În acest timp, Tămâie a început să promită că administraţia nu va ţine seama de greşeala pe care au făcut-o unii deţinuţi, care s-au lăsat induşi în eroare de câţiva instigatori. Treptat, rândurile noastre au început să se rărească. Istoviţi, şi fizic şi nervos, cu convingerea că administraţia e în stare să

ia cele mai drastice măsuri de represalii și că orice rezistență e inutilă, oamenii au pornit resemnați spre locurile lor de muncă. Mai întâi câte unul, apoi în grupuri mici, așa încât, în câteva minute, hala mare din fața corfelor s-a golit. Tămâie nu-și mai încăpea în piele de mândrie, pentru succesul repurtat și mai ales pentru teama pe care o inspirase. Privea satisfăcut, cu mâinile în șold, cum deținuții se retrăgeau spre galerii și abataje. Totuși, câțiva rămăseserăm așezați pe niște grinzi, chiar lângă corfă. Când s-a întors și a dat cu ochii de noi, nu i-a venit mai întîi să creadă, apoi, bănuitor, chiar prudent, ne-a întrebat cu un ton foarte neutru, ce e cu noi, de ce stăm. I-am spus și noi foarte liniștiți, că având cuvântul de onoare al comandantului că azi nu vom fi puși la muncă, nu vom munci. A rămas un moment nedumerit, apoi, tot calm, ne-a cerut să-i predăm mărcile. Fiecare din noi, la intrarea în mină, își lua de pe un tablou numerotat, care se găsea la poartă, o plăcuță de tablă pe care era imprimat numărul lui.

I le-am predat și Tămâie a plecat, fără să mai spună o vorbă să-și facă tura prin mină. Am aflat de la băieți că în ziua aceea s-a arătat mai înțelegător ca niciodată, n-a forțat pe nimeni la muncă, n-a răcnit și n-a înjurat. După ce și-a terminat inspecția, a venit iar la puț și trecând pe lângă noi, care nu ne mișcasem din loc, ne-a spus cu un ton aproape amical și chiar zîmbind :

— Ei ! Cred că v-a trecut necazul și vreți să vă vedeți de treabă.

Caranica i-a răspuns că nu avem de gând să revenim asupra hotărîrii noastre și că noi contăm pe cuvântul comandantului. Stăpânindu-și furia, Tămâie ne-a spus :

— Treaba voastră, numai să nu vă pară rău !

S-a urcat în corfă și a dispărut. Noi am rămas tot șutul așezați sau culcați pe grinzile noastre, fumând și sfătuindu-ne. Știam că de aici înainte ne va aștepta greul, dar eram toți hotărîți să mergem până la capăt. Din păcate nu-mi amintesc numele tuturor celor care au refuzat lucrul în acea zi și nici numărul exact (nouă sau unsprezece ?)

Iată-i pe cei de care îmi amintesc :

— Părintele Sebastian Popescu (Popa Scai)
— Alex. Caranica
— Nicolaie Ungureanu (Colea)
— Dică Petre (Văru Dică)
— Dumitru Ciubotaru (Mitică țiganul)
— Gheorghe Gache
— Tiberiu Hentea (Tibi)

și cu mine.

Am stabilit cu toții să rămînem fermi pe poziția noastră și să nu ne lăsăm provocați în nici un fel. Știam că administrația era foarte sensibilă la refuzul de a munci, fiindu-i teamă de o generalizare a fenomenului. Cei veniți de la Baia Sprie aveau încă vie în memorie soarta preotului Șerban. Preotul, după ani de pușcărie și muncă grea în mină își ruinase complet sănătatea. Ajuns într-o stare de slăbiciune extremă și bolnav de ficat, ceruse să fie trimis la penitenciar. Ceruse acest lucru luni de zile în șir, nu numai direcției lagărului dar și diverselor comisii de inspecții M.A.I. care se tot perindau pe la Baia Sprie. În sprijinul cererii lui, invoca și constatarea Cabinetului Medical, fișa lui medicală atestînd boala de ficat și starea fizică care-l făcea inapt de muncă. De fiecare dată i se spu-

nea că i se va examina cazul și că va fi trimis la penitenciar cu primul lot de inapți. Lunile însă treceau, sănătatea preotului devenea tot mai precară și puterile îl lăsau.

Când într-o zi au fost strigați deținuții inapți pentru a fi trimiși cu duba către penitenciare, pe listă nu figura numele preotului Șerban. Ajuns la capătul răbdării și puterilor, a doua zi, preotul a refuzat să mai intre în mină. Toate presiunile făcute asupra lui (intimidări, promisiuni, amenințări și în final carceră), n-au dat nici un rezultat. Preotul n-a cedat. În cele din urmă, ofițerul politic a decis că nu va mai intra în mină, va rămâne ca inapt la suprafață și va presta corvezi ușoare în lagăr, până ce va fi trimis cu următoarea dubă la penitenciar. Succesul obținut de preotul Șerban și mai ales faptul că administrația cedase, risca să devină un precedent periculos pentru viitorul muncii forțate, la care erau supuși deținuții politici. Mulți deținuți se găseau într-o stare fizică asemănătoare celei a preotului, mulți erau bolnavi și reușita preotului a făcut să le încolțească în minte ideea să-i urmeze exemplul. Despre noua stare de spirit din lagăr, ofițerul politic era informat prin turnătorii, care, la Baia Sprie, ocupau toate posturile cheie (în biroul tehnic, pontatori, brigadieri, maiștri etc.). La scurt timp după ce preotul Șerban fusese lăsat la suprafață, într-una din zile, gardianul de serviciu l-a chemat de la bucătărie, unde împreună cu alți inapți și infirmi curăța cartofi, și l-a pus la altă corvoadă, și anume : să consolideze țărușii, care, legați între ei cu un fir de sîrmă, delimitau zona interzisă, ce se întindea până la următorul gard de sârmă ghimpată al incintei lagărului. Trebuia să pună câteva pietre în jurul fiecărui țăruș. Preotul s-a apucat de treabă sub supravegherea gardianului. După un timp, acesta din urmă a plecat spre bucătărie. Cum a trecut de colțul barăcii, s-a auzit o rafală de pistol automat și apoi strigăte de alarmă. Deținuții de la corvezi, ca și cei din schimbul de noapte care dormeau au ieșit din barăci să vadă ce se întîmplase. Lîngă unul din țăruși, zăcea preotul Șerban într-un lac de sînge, iar ostașul din turnul de pază cel mai apropiat care trăsese rafala bătea alarma. În câteva clipe lagărul s-a umplut de gardieni, în frunte cu ofițerul politic. Deținuții au fost închiși în barăci și n-au mai avut voie să părăsească dormitoarele. Cînd a intrat în lagăr schimbul care lucrase în mină și au fost descuiate barăcile, urmele dramei dispăruseră. Corpul preotului fusese ridicat și, pe locul unde căzuse, fuseseră aruncate câteva lopeți de nisip. Singurul lucru neobișnuit : paza fusese întărită, iar la intrarea schimbului următor în mină, a asistat de data aceasta și ofițerul de serviciu. Reveniți din consternarea care domnise la început, deținuții începuseră să murmure și să-l apostrofeze pe ofițer, acuzînd administrația de crimă. Când ofițerul, îngrijorat că nu reușește să mențină disciplina, a început să răcnească ordine, să-i acuze de revoltă și le-a spus că preotul Șerban fusese împușcat în timp ce încerca să evadeze, deținuții au început să-l huiduiască. Până la urmă, deținuții au intrat în mină, dar liniștea n-a fost restabilită, toți vorbind în gura mare de asasinat și crimă contra umanității.

A doua zi când deținuții din lagăr l-au recunoscut într-unul din turnurile de pază pe ostașul care trăsese în preotul Șerban, au început să-l huiduiască. Din ziua aceea, nu l-a mai văzut nimeni ; a fost retras din pază și s-a aflat că a fost mutat la altă unitate. Tot în acea zi, un alt ostaș din turnul de pază de la poartă, prinzând momentul când nu se afla în apropiere nici un gardian, i-a interpelat pe câțiva deținuți care treceau

prin curtea lagărului şi le-a spus că ei, ostaşii, nu avuseseră nici un amestec în asasinarea preotului, că totul fusese premeditat şi aranjat între ofiţerul politic şi ostaşul care trăsese. S-a aflat şi de la alţi gardieni, că tot ofiţerul politic dăduse ordin ca preotul să fie pus să aşeze pietrele în jurul ţăruşilor de la gard, fără ca gardianul să fie pus la curent cu planul de asasinat. Încercarea ofiţerului politic de a deghiza crima într-o tentativă de evadare, era cusută cu aţă albă. Starea fizică a preotului pleda de la început împotrivă. I-ar fi fost imposibil să treacă prin gardul de sârmă ghimpată şi să escaladeze apoi şi gardul de aproape 5 metri înălţime. Ca să nu mai vorbim de faptul că nimănui nu i-ar fi trecut prin cap să încerce o evadare, direct sub ochii ostaşului din turnul de pază. De altfel nici nu mai era nevoie de alte argumente pentru a infirma teoria politicului. Evidenţa se arăta chiar la locul crimei : preotul fusese omorît pe loc de rafala trasă şi căzuse în interiorul curţii şi nu dincolo, în zona interzisă. Soldatul trăsese fără nici un fel de somaţie prealabilă.

În zilele următoare, au apărut la Baia Sprie mai mulţi ofiţeri care au anchetat cazul. Au stat de vorbă cu deţinuţii, au cules informaţii şi au dat de înţeles că vor întocmi un raport obiectiv aspura celor întâmplate şi că vinovaţii vor fi traşi la răspundere. Singurul rezultat vizibil pentru deţinuţi a fost înlocuirea ofiţerului politic. Sfârşitul tragic al preotului Şerban a lăsat însă o puternică impresie în memoria deţinuţilor de la Baia Sprie, care deseori îşi reaminteau cu toate amănuntele cele întâmplate. Eu n-am făcut decât să le reproduc pe cele pe care le-am reţinut din povestirile lor şi nădăjduiesc că alţii vor aduce amănunte suplimentare care să ajute la reconstituirea datelor, faptelor şi numelor, pentru a restabili cândva întregul adevăr.

*
* *

Am făcut această digresiune de la firul povestirii, pentru că şi noi ne aflam acum pe o poziţie periculoasă : refuzasem să muncim ca şi preotul. E drept că refuzasem lucrul numai în acea zi, că argumentul nostru era „cuvântul comandantului" şi că eram mai mulţi. Şansele ca administraţia să ne însceneze o piesă similară celei căreia îi căzuse victimă preotul Şerban erau mult mai reduse. Totuşi, ne dădeam seama că păşisem pe un teren periculos. Până la sfârşitul şutului nu s-a mai întâmplat nimic şi nimeni nu s-a mai ocupat de noi. Când am ieşit din mină împreună cu tot schimbul, ne-am dus fiecare în dormitorul nostru. Singura măsură de prevedere pe care o puteam lua în aşteptarea evenimentelor, era să ne îmbrăcăm cât mai gros, pentru eventualitatea carcerii. Fiecare ne-am pus câte un pulovăr pe piele (pe sub cămaşă, ca să nu se vadă) iar pe deasupra câte un cojoc. În carceră erai băgat fără haine groase şi speram că luându-ne cojoacele, nu vor observa că avem pulovere pe sub cămăşi. În fine, ne-am auzit strigate numele. Am fost adunaţi în curtea lagărului, încolonaţi şi conduşi de un gardian către baraca din faţa Cabinetului Medical. Spre nedumerirea noastră, am fost introduşi într-o cameră de 3/3 m, care avea geamurile acoperite cu un strat de vopsea neagră şi care servea de magazie. Era plină cu cizme vechi de cauciuc, reformate. Am fost încuiaţi şi gardianul a plecat. Eram convinşi că situaţia era provizorie. N-am aşteptat mult şi şi-a făcut apariţia ofiţerul politic. În câteva vorbe ne-a spus că pentru a ne învăţa minte suntem pedepsiţi să stăm o lună la „neagra" (aşa era numită camera din cauza geamurilor

vopsite și opace) cu regim de penitenciar. Adică, izolați de ceilalți, cu hrană redusă și un sfert de oră de plimbare pe zi, sub supravegherea gardianului. Ni se va aduce și o tinetă în cameră.

Nu ne venea să credem ! În loc de pedeapsă, era o recompensă. În starea de epuizare în care ne aflam, visul nostru permanent, care devenise un fel de obsesie, era să ne putem odihni, să dormim. Amenințarea cu rația de mâncare de penitenciar, cu toate că redusă, nu-și atingea scopul. Pentru noi, mâncarea cădea pe planul doi și un astfel de regim, timp de o lună de zile, ni se părea o adevărată binecuvântare. Pentru a nu-i da de bănuit politicului cât de mulțumiți eram, am început să protestăm, invocând din nou „cuvântul comandantului" și plângându-ne de nedreptatea care ni se făcea. Satisfăcut politrucul a plecat trântind ușa și gardianul a încuiat-o. Noi am mai păstrat câteva minute tăcerea până ce ofițerul a părăsit baraca, după care am dat frâu liber veseliei care ne cuprinsese. După emoțiile prin care trecusem în așteptarea realizării celor mai sumbre prevederi, destinderea nervoasă ne-a luat cu mâna oboseala și discuțiile, glumele și râsetele nu mai conteneau. Când euforia s-a mai calmat, ne-am amenajat camera. Am împrăștiat mormanul de cizme vechi pe podea. S-a făcut un strat de aproape un metru, elastic, pe care ne-am tolănit ca pe un divan. Lumină ne venea de la un bec din tavan iar căldura de la o sobă, care nu putea fi alimentată decât de pe coridor.

După închidere, camarazii noștri din cele patru dormitoare ale barăcii puneau lemne pe foc iar prin gaura cheii de la ușa noastră ne împingeau, una câte una, țigări. Tot prin ușă ne țineau la curent cu ultimele noutăți din lagăr și eventuale știri aflate în mină. Primele două zile am dormit în neștire. Ne trezeam numai când ni se aducea mâncare, fie rația oficială cu care venea gardianul, fie cea pe care ne-o aducea Mircea Vueric, care confecționase în atelierul mecanic din mină o cheie potrivită cu care ne deschidea ușa. După ce am mai recuperat din restanțele de somn și odihnă, ziua ne-o petreceam în discuții nesfârșite. Mitică Ciubotaru ne cânta cântecele lui de inimă albastră. Alecu Caranica începuse să-și tricoteze un pulover cu andrele aduse tot de Mircea Vueric. Din tot felul de ciorapi și pulovere vechi și rupte, pe care le deșirase, recunperase firele scurte și inutilizabile, împreună cu Dică, le scărmănase și torsese din nou lâna.

După trei zile, când ne obișnuisem cu ideea că, timp de o lună de zile, viața noastră nu va mai fi tulburată de alte măsuri, am primit vizita pe furcului. Poate că numai privindu-ne sau poate informat de turnători și-a dat seama că apreciase greșit măsura luată împotriva noastră. Privirea i s-a oprit asupra câtorva dintre noi, care fiind perforatori și ajutori de perforatori, aveam dreptul să purtăm părul de 3 cm lungime. Privilegiul fusese acordat tot de el, pentru a ademeni și alți deținuți spre aceste meserii. Sub pretextul că acum ne găsim la regim de penitenciar și nu la muncă, ne-a spus să ieșim afară ca să fim tunși. Eram 4 sau 5 în acest caz, printre care Alecu, Colea, Mitică și cu mine. Ne-a dus până lângă poarta lagărului, în fața lămpăriei, unde era și frizerie și l-a strigat pe Peceriță (lipoveanul turnător, fost președinte de Gospodărie Agricolă de care am mai vorbit). I-a spus să vină cu mașina de tuns. Peceriță s-a executat și s-a apropiat de mine care eram primul.

Cu toate că nu țineam deloc la cei trei centimetri de păr și cu toate că hotărîsem să nu reacționez la nici un fel de provocare, când i-am

văzut figura spânatecă şi graba slugarnică de a executa ordinul, mi-am pierdut cumpătul. Am făcut un pas înapoi şi i-am spus ofiţerului că nu mă las atins de un „turnător" şi i-am cerut să ne dea nouă maşina că ne vom tunde noi unul pe altul. Ofiţerul a răcnit la mine că nu se poate şi i-a dat din nou ordin lui Peceriţă să mă tundă. I-am spus atunci lui Peceriţă să nu îndrăznecă să se apropie de mine. După o scurtă ezitare, a mai făcut un pas şi a ridicat maşina de tuns. I-am dat peste mână şi maşina i-a căzut pe jos. În clipa următoare am fost şi eu trântit la pământ de un pumn în ochi. Mă lovise plutonierul Văcaru, care era ofiţer de serviciu şi asista la scenă. Când m-am ridicat, am fost imediat înşfăcat de Văcaru şi din ordinul ofiţerului politic am fost băgat într-una din carcerile din spatele lămpăriei. Mi-a luat cojocul, dar n-a observat puloverul. Cum am mai spus, carcera era un fel de gheretă din scânduri în care nu puteai sta decât în picioare. Pentru a o face şi mai incomodă, pe pereţii ei interiori fuseseră bătute mai multe rânduri de sârmă ghimpată. În felul acesta nu puteai sta nici rezemat. Acoperiş n-avea, aşa că zăpada care căzuse se transformase din cauza moinei din timpul zilei într-un fel de mocirlă, amestecată cu pământul de pe jos.

La început nu i-am simţit toate neajunsurile, fiind încă încălzit de ciocnirea care avusese loc. Mai întâi a început să mă supere ochiul care se umflase, îmi lăcrima şi mă durea. Dar nici n-apucasem bine să mă liniştesc şi am auzit din nou paşi apropiindu-se. În carcera de alături a fost închis Colea. Când gardianul s-a îndepărtat, mi-a povestit ce se întâmplase : După ce fuseseră tunşi şi duşi din nou la „neagra", venise iar politicul şi le spusese să se ducă la dormitoarele lor, fiindcă i-a iertat de restul pedepsei. Colea nu voise să plece, spunând că refuză să fie iertat. Aşa ajunsese şi el la carceră. Cele două carcere fiind una lângă alta, am putut sta de vorbă şi ziua ne-a trecut mai uşor. Colea reuşise să păstreze şi nişte ţigări, din care mi-a aruncat şi mie pe deasupra pereţilor carcerei, lipsa de acoperiş avantajându-ne.

Către seară însă, a început să se lase ger. Când tocmai ne gândeam la noaptea nu prea plăcută care ne aştepta şi începusem să tropăim ca să ne mai încălzim, am auzit o voce şoptindu-ne numele. Era Popa Scai, care se strecurase neobservat printre barăci, până lângă carceră. În clipa următoare mi-a căzut în cap scurta de dimie a popei, căptuşită cu blană de miel. Şi lui Colea i-a aruncat un cojoc şi apoi a dispărut. Dar n-a trecut mult şi a apărut şi văru' Dică, care ne-a aruncat câteva bucăţi de pâine. Ajutorul camarazilor a fost salutar. Mai ales cojoacele, fără de care nu ştiu ce s-ar fi ales de noi până la ziuă. Şi aşa, a doua zi dimineaţă, eram complet rebegiţi iar picioarele nu mi le mai simţeam în bocanci, când gardianul ne-a scos din carceră şi ne-a spus să ne pregătim să intrăm în mină cu schimbul de zi.

Eram aşa de înghеţaţi şi sleiţi de puteri din cauza şederii în picioare o zi şi o noapte, încât i-am spus lui Colea că, indiferent ce se va întâmpla, nu voi intra în mină. Mă voi duce în dormitor şi mă voi culca. Ceea ce am şi făcut. Şi Colea s-a dus să se culce la el în baracă. După frigul tras, căldura din dormitor m-a toropit, aşa că am adormit imediat. Nu ştiu cât timp a trecut, dar din somnul greu în care căzusem, m-a trezit un gardian, care mă scutura de umăr :

— Îmbracă-te şi hai cu mine !

M-am dezmeticit şi mi-am zis că gluma se îngroaşă, gândind că e vorba iar de carceră. Într-adevăr, gardianul pe care îl urmam se îndrepta spre

carceră. Dar, ajuns în dreptul lămpăriei, în loc s-o ia la stânga, a mers tot înainte spre poarta de ieşire din lagăr. A descuiat-o şi, de partea cealaltă, un alt gardian, cu pistolul în mână, mi-a spus s-o pornesc încet înainte, fără să întorc capul. Nu m-am putut împiedica să mă gândesc la soarta preotului Şerban şi mă simţeam mergând ca mielul la tăiere.

La vreo treizeci de metri de poarta lagărului era o vilă (probabil fostă particulară), unde acum se aflau birourile administraţiei. Noi o botezasem „căsuţa cu zorele". Spre ea mi-a spus gardianul să mă îndrept. În faţa celor câteva trepte de la intrare, era oprită o motocicletă cu ataş, cu număr militar, plină de noroi. Când mi-a spus să urc treptele, gândurile negre ce mi le făcusem mai înainte s-au spulberat. Totuşi, nu mă puteam dumiri asupra intenţiilor ce le aveau cu mine. Am fost introdus într-o cameră cu gratii la fereastră. Două birouri cu câte un scaun erau singurul mobilier. Gardianul mi-a spus să mă aşez la cel din fund şi să aştept. A ieşit apoi, încuind uşa în urma lui. Rămas singur, primul gest pe care l-am făcut (gest reflex de puşcăriaş) a fost să cercetez biroul. În primul sertar am găsit Scânteia din ziua respectivă. O adevărată comoară pentru noi ! L-am lăsat însă la locul lui, neştiind ce se va întâmpla cu mine. După câteva minute de aşteptare, uşa s-a descuiat şi a intrat un căpitan, în uniforma forţelor armate şi nu a M.A.I.-ului. Avea petlitele şi epoleţii negri şi semnele unităţilor de blindate. După cizmele murdare de noroi, am dedus că el venise cu motocicleta pe care o văzusem afară. Nu-mi puteam imagina ce avea să aibă de-a face cu mine un ofiţer M.F.A.

Prima surpriză a fost că mi-a spus bună ziua, ceea ce mi-a trezit reminiscenţe de bună creştere şi m-a făcut să mă simt prost, fiindcă nu schiţasem nici un gest la intrarea lui. Pe securişti evitam să-i salutăm, fiindcă ne pretindeau s-o facem cu formula „Să trăiţi", ceea ce refuzam ; cât despre ei, nici vorbă să ne salute. De data asta, am răspuns şi eu cu bună ziua. După ce şi-a pus dosarul pe care-l avea sub braţ pe celălalt birou, s-a aşezat şi a început să mă privească cu interes, dar şi oarecum stingherit. Am tras concluzia că nu avea rutina contactului cu deţinuţii. Prima întrebare pe care mi-a pus-o, pe un ton politicos şi cu o nuanţă de omenie, pe care n-o mai întâlnisem de mult, a fost : — Eşti bolnav, domnule Ioanid ? I-am răspuns că nu şi abia după aceea mi-am dat seama de ce îmi pusese întrebarea. Pentru un om care nu era obişnuit cu aspectul deţinuţilor, apăream într-adevăr ca un om bolnav. Paloarea caracteristică, pielea pergamentoasă a feţei, hainele vârgate, peticite şi ponosite, la care se adăuga o barbă de câteva zile, ar fi fost suficiente pentru a justifica întrebarea. Dar, pe lângă astea, cele 24 de ore de carceră în frig îşi mai puseseră şi ele amprenta, iar spre completarea portretului, mai aveam şi un ochi învineţit şi umflat. Căpitanul a insistat şi m-a întrebat de ce arăt aşa.

Cu un ton înverşunat, i-am spus că datorită tratamentului la care sîntem supuşi şi, în câteva vorbe, i-am povestit tot ce se întâmplase în ultimele zile. Pe măsură ce vorbeam, îmi dădeam seama că pe de-o parte nu-i venea să creadă că spun adevărul, iar pe de altă parte aspectul meu îmi confirma spusele. Când i-am descris carcera cu sârmă ghimpată în care stătusem, s-a indignat şi mi-a spus că aşa ceva nu-i posibil şi că încerc să abuzez de buna lui credinţă. Am protestat, spunându-i că ceea ce relatez este purul adevăr şi poate fi uşor verificat, dar că nu-mi fac nici o iluzie şi ştiu dinainte că va ţine partea administraţiei. A stat un moment pe gânduri şi apoi m-a întrebat :

— Eşti dispus să-ţi iei răspunderea să pui pe hârtie tot ce mi-ai povestit ?

La răspunsul meu afirmativ, mi-a pus în faţă o coală de hârtie şi un toc. Pe cele două pagini ale colii, am înşirat toate abuzurile la care eram supuşi în general şi cele pe care le suferisem în special în ultimele zile. Am pomenit de isprava comandantului cu bucătarii culcaţi pe zăpadă, de pumnul dat de plutonierul Văcaru şi de carcera cu sârmă ghimpată. Am semnat declaraţia şi i-am dat-o. A luat-o, a citit-o, a pus-o în dosar şi mi-a spus că, dacă ceea ce am scris este adevărat, vor fi luate măsurile necesare iar dacă cele declarate sânt false, voi suporta consecinţele.

I-am spus că n-am scris decât adevărul, dar că nu cred că ni se va face dreptate

— Îţi promit că mă voi ocupa personal de acest caz şi vei vedea că se va face dreptate !

Mi s-a părut că a spus aceste vorbe cu toată sinceritatea. Apoi mi-a spus că misiunea lui la Cavnic e cu totul alta şi mi-a cerut să-i răspund la câteva întrebări. În fine, m-am lămurit de ce fusesem adus la căsuţa cu zorele. Era vorba de un supliment de anchetă. Căpitanul fiind de la serviciul de informaţii al armatei. Voia să ştie ce relaţii avusesem în rândurile armatei, ce militari cunoscusem şi ce informaţii cu caracter militar primisem de la ei şi transmisesem mai departe vărului meu George Boian, care la rândul lui le comunicase mai departe în străinătate. La răspunsul meu că nu avusesem relaţii cu nici un fel de militar din noua armată şi că nu cunoşteam decât câţiva ofiţeri din vechea armată, acum deblocaţi, interogatoriul s-a prelungit mai bine de o oră, devenind tot mai insistent dar civilizat. Când a văzut că ancheta bate pasul pe loc, căpitanul mi-a înşirat pe birou vreo 20—30 de fotografii de indivizi în uniformă şi m-a întrebat dacă recunosc pe cineva. Am remarcat imediat figura unui plutonier-major de origine din comuna Ilovăţ, unde mă născusem şi trăisem şi eu, până la exproprierea din 1949. Pentru a vă pune în temă, va trebui să fac o incursiune în trecut : În primăvara lui 1944 am fost recrutat, urmând ca în toamna aceluiaşi an să fiu încorporat, lucru care nu s-a mai întâmplat, din cauza ocupării ţării de către ruşi. De unde până atunci fusesem nerăbdător să-mi fac armata şi să plec cât mai repede pe front, în 1945, m-am grăbit să profit de dreptul de a-mi amâna stagiul militar, fiind student. În 1949, exmatriculat din facultate, amânarea pentru studii n-a mai fost valabilă şi am primit ordinul de încorporare. Cum cei cu „origine socială nesănătoasă" erau încorporaţi în unităţi de muncă (D.G.S.M.), nu ştiam cum să scap din această situaţie. Atunci şi-a făcut apariţia plutonierul-major din fotografia pe care mi-o prezentase acum căpitanul anchetator.

Nu-l cunoşteam, dar mi-a spus că ducându-se pe acasă, la Ilovăţ, aflase, la primăria din sat, că primisem ordin de încorporare. De aceea, întorcându-se la serviciu, în Bucureşti, se informase de adresa mea şi venise să se ofere să mă ajute. Lucra la un Comisariat Militar din Bucureşti şi era în măsură să facă acest lucru, vrând să se revanşeze astfel pentru ajutorul pe care şi eu îl dădusem familiei lui. Mi-am amintit atunci că la începutul războiului, el fusese primul rănit din sat. Vestea rănirii lui a coincis cu altă nenorocire pentru familia lui : le arsese casa. Am luat atunci hotărîrea să-i ajutăm şi i-am donat familiei lemnele necesare pentru construcţia unei case noi, angajând şi zidarii şi dulgherii pentru lucru. După

ce ieșise din spital și venise în permisie acasă, eu plecasem la București la liceu, așa că nu l-am văzut. Apoi fusese tot timpul pe front iar la sfârșitul războiului se reangajase în armată, așa că n-apucasem să-l cunosc personal niciodată. Recunoștința lui m-a salvat din încurcătură. Prin relațiile pe care le avea, mi-a făcut mutarea la Comisariatul unde lucra, mi-a eliberat un livret militar și mi-a adus și fișa mea de la serviciul de evidență al Comisariatului, pe care am distrus-o. În felul acesta nu mai figuram în fișierul lor și nu mai puteam fi chemat la armată, în schimb puteam prezenta la orice eventual control un livret militar în perfectă ordine.

Cu plutonierul-major Gheorghiță am rămas în relații până la arestarea mea în 1952. Ne întâlneam din când în când, fie în oraș la o bere, fie venea să-mi facă o vizită acasă, niciodată însă la Comisariatul la care lucra. Relațiile cu o „bestie moșierească" l-ar fi compromis grav în acea epocă. La arestarea mea, în 1952, avusesem posibilitatea — profitând de un moment de neatenție al securiștilor care veniseră să mă ridice — să fac să alunece în dosul unei biblioteci livretul meu militar. Punându-mi-se acum în față poza lui Gheorghiță, primul gând mi-a fost că livretul fusese găsit și așa ajunsese securitatea să stabilească că între el și mine exista o legătură. Totuși căpitanul anchetator nu-mi vorbise în acest context decât de informații militare și nu de situația mea militară. Mult timp nu aveam de gândit și orice ezitare a mea ar fi fost remarcată. Negând că l-aș cunoaște, mi-am făcut socoteala că n-aș face decât să întăresc suspiciunile. Poate călăuzit de instinct, poate numai întâmplarea m-a făcut să exclam foarte natural — punând degetul pe poza lui Gheorghiță : „Pe ăsta îl cunosc !"

Foarte interesat, căpitanul și-a tras scaunul în fața biroului meu și mi-a cerut detalii : în ce împrejurări l-am cunoscut, ce relații am avut cu el ? Fără să pomenesc absolut nimic de povestea cu livretul, i-am spus că îl cunoșteam fiindcă era din aceeași comună cu mine și că mă întâlnisem întâmplător cu el în București, prin anul 1950. Mă văzusem cu el de mai multe ori și stătusem de vorbă la un pahar de bere, amintindu-ne de locurile noastre natale. Chestiuni militare nu discutasem cu el niciodată. De altfel informațiile cu caracter militar din mesajele transmise de George Boian, în străinătate, și care făcuseră obiectul procesului în care fusesem și eu implicat, datau dinaintea întâlnirii mele în București cu plutonierul-major Gheorghiță. După încă un timp de anchetă insistentă, acest ultim argument al necorespondenței datelor (G. Boian fusese arestat în 1949, iar eu îl întâlnisem pe Gheorghiță abia un an mai târziu, în 1950) a părut să fie edificator, și căpitanul mi-a cerut să dau o declarație scrisă, în care să rezum tot ce spusesem până atunci. În timp ce scriam, a ieșit din cameră, lăsându-mă singur. Am profitat să scot „Scânteia" din sertarul biroului și s-o ascund pe cracul pantalonului, având grijă s-o împăturesc în așa fel ca să nu foșnească în timpul mersului. Rămânea riscul percheziției la întoarcerea în lagăr, dar tentația ziarului era prea mare. Când am terminat declarația a intrat și căpitanul, care m-a asigurat din nou că se va ocupa de ceea ce scrisesem în prima declarație. Apoi, m-a luat în primire același gardian care mă adusese și tot cu pistolul în spate m-a dus până la poarta lagărului unde m-a predat.

Cum am ajuns la dormitor, am ascuns ziarul într-o saltea și m-am dus să-l caut pe Colea, care dormea în baraca lui. I-am spus tot ce mi se

întâmplase şi am încercat să găsim împreună explicaţia anchetei şi cum ajunsese securitatea să descopere că-l cunoşteam pe plutonierul-major Gheorghiţă. Va trebui să anticipez, fiindcă explicaţia am avut-o abia 11 ani mai târziu, în 1964, când am fost eliberat.

În 1952, după ce fusesem arestat, timp de mai multe zile Securitatea pusese locuinţa mea sub supraveghere şi toate persoanele care veniseră să mă viziteze, neştiind că fusesem ridicat, fuseseră legitimate. Într-una din acele zile, venise şi plutonier-major Gheorghiţă, care nu aflase de arestarea mea. Revăzându-l în 1964, când am fost pus în libertate, mi-a povestit că fusese întrebat despre relaţiile pe care le avea cu mine şi declaraţiile lui coinciseseră cu cele date de mine la Cavnic. Astfel, bănuielile Securităţii că mi-ar fi furnizat secrete şi documente militare s-au stins şi Gheorghiţă n-a avut nimic de suferit, chestiunea livretului militar neieşind niciodată la iveală.

Făcând bilanţul, ancheta căpitanului s-a dovedit a fi pozitivă din punctul nostru de vedere, nu numai în ce-l privea pe Gheorghiţă, dar ne-a dat posibilitatea să avem în mână un ziar întreg, lucru preţios pentru noi şi greu de înţeles pentru cei care n-au trăit niciodată în izolarea de lume şi evenimente cum era cazul nostru. Cel mai important efect, însă, şi la care nu ne aşteptam, l-am înregistrat în chiar după amiaza aceea, când ofiţerul de serviciu a dat ordin ca sârma ghimpată din carcere să fie scoasă. Căpitanul se ţinuse de cuvânt ! Faptul că nici Colea nici eu nu intrasem în mină în ziua aceea a fost trecut cu vederea şi n-a avut nici o urmare, iar începând de la sfârşitul acelei săptămîni, nu s-a mai intrat în mină duminicile. Probabil că acest lucru s-a datorat acţiunii noastre, combinate cu fericita întâmplare a sosirii căpitanului tocmai în acel moment.

Un timp am putut chiar remarca o oarecare îmblânzire în atitudinea administraţiei faţă de noi, presiunea în muncă s-a redus, oamenii nu mai erau pedepsiţi pentru orice fleac sau pretext iar cabinetul medical a căpătat mai multă autoritate în privinţa scutirilor de muncă şi internărilor în infirmerie a celor bolnavi.

Această acalmie, chiar dacă nu a durat decât câteva săptămâni, ne-a prins bine şi ne-a ajutat să ne mai refacem forţele. Primele semne ale primăverii, cu nopţi mai puţin friguroase şi zile însorite, ne-au mai înseninat şi ele sufletele. Când după 11 ore de stat în bezna minei, ieşind la suprafaţă, dădeam acum de puţină căldură şi cer senin, în loc de zăpadă şi ger, ne simţeam parcă mai puţin istoviţi şi mai optimişti. La prima nouă repartizare a echipelor la locurile de muncă, am simţit însă şi mâna ofiţerului politic. Toţi cei care refuzaserăm să muncim şi fuseserăm închişi la „neagra", am fost repartizaţi la cele mai proaste şi periculoase locuri de muncă. Alecu Caranica, Dincă Petre şi cu mine, am fost trimişi să perforăm la breşele de steril din abatajul galeriei Iosif Nord. În acest abataj fără nici un fel de sistem de aerisire şi unde nu se făcea nici un pic de curent, gazele de la explozii dăinuiau aproape tot şutul. La câteva zeci de metri de noi, la capătul abatajului, a fost trimis Colea să perforeze la înaintare. În acel fund de sac, concentraţia de gaze şi lipsa de oxigen erau şi mai mari. Flacăra lămpii de carbid abia pâlpâia, iar roca filonului de pe Iosif Nord era cea mai dură din toată mina. Schimbând câte 5 sfredele şi cu mare chin, Colea nu reuşea să perforeze găuri mai lungi de 30 cm.

Colea şi văru' Dică suportau cel mai greu toxicitatea din abataj, având dureri permanente de cap. După câteva zile de lucru în acest mediu toxic,

ne-a dispărut complet pofta de mâncare, fasolea și rația de marmeladă ne provocau arsuri insuportabile și resimțeam o permanentă stare de ușoară greață. Ofițerul politic își lua revanșa !

Din fericire, de când venise primăvara, în săptămâna în care lucram în schimb de noapte, ziua ne-o petreceam în curtea lagărului și ne mai dezintoxicam, respirând aerul curat de munte. Într-una din zilele acelei primăveri, cu toată vremea senină și soarele blând de afară, eu dormeam în patul meu din baracă. Fusesem scutit de cabinetul medical, iar schimbul meu era în mină, așa că eram singur în tot dormitorul. Din cauza unui panarițiu care mă chinuise câteva zile, Mache îmi făcuse o incizie la un deget, de la care trebuise să-mi scoată și unghia. După incizie, ușurat de durerea și zvâcniturile din deget, mă culcasem și adormisem tun.

La un moment dat, prin somn, am auzit ușa deschizându-se și pași pe dușumele. Am simțit chiar că cineva se așază pe patul meu și, fără să mă trezesc complet, mi-am zis că se întorseseră băieții din mină. Chiar mă gândeam, trăgându-mi pătura peste cap și încercând să mă cufund din nou în somn, că timpul trecuse prea repede și că aș mai fi dormit. Cineva m-a scuturat însă de umăr și am auzit o voce, care-mi spunea ceva. Am crezut mai întâi că e vreunul din camarazi, care avea chef de glume, dar când am început să percep sensul vorbelor, am întors capul încă buimac de somn și am văzut o uniformă de gardian. M-am dezmeticit și l-am recunoscut pe gardianul cel cumsecade, de care v-am spus că mă simpatiza. Era vesel și repeta mereu același lucru :

— Scoală c-a murit tătucu ! S-a dus în... Era 5 Martie 1953 și așa am aflat că a murit Stalin.

La început nu mi-a venit să cred, dar gardianul m-a asigurat că e adevărat, că se anunțase la radio. În simplitatea lui se bucura din toată inima și-mi spunea cu convingere :

— Acu' scăpați și voi de pușcărie și vă duceți acasă !

I-am mulțumit pentru veste și i-am spus să fie totuși prudent și să n-o mai spună nimănui, ca să nu riște să fie turnat. Eu m-am îmbrăcat repede și m-am dus la Mache să-i împărtășesc știrea. Cunoscându-l pe gardian, care nu prezenta garanții, nici de prea mult discernământ, nici de seriozitate, am rămas neîncrezători și am hotărît să păstrăm secretul informației până la sosirea celor din mină. Cum au ieșit din mină, am făcut tura celor pe care-i știam că se ocupă cu informațiile și au legături cu muncitorii civili. Mitucă nu avusese o ocazie favorabilă ca să poată sta de vorbă cu artificierul Runjinski, dar i se păruse că acesta îi făcuse un semn cu mâna, de plecare.

Popa Scai remarcase că Tămâie nu-și făcuse obișnuita inspecție în acea zi, iar unul din gardienii de la corfă, care era foarte sever de obicei, se arătase foarte indiferent la mersul muncii în mină. Ba mai mult, intrase tamnesam în vorbă cu el, punându-i o serie de întrebări personale : de unde este originar, pentru ce era condamnat și la câți ani ? Nicu Enescu, la rândul lui, nu putuse schimba nici o vorbă cu maestrul civil, care fusese tot timpul însoțit de un gardian. Deci nimic concret, doar câteva semne neobișnuite, dar neconcludente. Peste alte 12 ore, însă, la ieșirea următorului schimb din mină, totul avea să se lămurească : Într-adevăr, Stalin murise !

Toate așteptările de mai bine s-au dovedit neîntemeiate, însă, și speranțele legate de dispariția tiranului deșarte. S-a remarcat, totuși, un timp, o oarecare delăsare și nehotărîre în atitudinea și măsurile administrației.

În lupta noastră pentru supraviețuire, zi cu zi, erau bune și astea !) La câteva zile după moartea lui Stalin și-a făcut apariția o comisie formată din vreo 4—5 inși, toți îmbrăcați civil. Timp de câteva ore cât au stat în incinta lagărului, au avut o comportare foarte stranie.

Era duminică și amândouă schimburile erau la suprafață. Majoritatea deținuților erau în curte, profitând de vremea frumoasă. Unii stăteau de vorbă, plimbându-se la soare printre bараci, alții se așezaseră pe jos pe câte o bucată de lemn, pământul fiind încă jilav, în urma zăpezii care abia se topise. Numai în dreptul barăcii unde se afla cabinetul medical, era un taluz în pantă, unde pământul se mai zvântase și dăduse iarba. Aici, când erau liberi, își făcuseră obiceiul să se strângă macedonenii. Așezați în cerc, pe călcâie, le auzeai de la distanță vorba repezită în dialectul lor ar'mânesc. Gardienii nu se vedeau și nu-și mai găseau de lucru prin curte, vânând deținuți pentru cine știe ce corvezi inutile, cum făceau de obicei. Stăteau și ei de vorbă la poarta lagărului, în fața camerei de gardă.

Cei 4 sau 5 civili, probabil de la Ministerul de Interne, se împrăștiaseră prin curtea lagărului și se plimbau printre grupurile de deținuți, observând atmosfera, nevrând în mod vădit să dea impresia unei inspecții cu caracter oficial, administrativ. Căutau chiar câte un pretext banal, ca să intre în vorbă cu deținuții, ca și cum ar fi fost niște simpli vizitatori într-o localitate turistică, și căutau să-și facă relații printre localnici.

Succes prea mare nu aveau, fiindcă, în mod ostentativ, nu erau băgați în seamă și deținuții își continuau discuțiile, făcând abstracție de prezența lor. Simțind atmosfera, erau tot mai intimidați și mai stingheriți. Unul din ei se apropiase de grupul macedonenilor de pe tăpșanul cu iarbă și chiar se așezase pe un butuc, lângă ei. Nimeni nu s-a făcut că-i observă prezența, discuțiile urmându-și cursul. După un timp, neînțelegând nimic din graiul lor, nu știa cum să se scoale și să plece, fără să-și piardă fața. Mă aflam tocmai în dormitorul meu, când unul din civili și-a făcut apariția. Când a intrat pe ușă, compunându-și o figură amabilă și degajată, a spus bună ziua. I s-a răspuns la fel, fiecare văzându-și mai departe de treabă. Eram vreo cinci în dormitor, printre care preotul Costache (bucovineanul), care stătea pe patul lui și-și cârpea cămașa. Față de liniștea care se lăsase, civilul a avut un moment de ezitare, dar apoi s-a adresat popii întrebându-l ce face.

— Îmi cârpesc cămașa, i-a răspuns popa cosând înainte.

Văzând că nu se înfiripă conversația, l-a întrebat dacă se poate așeza pe patul lui. Popa i-a făcut loc spunându-i :

— Nu-i al meu, e al statului.

Hotărît să intre în vorbă cu orice preț, civilul a continuat efortul. Dialogul, cu răspunsurile laconice ale preotului Costache, care în tot acest timp își cosea înainte cămașa, a fost cam următorul :

— Ce meserie aveți ?

— Miner.

— Cum, întotdeauna ați fost miner ?

— Nu !

— Ce-ați fost... înainte ?

— Preot !

— Și, ce condamnare aveți ?

— 15 ani. (Nu mai țin minte exact la câți ani fusese condamnat părintele Costache).

— Pentru ce fapte ați fost condamnat ?

— Pentru că m-am rugat la Dumnezeu, în biserică, să ne scape de Ana Pauker !

Civilul s-a sculat și fără a mai spune vreo vorbă a ieșit din dormitor. Tot lagărul a râs de răspunsul popii. După câteva ore de stat printre noi, civilii au plecat așa cum veniseră, fără să ne putem da seama de scopul vizitei lor. Dacă, așa cum bănuiam, veniseră să facă un sondaj al stării de spirit a deținuților, cred că raportul pe care l-au înaintat a fost clar.

Vreau să menționez aici un fapt ciudat, care s-a petrecut tot într-una din zilele acelei primăveri. Pe creasta muntelui care domina lagărul, au apărut într-o zi două siluete. Câțiva deținuți care se aflau în curte le-au remarcat întâmplător. Din cauza distanței, n-au putut distinge alte detalii, decât că cei doi purtau în spate raniță și, că privind în jos spre lagăr, au dus la ochi, fie binocluri, fie aparate fotografice. Între timp însă, au fost observați și de unul din ostașii din turnurile de pază, care a dat alarma. Cele două siluete au dispărut după muchia de stânci, în pădure. Știrea s-a răspândit în lagăr, dar până să prind și eu de veste și s-apuc să ies din baracă, cei doi s-au făcut nevăzuți. În schimb am putut urmări efectele alarmei care se dăduse : vreo 10—15 soldați înarmați, desfășurați în trăgători, au început să urce povârnișul muntelui. Panta, mai întâi lină, dar apoi tot mai abruptă, se termina la poalele unui perete de stâncă. Acolo s-a terminat și urmărirea, peretele de stâncă, de cel puțin 200 m înălțime fiind inaccesibil.

Niciodată n-am aflat cine fuseseră cei doi și ce urmăriseră.

* * *

Pentru noi însă, cei care plănuiam evadarea, reacția unității de pază în momentul alarmei a fost un prilej de comentarii nesfârșite. Numărul ostașilor disponibili care au plecat în urmărire, timpul care le-a trebuit pentru a intra în acțiune și mai ales planul de organizare a urmăririi, care nu ni s-a părut prea bine pus la punct, au fost discutate sub toate aspectele. Pe lista informațiilor, pe care trebuia să le colectăm, s-a mai înscris astfel un punct : Paza exterioară. Urma să încercăm să aflăm efectivul ostașilor din unitatea de pază, câți din aceștia se găseau în posturi la un moment dat și câți rămâneau în același timp disponibili. De asemenea, unde erau cazați și armamentul de care dispuneau.

O bună parte din aceste informații le-am putut afla, concomitent cu celelalte pregătiri pentru evadare, care-și urmau cursul. Începusem chiar să grăbim aceste pregătiri, o dată cu venirea primăverii. După ce explorasem fără succes toate galeriile și abatajele abandonate, în căutarea unei căi posibile de ieșire spre galeriile unde lucrau muncitorii civili, ne concentrasem un timp atenția asupra galeriei dintre cele două corfe. Cea pe care o parcurgeam zilnic la intrarea și ieșirea din mină, din care porneau ramificațiile galeriilor unde lucrau civilii și care erau închise cu grilaje de fier și lacăte la ora trecerii noastre. Am abandonat însă ideea de a înlătura aceste obstacole pentru a pătrunde în galeriile civililor, când am aflat că nu exista altă ieșire spre exterior. Și minerii civili utilizau aceeași singură cale de ieșire din mină ca și noi, cu singura deosebire că, în loc să coboare la galeria Rainer (de unde noi ne continuam drumul pe jos încă un kilometru și jumătate până în lagăr), ei urcau mai departe cu corfa

până la suprafață. Această porțiune din parcursul minerilor civili, cuprinsă între stația Rainer (unde coboram noi) și punctul unde corfa atingea suprafața, ne era complet necunoscută.

Prin cei câțiva civili cu care unii din noi aveam contacte, am încercat să aflăm cum se prezenta situația pe această porțiune de puț și mai ales la gura lui, la suprafață. Lucru foarte greu, deoarece întrebările nu puteau fi puse direct, pentru a nu le da nimic de bănuit asupra intențiilor noastre. Abia către sfârșitul lui aprilie, punând cap la cap toate frânturile de informații culese, ne-am putut face o oarecare idee în această privință. Spun oarecare, pentru că certitudinea datelor obținute n-am avut-o, unele informații fiind nesigure, altele chiar contradictorii.

În acea primăvară, s-a mai petrecut un eveniment demn de remarcat ; pentru mine și cei veniți de la Jilava, inedit, pentru cei de la Baia Sprie deja cunoscut, pe care de altfel cred că l-au și provocat prin permanentele lor reclamații : a început să funcționeze „Cantina".

Am povestit cum la sfârșitul fiecărei luni, după ce din salariul care apărea pe statele de plată se scădeau toate reținerile, primeam un bon ștampilat, pe care era înscrisă suma neto în lei de care puteam dispune pentru cumpărături. De când se înființase lagărul de la Cavnic, în fiecare lună administrația adusese țigări, pe care deținuții le cumpărau cu aceste bonuri. Numai țigări. La Baia Sprie li se aduceau și diverse alimente : unt, marmeladă, halva, zahăr, pește sărat și chiar alte produse, cum ar fi : săpun, pastă de dinți, uneori ciorapi și cămăși. În limbajul de lagăr, camera dintr-una din barăci, unde, o singură dată pe lună se distribuiau aceste alimente, purta numele de „Cantină". Printre curiozitățile semnalate la cantina de la Baia Sprie și despre care am aflat de la cei veniți de acolo, a fost apariția unor produse care au stârnit uimire în lagăr. Astfel, s-au pus în vânzare la Cantină : lădițe cu heringi afumați, import din Danemarca, unt din Olanda și chiar saci cu zahăr tos pe care scria „Made in England". Mai mult decât straniu pentru acea vreme (1950—1951), când în magazinele și piețele din țară domnea cea mai cumplită sărăcie, lipsind până și cele mai obișnuite mărfuri din producția autohtonă. Cu timpul s-a aflat și explicația fenomenului. Prin puținele tranzacții comerciale încheiate în acea epocă cu Vestul, regimul de la București era interesat în achiziționarea de mașini și produse tehnice și industriale, iar țările „capitaliste" condiționau aceste livrări, de cumpărarea de către România și a unor bunuri de larg consum, excedentare pe piețele occidentale. Am aflat chiar de la oameni care lucraseră în acest domeniu și care acum se aflau printre noi în închisoare, că unele din aceste produse proveneau din tranzacțiile rușilor cu occidentul și că rușii prin operații de clearing le plasau României. Zahărul englezesc și untul olandez apăreau astfel în alimentarele din țară, la prețuri mult mai ridicate decât prețurile acelorași produse indigene. Pentru sărăcia populației ele reprezentau un lux inaccesibil și nu se vindeau. Cum însă alimentara respectivă trebuia să-și realizeze planul de vânzare, ingeniozitatea și inițiativa responsabilului magazinului rezolvau problema în cel mai perfect spirit al principiilor „pieții libere". Bineînțeles, dacă întâmplarea făcea să fie în apropiere lagărul de muncă de la Baia Sprie !

Așa fusese cazul cu „Alimentara" din Baia Mare, al cărei destoinic responsabil intrase imediat în legătură cu administrația lagărului și îi livrase pentru „Cantină" marfa nevandabilă. Rezultatul : responsabilul a

putut în acest fel raporta îndeplinirea planului de vânzări. Membrii administrației lagărului s-au bucurat de înlesniri la aprovizionare la Alimentara respectivă, fiind anunțați din vreme când apăreau anumite produse și obținându-le fără neplăcerile statului la coadă. Iar deținuții, care tot n-aveau ce face cu banii (bonurile), cumpărau oricum tot ce se aducea la Cantină, chiar dacă era scump. Ca să nu mai vorbim de plăcerea contactului cu „lumea liberă", când mâncau unt din Olanda și zahăr din Anglia. Deci, toată lumea mulțumită !

Dar să revin la Cavnic, unde la sfârșitul lui martie, s-a deschis Cantina. N-am avut însă parte decât de produse indigene. Poate chiar prea indigene !

Posesori de bani în bonuri cred că erau cam o treime din noi, iar eu cu Caranica eram printre cei bogați, datorită geodei peste care dădusem și care ne ajutase să avem mari depășiri de normă. Probleme prea mari la alegerea cumpărăturilor n-am avut. Singurul lux pe care mi l-am permis a fost un săpun de toaletă și trei perechi de ciorapi gri de bumbac. Săpunul, întrebuințat cu economie, m-a ținut vreo patru luni și mi-a mai oferit o alternativă la săpunul de pușcărie, care, cum spuneam noi, mirosea a câine mort. Ciorapii, supuși condițiilor din mină, nu rezistau. Săptămâna și perechea ! Dar măcar aceste trei săptămîni am scăpat de obiele. Restul articolelor de la Cantină erau raționalizate : 50 grame de unt, 100 gr. de halva și vreo 4—5 bucăți de rahat de persoana. Am luat din fiecare, iar de restul banilor, țigări. Cu toate că țigara era cel mai prețuit articol pentru deținuți, nu știu să se fi întâmplat vreodată ca cineva să aibă ce fuma, iar altul să rabde. Fiecare fuma de la fiecare și dacă țigările se terminau până la următoarea „cantină", toți răbdam. Toți nefumători - posesori de bonuri, la sfârșitul lunii cumpărau țigări pentru fumători.

Cu distribuirea rațiilor și colectarea bonurilor de plată de la deținuți era însărcinat un plutonier. Porția fiecăruia o punea pe o bucată de hârtie de sac de ciment. Marea atracție a constituit-o untul. Unii nu mai văzuseră unt de luni de zile, dar majoritatea, de foarte mulți ani.

Când împreună cu cei din baraca mea, mi-am luat rația, am plecat direct spre dormitor, unde fiecare din noi și-a invitat la patul lui câțiva camarazi care nu avuseseră bonuri în acea lună. Urma să ne înfruptăm din bunătățile luate de la Cantină. Prin împărțire însă, porția fiecăruia devenea un fel de doză homeopatică, așa că masa cu invitați avea un caracter mai mult simbolic. Totuși, ideea că vom simți gustul untului, ne făcea mare plăcere.

Fiecare făcuse rost de pâine de la bucătărie.

Cum am băgat în gură prima bucată de pâine, cu un vârf de cuțit de unt pe ea, am simțit că mi se face rău. În același timp, și din alte grupuri adunate la paturile vecine, s-au pornit exclamații de scârbă. Untul mult dorit era unt de oaie ! Gustul și mirosul puternic de oaie era insuportabil. Marea majoritate nu l-am putut mânca. În schimb, o mică minoritate a fost avantajată ; de două ori avantajată : a mâncat unt, pe săturate, primind și porțiile noastre.

Macedonenii au colectat tot untul, neînțelegând cum de puteam noi disprețui un produs al animalului lor sacru : oaia.

Pînă la urmă, am făcut și noi haz de necaz.

Câteva zile mai tîrziu însă, macedonenii s-au revanșat.

Paștele în acel an a căzut în primele zile ale lunii aprilie. În sâmbăta Paștelui am lucrat în mină în schimb de zi. De fapt, nimeni n-a lucrat aproape nimic, iar gardienii nu s-au arătat pe galerii. Nici Tămâie nu și-a făcut apariția.

Către sfârșitul șutului, cu mult înainte de ora obișnuită la care se dădea semnalul de oprire a lucrului, deținuții au început să coboare din abataje pe galeria principală și să se îndrepte spre hala cea mare din fața corfelor. Popa Scai anunțase că va ține o slujbă și vestea fusese transmisă din om în om, până la cele mai îndepărtate locuri de muncă.

Cei doi gardieni, văzând mulțimea de deținuți, care, fără să fi primit vreun ordin, se scurgea în șiruri neîntrerupte spre locul unde se aflau ei, în fața corfelor, au încercat să-și impună autoritatea, strigându-ne să ne întoarcem la locurile noastre de muncă. Ne-au amenințat chiar că vor raporta numele celor care nu se supun ordinului, pentru a fi pedepsiți.

Amenințările n-au avut nici un efect. Deținuții continuau să vină, fără să-i bage în seamă. I-am văzut atunci cum erau pe punctul să intre în panică, crezând probabil că e vorba de vreo revoltă. Popa Scai și câțiva deținuți le-au explicat că nu avem intenții rele, că am părăsit mai devreme locurile de muncă pentru a sărbători Paștele. Văzîndu-ne pașnici, gardienii s-au liniștit în privința noastră, cu toate că erau vizibil intimidați de mulțimea din jurul lor. Au mai încercat să argumenteze că dacă vine cineva în inspecție vom avea neplăceri. De fapt se temeau de venirea vreunui superior, care i-ar fi făcut pe ei responsabili de indisciplina noastră. Dar nimeni nu s-a mai ocupat de ei, pentru că începuse slujba. Sub bolta înaltă de la corfă, a început să răsune glasul Preoților. Un singur bec slab lumina încăperea, făcînd și mai impresionantă atmosfera, cu umbrele noastre care se reflectau pe pereții de stâncă.

Toți ne stinseserăm lămpile și ascultam emoționați slujba celor 5 sau 6 preoți : părintele Costache, părintele Sebastian Popescu, părintele Lazarov... Unul din gardieni se retrăsese chiar lângă puț, în umbră, cât mai departe de noi. Părea să vrea să dovedească astfel că nu era de acord cu ceea ce se petrecea și să se pună la adăpost de a fi acuzat de complicitate. Celălalt, însă, rămăsese printre noi și, cu toate că se străduia să-și mențină o atitudine indiferentă și degajată, cu o mână în buzunar și fumând, era vădit atras de slujbă. Fiind chiar în apropierea mea, i-am urmărit atitudinea. La un moment dat l-am văzut cum, foarte discret, a lăsat să-i cadă țigara încă neterminată pe jos.

Toți eram descoperiți și ne țineam bonetele sau căciulile în mână, el fiind singurul din toată mulțimea care avea chipiul pe cap. Nu voi uita niciodată, cum unul din deținuți, prinzându-i privirea, i-a făcut un semn abia perceptibil, indicându-i chipiul. Gardianul a avut o ezitare, a privit pe furiș în stânga și-n dreapta. Deținutul care-i făcuse semnul nu se mai uita la el. Încet și-a dus mâna la cap și și-a scos chipiul. Deținutul a întors iar capul spre el și i-a zîmbit cu blândețe. Era Marinică Dumitrescu. Fusese student și trecuse prin „reeducarea" de la Pitești. Din cauza maxilarului fracturat, vorbea cu greutate. Când s-a auzit vocea preotului spunând „veniți să luați lumină", ne-am apropiat pe rând de el și ne-am aprins lămpile de mină de la lampa lui. În acea clipă, s-au pornit să bată clopotele ! Nu-mi venea să cred !

Nu știam că, așa cum făcuseră cu un an în urmă la Baia Sprie, cîțiva deținuți pregătiseră și acest detaliu pentru ca ritualul să fie complet. Atâr-

naseră cu sârmă de una din conductele de aer comprimat de pe galerie mai multe sfredele de oțel de diferite lungimi. La momentul potrivit, lovindu-le pe rând cu un alt sfredel, realizaseră întocmai sunetul clopotelor. Toți ne-am îmbrățișat, spunându-ne : Christos a înviat ! Pe mulți i-am văzut cu lacrimi în ochi. Popa Scai s-a apropiat de gardianul care la slujbă stătuse printre noi și i-a spus : Domnule sergent, știu că nu-mi puteți răspunde cum se cuvine, dar eu toit vă spun „Cristos a înviat" și să știți că noi ne rugăm și pentru dumneavoastră.

Cum se făcuse ora oficială de ieșire din mină, corfele au început să funcționeze. Tot drumul, de-a lungul galeriilor s-a cântat Prohodul și pe măsură ce intram pe poarta lagărului, unde celălalt schimb se pregătea să intre în mină, eram primiți cu „Cristos a înviat" și răspundeam cu „Adevărat a înviat". Cum am ajuns în dormitor, Mitucă m-a chemat de-o parte și mi-a spus că se întâlnise în mină cu Șimi Rujinski, care-i urase „Cristos a înviat" și-i adusese un dar. Era vorba de o bucată de cozonac și de o ploscă cu palincă, pe care Mitucă reușise să le aducă în lagăr, trecând prin mari emoții, la gândul că ar fi putut fi percheziționat la poartă. Noaptea, după închiderea barăcii, când toți dormeau, Mitucă s-a dus cu darurile de la Șimi în spălător, iar eu m-am dus pe rând la patul câtorva camarazi, de discreția cărora eram siguri, i-am trezit și le-am spus să se ducă la toaletă. Fiecare a primit aici câte o fărâmă de cozonac și a băut câte un gât de țuică. Primul care a onorat plosca a fost popa Scai, amintindu-și de țuica din regiunea lui, de la Râmnicul Sărat.

Mi-aduc încă aminte că era o ploscă de tip militar, din aluminiu și că pe lîngă dopul original care se înșuruba, mai fusese înfundată cu un cocean de porumb, peste care, ca să nu curgă, Șimi mai legase cu sfoară și o băsică de bou. După ce am reușit să destupăm plosca, însă, am intrat de-a dreptul în panică din cauza mirosului, care a umplut încăperea și care risca să ne dea de gol. Am deschis geamurile ca să aerisim și ne-am grăbit să golim plosca. N-a fost ușor : era țuică de Maramureș, trecută de două ori prin alambic și îngrozitor de tare. Nouă, care nu mai gustasem alcool de atâta vreme, ni s-a părut otravă curată. Cu toate că eram vreo zece care ne treceam plosca unul altuia, nu cred că am fi prididit-o, dacă nu ne ajuta substanțial căpitanul Narcis Triandaf, care se lăuda că fusese mare băutor afară. Ne-a și dovedit-o, golind plosca. Am spălat-o, am făcut să dispară fîrîmiturile de cozonac și ne-am dus să ne culcăm, convinși că nu lăsasem nici o urmă. A doua zi dimineața, m-am trezit în exclamațiile câtorva camarazi, care se întrebau ce miros curios se simte în dormitor : cel mai aproape de adevăr a fost Dascălu, care spunea că, dacă n-ar ști unde se află, ar zice că miroase a cramă. Cu tot aerul greu din dormitor, încărcat de mirosul aglomerației de oameni, al hainelor umede, amestecat cu cel de motorină, cu care se dădea pe dușumele, se distingea totuși și un iz de țuică. Venea de la respirația noastră, a celor care băusem ! Cei cu musca pe căciulă, ne-am grăbit să dispărem, ca să ne spălăm.

Oamenii s-au dus și ei să mănânce, impresia mirosului straniu de la trezire a fost uitată, camera între timp s-a aerisit și incidentul n-a avut urmări. Administrația nu și-a făcut simțită prezența prin nici una din șicanele și măsurile disciplinare obișnuite, nici în ziua aceea, nici a doua, duminică, când n-am intrat în mină. Gardienii se arătau cât mai puțin în curtea lagărului și închideau ochii la mici derogări de la disciplină, care altfel nu erau tolerate. Evitau să ne provoace cu obișnuitele mizerii zilnice,

dându-şi probabil seama că în starea de spirit care domnea, ar fi putut stârni reacţii imprevizibile. Compromisul s-a dovedit profitabil ambelor părţi : ei au avut linişte iar noi ne-am putut bucura netulburaţi de Duminica Paştelui.

Vremea frumoasă şi rezerva administraţiei au creat o atmosefră de destindere, care ne-a dat senzaţia unei relative libertăţi. Circulam prin curtea lagărului, şi de la o baracă la alta, fără a mai fi prigoniţi de gardieni pentru diverse corvezi. Unii se întinseseră la soare pe petecul de iarbă de lângă cabinetul medical. De peste tot, din toate grupurile, se auzeau discuţii, glume, râsete sau cântece. În faţa uneia din barăci se încinsese chiar o „bâză". Dacă n-ar fi fost gratiile, gardul înalt de lemn şi cele de sârmă ghimpată din jurul nostru, dominate de turnurile de control, cu ţevile ameninţătoare ale pistoalelor automate îndreptate spre noi, versantul pe care se afla lagărul ar fi fost în perfectă armonie cu cel opus. De la noi din lagăr se vedea o parte a văii de pe celălalt mal al râului Cavnic. Se vedeau câteva case răzleţite ale satului de munte, printre pomii care începuseră să înmugurească. Se zăreau şi grupuri de ţărani care coborau spre vale, probabil spre centrul satului, spre biserică. Străbătea până la noi şi sunetul clopotului şi câteodată şi câte un chiot. Mulţi, mai ales ţăranii care se aflau în lagăr, se aşezau în câte un loc cu vizibilitate mai bună şi priveau peste sârma ghimpată, încercînd să deslueşească şi să înţeleagă viaţa satului din faţa noastră.

În fiecare baracă se constituiseră grupuri, adunate pe prietenii, pe proveniențe regionale şi după toate criteriile care-i fac pe oameni să se strângă laolaltă ; şi fiecare dormitor îşi sărbătorea Paştele în legea lui : bucovinenii, ardelenii, bănăţenii etc. Dar marea atracţie a zilei a constituit-o baraca unde se concentraseră mai toţi macedonenii. Toţi prietenii lor din lagăr erau invitaţi din oficiu. Aproape toată ziua am petrecut-o cu ei. Fiecare ar'mân păstrase tot ce luase cu ocazia ultimelor cumpărături de la cantină. În afară de untul de oaie, bineînţeles, pe care îl mâncaseră. Acum, pe două paturi alăturate, întinseseră nişte şervete şi puseseră pe ele toate alimentele : halva, rahat, marmeladă, slănină şi pâine. În jurul acestui „bufet", aşezaţi turceşte pe paturi, am petrecut una din zilele de neuitat de la Cavnic. La această masă mai mult simbolică şi în mijlocul macedonenilor, am văzut şi am simţit plăcerea simplă a ospitalităţii, a unei fraternităţi umane, a unei comunităţi sufleteşti, de care şi acum îmi aduc aminte cu emoţie şi căreia îi duc dorul.

S-au povestit tot felul de amintiri din libertate, din închisoare, s-a făcut haz de necaz, s-a glumit şi s-a râs. Am ascultat o sumedenie de poveşti dintr-o lume despre care auzisem prea puţine până atunci. Din lumea unor oameni care-şi evocau în povestiri şi folclor istoria unui trecut şi prezent zbuciumat, exaltând actele de bărbăţie ale eroilor lor legendari, pe care îi cântau în balade, alături de cei contemporani. Dialectul cu rezonanţe latine, cadrul vieţii păstoreşti şi melodiile cu influenţe orientale dădeau un farmec straniu cântecelor lor. Vocea caldă a lui Dică se remarca în mod deosebit. Dar a venit şi seara şi o dată cu ea ne-am trezit şi noi la realitate. Ziua s-a încheiat ca toate cele de până atunci, cu gardienii răcnind „adunarea", cu numărătoarea, cu încuiatul barăcilor şi alte strigăte care ne anunţau stingerea. Armistiţiul tacit al administraţiei încetase.

Perioada detenției mele în lagărul de la Cavnic se apropia de sfârșit. Înainte de a trece mai departe, întrerup firul povestirii, pentru a da mai întâi câteva detalii despre deținuții de care îmi amintesc. Am reconstituit din memorie o parte din numele celor aproximativ 300 de inși, cât era efectivul lagărului până în momentul în care l-am părăsit. Le voi reda mai jos, consemnând în dreptul fiecărui nume orice amănunt de care îmi amintesc în legătură cu persoana respectivă. Dau această listă incompletă de nume și date personale, în speranța că amintirile altora vor completa lacunele.

Iată deci această listă, cu numele înscrise în ordine alfabetică și pe care o las deschisă :

1 — Adorian... Prenumele nu mi-l mai amintesc. Ardelean. Măcelar, ocupându-se și cu exportul de vite. Om foarte voinic, care s-a prăbușit fizicește muncind ca vagonetar.

2. — Amarandei...

3. — *Albu Pamfil.* Ardelean. Predicator iehovist. Din câte îmi amintesc era șeful acestui cult și, după ce fusese arestat și deținut prin închisorile titoiste, fusese predat românilor. Muncind din răsputeri, ca toți coreligionarii lui, și el ajunsese în câteva luni într-o stare deplorabilă.

4. — Balaban...

5. — *Bădescu Stelian.* Din aceeași organizație cu Nicolae Nicolae (Legiunea albastră).

6. — *Badeca.* Țăran macedonean din Dobrogea.

7. — *Balanov Petre.* Fost în Jandarmeria din Oradea și rămas în continuare când s-a transformat în Miliție. Din același lot cu Colea Ungureanu și prieten cu el. Condamnat în procesul Organizației Vlad Țepeș II. S-a îmbolnăvit foarte grav de ficat, motiv pentru care Colea nu l-a pus în curent cu planul nostru de evadare. Om de toată încrederea, hotărît și curajos.

8. — *Bardila.* Aromân din Dobrogea. Cu toate că nu era așa de bătrân, toată lumea îi spunea Moș Bardila. Mi-aduc aminte de indignarea lui de profesionist, când a văzut cu câtă nepricepere au fost jupuite câteva capre aduse pentru bucătăria lagărului. Era cioban.

9. — *Bațu Sotir.* I se spunea Sota. Mărunt de statură ca majoritatea macedonilor, cu un păr negru și creț, ca blana de astrahan și cu ochii verzi. Fusese student când îl arestaseră.

10. — Bănilă Alexandru. Țăran din comuna Lespezi, județul Iași. Avea obiceiul să se adreseze celorlalți cu vorbele : „Măi județ", motiv pentru care toată lumea îl cunoștea sub numele de „Județ". Fusese condamnat pentru că bătuse și dezarmase doi soldați ruși, după 23 august. Rușii intraseră în casa unei vecine a lui din sat, vrând s-o jefuiască. Femeia strigase după ajutor și el... o ajutase. Primise 15 ani și-mi povestea că era mulțumit că, în urma percheziției, scăpase așa de ieftin. Sub grămada de bălegar de lângă grajd, mai era îngropat un rus pe care nu-l descoperiseră ! Mi-a făcut această confidență un an mai târziu, când am stat cu el în aceeași celulă. Voi reveni asupra lui, când voi ajunge cu povestea la acea perioadă. Era un om cinstit și bun camarad, plin de inimă și săritor la nevoile altora.

11. — *Băcescu Ion.* De lângă Pitești. Am mai vorbit de el. Din lotul lui Gică Mușat.

12. — *Beca Taşcu.* Macedonean.

13. — *Berlescu..* Din Urziceni.

14. — *Bileca Vanghele.* Macedonean. Îmi amintesc că graseia şi că era un susţinător al renunţării la tradiţiile aromâne şi al asimilării totale în masa românească. Din această cauză era ţinut la marginea comunităţii macedonene.

15. — *Biro Francisc.* Secui din Ardeal. Fiind iehovist, în momentul când fusese chemat să-şi facă stagiul militar, declarase că nu pune mâna pe armă, religia lui interzicându-i acest lucru. Când fusese totuşi obligat să ia arma în mână, o aruncase în closet. Primise pentru acest lucru o condamnare de 10 ani. Biro se deosebea de cei din secta lui prin atitudinea pe care o avea faţă de muncă. În mină muncea ca rulător şi declarase că faţă de starea lui fizică (era foarte slab), norma pe care o consideră că trebuie s-o îndeplinească este de 1 tonă, indiferent de ceea ce stabilise administraţia (7 tone şi jumătate). Suferise bătăi, carceră şi tot felul de pedepse dar nu-şi schimbase atitudinea. Declarându-l nebun, administraţia renunţase să se mai ocupe de el, aşa că Biro, în fiecare şut rula „egytona" — cum spunea el pe ungureşte — după care se aşeza jos şi nu mai lucra.

16. — *Bişoc Eugen.*

17. — *Blându Ion.* Din Leordeni. Legionar.

18. — *Boieru Ilie.* Din Făgăraş. Legionar.

19 — *Borlovan...* Ţăran din Banat.

20. — *Boroş Alexandru.* Avocat din Bucureşti.

21. — *Botea...* Din Constanţa. Turnător al administraţiei, de care am mai vorbit.

22. — *Bourceanu...*

23. — *Bratu Alexandru.* Avocat din comuna Lespezi, judeţul Iaşi. Făcea parte din tineretul Naţional Ţărănesc. Tânăr plin de entuziasm. În 1978 mi-a scris din Statele Unite.

24. — *Brediceanu Cornel.* Legionar.

25. — *Brânzaru Ion.* Din comuna Soveja, şi fratele lui mai tânăr,

26. — *Brânzaru Gheorghe.*

27. —
28. — } *Brânzei.* (Doi fraţi. Ardeleni.) Legionari.

29. —
30. — } *Brânzaş.* (Doi fraţi. Ardeleni.) Legionari.

31. — *Bujin.* Macedonean din Dobrogea. Cioban. I se spunea Moş Bujin.

32. — *Busuioc....* Legionar.

33. — *Caleia Puiu.* Condamnat în procesul Sumanelor Negre. Prin soţia lui avea o proprietate lângă Turnu Severin, nu departe de proprietatea noastră de la Ilovăţ. Cunoscându-l la Cavnic, mi-a povestit că a fost la Ilovăţ ca să stea de vorbă cu generalul Aldea, care, după căderea lui de la guvern, a stat ascuns la noi, la ţară. Stătuse cu Aldea numai câteva ore şi eu nefiind acasă în acel timp, nu ajunsesem să ne cunoaştem. Puiu Caleia era şi el suferind de ficat.

34. — *Canache....* Muncitor din Turnu Severin. Macedonean.

35. — *Caranica Alexandru.* Macedonean. Trecut prin „Reeducare". După ce am fost eliberaţi în 1964, m-am întâlnit întîmplător cu el pe stradă, în Bucureşti. Mi-a spus că se străduieşte să plece la fratele lui la Paris. Când în 1970 am ajuns la Paris, l-am căutat pe fratele lui, Dr. Caranica, pentru a-i da unele veşti despre el. Nu l-am găsit acasă. După un timp,

aflându-mă la München, am aflat că Alecu reușise în cele din urmă să iasă din Țară și se stabilise în Grecia. Până să apuc să-i dau de urmă, ca să iau legătura cu el, mi-a parvenit vestea că a murit într-un accident de automobil.

36. — *Călinoiu Constantin.* Țăran din Vrancea. Era în echipa de bucătari.

37. — *Ceatău....* Din Ardeal. Numit brigadier de Tămâie. Era turnătorul administrației.

38. — *Cernătescu.* Inginer. Condamnat la moarte în primul proces al Canalului. Ulterior grațiat, urmând să execute o condamnare de muncă silnică pe viață.

39. — *Cernovodeanu Dan.*

40. — *Chiper Gheorghe.* Moldovean.

41. — *Chiriță...* Din Oltenița. Absolvent al unei școli de meserii. La Cavnic lucra la suprafață, la atelierul de tâmplărie al lagărului. Tânăr, glumeț, se ținea numai de farse. Mi-amintesc că Dan Cernovodeanu ținea cu tot dinadinsul să nu fie tuns și se străduia să-și țină părul cât mai lins, pentru a scăpa neobservat. Cum avea un păr foarte des și ondulat, lucrul era destul de greu de realizat.Chiriță a prins de veste și i-a spus că are o soluție. L-a chemat în atelierul de tâmplărie și i-a spus să-și dea pe păr cu un lichid călduț, pe care îl pregătise din timp în acest scop. Era o soluție de clei de tâmplărie, care, după ce s-a uscat pe capul lui Dan, i-a făcut din tot părul un fel de crustă compactă. Abia a mai reușit să fie tuns chiar cu mașina. Dan Cernovodeanu nu i-a iertat-o niciodată. Adevăratul dușman al lui Chiriță era însă Tămâie, care voia cu orice preț să-l facă să intre în mină. Chiriță lucra la suprafață, datorită insistențelor lui Mache, care știa că fusese bolnav de plămâni. În cele din urmă, Tămâie a trecut peste recomandațiile cabinetului medical și Chiriță a fost obligat să intre în mină. Nu pentru mult timp, fiindcă în urma unei hemoptizii, a rămas iar la suprafață și Tămâie n-a mai insistat. Una din ocupațiile permanente ale lui Chiriță era executarea mobilierului comandantului, care-i comanda când un dulap, când un pat, când masă și scaune. Ceilalți gardieni îl pândeau în momentele libere să le confecționeze „valize". Era un fel de modă, ca fiecare să aibă o astfel de așa-zisă valiză, care n-avea decât forma valizei. Era făcută din scândurile de la lăzile de dinamită, cu balamale făcute la atelierul mecanic din mină și cu mânerul dintr-o bucată de furtun de apă. Partea de tâmplărie o făcea Chiriță iar balamalele, Mircea Vueric. Tot Chiriță le și vopsea, cu vopseaua adusă de client. Într-o zi când unul din gardienii cei mai proști și răi i-a cerut sfatul lui Chiriță în privința vopselei pe care s-o cumpere de la Baia Mare, pentru ca „valiza" lui să fie mai frumoasă ca a celorlalți, Chiriță l-a învățat să ceară de la magazin „vopsea bleumarin în dungi". A doua zi, gardianul s-a întors de la Baia Mare și a venit direct în lagăr, furios. L-a băgat pe Chiriță la carceră, fiindcă își bătuse joc de el.

42. — *Ciocâlteu Alexandru.* De origine din comuna Galiciuica, județul Dolj. Părinții lui erau medici. Tatăl lui, frate cu prof. dr. Vintilă Cio-

călteu, fost decan al Facultății de Medicină din București. Ducu, cum i se spunea, fusese condamnat la 25 ani muncă silnică pentru înaltă trădare, în procesul Nunțiaturii Vaticanului. Voi avea ocazia să vorbesc mai pe larg despre el mai târziu.

43. — *Ciubotaru Dumitru.* Mitică țiganul, pe care vi l-am mai prezentat.

44. — *Ciucă Ion.* Tânăr, inteligent, care se străduia să învețe englezește, luând lecții de la Puiu Caleia.

45. — *Ciumău Victor.* Învățător din Ardeal. Legionar. Un uriaș cu o voce extraordinară de bas.

46. — *Cojocaru Ion.* Țăran din munții Vrancei, condamnat în procesul răscoalei din acea regiune, împreună cu fratele lui mai tînăr.

47. — *Cojocaru Simion,* care era solid ca un urs, purta niște mustăți fioroase, dar avea o fire blajină.

48. — *Copilu Ion.* Era din comuna mea, Ilovăț, județul Mehedinți. Pentru a-l descrie mai bine, va trebui să fac o mai lungă incursiune în trecut. Ion Copilu era dintr-o cătună a comunei mele, din Dâlbocița. În timpul războiului, căzuse prizonier la ruși. În 1945 s-a întors cu „Divizia de panduri Tudor Vladimirescu" și, fiind rănit, a fost demobilizat. În sat a început să facă agitație comunistă, urmărind să ajungă primar, cum el însuși mi-a mărturisit în acea perioadă : „ca să n-ajungă vreun ciocănar străin de sat". Primar n-a ajuns, dar fiind membru al partidului comunist, lucru rar pe acele timpuri printre țărani, toată lumea din sat îl privea cu ochi răi. Pe acea vreme, un tânăr dintr-o comună vecină (Șovarna), pe nume Trocan, împreună cu un prieten al lui, fugiseră în pădure și dădea mult de furcă securității. Trocan făcuse armata în cadrul unei unități de parașutiști iar camaradul lui, Vâlcănescu, tot din regiune, era legionar. Înarmați până în dinți, toate încercările securității de a-i prinde eșuaseră. De fiecare dată scăpaseră, împușcând câțiva securiști. Ajunseseră niște figuri legendare în regiune și în jurul lor se țeseau tot felul de povești. Într-o iarnă, au fost detectați într-o colibă în pădure. Scăpaseră și de data aceea, împușcând pe șeful postului de miliție din sat... dar, coliba aparținea lui Copilu. Mai mult, s-a descoperit că el îi aprovizionase cu alimente. Așa a ajuns Copilu, care în sat era considerat periculos fiindcă era comunist, la închisoare. După ce a fost schingiuit în anchete, a fost condamnat și trimis la Baia Sprie unde a ajuns turnătorul ofițerului politic. De când ajunsese la Cavnic, nu mai părea să aibă legături cu administrația, dar reputația îi rămăsese și lumea îl ocolea. Suferea de această izolare ostentativă și mi-era milă de el. Din când în când mă căuta și venea să stea de vorbă cu mine. De la el și de la alții am aflat amănunte despre Trocan și Vâlcănescu. Fără să recunoască că fusese delator la Baia Sprie, îmi spunea de fiecare dată că a încercat să nu facă rău nimănui. Greu de spus care era adevărul și ce era în sufletul lui. O dramă în orice caz, ca atâtea altele.

49. — *Costache...* Preot bucovinean, de care am mai pomenit.

50. — *Costache Ion.* Tâmplar de lângă Ploiești. Legionar. Avea un picior anchilozat.

51. — *Coşereanu Constantin.* Fiu de colonel. Şi el făcuse şcoala militară. Trimis pentru specializare în Germania. La sfârşitul războiului s-a întors în ţară. Era condamnat la 20 sau 25 de ani pentru spionaj în favoarea americanilor.

52. — *Coşeriu...*

53. — *Costescu Grigore.* Inginer petrolist.

54. — *Crăciun...* Inginer. Condamnat într-unul din loturile „Procesului Canalului". Era frate cu Constanţa Crăciun. Această înrudire nu-l ajutase să scape nici de închisoare şi nu-l făcea nici să fie simpatizat de ceilalţi deţinuţi. A avut însă o comportare corectă.

55. — *Dale Remus.* Student la arestare. Legionar.

56. — *Dascălu...* Avocatul evreu de care am mai vorbit.

57. — *Dăbuleanu...* Cizmar. Din Oltenia.

58. — *Dăineanu...* Fost aviator.

59. — *Dăruială...* Unul din cei câţiva orfani din primul război, pe care tatăl meu i-a întreţinut şi ajutat în timpul şcolii şi facultăţii. Erau toţi din Mehedinţi. Îl cunoşteam de mic, când venea să-şi petreacă vacanţa la noi la ţară. Timid şi tare cumsecade. Ajunsese inspector şcolar la Turnu Severin. Fiindcă discutase cu alţi câţiva despre isprăvile lui Trocan în luptele cu securitatea, l-au implicat în procesul acestuia, care tocmai fusese prins. Camaradul lui, Vâlcănescu, fusese împuşcat mai înainte. Dăruială nici nu-l cunoscuse pe Trocan şi totuşi a fost condamnat pentru complicitate. Trocan, după ce a fost torturat îngrozitor în anchetă (lucru povestit de alţi deţinuţi care se aflau în acelaşi timp în arestul securităţii), a fost judecat cu un întreg lot, care nu avusese niciodată nici o legătură cu el. A fost condamnat la moarte şi, după câteva luni, executat la Craiova. Ceilalţi, aşa-zişi complici, au fost şi ei condamnati la diverse termene de închisoare.

60. — *Diaconescu Stelian.* Scriitorul care semna sub pseudonimul Ion Caraion.

61. — *Maiorul Dimitriu,* cu care venisem în dubă de la Jilava.

62. — *Dindelegan...* Ardelean. Magazionerul lagărului.

63. — *Djurcovici Ilia.* Sârb din Banat. Fusese partizan de-ai lui Mihailovici, era monarhist sârb şi anti-titoist.

64. — *Doca...* Locotenent de jandarmi şi apoi de Miliţie, condamnat în acelaşi proces cu Colea Ungureanu (Vlad Ţepeş II).

65. — *Dică Petre.* Vărul Dică pe care îl cunoaşteţi din paginile anterioare.

66. — *Dumitrescu...* Inginer agronom din Bucureşti. Legionar.

67. — *Dumitrescu Marin* (Marinică). Era elev la arestare şi legionar. Trecuse prin „reeducare" şi fusese chinuit ca toţi cei supuşi acestui regim. Se exprima greu din cauza unei fracturi a maxilarului, osul sudându-se cum dăduse Dumnezeu. Avea o privire blândă dar puţin stranie, părea când melancolică, când puţin pierdută, privire pe care am întâlnit-o la mulţi din cei ce fuseseră „reeducaţi" şi care îţi dădea fiori când ştiai ce îndurase aceşti oameni.

68. — *Dumitriu...* Colonel. Foarte mic de talie. Venise o dată cu mine de la Jilava unde stătuse mai mulţi ani, trecând printr-o lungă perioadă de foamete. Era obsedat de mâncare. Suferea de o foame psihică, pe care nu şi-o mai putea stăpâni.

69. — *Egri Constantin* (Titi). Student la arestare, şi el trecut prin „reeducare". Stătea ore întregi (când eram liberi, la suprafaţă), privind în gol, fără să vorbească cu nimeni. Se izola voit, evita contactele cu alţii, nu

fiindcă era ursuz sau cu mintea rătăcită, ci de teamă, căci aştepta să înceapă în orice moment procesul de reeducare şi aici la Cavnic. Aşa li se spusese şi amintirea teroarei prin care trecuse era încă proaspătă. Nu ştiu ce m-a atras spre el şi încet, încet am reuşit să înjgheb cu el o legătură. S-a apropiat şi el de mine, dar sufletul nu şi l-a deschis. Din câte o frântură de frază, pe care n-o mai termina, am început să cred că înţelesesem ce se întâmplase la „reeducare". Mă înşelasem însă... eram încă departe de a înţelege. Atât cât am simţit de la Titi Egri şi de la alţii (din câte o vorbă neterminată, din câte o privire, un gest, sau tăcerile lor nesfârşite) m-a ajutat să înţeleg mai târziu, când mi s-a povestit totul. Mult mai târziu când spaima dispăruse şi mi s-a povestit tot, fără reticenţe.

70. — *Enescu Nicolae.* Din Muscel. Liberal din organizaţia lui Guţă Tătărăscu. A fost de mare ajutor tuturor, în postul de pontator în mină.

71. — *Faloveghe Dionisie.* Tăran ungur. Iehovist.

72. — *Farmachi Menelas.* Avocat din Constanţa, condamnat într-unul din loturile Canalului.

73. — *Floareş...* Nu-mi mai amintesc nimic altceva, decât că era un om înalt, cu ochi albaştri.

74. — *Fodor...* Bucovinean. Fusese student, trecuse prin „reeducare" şi rămăsese turnător al administraţiei.

75. — *Fotiade...* Inginer din Bucureşti. Un om cu o cultură bogată şi pare-se foarte capabil în meserie. Legionar.

76. — *Frangopol...* Inginer. Condamnat tot într-unul din loturile Canalului.

77. — *Gache Gheorghe.* După diminutivul armânesc : Guşa. Un bărbat înalt şi chipeş. Avea pe pectoralul stâng un tatuaj făcut într-o altă perioadă de închisoare, pe care o executase când era încă adolescent. Reprezenta pe Arhanghelul Mihail. Fusese destinat să facă parte din garda personală a Mareşalului Antonescu, dar n-apucase să-şi ia funcţia în primire, fiindcă relaţiile dintre Mareşal şi Mişcarea Legionară se stricaseră.

78. — *Gârbea...* Nu-mi amintesc decât de nume.

79. — *Georgescu...* Căpitan. Condamnat pentru crimă de război. Avea o cicatrice la tâmplă, de la o rană de război. Era căzut într-un fel de pasiune maladivă pentru meseria de miner. Şi după ce ieşeam din mină, el continua să fie preocupat de munca din mină şi să discute despre ea, întrebuinţând cu multă mândrie limbajul tehnic al meseriei. Fusese poreclit Georgescu-vagonet, pentru a-l deosebi de ceilalţi Georgeşti din lagăr.

80. — *Georgescu-Topuslău.* Condamnat la moarte în primul proces al Canalului. I s-a comutat pedeapsa în muncă silnică pe viaţă. Inginer. În mină lucra la atelierul mecanic.

81. — *Gheza...* Ungur din Ardeal.

82. — *Ghiaţă Sever.* Din Turnu Severin. Frate cu Petre Ghiaţă, care în primii ani ai regimului comunist se despărţise de Partidul Liberal şi formase un partid dizident care, în primele alegeri de după război, avusese ca semn pe listele electorale litera „H". Li s-a spus „Haşiştii". Sever Ghiaţă fusese agentul lui electoral în acele alegeri în care Petre Ghiaţă depusese lista lui electorală numai în judeţul Mehedinţi. În oportunismul lui politic din acel moment servise partidul comunist, slăbind poziţia Partidului Naţional Liberal în judeţ. Răsplata fusese că mai tîrziu Petre Ghiţă intrase şi el în închisoare. Sever Ghiaţă fusese implicat în procesul lui Trocan. Stând de vorbă cu el la Cavnic şi indignat de felul în care îl critica pe Tro-

can, tratându-l de bandit și criminal, i-am spus că ar trebui să fie mândru că fusese condamnat în același proces. Faptul că stătuse în boxa acuzaților alături de Trocan, care trăise și murise ca un erou, ar fi trebuit să-l onoreze și era pentru el o reabilitare a atitudinii pe care o avusese în alegeri, când trădase Partidul Liberal și cochetase cu comuniștii. N-a mai vorbit cu mine la Cavnic și se plângea la toți mehedințenii de lipsa mea de solidaritate „oltenească".

83. — *Goga Nicolae.* Arhitect din București. Legionar. Un om de caracter și de mare calitate sufletească.

84. — *Greculescu „Mielu".* Din Muscel. Am mai vorbit de el și de fratele lui.

85. — *Greculescu Constantin.* Fost căpitan. Am aflat acum (1980), de la Ion Pantazi, că după eliberare a murit la Câmpu-Lung.

86. — *Haralambescu Spiru.* Constănțean. Figură cunoscută a portului Constanța, fiind un fel de șef al camionagiilor. Fusese liberal. Era cărunt și purta niște mustăți enorme și stufoase de care era foarte mândru.

87. — *Hentea Tiberiu.* Legionar din Ardeal. Foarte credincios. A fost imposibil să îl convingem să nu mai postească vinerea și mai ales de Paște, când timp de trei zile a făcut post negru cu toate că muncea din greu în mină. Era extrem de slăbit de anii lungi de pușcărie, pe care îi executase. Era întotdeauna înconjurat de mai mulți tineri din organizațiile Frăților de Cruce, ocupându-se de educația lor religioasă. Om de un caracter ireproșabil.

88. — *Ilea Petru.* Ardelean, fost căpitan în armată. S-a îmbolnăvit grav de silicoză.

89. — *Ionescu Grigore.* Student, legionar.

90. — *Ionescu Miltiade.* Doctor. Originar din Galați. Am mai vorbit și voi mai vorbi despre el.

91. — *Iorgoveanu.* Macedonean.

92. — *Iovănescu Paul.* De origine din comuna Băilești, județul Dolj, Doctor. Am mai vorbit de el și voi mai reveni asupra lui.

93. — *Izu Constantin.* Fost căpitan. Căzut în lotul Sumanelor Negre. Moldovean, fiu de țăran. Fire veselă și cu mult umor. Mi-amintesc că spunea că tatăl lui purta pantofi cu hățuri, adică opinci.

94. — *Katz...* Croitorul evreu de care am mai pomenit.

95. — *Klein...* Inginer de origine germană.

96. — *Lazarov...* Preot. Legionar.

97. — *Lipan...* Marinar. Toată viața și-o petrecuse pe diferite cargouri, cutreierând toate mările și porturile lumii. Era plin de tatuaje.

98. *Magearu Constantin.* Din Moldova. Vechi legionar. Om de bună calitate și intelectuală și morală. Avea mulți ani de închisoare executați sub toate regimurile.

99. *Măleanu.* Basarabean. Ajuns în străinătate, am aflat că s-ar fi stabilit în Canada.

100. — *Mancici Vasile.* Legionar. Și el executase mulți ani de temniță.

101. — *Manolescu Aristide.* Legionar.

102. — *Mărăscu...* Ardelean. Căzut cu un grup întreg de tineri elevi și studenți constituiți în organizații de Frății de Cruce după 23 August. Plin de entuziasm și cu ținută frumoasă.

103. — *Medrea...* Legionar din Oltenia. Un băiat foarte inteligent.

104. — *Melnic...* Legionar. Basarabean.

105. — *Mihoc...* Bănățean. Național Țărănist.

106. — *Mihăilescu Dan.* Legionar.

107. — *Mirea Alexandru.* I se spunea Marocanul. Fiind bolnav de ficat lucra la suprafață, la lămpărie. În urma unei explozii a gazelor de acetilenă care umpluseră încăperea din cauza apei care pătrunsese într-o ladă de carbid, și-a pierdut pentru un timp vederea.

108. — *Mitran...* Student din Constanța. Legionar.

109. — *Mitucă Ion.* Căpitan de artilerie din județul Mehedinți. L-am prezentat mai înainte.

110. — *Moscu...* Fost în poliția de moravuri din București.

111. — *Mușat Gheorghe* (Gică). Am povestit despre el și grupul lui, cu care am fost la Pitești.

112. — *Mușat Ion.* Țăran înstărit din Dobrogea. Mocan. Bărbat înalt, voinic, bun camarad, simpatizat de toți.

113. — *Nacu Constantin.* Cred că era avocat. Macedonean.

114. — *Nazarie Ion.* Fost plutonier în armată. Din Moldova.

115. — *Negrescu Virgil.* Avocat din București. În timpul războiului, fusese directorul firmei româno-germane „Solagra". La Cavnic ocupa funcția cea mai importantă în ierarhia deținuților. Era contabil-șef și se afla între ciocan și nicovală ; între administrația lagărului care periodic îl acuza și-l pedepsea pentru că favoriza deținuții și între deținuți înșiși, care-l puteau taxa de „om al administrației". A evoluat însă cu multă abilitate, dar și riscând în același timp, și, de câte ori a putut, a ținut partea deținuților.

116. — *Nicolae Nicolae.* Condamnat ca șef al unei organizații subversive, împreună cu un grup de tineri din București. Un fel de „Gavroche" de pe malurile Dâmboviței. Tânăr din periferia Capitalei, exprimându-se într-un jargon al mahalalelor aproape de neînțeles pentru noi. Când era întrebat de unde este, chiar dacă întrebarea era pusă de vreun membru al administrației, răspunsul lui era : „De pe Bul !" Asta însemna Bulevardul Elisabeta, pe unde-și făcea veacul când era liber. Limbajul lui pitoresc, dar ordinar și împestrițat cu înjurături, făcea notă discordantă cu ținuta noastră de o tendință ostentativ puritană, mai ales față de administrație. Totuși, de câte ori se ivea o situație mai dificilă în raporturile cu administrația, Nicolae cu grupul lui se plasa pe baricada cea bună.

117. — *Onaca Cornel.* Locotenent de Jandarmi și apoi de Miliție, condamnat în procesul Vlad Țepeș II de la Oradea. Băiat de toată încrederea.

118. — *Palade...* Inginer. Mai în vârstă și foarte timorat.

119. — *Pantazi Ion.* Căpitan de Cavalerie. Fiul Generalului Pantazi, fost Ministru de Război în guvernul Mareșalului Antonescu. Condamnat 5 ani pentru tentativă de trecere a frontierei.

120. — *Parizianu Gheorghe.* Gioga, cum i se spunea, fusese student la Medicină când îl arestaseră. Era macedonean. Plin de energie și entuziast, avea o inimă de aur.

121. — *Pecerițâ...* Lipovean din Deltă. Turnător și una din figurile odioase, unanim detestat.

122. — *Petrescu...* Fost colonel, condamnat ca criminal de război. Venise cu mine de la Jilava. Era cel mai în vârstă din lagăr. Modest, tăcut, cu atitudine demnă, suporta cu stoicism chinul muncii în mină.

123. — *Pivniceru...* Din Moldova. Legionar.

124. — *Ploscaru...* Turnător „de calibru mic", după expresia consacrată la Cavnic.

125. — *Popa Dumitru.* Avocat și căpitan de rezervă, din Moldova. Condamnat în procesul Sumanelor Negre. Pasionat de politică și de principiile democratice, pe care le invoca cu curaj în fața administrației ori de câte ori aceasta lua câte o măsură inumană și abuzivă. Era o limbă pe care administrația n-o cunoștea. Expresiile pe care le folosea stârneau râsul gardienilor și ofițerului politic, care-l considerau probabil puțin nebun. Recunosc, și nouă ni se păreau ridicole și deplasate, când în jurul nostru domnea legea bunului plac și viața noastră era la cheremul unei mentalități criminale.

126. — *Popa Ion.* Student. Nu-i mai reținut decât figura. Purta ochelari.

127. — *Popescu Sebastian.* Preot. Din Râmnicul Sărat. Național Țărănist. Despre Popa Scai, cum i se spunea, am vorbit pe larg mai înainte.

128. — *Radu Ion.* Din lotul lui Nicolae Nicolae, și el de pe... Bul !

129. — *Rădulescu Octavian.* (Tavi). Național Țărănist. Om de afaceri din București. Lucra în mină la buraje.

130. — *Rață...* Pe numele de călugăr catolic „Fratele Tarcisius". Slab, cu ochelari. Stătuse la închisoarea de la Sighet cu Iuliu Maniu, până înainte de moartea acestuia.

131. — *Râșnoveanu...* Lucra la instalațiile de conducte în mină.

132. — *Roșeală...* Polițist. Slab, înalt cu părul roșu. Lucra la suprafață la sala de dușuri.

133. — *Rotaru Ion.* Tânăr preot greco-catolic.

134. — *Rotaru...* Nu-mi mai amintesc decât de nume.

135. — *Sarry Gheorghe Valentin.* Din Constanța. Condamnat pentru spionaj în favoarea Consulatului Britanic de la Constanța, unde, după 23 August, era consul fratele lui. Frate, numai după mamă. Crescut cum a dat Dumnezeu, pe maidanele Constanței, fără nici un fel de educație, intrase în închisoare la 17 ani. Educația și-a făcut-o în închisoare, pe lângă alții iar calea cea bună pe care a mers până la eliberarea lui și-a găsit-o singur, condus de o inteligență nativă și de un instinct sigur. Avea o conformație atletică, o elasticitate și o rapiditate în mișcări, de felină. După eliberare, a reușit să plece în Anglia și de acolo în Canada, unde s-a căsătorit cu o canadiană de origină franceză, cu care are două fete. În corespondența pe care o port cu el, se dovedește în continuare a fi un băiat bun, atașat sentimental de trecutul nostru comun și de cei pe care i-am stimat și ne-au fost apropiați în închisoare. Va mai veni vorba de el.

136. — *Savel Gheorghe.* (Gheorghiță). Fost căpitan în armată. Moldovean, voinic, înalt și domol. Cu câțiva ani în urmă, fiind în fabrica Penitenciarului de la Gherla, fusese luat într-o zi și dus în celular, unde deținuții simțeau că se petrec lucruri stranii. Sub pretextul că unii deținuți cu comportare bună se bucură de condiții speciale, administrația amenajase celularul pentru desfășurarea regimului de reeducare, izolându-l de restul pușcăriei. Fusese adus Țurcanu cu o echipă de „reeducați" de la Pitești, pentru a continua experimentul la Gherla. Din celular se auzeau sunete de instrumente muzicale, administrația explicând că, printre privilegiile acordate celor din celular, era și dreptul de a-și alcătui o orchestră. Dar, două zile mai târziu, a izbucnit pe poarta celularului, în curte, Gheorghiță Savel. Plin de sânge și cu doi sau trei „reeducatori" în cârcă sau agățați de el care încercau să-l rețină. Gheorghiță, însă, era la vremea aceea solid ca un taur și se dezlănțuise. Așa au aflat deținuții ce se întâmpla în celular și că orchestra n-avea decât rol de bruiaj, trebuind să acopere eventualele strigăte sau urlete, pe care „reeducatorii" nu parveneau să le înăbușe din

timp. Gheorghiță a fost totuși din nou dus în celular, fiind crunt bătut și schingiuit zile în șir. Acum, la Cavnic, era iar blajin, domol și tăcut. Avea lungi momente de neatenție, cu privirea ațintită în gol. Trebuia să-l strigi de mai multe ori și atunci se trezea tresărind ca din somn. Și de la el am mai aflat câte ceva despre „reeducare".

137. — *Săndulescu Mihai* (Mișu). Fost polițist.

138. — *Sângiorzan...* Învățător din Transilvania. Legionar.

139. — *Silvestru Victor.* Moldovean. Tip de vagabond și derbedeu, total lipsit de caracter. Turnător, tot de „calibru mic", fiind mărginit.

140. — *Șovăilescu...* Reținnumai că era un om jovial și simpatic.

141. — *Șercăianu...* Dr. Veterinar. Legionar.

142. — *Snaidero Romeo.* Comandor de marină. Am mai vorbit despre el.

143. — *Spânoche Dumitru* (Mitică). Învățător din Dobrogea. Legionar. Slab și epuizat de mulți ani de închisoare. De o mare sensibilitate sufletească când era vorba de alții. În ceea ce îl privea, răbda chinul muncii din mină fără o vorbă de disperare sau revoltă.

144. — *Spânu Constantin* (Titi). Din comuna Cogealac—Dobrogea. Băiat simplu, dar foarte isteț. În lagăr era croitor.

145 — *Stamati Ion.* Tânăr avocat din Iași. Legionar. Cumnat cu Pivniceru.

146 — *Stăncescu...* Basarabean. Fratele lui, Mihai Stăncescu, mi-a fost coleg de clasă la Sf. Sava. Familia se refugiase din Basarabia, la cedarea provinciei înainte de război. Se stabiliseră în București. Tatăl lor, cu puternice sentimente naționaliste, se afla și el în închisoare.

147 — *Ștefănescu Gheorghe.* Căpitan în armată. Era cunoscut în toate închisorile sub numele de Gogu-minerul. Era din București, din Obor și foarte mândru de obârșia lui. Plin de spirit, cu un extraordinar talent de improvizator și cu o ușurință înnăscută de versificare, toată lumea era de acord că-și ratase meseria. Sketch-urile și cupletele lui, în diversele pușcării prin care trecuse, rămăseseră de pomină, înveselind atmosfera și redresând moralul multora, chiar și în vremuri foarte grele, când plătise cu pedepse și carceră această îndeletnicire. Una din așazisele lui „reviste" pe care o imaginase la Baia Sprie, și unde-și povestea viața de miner-deținut sub numele de „Gogu-minerul", făcuse să-i rămână această poreclă. La Cavnic, la sfârșitul unui șut, apăruse așezat pe un vagonet plin cu minereu. Gol, numai cu un fel de slip în față, tatuat pe tot corpul lui scheletic cu caolin alb și diverse argile colorate ce se găseau prin mină, așezat într-o atitudine marțială cu un sfredel în mână, a fost împins până la corfă, în chip de zeu al infernului. Bineînțeles, însoțind totul cu declamarea unor cuplete pline de un haz amar. Despre isprăvile lui de la Pitești, unde l-am întâlnit din nou, voi povesti la timpul potrivit. La Cavnic, ca și în toate pușcăriile prin care a trecut, Gogu a avut probleme cu îmbrăcămintea ; fiind foarte înalt, pantalonii și mânecile îi erau întotdeauna prea scurte. Problema lui insolubilă era, însă, încălțămintea. Cred că avea 47 sau 48 la picior, așa că nici cea mai mare pereche de bocanci reformați și lăbărțați nu-l încăpeau. Ani de zile, vară-iarnă, la Aiud purtase numai galenți. Dăbuleanu, cizmarul nostru de la Cavnic, l-a făcut fericit : i-a făcut „pe comandă", din mai multe perechi de bocanci vechi, o pereche pe măsură. Familia lui Gogu moștenise din tată în fiu o cârciumă în Obor, deschisă de străbunicul lui. Firma reprezenta un bătrân cu barbă albă (străbunicul) care ținea un

copil în braţe (pe tatăl lui Gogu) iar deasupra scria : „La bunicul cu nepotul în braţe". Bineînţeles că la venirea comuniştilor, cârciuma fusese naţionalizată şi firma îi fusese schimbată. Gogu ne spunea că visul lui, când vom fi iar liberi în ţara liberată, era să redeschidă cârciuma familiei cu o nouă firmă, pe care va sta scris : „La nepotul cu bunicul în braţe !"

În iarna lui 1964 când eram toţi liberi, dar în ţara tot neeliberată, l-am văzut pe Gogu la un colţ de stradă în Bucureşti vânzând bilete „loz în plic". Era seară, ningea şi Gogu nu era cu mult mai bine îmbrăcat ca în închisoare. Lipseau doar dungile de pe hainele lui ponosite.

148 — *Tarr...* Avocat ungur din Cluj. Fusese condamnat pentru crime contra umanităţii şi acum muncea cot la cot în mină cu câţiva membri ai „Gărzilor lui Maniu", care răspunseseră şi ei cu violenţa, la atrocităţile comise de unguri împotriva populaţiei româneşti. Tot pentru crime contra umanităţii erau şi ei închişi.

149 — *Tăbăcaru Sviatoslav.* Venise cu mine de la Piteşti, prin Jilava. Am mai vorbit de el şi voi mai reveni pentru a povesti destinul lui tragic.

150 — *Duţă Alexandru.* Din Muscel şi din acelaşi lot cu Tăbăcaru.

151 — *Teofănescu Costache.* Vechi legionar.

152 — *Toth...* Arestat când era ostaş în termen. Ciangău.

153 — *Triandaf Narcis.* Căpitan al legiunii da jandarmi şi apoi al Miliţiei din Oradea. Condamnat în procesul Organizaţiei Vlad Ţepeş II. Foarte simpatic dar cam fanfaron.

154 — *Tudose Traian.* Doctor. I se spunea „Titanul." Din acelaşi lot cu Mache şi Paul. Un băiat bun în fond, dar timorat.

155 — *Tudose...* Student. Trecut prin reeducare.

156 — *Tufeanu...* Fost student în momentul arestării.

157 — *Ungureanu Nicolae.* Îl cunoaşteţi din cursul povestirii.

158 — *Văduva Constantin.* Legionar.

159 — *Vătămanu Nicolae.* Cred că era din aceeaşi comnună cu Bănilă, din Lespezi, judeţul Iaşi. La Cavnic era bucătar.

160 — *Vlădescu...* Inginer. Legionar.

161 — *Vueric Mircea.* Am mai vorbit şi va mai fi vorba de el.

162 — *Zăgan...* Avocat. Fruntaş Naţional-Ţărănist.

Memoria mea se opreşte aici. Cum am mai spus, sper că alţii vor aduce sporul lor de informaţii, care să completeze, să corecteze sau să intre în amănunte care mi-au scăpat, pentru a reconstitui în întregime lista deschisă de mine mai sus.

Trecerea de la iarna grea pe care o îndurasem, la vremea minunată a acelei primăveri de la Cavnic, a fost destul de bruscă.

În câteva zile, temperatura a crescut, încât de la pulovere şi cojoace, am ajuns chiar să ne scoatem cămăşile şi să stăm la soare în curtea lagărului. Zăpada s-a topit, transformând curtea lagărului într-o adevărată mocirlă. Dar vremea bună se menţinea constantă şi, în scurtă vreme, pământul s-a uscat. Pe versantele văii, a dat iarba şi în câteva săptămâni pomii erau în floare. Cei din complotul evadării urmăream cu nerăbdare progresul naturii. În fiecare zi când ieşeam din mină prima privire o aruncam spre pădure. Pădurea însă reacţiona mai încet şi era încă departe de a ne putea oferi adăpostul frunzişului pe care contam în cazul reuşitei planului nostru, pe care în acest răstimp îl pusesem la punct. Mai bine zis, ne hotărîsem să pornim pe singura cale care ne părea posibilă, în urma investigaţiilor făcute şi anume în drumul nostru

de ieșire din mină, la stația Rainer unde coboram din corfă, să imobilizăm gardianul și lucrătorul civil care manipula semnalul corfei și să urcăm pe scările suitorii până la suprafață. Data trecerii la înfăptuire a rămas în suspensie, până când va înfrunzi pădurea. Între timp, am început pregătirile preliminare, care cuprindeau o sumedenie de treburi și operații privind : punerea la punct a încălțămintei și îmbrăcămintei, aprovizionarea cu alimentele ce trebuia să le luăm cu noi și înarmarea.

Fără a-i pune la curent cu intențiile noastre, atât Dăbuleanu, cizmarul, cât și Titi Spânu, croitorul lagărului, ne-a reparat, pingelit, cusut și întărit încălțămintea și hainele. Haine civile, care să mai fie și într-o stare prezentabilă pentru ochii oamenilor liberi, nu prea mai existau în lagăr, așa că am decis că salopeta va fi îmbrăcămintea noastră de drum. Salopetele noastre erau identice cu cele pe care le purtau muncitorii liberi, așa că nu ar fi bătut la ochi dacă reușeam să evadăm. În privința alimentelor, problema procurării lor era ceva mai dificilă. Din tot ceea ce intra în alimentația noastră, singurele produse cu cantități nutritive, nealterabile și cu volum mic și deci mai ușor de transportat erau : zahărul și slănina. Magazia cu alimente pentru deținuți se găsea în lagăr, la ceintra în alimentația noastră, singurele produse cu calități nutritive. era la administrație și, în fiecare zi, un gardian preda bucătarilor noștri rațiile pentru ziua respectivă. Ion Cojocaru și mai târziu Ghiță Brânzaru, care amândoi făceau parte din complot, erau bucătari și ne-au asigurat că vor putea sustrage din magazie alimentele de care aveam nevoie în momentul în care gardianul îi cheamă ca să ridice rațiile pentru bucătărie.

Cum însă întreaga cantitate de care aveam nevoie nu putea fi furată dintr-odată, urma ca operația să fie repetată de mai multe ori. Alimentele astfel obținute nu puteau fi ascunse în lagăr, riscând să fie descoperite. Deci, singurul loc sigur era mina, unde însă s-ar fi alterat din cauza căldurii sau umezelii. S-a hotărît, deci, ca alimentele să fie sustrase numai cu câteva zile înaintea evadării, să fie ascunse în mină, dar pentru a le feri de stricăciune vor fi puse în niște pungi izolante. Pungile au fost confecționate din pânză cauciucată, impermeabilă, obținută prin jupuirea furtunelor de aer comprimat.

La capitolul înarmare, era prevăzută dotarea fiecăruia dintre noi cu câte un cuțit. Treabă încredințată lui Mircea Vueric, care, lucrând la atelierul din mină, a confecționat cele 12 cuțite. Lamele de oțel le-a făcut dintr-un joagăr, iar plăselele din lemn. Și cuțitele au fost ascunse tot în mină. Tot la acest capitol, s-a hotărît fabricarea unor grenade artizanale, pe care, în caz de nevoie, să le folosim la ieșirea din puț, dacă vom întâmpina rezistență. Ion Pantazi și cu mine ne-am luat obligația să le confecționăm. De altfel, concepția acestor așa-zise grenade ne-a aparținut. Și confecționarea grenadelor avea să aibă loc în două etape. De prima operație ne-am apucat imediat. Am tăiat dintr-o țeavă de apă, vreo 7-8 bucăți, de aproximativ 25 cm lungime. Pentru tăiatul țevii de fier mi-au trebuit câteva pânze de fierăstrău, de care atelierul din mină cam ducea lipsă și avea puține. Am fost nevoit să le fur, în timpul unor vizite, pe care le-am făcut la atelier inginerului Georgescu-Topuslău. O dată tăiate, am turtit și apoi îndoit cu lovituri de ciocan unul din capetele fiecărei bucăți, celălalt capăt rămânând deschis. Apoi le-am ascuns într-o geodă. Urma acum ca, prin capătul rămas deschis, să introducem în fiecare bucată de țeavă astfel pregătită câte un baston de dinamită. Ne-a trebuit un timp

ca să ne procurăm explozibilul necesar. Zile în șir, de îndată ce intram în mină, Ion Pantazi și cu mine, urcam fiecare în abatajul nostru, înaintea celorlalți, ca să cercetăm fronturile de muncă unde avuseseră loc împușcături, pentru a găsi vreo gaură neexplodată și a recupera dinamita scăpată intactă. O dată cantitatea trebuincioasă strânsă, fiecare bucată de țeavă și-a primit încărcătura respectivă și și-a reluat locul în ascunzătoare, faza următoare a construirii grenadelor neputând fi efectuată decât cu puțin timp înainte de data evadării. Pentru a fi în stare de funcționare, mai trebuiau montate fitilele și capsele, a căror procurare era mai dificilă, chiar periculoasă. Cum și fitilul Bickford și focoasele, după o ședere mai lungă în umezeala din mină riscau să devină inutilizabile, am hotărît să ne ocupăm de ele în preajma evadării.

Toate aceste pregătiri, confecționarea pungilor impermeabile, punerea la punct a îmbrăcămintei și încălțămintei, fabricarea cuțitelor și a grenadelor până la stadiul de care am vorbit mai sus ne-au luat câteva săptămâni, în care timp viața din lagăr și mină și-a urmat cursul, fără să mai fie tulburată de vreun eveniment deosebit. Va trebui totuși să menționez un fapt divers, ținând de gospodăria lagărului, de muncile de întreținere la care trebuia să participăm după ce ieșeam din mină. Se constatase de câteva zile că latrina din curtea lagărului se înfundase și nu mai putea fi folosită. Cazul fusese raportat administrației, dar măsurile de remediere se lăsau așteptate. Totuși, într-o bună zi, și-a făcut apariția Comandantul lagărului, înconjurat de un întreg stat major compus din ofițerul politic, ofițerul de serviciu, nelipsitul Tămâie și câțiva gardieni. Au constatat la fața locului situația closetului și au început să discute și să-și dea cu părerea despre felul cum ar putea fi rezolvată. Pe taluzul de iarbă unde țineau sfatul, fiecare își însoțea cu gesturi expunerea planului pe care îl propunea. Păreau un grup de ofițeri de Stat Major care urmau să ia decizia hotărîtoare înaintea unei bătălii. Cel puțin așa comentam noi, în bătaie de joc, privind scena. Consfătuirea a durat destul de mult. În cele din urmă a fost adoptat planul lui Tămâie, care a fost pus în aplicare, începând chiar din aceeași zi. Am primit ordin să mutăm closetul — un fel de baracă din grinzi și scânduri — care era așezată direct deasupra haznalei. Haznaua, o groapă cam de 6 metri pe patru și adîncă de vreo doi metri, era plină ochi. Baraca, ce fusese construită deasupra ei, depășea cu câte o jumătate de metru fiecare latură a gropii și se sprijinea cu grinzile ei din partea de jos, direct pe pământul din jurul haznalei.

A fost o muncă aproape ca la piramide, care a durat ore întregi. Cu rângi și bârne vîrîte sub capătul grinzilor de la baza barăcii și făcute pârghii, abia reușeam s-o clintim din loc. Și totuși, coordonându-ne efortul, closetul a început să fie deplasat centimetru cu centimetru. Seara când a bătut toaca de intrare în mină, baraca era mutată și haznaua descoperită și-a răspândit mirosul asupra întregului lagăr. Cum săptămîna aceea schimbul meu lucra în mină noaptea, tot noi am dus la bun sfârșit întreaga operație în următoarele trei zile. Cînd a doua zi dimineață am ieșit din mină, în loc să mai simțim plăcerea de a ne umple plămânii cu aerul proaspăt de la suprafață, ne-a trăznit mirosul degajat de hazna. Tămâie ne-a luat imediat în primire și ne-a explicat cum va trebui lucrat mai departe, foarte mândru de ingeniozitatea procedeului imaginat de el. A trebuit să recunoaștem că simțul lui de improvizație era remarcabil. La marginea haznalei era trasă o căruță cu doi cai. În căruță, puse în picioare și fără capace, erau patru butoaie goale de câte 200 l, din cele care se

aduceau la bucătăria noastră cu varză murată. Rezemate de căruță, vreo 7-8 prăjini cam de 3 m lungime care aveau fixate la un capăt câte o cască militară germană. Cu aceste „polonice ale lui Tămâie" cum au fost imediat botezate, am început să luăm din conținutul haznalei și să punem în butoaiele din căruță. Când se umpleau, un gardian se suia pe capră să mâne caii și scotea căruța pe poarta lagărului. După vreo 20 de minute, se întorcea cu butoaiele goale și treaba se repeta până seara, când intram în mină. Unde și cine golea butoaiele nu știu.

În atmosfera care domnea în jurul haznalei și care ne-a obligat să ne legăm peste nas câte o cârpă, s-a găsit loc și pentru haz. În afară de glumele la care se preta toată această activitate, una din distracții a fost să umplem butoaiele până la gură, ceea ce făcea ca, în drumul căruței până la poartă, din cauza hopurilor, gardianul de pe capră să fie împroșcat cu conținutul care stropea în toate părțile. De la Ion Stamati și Pivniceru, care lucraseră și la mina de la Valea Nistrului, am aflat că și acolo avusese loc o golire a haznalei după același procedeu și cu același utilaj. Ne-au mai povestit, cum cu acest prilej, inginerul Costescu (o figură cunoscută a uneia din societățile de petrol de pe Valea Prahovei), care era turnătorul administrației, alunecase pe marginea gropii și căzuse în hazna, scufundându-se în conținutul ei până la talie. Văzîndu-l în această situație, toți deținuții au început să-și bată joc de el. Nenorocitul, încerca să iasă din groapă și nu reușea din cauza malurilor prea înalte. După un timp, un deținut și-a făcut loc printre ceilalți, apostrofându-i pentru atitudinea lor și i-a întins lui Costescu o prăjină ea să-l tragă afară din groapă. Costescu s-a apucat cu mîinile de prăjină și, proptindu-se cu picioarele de peretele haznalei, s-a lăsat ajutat. Când ajunsese aproape de marginea gropii, deținutul binevoitor a dat drumul prăjinii. Costescu a căzut din nou în groapă, dar de astă dată pe spate, scufundându-se complet și dispărînd vederii celor din jur. Nu știu dacă această pedeapsă i-a servit de învățătură, dar, ani de zile mai târziu, când l-am întâlnit în altă închisoare, Costescu nu mai avea relații cu administrația. Reputația pe care și-o făcuse la Valea Nistrului l-a urmărit însă tot restul pușcăriei, ca și pățania cu haznaua, de pe urma căreia a rămas și cu porecla puțin măgulitoare de Costescu — că..t. La Cavnic operația s-a încheiat fără astfel de incidente. Baraca a fost din nou mutată deasupra haznalei golite, în același fel și cu aceeași caznă iar aerul curat de primăvară a șters urmele acestui episod.

Către sfârșitul lunii mai s-a făcut o nouă ordine de bătaie, adică o nouă împărțire a locurilor de muncă și a echipelor, în urma căreia Caranica și cu mine am fost repartizați la „intermediarul" de pe galeria Gheorghe. Așa se numea un abataj nou început, la care numai accesul crea un efort deosebit. Suitoarea care ducea la el, cuprindea mai mult de zece scări ude și alunecoase. Din cauza infiltrațiilor de apă care cădea ca o adevărată ploaie, urcarea noastră și mai ales transportarea sfredelelor erau extrem de anevoioase. La fiecare început și sfârșit de șut, eram nevoiți să facem câte două drumuri pentru a le transporta. E drept că o dată sus în „intermediar", datorită cine știe cărui capriciu natural, aerisirea era perfectă și temperatura plăcută. Din cauza dificultății accesului, eram scutiți de vizitele prea frecvente ale lui Tămâie, așa că ritmul de muncă ni-l determinam singuri, după puterile noastre și nu sub presiunea și amenințările lui.

Mie, însă, această mutare mi-a îngreunat deplasările prin mină, tocmai într-o perioadă în care mă ocupam de pregătirile pentru evadare. Pe de altă parte, în mod surprinzător, Tămâie se arăta mai înțelegător cu noi și accepta cu ușurință pretextele pe care le invocam de câte ori mă întâlnea pe altă galerie, atunci când trebuia să fiu la „intermediar". Când altă dată mă întreba de ce nu sânt la locul meu de muncă și-i răspundeam în funcție de punctul din mină unde mă surprinsese, fie că mă duc să cer vreo sculă de la atelierul mecanic, fie un antinevralgic de la postul de prim ajutor, rareori scăpam nepedepsit. Acum, în cele două sau trei ocazii în care m-a întâlnit, mi-a acceptat explicațiile și s-a mulțumit doar să-mi spună că, dacă nu ne facem norma, ne bagă la carceră. Motivul îmblânzirii l-am aflat de la inginerii noștri din biroul tehnic. Extracția minereului de la „intermediar" avea să-i aducă lui Tămâie o primă specială, deoarece laboratorul Combinatului de la Baia Mare stabilise că filonul din acel abataj conținea, într-o oarecare proporție, și rocă auriferă. Tot de la inginerii noștri am aflat că procentul de minereu de aur era așa de redus, încât în exploatările dinainte vreme nu s-ar fi trecut la extracție, investiția nefiind rentabilă. Acum însă, datorită probabil mâinii de lucru cu „brațe speciale", se pare că devenise rentabilă. Destul de repede ne-am acomodat și la acest nou loc de muncă, unde nu erau decât două fronturi de perforat. La unul din ele lucra Alecu cu mine, avându-l rulător pe Dică, la celălalt, Gache cu alți doi. Toți șase ne înțelegeam foarte bine, ceea ce făcea ca esențialul să fie realizat : atmosfera de încredere reciprocă și bună camaraderie.

Încetineala cu care dădeau mugurii în pădurea de pe culmile din jurul lagărului era în contrast cu progresul vegetației de pe Valea Cavniculuí. În timp ce pe firul văii totul era verde, iarba acoperise pământul, sălciile înfrunziseră, pomii fructiferi începuseră chiar să înflorească și în fiecare zi peisajului din jur i se mai adăuga o nouă podoabă, pădurea cu crengile golașe parcă încremenise în iarnă, nevrând să țină pasul cu mersul primăverii. După ce cu greu apăruseră primii muguri, trecuseră câteva săptămîni de când tot priveam zilnic spre culmi și frunzișul de un verde crud abia reușise să-i dea pădurii o tentă de culoare. Până s-o facă de nepătruns privirii, mai era. Urmărirea acestui proces lent, care ne împiedica să putem fixa din timp o dată pentru evadare, și pregătirea echipamentului de care ne ocupam zilnic, deveniseră rutină. Pot chiar spune, că ne cam obișnuisem cu ideea acestei stări de așteptare și pregătire permanentă. Cu atât mai puternic a fost șocul hotărîrii pe care am fost obligați s-o luăm de pe o zi pe alta. Totul a pornit de la un fapt, care nu ne-am gândit nici un moment că ar putea influența cu ceva evadarea noastră.

Într-o zi au fost aduse în curtea lagărului materiale de construcție pentru încă o baracă : câteva căruțe cu piatră pentru fundații, grinzi și scânduri. În ziua următoare au și început săpăturile pentru temelie, dincolo de ultima baracă din lagăr, unde mai era teren liber. Pentru noi, însemna o corvoadă în plus când ieșeam din mină. Prin cei de la biroul tehnic am aflat că baraca era destinată unui nou lot de deținuți care urma să fie adus chiar înainte de terminarea construcției. Se zvonea că intenția administrației era să preluăm și exploatarea orizontului „— 100", unde lucrau muncitorii liberi, astfel ca munca în întreaga mină să fie executată

numai de deținuți. Între timp, când ieșeam din mină după schimbul de noapte, eram trimiși să lucrăm la baracă. Săpăturile s-au terminat în câteva zile și începusem zidăria la fundații. Într-una din acele zile (cred că era într-o duminică), la ieșirea din mină, un deținut mi-a comunicat că sînt chemat de Mache (Dr. Miltiade Ionescu) la cabinetul medical. Cum am ajuns la el, m-a pus în curent cu ceea ce aflase de la plutonierul Cuhart, care fusese de serviciu în lagăr peste noapte și cu care stătuse de vorbă. Din cauza măririi numărului deținuților cu lotul ce urma să sosească în curând, se luaseră măsuri și în privința pazei : avea să se sporească și efectivul soldaților din paza exterioară și vor fi aduși și câțiva câini polițiști. Aceste întăriri erau așteptate săptămâna viitoare. Cum Mache era ocupat cu vizitele medicale la cabinet și n-apucase să comunice știrea tuturor celor din complot, mi-a spus să iau contact cu ceilalți, pentru a-i informa. Când toți au aflat vestea, ne-am strâns lângă o stivă de scânduri, aduse pentru construcția barăcii, și ne-am pus la sfat. Toți consideram că întărirea pazei și mai ales aducerea câinilor lupi erau o piedică serioasă în calea planului nostru de evadare. Însemna că administrația ar avea nu numai soldați disponibili, dar și posibilitatea să ne urmărească cu câinii, ceea ce reducea șansele noastre de a ne pierde urma prin pădurile înconjurătoare. Ducu Ciocâlteu, care până atunci se arătase cel mai activ dintre noi, în exploatarea minei pentru căutarea unei ieșiri și la organizarea tuturor operațiunilor pregătitoare, a fost cel care a tras concluzia că trebuie să dăm lovitura înainte de sosirea întăririlor, adică până la sfârșitul săptămânii.

Am discutat propunerea lui sub toate aspectele. Prezenta următoarele dezavantaje : 1) Pădurea nu era încă bine înfrunzită ca să ne ofere adăpost. 2) Încă nu aveam date mai exacte cu privire la situația de la punctul de ieșire din puț la suprafață. Dacă era pază sau nu. 3) Trebuiau strânse alimentele, capsele și fitilul și confecționate grenadele, lucru care cerea timp. 4) Nu toți cei din complot ne aflam în același schimb de lucru. Mircea Vueric era mutat în celălalt schimb și câțiva lucrau la suprafață ; unii la bucătăria lagărului, iar Mache la cabinetul medical. Concentrarea tuturor în același schimb cerea nu numai timp dar și anumite demersuri ce trebuiau făcute cu abilitate pentru a nu da de bănuit. Examinând fiecare punct în parte, am ajuns la concluzia că toate s-ar putea rezolva în timp util, în afară de primul, care nu stătea în puterea noastră : pădurea care nu era încă destul de înfrunzită. Toți am acceptat acest risc, considerându-l mai mic, decât cel de a fi puși în situația de a nu mai putea nici măcar gândi la o evadare, dacă vom aștepta mărirea pazei și aducerea câinilor. Hotărîrea definitivă a fost ca evadarea să aibă loc sîmbătă seara, căci observasem că mai toți gardienii, ofițerii și comandantul aveau obiceiul să plece sâmbăta, fie la Baia Mare, fie la cârciuma din sat. Chiar și cei care erau de serviciu în mină și în lagăr miroseau a băutură și erau mai relăsători. Sâmbătă seara deci, la ieșirea din mină, urma să ne punem în aplicare planul pe care îl pritocisem atâta vreme.

În momentul hotărîrii definitive, câțiva din complot nu se mai aflau de față, fiind chemați la corvezi. Cei prezenți ne-am pronunțat pentru. A urmat informarea celor ce lipsiseră. Toți s-au declarat de acord, câțiva mai ridicând obiecțiuni sau fiind mai reticenți. Punctul negru rămânea lipsa de informații cu privire la gura puțului. Această necunoscută ne îngrijora pe toți. Mi-amintesc că zărindu-l pe Paul Iovănescu, care trecea prin curtea lagărului spre baraca lui, l-am strigat ca să-l punem și pe el

la curent. Ne-a răspuns că are treabă. La insistența noastră, a catadicsit să se întoarcă din drum și să vină la noi. Când i-am spus că ne-am hotărît să evadăm sîmbătă, n-a manifestat nici un fel de surprindere și ne-a răspuns, cu calmul lui care devenise proverbial, că din moment ce mai e o săptămână până atunci, nu era un motiv să-l reținem de la treabă acum. Apoi ne-a întors spatele și și-a văzut de drum mai departe. Toată săptămâna, fiecare din noi a dus o adevărată luptă cu timpul. Ion Cojocaru și Ghiță Brânzaru au reușit să sustragă din magazia de alimente zahărul și slănina, care au fost repartizate în mai multe pungi impermeabile și ascunse în mină, urmând ca fiecare să-și primească porția în ziua evadării. Pe la jumătatea săptămânii, Mache a propus administrației ca doi bucătari să fie trimiși să lucreze în mină, pentru a lăsa locul altor doi deținuți care vor fi eliberați din infirmerie, dar care, până la completa restabilire, nu puteau încă face față muncii grele din mină. Astfel de propuneri erau totdeauna bine primite de Tămâie, iar Ghiță Brânzaru și Ion Cojocaru s-au oferit să intre voluntari în mină, pentru a face loc celor doi la bucătărie. Mircea Vueric a simulat un accident în mină și a fost adus pe brațe în lagăr și internat în infirmerie. Mache i-a diagnosticat o hernie de disc și după două zile de pretins tratament, Mircea putea fi văzut tîrîndu-se prin curtea lagărului, sprijinit într-un fel de cârjă improvizată, de-ți era mai mare mila să-l privești. A jucat tot acest teatru ca să se poată muta în schimbul nostru, și a reușit. Sâmbătă dimineață s-a dus la Tămâie și i-a spus că nu mai suportă viața în infirmerie și l-a rugat să-i dea voie să intre în mină ca să ajute în atelierul mecanic. I-a spus că îi este greu să umble, dar că stând jos în atelier poate lucra cu mâinile. Încântat că-i mai intră un om în plus în mină, Tămâie i-a apronat cererea, lăudându-l chiar față de ceilalți deținuți pentru conștiinciozitatea și intenția lui sinceră de a se reabilita prin muncă. La rândul nostru, Ion Pantazi și cu mine am început vânătoarea după fitil și focoase. În cele din urmă am recurs la un procedeu cam periculos, dar care ne dădea siguranța că fitilul va arde și capsele se vor aprinde, în cazul că vom fi obligați să întrebuințăm grenadele. Am rămas printre ultimii la ieșirea din mină și, după ce artificierii au început să încarce găurile, ne-am strecurat neobservați în urma lor și am tras afară din câteva găuri încărcate fitilele. În capătul fiecărui fitil era fixată capsa. Dinamita din fundul găurii în care era înfiptă capsa ca și burajele cu care era înfundată până la gură opuneau o oarecare rezistență când trăgeai de fitil și exista riscul declanșării exploziei. Mai ales prima parte a operației era periculoasă, până ce capsa se plasa în prelungirea fitilului, întorcându-se în gaură prin tragere. Pentru lămurire, fac o schiță în secțiune longitudinală a unei găuri încărcate, putându-se astfel observa cum era dispusă capsa :

Trăgând de fitil în direcția idicată de săgeată, capsa antrenată de fitil făcea o rotație de 180° riscând să se înțepenească cu cele două capete în pereții găurii, în momentul când se plasa în diagonală. Dacă în acel moment simțeam o rezistență mai mare la tracțiune, renunțam și ne încercam norocul la altă gaură. Când operația reușea, tăiam o bucată de fitil și-i înfigeam un capăt în burajele din gaura dezamorsată, iar pe celălalt îl lăsam să atârne, astfel ca, atunci când artificierii se întorceau ca să aprindă fitilele, să nu-și dea seama de nimic. Bineînțeles că acea gaură nu mai exploda. Trebuie să recunosc, însă, că în timp ce trăgeam cu cea

mai mare grijă de fitil, îmi auzeam bătăile inimii și transpiram, și după fiecare capsă astfel recuperată, mă așezam jos să răsuflu, ca după un efort fizic istovitor. Am reușit astfel să ne procurăm cele necesare și am avut norocul ca totul să se petreacă fără accident.

Finisatul grenadelor a fost un joc față de procurarea fitilului și capselor, cu toate că și aici mai era risc de explozie. După introducerea dinamitei cu capsa înfiptă în ea și cu fitilul depășind capătul tronsonului de țeavă, trebuia turtit cu ciocanul, lăsând numai un mic orificiu deschis. Prin el ieșea capătul fitilului, care la întrebuințare urma să fie aprins cu țigara.

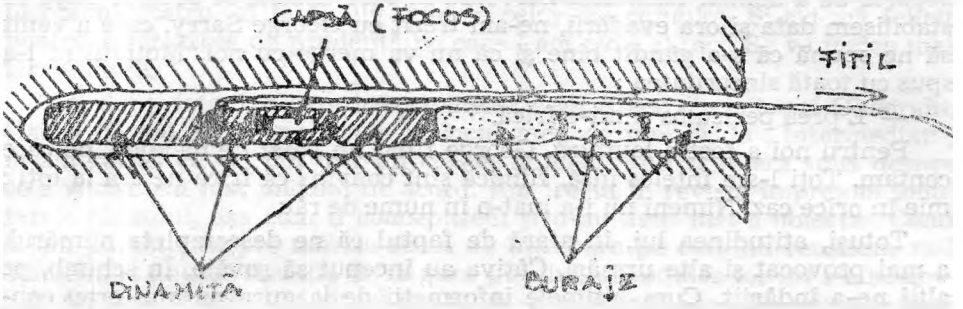

Calculasem lungimea fitilului în așa fel, ca explozia să aibă loc cam la 5—6 secunde de la aprindere. Grenada noastră arătă cam așa în secțiune :

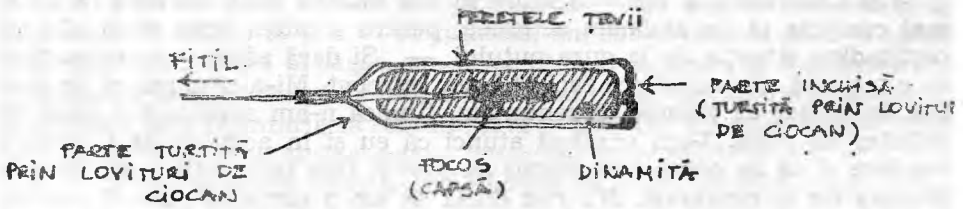

Până la sfârșitul săptămânii, proviziile și micul nostru arsenal se aflau depuse în diverse geode și ascunzători, în grija câtorva dintre noi, care aveau misiunea ca în ziua hotărîtă să ni le distribuie. Nu mai știu în grija cui au fost date cuțitele fabricate de Mircea Vueric și din care urma să primim fiecare câte unul. Cred că Paul Iovănescu răspundea de ele. M-am oprit asupra acestui detaliu, fiindcă soarta cuțitelor a fost cu totul alta decât cea prevăzută inițial. Cei patru vrânceni din grupul nostru, cu toată firea lor blândă, erau animați de o ură nelmpăcată împotriva tuturor purtătorilor de uniforme M.A.I. În judecata lor simplă dar dreaptă, cei care le pustiiseră satele, le schingiuiseră nevestele, copiii și bătrânii, le batjocoriseră casele și le împușcaseră vitele în ogradă nu meritau nici o milă creștinească. Discutându-se în grupul nostru executarea diferitelor faze ale evadării, când s-a pus problema felului în care trebuia imobilizat gardianul de la corfă, astfel ca să nu aibă timpul să dea alarma, Simion Cojocaru și Ghiță Brânzaru s-au declarat imediat gata să se ocupe de el. Spontaneitatea cu care s-au oferit să rezolve această problemă, asigurându-ne că gardianul nici nu va avea timpul să-și dea seama ce se în-

tâmplă cu el, ne-a pus pe gânduri. Eram hotărîţi să evităm orice vărsare de sânge inutilă şi, cu toate că şi ei se declaraseră de acord cu acest punct de vedere, câţiva dintre noi am început să avem rezerve în privinţa atitudinii lor în momentul trecerii la acţiune. Am hotărît deci, fără ştirea lor, ca înainte de evadare, când fiecare urma să-şi primească partea din cele depozitate în mină, Paul Iovănescu să facă cuţitele uitate. Aşa s-a şi procedat. Toţi am rămas fără cuţite şi tare le-am dus lipsa, dar cred că precauţia n-a fost inutilă.

Paralel cu toată activitatea febrilă pe care am desfăşurat-o în cursul săptămânii, s-au mai întâmplat şi o serie de evenimente, care au fost departe de a domoli tensiunea nervoasă în care trăiam. A doua zi după ce stabilisem data şi ora evadării, ne-am trezit cu George Sarry, care a venit să ne spună că s-a gândit bine şi că nu va merge cu noi. Motivul ni l-a spus cu toată sinceritatea :

— E prea periculos şi mi-e frică.

Pentru noi a fost o lovitură, George fiind un băiat de nădejde, pe care contam. Toţi l-am înţeles însă, fiindcă sînt convins că frică ne era la toţi ; mie în orice caz. Nimeni nu i-a luat-o în nume de rău.

Totuşi, atitudinea lui, în afară de faptul că ne descompleta numărul, a mai provocat şi alte urmări. Câţiva au început să şovăie. În schimb, pe alţii ne-a îndârjit. Cum ultimele informaţii de la gura puţului erau contradictorii (două surse indicând că n-ar fi nici o pază, iar una vorbind de un post de puşcă mitralieră), ezitările în faţa acestei nesiguranţe n-au făcut decât să crească.

Titi Coşereanu a venit la mine să mă întrebe dacă nu cred că ar fi mai cuminte să ne amânăm acţiunea, pentru a putea între timp afla cu certitudine situaţia de la gura puţului. — „Şi dacă aflăm cu certitudine că e o puşcă mitralieră, ce faci ?“ l-am întrebat. Mi-a răspuns că, în acel caz, ar fi clar că trebuie să renunţăm, fiindcă n-am avea nici o şansă să scăpăm cu viaţă. I-am explicat atunci că eu şi în acel caz aş fi pentru evadare şi că de aceea sînt dispus să plec şi fără informaţii certe despre situaţia de la suprafaţă. Nu risc decât să am o surpriză plăcută ; să nu fie nici o pază, căci cealaltă alternativă tot nu mi-ar lăsa timpul să constat că am fost imprudent. Titi a plecat, tratându-mă de nebun, iar eu m-am dus la Mache şi am comentat cu el discuţia avută cu Titi, gândind că şi el are poate de gând să se retragă. Ducu Ciocâlteu, care asista la discuţie, ne-a asigurat că acest lucru nu se va întâmpla : „Titi va merge cu noi de ruşine, că prea a făcut pe eroul în toată perioada de pregătire a evadării“. Într-adevăr, Titi a mers cu noi, dar a aflat mai târziu ce spusese Ducu despre el şi nu i-a iertat-o niciodată. Orgolios şi plăcându-i fanfaronada, Titi nu era un laş, dar n-ar fi recunoscut niciodată că se teme. Pentru el curajul era o calitate bărbătească obligatorie şi frica un defect ruşinos şi degradant. Primul care suferea de pe urma acestei convingeri era el, neputându-se încadra în limitele acestei intransigenţe. Şi în el, ca şi în noi ceilalţi, era un amestec egal de curaj şi teamă. În ziua următoare, Ion Cojocaru şi Ion Brânzaru ne-au anunţat şi ei că nu mai evadează, riscurile încercării fiind prea mari.

Puşi în faţa acestei situaţii, chiar şi evadarea noastră a celor hotărîţi s-o întreprindem, cu toate riscurile, era pusă în cauză, din pricina descompletării numărului. Cum am mai spus, trebuia să fim 12 ; ca să ocupăm la ieşire două corfe, în care să nu mai poată intra şi alţii, străini de complot.

Mai era o soluție, cu tot timpul scurt pe care îl mai aveam în față : să propunem altora să ia locul celor ce se retrăseseră. Toți cei care prezentau garanții de seriozitate și discreție, pe care în discuțiile noastre i-am trecut în revistă nu îndeplineau însă condițiile fizice necesare. Puiu Calea era bolnav și prea în vârstă. Petrică Balanov era grav bolnav de ficat. Altul era prea slăbit ș.a.m.d. În fața impasului în care ne găseam, am obținut aprobarea celorlalți să încerc eu să recrutez doi înlocuitori. La început propunerea mea n-a fost acceptată dar, în fața situației disperate și fără altă ieșire, s-a căzut de acord. M-am oferit să încerc să vorbesc cu doi prieteni, despre discreția cărora garantam și, numai dacă-și vor da adeziunea la planul nostru, să le divulg numele celor din complot. Și azi mă felicit pentru acest exces de prudență pe care l-am avut atunci. Se va vedea mai târziu de ce.

Cei doi prieteni la care mă gândisem erau Alecu Caranica și Gheorghe Gache (Gușa). Cum am ajuns la locul meu de muncă, la „Intermediar", m-am retras cu cei doi într-un cotlon al abatajului și le-am spus despre ce e vorba. Au fost imediat de acord. Am trecut în revistă împreună toate fazele planului, așa cum îl concepusem și n-au avut nici o obiecție. Când le-am povestit despre marele semn de întrebare pe care nu reușisem să-l lămurim și anume situația de la gura puțului, atitudinea lor nu s-a schimbat. Au fost de acord că riscul era mare, dar că merita să fie asumat, dacă eram hotărîți să ieșim din această stare de resemnare a mielului care merge la tăiere fără să se împotrivească. La sfârșitul convorbirii mi-au spus că sînt gata să meargă cu noi, dar că le pare rău că nu-mi pot da răspunsul definitiv decât a doua zi. Crezând că vor să mai chibzuiască și să gândească în liniște la cele ce discutasem, am convenit ca a doua zi să-mi dea răspunsul. Seara în lagăr, am aflat că Ion Cojocaru și Ion Brânzaru încercaseră să-și convingă fiecare fratele mai tânăr, pe Simion Cojocaru și respectiv Ghiță Brânzaru, să renunțe și ei la evadare. Cu toate că cele două perechi de frați erau strâns legate, demersul celor doi frați mai mari n-a reușit. Simion și Ghiță venind să ne spună că ei nu renunță și că putem conta pe ei. În șutul următor, am intrat în mină cu convingerea că voi fi întâmpinat de Alecu și Gușa, care-mi vor da un răspuns pozitiv. Entuziasmul cu care primiseră ideea evadării mă făcea să nu mai am îndoieli asupra răspunsului.

Când ne-am retras din nou într-un colț mai liniștit al abatajului, pe figurile lor nu mai radia entuziasmul din ziua precedentă. Alecu a vorbit pentru amândoi. În câteva vorbe mi-a spus că regreta că s-au grăbit cu o zi mai înainte să-mi dea speranțe. Că amândoi nu făcuseră decât să dea glas dorinței lor spontane, dorință egoistă, pe care n-aveau dreptul să și-o satisfacă. Văzându-mi probabil nedumerirea, mi-a explicat în continuare că ei nu-și pot permite să ia inițiativa vreunei acțiuni personale, fără să țină seama de camarazii lor. Mi-a dat de înțeles că, înainte de a-mi da răspunsul, avuseseră o consfătuire (nu mi-a spus cu cine și nici eu nu l-am întrebat) și că ajunseseră la concluzia că orice acțiune întreprinsă de vreun legionar va provoca represalii împotriva tuturor legionarilor, atât asupra celor din închisori, cât și asupra familiilor și prietenilor lor de afară. Evadând, s-ar face vinovați de repercusiunile actului lor asupra celorlalți și astfel ar călca legea camaraderiei. Am acceptat explicția și i-am spus că îi înțeleg, cu toate că nu i-am înțeles deloc. Mi-a vorbit cu seriozitate,

pe un ton grav şi cu atâta hotărîre, încât orice insistenţă nu şi-ar fi avut rostul. Abia mai târziu, în decursul anilor de închisoare, am avut confirmarea riguroasei exactităţi a celor spuse de Alecu. De câte ori a avut loc o acţiune împotriva regimului, în care era implicat un singur membru al Mişcării Legionare, fie în închisoare, fie în ţară sau chiar în străinătate, mecanismul represaliilor se declanşa automat, aş putea spune aproape instantaneu şi cu maximum de brutalitate, împotriva tuturor legionarilor. Afară, se făceau arestări masive printre cei ce avuseseră o cât de mică contingenţă cu Mişcarea Legionară, iar în închisori urmau adevărate perioade de exterminare îndreptate numai împotriva legionarilor. Aşa s-a întâmplat când au fost paraşutate din străinătate câteva „grupuri de spioni şi trădători" (cum i-a numit Securitatea), din care majoritatea erau legionari, la fel s-a procedat când au început să circule clandestin prin ţară poeziile din închisoare ale lui Radu Gyr şi tot aşa când a avut loc atacul de la ambasada R.P.R. din Berna, condus de Beldeanu, care fusese legionar. Voi reveni la timpul cuvenit asupra acestei teme.

Ani de zile mai târziu, abia după ce am aflat toate astea şi am înţeles motivul pentru care Alecu şi Guşa au refuzat sau mai bine zis şi-au călcat pe inimă şi n-au vrut să evadeze am putut aprecia şi sacrificul pe care l-au făcut pentru ceilalţi camarazi ai lor. Nefiind legionar, nu mi-am făcut astfel de probleme de conştiinţă, dar mă întreb şi azi, dacă aveam dreptul să mă gândesc numai la mine, când am evadat, provocând necazuri şi suferinţe celor care, cu sau fără voie, au fost implicaţi în această acţiune a mea. Cu justificarea clasică a omului care ar avea nu numai dreptul, dar chiar obligaţia de a-şi salva libertatea şi viaţa, n-am reuşit niciodată să-mi îndepărtez din minte regretul şi remuşcările, pentru ceea ce am provocat altora, chiar dacă ei nu mi-au reproşat-o niciodată. Înainte de a pleca la locurile noastre de muncă, Alecu şi Guşa m-au îmbrăţişat şi mi-au urat noroc, spunându-mi încă o dată cât de mult regretă că nu pot participa şi ei la evadare. La sfârşitul şutului, când am ieşit la suprafaţă şi m-am dus la cabinetul medical (care devenise un fel de punct de întâlnire al nostru, unde se centralizau toate datele), vrând să-l informez pe Mache despre eşecul demersului meu, situaţia se schimbase radical. Ion Cojocaru şi Ion Brânzaru, nevrând să se despartă de fraţii lor mai tineri, se răzgândiseră din nou şi tocmai îl anunţaseră pe Mache că se hotărîseră definitiv să evadeze cu noi sâmbătă seara. În cele două-trei zile câte mai erau până la data fatidică nimic nu ne-a mai tulburat planul. Am mai avut o ultimă întâlnire în mină, pentru a ne repeta rolurile până în cele mai mici amănunte.

Toată atenţia şi grija noastră se îndreptaseră asupra evadării propriuzise adică asupra traseului care pornea de la corfa de la orizontul nostru şi până la punctul critic de la gura puţului. Din cauza incertitudinii informaţiilor, ştiind că acolo ne aşteaptă fie libertatea, fie gloanţele mitralierei, la acel punct, planul nostru, aşa de precis calculat până în cele mai mici detalii, se oprea. Mai bine zis, de la gura puţului înainte (în cazul variantei fără mitralieră), planul de urmat era abia schiţat. În mare, stabilisem că vom merge prin munţi până în regiunea Vrancei, unde fraţii Brânzaru şi Cojocaru cunoşteau locurile şi mai aveau ascunzători, bordeie şi chiar arme neştiute de nimeni. Principial, eram toţi de acord să mergem împreună până în pădurile din munţii Vrancei.

EVADAREA

În fine, a sosit și mult așteptata zi de sâmbătă (6 iunie 1953). În zorii zilei, am intrat ca de obicei în mină. La o eventuală percheziție (lucru care din fericire nu se întâmpla decât la ieșirea din mină), s-ar fi descoperit lucruri ciudate asupra a 12 deținuți. Pe sub salopetă purtam câte două, chiar trei cămăși, pulovere și cojoc, iar în traistele în care în mod obișnuit ne luam câte ceva de mâncare s-ar fi găsit unele obiecte, care cu siguranță că ar fi dat de gândit administrației : periuțe de dinți, săpun, câte o fașă, vată și chiar ceva medicamente. Mache, care a intrat ceva mai târziu în mină sub pretextul vizitei lunare obligatorii, prevăzută de regulament, avea asupra lui o listă nominală a tuturor deținuților din lagăr. Cum am intrat în mină, am și urcat la „intermediar". Muream de căldură și abia așteptam să mă dezbrac de toate câte le aveam pe mine. Primele două-trei ore am lucrat normal cu Caranica la perforat. Apoi mi-am rostuit surplusul de îmbrăcăminte într-un sac de pânză de doc, care stătea în mod obișnuit atârnat la capul patului meu din baracă. Era un sac de vânătoare, pus de mama în pachetul pe care-l primisem de acasă, după proces. Mi-am mai luat o dată rămas bun de la Alecu și Gușa. Nu știu care din noi eram mai emoționați, când ne-am îmbrățișat pentru ultima oară. Am pornit-o pe scări, urmărit de privirile lor îngrijorate. Trebuia să mă duc să-mi iau în primire cele 3 grenade care erau ascunse în altă parte a minei. Ion Pantazi, cu mine și cu un al treilea dintre noi, eram singurii prevăzuți să avem grenade asupra noastră.

Am coborît pe suitoare până la ultimul pod, înainte de galeria principală. De aici mai aveam o singură scară până jos și am stat la pândă până ce s-a nimerit să treacă pe sub ea mai mulți deținuți. Voiam să am câțiva martori la accidentul pe care urma să-l simulez. La momentul prielnic, am început să cobor pe ultima scară, m-am făcut că alunec și am căzut de-a lungul ei, cu capul în jos. Înălțimea era de vreo trei metri și, din dorința de a da impresia unui accident autentic, era cât pe-aci să și reușesc. M-am lovit zdravăn la șold și la coaste, dar fără să mă scol de jos, am început să mă vait de dureri la un cot. Cei câțiva deținuți care asistaseră la scenă s-au repezit să mă ajute să mă ridic și, susținându-mă, m-au dus până la postul de prim ajutor. Aci m-a luat în primire Paul Iovănescu care, de față cu unul din gardienii de la corfă, care tocmai venise să-i ceară un antinevralgic, mi-a scos salopea și cămașa. Eu continuam să-mi joc rolul și la orice mișcare a brațului acuzam dureri insuportabile. Paul m-a examinat, m-a palpat și a declarat că am o luxație a cotului. Mi-a făcut apoi un bandaj ca să-mi imobilizeze brațul, mi l-a atârnat de gât cu o fașă făcută eșarfă și m-a trimis să stau până la sfîrșitul șutului pe galeria Gheorghe, unde era aerul cel mai curat. (Tot acolo erau însă și grenadele). Gardianul și-a dat și el consimțământul, când Paul i-a explicat că nu mai pot lucra și că, la ieșirea la suprafață, va trebui să mi se reducă luxația sub anestezie, la cabinetul medical. Așa am fost liber să-mi fac ultimele treburi, având grijă, când mă întâlneam cu câte cineva, să mă fac că mă plimb de colo până colo, din cauza durerilor acute la cot.

Când a bătut șutul și lumea a început să se adune la corfă, m-am întâlnit cu „vărul Dică", care a venit spre mine și m-a întrebat ce am pățit. Am vrut să-i răspund, dar nu m-a lăsat și văzând că nu-i nimeni în imediata apropiere mi s-a uitat drept în ochi, cu o privire pe care n-am s-o

uit niciodată, m-a îmbrățișat și înainte de a pleca mai departe spre corfă mi-a spus :

— Noroc grecule și Doamne ajută !

Avea lacrimi în ochi și, în același timp, zâmbetul lui ironic pe buze. A fost singurul care cu spiritul lui extraordinar de observație a înțeles ce aveam de gând. George Sarry, care era în curent cu totul, a preluat toate legăturile cu civilii și în special s-a obligat să facă să funcționeze mai departe căsuța poștală, prin care să mențină legătura cu mecanicul de la compresoare. Acest serviciu clandestin de informații al lagărului urma să-l asigure el în continuare, transmițând toate știrile pe o filieră de oameni siguri și discreți, înainte de a fi difuzate tuturor deținuților, pentru a nu periclita această sursă atât de prețioasă.

O dată cu toaca bătută în conducte, care anunțase sfârșitul șutului, începea pentru noi desfășurarea acțiunii coordonate, așa cum o discutasem de atâtea ori. M-am grăbit deci spre corfă, unde unul după altul au venit și ceilalți. Ne-am adunat toți 12 la locul stabilit dinainte, strecurîndu-ne printre ceilalți deținuți, care se îngrămădiseră deja în spațiul din fața corfei. Cele două ascensoare au început să funcționeze alternativ, unul urcând cu 6 deținuți, în timp ce celălalt cobora gol. I-am lăsat să urce mai întâi pe cei mai grăbiți. După ce au plecat vreo 30 de inși, Ducu Ciocâlteu ne-a făcut un semn și a și deschis grila de la corfa care tocmai coborâse. Cei 6 desemnați să plece cu prima corfă s-au înghesuit pe platforma ei și au pornit. Erau : Ducu Ciocâlteu, Simion Cojocaru, Ion Pantazi, Ghiță Brânzaru, Colea Ungureanu și Titi Coșereanu. În momentul în care corfa lor s-a oprit la stația Rainer, cealaltă, goală, s-a oprit la orizontul nostru. Ne-am suit și noi : Ion Cojocaru, Ion Brânzaru, Paul Iovănescu, Miltiade Ionescu, Mircea Vueric și cu mine.

În cele câteva minute de avans pe care le aveau față de noi, primii șase trebuiau să se facă stăpâni pe situație la Rainer. Și anume : trei din ei să neutralizeze gardianul, doi pe muncitorul civil care manipula semnalul de punere în mișcare a corfei iar al șaselea să se substituie acestuia din urmă la semnal. Din cauza caracterului acestei acțiuni, în prima corfă s-au suit cei mai voinici dintre noi, în afară de Ion Pantazi, care avea obligația să preia semnalul. Cei cinci urmau să procedeze cât mai repede, profitând de elementul surpriză, în așa fel ca nici gardianul, nici muncitorul să n-aibă timp să strige sau să dea în vreun fel alarma. Pentru a-i imobiliza și a le pune căluș în gură, aveau asupra lor sârmă și cârpe luate de la atelierul mecanic. Drumul cu corfa, acest ultim drum pe care-l mai făceam cu corfa, mi s-a părut fără sfârșit. Cred că și celorlalți. Toți tăceam și cred că tensiunea nervoasă era maximă. De îndată ce am pornit, m-am descotorosit de bandajul care-mi împiedica mișcările. Cu toate simțurile încordate, așteptam. În penumbra puțului, am întâlnit privirea lui Paul Iovănescu. Mi-a zâmbit, în aparență la fel de flegmatic ca de obicei. Cred că mi-a transims ceva din calmul lui molipsitor. De îndată însă a început să se lumineze. Ne apropiam de Rainer, unde atârna un bec chiar la ieșirea din corfă. Ascensorul s-a oprit. Am dat grila de-o parte și am ieșit.

Țin și acum minte, în toate amănuntele, scena pe care am avut-o în fața ochilor : În stânga, impasibil, stătea Ion Pantazi, cu mâna pe semnalizator. Drept în față, sub becul care lumina spațiul mai larg de la ieșirea din corfă, căzut pe jos și încercând să se ridice, Colea Ungureanu. Pe jos, lângă el, un cuțit și pete de sânge. Din breșa din fund pe partea dreaptă, se auzeau sunete înăbușite și gâfâituri și tot de acolo se reflectau, jucându-se

pe pereții încăperii umbre uriașe. Toți ne-am oprit locului, într-un moment de ezitare. M-am dezmeticit când l-am auzit pe Ion Pantazi spunându-ne :

— Ce mai stați ? Dați-i drumul sus ! Aici e totul în regulă !

Cu toate că nu mi se păruse a fi „totul în regulă", am reintrat imediat în rolul pe care mi-l repetasem în minte de atâtea ori.

Am făcut cei câțiva pași spre stânga, unde era suitoarea și am pornit-o pe scări în sus. După mine au venit și ceilalți. Cum am mai spus, această suitoare mergea paralel cu corfele, de-a lungul puțului, până la suprafață.

Nu mai reținu numărul exact al scărilor până la suprafață, dar erau cel puțin 15, a câte circa 3 metri fiecare. Cea mai mare parte le-am urcat la lumina lămpilor de carbid pe care le aveam cu noi. Urcam repede, în tăcere, foarte aproape unul de altul. Mă străduiam să nu gâfii din cauza efortului și orice pas pe podele sau scârțâit de fuștei de scară, erau zgomote care luau proporții asurzitoare. Mă obseda ideea că paza de la gura puțului ne va auzi și, astfel prevenită, ne va aștepta gata să deschidă focul. Când am ajuns pe penultimul pod, mi-am stins lampa și după mine toți ceilalți au făcut la fel. În cea mai perfectă liniște și foarte aproape unul în urma celuilalt, am urcat și penultima scară. Am ajuns pe ultima platformă. După mine venea Ion Cojocaru, căruia i-am făcut un semn, pe care, la rândul lui, l-a transmis din om în om mai departe. Toți s-au oprit și, nemișcați, ținându-ne respirația, am stat câteva secunde să ascultăm. Liniștea era absolută, iar de sus nu se auzea nimc. Deasupra mea, printre podelele care acopereau gura puțului, pătrundea până la noi o foarte slabă lumină. Suficientă, însă, ca să putem distinge că deschiderea din podele, de la capătul de sus al ultimei scări pe care o mai avem de urcat, era închisă cu un capac. Emoția era mare și sunt sigur că fiecare își punea aceeași întrebare pe care mi-o puneam și eu : Dacă capacul era închis cu vreun lacăt ?

Cu cea mai mare precauție am început să urc, până ce am atins aproape capacul cu capul. Am văzut că pe o latură avea două balamale simple și ruginite. Am întins mâna și l-am împins ușor în sus. A cedat ! N-avea nici o încuietoare, se deschidea ! L-am ridicat câțiva centimetri cu capul, până ce ochii mi-au ajuns peste nivelul podelelor. Afară se lăsase întunericul, dar mai dăinuia o urmă din lumina amurgului. Cu ochii deja adaptați la întunericul puțului, am început să cercetez tot ce cădea în raza mea vizuală. O stivă de grinzi, un colț de magazie din bârne, niște scânduri era tot ce se vedea în imediata apropiere. Mă străduiam să pătrund cu privirea câteva colțuri mai întunecate, căutînd să disting vreun contur de siluetă omenească. Căutam să prind vreun zgomot insolit, de pași sau de respirație, care să-mi trădeze prezența unei sentinele. Nimic însă ! Liniștea era deplină și nu simțeam decât o ușoară adiere de aer răcoros de munte. Nu-mi venea să cred. Tăcerea absolută, lipsa oricărei mișcări mi se păreau o înscenare. Mă gândeam că e o cursă, că dintr-unul din colțurile înunecoase eram pândiți de gardieni înarmați, care ne așteptau să ieșim la suprafață pentru a deschide focul asupra noastră.

Am coborît cu un fuștei mai jos și, tot așa de încet cum îl ridicasem, am închis capacul la loc. Mi-am apropiat capul de cei care se înghesuiseră în urma mea, le-am șoptit că n-am văzut și n-am auzit nimic suspect și apoi mi-am aprins cu multă grijă o țigară, acoperind flacăra chibritului cu pulpana hainei de la salopetă.

Ţinând într-o mână ţigara, cu jarul în pumnul închis, am urcat din nou pe fusteiul pe care stătusem înainte, şi cu cealaltă mână am săltat din nou capacul, câţiva centimetri. Am privit iar zona pe care o puteam cuprinde cu ochii, proptind capacul cu capul. După câteva clipe, am început să-l ridic treptat. Balamalele au scârţâit un pic şi una din scânduri a trosnit. M-am oprit, aşteptându-mă la vreo reacţie. Dar nu s-a întâmplat nimic. Am continuat să ridic capacul până ce l-am deschis de tot, dându-l complet peste cap. Stând cu picoarele pe acelaşi fuştei al scării, cu mâna liberă am scos una din grenadele pe care le aveam în buzunar. Voiam să-i scarmăn vârful fitilului, ca să scot la iveală primele grăunţe de pulbere, astfel, ca la primul contact cu jarul ţigării, să se facă aprinderea.

Nerăbdarea celor care erau încă în puţ, pe scări şi pe podul de dedesubt, se făcea simţită până la mine, printr-o presiune crescândă, fiecare împingând pe cel dinaintea lui. Ion Cojocaru n-a mai rezistat. S-a strecurat pe lângă mine şi a ieşit la suprafaţă. A făcut câţiva paşi până la colţul barăcii care era la gura puţului şi tot aşa de repede a făcut cale întoarsă, a trecut pe lângă mine, care tocmai ieşisem cu grenada pregătită şi s-a îndreptat spre celălalt colţ al barăcii. Nu ştiu de ce, dar şi eu m-am dus spre acelaşi colţ spre care se îndreptase mai întâi Ion Cojocaru. La vreo 20 de metri pe albul prăfuit al drumului, am distins o căruţă cu cai oprită şi silueta unui om umblând în jurul ei. Am luat-o şi eu înapoi şi m-am înscris în şirul camarazilor care ieşeau din puţ şi cu paşi grăbiţi mergeau spre celălalt colţ al barăcii. Aveam vreo şase sau şapte înaintea mea. Şi astfel, în şir, câte unul, la vreo zece metri distanţă, am defilat prin faţa unei alte barăci.

Baraca era luminată şi prin cele două porţi larg deschise am văzut un tambur imens pe care se înfăşura un cablu. Se auzea şi un zgomot înăbuşit de motor. Cred că era motorul şi cablul care puneau în mişcare corfele. Şirul nostru se îndrepta spre un mal de vreo 3 metri înălţime, care mărginea în acea parte această curte cu tot felul de acareturi. În uşa barăcii, a apărut deodată o femeie. Era îmbrăcată ţărăneşte. Când ne-a văzut, s-a oprit locului, a dus mîna la gură şi ne-a petrecut cu privirea, nemişcată şi fără să scoată vreun sunet. Camarazii dinaintea mea, pe măsură ce ajungeau la mal, îşi aşezau lămpile de mină pe jos şi o porneau de-a lungul malului, căutând un loc de urcare mai accesibil. Deasupra malului se ridica coasta împădurită a muntelui. Pe măsură ce mă apropiam de mal, reflectam la gestul ridicol al celor dinaintea mea, de a pune cu grijă lămpile pe jos. Când am ajuns la locul cu pricina, erau 6 sau 7 lămpi aşezate frumos una lângă alta. Fără să gîndesc, instinctiv, mi-am desprins lampa pe care o aveam agăţată de un buzunar al salopetei şi am pus-o şi eu lângă celelalte.

Mai tîrziu, când ne-am reîntîlnit şi am vorbit despre toate câte ni s-au întîmplat, nici unul nu-şi aducea aminte ce făcuse cu lampa. Am fost singurul care remarcasem această curioasă comportare. De altfel, fiecare din noi reţinuse alte fapte şi alte imagini din acele momente de tensiune nervoasă extremă. Până la acest punct se putea spune că acţiunea noastră se desfăşurase aşa cum fusese prevăzută, că fiecare din noi îşi îndeplinise rolul cu calm şi disciplină. Şi asta, nu numai din cauză că până aici totul fusese plănuit în amănunt dar şi pentru că eram convinşi că, numai respectînd întocmai ceea ce stabilisem, puteam înfrunta cu oarecare şansă de reuşită pericolul care ne aştepta la gura puţului. Dar informaţia în privinţa puştii mitralieră şi a pazei de la suprafaţă se dovedise falsă. Şi nu

numai atât, dar nici măcar capacul de la suitoare nu-l găsisem încuiat. Pur și simplu drumul ne fusese liber, fără nici un fel de dispozitiv de pază.

Cu nervii încordați la extrem, cu teama în suflet dar hotărîți să facem față cu orice risc confruntării, urcasem până la suprafață. Faptul că la gura puțului n-am întâmpinat nici o rezistență și că din clipa în care ieșisem la suprafață orice pericol dispăruse (cel puțin pentru moment) nu l-am realizat imediat. În virtutea inerției, ne-am continuat drumul până la malul care mărginea curtea, în aceeași stare de spirit, stăpâniți de același amestec de teamă și hotărîre și la fel de încordați. Cred că abia aici ne-am dezmeticit și ne-am dat seama că eram cu adevărat liberi. În ceea ce mă privește, știu că ajuns la mal, am început să alerg de-a lungul lui, cuprins de un fel de panică, căutând un loc de urcat. Voiam să mă văd cât mai repede la adăpost, ascuns. Cred că era un fel de agorafobie. Mă simțeam în acel spațiu deschis al curții, expus vederii și vulnerabil.

Mi-amintesc că trecând pe lângă câțiva camarazi care și ei încercau să se cațere pe povârnișul abrupt, l-am recunoscut pe Mache, care reușise să se agațe de o rădăcină și se străduia să se ridice până la primele tufe ale lăstărișului de deasupra malului. În treacăt, i-am pus o mână în fund și l-am împins cât am putut de tare în sus. Când la câțiva metri mai departe am găsit o creangă care atârna mai jos și m-am apucat de ea, am mai avut timpul să-l văd pe Mache dispărând în lăstari, înghițit de întunericul care se lăsase de-a binelea. După ce m-am văzut și eu în desișul lăstarilor, am mai făcut câțiva pași și m-am oprit. Simțindu-mă la adăpost și camuflat de tufele în care intrasem, sentimentul de panică care mă cuprinsese a dispărut ca prin farmec. Eram singur și în jurul meu domnea o liniște absolută. M-am gândit la ceilalți, ceea ce nu mai făcusem din momentul în care începusem să alerg de-a lungul malului, cu singura idee de a mă face cât mai repede nevăzut în pădure. M-am întors la liziera lăstarilor. De-a lungul malului albicios de pământ nu se mai vedea nimeni. Și silueta femeii din ușa luminată a atelierului dispăruse.

Stăteam nemișcat, căutând să prind un foșnet sau un sunet care să trădeze prezența vreunuia din tovarășii mei, dar... nimic. Când tocmai mă împăcasem cu gândul că mă pierdusem de ceilalți și mă resemnasem s-o pornesc prin pădure de unul singur, am auzit un șuierat scurt. Am stat. Șuieratul s-a repetat foarte aproape de locul unde mă aflam. Am răspuns la fel, și din tufe a apărut Ion Cojocaru. Pățise la fel ca mine. După ce escaladase malul și se depărtase câțiva metri prin desiș, se trezise singur și acum se întorsese să-și caute fratele și pe ceilalți. Cum amândoi ne-am convins că băieții intraseră în pădure, am decis s-o pornim și noi. De altfel nu mai era indicat să pierdem timpul, așa de aproape de mină. Chiar ne miram că totul era așa de calm și că încă nu se dăduse nici un fel de alarmă.

Am făcut vreo 20 de metri, oprindu-ne din când în când să mai ascultăm. Așa am dat peste Titi Cosereanu, și el rătăcit și de unul singur. Toți trei am căzut de acord că nu mai avea rost să căutăm să ne întâlnim cu ceilalți. Ne-am înțeles asupra direcției de mers și am stabilit că ceea ce aveam de făcut era ca în cel mai scurt timp să ne îndepărtăm cât mai mult de lagăr. Pe când țineam sfatul pe șoptite, am auzit un foșnet prin frunzele uscate de pe jos și pași grăbiți care se apropiau. Ne-am pitit în tufe și am așteptat. Era Mircea Vueric, care absolut din întâmplare dăduse

peste noi. Ne făcusem patru și atâția aveam să și rămânem pentru o bună bucată de vreme. Noaptea se lăsase și începuse o burniță rece și pătrunzătoare. Norii care acoperiseră complet cerul făceau ca bezna să fie totală.

Am pornit-o unul după altul prin desiș. După câteva minute am intrat într-o pădure bătrână de fag și a început urcușul. Mai întâi în pantă mai lină, apoi tot mai pieptiș. Mergeam repede, cât mai aproape unul de altul ca să nu ne pierdem. Înaintam cu mâinile întinse în față ca să nu ne lovim de copaci. De văzut, nu se vedea deloc. Am intrat într-un fel de automatism, insensibili la stâncile de care ne loveam, la ploaia mărunță și rece care se întețise și ne pătrunsese până la piele. Cu fluierele picioarelor în sânge, ne împiedicam, cădeam, ne ridicam și continuam să urcăm, suflând greu și cu inima bătîndu-ne în gât de efort. Nu știu cât am mers așa. Poate o jumătate de oră, poate mai mult. Nimeni nu vorbea. Eram lac de transpirație și mă usturau ochii de sudoarea care-mi curgea de pe frunte. La un moment dat, Titi, care era cel mai aproape de mine, mi-a spus că nu mai poate și s-a trântit jos. Ne-am oprit. Se așezase jos, rezemat de un copac și ne-a cerut să-l lăsăm acolo și să ne continuăm drumul. Era la capătul puterilor, cu respirația sacadată și își ținea mâna apăsată pe inimă. Eu, în schimb, mă simțeam în formă și în afară de faptul că gâfâiam din cauza urcușului, eram departe de a-mi fi irosit ultimele forțe. Peste câteva zile situația avea să se inverseze, Titi revenindu-și din epuizare, iar eu intrînd în declin. Pînă una-alta, am luat în spinare și sacul lui Titi, în care, pe lângă alte lucruri de îmbrăcăminte, își vârîse și cojocul, ceea ce îl făcea extrem de greu și incomod de purtat. Insistînd, l-am convins să nu se lase pradă demoralizării și să mai încerce să facă un efort.

Tocmai ne ridicam de jos ca s-o pornim din nou, când a răsunat un foc de armă. Ecoul, preluat și reluat de munții din jur, s-a repetat mereu, până s-a pierdut în depărtare. Se dăduse alarma pentru evadare !

Pentru noi, a fost ca un imbold. Ne-am reluat urcușul cu un nou elan și în afara câte unui scurt popas ca să ne mai tragem sufletul am mers câteva ore în șir. Într-un târziu, cerul s-a limpezit de nori, iar noi, sfârșiți de puteri, ne-am prăbușit toți patru sub o lespede uriașă, care făcuse streașină ploii. Vlăguiți, ne-am trântit pe patul de foi uscate. N-aș putea spune dacă am dormit cu adevărat, sau numai am zăcut cu mintea goală și fără să ne mai simțim nici trupurile.

După o bucată de vreme, prima senzație care ne-a adus la realitate a fost frigul. Ne-am strâns unul într-altul să ne încălzim și, pe rând, ni s-au trezit și celelalte simțuri. Pe cerul care se înseninase, sclipeau câteva stele. Foarte departe, se auzea câte un lătrat de câine sau câte o talangă de vite. Din fundul văii, ne parvenea din când în când sforăitul unui motor de mașină. La început zgomotul era mai estompat, apoi creștea, devenea mai puternic, probabil la un urcuș unde motorul era ambalat, după care, brusc, nu se mai auzea. Frecvența cu care se repeta acest ciclu, ne-a făcut să tragem concluzia că nu putea fi vorba de circulația obișnuită pe acea șosea, ci de o activitate excepțională. Așa cum am putut verifica mai tîrziu, presupunerile noastre erau îndreptățite. După evadare, circulația Jeep-urilor securității pe șoselele : Baia Mare — Cavnic — Târgul Lăpușului — Sighet nu încetase toată noaptea. Abia când ne-am trezit de-a binelea tremurând de frig, am început să-mi simt amorțeala încheieturilor și durerile musculare din tot corpul. Piciorul stâng mă durea la cea mai mică mișcare. Ridicându-mi pantalonul, am constatat că tot fluierul piciorului

mi-era acoperit de un strat de sânge închegat. Nu suportam nici o atingere. După prima sută de metri de mers șchiopătând, cînd piciorul se încălzea, durerea dispărea. Suferința s-a repetat după fiecare popas, timp de câteva zile, după care rana s-a vindecat. Am zăbovit un timp ca să ne facm planul pe mai departe. Am stabilit trei puncte care aveau să rămână valabile multe zile de-aci înainte :

1) Să continuăm să mergem în marș forțat până la limita puterilor, pentru a ne îndepărta cât mai mult și cât mai repede de Cavnic.

2) Să ne ținem la distanță de șosele, căi ferate și sate și să evităm contactul cu oamenii. Pe cât posibil să nu ne arătăm și să nu ieșim din păduri.

3) Să ieșim din când în când pe câte o culme sau vîrf cu vizibilitate, ca să ne putem orienta. Principial, direcția noastră de mers era spre răsărit, către munții Rodnei.

Înainte de a ieși din bârlogul în care ne aciuasem, am vrut să facem inventarul alimentelor de care dispunea grupul nostru. Fiecare din noi credea că ceilalți trei aveau asupra lor o parte din proviziile distribuite înainte de plecare. Bilanțul a fost prima surpriză neplăcută a drumului pe care pornisem. Din diferite motive, nici unul din noi nu avea asupra lui vreunul din sacii impermeabili, confecționați cu atâta grijă, cu conținutul lor așa de prețios în zahăr și slănină. Eu nu luasem provizii, ca să fiu mai liber în mișcări, în cazul că aveam să folosesc grenadele. Titi Coșereanu de asemenea, pentru că fusese în prima corfă și trebuia să-l imobilizeze pe milițian. Ion Cojocaru și Mircea Vueric își pierduseră sacii pe drum, în timp ce urcau scările puțului. Numai Ion Cojocaru avea în buzunar un colț de pâine din rația lui de mină. L-a împărțit în patru, revenindu-ne fiecăruia câte două îmbucături, pe care le-am înghițit pe loc.

Deocamdată nu ne era încă foame, așa că n-am mai stat să ne sfătuim cu privire la lipsa noastră de provizii. De altfel, pentru moment, nici nu era nimic de făcut. Nimic nu trebuia să ne abată acum de la singura noastră preocupare : să mergem fără încetare, ca să batem cât mai mult drum. Mai târziu, când vom considera că ne-am depărtat destul de Cavnic, vom vedea cum ne vom descurca. Până una-alta, nu trebuia să pierdem timpul, așa că ne-am ridicat și am plecat mai departe.

Urcușul era tot mai abrupt. Nici n-am apucat bine să ne încălzim după primele sute de metri parcurși, și cerul a început să capete o culoare lăptoasă. Erau primele semne ale zorilor și printre fagii pădurii, care se făcuse mai rară, am văzut deodată în fața noastră o perdea de ceață. Era liziera pădurii, care aici se termina și făcea loc jnepilor. Ne-am oprit și pe măsură ce briza dimineții destrăma negurile, ochii noștri pătrundeau tot mai departe, descoperindu-ne terenul. Pădurea se termina în semicerc iar panta din fața noastră, acoperită cu jnepi, urca în continuare. Când ultimile cețuri, gonite de boarea care se ridicase, s-au risipit, nu ne-a venit să ne credem ochilor : la capătul covorului de jnepi, în punctul cel mai ridicat, se înălța profilându-se pe cer binecunoscuta stâncă pe care o zăream din lagăr. Era vârful cel mai înalt care se vedea din curtea lagărului. Cu toate protestele camarazilor mei, le-am spus să rămână pe loc în marginea pădurii, iar eu m-am îndreptat spre stâncă. După primii pași prin jnepii încâlciți și încărcați de apă, eram ud până la piele. Ajuns la poalele pintenului de stâncă, i-am dat ocol până în partea opusă celei din care venisem. Pe această latură piscul se continua în jos cu un perete de piatră vertical, care se pierdea în fundul unei prăpăstii, ale cărei întunecimi nu le pătrunsese încă lumina mult prea slabă dinaintea zorilor. Numai crestelor și

vârfurilor din jur li se profilau conturul pe cerul palid. În fundul văii, era încă noapte. La picioarele mele, la o adîncime pe care nu o puteam aprecia, ochii mei nedesluşind nici un punct de reper până la poalele muntelui, se vedea o singură pată luminoasă. Un pătrat luminat, mare cât o bucăţică de zahăr, aşa mi-a apărut, pentru ultima dată, lagărul de la Cavnic. Toate cele patru laturi ale gardului care-l împrejmuia erau luminate de reflectoarele din turnurile de pază.

Altceva nu se distingea şi, de la distanţa la care mă găseam, nimeni n-ar fi putut bănui că în acea mică pată de lumină se consumau viețile a 300 de ființe omenești. Nu m-am putut împiedica să mă gândesc la atâția oameni cumsecade pe care îi lăsasem în urma mea. Pe unii aveam să-i mai revăd, pe alții... niciodată.

M-am întors la liziera pădurii şi după ce le-am împărtăşit tovarăşilor mei cele văzute, ne-am reluat drumul. De data asta era mai uşor. Coboram la vale. Terenul era mai puţin accidentat, panta era mai lină şi în pădurea, când mai rară, când mai deasă se deschideau deseori luminişuri de unde puteam observa împrejurimile şi ne puteam corecta direcţia. Am mers toată dimineaţa fără întrerupere, în pas întins fără să simţim vreo oboseală. Numai Titi se mai resimţea de pe urma slăbiciunii din timpul nopţii. Totuşi, a ţinut pasul cu noi. De câte ori ne apropiam de vreo rariște, eram mai atenţi şi ne opream să ascultăm. O dată a trebuit să facem un ocol destul de mare, ca să evităm o stână. Ne dăduseră de veste talăngile oilor şi lătratul câinilor. Atmosfera era aşa de limpede, încât am auzit şi glasul ciobanilor de la mare distanţă.

În general însă, ne-am menţinut direcţia pe o linie destul de dreaptă, fără a ne abate din drum. Soarele se ridicase şi începuse chiar să încălzească. Ne-am scos puloverele şi cojoacele. Hainele se uscaseră pe noi. Pe la 10 (după soare), am căzut perpendicular pe firul unei văi ceva mai largi şi despădurite. Pe lângă marginea pădurii trecea o şosea pietruită, destul de mare şi pe care se vedeau urme de cauciucuri. Ne-am făcut socoteala că trebuia să fie şoseaua către Sighet. Dincolo de şosea, până în pădurile prin care voiam să ne continuăm drumul, mai era o fâşie de păşune de vreo 200 de metri lăţime, cu iarba cam de o palmă.

O bună bucată de timp am stat la pândă. Nu ne încumetam să ne avântăm în teren deschis. Drumul însă era pustiu. Nici din dreapta, nici din stînga, nu venea nimeni şi nu se auzea vreun zgomot de căruţă sau de maşină. La un semn, am sărit toţi patru în drum şi am traversat în fugă terenul descoperit. Ajunşi din nou la adăpostul pădurii ne-am oprit. Eram iar uzi până la genunchi de roua din iarbă. Mai rău era că se vedeau clar pe covorul uniform de iarbă al păşunii patru dîre paralele. Iarba scuturată de rouă avea o culoare verde mai intensă. Cred însă că soarele care era destul de sus a uniformizat repede culoarea păşunii, ştergându-ne urmele. Peste tot în jurul nostru, roua se ridica în aburi sub razele soarelui. Fac această remarcă, pentru că aşa cum am putut afla mai târziu, pe la prânz (adică la două-trei ore după trecerea noastră), pe firul acestei văi şi de-a lungul şoselei s-au instalat trupele securităţii. Au încercuit astfel o întreagă regiune în jurul lagărului şi, instalaţi în corturi, timp de peste trei săptămâni au păzit acest perimetru şi nenumărate patrule au cutreierat în lung şi în lat pădurile din interiorul cercului, în căutarea noastră. Şi noi prevăzuserăm că vor proceda aşa, dar, cum nu ştiam unde se va închide acest cerc, am continuat să mergem în acelaşi ritm forţat încă trei zile, după ce el se închisese în urma noastră.

Voi relua mai târziu firul povestirii peripețiilor noastre prin munții Maramureșului, Bucovinei și mai departe. Mă opresc deci la punctul unde am trecut peste șoseaua Baia Mare-Sighetul Marmației. Mă întorc întâi înapoi, la momentul evadării, pentru a relata despre acțiunea celor care au urcat cu prima corfă la Rainer, iar apoi despre soarta celorlalți camarazi evadați, de care ne-am pierdut când am intrat în pădure. Toate datele care urmează le-am adunat în timp, pe măsură ce m-am reîntâlnit cu eroii acestei evadări, care mi-au povestit fiecare acțiunile la care au participat și scenele la care au fost martori. Primele informații despre felul în care s-a desfășurat operațiunea de la Rainer le-am avut de la Titi Coșereanu, care a participat la ea, fiind unul din cei 6 care au urcat cu prima corfă. Împărțiți în două grupe, așa cum fusese dinainte stabilit, de îndată ce au ieșit din corfă, doi din ei s-au repezit asupra muncitorului civil pe care l-au tras de lângă semnalizator, Ion Pantazi luându-i imediat locul, iar ceilalți trei l-au înșfăcat pe milițian. Atacul a fost executat cu rapiditate, cei doi fiind târîți spre fundul încăperii, cât mai departe de corfă, pentru ca în eventualitatea că ar fi început să strige, să nu fie auziți pe puț. Surpriza a fost însă totală, așa că în primul moment n-au reacționat. Simion Cojocaru, care cu toate măsurile noastre de precauție își procurase un cuțit, i l-a pus miliționului la gât. Dar nici n-a apucat să-și formuleze amenințarea, că acesta, înspăimântat, i-a spus :

— Nu mă omorîți ! Duceți-vă pe puț, că nu e nimeni sus !

Era un miliționu nou venit la Cavnic, care nu mai intrase în mină. Îl văzusem pentru prima oară la intrarea în șut și-i remarcasem privirile îngrijorate spre cerime, de parcă s-ar fi așteptat să i se prăbușească în orice clipă în cap. Întâmplarea făcuse ca prima lui zi de serviciu în mină să coincidă cu evadarea noastră. Spre ghinionul lui și norocul nostru ! Neopunând nici o rezistență, Simion i-a spus că dacă va sta liniștit, nu i se va întâmpla nimic. Înconjurat de cei trei, miliționul a mers de bună voie până la breșa întunecoasă din dreapta încăperii. Aici i s-a spus să se așeze jos lângă un vagonet vechi, scos din uz. Îngrozit, crezând că i s-a apropiat sfârșitul a început iar să-i roage să-l cruțe. S-a liniștit însă, când i s-a explicat că-l vor lega și îi vor pune și un căluș în gură, putând astfel justifica, atunci când va fi găsit, de ce nu a dat alarma.

Între timp, muncitorul civil, care-și revenise din primul moment de surprindere, nu s-a arătat la fel de docil ca miliționul. S-a zbătut, a scăpat din mâinile celor doi și a încercat să fugă spre galerie. Dar a fost din nou prins și a urmat o încăierare, omul arătându-se neașteptat de voinic și înverșunat. În învălmășeala care s-a produs la începutul galeriei care ducea spre lagăr, Colea a alunecat și a căzut, rănindu-se la genunchi. Acest tablou l-am văzut noi, când am sosit cu a doua corfă la Rainer, iar cuțitul pe care îl văzusem pe jos lângă el era al lui Simion Cojocaru ; cu el îl amenințase pe miliționu și îl lăsase apoi să cadă.

După ce Ion Pantazi ne-a spus celor din corfa a doua să urcăm, și noi am dispărut pe scările puțului, situația era încă departe de a fi rezolvată. Spre surprinderea tuturor, și-au făcut apariția pe scenă două noi personagii : Ghiță Chiper și Titi Spânu.

Ce se întâmplase ? Cei doi erau buni prieteni cu Ghiță Brânzaru, care, fără să ne spună nimic, îi pusese la curent cu tot planul evadării. Amândoi ne supravegheaseră toate mișcările de când bătuse ora de încetare a lucrului se și plasaseră în fața noastră, în așa fel ca să iasă cu o corfă înainte. Ajunși la Rainer, au pornit pe galeria care ducea la lagăr, au rămas însă

în urma celor patru deținuți cu care mai fuseseră în corfă, s-au întors din drum când aceștia s-au îndepărtat, și-au stins lămpile și s-au ascuns pe un braț de galerie abandonat, care și el ducea la stația Rainer. Pentru o mai bună lămurire, iată o schiță :

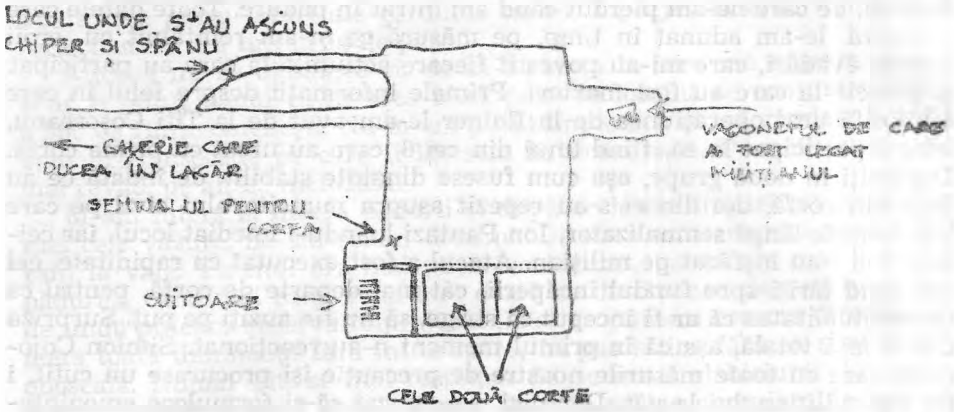

Pitiți în întuneric, au așteptat până ce le-au parvenit primele zgomote înăbușite ale încăierării cu muncitorul civil de la corfă. Considerând că a sosit momentul să intervină și ei, au țîșnit din ascunzătoarea lor și primul lucru care le-a atras atenția când au ajuns în spațiul mai larg de la stația Rainer, a fost grupul celor trei camarazi din breșă, care aplecați asupra miliținanului se osteneau pe întuneric să-l lege de vagonetul răsturnat. Cum auziseră zgomot de luptă, neștiind ce se petrecuse și văzând în semiîntunericul breșei chipiul miliținanului, au crezut că acolo pot da o mână de ajutor. Fără să apuce să-și dea seama că miliținanul consimțise să fie legat, fără a se opune, dintr-un salt, Titi Spânu a și fost în breșă și i-a aplicat cu lampa de carbid o lovitură în cap. Când s-a lămurit că intervenția lui fusese inutilă, era prea târziu. Miliținanul amețit de lovitură gemea, iar din cap începuse să-i curgă un fir de sânge. Din fericire, chipiul amortizase lovitura, așa că nu s-a ales decât cu pielea capului plesnită, cu un cucui și din nou cu spaima că-i sunase ceasul.

Mult mai târziu am aflat că după ce s-a dat alarma, miliținanul a fost găsit, eliberat și dus la infirmerie pentru a fi pansat. Acolo l-au vizitat ofițerii de securitate și un procuror și i-au cerut să facă o reclamație scrisă, pentru a deschide acțiune în justiție împotriva noastră, ceea ce ar fi însemnat o inculpare pentru tentativă de crimă. Miliținanul a refuzat să facă reclamația, declarându-se mulțumit că a scăpat cu viață, iar, după ce și-a reluat serviciul, s-a dovedit a fi unul din cei mai cumsecade și omenoși gardieni din lagăr.

Între timp, la începutul galeriei care ducea spre lagăr, lupta cu muncitorul civil continua. Cum Ion Pantazi comanda mai departe semnalul, a ajuns la Rainer o nouă corfă cu șase deținuți. În fața spectacolului neașteptat pe care l-au întâlnit când au ieșit din corfă, reacțiile lor au fost diferite. Cinci din ei au plecat în pas întins spre lagăr, n-au spus nimănui nimic despre ce văzuseră, și s-au pierdut printre ceilalți deținuți. Al șaselea, Bănilă, supranumit „Județ", cum a văzut scena, a avut o ieșire spontană, care a rămas celebră în închisoare. Strigând „Pă iei mă !" a sărit să dea ajutor băieților la lupta cu muncitorul. Unul din ei i-a spus să profite

și să fugă pe suitoare. După o scurtă ezitare, Bănilă a renunțat și a plecat și el spre lagăr. Mai târziu, când ne-am revăzut, mi-a spus că nu se simțea în stare fizicește să facă față unei fugi. Scurt timp după aceea, muncitorul civil a reușit să scape definitiv din mâinile camarazilor noștri și a fugit și el pe galeria care ducea la lagăr.

Cu toate că acest episod de la Rainer s-a desfășurat într-un ritm mult mai accelerat decât am reușit eu să-l redau, nu mai era timp de pierdut, așa că băieții au renunțat la urmărirea muncitorului. Galeria având mai bine de o jumătate de kilometru lungime, fiind foarte accidentată, iar muncitorul neavând lampă cu el, și-au dat seama că nu va putea ajunge în timp util în lagăr ca să dea alarma. Socoteala lor s-a dovedit justă. Până la sosirea următoarei corfe, toți se angajaseră pe scările puțului. Cu Ghiță Chiper și Titi Spânu eram acum 14 evadați, nu 12 câți fusesem în complot la început.

Înainte de a relua, de unde am lăsat-o, povestea noastră a celor patru care ne nimerisem să fim împreună, voi relata pe scurt, în patru episoade diferite, despre aventurile celorlalți zece evadați :

1) *Doctorii Miltiade Ionescu și Paul Iovănescu.*

La intrarea în pădure s-au găsit împreună și nu s-au mai întâlnit cu ceilalți. Rămași singuri, au încercat și ei să se îndepărteze cât mai repede de mină. Încă înainte de ivirea zorilor, Mache, care suferea de inimă, n-a mai rezistat efortului și s-a prăbușit. Dându-și seama că nu va mai putea continua drumul, i-a cerut lui Paul să-l lase singur și să caute măcar el să se salveze. Paul a refuzat să-l abandoneze și în cursul dimineții au fost prinși amândoi lângă o stână în apropiere de Cavnic. Cu mâinile la spate și prinse în cătușe, au fost aruncați pe podelele unui camion militar și transportați mai întâi (din cîte îmi amintesc) la Sighet iar de acolo la Securitatea din Baia Mare.

2) *Ion Pantazi.*

Rămas singur la ieșirea din mină, a luat direcția Baia Mare. Trecând pe lângă Baia Sprie, a revăzut lagărul din care fusese transferat la Cavnic. După trei sau patru zile a fost arestat la periferia Băii Mari și dus la Securitatea din localitate.

3) *Ducu Ciocâlteu, Simion Cojocaru, Ghiță Brânzaru, Colea Ungureanu, Ghiță Chiper și Titi Spânu,* care au constituit grupul cel mai mare, au reușit ca și noi, mergând în marș forțat, să iasă din zona încercuită de trupele securității. Având provizii de alimente asupra lor, au mers aproximativ 10 zile prin păduri, fără a lua contact cu oamenii. Dintr-o eroare de orientare, s-au abătut prea mult spre Nord. Într-o dimineață, așteptând să se ridice ceața, au văzut în fața lor un turn de pază. Soldatul din turn stătea cu spatele la ei și supraveghea cu un binoclu regiunea dinaintea lui. Uitându-se mai atent, au remarcat că ostașul purta uniformă sovietică. Rătăcind prin ceață, fără să-și fi dat seama și fără să fi fost detectați, nici de grănicerii români, nici de grănicerii ruși, trecuseră în U.R.S.S., în Rusia subcarpatică. Au ocolit turnul de pază, au reintrat pe teritoriul românesc neobservați de grănicerii ruși, dar au fost somați cu foc de armă de grănicerii români. Arestați, au fost predați Securității, care i-a transferat și pe ei la Baia Mare.

4) *Ion Brânzaru,* rămas singur, n-a apucat să se îndepărteze în primele ore de Cavnic și cercul trupelor de securitate s-a închis în jurul lui. A rămas în interiorul cercului timp de aproape trei săptămâni. Cele 4 batalioane de intervenție ale trupelor M.A.I., care fuseseră mobilizate pentru acțiunea de urmărire și prindere a noastră, au împresurat regiunea, s-au

instalat în corturi și au cutreierat zilnic toată zona încercuită. Ion Brânzaru, care n-avea multe alimente în traistă, s-a apropiat de o stână. A stat la pândă în marginea poienii și a așteptat până ce toți ciobanii au plecat cu oile la păşunat. Când n-a mai rămas în stână decât baciul, s-a dus la el cu speranța de a obține de mâncare, dar și pregătit s-o rupă la fugă și să dispară în pădure, în cazul că acesta s-ar apuca să strige după ajutor.

Baciul l-a primit însă bine, cu toate că și-a dat seama imediat că are de-a face cu unul din evadați. Era din Cavnic și, culmea coincidenței, era cumnat cu muncitorul de la semnalul corfei, care ne dăduse atât de mult de furcă la Rainer. Primele vorbe ale baciului au fost :

— De ce nu l-ați omorît pe criminalul ăla de cumnatu-meu, că e comunist și cel mai rău om din sat ! Baciul s-a dovedit un om de nădejde și de mare ajutor pentru Ionică Brânzaru. Nu numai că i-a dat atunci de mâncare, dar în fiecare zi, după ce ceilalți ciobani părăseau stâna cu oile, Ionică venea să se aprovizioneze. În restul zilei stătea mai tot timpul urcat în câte un fag din care observa regiunea și activitatea patrulelor securității, fără să fie văzut. În fiecare zi apăreau la stână câte doi securiști, deghizați în ciobani. Purtau peste uniforme cojoace lungi de oaie. Veneau la stână să întrebe dacă ciobanii nu văzuseră pe vreunul din fugari. Baciul îi asigura de fiecare dată că nu văzuse pe nimeni și dacă se va întâmpla să observe vreun străin prin împrejurimi va coborî imediat în sat să-i anunțe.

Securitatea menținea astfel de contacte cu toate stânele din regiune. Baciul, care avea legături cu oamenii din sat, l-a ținut la curent pe Ion Brânzaru cu tot ce afla de la ei. Prin el a aflat că doi deținuți fuseseră prinși chiar a doua zi după evadare. Era vorba de Mache și de Paul. Într-o noapte însă, profitând de întuneric și de ceață, Ionică și-a luat inima în dinți și după ce și-a încropit o traistă cu merinde de la baci, a ieșit din încercuire, chiar pe lângă corturile militarilor instalate de-a lungul șoselei care ducea la Sighet. Aceeași șosea, pe care noi o traversasem în dimineața următoare evadării și la care Ionică ajunsese câteva ore mai târziu, când trupele securității ocupaseră deja pozițiile și închiseseră cercul. Cu instinctul lui sigur de țăran de la munte, Ionică Brânzaru a pornit-o prin pădurile și munții necunoscuți ai Maramureșului și Bucovinei. S-a mai oprit la câte o casă răzlețită de sat sau la câte o stână. Peste tot a fost omenit și nimeni nu l-a întrebat de unde vine și unde se duce. După aproape o lună, a ajuns la el acasă, în munții Vrancei, în pădurile din jurul Sovejei. Cunoscând locurile și obiceiurile oamenilor din satul lui de baștină, a ținut calea unui văr de-al lui care se ducea cu căruța la lemne în pădure. I-a ieșit înainte, s-au îmbrățișat, i-a spus în ce necaz se află, l-a întrebat de pe-acasă și când s-au despărțit au rămas înțeleși în ce loc și la ce vreme să se întâlnească iar. Vărul urma să-i aducă de mâncare și îmbrăcăminte. Ce avea Ionică de gând să facă mai departe nu mai știu, dar nici nu are importanță, fiindcă, la timpul și locul stabilit pentru întâlnire, în locul vărului a venit Securitatea.

Și Ion Brânzaru, după un scurt popas la securitatea locală, a fost trimis tot la Baia Mare. Cu acest ultim episod, s-a încheiat povestea celor 10 evadați. După cum le-a fost soarta, unii s-au bucurat de libertate câteva săptămâni, alții numai câteva ore, până când, în urma lor s-au tras din nou zăvoarele celulelor. Am mai rămas noi patru.

După ce am traversat șoseaua și ne-am afundat în pădure, nu ne-am mai oprit. Mergeam cu pași grăbiți, tăcuți, cuprinși la început de un fel

te înverșunare. După o vreme, când senzația pericolului iminent s-a mai estompat, ne-am destins și ne-am găsit ritmul cel mai potrivit. Suflul ni s-a echilibrat adaptându-se pasului vioi și întins. Terenul, și el mai prielnic, cu urcușuri și coborîșuri mai domoale, ne-a scutit de ocoluri iar vremea senină ne-a înlesnit orientarea, ori de câte ori ajungeam la locuri deschisese unde aveam o priveliște asupra regiunii. Cred că a fost una din zilele în care am bătut calea cea mai lungă din tot parcursul nostru. Foamea n-am simțit-o deloc. Abia după ce se lăsase bine noaptea, ne-am căutat un loc de dormit. Eram într-o pădure bătrână de brad, pe la jumătatea coastei, am găsit un loc mai drept. De fapt o adâncitură rămasă în locul de unde un brad dezrădăcinat se prăbușise în vale. Pământul era jilav, așa că ne-am pus pe treabă să ne pregătim patul. Am rupt crengi de brad și le-am așternut într-un strat gros pe locul ales. Numai când ne-am culcat am simțit oboseala zilei și plăcerea nespusă de a sta întinși și nemișcați. Ne-am scos cojoacele și ne-am învelit cum am putut mai bine, cu toate că încă nu simțeam frigul. Răcoarea nopții ni se părea plăcută. Înainte de a adormi, am mai schimbat câteva vorbe, declarîndu-ne satisfăcuți cu ceea ce realizasem până atunci. Patul de crengi era mai elastic decât cea mai comodă somieră. Mulțumiți de noi, ne-am cufundat într-un somn greu și fără vise, în mirosul aromat al cetinei.

Când cu puțin înainte de zori ne-am trezit tremurând de frig, farmecul nopții din pădurea de brazi și cadrul idilic în care ne culcasem se spulberaseră. Peste noapte plouase și eram uzi până la piele. Nu simțisem nimic. Ploaia nu ne trezise, dar prin somn, instinctiv, ne înghesuisem unul într-altul. Sub noi, cetina se tasase și aproape dispăruse în pământul înmuiat de ploaie, care se prefăcuse în noroi. Ne-am sculat cu greu în picioare. Eram amorțiți și ne dureau toate mădularele. Pe locul din care ne-am ridicat au rămas patru gropi în care mustea apa, ca niște scăldători de porci în mocirlă.

Am făcut cîteva mișcări de încălzire, dar până la urmă am hotărît că e mai bine să ne irosim puterile cu folos, umblând și nu stând pe loc. Am urcat coasta spre culme și în scurtă vreme ne-am încălzit. Am ajuns pe un plai și, după ce ne-am asigurat că locurile sunt pustii, am ieșit din pădure și am luat-o de-a lungul culmii scăldate de primele raze ale soarelui. Peste tot în jurul nostru se ridicau vapori de apă din vegetația suprasaturată de umezeală. Și din noi, din hainele noastre ude ieșeau aburi. Soarele se ridica și încălzea tot mai tare, așa că în scurtă vreme eram din nou uscați și ne-am dezbrăcat chiar de cojoace. Și condiția fizică din ajun ne-am recăpătat-o repede. Amorțeala din încheieturi și durerile musculare au dispărut și ne-am reluat mersul vioi din ziua precedentă.

Ne simțeam așa de departe de lume în liniștea și aerul limpede de pe culme, încât nu mai aveam acel sentiment al omului urmărit și hăituit, care ne dăduse o stare aproape permanentă de îngrijorare, în ultimele două zile. Nepăsarea și inconștiența fericită a tinereții își făceau iar loc, o dată cu buna dispoziție și veselia. Mergeam pe culme discutând, glumind și râzând, ca într-o excursie de plăcere. Într-adevăr, în singurătatea acelor locuri, nu ne păndea nici un pericol. Însă, dușmanul care-și aștepta momentul potrivit ca să ne atace era cu noi și avea să-și arate în curând colții. După vreo două ore de mers a început să ni se facă foame. Cum încă ne stăpânea ideea că nu ne îndepărtasem destul de Cavnic, ne-am hotărît să răbdăm și să amânăm cât vom putea problema mâncării, dând deocamdată prioritate tot mersului. Nu ne-a venit prea greu să răbdăm, cu toate

că pe măsură ce vremea trecea, nu atât senzaţia de foame, cât golul pe care îl simţeam în stomac ne trăgea tot mai des la opriri şi odihnă. Ne-am mai minţit foamea mâncând frunze de măcriş sălbatic şi bând apă. Într-o poiană am găsit un drob de sare cât pumnul, lins de oi. Ţinându-l mai toată ziua la gură şi sugându-l, mi se făcea sete. Izvoare şi pârâiaşe întâlneam la tot pasul. Bând apă, senzaţia golului din stomac dispărea şi mă învioram iar pentru un timp.

Aşa am mers până după ora prânzului când, sleiţi de puteri, ne-am trântit sub un fag. Aveam obrajii supţi de oboseală şi până şi vorbitul era un efort care ne costa.

Ion Cojocaru părea să reziste cel mai bine. Urmam Titi Cosereanu şi cu mine, care ne prezentam cam la fel. Mircea Vueric era cel mai istovit.

Am propus să mergem până dăm de prima stână şi să cerem de mâncare. Ion Cojocaru şi Titit Coşereanu s-au împotrivit.

Amândoi erau arestaţi de patru ani şi nimeni nu le putea scoate din cap că toată lumea de-afară devenise între timp comunistă şi colabora cu securitatea.

Numai Mircea Vueric a fost de acord cu mine.

Cum Ion Cojocaru era ţăran din munţii Vrancei, obişnuit cu viaţa în pădure, considerasem de la începutul evadării noastre că era cel mai nimerit să aibă iniţiativa pe drum.

Titi Coşereanu, crescut în oraş şi complet străin de viaţa aspră din pădure, se simţea pierdut în mijlocul acestei naturi ostile şi nu-şi vedea salvarea decât alături de priceperea lui Ion Cojocaru. În faţa hotărîrii lor, am cedat şi am pornit mai departe. După vreo două ore, însă, complet sleiţi de puteri, ne-am oprit iar. La o oarecare distanţă se auzeau talăngi de oi. Am insistat din nou să mergem în căutarea stânei, argumentând că dacă n-o facem acum, mâine tot va trebui s-o facem şi, cum vom fi mai slăbiţi, nu vom mai putea nici să ne apărăm şi nici măcar să fugim, dacă vom fi rău primiţi. Au căzut de acord şi am pornit în direcţia de unde se auzeau talăngile. Ţarcurile stânei peste care am dat cuprindeau o bună parte dintr-o poiană şi se întindeau până la liziera pădurii. Ne-am apropiat prin pădure de ţarc, la marginea căruia se afla o colibă, stâna propriu-zisă fiind la celălalt capăt, în poiană. În faţa uşii stânei, un tânăr cioplea un lemn. Lângă el, doi câini stăteau tolăniţi la soare. Oile erau plecate la păşunat.

Titi Coşereanu şi Mircea Vueric au rămas mai în urmă, ascunşi după copaci iar Ion Cojocaru şi cu mine ne-am apropiat cu grijă de colibă ca să nu dăm de veste câinilor. Eram la vreo 60 de metri şi vântul adia spre noi, aşa că nu ne-au simţit. Uşa colibei era deschisă şi înăutnru, pe un prici, cu faţa la perete, dormea un moş. Ion Cojocaru s-a întins peste gardul ţarcului şi cu o creangă uscată l-a îmboldit uşor pe moş în spate. Moşul s-a întors. N-am apucat să văd decât că purta nişte mustăţi mari albe, pentru că în clipa următoare a început să strige ca din gură de şarpe. N-am mai stat pe gânduri. Am rupt-o amândoi la fugă prin pădure spre ceilalţi doi camarazi. De altfel, în poiana aşa de paşnică până atunci, se stârnise o zarvă de nedescris. La primele ţipete ale moşului, mai ieşiseră doi tineri din stână, care, împreună cu cel care cioplea lemnul afară, au început şi ei să strige şi să asmută câinii. Multă vreme cât am alergat prin pădure, i-am auzit în urma noastră, înjurând şi vociferând pe ungureşte, dar ne-am dat seama că au rămas la stână şi n-au îndrăznit să ne urmărească în pădure.

Cîinii sau ţinut după noi dând glas, dar după un timp li s-a urît şi nu ne-au mai urmărit. Lihniţi de foame şi fără vlagă cum eram când ne apropiasem de stână, după ce se pornise moşul să urle, am ţinut-o tot într-o fugă până în fundul văii. De aici, am luat-o pe firul unui pârâiaş în sus, am trecut o culme, am mai coborît o vale şi am început un urcuş mai greu spre o culme mai înaltă.

În urma noastră se aşternuse liniştea. Ne-am oprit pe la jumătatea urcuşului să ne mai tragem sufletul. Am comentat păţania şi am ajuns la concluzia că, de fapt, fusese o neînţelegere. Ideea lui Cojocaru de a-l trezi pe moş cu băţul fusese nefericită. Bietul moş, buimac de somn, se pomenise deodată cu doi necunoscuţi în faţa lui, care erau departe de a părea oameni cumsecade. Nebărbieriţi de câteva zile, murdari şi fiecare cu câte o bâtă în mână, nu eram făcuţi să inspirăm încredere, aşa că reacţia moşului fusese firească. Cu chiu, cu vai, am mai urcat cele câteva sute de metri până la creasta culmii. Ajunsesem pe un plai înalt, care domina regiunea. Privelişte a era minunată, dar nouă nu ne ardea de contemplaţie. Nu mai simţeam nici foamea ; eram sfârşiţi. Întinşi pe spate pe iarbă, cu ochii închişi, ne era şi mintea goală, nu numai stomacul.

Într-un târziu ne-am sculat şi cu paşi cam şovăitori, proptiţi în câte o bâtă strâmbă culeasă din pădure, am început să ne târîm pe spinarea dealului. Spre răsărit, aşa cum ne obişnuisem. Ne cuprinsese un fel de lene. Abia mai schimbam câte o vorbă. Şi totuşi, umorul nu ne părăsise încă. Umor cam negru, inspirat de situaţie. Mi-aduc aminte că focul l-a deschis Mircea Vueric, adresîndu-se lui Titi Coşereanu : „Spune drept nea Titi, n-ai vrea să fii într-o celulă şi să-ţi aducă „caraliul" (aşa li se spunea gardienilor în jargonul de puşcărie) o gamelă cu arpacaş ?" Titi, mai înclinat să ia în serios partea tragică a situaţiei noastre, n-a apreciat gluma. Mircea, simţindu-i slăbiciunea, a continuat să-l tachineze până s-a descreţit şi el şi ne-a povestit că acum ar primi cu plăcere o porţie de mâncare de cazan de la şcoala militară din Germania, unde fusese în timpul războiului. Atunci nu ştiuse s-o aprecieze. Consta invariabil din „Gemüse". Era unul din puţinele cuvinte pe care le mai ştia în germană şi-l pronunţa cu un fel de ură în glas.

Şi aşa, glumind, mai mult împleticindu-ne decât mergând şi mai oprindu-ne din când în când, am ajuns la culmea dealului. Surprinşi, ne-am oprit. Pajiştea cobora în pantă lină şi, la vreo 100 de metri, se oprea în pădure. Acolo, la marginea pădurii, înconjurată de ţarcuri, o stână. Era aşezată cu gura spre pădure şi din faţa uşii ei, ascunsă vederii noastre se ridica spre cer un fir de fum. Altă mişcare nu se observa, dar din moment ce ardea focul trebuia să fie cineva la stână. Lângă noi, pe pajişte, un trunchi uriaş de brad trântit la pământ, albit de ploi şi intemperii, părea scheletul unui animal din alte timpuri. La adăpostul lui, am început să supraveghem stâna şi să facem tot soiul de planuri. Am stat o sumedenie de timp, dar nimic nu s-a clintit în tabloul din faţa noastră. Doar fumul îşi mai schimba câteodată direcţia după cum adia vântul. Mergem sau nu mergem la stână, era tema discuţiei noastre. Eu eram pentru. Titi şi Ion Cojocaru, nedecişi, ziceau să mai aşteptăm. Mircea Vueric tăcea şi asculta. Deodată s-a sculat de jos, a tras o înjurătură şi, cu mersul lui deşuchiat, proptindu-se într-o strâmbătură de băţ mai înalt decât el, a pornit-o pe pajişte la vale, drept către stână.

Numai la asta nu ne aşteptam. Până să ne dumirim, ajunsese la ţarcuri, aşa că nu mai era nimic de făcut. L-am văzut ocolind stâna şi dispărând

după ea, acolo unde era intrarea și de unde se ridica fumul. Nu puteam decât aștepta urmarea. Dar, n-a urmat nici o reacție. Același tablou de mai înainte. Nici o mișcare, nici un sunet. Numai fumul care se ridica. Cred că au trecut mai bine de 10 minute. Liniștea devenise îngrijorătoare.

Tocmai ne hotărîsem să coborîm și noi pe altă parte, să ocolim dealul și, prin pădure, să ne apropiem de stână din partea opusă, ca să vedem ce se întâmplase. Ne ridicasem în picioare s-o pornim, când, de după stână, a apărut un grup de oameni. Se îndreptau spre noi. Erau vreo 6—7 flăcăi, toți cu câte un ciomag în mână, cu câțiva câini alergând împrejur iar în mijlocul lor, Mircea Vueric.

Păreau agitați, gesticulau și vorbeau cu aprindere. Prima noastră impresie a fost că, Mircea prins de ei, fusese obligat să-i ducă până la locul unde eram noi. Ne pregăteam să fugim, când am observat că Mircea purta încă în mână bățul lui strâmb și că și el vorbea și gesticula, liber și neținut de nimeni. Când au ajuns la vreo 5—6 pași de noi, Mircea s-a adresat cu glas tare tinerilor care îl înconjurau :

— Aștia sânt tovarășii mei cu care am reușit să fug din prizonierat din Rusia și să ajung până aici ! Până să ne revenim din uluială, toți s-au repezit la noi să ne strângă mâna și să ne bată pe umăr, în timp ce Mircea ne prezenta, dându-ne alte nume : „Domnul Locotenent X, Domnul Sublocotenent Y, Sergent Z“ (adică, Titi, eu și Cojocaru). Din conversația care a urmat, am mai aflat că Mircea, modest, își rezervase numai gradul de caporal. Am fost cu toții antrenați spre stână. Nu ne puteam reveni din surpriză. Amuțisem privindu-l pe Mircea cu ce volubilitate și cu câtă naturalețe și nerușinare, mințea. Nu mai contenea cu povești din lagăr și din Rusia. Improviza cu o ușurință nemaipomenită. Surpriza era așa de mare, încât stupoarea noastră n-a fost remarcată. Ajunși la stână, am intrat și noi în joc, obligați de Mircea să-i confirmăm spusele. Am povestit și noi crâmpeie din presupusa noastră viață în lagărele rusești, întâmplări de pe front și tot ce ne puteam aminti din povestirile altora care le trăiseră cu adevărat. Baciul și cei 5—6 tineri ne ascultau cu evlavie și vedeam cum mila lor față de tot ce îndurasem și respectul față de noi creșteau. Mi-era tot mai rușine de mine și de minciunile pe care le debitam pentru a le înșela buna credință.

Am răsuflat ușurați când subiectul s-a schimbat și sub pretextul că suntem dezinformați despre situația din țară, i-am pus pe ei să ne povestească. Între timp, ne făcuseră o mămăligă uriașă, ne-au scos pe o măsuță joasă brânză și ne-au pus alături o doniță cu un fel de zer fermentat, puțin acidulat și răcoritor. Cât am mâncat n-aș putea spune, dar știu că baciul ne-a adus de câteva ori brânză, până ce, sătui, ultimul boț a rămas neatins pe masă. Intrasem într-o moleșeală plăcută și ni se făcuse chiar somn.

Băieții ne-au dat tutun și foiță și ne-am răsucit țigări. Ne-au povestit de necazurile pe care le aveau cu autoritățile locale, de povara tot mai grea a cotelor pe care trebuiau să le predea, de lipsuri și de sărăcia tot mai mare, care-i obliga să-și fure și să-și ascundă propriile lor produse. Câțiva oameni din sat fuseseră ridicați de miliție și condamnați pentru sabotaj, fiindcă nu-și predaseră cotele. Doi luaseră drumul pădurii și, după ce mai apăruseră o vreme pe la câte o stână după mâncare și securitatea începuse să-și trimită iscoadele și patrulele după ei, dispăruseră din regiune. Toți credeau că nu mai era mult până ce va veni războiul și vremurile se vor îndrepta.

Soarele scăpăta către asfinţit, când ne-am sculat să plecăm. Ne-au însoţit toţi până la poiana de deasupra stânii, de unde se vedeau toate împrejurimile. Ajunşi aici, fără să-l fi întrebat, baciul a început să ne arate munţii, plaiurile şi pădurile care se întindeau până la orizont. Ne-a indicat stână după stână, din cele care se înşirau pe drumul nostru, cu scurte explicaţii despre fiecare, sfătuindu-ne cam în felul următor : „Acolo vă puteţi duce fără grijă, sunt oameni cumsecade. Spuneţi-le că aţi trecut pe la noi şi o să vă ajute" sau, „cealaltă e stână ungurească. Ocoliţi-o. Sunt oameni răi şi vă vând !" La marginea pădurii, baciul ne-a mai dat o legătură cu nişte brânză, ne-a strâns mâinile, ne-a spus un „Dumnezeu să vă ajute" şi ne-am despărţit.

Prea mult n-am mai mers în acel sfârşit de după amiază, nu numai fiindcă în curând s-a lăsat întunericul, dar şi din cauza unei moleşeli care ne cuprinsese după ce mâncasem la stână. Totuşi, după ce ne-am făcut un culcuş din cetină, pe jumătate adăpostit sub rădăcinile unui fag răsturnat, am mai stat mult de vorbă până ce am adormit. Mircea Vueric era foarte mândru de isprava lui de la stână, cu toate că l-am cam certat pentru iniţiativa pe care o luase. N-am făcut-o cu prea multă convingere, având în vedere că fusese un succes. Cum eram sătui şi bine dispuşi, am schimbat vorba şi am preferat să-l tachinăm pe Titi săracul, căruia zerul pe care îl băuse la stână îi provocase tulburări la stomac. Fusese obligat să se oprească de mai multe ori pe drum !

Peste noapte ne-a plouat, aşa că dimineaţa eram iar uzi şi înfrigurati. Am împărţit brânza pe care ne-o dăduse baciul şi am pornit repede la drum ca să ne încălzim. Cu toate că în ajun mâncasem pe săturate, ceea ce nu ni se mai întâmplase din ziua evadării, iar acum, în a cincea zi, pentru prima oară nu porneam la drum cu stomacul gol, ne simţeam totuşi obosiţi. Mergeam mai încet şi ne opream mai des. Şi terenul devenise mai accidentat. Intrasem într-o regiune muntoasă, cu culmi mai înalte şi văi mai prăpăstioase. Mai tot timpul pe drumul nostru spre răsărit, culmile erau transversale. Rareori am apucat să găsim câte o culme orientată est-vest, ca să mergem de-a lungul ei mai uşor şi cu mai mult spor. Către prânz, în timp ce ne căţăram pe una din aceste coaste abrupte, am simţit un junghi puternic în dreptul inimii care mi-a tăiat respiraţia. Puterile m-au părăsit şi m-am trântit jos, lipsit nu numai de vlagă, dar şi de dorinţa de a mai continua. Ceilalţi s-au oprit şi ei încercând să mă ajute şi să mă încurajeze. Când mi-am mai revenit puţin şi mi-am recăpătat respiraţia, le-am spus că nu mai am de gând să merg mai departe în acelaşi ritm forţat şi cu riscul să flămânzim din nou. Consideram că ajunsesem destul de departe de Cavnic şi că ne găseam în afara pericolului de a cădea în mâna unităţilor de securitate, mobilizate special pentru prinderea noastră. Propuneam deci să ne apropiem de locuinţele omeneşti mai răzlete şi de stâni, pentru a ne putea aproviziona şi să folosim chiar drumurile pentru a progresa mai repede pe traseul nostru.

Ion Cojocaru era cel mai refractar la ideea de a lua contact cu oamenii şi în special de a părăsi pădurea şi de a merge pe şosele. Văzând că nu-i pot convinge, după o discuţie destul de aprinsă, am propus soluţia despărţirii. Nici cu asta n-au fost de acord şi în final am ajuns la un compromis. Vom merge într-un ritm mai moderat, tot prin păduri, dar, cel puţin din două în două zile, ne vom preocupa de aprovizionarea noastră, fie la vreo stână, fie la vreo casă izolată. Înţelegerea între noi s-a restabilit şi cum şi mie îmi trecuse slăbiciunea, am pornit mai departe. Buna dispoziţie a revenit şi ea, dar din păcate, ni s-a făcut iar foame.

Mi-amintesc că înaintând printr-o pădure mai rară, ne-am oprit o dată toți ca la o comandă : la câțiva pași în fața noastră, pe un trunchi de fag căzut, o veveriță rodea o alună. Toți patru am avut același gând. Prin semne, ne-am dispus în semicerc și, tiptil, cu bețele ridicate, ne-am apropiat de veveriță. Părea să nu ne dea nici o atenție și continua cu mișcările ei iuți și sacadate să învârtească în labe aluna, căutându-i locul cel mai potrivit unde să-i roadă coaja. Ne apropiasem cam la trei, patru pași de ea și ne pregăteam tocmai să-i dăm lovitura de grație cu ciomegele, convinși că nu mai are scăpare. Ne și vedeam în jurul focului cu veverița pusă în frigare, când, deodată, a țâșnit de pe trunghiul de fag, a trecut printre noi și din câteva zvâcnituri a fost în vârful unui brad.

Loviturile bețelor noastre au căzut toate în urma ei, în afara bățului lui Mircea, care l-a nimerit pe Titi în frunte. Totul se petrecuse într-o fracțiune de secundă și comicul scenei ne-a făcut să izbucnim în râs. Ne-am consolat repede de pierderea pradei, zicându-ne că patru inși tot n-am fi avut ce alege dintr-un animal așa de mic.

Seara începuse să se lase când am nimerit într-o poiană. Era muncită și plantată cu cartofi. Vremea era prea timpurie ca plantele să aibă rod. Totuși, am smuls o tufă și printre rădăcini am găsit câțiva tuberculi abia formați. Nu erau mai mari ca un sâmbure de cireașă. Ne-am apucat să scurmăm în pământul umed. Mai mult pe pipăite, prin întunericul care se lăsase, am început să dezgropăm cartofii. Pe măsură ce dibuiam câte unul, îl ștergeam de haina salopetei ca să-l curățăm de pământ, îl frecam puțin între degete ca să-i jupuim pielița fină care-l acoperea, și-l mâncam. Am răvășit câteva cuiburi, dar recolta era foarte slabă. Dacă găseam doi sau trei cartofi minusculi la o tufă. În unele nu găseam deloc. Oricum erau dulci și chiar dacă ne scârțîia nisipul în măsele, tot ne-am mai amăgit foamea cu câte un pumn de cartofi de căciulă.

Culcușul pentru noapte ni l-am făcut la câteva sute de metri de locul furtului. Ca un făcut, iar ne-a plouat și iar ne-am trezit dimineața murați și dârdâind de frig. Când am urcat pe prima culme, soarele era sus. Pe veșnica noastră direcție spre răsărit, se deschidea o vale largă, despăduritâ. În fundul văii se vedeau casele împrăștiate ale unui sat de munte și clopotnița unei biserici.

Ca să ne continuăm drumul tot prin pădure, înconjurând întreg terenul descoperit, ar fi însemnat nu numai să facem un ocol imens, dar și să ne abatem foarte mult de la direcția noastră de mers. Ne-am sfătuit și am decis să ieșim din pădure și să mergem de-a lungul văii, cam până la jumătatea coastei. Satul rămânea astfel pe dreapta noastră, în fundul văii. Totuși, urmând acest traseu, aveam să trecem la vreo câteva zeci de metri de două case mai stinghere. Am hotărît să ne asumăm riscul, dar evitând pe cât posibil să atragem atenția prin ceva neobișnuit, în cazul că vom întâlni vreun om din sat. Pentru a nu părea suspecți, trebuia să ne ocupăm în primul rând de aspectul nostru, care cu siguranță ar fi trezit bănuieli. Înainte de a ajunge la marginea pădurii, ne-am oprit la un pârâiaș și pentru prima oară de când plecasem de la Cavnic, ne-am dezbrăcat până la brâu și ne-am spălat. Apa era ca gheața. Adevăratul chin, însă, abia începea. Trebuia să ne bărbierim. Operația s-a făcut cu singurul cuțit care se afla în grupul nostru : cuiul bătut pe nicovală și ascuțit la polizor, pe care îl foloseam în mină pentru a-mi întinde marmelada pe pâine. Cu chiu, cu vai, mai dând cu el pe obraz, mai frecându-l pe o piatră de la

marginea pârâului, mai mult jupuiți decât bărbieriți, am reușit să căpătăm o înfățișare mai omenească.

După ce ne-am mai pus și câte o cămașă curată din traistă și cu haina salopetei sau cojocul aruncat pe un umăr, am ieșit din pădure și am apucat-o pe drumeagul care șerpuia printre locurile țăranilor, fluierând și vorbind, păream niște oameni cu totul obișnuiți. De pe culmile pe care ne oprisem în cursul ultimelor zile, pentru a observa împrejurimile, văzusem de mai multe ori grupuri de muncitori, îmbrăcați ca și noi în salopete, care se duceau să lucreze fie la o tăiere de pădure, fie la vreo mină din regiune. Trecând la 20—30 de metri de casele care se găseau pe traseul nostru, așa cum ne făcusem socoteala, nu era nici un motiv să trezim vreo suspiciune. Văzuți mai de aproape, n-am fi rezistat examenului. În afară de Titi, care reușise să aibă un fel de început de frezâ, ceilalți eram tunși cu mașina. Bocancii mei cam scorojiți de neîntrebuințare crăpaseră pe la cusături de atâta umezeală iar salopetele de pe noi erau mult prea murdare, chiar și pentru niște muncitori de pădure. Poteca pe care o luasem mergea de-a lungul răzoarelor care delimitau mici suprafețe de pământ, cultivate cu cartofi și trifoi sau plantate cu pruni și meri. O femeie care spărgea lemne în curtea primei case prin dreptul căreia am trecut, abia și-a aruncat ochii spre grupul nostru și și-a văzut de treabă mai departe.

Ne-am mai întâlnit cu patru copii de școală, care ne-au dat bună ziua și și-au continuat drumul râzând și hârjonindu-se, fără să manifeste vreo curiozitate la trecerea noastră. După o jumătate de oră am ajuns la celălalt capăt al văii, fără să mai fi întâlnit pe altcineva. Ne-am îmbrăcat iarăși cămășile murdare si pe cele curate le-am băgat în traistă. De aici începeau din nou pădurile. Încă de la primii pași, mi-au căzut ochii pe un melc. Dintr-un reflex din copilărie, n-am rezistat tentației de a-l ridica. Când m-am aplecat să pun mâna pe el, am mai zărit unul. M-am uitat mai atent și am mai văzut și alții. Ieșiseră după ploaie : dar de ce numai în acea margine de pădure, nu ne-am putut explica. Din mers, fără să ne oprim din drum, am adunat fiecare câte 10—15 bucăți.

Intrasem într-o pădure bătrână și rară de fagi și încă mai umblam răspândiți, căutând cu ochii după melci, când ne-au atras atenția niște ciocăniturі, care ne parveneau de la o distanță destul de mare. Erau lovituri de topoare de la o exploatare forestieră. Veneau din stânga noastră și, după aprecierea lui Cojocaru, cam de la un kilometru depărtare.

Am înaintat mai cu grijă. Nu ne mai uitam pe jos după melci, încercam să sondăm cât mai adânc cu privirea pădurea înaintea noastră. Ecoul trezit în codru de loviturile de topor era înșelător. Zgomotul părea foarte apropiat. Uneori ne venea și zvon de glasuri omenești. Eram cu ochii în patru. Deodată, printre trunchiurile albicioase ale fagilor, am zărit o pată mai întunecată. Am mai făcut câțiva pași și la vreo 50 de metri în față am deslușit un bordei. În jurul lui nu era nici o mișcare. De unde ne aflam îi vedeam ușa închisă și pământul bătătorit în fața intrării.

După un timp de supraveghere, neobservînd nici un semn de viață, ne-am decis să-l cercetăm. Titi și cu mine am rămas la pândă, gata să intervenim la nevoie iar Ion Cojocaru și Mircea Vueric s-au îndreptat spre el. I-am urmărit cu privirea cum avansau, adăpostindu-se după copaci. Au mai stat un timp la pândă în imediata lui apropiere, apoi au ieșit de după ultimul copac, s-au dus la ușă, au deschis-o și au intrat. Nu-i mai vedeam. Până ce au apărut din nou, ni s-a părut o vecie. Din ușa bordeiului ne-au făcut semn să coborâm la vale. Am pornit-o urmărindu-le siluetele prin-

tre copaci și abia când ne-am regăsit la marginea pârâului din fundul văii, am văzut că nu veneau cu mâna goală. Ion Cojocaru ducea în spinare o traistă iar Mircea avea în mână un ceaun. Bordeiul era probabil al muncitorilor pe care îi auzisem tăind la pădure și adăpostea alimentele pe care le primiseră pentru o perioadă de timp. Mai bine zis, vreo patru saci de făină de porumb, nimic altceva. În timp ce Cojocaru ne povestea cum deșertase dintr-un sac mălaiul într-o traistă mai mică, cam de o baniță, Mircea se îndeletnicea cu o treabă foarte curioasă. Își băga mâna în buzunar, apoi își ducea degetele la gură și le lingea. Apoi din nou repeta gestul. Când l-am întrebat ce face, a început să înjure. Găsise într-un colț al bordeiului două ore. Pe drum căzuse și ouăle i se spărseseră în buzunar. Iar acum recupera ce se mai putea din buzunar. Traista cu mălai și ceaunul erau o adevărată comoară. Problema hranei noastre pentru o bună bucată de vreme părea rezolvată. Ne-am îndepărtat cât am putut mai repede de bordeiul prădat, înainte de a ne căuta un adăpost pentru noapte.

Până aici, evitasem să facem focul, cu toate că de mai multe ori ne-ar fi prins tare bine. Pe drum, am discutat problema focului. Am stabilit că era mai puțin periculos să-l facem noaptea într-un fund de ogaș, unde lumina pe care ar reflecta-o ar fi greu de detectat de cineva în niște locuri așa de pustii, decât ziua, când fumul ar putea fi observat de la mare depărtare și ar putea atrage atenția unui pădurar sau brigadier silvic. Așa am și procedat. Către seară am coborît într-o vale prăpăstioasă și sub un fag bătrân cu coroană stufoasă, am aprins focul. Am pierdut destul timp până ce vreascurile umede au început să ardă și am pus în funcție ceaunul. Cu apa de la un izvor din apropiere și mălaiul din traista pe care o purtasem cu rândul toată ziua am făcut mămăliga la care visasem tot drumul. Ceaunul fiind destul de mic, cantitatea s-a dovedit insuficientă pentru patru inși. Am mai pus și al doilea ceaun pe foc și între timp ne-am ocupat de melci. Pregătirea lor n-a prea avut mult de-a face cu canoanele culinare. Le-am spart casa cu o piatră, am smuls animalele din găoace și, încă vii, le-am înfipt pe țăpușe. Învârtiți deasupra jarului, melcii au început să secrete un fel de spumă, destul de puțin apetisantă, care, la dogoarea cărbunilor, după câteva minute, dispărea. Ceea ce rămânea, era departe de a mai semăna cu ce fusese un melc. O foarte mică bucată de carne, sfrijită, pe jumătate carbonizată pe dinafară iar înăuntru, de o consistență cauciucoasă și fără nici un gust. E drept că nu aveam nici sare, ceea ce făcea ca și mămăliga să fie fadă, dar gustul era ultima noastră grijă. Principalul era că ne hrăneam și că după ce am stins focul, ne-am culcat sătui chiar pe vatra măturată de cărbuni și peste care am așezat cetină. Pământul încins ne-a mai ținut de cald până am adormit, dar dimineața tot tremurând ne-am sculat.

Am plecat la drum pe ploaie măruntă, care, cu scurte intermitențe, n-a mai încetat câteva zile. Cerul întunecat de nori groși și cețurile care pluteau peste toată regiunea ne-au îngreunat orientarea. Intrasem într-un masiv muntos cu altitudini mari. Mai târziu aveam să aflăm că ne găseam în munții Țibleșului. Nici azi nu știu dacă muntele pe care l-am urcat în acea zi n-a fost chiar vârful Țibleș. Îmi amintesc că rătăcind prin ceață, complet dezorientați, am nimerit pe o potecă ce urca. Mergând pe ea, am dat de un stâlp pe care scria : 1 400m. Continuându-ne drumul, am ajuns pe o creastă, de unde am păstrat amintirea unui fenomen natural, impresionant. Ne aflam pe un platou dezgolit, scăldat de razele unui soare orbitor. La câțiva pași sub noi, o masă de nori compacți astupa vederea spre văile din

jur. Tunetele se rostogoleau la picioarele noastre la poalele muntelui și, din când în când, câte un fulger lumina norii întunecați. Era pentru prima dată că vedeam descărcări electrice, privind de sus în jos.

Am stat un timp pe acest platou, parcă deasupra lumii, în nedejdea că se va lumina sau se va face o spărtură în nori ca să ne putem orienta. Așteptarea ne-a fost zadarnică, dar cel puțin ne-am mai încălzit la soare. Vizibilitatea era așa de redusă, că nu ne încumetam să coborîm de teamă să nu nimerim în vreo prăpastie. În cele din urmă, cu mare atenție și foarte aproape unul de altul, am pornit la vale, intrând în perdeaua de nori de sub noi. Ne angajasem pe un povârniș foarte înclinat. Grohotișul de sub picioare ne făcea să alunecăm la fiecare pas și cum nu se vedea mai departe de 2—3 metri, înaintam cu groaza că la fiecare alunecare am putea să ne trezim la marginea unei prăpăstii invizibile. Mircea Vueric, căruia îi venise rândul să ducă ceaunul, de frică să nu-l spargă în cădere, și-l pusese în cap ca pe o cască de război, cu toarta trecută pe sub bărbie. Cu toată situația critică, tot mai aveam resurse de optimism și bună dispoziție, ca să râdem și să facem glume pe socoteala aspectului lui ridicol, cu ceaunul în cap. Dar tocmai atunci, Mircea a alunecat, nu s-a putut redresa și perdeaua de ceață de sub noi l-a înghițit. Am încremenit. L-am strigat, dar n-am primit nici un răspuns. Când tocmai ne treceau prin minte cele mai sumbre presupuneri, s-a făcut auzit râsul lui Mircea. Cu vocea lui, care părea în schimbare ca la vârsta pubertății, ne-a întrebat dacă ne-a părut rău de el, văzând că nu ne răspunde și crezându-l căzut în prăpastie. Răspunsul a fost un potop de înjurături pe trei voci. Mircea nu le-a băgat în seamă și ne-a strigat să ne lăsăm să alunecăm până la el, că nu e nici un pericol.

Ne-am dat drumul, mai mult pe spate decât în picioare și împreună cu pietrișul de sub noi am alunecat vreo 10 metri prin ceață și ne-am oprit, îngropați până deasupra genunchilor în zăpadă. După primul moment de surpriză, reacția ne-a fost să-l bombardăm pe Mircea cu bulgări de zăpadă, ca pedeapsă pentru glumele lui proaste. Am străbătut cu multă caznă panta acoperită cu zăpadă. La fiecare pas ne înfundam până peste genunchi. Când am ajuns la liman, după ce că eram uzi leoarcă, am mai intrat și în ploaie.

Am mers mai departe prin pădure, la întâmplare, cu speranța de a fi pe direcția cea bună. Noroc că terenul devenise mai acceptabil și ceața se risipise, așa că cel puțin vedeam unde călcam. Totuși, vremea proastă nu ne permitea o orientare pe distanță mai mare. Cred că în ziua aceea și următoarea, am bătut pasul pe loc, învârtindu-ne în aceeași regiune, fără să ne dăm seama. Către seară, ne-am oprit unde s-a nimerit. Totul era ud în jurul nostru, pământul mustea de apă iar de sus, chiar dacă ploaia contenea un răstimp, picura din frunzișul copacilor, și el încărcat de apă. Abia am reușit să facem focul. Chibriturile ni se umeziseră și cu greu am reușit să găsim niște putregai de lemn uscat, scormonind într-o scorbură de fag.

Uzi și înfrigurați, ne-am strâns în jurul focului, care până să ne încălzească, mai întâi ne-a afumat, din cauza vreascurilor îmbibate cu apă. Când fumul s-a mai potolit și flăcările au început să salte printre surcele, am pus ceaunul de mămăligă pe foc. Dar, nici mâncarea n-a fost fără necazuri. Traista cu porumb pe care o purtasem toată ziua cu rândul în spinare se udase și ea. O pătrunsese ploaia, mălaiul se încinsese și începuse să miroasă. De foame, am mâncat totuși mămăliga, făcând iar două cea-

une. În noaptea aceea, ne-a plouat mai tare ca niciodată și frigul ne-a trezit de mai multe ori, obligându-ne să ne strângem mai tare unul într-altul.

Dimineața am plecat la drum obosiți și abia către prânz când ne-am încins de mers și a apărut și soarele, ne-am mai înveselit. Aveam greutăți la mers din cauza bocancilor, a căror talpă se desprinsese în mai multe locuri. Eram obligat să mă opresc din când în când, ca să-i leg peste bot și talpă, cu câte un lujer de curpen, care după un timp de mers se rupea și trebuia să-l înlocuiesc. Drumul nostru era neschimbat : tot prin păduri, către răsărit și cu necontenite urcușuri și coborîșuri. În ziua aceea am strâns din mers câțiva bureți de fag, „păstrăvi" cum spunea Ion Cojocaru că li se zicea la el în Vrancea. Galbeni și stropiți cu pete mai închise la culoare, erau foarte cărnoși. Aveam de gând să-i fierbem în ceaun împreună cu mămăliga.

În afară de două-trei înseninări de scurtă durată, a plouat mai toată ziua. Ne-am oprit înainte de a se însera, într-un fund de vale, unde o muchie de stâncă, ca o streașină, părea să ne ofere puțin adăpost. Am prins focul cu aceeași greutate și în ceaunul cu mălai, pe lângă bureți, am pus și urzici culese de pe marginea pârâiașului din apropiere. Mălaiul începuse să mucegăiască și mămăliga avea un gust iute. Eram flămânzi și am mâncat-o, dar în silă. Am stins focul și cu hainele încă ude pe noi, ne-am culcat. Nici în noaptea aceea nu ne-am odihnit ca lumea și când s-a luminat, burnița ca într-o zi de toamnă. Și așa a ținut-o toată ziua.

În seara următoare, când am pus ceaunul pe foc și am dezlegat traista la gură, ne-a izbit un puternic miros de mucegai. Mălaiul se înnegrise și era fierbinte. Mămăliga nu mai era de mâncat, mirosea și te ustura pe gât. Am încercat, tăind-o felii s-o prăjim pe cărbuni, dar tot n-a fost chip s-o mâncăm. Am aruncat traista încă jumătate plină și ne-am culcat flămânzi. Nu numai în noaptea aceea, dar și în următoarea, după ce iar ne-a plouat o zi întreagă.

Trecuseră cam 9—10 zile de la evadarea noastră când, într-o noapte senină și cu lună, am ajuns la un râu. Voiam mai întâi să profităm de întunericul care se lăsase, ca să tăiem în curmeziș peste o vale deschisă și abia apoi, când vom intra iar în pădure, să ne culcăm. Am căutat de-a lungul malului un loc unde apa să fie mai largă, ne-am descălțat, ne-am suflecat pantalonii și am intrat în apa ca gheața. Prima senzație a fost de durere până la os, după aceea picioarele ne-au amorțit. Apa era însă mult mai adâncă decât ne așteptasem. De la jumătatea ei, a trebuit să ne întoarcem înapoi, ca să ne scoatem pantalonii și să facem a doua încercare de trecere. Am reușit, dar la limită. La punctul cel mai adânc, apa ne-a ajuns până la brâu și pe lângă că nu ne mai simțeam trupul de la talie în jos, curentul era foarte puternic și pe fund numai bolovani. Ținându-ne de mâini și sprijinindu-ne unul pe altul ca să nu ne ia curentul, cu ultimele puteri am ajuns la celălalt mal, înainte de a ne pierde complet controlul mișcărilor, căci picioarele începuseră să ni se împleticească.

Ne lovisem și ne tăiasem în pietrele din fundul apei, fără să simțim. Cu picioarele amorțite, încă insensibilizate și însângerate, am ieșit deasupra malului stâncos, într-un loc cu ierburi înalte. Cel puțin așa ni se păruse la lumina lunii. Numai după ce am înaintat câțiva pași prin ierburile înalte până la brâu și când pielea și-a recăpătat sensibilitatea, ne-am dat seama că ne înșelasem. Ierburile erau urzici ! Vreo câteva ore ne-au chinuit bășicile care ne acopereau toată partea de jos a corpului și mai ales

locurile unde pielea era mai fină. Ne-am îmbrăcat şi ne-am continuat drumul, încălziţi de apa îngheţată şi poate şi de urzicile care ne biciuiseră circulaţia. Am trecut peste un fel de izlaz şi am traversat o cale ferată, prima pe care o întâlneam în calea noastră de când evadasem. Nici azi nu ştiu ce râu a fost cel prin care am trecut şi nici punctul de traversare a căii ferate nu l-am putut localiza. Tot ce am putut lămuri mai târziu este că ne aflam pe undeva la sud de Vişeu şi de Borşa.

Ajunşi iar în pădure, ne-am făcut un culcuş, de data asta la loc mai uscat, fiindcă ploile încetaseră, şi am adormit, chinuiţi de foame şi de mâncărimile urzicilor. Ziua următoare a fost una din cele mai grele din tot drumul nostru de când plecasem de la Cavnic. Cred că înaintam numai datorită antrenamentului pe care ni-l căpătasem la mers, dar, fiind nemâncaţi de trei zile, progresul era foarte lent. În virtutea inerţiei, puneam un picior înaintea celuilalt, dar paşii ne deveniseră nesiguri şi ne împleticeam de parcă eram beţi. Mergând aşa, am dat peste un bordei părăsit, fără uşă. După ce am răscolit prin frunzele uscate, pe care vântul la troienise înăuntru, am descoperit în cenuşa din vatră o bucată de mălai cât pumnul, rece şi tare ca piatra. Abia am putut-o rupe în patru ca să ne revină fiecăruia câte o îmbucătură. La mijloc era verde, mucegăit. Mult n-am mers în ziua aceea. De peste culmea din faţa noastră, se auzeau lătrături de câini şi câte un cântat de cocoş. Bănuiam că trebuia să fie un sat. Ne-am hotărît să ne culcăm şi a doua zi să observăm de pe culme terenul. A fost o noapte mai caldă sau poate n-am simţit frigul din cauză că eram aşa de istoviţi şi am dormit buştean. La răsăritul soarelui eram pe culme. Sub noi, o vale strâmtă. Pe cele două versante vreo 10—12 case, presărate printre petece de locuri muncite şi pâlcuri de pădure. Am pus ochii pe casa cea mai singuratică, aşezată la capătul culmii pe care ne aflam. Am mers pe creastă până în dreptul ei, cu gândul să-i dăm târcoale şi să vedem dacă e cazul să ne încumetăm să cerem de mâncare. Casa era aşezată pe coastă la 30 de metri sub noi. Nu-i vedeam faţa şi în ogradă nu era nimeni. În schimb, erau câteva găini la care ne uitam cu jind, când, din spatele nostru, s-a auzit un lătrat de câine. Ne-am întors şi ne-am aruncat privirea pe celălalt versant al culmii. Nu departe de unde ne găseam, prin frunzişul fagilor, se vedea un acoperiş de şindrilă. De acolo veneau lătrăturile.

Am coborît prin desiş vreo 100 de metri. Aici lăstărişul se termina cu un rând de fagi bătrâni, care mărgineau în semicerc luminişul în care stătea casa.

Era destul de mare, din bârne, cu o prispă de lemn cu stâlpi crestaţi şi era aşezată sub acelaşi acoperiş de şiţă cu grajdul. Câinele, legat în lanţ, lătra întărâtat în direcţia noastră. Când o femeie a ieşit din grajd să vadă ce se întîmplă, noi ne şi hotărîsem. Am ieşit din pădure şi fără se ne grăbim, ne-am îndreptat spre ea. Femeia a strigat la câine să-l potolească şi ne-a ieşit înainte. Din grajd mai ieşise un copil de vreo 10 ani. Alţi locuitori nu păreau să mai fie. Ajunşi lângă ea, i-am dat bună ziua şi, cu tonul cel mai natural din lume, am întrebat-o dacă nu văzuse trecând doi oameni cu doi cai. I-am explicat că eram o echipă de topometri, care făceam măsurători în regiune şi că ne rătăcisem de oamenii care ne duceau caii, pe care se aflau aparatele şi bagajele. Minciuna ni s-a părut plauzibilă, fiindcă în ultimele zile dădusem prin pădure de borne topometrice, de curând ridicate. I-am spus, că tot pe cai se află şi corturile noastre, încercând s-o facem să înţeleagă că eram murdari şi nebărbieriţi, fiindcă trăisem mai multe zile pe munte, fără să coborîm la sat. Femeia ne-a răspuns

foarte firesc că nu văzuse pe nimeni, dar ne-a poftit pe prispă, să şedem, să ne odihnim. I-am mulţumit, ne-am suit în tinda casei şi ne-am aşezat. Femeia ne-a spus că se duce să dea de mâncare la vite în grajd şi ne aduce îndată apă proaspătă să ne răcorim. Copilul a plecat după ea. Rămaşi singuri, am început să ne sfătuim pe şoptite, cum să punem chestiunea mâncării, fără să dăm de bănuit. Când femeia a ieşit din grajd, a apărut în poiana în care se afla gospodăria un nou personaj. Înalt, cu plete albe, îmbrăcat în port maramureşan, cu pasul întins şi elastic al muntenilor, ţăranul venea spre casă. Ţinea în mână două căpestre.

Femeia i-a ieşit înainte şi venind cu el spre tinda casei, unde ne aflam, i-a spus omului că suntem măsurători de păduri, că ne-am rătăcit, şi că am poposit la ea. Am dat mâna cu moşul care, cum am aflat din conversaţia care a urmat, avea peste 70 de ani şi era bunicul femeii. Cu tot părul alb, nu i-ai fi dat 60 de ani, aşa se ţinea de drept şi părea zdravăn.

Moş Gheorghe, n-a arătat nici o curiozitate în privinţa noastră. Totuşi, i-am repetat şi lui povestea pe care i-o spusesem nepoatei lui. A părut s-o accepte fără să manifeste neîncredere şi fără să ne iscodească cu întrebări. Ne-a spus că el stă într-un cătun vecin şi că ducându-se pe munte să-şi ia caii, se oprise pe la nepoată-sa. Ne-a arătat muntele împădurit din faţa noastră, care în vârf era golaş. Acolo sus pe plai, păşteau liberi caii lui, pe care-i lua numai când avea nevoie de ei la muncă. Într-adevăr, pe poiana din vârful muntelui se vedeau mai mulţi cai, printre care erau şi ai lui. De la distanţa la care ne aflam, arătau cât nişte puncte mai întunecate pe verdele pajiştei.

Moşul era vorbăreţ, ceea ce nouă ne convenea de minune, nefiind obligaţi să vorbim şi noi. S-a întrerupt totuşi din povestit, ca să-i spună femeii să facă o mămăligă şi să scoată nişte brânză şi, întorcându-se spre noi ne-a spus că-i vremea prânzului şi că la drum omul trebuie să plece sătul, aşa că ne poftеşte să gustăm ceva cu el. Am acceptat, dar stăpânindu-ne entuziasmul care ne cuprinsese la auzul propunerii.

Moş Gheorghe şi-a reluat firul poveştilor. Ne-a vorbit de tinereţea lui, de primul război mondial, când fusese mobilizat în armata austriacă şi luptase la Verdun împotriva francezilor. Când se produsese contraofensiva trupelor franceze şi unitatea lui se retrăsese în dezordine, abandonându-şi tot materialul de război, şi el fugise părăsindu-şi mitraliera, dar nu înainte de a-i fi luat închizătorul şi făcând-o astfel inutilizabilă. Câteva zile rătăcise, flămînd, prin locuri necunoscute în zona unde francezii spărseseră frontul, până ce şi-a regăsit unitatea sau, mai bine zis, ce mai rămăsese din ea. S-a prezentat la raport la comandant şi i-a predat închizătorul mitralierei. Moş Gheorghe era tare mândru că fusese mitralior şi nu simplu infanterist dar şi mai mândru era de faptul că, atunci când fusese citat pe unitate pentru că nu-şi lăsase arma în stare de funcţionare în mâinile inamicului, comandantul îl întrebase de unde era iar el îi răspunsese : „Sunt român !“

Până să-şi termine moşul povestea, a venit şi femeia cu mămăliga. A răsturnat-o pe scândura albă a mesei şi cu o sfoară a tăiat-o orizontal pe la jumătate. I-a dat capacul la o parte, cu lingura i-a făcut la mijloc o adâncitură, pe care a umplut-o cu brânză de burduf şi i-a pus capacul la loc. Ne-a pus câte o lingură de lemn în faţă şi ne-a poftit să mâncăm. De îmbiat n-aveam nevoie, flămânzi cum eram. Ne-am stăpânit să nu înfulecăm pe nerăsuflate, cum ne împingea foamea, şi ne-am străduit să mâncăm domol şi tacticos ca moşul. Duceam lingura la gură cu mişcări măsurate şi pe

măsură ce înghiţeam mămăliga cu brânza care se topise de fierbinţeală, simţeam cum ne cuprinde o stare de moleşeală şi de bine, care mi se răspândea în tot corpul.

Dar mămăliga s-a terminat înainte de a ne fi săturat şi moş Gheorghe, cu toate că povestea înainte, părând cu gândul dus la vremea tinereţii lui de „cătană" în armata împăratului, i-a spus nepoatei să mai facă o mămăligă. Am protestat, dar moşul a insistat, spunând că „Domnii" nu-s învăţaţi cu aerul tare de la munte, care face poftă de mâncare. A doua mămăligă, abia am prididit-o. Mâncasem peste puteri, de nu mai eram în stare nici să ne mişcăm. Moş Gheorghe şi-a dat cu părerea că şi ţigările trebuie să ne fi rămas în bagaje şi ne-a dat tabachera lui să ne răsucim câte o ţigară.

Băgasem de seamă că tot timpul cât povestise, moşul îşi plimbase ochii lui vioi, când la unul, când la altul din noi, dar îşi oprea privirea mai ales asupra mea. La început am crezut că observase ceva neobişnuit la mine. Poate fiindcă eram tuns sau că mi-erau bocancii rupţi (cu toate că îmi ţineam picioarele sub bancă, cât mai ascunse). Dar în ochii lui nu era curiozitate. Se uita la mine cu simpatie, cu blândeţe. Mă privea cu drag şi nu înţelegeam de ce.

O dată, în timp ce vorbea, a întins mâna peste masă, m-a mângâiat pe cap şi m-a întrebat câţi ani am. 27, i-am spus.

— Să-ţi dea Dumnezeu sănătate ! Atât a zis şi a tăcut câteva clipe. Apoi şi-a reluat povestea de unde se oprise. Când ne-am fumat ţigările, ne-am sculat să plecăm. Moşul s-a sculat şi el, şi-a luat căpestrele pe mână şi ne-a spus că dacă mergem către sat, are acelaşi drum cu noi până la poalele muntelui. I-am mulţumit femeii pentru găzduire şi masă şi am plecat cu moş Gheorghe către marginea pădurii. Bătrânul mergea înainte cu pasul rar şi întins. Nu şi l-a schimbat nici când poteca a început să urce. Tăcea. Numai din când în când întorcea capul din mers şi, dacă-mi întîlnea privirea, îmi zâmbea cu blândeţe. După vreo jumătate de oră de mers, am ajuns la un loc unde poteca se bifurca. Una o ţinea drept înainte, cam de-a coasta într-un urcuş lin, cealaltă, la stânga, lua muntele mai în piept. Moş Gheorghe s-a oprit, s-a întors spre noi şi ne-a lămurit cam în felul următor :

— Amândouă drumurile pe care le vedeţi duc în partea cealaltă a muntelui. Cel din stânga e mai scurt, dar trece pe lângă casa brigadierului silvic. Acum nu mai este ca înainte, om din sat. E venit din altă parte, e înarmat şi om de încredere de-al Securităţii. Drumul din dreapta e mai lung şi mai rău, dar dacă mergi pe el, nu te vede nimeni până de cealaltă parte a muntelui. Dumneavoastră, pe care vreţi să mergeţi ?

Explicaţia moşului şi mai ales întrebarea de la urmă ne-a luat prin surprindere. A fost un moment de tăcere cam prelungit.

Cum moş Gheorghe iar se uita la mine, i-am răspuns scurt :

— Pe cel pe care nu ne vede nimeni !

— Atunci mai întâi stăm jos şi mai fumăm o ţigară, a zis el şi şi-a scos tabachera.

Ne-am aşezat toţi pe covorul de muşchi gros şi moale din marginea potecii. După ce ne-am aprins ţigările, moşul m-a mângâiat iar pe cap şi mi-a spus :

— Dumneata semeni cu un nepot al meu !

Şi ne-a povestit de nepotul lui.

Rămas orfan de mic, îl crescuse ca pe copilul lui. Ajunsese flăcău mare, cuminte și harnic și moșul se mândrea cu el în sat. Cu vreo trei ani în urmă când flăcăul era cu vitele la munte, a venit la sălașul lui un fugar — „un om necăjit" — cum spunea moșul. Flăcăul l-a găzduit și l-a omenit și străinul a plecat mai departe. După un timp a venit la casa moșului o mașină a securității și l-a ridicat pe nepot. Cum de aflase Securitatea că flăcăul îl ajutase pe fugar, n-a putut afla moșul niciodată. Nici nepotul n-a putut să-i spună cine îl vânduse când s-a întors acasă după un an. Îl bătuseră și-l schingiuiseră fără milă, ca să le spună unde se ascundea străinul și cu cine mai avea legătură, dar tânărul nu știa nimic. Îl găzduise pe fugar o noapte și-i dăduse de mâncare, dar nu-l întrebase cum îl cheamă, nici de unde venea, nici unde se ducea. Dar securiștii nu-l credeau și-l torturau zi și noapte. După un an de zile de anchete și chinuri, s-au lămurit că băiatul nu mințea și, fiindcă se și îmbolnăvise, i-au dat drumul. Din flăcăul voinic de altădată, se întorsese o umbră. Era numai piele și oase, tușea și se plângea de o durere în piept. Mai tânjise și zăcuse câteva luni și se prăpădise, iar de atunci Moș Gheorghe rămăsese singur.

Când și-a terminat povestea, moșul avea ochii în lacrimi. După un timp de tăcere, a mai zis : „Dacă așa a vrut ăl de sus".

Apoi s-a întors spre noi și, ca și nepotul, fără să ne întrebe nici de nume, nici încotro vrem să apucăm sau ce aveam de gând, ne-a făcut următoarea propunere : să-l așteptăm până se întoarce cu caii de pe munte și să mergem cu el acasă. Casa lui era în afara satului, la marginea pădurii și nu avea să ne vadă nimeni. Ne sfătuia să stăm la el câteva zile, să ne odihnim și să ne hrănim ca lumea, ca să căpătăm puteri să ne putem vedea de drum mai departe.

Eram așa de emoționați de vorbele moșului că nu i-am putut răspunde imediat. Mi-amintesc că lui Mircea Vueric îi dăduseră lacrimile. În cele din urmă i-am spus lui Moș Gheorghe că-i mulțumim pentru bunătatea și ospitalitatea pe care ne-o oferea, dar că preferam să nu întârziem pe drum și să plecăm mai departe. Moșul a mai insistat o dată, dar văzându-ne hotărâți, ne-a spus : „Dumneavoastră știți cum e mai bine !"

Totuși, i-am cerut să ne mai ajute cu ceva înainte de plecare : să ne îndrume și să ne spună, pe unde e mai bine s-o luăm.

Moșul ne-a făcut pe jos cu bățul un plan al regiunii. Ne-a arătat pe unde sânt sate sau exploatări pe care să le ocolim. Ne-a mai spus să nu ne lăsăm către miazănoapte către Borșa. Se zvonise prin sat că în munții Borșei se aflau multe trupe de securitate în căutare de partizani și că avuseseră loc chiar lupte. Am aflat de la el o mulțime de nume de munți și de sate, pe care atunci le-am memorat dar pe care acum le-am uitat. Am mai aflat că, pe direcția noastră spre răsărit, până în munții Rodnei, mai erau două sau trei zile de mers. Înainte de a ne despărți, am mai fumat câte o țigară și moșul ne-a dat tot tutunul pe care-l avea în chimir și cutia lui de chibrituri. Ne-am ridicat de jos și Moș Gheorghe ne-a strâns pe rând în brațe și ne-a urat noroc. Când am mai întors o dată capul, înainte de a coti poteca, l-am văzut pe Moș Gheorghe cum se închina.

* * *

Două zile după despărțirea noastră de Moș Gheorghe, ne găseam iarăși în situația dinainte de a-l fi întâlnit. Din nou obosiți de atâta mers, urcând și coborând mereu și mai ales flămânzi. Soarele era către prânz, când

am ieșit dintr-un lăstăriș des și am pătruns într-o pădure mai bătrână. Ne răspândisem și avansam în linie, la distanță unul de altul cât să nu ne pierdem din ochi, cu gândul că acoperind astfel mai mult teren, aveam mai mari șanse să găsim ceva de mâncare. Eram cu ochii în toate părțile. Pe jos, după melci, ciuperci sau urzici ; pe sus, după bureți de fag sau orice altceva ar fi fost comestibil. Dar, ca un făcut, nu ne ieșea nimic în cale ! De la un timp, intrasem pe o viroagă și timp de câteva minute i-am pierdut din ochi pe ceilalți. Abia când am ajuns în fundul văii, mi-am dat seama că pierdusem contactul cu ei. M-am oprit să ascult, dar liniștea era absolută. Crezând că mersesem mai încet decât ei și rămăsesem în urmă, am început să urc celălalt versant, grăbind pasul. Mă opream din când în când să mai ascult și să privesc printre copaci, dar nu se auzea nici un zgomot și nu se vedea nici o mișcare. Am grăbit pasul spre culmea despădurită, făcându-mi socoteala că ajunși înaintea mea sus mă așteaptă la marginea poienii.

Ajuns pe culme, gâfâind de efortul depus, am constatat că mă înșelasem. Nu era nimeni ! Am luat-o de-a lungul lizierei pădurii, oprindu-mă să ascult sau să privesc printre copaci la vale, în direcția din care urcasem, dar.....nimic. Parcă-i înghițise pământul. După mai bine de o jumătate de oră, în care timp m-am dus și m-am întors de mai multe ori în susul și în josul culmii, ba chiar am îndrăznit să și fluier câteodată, am ajuns la convingerea că mă pierdusem definitiv de ceilalți. Orice încercare de a-i mai căuta ar fi fost pierdere de vreme și irosire inutilă de puteri. Cam descumpănit de noua situație în care mă găseam, am trecut pe cealaltă parte a poienii și m-am așezat pe iarbă la marginea pădurii, în locul unde ieșea în culme un drum de car. Șerpuia prin pădurea rară până în fundul văii, unde printre pietre și stânci curgea un torent de munte. Încet, încet mă obișnuisem cu ideea că eram singur. Cum nu mai aveam nici ceaun, nici chibrituri, era evident că trebuia în cel mai scurt timp posibil, să mă apropii de o așezare omenească, pentru a-mi procura de mâncare. Mă gândeam deci să merg pe drumul care cobora la vale și care cu siguranță că ducea la un sat, la o gospodărie țărănească mai izolată. Cât privea planul meu pe mai departe, aveam intenția să părăsesc pădurile și munții, să ies la vreo șosea sau cale ferată și schimbându-mi direcția de mers de până acum, să mă îndrept spre sud, având ca țintă finală Bucureștiul. Mă pregăteam tocmai s-o pornesc la drum când, pe lângă clocotul torentului din fundul văii, mi s-a părut că mai aud un zgomot venind din aceeași direcție. Zgomotul devenea tot mai pronunțat și, după un timp de așteptare, am zărit printre copaci, în fundul văii, o căruță cu cai. Un om, pe jos, ținând caii de dârlogi, mâna căruța pe firul văii în sus. Când a ajuns în dreptul drumului care urca prin pădure până în culme și la capătul căruia mă aflam eu, a oprit căruța, să se odihnească caii. În linie dreaptă, era la vreo 400 de metri de mine. Văzându-l singur, m-am hotărât să-l aștept și să-mi încerc norocul. N-a trecut mult și căruța a pornit la deal. Cu toate că drumul urca șerpuind, panta era iute și caii se opinteau din greu la fiecare pripor iar omul îi îndemna și cu vorba și cu biciul. Pe la jumătatea coastei au mai făcut un popas. Când au pornit din nou, am ieșit de după pomul de unde îi observasem și m-am așezat pe iarbă în poiană, la câțiva metri deasupra locului unde căruța avea să iasă din pădure. Mi-am scos cojocelul și l-am potrivit pe iarbă lângă mine, ținând mâna sub el. Voiam să dau impresia că ascund o armă, pentru eventualitatea că omul ar fi avut gânduri rele.

Când a ajuns la marginea pădurii, omul a oprit căruța, i-a pus o piatră la roată ca să nu pornească la vale și a dat să se așeze, ca să-și tragă sufletul după urcuș. Abia atunci m-a văzut așezat la numai câțiva pași deasupra lui. Calm, și fără să se arate surprins de prezența mea, mi-a dat bună ziua. I-am răspuns la fel. Foarte liniștit și-a pus biciușca în căruță, s-a întors din nou, a făcut câțiva pași și s-a așezat și el pe iarbă, cam la un metru de mine. Întinzând mâna ne-am fi putut atinge. Omul părea pașnic. Totuși, am continuat să țin mâna sub cojoc și să-l observ. Era îmbrăcat în port maramureșan, cu pantaloni albi, largi, în opinci și cu pieptar de oaie peste cămașă. Fără să se uite la mine, și-a pus pălăria pe iarbă lângă el, a scos din chimir o tabacheră și mi-a întins-o, întrebându-mă dacă fumez. I-am mulțumit și l-am rugat să-mi răsucească el o țigară că eu nu știu. Voiam să-l fac să creadă că mint, ca să nu fiu nevoit să scot mâna de sub cojoc. Adevărul era, că nu știam să răsucesc ca lumea o țigară. Țăranul a învârtit țigara și mi-a întins-o împreună cu o cutie de chibrituri. Și-a făcut și el una și a început să fumeze.

M-am decis să rup tăcerea și l-am întrebat încotro se duce cu căruța. Mi-a spus că se duce pe munte, la stână, să-și ridice partea de brânză ce i se cuvine de la oile lui. Am mai aflat de la el că satul era la câțiva kilometri mai la vale și că până la stână mai avea vreo două ore de mers cu căruța. După ce am stat un timp de vorbă, eu mai mult întrebând și el răspunzându-mi, mi-am luat inima în dinți și fără alte ocolișuri, i-am spus : „Să știi că eu sunt fugar și ar fi bine să nu spui la stână că m-ai întâlnit !" Eram pregătit la orice reacție din partea țăranului, numai la cea pe care a avut-o nu mă așteptam. Mai bine zis, n-a avut nici una, nici măcar nu s-a arătat surprins. Surprins am fost tot eu, când, după ce a mai tras o dată din țigară, mi-a răspuns :

— Numai muierile vorbesc prea mult și ce nu trebuie.

Văzând cu cine aveam de-a face, am trecut imediat la ceea ce mă durea și l-am întrebat dacă nu are să-mi dea ceva de mâncare. Mi-a spus, cu părere de rău, că nu are nimic de mâncare la el, dar mi-a propus să-l aștept până se va întoarce cu brânza de la stână. Am și făcut planul împreună cum să procedăm. Fiindcă de la stână se va întoarce cu încă doi inși cu care era vorbit să le transporte și lor brânza, va lăsa să cadă din căruță o traistă cu merinde. Va da drumul la traistă când va ajunge cu căruța în fundul văii, înainte de a trece apa, fără ca tovarășii lui să bage de seamă, iar eu voi sta ascuns în pădure și voi supraveghea locul respectiv, fără să mă arăt. Cam peste 4—5 ore va fi înapoi, adică în cursul după amiezii. Eram mai mult decât fericit de felul cum începea aventura mea de unul singur. Am mai stat o bună bucată de vreme de vorbă cu țăranul. Între altele, mi-a spus că un băiat din sat de la el se întorsese cu câteva zile în urmă de la Baia Mare și-i povestise că lumea vorbea de fuga unor deținuți politici, care evadaseră de la Valea Nistrului. Se spunea că omorîseră un securist. Pe un ton foarte normal, omul m-a întrebat dacă eram unul dintre ei. I-am spus că nu și nu m-am putut împiedica să mă gândesc la felul cum reușesc zvonurile să denatureze realitatea. Mult mai târziu, aveam să-mi reamintesc vorbele țăranului și să-mi dau seama că nu era chiar așa. După ce s-a mai plâns un timp de sărăcia care se abătuse asupra oamenilor de când veniseră comuniștii, țăranul s-a sculat să plece.

Mi-a dat mâna și mi-a urat noroc, s-a îndreptat spre căruță, dar apoi s-a răzgîndit. S-a întors iar la mine, s-a scotocit în chimir, a scos un pachet neîncepu de tutun și cutia cu chibrituri și mi le-a dat. A dat să plece și iar s-a întors :

— Ai cuțit la dumneata ?

I-am spus că nu.

A băgat mâna în buzunarul pieptarului, a scos un briceag și mi l-a întins. S-a suit apoi în căruță și a dat bice cailor.

Am rămas cu briceagul în mână, petrecându-l cu privirea până ce căruța a dispărut după un cot de pădure. Nu mi s-a întâmplat de multe ori să fiu așa de mișcat. Poate tocmai din cauza gestului firesc și fără vorbe de prisos, așa cum numai țăranul știe să te ajute.

Am coborît până în fundul văii, am trecut râul pe pietre și mi-am căutat pe versantul opus un loc de pândă. Panta era abruptă și pe sub fagii bătrâni creșteau puieți de brad, într-un desiș greu de străbătut. Mi-am găsit un culcuș bine camuflat de cetina puieților de brad, de unde aveam vedere directă, la vrea 200 de metri, asupra drumului care cobora în pietrișul din vale. Vremea era caldă, așa că răcoarea din umbra brădetului îmi prindea bine. Foamea și oboseala mă ajunseseră și cum aveam de așteptat câteva ore până la întoarcerea căruței, m-am culcat și curând am aținipit. Cred că nu trecuse o oră de când adormisem și m-am trezit. Chiar în somn, simțurile mele de om hăituit se dovedeau treze. Instinctiv mi-am aruncat ochii pe drumul din vale, crezând că ceea ce mă trezise era zgomotul căruței pe care o așteptam. Dar, în afară de apa pârâului care licărea în soare, nu se mișca nimic. În clipa următoare am auzit pe coastă, sub mine, foșnet de tufe. M-am aplecat și m-am uitat în jos, pe povârniș, pe unde urcasem cu o oră mai devreme. Nu mi-a venit să cred ! Ținându-se de tufe ca să se ajute la urcuș și gâfâind, Titi Coșereanu, Mircea Vueric și Ion Cojocaru trudeau din greu la deal. Veneau direct spre mine, răspândiți în linie, fiecare croindu-și drum prin brădetul stufos. Mircea Vueric urma să treacă la câțiva pași de mine, fără să mă vadă. L-am strigat. A urmat un moment de panică, dar când m-au recunoscut, s-au repezit la mine și efuziunile regăsirii nu mai conteneau. Mi-au povestit apoi, cum și ei mă căutaseră când îmi observaseră lipsa. În timp ce eu îi căutasem înainte, ei făcuseră cale întoarsă și cutreieraseră pădurea în lung și în lat, până când, pierzând nădejdea să mai dea de mine, renunțaseră și ei și porniseră mai departe.

Întâmplarea, ca după atâtea ore să nimerească exact în locul unde mă aflam eu, era într-adevăr extraordinară. Titi era convins că nu era un accident și nu-i găsea decît o explicație supranaturală. La rândul meu, i-am pus și eu la curent cu întâlnirea mea cu maramureșanul. După ce le-am arătat briceagul și am fumat câte o țigară din tutunul pe care îl primisem, le-am spus să se așeze și să-l așteptăm, căci la întoarcerea de la stână, ne va lăsa o traistă cu merinde. Dar, camarazii mei nici n-au vrut să audă de așa ceva. Mi-au povestit cum, după ce mă pierdusem de ei, fuseseră simțiți de câinii de la o stână și că ciobanii, alarmați de lătrături, îi urmăriseră un timp prin pădure. Din cauza acestei pățanii, voiau să ne îndepărtăm cât mai repede. Ne-am ciorovăit un timp, eu nefiind de aceeași părere, dar până la urmă am cedat. M-au convins că ceea ce avea să-mi lase țăranul în traistă, tot nu ne-ar fi ajuns la toți patru decât pentru o masă. Ca argument în plus, mi-au arătat o traistă cu bureți pe care îi culeseseră pe drum. Am căzut deci la învoială și am plecat mai departe. Către asfințitul soarelui, așa cum ne luasem obiceiul de când aveam ceaunul, am făcut focul și am pus bureții la fiert. Am mai cules și niște urzici, care, cu toate că erau

bătrâne și cu semințe, au mai înmulțit fiertura noastră, nu prea gustoasă. Prea mulțumiți de masă nu ne-am culcat în noaptea aceea, iar dimineața ne-am trezit tot flămânzi.

Următoarele trei sau patru zile, le-am trăit cam în aceleași condiții. N-a intervenit nimic care să ne tulbure rutina zilnică, nici un eveniment deosebit nu ne-a schimbat nici în bine, nici în rău situația. Am mers numai prin păduri, când de fag, când de brad, uneori prin desișuri de lăstari, alteori prin codri bătrâni și umbroși, într-o veșnică succesiune de urcușuri abrupte și coborâșuri repezi, fără să mai întâlnim țipenie de om. Când mai întâlneam câte o culme pe direcția noastră și o apucam în lungul ei, mersul pe iarba plaiului, la lumina soarelui, ni se părea o fericire, pe lângă văgăunile prăpăstioase și întunecate prin care trecusem. Dar, fericirile astea erau rare. Cu toate că eram mereu flămânzi, începusem să ne obișnuim cu acea senzație de gol permanent în stomac și mergeam înainte. E drept că opririle erau tot mai dese și tot mai greu ne venea să ne sculăm de jos, ca să plecăm mai departe. Fiertura de zeamă de urzici și bureți, pe care ne-o făceam în fiecare noapte, și care ne potolea foamea pentru moment, era departe de a ne hrăni suficient pentru a compensa pierderile pe care le sufeream prin efortul fizic pe care îl depuneam zilnic. Forțele noastre erau într-un declin lent, dar care, inexorabil, se accentua cu fiecare zi care trecea. Cu rezistența și vigoarea tinereții mai făceam încă față degradării. Moralul bun își mai aducea și el contribuția. Din fericire, frigul, un element care ne defavorizase în prima parte a evadării, dispăruse. Eram la jumătatea lunii iunie, vremea se încălzise și nici nu mai ploua prea des. În schimb, toți începuserăm să avem probleme cu încălțămintea. Cazul meu era cel mai disperat, fiind în permanență obligat să mă opresc ca să-mi improvizez tot felul de legături peste tălpile bocancilor, care se desprinseseră aproape de jur împrejur. La aspectul mizerabil al îmbrăcămintii și încălțămintei se mai adăugau și fețele noastre supte și bărboase.

Cam într-a 13-a sau a 14-a zi de la evadarea noastră, am fost surprinși de o ceață cum nu mi se mai întâmplase să văd. Soarele răsărise de mult, dar razele lui nu pătrundeau prin pătura de ceață care se așternuse. Era așa de densă și opacă, de parcă s-ar fi lăsat o cortină albă. La un metru în fața noastră nu se mai vedea nimic. Am continuat totuși să înaintăm prin pădurea rară în care ne găseam, terenul fiind prea puțin accidentat. Mergeam unul lângă altul, ca să nu pierdem contactul.

Am nimerit din întâmplare peste un drum ; drum de pământ cu urme de roți, dar care nu părea prea umblat. Am pornit-o pe el, că ne venea mai ușor la mers. De la o vreme, pomii se răriseră și ne-am dat seama că ieșisem la loc deschis. Pereții ca de vată prin care ne făceam drum, nu ne îngăduiau să vedem decât la un pas sau doi înainte, șanțurile lăsate pe iarbă de roțile de car. Când ne opream să mai ascultăm, aveam senzația de a fi surzi, așa de grea era liniștea din jur. Ceața învăluia și înăbușea totul. Nu se auzea nici un foșnet, nici un ciripit de pasăre, nici măcar un târâit de greier, care ne petrecuse mai tot drumul cu un zgomot de fond. Deodată, ne-am oprit toți patru ca la o comandă. Simțisem o adiere de vânt. Curentul de aer, stârnit din senin, ca un prim semn de mișcare, în această mare de liniște și tăcere, ne surprinsese și ne făcuse să stăm locului. Se ridicase brusc o briză, care începea să mâne în fața noastră pale de ceață. Văzând cu ochii, pâclele se destrămau, deschizând pentru o clipă câte un

tunel în peretele compact de ceață, ca imediat după aceea să-l astupe din nou. Văluri, văluri de neguri se mișcau în jurul nostru, când despărțindu-se, când adunându-se, iar jocul vălurilor albe, mai întâi domol, a început să se iuțească. Se învolburau tot mai repede și păreau să se lumineze. Erau razele soarelui, care se infiltrau prin spărturile din ceața ce-și pierdea densitatea, gonită și împrăștiată de boarea de vânt. Insulița de pământ de numai câteva palme, pe care stăteam, începuse să crească tot mai repede în jurul nostru, pe măsură ce pereții de ceață se retrăgeau și în câteva clipe ne-am trezit în plin soare. Dar totodată am încremenit !

Eram într-o vale deschisă, pe ale cărei versante domoale era așezat un sat, iar noi ne aflam pe un fel de drum de tarla, cam în mijlocul văii și nu departe de centrul satului. Se vedea turla bisericii la vreo 300 de metri și câteva case mai arătoase. În jurul nostru se întindeau, peste tot, locurile, grădinile și gospodăriile oamenilor. La 20 de metri în stânga noastră, era cea mai apropiată casă, iar pe o potecă, de la altă casă, veneau spre drumul pe care ne aflam trei oameni. Am intrat în panică și, fără să ne mai gândim, fiecare a reacționat cum l-a tăiat capul. De ceilalți nu-mi amintesc să-i fi văzut încotro au luat-o. Știu numai că eu am ieșit din drum la dreapta și, la adăpostul unui pâlc de pomi care mă ascundeau vederii celor trei țărani, am alergat vreo 50 de metri printr-o fâneață și m-am trântit într-o viroagă, lângă un răzor de mărăcini. Oamenii nu mă văzuseră și-și vedeau de drum. În atmosfera limpezită i-am auzit încă multă vreme, chiar după ce se depărtaseră. Când am ridicat capul printre mărăcini, nu se mai vedeau.

În schimb, peste tot în jurul meu, pe vale, era mișcare și se auzea glas de oameni, de păsări sau de vite. Oamenii își vedeau de treburi prin gospodării, prin grajduri și prin grădini și, în șanțul în care stăteam pitit, îmi parveneau tot felul de zvonuri. Mă simțeam înconjurat și prins ca într-o capcană. Când m-am mai obișnuit cu zgomotele din jur și m-am asigurat că în șanțul meu eram bine camuflat și nu putea să dea nimeni peste mine, am ridicat capul printre mărăcini, în speranța să-mi descopăr camarazii. Dar, oricât am scrutat fiecare tufă, fiecare boschet, fiecare pâlc de copaci în parte, în nădejdea de a surprinde vreo mișcare, n-am descoperit nimic. Rămăsesem iar singur și mă gândeam că cel mai bun lucru pe care-l puteam face era să stau pe loc până se va lăsa noaptea și, abia atunci, la adăpostul întunericului, să ies din ascunzătoare.

Studiind terenul, mi-am ales calea cea mai scurtă până la cel mai apropiat punct de acces în pădure, ocolind două case ce-mi stăteau în drum. Mi-am fixat bine în minte punctele de reper și m-am lăsat în fundul șanțului, înarmat cu răbdare și cu dorința de a nu fi descoperit de vreun câine hoinar. Ca să-mi treacă timpul și să mai uit de foame, am hotărât să mă culc. Vremea era plăcută și soarele bătea în fundul șanțului și mă încălzea. Dădeam tocmai să ațipesc când, nu departe de mine, am auzit o foșnitură. Am rămas atent. Zgomotul s-a repetat. Venea tot din răzorul de mărăcini în care mă aflam eu, dar de la vreo 10 metri mai la vale. Am ridicat puțin capul și, supraveghind locul cu pricina, am văzut mărăcinii mișcându-se. M-am gândit la vreun animal. Poate un câine, sau un iepure. Făceam tot felul de supoziții, cu ochii pe tufele care se zbătuseră, când, peste vârful lor, a apărut o mogâldeață neagră. Nu-mi dădeam seama ce putea să fie. Încet, încet, însă, centimetru cu centimetru, negreața a început să se ridice. Înainte de a-i apărea fruntea și ochii, am recunoscut basca lui Titi.

L-am strigat pe șoptite ! În momentul următor, era și el lângă mine în șanț.

Nici Titi nu știa nimic despre ceilalți doi. Și el, ca și mine, fugise din drum și nimerise în răzorul de mărăcini, unde se ascunsese și de unde nu mai văzuse nimic. Ne-am sfătuit un timp și în cele din urmă ne-am decis : vom ieși din nou în drum și, în pas normal, fără să ne ferim, vom apuca pe o potecă care se pierdea spre marginea de sus a văii, în direcția pădurii. Așa am și făcut. Primii 200 de metri ne-au dat ceva emoții, fiindcă trebuia să trecem pe lângă trei sau patru case. În dreptul uneia din ele, am trecut chiar prin fața porții. O singură femeie ne-a remarcat prezența. Ne-a petrecut multă vreme cu privirea, uitându-se peste gardul ogrăzii. Noi ne-am văzut liniștiți de drum și fără nici un alt incident, am ajuns la liziera pădurii, unde am răsuflat ușurați. Dar nu pentru multă vreme, căci am pornit-o iar, ca să ne depărtăm cât mai tare de sat. Ne gândeam la femeia care ne privise cu atâta insistență și căreia cu siguranță îi părusem suspecți. Prea trecusem aproape de casa ei ca să nu fi remarcat halul în care eram. Era încă devreme, așa că până la jumătatea zilei am mai bătut o bună bucată de drum, trecând peste câteva spinări de dealuri mai domoale, care nu ne-au solicitat un efort prea mare.

Ne-am oprit la marginea unui pârâiaș, într-o vale strâmtă, să ne facem planul pe mai departe. Primul punct de discuție : mâncarea. Ceaunul rămăsese la ceilalți doi, în schimb briceagul și chibriturile erau la mine. Trebuia deci neapărat să intrăm în contact cu oamenii de la vreo casă sau stână, ca să cerem de mâncare. Titi, care tot drumul își pusese nădejdea în Ion Cojocaru, cu care conta să ajungă până în Vrancea, era acum complet dezorientat. În câteva cuvinte i-am spus care erau intențiile mele. Ținta mea era Bucureștiul. În principiu eram hotărît să intru în contact cu țăranii, pentru a mă aproviziona, dar procedând cu prudență. Aveam de gând să-mi continui drumul pe șosele sau de-a lungul căilor ferate spre o mai bună orientare și parcurgerea unor distanțe mai mari, într-un timp mai scurt. O dată ajunși în București, unde puteam conta pe sprijinul unor prieteni, voiam să-mi procur îmbrăcăminte și bani, pentru a mă putea deplasa cu trenul. Voiam să ajung în Oltenia, unde aveam legături, ca să încerc să trec Dunărea în Iugoslavia și de acolo mai departe în Vest.

Încheind expunerea punctului meu de vedere, i-am spus lui Titi că sunt ferm hotărât să procedez în acest fel de aci înainte și că dacă și el e de acord să meargă pe aceeași cale, vom împărți frățește totul. Dacă nu, va trebui să ne vedem fiecare de drumul nostru. Lipsit de prezența lui Cojocaru, care îi dăduse siguranța supraviețuirii prin păduri și certitudinea unui țel final în munții Vrancei, Titi s-a declarat de acord să meargă cu mine. Îl simțeam rănit în orgoliul lui și totodată resemnat. A ținut să remarce, însă, că ar reprezenta un balast pentru mine, neputându-mi fi de nici un folos în București, unde nu avea nici prieteni nici cunoștințe. I-am spus că, așa cum speram să mă descurc de unul singur, ne vom descurca și în doi, dacă vom avea puțin noroc și soarta ne va ajuta. Cu asta am încheiat subiectul despre viitorul nostru mai îndepărtat și foarte nebulos și problematic. Ceea ce era mai precis și stringent era să facem rost de mâncare. Prea ne simțeam slăbiți ca să mai suportăm o amânare. Am decis deci să plecăm spre sud, pe firul pârâului, unde drumul era mai ușor, până vom da de prima așezare omenească. Atunci vom stabili cum să procedăm, în funcție de cum se va prezenta situația. Valea mergea lărgindu-se și după mai multe cotituri, am văzut în depărtare, pe versantul drept, câteva case.

Versantul stâng era împădurit iar mult mai departe se exploata un parchet de pădure, loviturile de topoare făcând să răsune valea până la noi. Drumul de-a lungul pârâului se îmbunătăţea pe măsură ce ne apropiam de sat. Ne-am oprit să observăm locul. După primele două case, era un spaţiu larg ocupat de câteva livezi cu pomi. Abia după vreo 200 de metri, începeau din nou să se înşire casele satului. Prima casă era în construcţie şi nu ni s-a părut încă locuită, lucru care ne convenea de minune. Cea de-a doua, mai mică şi sărăcăcioasă, avea în faţă o grădiniţă plină de flori. O femeie aşezată pe un scaun, la soare în faţa uşii, cosea.

Trecând pe drum, prin faţa portiţei, i-am dat bună ziua. Femeia ne-a răspuns, ridicându-şi ochii de pe cusătură. Ca să intrăm în vorbă, ne-am oprit şi am întrebat-o dacă mai e departe până la exploatarea forestieră. Am avut succes. Femeia ne-a spus că dacă suntem interesaţi să muncim la tăierea din pădurea „Ierboasa", ar fi bine să-l aşteptăm pe bărbatul ei, care ne va putea lămuri. Îl aştepta tocmai să se întoarcă de la exploatare, de unde avea să primească nişte bani, pentru cele câteva zile pe care le muncise la pădure. Nu ne-am lăsat rugaţi, i-am mulţumit pentru sfat şi am vrut să ne aşezăm pe taluzul din marginea drumului. Femeia, însă, ne-a poftit în casă ca să stăm ca lumea. Şi-a dat cu părerea că arătăm a veni de departe şi că suntem desigur osteniţi de drum. N-am refuzat invitaţia, căci nu ne-ar fi convenit să mai fim văzuţi şi de altă lume care ar fi trecut întâmplător pe drum. Am intrat în casă, în singura cameră de locuit. Două paturi, o masă, un scaun şi o ladă formau tot mobilierul. În perete, o icoană sub care ardea o candelă.

Se vedea imediat sărăcia, dar casa era îngrijită şi curată, cu duşumelele frecate şi pereţii văruiţi. Ne-am aşezat pe unul din paturi, ascunzându-ne cât puteam mai bine bocancii rupţi. Femeia a deschis fereastra şi a strigat de câteva ori un nume ; apoi s-a întors spre noi şi ne-a spus că-i vorba de băiatul ei, care păştea mieii în livada din spatele casei. După câteva minute a intrat pe uşă un băieţel de vreo 7-8 ani. Era într-o cămaşă lungă, desculţ şi cu o pălărie de paie pe cap.

Slăbuţ şi palid, dar vesel, băiatul, intimidat de prezenţa noastră, a şi fugit pe uşă când mamă-sa i-a spus să se ducă să culeagă pentru noi nişte fragi de pe coastă. Femeia ne-a adus un ulcior cu apă proaspătă. N-am avut încotro şi am băut, făcându-ne că ne e sete, cu toate că numai bine nu ne cădea apa rece pe stomacul gol. I-am dat de înţeles femeii că suntem plecaţi de mult de-acasă, lucrând pe la diferite întreprinderi forestiere, ca să câştigăm ceva bani pentru a face faţă nevoilor familiei. Ne-am dat originari dintr-un sat din Muntenia, ca să nu se mire de graiul nostru, deosebit de cel maramureşean. Am aflat din conversaţie că, de când începuse exploatarea de la Ierboasa, veniseră în sat oameni din toate părţile ţării, împinşi de nevoile de acasă. Ne-a spus că, înainte, oamenii stăteau la gospodăriile lor şi aveau de toate, dar că, de când veniseră ruşii, venise şi sărăcia şi lumea pleca la muncă oriunde, numai să câştige un ban ca să facă faţă dărilor către stat. Mai înainte o duceau şi ei mai bine, aveau vite mai multe iar bărbatul ei lucra câteva luni pe an ca plutaş. Acum, din cauza cotelor mari de lână şi de carne, trebuise să vândă din vite. Anul fusese rău şi, după ce predaseră cotele de grâne şi de ţuică, nu le mai rămăsese de ajuns de mâncare nici pentru vite, nici pentru ei. Am mai aflat că satul lor se chema „Leşu" şi, din vorbă în vorbă, ne-am ales cu o mulţime de informaţii preţioase despre împrejurimi şi distanţe. Am fost întrerupţi de întoarcerea copilului, care a intrat pe uşă cu pălăria lui de paie plină de

fragi. Șchiopăta și-i curgeau șiroaie de lacrimi pe obraz. Dăduse cu piciorul într-o piatră ascuțită și-și despicase până la os un deget.

I-am cerut femeii niște apă caldă și ne-am ocupat de rănit. După ce i-am spălat piciorul cu apă și săpun am presărat pe tăietură praf de suflamidă și cu vată și fașă, din mica trusă de medicamente pe care o aveam în traistă, i-am făcut un bandaj mai strâns ca să-i opresc sângele. Copilul răbda și-și înghițea plânsul de rușine iar mama nu știa cum să ne mulțumească. S-a mirat ea de fașă și de medicamente, dar i-am spus că făcusem o școală de sanitari, pe care n-o terminasem, fiindcă nu-mi mai putusem plăti taxele. Tocmai pusesem copilul în pat cu piciorul mai ridicat pe o pernă, când s-a deschis ușa și a apărut bărbatul. Un om înalt și zdravăn, care s-a aplecat ca să intre pe ușa joasă a camerei. Întâi s-a îndreptat îngrijorat spre copil, dar femeia i-a spus ce se întâmplase și l-a lămurit și în privința noastră. Omul ne-a dat mâna, ne-a mulțumit pentru grija ce o avusesem de copil și s-a așezat la vorbă cu noi.

Cred că mai mult după înfățișare mi-a inspirat încredere și când femeia a ieșit în curte să-și vadă de treburi și copilul a plecat și el în livadă să păzească mieii, i-am spus clar despre ce era vorba. I-am spus că eram fugari, că eram flămânzi și l-am întrebat dacă ne poate ajuta. Omul a primit destăinuirea mea cu cea mai mare seninătate. N-a arătat nici teamă, nici mirare și nici curiozitate. Nu ne-a pus întrebări suplimentare, mulțumindu-se cu explicația mea laconică. S-a întors spre ușă și și-a strigat nevasta iar nouă ne-a spus că nu trebuie să ne ferim de ea. Când femeia a intrat pe ușă, i-a cerut să ne facă de mâncare și în câteva vorbe a pus-o în temă cu situația noastră. La fel de liniștită ca mai înainte, femeia a pus o oală pe foc în bucătărioara de alături, scuzându-se de sărăcia mesei. Ne-a făcut o ciorbă de cartofi, în care a tăiat dintr-o bucată de slănină cât palma, două sau trei feliuțe. Ne-a mai pus la fiecare în față câte o bucată de turtoi, din făină de porumb amestecată cu foi de ștevie. Ne-a explicat, rușinată, că așa mai înmulțea mălaiul de care duceau mare lipsă.

Femeia na stat cu noi la masă. Am mâncat numai noi trei. După masă, omul ne-a spus că ar fi bine să ne bărbierim și ne-a oferit briciul lui. Cum nu știam să-l folosim, ne-a bărbierit el. Și tot el, cu o sulă și niște petece vechi de piele, mi-a cusut tălpile la bocanci. Cu ghetele reparate, mă simțeam alt om. În ultimele zile căpătasem un fel de complex de neputință, cu tălpile desprinse care mă chinuiau la mers și care, cu siguranță, la nevoie, m-ar fi împiedicat să fug.

Omul nu mai știa cu ce să ne vină în ajutor și își arăta părerea de rău că din sărăcia lui n-avea să ne dea mai mult. Singurul om care ne-ar fi putut ajuta, spunea el, era preotul din sat, dar era plecat la un botez într-o altă comună. Îl cunoștea bine și de mult pe popă. Era om de toată nădejdea pe care te puteai bizui la nevoie. Ne-am făcut socoteala și i-am spus țăranului că suntem dispuși să-l așteptăm pe preot până se va întoarce. Discutând această ipoteză, țăranul ne-a informat că preotul locuia în mijlocul satului, lângă postul de miliție, unde nu erau decât doi milițieni. Nu vedea nici un risc să mergem pe ulița satului până acolo. Lumea fiind obișnuită cu muncitori străini, nici noi, îmbrăcați cu salopete cum eram, nu am bate la ochi. Dar ca să stăm în centrul satului în așteptarea întoarcerii preotului, nu era recomandabil, mai ales că ar fi putut întârzia. Putea să vină în cursul nopții sau chiar a doua zi. Pe de altă parte și el, țăranul, trebuia să plece după amiază într-un alt sat, pen-

tru nu știu ce treburi și nu se putea deci informa de sosirea preotului, ca să ne facă legătura cu el. Aici a intervenit femeia în discuție, spunând că preotul plecase la botez cu cantorul și că, în momentul în care acesta din urmă se va întoarce acasă, vom ști că s-a întors și popa. Așa am aflat că singura casă care se învecina cu ei, și pe care noi o crezusem nelocuită, era a cantorului. Era neterminată, dar acoperișul și o cameră erau gata și în ea locuia toată familia. Cantorul plecase singur cu preotul. Soția, care avea un copil mic și era din nou însărcinată, rămăsese acasă.

Întrebându-ne gazdele dacă n-am putea vorbi direct cu cantorul, ne-a spus că era venit de curând în sat la ei și că nu-l cunoșteau încă bine. Cu toate că li se păruse că popa se înțelege bine cu el, ei nu știau ce fel de om era și nu ne puteau îndemna să avem încredere. „În ziua de azi nu te mai poți încrede în oricine", ne-a subliniat de câteva ori țăranul. Ne-am mai sfătuit un timp și, cum omul trebuia să plece, ne-am hotărît și noi să ieșit afară, s-a asigurat că nu vine nimeni pe drum și ne-a făcut semn că putem pleca.

părăsim casa, mulțumindu-le gazdelor pentru tot ajutorul dat. Femeia a

Am trecut repede drumul, ne-am strecurat printre sălciile și plopișul care creștea de-a lungul pârâului și am urcat coasta opusă, cam până la jumătatea ei. Între tufele rare de lăstari de fag, ne-am găsit un loc potrivit, de unde puteam supraveghea casa cantorului, fiind totodată bine camuflați. Mai aveam toată după amiaza înaintea noastră, căci ne hotărîsem să nu mergem la cantor decât la căderea nopții, chiar dacă s-ar întoarce mai devreme acasă. Tolăniți în culcușul nostru de frunziș, cu foamea potolită și mulțumiți de înfățișarea mai omenească pe care o căpătasem de când eram bărbieriți, spălați și cu bocancii reparați, am mai stat de vorbă un timp, după care ne-am culcat cu rândul, unul rămânând treaz să păzească casa.

Ziua s-a scurs în tihnă. Pe drum n-a trecut nici un om. Nu se auzea decât pârâul curgând în vale și, din când în când, câte un lătrat de câine în sat. La casa gazdelor noastre, am mai văzut-o pe femeie ieșind în grădină după diferite treburi. La casa cantorului nici o mișcare. Când soarele a scăpătat după deal și primele umbre ale înserării s-au lăsat pe vale, copilul și-a adunat mieii din livadă și i-a mânat în grajd. Apoi, pe rând, s-au luminat geamurile la amândouă casele. Întunericul s-a lăsat de-a binelea și ne-am dat seama că, de la distanța la care ne aflam, nu l-am mai putea vedea pe cantor când se va întoarce acasă. Am mai stat totuși un timp până ce ne-am decis să coborîm în vale.

Cerul se acoperise de nori și bezna era totală. Coborîrea până în vale la pârâu ne-a luat destul de mult timp și ne-am ales și cu câteva vânătăi de pe urma căzăturilor. Orbecăiam pe întuneric, nevâzând nimic înaintea noastră. Singurul punct de reper era fereastra luminată de la casa cantorului. În fine, am ajuns în fața porții. Nu era încuiată, așa că am intrat în curte și ne-am îndreptat spre casă fără grijă, știind din observația făcută în timpul zilei că nu erau câini. Am urcat cele două-trei trepte și am bătut la ușă. O femeie tânără, cu o sarcină foarte avansată, a întredeschis ușa și, când i-am spus că vrem să vorbim cu cantorul, ne-a poftit înăuntru. Ne-a spus că bărbatul ei era plecat la un botez și că trebuie să se întoarcă dintr-un moment într-altul. Am întrebat-o dacă îl putem aștepta afară, în tindă, dar femeia ne-a poftit să stăm înăuntru, la căldură. O dată cu căderea nopții se lăsase frigul. Camera era destul de mare și încă provizoriu aranjată. Într-un colț erau stivuite lăzi și cufere încă nedesfă-

cute. Un pat mare dublu, unul mai mic unde dormea un copil de câteva luni, dulapul, masa și câteva scaune erau mobile de calitate mai bună și indicau o oarecare bunăstare, pe care n-o mai întâlnisem până aici.

Femeia se arăta binevoitoare și nu era interesată de motivul vizitei noastre. Era evident că nu se amesteca în treburile cantorului și că preocupările ei erau numai casnice, fiindcă, de îndată ce ne-am așezat pe scaune, a început să ne povestească de necazurile ei cu mutatul în casa nouă, neterminată, cu copilul cel mic etc. Era tare vorbăreață, ceea ce ne convenea mai mult decât să fi fost curioasă și să ne pună întrebări. Dar timpul trecea și cantorul nu mai venea. Se făcuse târziu și ne gândeam că se cuvenea să plecăm, ca să lăsăm femeia să se culce. Nu ne prea trăgea inima, tot sperând să vină cantorul ca să nu trebuiască să petrecem iar o noapte afară, mai ales că începuse și ploaia.

Când ne resemnasem tocmai și ne pregăteam să plecăm, s-au auzit zgomote în curte și femeia, uitîndu-se pe geam, ne-a anunțat că era căruța bărbatului ei, care deshăma caii în fața grajdului. Peste câteva minute și-a făcut apariția și cantorul și, o dată cu intrarea lui, s-a răspândit în cameră un miros puternic de băutură. Înalt, blond și cu ochii albaștri, se putea spune că era un bărbat frumos. Pe picioare se ținea bine, dar era buimăcit de băutură și obosit. De altfel, după ce femeia i-a spus că vrem să-i vorbim, omul ne-a dat mâna, ne-a spus că a băut cam mult și că e frânt de oboseală, așa că va sta de vorbă cu noi a doua zi. Ne-a întrebat dacă avem unde dormi. I-am spus că abia către seară ajunsesem în Leșu și că venisem direct la el, fără să avem timp să ne interesăm de o gazdă. Fără să ezite, cantorul s-a dus către colțul unde erau îngrămădite bagajele încă nedesfăcute, din care a scos câteva cojoace și cergi, pe care ni le-a întins, spunându-ne să ni le așternem pe jos și să ne culcăm. Am făcut cum ne-a spus și curând după aceea, când femeia a stins lampa, am adormit cu toții. Dascălul sforăia îngrozitor.

Dimineața ne-am trezit când femeia umbla să aprindă focul în sobă. Dascălul mai dormea. În cameră se răcorise, dar geamurile aburite arătau că afară fusese și mai frig. După ce ne-am strâns lucrurile de pe jos, ne-am înghesuit în jurul sobei. Afară, roua generoasă care se așternuse sclipea sub primele raze ale soarelui. Din cauza evaporării, iarba părea că fumegă, ridicând o pânză străvezie de ceață peste toată valea. Femeia a pus pe masă pâine, unt și trei cești. Apoi a pus la fiert o oală cu lapte în camera de alături, care urma să fie bucătăria, dar în care deocamdată nu era decât o mașină de gătit. Camera n-avea încă geamuri și, de câte ori femeia deschidea ușa, venea un curent de aer rece, tăios, care a sfârșit prin a-l trezi pe cantor.

Când a dat cu ochii de noi, încă buimac de somn și mahmur de băutura din ajun, ne-a privit nedumerit. Treptat și-a adus aminte și cum nevastă-sa adusese laptele fierbinte, ne-a poftit să stăm cu el la masă. Femeia s-a apucat să deretice prin casă și să se ocupe de copil, care se trezise și începuse să plângă. Văzând-o preocupată de ale ei și îngrijindu-se să liniștească copilul, am intrat și noi în vorbă cu cantorul, care mânca tăcut și nu ne încuraja la conversație. Am început prin a-i mulțumi pentru găzduire și ne-am pornit să-i explicăm că muncisem pe la diverse șantiere și exploatări din regiune și că totuși rămăsesem fără bani de întoarcere acasă. Povestea noastră era destul de vagă. Nu voiam să precizăm nimic, în speranța că se va lega o conversație, din care să ne putem da

seama cam cu ce fel de om aveam de-a face. Dar cantorul rămânea tăcut. Ne asculta, privindu-ne cu niște ochi inexpresivi, cu mintea încă tulbure, ceea ce ne dezorienta, neștiind cum să continuăm, ca să stabilim un contact mai apropiat. Din când în când, mai punea câte o întrebare sau făcea câte o apreciere, din care ne dădeam seama că nu reușea să înțeleagă mare lucru din ce-i povesteam. Am tot dat târcoale subiectului, până când am îndrăznit să-i spunem că speram într-un ajutor creștinesc din partea lui și că ne gândisem că putem avea încredere în el, fiind un om al Bisericii.

La această insinuare, cantorul s-a dezmeticit brusc. În fine, pricepuse că nu eram niște oameni obișnuiți, care încercam să ne ducem zilele muncind în cadrul sistemului existent. Privirea i s-a întunecat, s-a sculat în picioare și, pe un ton autoritar, ne-a cerut să-i arătăm buletinele de populație. Chiar la o astfel de reacție nu ne așteptam. A fost un moment de surprindere, care ne-a lăsat fără replică. Conștient de efectul produs, cantorul a devenit amenințător, ne-a somat din nou să-i arătăm buletinele și chiar a schițat un pas înainte spre noi, care de asemenea ne sculasem în picioare. Sperând încă într-o neînțelegere, i-am spus dascălului că nu aveam buletine, dar să nu aibă nici o grijă, că nu suntem răufăcători și că am apelat la el ca la un bun român, fiindcă suntem urmăriți de Securitate din motive politice. Cu asta, cărțile au fost date pe față ! Cantorul a devenit, însă, și mai amenințător, spunându-ne că trebuie să mergem cu el la miliție, fiindcă el este un cetățean devotat guvernului și partidului. Ne-am dat seama de situația critică în care ne aflam, și cu toate că nu o prevăzusem, am reacționat perfect coordonat, de parcă am fi fost vorbiți dinainte. Titi s-a îndreptat spre geam iar eu mai spre mijlocul camerei, astfel încât dascălul să se afle între noi. Amândoi am băgat, în mod semnificativ, mâna dreaptă în buzunar și, completându-ne unul pe altul, i-am explicat pe un ton răspicat că, dacă va sta liniștit, nu i se va întâmpla nimic, nici lui, nici soției și nici copilului. I-am spus că nu vrem să-i luăm nimic cu forța și că dacă el n-a vrut să ne ajute de bună voie, vom pleca fără să-i facem vreun rău. L-am sfătuit, însă, să nu încerce să întreprindă ceva împotriva noastră și să nu iasă din casă până nu ne vom îndepărta.

În tot acest timp, soția lui se așezase pe pat și ne privise înmărmurită. Prin atitudinea noastră, situația se răsturnase. Reluasem inițiativa ! Cantorul se făcuse palid la față și bărbia începuse să-i tremure. Bluful nostru reușise. Omul era așa de speriat, că amuțise. Totuși, în timp ce ne strângeam lucrurile și ne puneam cojoacele, nepierzându-l din ochi, și-a mai revenit și, compunându-și o mimică binevoitoare, a început să ne spună că nu trebuie să-l înțelegem greșit, că nu are nimic cu noi și că i-a fost numai teamă că suntem hoți, de aceea se purtase așa cum se purtase. A insistat să ne așezăm și să ne terminăm masa întreruptă. Ca să ne convingă, s-a așezat el mai întâi și ne-a poftit să stăm și noi jos. M-am înțeles din priviri cu Titi. Prefăcându-ne că acceptăm explicațiile, cu toate că nu credeam deloc în sinceritatea lor, ne-am așezat și am continuat să mâncăm.

Omul își recăpătase glasul și vorbea cu volubilitate despre vreme, despre casă sau despre gospodăria lui. I se citea șiretenia pe față, și, în timp ce mâncam, încercam să-i ghicim intențiile. S-a sculat de câteva ori să mai pună lemne pe foc și să-l aţâțe, neîntrerupându-ne din vorbit. La un moment dat, când se întorcea de la sobă, a făcut un pas spre ușa de la intrare și ne-a spus că se duce să dea de mâncare vacii. Până să apucăm să zicem ceva, ieșise pe ușă. Ne-am uitat pe fereastră și l-am văzut în-

trând în grajd. După câteva minute a ieșit și s-a îndreptat cu pași grăbiți spre poartă. Când a ieșit în drum și a pornit-o în pas întins spre sat, ne-am sculat și noi de la masă și ne-am adunat hainele și traistele. Femeia, încercând să-și păstreze un ton firesc, s-a oferit să ne mai aducă ceva de mâncare, în intenția evidentă de a ne reține. Bănuia, probabil, că bărbatul avea să se ducă la Miliție să ne denunțe. Pe un ton amenințător, i-am spus să nu se miște de lângă copil.

În tot acest timp, nu-l slăbisem din ochi pe cantor care, aproape în pas alergător, ajunsese în dreptul casei la care fusesem găzduiți cu o zi înainte. Aici s-a oprit și ne-am dat seama că fusese interpelat de nevasta țăranului, care i-a și ieșit în cale. Gesticulând și arătând în direcția noastră, cantorul îi povestea pățania. N-am mai stat pe gânduri. I-am mai spus o dată nevestei dascălului să nu cumva să părăsească locuința, am ieșit afară și profitînd de o denivelare de teren care ne ascundea vederii cantorului, ne-am strecurat până la o cotitură a drumului, l-am traversat și am coborît în plopișul de lângă pârâu. Ne-am oprit să răsuflăm o clipă și i-am propus lui Titi un plan cam îndrăzneț, dar care tocmai de aceea mi se părea realizabil. Să mergem de-a lungul pârâului către sat și când vom ajunge în apropierea primelor case, să ne ascundem în tufele din marginea drumului. Cu siguranță că îl vom vedea venind pe cantor cu cei doi milițieni din sat. Îi vom lăsa să treacă spre fundul văii, iar noi vom ieși în drum și, ca niște muncitori obișnuiți, ne vom duce până în mijlocul satului la casa preotului. Speram că preotul ne va putea ascunde și îndruma spre următorul sat, unde să ne recomande altui preot de încredere. Aveam convingerea că, intrând pe această filieră a preoților, vom putea ajunge până la București. Lui Titi planul i s-a părut nebunesc, dar a fost de acord să-l punem în aplicare. Am pornit-o deci la vale prin plopișul de lângă pârâu. După vreo 200 de metri, ajunși în dreptul casei țăranului, am auzit un fluierat. În ușa deschisă, chiar puțin retrasă în interior, pentru a nu fi văzută de la casa cantorului, femeia țăranului ne făcea semne disperate s-o luăm spre pădure. I-am făcut și noi semn că am înțeles și renunțând la planul de mai înainte, am făcut la stânga și ne-am pornit să urcăm prin lăstărișul versantului opus, către pădurea mare din culme. Atitudinea și gestul femeii ne-au urmărit multă vreme în gând, ajutându-ne să ne păstrăm optimismul și încrederea în oameni.

De altfel, întâmplarea cu cantorul a fost singura decepție de acest fel pe care am avut-o pe tot drumul nostru până la București. În ziua aceea am mers aproape fără întrerupere. Am mers cu spor din cauza terenului mai puțin accidentat. Intrasem într-o regiune cu munți mai rotunjiți și văi mai domoale. Pădurile se țineau lanț. Vremea senină ne deschidea orizontul până la mari depărtări. Către seară, o pornisem pe o culme în lung și ne gândeam tocmai să înnoptăm în podul cu fân al unui sălaș de vite pe lângă care treceam. Tot plaiul, cât vedeam cu ochii, era presărat cu astfel de sălașe din bârne și cu acoperișuri de șindrilă, nelocuite în acest timp al anului.

Tocmai ne pregăteam să ne aciuăm la unul din ele, când am zărit venind pe drumul de culme, în urma noastră, o femeie. Umbrele înserării îi estompau conturul formelor și abia când a ajuns la câțiva zeci de metri de noi, ne-am dat seama că era o fetiță. Îmbrăcată în costum bucovinean și legată la cap cu o basma părea o femeie în miniatură. Ajunsă în dreptul nostru, a încetinit pasul și ne-a dat bună seara. Am întrebat-o unde se duce așa de târziu și singură prin locuri atât de pustii. Fără nici o teamă,

sigură pe ea și deloc timidă, ne-a spus că se duce acasă. Fusese la o mătușă într-un alt sat și mai avea o bucată bună de drum până la ea. Avea 12 ani. I-am spus că și noi mergem tot la ea în sat, dar că eram tare osteniți și ne gândeam să înnoptăm pe culme. Fetița ne-a spus însă că, dacă mai mergem cu ea o bucată, ne arată o stână unde putem cere adăpost peste noapte. Am pornit cu ea pe culme și am descusut-o despre cei de la stână. Baciul era rudă cu ea și mai avea trei ciobani tineri cu el.

După vreo zece minute, fetița s-a oprit și ne-a arătat cu mâna spre stânga, unde pajiștea cobora în pantă lină și se termina la vreo 200 de metri în pădure. Acolo, chiar la liziera, am mai putut distinge, prin întunericul care se lăsa, oile albe înghesuite în țarcuri și coliba stânei, care-și pierdea treptat conturul pe fondul întunecat al pădurii. Ne-am luat rămas bun de la fetiță, care și-a văzut grăbită de drum. Cât am mai stat să cântărim dacă e bine sau nu să mergem la stână, noaptea s-a lăsat de-a binelea. Totuși, cerul senin lăsa destulă lumină, ca să vedem poteca albă care ducea la stână. Ne-am hotărît și am pornit pe ea. Dar nici n-am apucat bine să facem câțiva pași și deodată s-au pornit să latre câinii. În câteva clipe, au fost lângă noi 5-6 dulăi albi, gata să se năpustească asupra noastră. Cred că dacă n-am fi procedat așa cum știam încă de copil, ne-ar fi sfâșiat. Spate la spate, ne-am lăsat jos, ciuciți în potecă. Câinii nedumeriți și bănuitori, nu s-au mai apropiat, dar au început să ne dea roată, lătrând cu și mai mare îndârjire. De la stână se auzeau glasuri de oameni și fluierături și după puțin timp a apărut pe potecă baciul. Printre lătrăturile întărătate ale câinilor, l-am auzit strigând :

— Care ești acolo, mă !

— Oameni buni — i-am răspuns.

Baciul a domolit câinii și s-a apropiat. Ne-am sculat în picioare și i-am spus, în două vorbe, că suntem drumeți, că voiam să înnoptăm la stână și că ne îndreptase la el nepoata lui, cu care ne întâlnisem pe culme. I-am spus și numele fetiței, pe care îl reținusem. Fără multă vorbă, baciul ne-a luat cu el la stână. Cei trei flăcăi, băieți de 17-18 ani, se ocupau de foc și de o căldare în care fierbea lapte. Baciul le-a spus să pună de o mămăligă mai mare, că aveau oaspeți. Cu toate că nu ne-a cerut nici un fel de explicații, ne-am simțit obligați să-i completăm povestea noastră cu minciuna de care mai uzasem și altădată. I-am spus că facem parte dintr-o echipă de topometri și că a doua zi aveam întâlnire cu colegii noștri, la primăria din sat. (I-am spus numele satului pe care îl aflasem de la fetiță, dar pe care acum nu-l mai țin minte).

În timp ce, așezați pe jos în gura colibei, mâncam cu toți mămăligă cu lapte, câinii au început să latre din nou, năpustindu-se către culme. Deodată însă au tăcut și baciul nu s-a mai sculat de jos, spunând că trebuie să fie nevastă-sa. Într-adevăr, după puțin timp, a apărut o femeie. Venise în fugă și era tare speriată, dar, când a dat cu ochii de noi, a tăcut. Spre mirarea noastră, baciul i-a spus că poate să vorbească fără grijă și femeia și-a dat drumul la gură. Venise să-l anunțe că a doua zi de dimineață va veni la stână o comisie, care va număra oile pentru a stabili apoi cotele cu care să-i impună. Din comisie făceau parte : primarul, milițianul și încă câțiva de la Partid. Baciul a ascultat-o liniștit pe nevastă-sa și apoi i-a spus să se întoarcă acasă și să nu spună la nimeni că fusese la stână. Înainte de a pleca, femeia a scos dintr-o traistă două sticle, pe care i le-a dat.

După plecarea femeii, toți am continuat să mâncăm în tăcere iar noi ne gândeam că nu nimerisem la stână în momentul cel mai potrivit. Când am terminat masa, baciul s-a adresat celor trei flăcăi, fără să se ferească câtuși de puțin de noi. Le-a spus că va trebui să se scoale înainte, de a se lumina de zi, ca să împartă oile în trei turme și să plece cu ele la pășunat. Două din turme le vor scoate la păscut în apropiere iar cu cea de-a treia, cel mai destoinic din băieți va pleca în pădure, înainte de ivirea zorilor. El, baciul, va rămâne la stână.

Când a terminat cu ciobanii, s-a întors spre noi și ne-a spus că așa au ajuns vremurile, ca omul să-și ascundă averea, ca să și-o poată apăra și să n-ajungă în sapă de lemn. Cu cele două sticle de rachiu pe care i le adusese nevastă-sa era sigur că-i va convinge pe cei de la primărie să nu se mai obosească până la locurile de pășunat ca să numere oile. Iar dacă totuși vor insista, îi va duce la cele două turme din apropiere, care însumează numărul de oi declarat de el. Mult n-am mai stat de vorbă. Fiecare și-a găsit un culcuș în colibă. Baciul ne-a dat o cergă cu care ne-am învelit amândoi și la scurtă vreme am adormit. Dar nu înainte de a mă fi pus de acord cu Titi pe șoptite, în privința plecării noastre în zori, pentru a nu fi surprinși de comisie.

Când ne-am trezit, turma care trebuia ascunsă plecase de mult. Baciul supraveghea scoaterea celorlalte două turme din țarcuri și le dădea ultimele indicații flăcăilor. În câteva minute, poiana a rămas pustie. Oile au dispărut după culme, zgomotul talăngilor și lătratul câinilor s-au stins.

Prin roua groasă a dimineții, ne-am îndreptat spre țarcuri, unde baciul se apucase să bată niște pari cu toporul.

— Nu mai stați să iasă soarele și să se ia roua ? ne-a întrebat baciul, văzându-ne gata de plecare.

I-am spus că ne grăbim s-ajungem mai repede în sat.

Baciul a lăsat toporul jos și ne-a spus să mergem după el, ca să ne arate pe unde să apucăm. Ne-am ținut după el până la marginea pădurii. Aici s-a oprit și, printre trunchiurile brazilor, ne-a arătat drumul care șerpuia în fundul văii.

— Drumul pe care-l vedeți duce în sat. Dacă nu mergeți în sat, luați-o drept în jos prin pădure, treceți drumul și urcați în culmea cealaltă. Să nu spuneți la nimeni că ați fost la noi la stână.

Ne-am adus aminte de moș Gheorghe. Ca și el, fără să ne contrazică sau să ne arate că se îndoiește de poveștile pe care i le înșirasem, baciul înțelesese că situația noastră era cu totul alta. Nici el nu ne ceruse lămuriri. Își făcuse numai datoria de a ne găzdui și ajuta, așa cum o cerea legea simplă, creștinească, a celor care trăiesc la munte, departe de oameni, și știu ce înseamnă să fii la nevoie. I-am strâns mâna și l-am asigurat că nu vom pomeni niciodată de el și de stână. Și iar am auzit în urma noastră, când am pornit-o la vale prin pădure, vorbele lui moș Gheorghe : „Dumnezeu să vă ajute !“

Începeam a șaisprezecea zi de la evadarea noastră, când ne-am despărțit de baci. I-am urmat sfatul. Am coborît în vale, am trecut drumul și am urcat în culmea cealaltă. În jurul nostru, numai munți împăduriți. Verdele întunecat al codrilor de brad, care îmbrăcase culmile rotunjite ale munților Rodnei, se pierdea în zare și numai petele mai deschise ale pășunilor crude mai înveseleau decorul sumbru. În orice direcție ne uitam, peisa-

jul era același și ne cuprinsese un fel de deznădejde, gândind că ne trebuiau zile întregi de mers ca să le dăm de capăt pădurilor. Priveliștea de pe înălțimi era însă înșelătoare, căci planurile succesive ale culmilor și munților care se suprapuneau ascundeau vederii adâncul văilor largi, unde așezările oamenilor îmblânzeau aspectul sălbatic al naturii. Când, uneori, dintr-un unghi favorabil, cuprindeam cu privirea câte o vale, în toată lungimea și deschiderea ei, ne simțeam mai puțin pierduți. Satele cu grădini și livezi de pomi înfloriți, drumurile albe și izlazurile pe care păsteau vitele, privite de la distanță, ne dădeau un fals sentiment de siguranță. Cum ne apropiam însă de locurile umblate de oameni, instinctul de animal hăituit se trezea și ne dădeam seama câte pericole ne pândeau. De altfel mai tot drumul l-am trăit în această dilemă, dorind pe de-o parte apropierea de oameni, în nădejdea unui sprijin, pentru ca apoi să râvnim la adăpostul sigur al codrilor neumblați, unde nu riscam să întâlnim oameni. S-a întâmplat, însă, ca în acea zi să întâlnim, în mijlocul pădurii, trei oameni. Cu topoarele pe umăr, urcau în susul pârâiașului, la marginea căruia poposisem, ca să ne odihnim. I-am văzut venind de departe, prin pădurea bătrână de brazi și i-am așteptat. Ca singură măsură de prevedere, ne-am ținut mâna dreaptă sub cojoacele puse pe jos lângă noi. Ajunși în dreptul nostru, ne-au zis bună ziua și le-am răspuns. Ne-au depășit în același pas și, tocmai când credeam că întâlnirea nu avea să aibă alte urmări, unul din ei s-a oprit și ne-a întrebat unde mergem. Luați prin surprindere, am avut un moment de ezitare. Apoi i-am spus numele unui sat pe care îl reținusem din discuțiile de la stână, din ziua precedentă. Probabil că a fost o gafă, satul de care pomenisem aflându-se cine știe unde și neexplicând prezența noastră în acel loc. Cel care ne vorbise a făcut câțiva pași spre noi și, cu un ton care devenise brusc autoritar, ne-a cerut să ne legitimăm, spunându-ne că prin partea locului au fost semnalați „dușmani ai poporului" și că vrea să se asigure că nu suntem unii dintre aceștia.

Jargonul de partid al individului, ca și expresia de „tovarășe", cu care nu mai avusesem de mult de-a face, ne-au sunat așa de strident, încât abia atunci ne-am dat seama de gravitatea situației în care ne aflam. Tot atunci am ramarcat că omul purta la reverul hainei o insignă roșie, probabil cu inițialele P.C.R. Cred că Titi a fost cel care a salvat situația. Sculându-se de lângă mine și cu cojocul acoperindu-i mâna dreaptă, s-a deplasat câțiva pași lateral. Totodată m-am sculat și eu și, pentru a mai câștiga timp, i-am spus omului că numai autoritățile au dreptul să legitimeze pe cineva.

Individul, bănuindu-ne înarmați și văzându-se într-o poziție precară, plasat între noi doi, se oprise la vreo trei metri de mine. Ceilalți doi, care rămăseseră mai departe și tot timpul observaseră scena, fără să-și manifeste nici un moment intenția de a interveni, și-au strigat tovarășul :

— Hai mă și lasă oamenii în pace !

După o scurtă șovăială, omul a schimbat brusc tonul și ne-a spus râzând :

— Am glumit, oameni buni. De ce vă supărați ?!

Avantajul trecuse iar de partea noastră ! Titi a profitat de moment ca să-i spună cu o voce calmă dar plină de amenințări subînțelese : „Ar fi bine să-ți vezi de drum, omule !"

Bluful nostru și-a produs iar efectul. Omul n-a mai stat pe gânduri. Ne-a întors spatele și a plecat bombănind spre tovarășii lui. Ne-am asi-

gurat că-şi văd de drumul lor şi i-am urmărit cu privirea până ce au dispărut după prima denivelare de teren.

Am răsuflat uşuraţi şi am pornit-o şi noi la drum, căutând să ne depărtăm cât mai repede de locul întâlnirii cu cei trei. Până târziu după amiază nu ne-am oprit aproape deloc. Considerându-ne în afară de pericol, am încetinit ritmul. De altfel, începusem să simţim şi oboseala şi foamea. Pe o pantă destul de abruptă am ajuns într-o vale strâmtă şi sinuoasă, prin care trecea o cale ferată. Traversând-o şi urcând malul opus, ne-am trezit pe un fel de podiş, plantat cu brazi. Copacii nu depăşeau doi-trei metri înălţime, erau plantaţi în rânduri şi acopereau o suprafaţă destul de mare, împărţită, prin drumuri paralele şi perpendiculare, în parchete dreptunghiulare. Ne-a frapat de la început o curiozitate : drumurile erau podite. Trunchiuri de brad necioplite, cu un diametru de circa 20 cm, puse unul lângă altul transversal, acopereau toată suprafaţa drumului, lat de vreo 4 metri. O luasem pe unul din aceste drumuri, nedumeriţi de rostul ce-l puteau avea aceste podele. E drept că şi plantaţia avea ceva straniu. Brazii erau cam gălbejiţi şi nu părea să le meargă prea bine, iar între pomi, tot terenul era acoperit cu un covor gros de muşchi, care nu mai lăsa să crească nici un fel de altă plantă.

La un moment dat, la vreo 200 de metri în faţa noastră, venind către noi, pe drum, şi-a făcut apariţia o turmă de vaci. Era limpede că trebuia să le mâne cineva din urmă şi deci tot aşa de limpede că trebuia să dispărem din calea lor. Soluţia era s-o luăm prin plantaţie şi să ne depărtăm cât mai mult de drum, pentru a nu fi văzuţi printre brazi, care pe lângă că nu erau prea deşi, nu erau nici stufoşi. Cu această ocazie am dezlegat şi misterul verdelui bolnăvicios al brazilor şi al drumurilor podite.

Cum am ieşit din drum şi am păşit în plantaţie, covorul de muşchi a cedat sub picioarele noastre şi ne-am afundat în mocirlă. La început până la glezne iar mai apoi, pe măsură ce ne depărtam de drum, tot mai adânc. Cu tot mai mare greutate ne smulgeam câte un picior din nămolul cleios, pentru ca la pasul următor să ni-l afundăm din nou şi mai adânc. Nămolul negru degaja un miros puternic şi puturos. În urma noastră, din locul de unde ne smulgeam picioarele, mocirla de sub muşchi bolborosea şi miasmele care se ridicau duhneau fetid, a sulf. Cu cât încercam să avansăm mai repede şi făceam mişcări mai bruşte, cu atât ne scufundam mai mult. Intrasem aproape în panică, în clipa când am început să ne afundăm până la şolduri şi nu mai reuşeam să ne extragem din nămol, decât apucându-ne de bradul cel mai apropiat. A fost un adevărat coşmar până ce am ajuns la liman, adică la următorul drum podit, paralel cu cel pe care îl părăsisem.

Eram într-un hal fără de hal, istoviţi de efort, năclăiţi de nămol până la brâu şi mirosind îngrozitor. Noroc că la capătul drumului unde se termina plantaţia, după câteva zeci de metri de mers printr-un lăstăriş de fag, am dat peste un pârâiaş, în care ne-am spălat fără să ne dezbrăcăm. Ne-am aşezat pur şi simplu în el, cu picioarele întinse în lungul curentului şi ne-am clătit de mâlul cleios. În cele două-trei ore cât am mai mers, până ce s-a lăsat noaptea, hainele s-au uscat pe noi. Numai mirosul mai persista. După toate aventurile şi oboselile zilei, ne-am culcat pe patul de frunziş uscat şi am adormit imediat.

Tot ce am putut lămuri mai târziu în privinţa fenomenului din plantaţia prin care trecusem, m-a făcut să ajung la concluzia că era vorba de o

turbărie. Adică, un teren mlăștinos, unde avea loc un anumit proces de putrefacție a plantelor, care se transformă cu timpul în turbă, un cărbune de calitate inferioară. Această explicație am primit-o de la mai mulți geologi cu care am stat în închisoare.

În dimineața următoare, când ne-am trezit, primul gând ne-a fost să urcăm pe o înălțime, de unde să avem o perspectivă mai largă asupra zonei, ca să ne putem orienta. Ajunși pe prima coamă, cu vedere deschisă în toate direcțiile, am constatat că, numai la câteva sute de metri de locul unde ne aflam, era o gară. În jurul nostru vedeam numai fragmente din calea ferată care, când dispărea după o culme, când apărea din nou pe un alt versant, pentru ca să dispară într-un tunel și să reapară iar după un cot de pădure.

Ne gândeam să ne continuăm drumul, mergând de-a lungul terasamentului, dar ne era imposibil să ne lămurim asupra direcției generale a căii ferate. Am coborît panta, apropiindu-ne de gară până când am putut să distingem inscripția numelui. Era gara Ilva. (Nu-mi mai amintesc dacă Ilva Mare sau Ilva Mică). Necunoscând regiunea, nici asta nu ne spunea nimic în privința poziției noastre. Am ocolit gara, am ieșt, după prima cotitură, la calea ferată, și am luat-o pe potecă de-a lungul șinelor, la întâmplare, într-una din cele două direcții posibile. Am mers o bucată de vreme așa, până când la o curbă am văzut, în dreapta noastră, o vale largă, despădurită. Pe pășunea din fundul văii, păștеau niște vite. Am părăsit calea ferată și am pornit-o drept la vale prin pădure. La marginea din vale a pădurii, am dat de o șosea, pe care n-o văzusem de sus iar dincolo de ea, la vreo 200 de metri, păștеau vitele. Nu era țipenie de om. Numai femeia care păzea vacile stătea așezată la umbra unui fag singuratic din mijlocul islazului și cosea.

După ce ne-am sfătuit un timp, cu toate că ne răzbise iar foamea, am hotărît să mai răbdăm și să dăm întâietate informării noastre asupra locului unde ne aflam, a localităților din regiune și mai ales a orașelor mai importante legate de calea ferată pe care o întâlnisem. Singura soluție la îndemână, pentru a primi un răspuns la aceste întrebări, era să stăm de vorbă cu femeia care păzea vacile.

Ne-am făcut repede planul și după ce ne-am pus cămășile mai curate din saci și ne-am mai scuturat salopetele de praf, am traversat șoseaua și am ieșit în islaz. În drm am cules fiecare vreo două, trei pietre și, cu ele în mână, discutând cu voce tare și degajat, ne-am îndreptat către fagul din pășune. Stabilisem să ne dăm drept geologi.

După ce i-am dat bună ziua femeii și ne-am așezat și noi la umbra fagului, gata să ne jucăm mai departe rolul cât mai convingător, ne-am dat seama că tot efortul era inutil : femeia era arierată mintal, probabil idioata satului, bună numai de păzit eireada comunei. Poate a fost spre norocul nostru, fiindcă am putut s-o descoasem în voie, femeia nemanifestând nici un fel de suspiciuni. Singura dificultate era să ne înțelegem cu ea. Se exprima greu și se bâlbâia. Pe scurt, am reușit să aflăm că ne găseam cam între Ilva Mare și Ilva Mică, și, mergând pe sosea, aveam să întâlnim din nou calea ferată. Prima comună în acea direcție se chema Dorna Cândreni, după care, la nu mai știu câți kilometri, urma Vatra Dornei. Nu ne venea să credem că eram așa departe de Cavnic și așa de aproape de Vatra Dornei.

Cel mai surprins a fost însă Titi, când m-a auzit întrebând-o pe femeie dacă știe unde sunt Iacobenii, iar pe aceasta răspunzându-mi : „la câțiva

kilometri de Vatra Dornei". Când femeia s-a sculat şi s-a dus să mai adune vitele, care, păscând, se răsleţiseră, i-am explicat lui Titi cum, auzind de Vatra Dornei, îmi amintisem brusc de localitatea Iacobeni. Iată explicaţia :

Cu câteva săptămâni înainte de a fi arestat (în vara anului 1952) m-am întâlnit întâmplător pe stradă, în Bucureşti, cu Gheorghe Tarie. Îl cunoşteam de mic, fiindcă venea deseori la noi în casă. Fusese ajutat de tatăl meu în tinereţe şi-i rămăsese devotat. Prea multe nu-mi amintesc despre el. Ştiu că era originar din Brăila. Făcuse Dreptul, ocupase nu ştiu ce funcţie administrativă la Cameră sau la Senat iar în timpul războiului, datorită faptului că fusese coleg de facultate cu Mihai Antonescu, ajunsese Şeful Serviciului Protocolului, pe lângă Consiliul de Miniştri. După 23 August dispăruse din circulaţie. Când, cu un an în urmă, îl întâlnisem pe stradă, mi-a povestit în câteva vorbe, cum de teama arestării plecase din Bucureşti, ca să-şi piardă urma, şi că, în ultima vreme era angajat la o întreprindere de explorări miniere la Iacobeni, lângă Vatra Dornei. Mi-a explicat că era bine văzut profesional şi că era în termeni buni cu cei de la Serviciul de Cadre, unde dăduse o autobiografie falsă, reuşind să-şi ascundă trecutul. Mai mult chiar, aflând de situaţia mea precară, mi-a propus să mă mut şi eu cu mama la Iacobeni, unde îmi poate asigura un loc de muncă la întreprinderea lui. Îmi garanta angajarea, tot cu autobiografie falsă, şi mie, şi mamei. Principial am fost de acord şi am rămas înţeleşi că în 2-3 săptămâni îmi va comunica toate condiţiile de angajare, urmând să ne găsească şi locuinţă. Comunicarea lui n-am mai primit-o, fiindcă între timp am fost arestat.

Încheindu-mi povestea, i-am spus lui Titi că, dacă ajungem la Iacobeni, calvarul nostru prin munţi se va termina, putând conta pe tot sprijinul din partea lui Tarie. Cu toată foamea care ne chinuia, ne înveselisem. Era prima dată în tot drumul nostru că aveam un ţel, care, chiar dacă nu era cel final, reprezenta un punct de sprijin sigur, un punct care, o dată atins, însemna odihnă, mâncare, îmbrăcăminte şi suspendarea pentru un timp a oricărei urmăriri. Cu un nou elan stârnit de speranţa trezită, am ieşit în şosea şi am pornit-o spre Dorna Cândreni.

După atâtea zile de drum prin locuri prăpăstioase, cu urcuşuri şi coborîşuri, pe povârnişuri pietroase sau prin hăţişuri, umblatul pe poteca de pe marginea şoselei ni se părea o plimbare de plăcere. Rareori trecea câte o căruţă în trapul mărunt al cailor de munte şi nimeni nu ne băga în seamă. Eram şi noi nişte drumeţi obişnuiţi. Începeam să ne reînvăţăm cu lumea de care până aci ne feream.

Către seară ne-a ajuns din urmă o şatră de ţigani. Vreo 4-5 căruţe cu coviltir. Oboseala începuse să ne ajungă şi, ca să mai scutim din mers, ne-am gândit să-i rugăm pe ţigani să ne ia în căruţă. Unul din ţigani ne-a făcut loc pe capră lângă el şi aşa am mai străbătut câţiva kilometri. Am ajuns la marginea satului Dorna Cândreni când se lăsa întunericul şi cu toate că ţiganii noştri aveau acelaşi ţel ca noi, Vatra Dornei, le-am mulţumit şi ne-am dat jos din căruţă. Mă consultasem cu Titi şi hotărîsem că nu era prudent să rămânem cu şatra. Ştiam că ţiganii erau totdeauna rău văzuţi de Miliţie şi puteau oricând fi opriţi şi cercetaţi pentru cine ştie ce furtişaguri, riscând să fim şi noi legitimaţi în acest caz. I-am lăsat să se îndepărteze şi am pornit-o şi noi în urma lor.

Noaptea era senină. Casele satului se înşirau de-a stânga şi de-a dreapta şoselei cu ferestrele luminate. Treceam pe lângă grupuri de oameni care stăteau de vorbă pe la porţi. Dădeam bună seara şi ni se răspundea, fără să stârnim vreo curiozitate. Cu toate astea eram crispaţi şi nu ne-am

liniştit decât cînd am depăşit ultima casă a satului. Chiar la capul satului, şoseaua cotea uşor la stânga şi se întretăia cu calea ferată. Ne-am oprit şi am răsuflat uşuraţi. În acel moment, am auzit un şuierat de locomotivă şi l-am văzut luminile care se apropiau. Era un mărfar cu multe vagoane, încărcate cu blocuri de piatră, care abia se târa. Mergea în direcţia Vatra Dornei.

Atât ne-a trebuit. N-am mai stat pe gânduri şi, când vagoanele au început să defileze prin faţa noastră, am sărit din mers pe treptele unuia din ele, eu la un capăt, Titi la celălalt. Înainte de a ne agăţa de vagon, mai avusesem timpul să ne înţelegem ca, înainte de a intra în Vatra Dornei, să ne facem un semn cu mâna şi să sărim din tren. Dar, ca şi în alte dăţi, socoteala noastră nu s-a potrivit cu cea din târg.

După câteva minute, trenul şi-a accelerat mersul şi a prins viteză tot mai mare, astfel că orice încercare de a sări ar fi fost curată sinucidere. Nu ne-am îngrijorat însă, gândind că în apropiere de Vatra Dornei locomotiva va încetini din nou. Între timp, cerul se acoperise de nori iar trenul gonea prin beznă tot mai tare. După o vreme, în direcţia spre care ne îndreptam, cerul a prins culoare şi ne-am dat seama că era reverberaţia luminilor oraşului. Trenul îşi continua cursa cu aceeaşi viteză iar întunericul ne împiedica să vedem cum arăta terenul de-a lungul terasamentului.

Stăteam amândoi pe ultima treaptă a scărilor vagonului, pregătiţi să sărim de îndată ce trenul îşi va încetini mersul. Era aşa de întuneric, că abia îi zăream silueta lui Titi, agăţat la celălalt capăt al vagonului. Am aşteptat în zadar momentul potrivit. Am trecut prea iute pe lângă primele case luminate, pe lângă un canton şi prin mai multe macazuri. Să fi sărit, riscam să ne rupem gâtul, aşa că am renunţat. Trenul a frânat abia pe ultimii 200 de metri, înainte de a se opri pe o linie secundară, imediat după clădirea gării, care se vedea luminată. Ne-am dat jos şi am pornit înainte de-a lungul trenului în direcţia opusă gării. Atât cât ne-am putut da seama pe întuneric, ne aflam într-un fel de mic triaj, cu vagoane oprite pe diverse linii, cu magazii şi stive de cherestea, clădite de o parte şi de alta.

Când am trecut pe lângă locomotiva trenului cu care venisem, mecanicul ne-a spus bună seara, crezîndu-ne, probabil, angajaţi ai căilor ferate. Am răspuns şi am mers mai departe. După vreo 20 de metri, am dat de un drum care trecea peste liniile ferate. Am luat-o pe el la stânga, spre Nord. Ştiam că din Vatra Dornei trebuia s-o luăm spre Nord pentru a ajunge la Iacobeni. Am ieşit din zona triajului şi am nimerit pe o stradă pavată. Eram în plin oraş, foarte aproape de gară. Străzile erau prost luminate şi pustii. La prima încrucişare cu o stradă care ducea la gară, ne-am întâlnit cu un trecător. L-am întrebat de drumul către Iacobeni.

— Mergeţi înainte pe strada pe care vă aflaţi. În continuarea ei, la ieşirea din oraş, este şoseaua către Iacobeni. Nu ne venea să credem că întâmplarea făcuse să ne găsim pe drumul cel bun. I-am mulţumit cetăţeanului de la care am mai aflat, că până la Iacobeni sînt 10 km şi ne-am văzut de drum.

Începuse să plouă mărunt. În curând am ieşit din oraş şi ne-am angajat pe şosea. Ploaia se înteţise, întunericul era deplin şi nu vedeam nimic, decât la câţiva paşi înaintea noastră, albul şoselei. După o vreme, a apărut în faţa noastră o luminiţă gălbuie. Venea de la un canton de cale ferată. Când ne-am apropiat, am văzut că şoseaua trece peste o linie

ferată și că bariera era ridicată. Cantonul fiind pe dreapta, am luat-o pe marginea din stânga a șoselei. Liniștea era absolută. În afară de țărâitul mărunt al ploii, nu se auzea nimic. Cu atât mai înspăimântător a fost strigătul care a izbucnit lângă noi, în momentul când traversam calea ferată :

— Stai ! Cine e ?

Am încremenit pe loc. O clipă ne-am gândit s-o rupem la fugă. Apoi, instinctiv am răspuns :

— Oameni buni !

Vocea din întuneric s-a auzit din nou :

— Luați-o pe dreapta ! Pe stânga, pe lângă pod, nu e voie !

Am ascultat ordinul și numai după câteva minute ne-a revenit glasul și am comentat faptul și spaima prin care trecusem. Am avut explicația : Câteva zeci de metri mai jos, în stânga, și paralel cu șoseaua, curgea Bistrița, iar calea ferată, după ce traversa drumul, trecea peste un pod, pe cealaltă parte a văii. Santinela de pază ne somase, fiindcă trecusem prea aproape de capul podului. După incidentul cu santinela, am mers într-un pas susținut încă vreo oră, până ce puterile au început să ne lase. Oboseala, mai ales slăbiciunea provocată de foame și poate și emoțiile prin care trecusem, ne-au făcut să ne oprim și să ne căutăm un loc de odihnă. Lucru destul de greu din cauza întunericului și a ploii care nu mai contenea.

În stânga șoselei era o râpă și în fundul văii se auzea apa Bistriței. În dreapta șoselei, terenul urca în pantă dulce. Am orbecăit zadarnic prin întuneric în căutarea unui pom sub care să ne adăpostim. Ne-am împotmolit în pământul ud al unei arături proaspete, am nimerit în tot felul de mărăcinișuri și, în cele din urmă, zgâriați, plini de noroi și uzi până la piele ne-am oprit într-un lăstăriș care, deși foarte des, nu ne-a scutit de ploaie. Făcuți ghem unul într-altul pe pământul ud, am adormit imediat și nu ne-am trezit decât când se lumina de ziuă.

Plouase mult peste noapte, dar nu simțisem nimic. Eram uzi leoarcă și nu ne puteam stăpâni tremuratul. Clănțănind din dinți, ne-am pornit imediat la drum ca să ne încălzim. Șoseaua era plină de bălțoace iar apele Bistriței, galbene, nămoloase. Ploaia stătuse și cerul limpezit prevestea o zi senină. La o aruncătură de piatră de locul unde dormisem, patru fagi bătrâni cu coroanele împreunate ne-ar fi oferit un loc uscat și adăpost de ploaie, dacă i-am fi descoperit. Ceva mai departe, o baracă părăsită și pe jumătate năruită ne-ar fi găzduit și mai bine, dacă noaptea atât de întunecoasă nu ne-ar fi ascuns-o.

După câteva minute ne-am încălzit și cu toată oboseala și slăbiciunea, imboldul pe care ni-l dădea apropierea de sfârșitul chinurilor noastre ne-a făcut să parcurgem următorii 3-4 kilometri, într-un pas destul de vioi. La o cotitură a drumului, ne-am oprit. Șoseaua cobora și la câteva sute de metri intra în Iacobeni.

Soarele tocmai răsărea și primul lucru care ne-a atras privirile a fost clopotnița și acoperișul bisericii. Țiglele smălțuite și viu colorate în roșu, galben și verde, străluceau sub primele raze ale soarelui. Înveseliți și plini de speranțe, am pornit pe drum la vale. Prima clădire pe stânga, la intrarea în localitate era o cârciumă — Bufet de stat. Era închisă. N-am luat faptul în seamă și am mers mai departe. Case frumoase cu grădini îngrijite și flori la ferestre se înșirau pe ambele părți ale drumului. Ceva mai departe, tot pe stânga, am văzut stația de cale ferată.

Prin grădinile din spatele rândului de case, care mărgineau șoseaua pe stânga, curgea Bistrița, iar pe celălalt mal se întindea localitatea, clădirile concentrându-se în jurul bisericii, unde părea să fie și centrul. Mai departe, casele se răreau, împrăștiate pe covorul de iarbă verde al văii. Am trecut podul peste Bistrița și ne-am îndreptat către biserică. Îmi aminteam de spusele lui Tarie că întreprinderea la care lucra se afla în centrul localității. Ne străduiam să mergem în pas normal și să nu ne arătăm bucuria, cu toate că ne venea să alergăm de nerăbdare. Eram așa de obsedați de ideea că ne găseam la sfârșitul calvarului, încât gândurile ne erau numai la casa în care vom fi primiți, la masa pe care o vom primi, la o baie și la o țigară și la hainele curate pe care le vom îmbrăca. Nici o clipă nu am luat în seamă faptul că nu întâlnisem ființe de om pe străzi și că, în afară de câteva ferestre care se deschiseseră, localitatea părea pustie.

Ajunși în fața bisericii, am și văzut pe o vilă din apropiere firma întreprinderii pe care o căutam. Am luat hotărîrea să intru singur și să-l caut pe Tarie iar Titi să mă aștepte afară. Portița grădiniței din fața vilei era deschisă. La fel și ușa de intrare. Am pătruns pe un coridor. Prin mai multe uși deschise, se vedeau birouri și rafturi pline de hârtii și dosare, dar nici un suflet de om. Am bătut de câteva ori în ușa deschisă, strigând : Tovarășe ! Din capătul coridorului și-a făcut apariția o femeie. Legată la cap, cu o găleată și o mătură în mână, a venit spre mine. Dându-mi seama că e femeia de serviciu, am întrebat-o cu cine pot vorbi, căci vin cu camionul de la Năsăud și am de predat o corespondență. Femeia mi-a răspus că până la ora 7 nu vine nimeni la serviciu.

Era 6 dimineața și așa se explica lipsa de circulație pe străzi ! La asta nu ne gândisem ! Am încercat atunci să aflu unde locuiește Tarie. I-am spus femeii că sînt grăbit, că n-am timp să aștept și că o rog să-mi dea adresa tov. Tarie. După un moment de tăcere, pe care l-am pus pe seama simplității ei și crezînd că nu m-a înțeles, am repetat ceea ce spusesem. În loc să-mi dea adresa pe care i-o ceream, m-a întrebat ce treabă am cu tov. Tarie. Ca să-i satisfac curiozitatea, i-am explicat că sînt șofer pe un camion al I.P.I.L.-ului (Întreprinderea forestieră) și că i-am adus tov. Tarie un pachet de la fratele lui din Năsăud.

— Îl cunoașteți pe tov. Tarie ? a continuat femeia să mă iscodească.

— Da. L-am văzut o dată la fratele lui, i-am răspuns, cu gîndul că în fine se va decide să-mi dea adresa.

Femeia m-a privit lung, s-a mai codit puțin și apoi s-a hotărît :

— Atunci, nu știți ce s-a întîmplat ?

— Nu, i-am răspuns, presimțind o nenorocire.

— Săracul domnul Tarie ! Un om așa de cumsecade ! Astăzi vine biata soția dânsului să-și ridice bagajele pe care le mai are în casă și pleacă la București.

— Dar ce s-a întîmplat ?

— Vă spun, dar să nu spuneți că știți de la mine. Alaltăieri noapte l-a ridicat Securitatea !

Parcă primisem o lovitură în cap ! Complet buimăcit, am ieșit din casă fără să-i mai zic nimic femeii, care continua să-l plângă pe „Domnul Tarie, un om așa de cumsecade."

Mai târziu am aflat de la Titi că se speriase, văzându-mă ieșind din vilă, livid și descompus la față. De-altfel, când am ieșit pe portița grădinii, am trecut pe lângă el fără să-i spun nimic și m-am așezat pe marginea șanțului. Îngrijorat de atitudinea mea, a venit și el lângă mine să mă

întrebe ce mi s-a întâmplat. L-am pus la curent cu cele ce aflasem. Apoi, aşezaţi unul lângă altul pe marginea şanţului, am rămas tăcuţi şi ca prostiţi, de năruirea speranţelor noastre. Fuseserăm aşa de siguri că-l vom găsi pe Tarie şi că vom primi sprijinul lui, încît vestea arestării lui ne lovise ca un trăsnet. Neprevăzând o astfel de nenorocire, nu ne gândisem la o alternativă şi planuri pe mai departe nu ne făcusem.

Optimismul care ne stăpânise în ultimele două zile ne făcuse să uităm şi de oboseală şi de foame. Brusca dispariţie a stimulentului moral care ne dăduse puterea necesară să ne continuăm drumul, fără să simţim slăbiciunea, ne-a pus cu brutalitate în faţa realităţii. Ne găseam acum, aşezaţi pe marginea şanţului, lipsiţi de vlagă şi înfometaţi, cu mintea goală şi demoralizaţi. Timpul trecea şi nu ne reveneam din starea de apatie în care căzusem. Soarele se ridicase scăldând în lumină întreaga vale, localitatea începuse să prindă viaţă, oamenii mergeau grăbiţi spre locurile lor de muncă. Străzile pustii la sosirea noastră se însufleţiseră, dar noi, abătuţi cum eram, nu înregistram nimic din toată mişcarea, din jurul nostru. Ne-a trezit din starea de prostraţie în care căzusem dangătul puternic al clopotului bisericii, care se afla la numai câţiva paşi de noi. Când am realizat cît de neobişnuite puteau părea trecătorilor prezenţa şi înfăţişarea noastră, primul gând ne-a fost să ne punem la adăpost de privirea şi curiozitatea oamenilor, ca să încercăm în linişte să ne punem puţină ordine în idei.

Auzind clopotele, instinctiv ne-am îndreptat ochii spre biserică şi am văzut cum câteva femei, în port bucovinean, urcau poteca care ducea la ea. Ne-am zis că locul cel mai apropiat şi liniştit unde ne puteam refugia era acolo, aşa că am luat-o şi noi pe drumeag spre biserica ce se ridica pe un mamelon care domina casele din jur. Cum pierdusem socoteala zilelor, am crezut că prilejul slujbei era duminica, dar puţin timp după aceea am aflat că era sărbătoarea Naşterii Sf. Ioan Botezătorul sau Sânzienele, cum i se spunea acolo.

În biserică erau vreo 15 femei şi un singur bărbat, aşezat în strană. Ne-am aşezat şi noi mai la o margine şi curând a apărut Popa şi a început slujba. Preotul era tînăr. Bărbat înalt, frumos şi cu voce plăcută, ne-a atras imediat atenţia. Simpatia pe care ne-a inspirat-o mi-a retrezit în minte ideea mea de a apela, în drumul nostru, la ajutorul preoţilor. I-am împărtăşit din nou lui Titi ideea mea şi ne-am sfătuit pe şoptite, în timp ce se desfăşura slujba. Am căzut de acord să încercăm să-l contactăm pe preot după terminarea serviciului religios.

Între timp, ni s-a dat tuturor celor prezenţi în biserică câte o lumânare şi, atenţi la comportarea celorlalţi, am procedat şi noi la fel în tot timpul slujbei. Singurul bărbat din biserică, în afară de noi, ne-a atras atenţia. Era un om în vârstă, cu o figură distinsă, cu barba şi părul alb, îmbrăcat în haină neagră şi pantaloni reiaţi. Cămaşa albă cu gulerul scrobit, cravata îngrijit înnodată ca şi atitudinea lui sobră îţi dădeau impresia unei apariţii din alte timpuri. Mi-aduc aminte că m-a izbit frumuseţea mâinilor lui îngrijite. Purta o verighetă lată de aur, aşa cum mai văzusem când eram copil la persoanele foarte în vârstă. Am aflat mai târziu că bătrânul era un profesor universitar din Iaşi, care se afla cu domiciliul obligatoriu în Iacobeni. Când slujba s-a terminat, preotul s-a adresat celor care vor să se spovedească, spunându-le să iasă în curtea bisericii şi să se prezinte la uşa care avea acces spre altar. El însuşi s-a retras apoi în altar, aşa că am fost nevoiţi să ieşim şi noi cu toată lumea şi n-am mai putut să stăm de vorbă cu el. Vreo 5-6 femei s-au înşirat în faţa uşii ce

dădea spre altar iar restul credincioşilor au plecat spre casele lor. Titi şi cu mine am rămas lângă bradul din faţa bisericii, cu gândul să-l pândim pe preot când va termina cu spovedaniile şi va părăsi biserica, pentru a sta cu el de vorbă.

Popa a deschis uşa şi prima femeie a intrat la spovedit. În acea clipă mi-a venit o idee pe care i-am împărtăşit-o lui Titi. Ce-ar fi să mergem şi noi să ne spovedim ? Pe măsură ce luam în considerare această posibilitate, o găseam tot mai nimerită, decât pe cea de a-l acosta pe preot la plecare. Mai întâi, convorbirea ar avea loc la adăpost de priviri nedorite. Apoi, nu puteam prevedea reacţia preotului la cele ce urmam să-i spunem. Una era să afle că suntem căutaţi de Securitate, fiind în afara bisericii şi ca simplu cetăţean, şi alta era să primească destăinuirile noastre sub legământul tainei spovedaniei. În această din urmă situaţie, chiar dacă n-ar fi vrut sau i-ar fi fost frică să ne ajute, nu ne-ar fi putut denunţa, fără să-şi calce însuşi jurământul preoţesc şi obligaţia de a păstra secretul spovedaniei.

Am optat deci pentru formula spovedaniei. Mai greu a fost să-l conving pe Titi să meargă el la preot, considerându-l mai convingător decât mine în felul de a pune problema. Amândoi o dată, oricum nu puteam intra la spovedit. În cele din urmă, Titi s-a aşezat şi el după cele două femei care-şi mai aşteptau rândul să intre la preot, iar eu am rămas mai departe sub bradul din faţa bisericii. Priveam în curtea unei grădiniţe de copii, plasată mai jos decât locul unde mă aflam şi urmăream, pentru prima oară, după multă vreme, mişcările unei tinere educatoare, care mi s-a părut nespus de graţioasă. Abia când i-a venit rândul şi lui Titi, şi în curtea bisericii nu mai rămăsesem decât eu, m-a apucat nerăbdarea şi am avut impresia că timpul se oprise pe loc.

Mi s-a părut o veşnicie până ce l-am văzut ieşind din biserică. Pe măsură ce se apropia de mine, încercam să-i deslușesc expresia ca să-mi pot da seama dacă demersul lui avusese succes sau nu. Era evident, peste măsură de tulburat. Când a ajuns lângă mine, am văzut că avea lacrimi în ochi. Cu vocea tremurând de emoţie, abia a putut articula : „E un om extraordinar !" Apoi s-a mai liniştit şi mi-a relatat ce se întâmplase.

Îi spusese preotului că eram fugari, căutaţi de securitate şi că venise să-i ceară ajutor. Fără să-i ceară detalii suplimentare, fără să manifeste surprindere sau teamă la auzul destăinuirii, preotul îl întrebase cu ce ne poate ajuta. Titi i-a spus că eram nemâncaţi de câteva zile şi că eram la capătul puterilor.

Preotul a stat puţin pe gânduri şi l-a îndemnat apoi să iasă afară şi să aştepte împreună cu mine, până ce se va dezbrăca de odăjdii, va încuia biserica şi va pleca spre casă. Să-l urmărim atunci de la distanţă până ce îl vom vedea intrând în casă, să mai aşteptăm câteva minute şi apoi să intrăm şi noi. I-a spus că va lăsa uşa descuiată. O dată intraţi pe uşă să urcăm fără zgomot scara din faţa noastră, fiindcă la parter locuieşte un membru de partid. La etaj era locuinţa lui.

Într-adevăr, popa părea să fie un om extraordinar ! După şocul provocat de dispariţia lui Tarie şi deznădejdea care ne cuprinsese câteva ore mai devreme, acum din nou soarta părea să ne favorizeze. Câteva minute mai târziu, popa a ieşit din altar, a încuiat uşa în urma lui şi a pornit-o spre casă. Cu pasul măsurat, răspunzând la salutul trecătorilor, se îndrepta spre podul de peste Bistriţa, peste care trecusem şi noi, fără să arunce

nici o privire în urmă. După pod, a luat-o la dreapta, pe același drum p care venisem și noi în zori.

L-am urmărit cu privirea de la distanță și l-am văzut intrând într-o casă cu etaj. Curtea din spatele casei se întindea până la malul Bistriței. Am mai zăbovit un timp la capul podului și am pornit-o și noi. Căutând să adoptăm o atitudine cât mai firească, am împins portița grădiniței din fața casei și în câțiva pași am fost la ușă. Era într-adevăr descuiată și nimeni nu ne-a văzut intrînd. În capul de sus al scării, ne aștepta popa zâmbind. Ne-a primit în casă și a închis ușa în urma noastră. Preoteasa o femeie de talie mică, blondă și cu ochii albaștri, după ce ne-a poftit să stăm jos, s-a retras în bucătărie. Preotul, ca și cum ne-ar fi cunoscut de când lumea, ne-a dus la un spălător, ne-a dat săpun, un aparat de ras și ne-a spus că în curând e gata și masa.

Un sfert de oră mai târziu, rași și spălați, eram așezați la masă cu preotul și preoteasa, care din când în când se scula să ne servească. Făceam eforturi să ne stăpânim emoția : Trecuse atâta vreme de când nu mai văzusem față de masă, farfurii și tacâmuri normale !

La început, le-am folosit cu oarecare stângăcie, dar încet, încet, vechile reflexe s-au trezit. Mai greu ne-a fost să nu înfulecăm așa cum ne împingea foamea s-o facem. N-am știut niciodată dacă popa o pusese la curent pe preoteasă cu situația noastră. Știu însă că nici nu apucam bine să golim farfuria și ne-o umplea din nou fără să întrebe, scutindu-ne astfel de a fi siliți să refuzăm din bună-cuviință. Așa se face că am mâncat două sau trei farfurii de supă cu găluște și tot de atâtea ori ni s-au umplut farfuriile cu ghiveci. De vorbit, s-a vorbit puțin și numai banalități, despre vreme, despre iarna grea care trecuse etc.

La sfârșitul mesei, ne-am retras cu preotul într-o altă cameră. Abia aici am încercat să-i mulțumim, dar preotul ne-a întrerupt cu o întrebare:

— Ce aveți de gând să faceți acum ?

I-am explicat că intenția noastră era să ajungem la București ; fie pe jos, fie agățându-ne de vreun tren, așa cum făcusem de la Dorna Cândreni până la Vatra Dornei. Preotul ne-a ascultat răspunsul și a rămas pe gânduri. Cu toată figura lui senină și deschisă, nu era un om vorbăreț și nici nu încuraja la vorbă. Am rupt tăcerea rugându-l să ne mai facă un serviciu : să ne dea un ziar, să aflăm și noi ce se mai întîmplă în lume. Ne-a adus din camera vecină „Scânteia" și, în timp ce o răsfoiam, ne-a spus că trebuie să plece pentru câteva minute ; să citim liniștiți ziarul până se va întoarce. Preotesei, care tocmai ne aducea niște clătite cu dulceață, i-a spus că se întoarce imediat. Și-a luat pălăria și a ieșit pe ușă. Preoteasa s-a dus din nou în bucătărie, lăsându-ne singuri.

Cu toată toropeala care ne cuprinsese, am avut același gând, de care avea să ne fie foarte curând rușine. Instinctul fugarului din noi se trezise din nou : Dacă se duce să ne toarne ?! Ne-am repezit la geam și l-am văzut pe preot mergând cu pasul lui liniștit spre capul satului, pe drumul pe care intrasem noi de dimineață în Iacobeni. La primul colț a dispărut din raza noastră de vedere. Îngrijorați, ne-am dus la fereastra care dădea spre curtea din spate. Apa Bistriței umflată de ploi curgea printre sălciile din fundul curții iar în stânga și în dreapta se ridicau garduri înalte către curțile vecine. Ne vedeam prinși în capcană !

Mai era o singură scăpare posibilă. Să ieșim din casă pe ușa pe care intrasem și să ajungem cât mai repede în pădurile din împrejurimi. Trebuia însă să ne hotărîm fără întârziere, orice clipă pierdută micșorân-

du-ne şansele de a mai scăpa. Şi, totuşi, puşi în situaţia de a decide imediat, am optat pentru rămânerea pe loc. Încrederea pe care ne-o inspirase popa a fost mai tare şi ne-a învins suspiciunea. Am stat însă la geam, privind cu nerăbdare şi emoţie spre colţul străzii unde dispăruse popa. Deodată, l-am văzut. Venea cu acelaşi mers liniştit spre casă. Şi venea singur! L-am auzit intrînd în casă. Când a deschis uşa camerei în care ne aflam, ne-a zâmbit şi ne-a întrebat dacă nu ne-am odihnit. Apoi s-a dus către masa de lângă perete, a scos din sertar o cutie şi ne-a făcut semn să ne apropiem. A intrat direct în subiect :

— Am fost la gară şi m-am informat. Două bilete până la Bucureşti costă atât (nu-mi mai aduc aminte preţul, dar nu era o sumă neglijabilă !). Din daniile enoriaşilor am strâns nişte bani pentru reparaţia bisericii. Vă dau banii ca să vă cumpăraţi biletele. Trenul pleacă la ora X. (Prin jurul orei 7 seara).

Eram înmărmuriţi. La aşa ceva nu ne gândisem. Când ne-am recăpătat glasul, am început prin a-i spune că în situaţia noastră nu ştim dacă îi vom putea da vreodată banii înapoi. Ne-a întrerupt spunându-ne că nu are importanţă. Şi la mulţumirile noastre a avut răspuns :

— Banii sunt daţi pentru fapte creştineşti. Şi ajutorul la nevoie este tot faptă creştinească, aşa că luaţi-i şi mulţumiţi lui Dumnezeu !

Nu mai era nimic de spus, după cum nici acum nu sînt în stare să comentez gestul, vorbele şi comportarea preotului. Ar fi păcat să încerc să prind în cuvinte atitudinea lui ; i-aş schimba dimensiunile. Împreună cu preotul, am căzut de acord să părăsim casa înainte de întoarcerea de la serviciu a comunistului de la parter. De asemenea, am stabilit pentru orice eventualitate, că în cazul că vom fi prinşi la ieşirea din casă, vom declara că preotul ne împrumutase banii de întoarcere acasă, fără să ne cunoască adevărata situaţie, deoarece ne dădusem drept muncitori, nevoiţi să plecăm din motive familiale, înainte de primirea salariului. De altfel, preotul nu-şi manifestase nici un fel de curiozitate în privinţa noastră. Nu ştia că eram condamnaţi şi evadaţi. Se mulţumise cu explicaţia dată de Titi, că eram căutaţi de Securitate. E drept că şi în acest caz, faptul de a ne fi ajutat n-ar fi găsit înţelegerea autorităţilor.

Nici noi nu ştiam cum îl chema pe preot şi n-am putut să-i aflu numele, nici chiar ani de zile mai târziu, când am încercat să-i dau de urmă. Nu mi-au permis-o nici vremurile dominate încă de teroarea securităţii, nici posibilităţile de deplasare limitate de lipsa de bani şi nici timpul până la plecarea mea din ţară. O dată ultimele detalii puse la punct, ne-am ridicat să plecăm. La uşă, preotul ne-a îmbrăţişat, cu vorbele „Dumnezeu să vă ajute !“

Am pornit-o drept spre gară. O clădire mică, pustie la ora aceea. Ne-am luat biletele de la un funcţionar, care moţăia în spatele ghişeului. La suma rotundă care ne-o dăduse popa, am mai primit câtiva lei rest, cu care ne-am cumpărat ţigări şi chibrituri, la o tutungerie în faţa staţiei. Apoi ne-am întors în gară, unde eram mai puţin în văzul lumii. Mai aveam câteva ore de pierdut până să ne vină trenul. Ziua era frumoasă şi caldă. Am trecut peste linia de cale ferată şi ne-am aşezat pe marginea parapetului de piatră, cu picioarele atârnând în gol. Jos, curgea Bistriţa. Ne simţeam bine, ne era cald, eram sătui şi mai ales optimişti. Cu toate astea, oboseala acumulată se făcea simţită. Am mai discutat un timp pe marginea celor întâmplate şi am stabilit că, în cazul că vom fi prinşi la Bucu-

reşti, nu vom pomeni nimic despre preot şi vom spune că drumul îl făcusem clandestin, fără bilet. Cu o jumătate de oră înaintea sosirii trenului nostru, gara, până aici pustie, a început să prindă viaţă. În câteva minute, s-a umplut de lume. Crezând că e vreo neînţelegere asupra orei de sosire a trenului pe care îl aşteptam, am plecat să mă informez. Amestecându-mă prin mulţimea călătorilor care invadaseră peronul, am aflat că era vorba de un alt tren, care trebuia să vină din direcţie opusă, de la Suceava. În timp ce o bătrână pe care o întrebasem îmi dădea această lămurire, m-am trezit strigat pe nume. Şi încă pe numele mic, aşa cum numai un grup de prieteni apropiaţi sau colegi de liceu obişnuiau să-mi spună :

— Tilică ! Ce-i cu tine aici !

Înmărmurit de surpriză, mă uitam la tânărul din faţa mea, fără să-l pot recunoaşte. În clipa următoare, însă ne îmbrăţişam, unul mai uluit ca celălalt de asemenea coincidenţă. Era Vlaicu Maltezeanu. Cu o clasă în urma mea la liceul Spiru Haret, nu-l mai văzusem de aproape doi ani. Între timp, terminase Politehnica, se căsătorise şi ajunsese într-un post de inginer, la Iacobeni. Se îngrăşase, ceea ce mă făcuse să nu-l recunosc în primul moment. Aflase, că fusesem arestat şi, strângându-mă în braţe, îmi spunea cât de mult se bucura că mă vede liber. În două vorbe i-am explicat că nu fusesem eliberat, aşa cum îşi închipuia el. I-am relatat pe scurt aventura noastră.

M-a ascultat până la sfârşit şi fără nici o ezitare, cu acelaşi elan şi căldură, s-a oferit să ne ajute. Mi-a spus că se duce cu nevastă-sa la Vatra Dornei să-şi ridice salariul de la centrala întreprinderii la care lucra şi mi-a propus să-l aştept până se va întoarce cu primul tren, în aceeaşi seară. Insista să vin cu Titi la el acasă, ca să ne refacem câteva zile, să ne dea îmbrăcăminte ca lumea şi bani de drum. I-am explicat la ce riscuri s-ar expune ajutându-ne, dar nici n-a vrut să audă, pretinzând că nu puteam pleca mai departe în halul în care eram.

Tentaţia de a-i accepta propunerea era mare. Totuşi, i-am rezistat iar Vlaicu, sincer dezamăgit că nu ne poate ajuta, s-a scotocit prin buzunare şi mi-a dat ultimii 10 lei care îi mai rămăseseră până la leafă. Sub privirile uimite ale lui Titi, care ne observa de la distanţă, mi-am continuat conversaţia cu Vlaicu până la sosirea trenului. Pe soţia lui, care stătea la coadă la ghişeul de bilete, n-am cunoscut-o.

De la el am avut primele veşti despre mama, pe care o văzuse cu vreo lună înainte, cu ocazia unui drum pe care îl făcuse la Bucureşti. O întâlnise la familia Boceanu, prieteni comuni de ai noştri şi de-ai Maltezenilor. Era sănătoasă şi o admira pentru curajul ei. Mi-a vorbit apoi de o mulţime de lume cunoscută. Mulţi fuseseră arestaţi. De când fusesem ridicat de Securitate, teroarea se înteţise şi mizeria şi lipsurile erau tot mai mari. Situaţia politică externă era încordată şi lumea spera mai mult ca niciodată într-o salvare din Occident. I-am comunicat şi eu numele câtorva cunoscuţi pe care îi întâlnisem în închisoare şi de a căror soartă nu se mai ştia nimic afară.

Fluieratul trenului care-şi anunţa sosirea ne-a întrerupt schimbul de informaţii. Cu un ultim îndemn la absolută discreţie şi prudenţă, ne-am îmbrăţişat şi ne-am despărţit. Când trenul a intrat în staţie şi lumea se îmbulzea la urcare, eu mă aflam din nou lângă Titi pe cheiul Bistriţei şi-i povesteam despre coincidenţa întîlnirii cu Vlaicu şi tot ce aflasem de la el.

Câteva clipe mai târziu ne aflam din nou singuri, în urma plecării trenului, staţia rămânând iar pustie. Cum totuşi şi ora trenului nostru se

apropia, am discutat și stabilit un plan în privința comportării noastre în timpul călătoriei. Presupunând că pe parcurs ar fi posibile controale, nu numai de bilete dar și de legitimații, am hotărât să stăm în permanență atenți. Unul din noi va sta pe coridorul vagonului pentru a supraveghea orice mișcare suspectă sau apariția vreunui control. Celălalt va sta în apropierea unui semnal de alarmă, gata de a face uz de el în caz de pericol, pentru a putea sări din tren. Dar, și de astă dată lucrurile au decurs altfel de cum le prevăzusem.

În fine, a sosit și momentul mult așteptat : Am auzit șuieratul locomotivei ! În stație își mai făcuseră apariția câteva persoane. Când trenul a oprit în fața peronului, a urmat o adevărată luptă ca să ne putem găsi un loc. Nu în vagoane, care erau ticsite până le refuz... ci pe scară ! Cu chiu cu vai am reușit să punem amândoi piciorul pe treptele aceluiași vagon.

Pe fiecare scară de vagon, atârna câte un ciorchine de oameni.

Când trenul a pornit, stația a rămas iar goală. Numai în poarta dinspre stradă, un om cu mâna ridicată făcea un semn de salut către vagoanele care se puseseră în mișcare. În afară de noi, nimeni nu știa cui erau adresate semnele, căci omul care le făcea nu era altul decît preotul din Iacobeni.

Silueta popei a fost ultima imagine pe care am mai înregistrat-o în Iacobeni. Eram în 24 iunie 1953, 18 zile după evadarea noastră de la Cavnic. Pentru a vă face o idee despre drumul parcurs până aici, urmează o hartă a regiunii cu indicația aproximativă a traseului urmat.

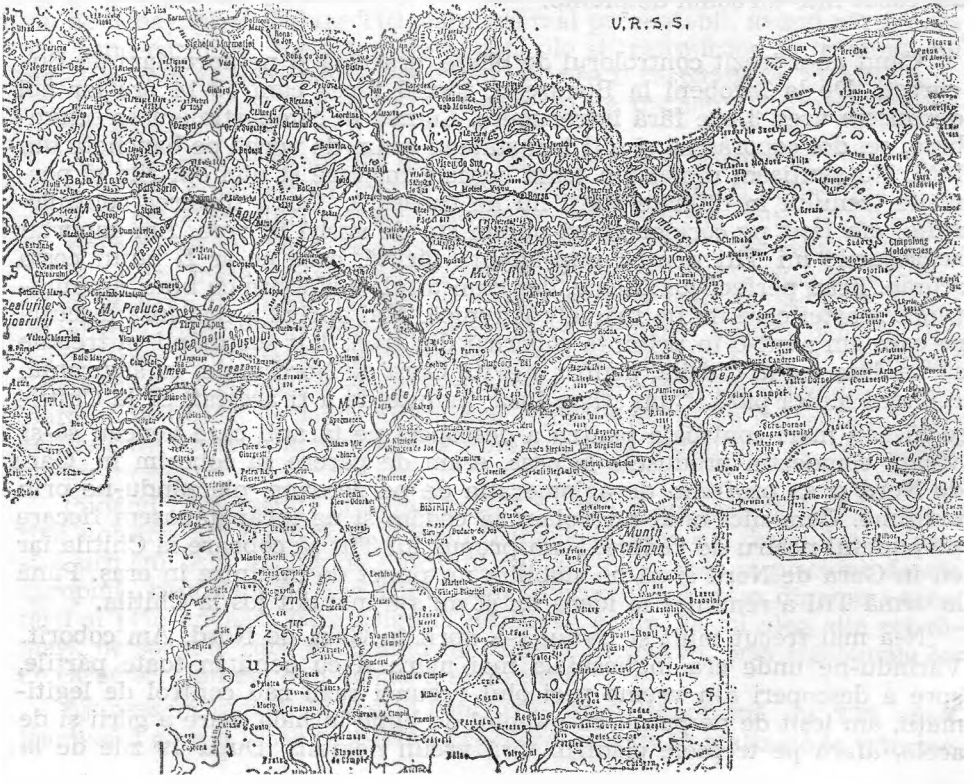

La Câmpulung Moldovenesc, trenul s-a mai descongestionat. Mare parte din lume s-a dat jos. Titi reușise să se strecoare în vagon iar eu mă așezasem pe una din treptele vagonului. Lângă mine își făcuse loc un caporal din trupele de securitate. Era curier în misiune și purta în bandulieră geanta de piele cu corespondență, închisă cu lacăt. Ne-am oferit unul altuia țigări și am intrat în vorbă. Îmi amintesc că era băiat de țăran din Dolj și că s-a bucurat când i-am spus că și eu eram oltean. Era necăjit că era departe de casă și mi-a vorbit tot timpul de greutățile și sărăcia în care se zbătea tată-său, ca să facă față cotelor ce trebuiau predate. La Gura Humorului, înainte de a coborî, mi-a strâns mâna și mi-a urat drum bun. Securistul care ura drum bun unui evadat !

Stând cu Titi la un geam pe coridorul vagonului, am râs cu poftă de această întîmplare. De altfel, de când ne suisem în tren, eram bine dispuși și veseli, de parcă am fi scăpat de toate necazurile. Am mai glumit o vreme privind pe fereastra vagonului, până ce s-a înserat și ne-a cuprins oboseala. Am hotărît atunci să ne punem planul în aplicare. În primul compartiment de la capătul vagonului, se făcuse un loc liber. Am stabilit să fac primul schimb de pază pe coridor iar Titi să ocupe locul și să doarmă până ce îl voi trezi ca să inversăm rolurile. În caz de alarmă îl voi scula, vom trage semnalul și vom sări din tren.

După Suceava, trenul s-a golit de-a binelea și am rămas singur pe coridor. În compartimentul lui Titi mai erau două persoane care dormeau și ele. Începuseră și mie să mi se închidă ochii și în curând m-a cuprins un somn pe care nu-l mai puteam stăpâni. N-am mai respectat planul prestabilit. M-am așezat pe banchetă lângă Titi, fără să-l mai trezesc și am căzut într-un somn de plumb.

Când ne-a trezit controlorul de bilete, era ziuă și ne apropiam de București. De la Iacobeni la București, trenul făcea cam 12-14 ore iar noi dormisem vreo 8 ore fără întrerupere. Lumea în compartiment se schimbase, cei doi coborâseră și alți trei stăteau acum de vorbă pe banchetа din față. Nu simțisem nimic din toată această mișcare și nici opririle și pornirile trenului în diferite stații nu ne treziseră. După trecerea controlorului, am ieșit pe coridor ca să putem sta de vorbă în voie. Am suportat reproșurile lui Titi pentru imprudența făcută, care ne-ar fi putut costa scump. Erau perfect justificate, dar cum totul se sfârșise cu bine, am mulțumit soartei care nu ne fusese potrivnică. Mai aprigă a fost însă discuția pe care am avut-o în privința coborîrii din tren, Titi susținând că trebuie să ne dăm jos la Chitila, pentru a evita Gara de Nord unde, cu siguranță, era mai multă pază. Cum știam însă, înainte de a fi arestat, că la Chitila se făceau mari controale pentru a descoperi pe țăranii care veneau să-și vândă clandestin produsele la oraș, eram de părere să coborîm în Gara de Nord și să profităm de aglomerația de pe peroane, pierzându-ne prin mulțime. Cum nici unul nu voiam să cedăm și ne încăpățânasem fiecare pe punctul nostru de vedere, i-am propus lui Titi să coboare la Chitila iar eu în Gara de Nord și să ne stabilim un punct de întâlnire în oraș. Până la urmă Titi a renunțat la ideea lui și nu s-a mai dat jos la Chitila.

N-a mai trecut mult și trenul s-a oprit în Gara de Nord. Am coborît. Vârîndu-ne unde era înghesuiala mai mare și cu ochii în toate părțile, spre a descoperi din vreme pericolul vreunei razii sau control de legitimații, am ieșit de pe peron cu puhoiul de lume în hala mare a gării și de acolo, afară pe treptele clădirii, fără vreun neajuns. După 19 zile de la

evadare, ajunsesem în București. Era în ziua de 25 iunie înainte de prânz și Bucureștiul se topea sub caniculă. Soarele era orbitor și zidurile caselor dogoreau. Asfaltul se muiase. Pe stradă, bărbații umblau în cămăși cu mâneci scurte și femeile în rochițe subțiri, de vară. Iar noi, cu hainele salopetelor închise până la gât, ca să nu ni se vadă puloverele și cojoacele transpiram ca la baia de aburi. Să fi mers cu cojoacele în mână, ar fi părut și mai suspect !

Primul gând ne-a fost să ne îndepărtăm cât mai repede, gara fiind unul din locurile publice în mod deosebit supravegheat de autorități. Am sărit, deci, pe platforma ultimului vagon al unui tramvai, care tocmai pleca din stație. Din cei 10 lei primiți de la Vlaicu Maltezeanu la Iacobeni, am luat două bilete de la taxatoare și am rămas pe platforma deschisă, unde curentul de aer ne mai răcorea puțin. Priveam într-un fel de stare euforică la trecători și la casele ce defilau prin fața noastră și pentru prima oară orașul mi se părea nespus de frumos. Trăisem toată copilăria și prima tinerețe la țară și întoarcerile în București fuseseră pentru mine motiv de tristețe : începea școala, facultatea, constrângerile.

Pentru prima dată mă simțeam acasă și orașul mi-era aproape drag. Pe măsură ce priveam la lumea din jur, ne dădeam tot mai bine seama cât de insolit era aspectul nostru. Oricât de simplu, sărăcăcios sau chiar mizerabil era cineva îmbrăcat, nimeni nu arăta ca noi. Lumina puternică a zilei scotea și mai bine în evidență halul de murdărie al salopetelor. Ca să nu mai vorbim de bocancii rupți, cu tălpile căscate și fără tocuri, pe care le pierdusem pe drum și de faptul că umblam cu haine închise până la gât, când lumea pe stradă nu știa cum să se mai răcorească de arșiță. Iar eu mai purtam pe deasupra și o bască pe cap, ca să-mi ascund tunsoarea de ocnaș. Mi-o dăduse Titi, care era mai prezentabil, având părul ceva mai lung ca mine. Nespălați de atâtea zile și transpirând de căldură, nu mai e nevoie să pomenesc de mirosul pe care îl răspândeam în jurul nostru. Cu toate astea, alta era problema care ne frământa și întrebările pe care le ridica.

Titi îmi spusese că nu are nici un fel de relații în București. În schimb, toată lumea cunoscuților mei era aici. Rude, prieteni și cunoștințe care, chiar în acele vremuri primejdioase și cu riscurile implicite, ne-ar putea da, din primul moment, ceea ce ne trebuia urgent : un prim adăpost. Adică : casă, masă, îmbrăcăminte, apă și săpun și posibilitatea de a putea astfel reflecta în liniște la ceea ce vom face mai departe. Se năștea însă întrebarea, dacă Securitatea presupunea că putusem ajunge până în București sau continua să ne caute în regiunea Cavnic. Greu de răspuns ! Oricum, ne-am gândit că, după ce vânătoarea împotriva noastră din munții Maramureșului se va solda cu un eșec, Securitatea își va îndrepta investigațiile spre locurile noastre de origine, asupra familiilor și prietenilor noștri.

Punând răul înainte și admițând că ne aflăm în această fază a urmăririi noastre, am început să punem primele jaloane ale drumului pe care să-l urmăm. Am exclus deci primul contact cu rudele și prietenii foarte apropiați, cunoscuți de Securitate prin supravegherea mea dinaintea arestării și prin ancheta care urmase. Rămânea acum, să-mi aleg, din cei rămași, persoanele care prezentau mai multă încredere, prin trăsăturile lor de caracter. Oameni mai de curaj și discreți.

Ajunsesem tocmai la aceste concluzii, consultându-mă cu Titi când, tramvaiul care o luase pe Ștefan cel Mare, a oprit în stația de la intersec-

ţia cu Calea Dorobanţilor. Cartierul cunoscut mi-a sugerat o idee şi i-am spus lui Titi să coborîm. Am pornit-o pe Dorobanţi către strada Romană şi, imediat după clădirea Ambasadei turceşti, am luat-o la stânga pe o stradă îngustă şi liniştită, al cărei nume nu mi-l mai amintesc azi.

I-am explicat lui Titi că aici locuia avocatul Nicolae Cilică. Era fiul unui pădurar de-al nostru de la Ilovăţ, pe care tatăl meu îl întreţinuse şi ajutase în liceu şi facultate. Aceste relaţii cu familia mea, ca şi raporturile mele ulterioare cu el, nu erau cunoscute. Speram ca prin el să aflu primele informaţii despre ai mei şi despre tot ce se întâmplase de când fusesem arestat cu un an în urmă. Mai rămânea să ne ajute norocul să-l găsim acasă.

Am sunat la uşă. Ne-a deschis soţia lui. Se căsătorise cu puţin înainte de arestarea mea. După expresia feţei când a dat cu ochii de mine şi m-a recunoscut, mi-am dat seama că era la curent cu ridicarea şi condamnarea mea.

De altfel, ştiam de pe vremea când eram încă liber cât de repede se propagau ştirile despre persoanele care dispăreau peste noapte, în cursul arestărilor care se ţineau lanţ în acea epocă. După primul moment de surpriză şi apoi de bucuria de a mă revedea liber, ne-a poftit înăuntru. Cum între timp născuse un copil, nu mai lucra şi stătea acasă. Nicolae era la serviciu. Nedându-i vreo lămurire cu privire la felul în care ajunsesem să ies din puşcărie, i-am cerut să-i dea un telefon şi sub un pretext oarecare să-l cheme acasă, fără să-i pomenească de mine. O jumătate de oră mai târziu era acasă. Inutil să mai vorbesc de reacţia lui când a dat cu ochii de mine : surprinderea mai întâi, apoi îmbrăţişări de bucurie şi, după ce i-am spus că evadasem din închisoare, îngrijorare şi teamă amestecată cu admiraţie. Reacţii aproape identice au avut toţi cei pe care i-am întâlnit în acele zile în Bucureşti.

Era ora prânzului. Am stat cu ei la masă şi Nicolae Cilică mi-a dat toate informaţiile pe care le doream. Am aflat că mama era bine, sănătoasă şi locuia la aceeaşi adresă. Mi-a mai vorbit de diverşi prieteni şi cunoscuţi şi de tot ceea ce se petrecuse în lipsa mea. (Schimbări de adrese, căsătorii, arestări). I-am povestit şi noi pe scurt păţăniile noastre, dându-i relaţii despre diverse persoane întâlnite în închisoare. Când în cele din urmă ne-a întrebat ce avem de gând mai departe şi unde vom locui, i-am răspuns cu toată sinceritatea că nu ştim încă, dar că vom găsi o soluţie.

Cu toate că nu aveam încă nici un punct de reper şi nici o perspectivă, aveam ferma convingere că ne vom descurca. Prinzând un moment prielnic cînd Titi ieşise la toaletă, Nicolae mi-a spus că e gata să mă ţină ascuns la el, că aş putea dormi pe canapeaua din hol unde se afla şi patul copilului. Îmi cerea însă să-l înţeleg că nu e dispus să-şi asume riscurile decât în privinţa persoanei mele. I-am mulţumit pentru ofertă, dar i-am explicat că nu mă pot despărţi de Titi şi să nu-şi facă griji că am deja o soluţie şi că venisem la el mai întîi numai pentru a mă informa.

Adevărul era departe de aşa ceva. De soluţie, nici vorbă ! Habar nu aveam unde ne vom adăposti peste noapte şi încă nu realizam că în Bucureşti nu ne vom putea culca acolo unde ne apucă noaptea, aşa cum făcusem în pădurile Maramureşului şi Bucovinei. Înainte de a pleca de la Cilică, mi-am adus aminte că în apropiere locuia Ion Vorvoreanu, bun prieten, de o discreţie şi un caracter ireproşabil. Ne-am despărţit de Nicolae şi de soţia lui şi am pornit-o pe Dorobanţi spre bulevardul Dacia. La numărul unul, la etajul întâi, am sunat la uşă. Ne-a deschis Anca, nevasta lui Ion Vorvoreanu. Era fata doctorului Tyllo. Ne cunoşteam din facultate, fusesem

martor la căsătoria lor şi ne vedeam aproape zilnic înainte de arestarea mea, locuinţa mea de-atunci fiind în apropiere. Aceeaşi stupoare şi aceeaşi bucurie a revederii ; nu-şi mai putea potoli plânsul, nervos care o cuprinsese ! Era singură acasă. Doctorul Tyllo era în oraş şi Ion la Cooperativa la care lucra.

O duceau greu, iar Ion scăpase ca prin minune de valurile de arestări de până atunci. Ameninţarea plana însă în continuare asupra lui. Fusese, după 23 August '44, ofiţer de legătură pe lângă Misiunea Militară Britanică din Bucureşti şi toţi cei care avuseseră aceeaşi situaţie ca el luaseră de mult drumul închisorilor. În timp ce Anca mă punea la curent cu necazurile lor şi cu soarta grupului nostru de prieteni apropiaţi, ochii mi-au căzut pe un acvarium cu peşti, aşezat pe o măsuţă. L-am recunoscut şi Aimée (cum îi spuneam toţi prietenii) mi-a povestit că după ce mă ridicase Securitatea, luase de la mine de acasă peştii şi îngrijise mai departe de ei. Am întrebat-o dacă le-a schimbat vreodată nisipul. Mirată, mi-a răspuns că nu. Şi mai mirată a fost, când m-a văzut băgând mâna în apă şi scormonind în nisipul din fundul acvariului. În scurtă vreme am găsit ce căutam. O monedă olandeză, un gulden de aur. Cu vreo doi ani în urmă, când pentru o piesă de aur riscai puşcăria, fără să spun nimănui, ascunsesem moneda în nisip. Cu un ciocan am turtit-o, reducând-o la dimensiunea unui bob de porumb şi i-am dat-o Ancăi înapoi. În această stare, nu mai prezenta nici o primejdie dacă ar fi fost găsită.

Am mai stat o mulţime de vorbă. Nu ştiu nici azi, cum deodată mi-a venit ideea următorului pas concret pe care aveam să-l fac. De altfel, tot ce am întreprins în zilele următoare a fost numai sub îndemnul inspiraţiei de moment şi mergînd din improvizaţie în improvizaţie.

Am rugat-o să-l cheme la telefon pe Baby Ivanovici şi să-i dea o întâlnire în Grădina Icoanei, în spatele casei părinţilor lui. Baby mi-era cel mai bun prieten şi cu toate că Securitatea cunoştea relaţiile noastre, vroiam să-l întâlnesc.

Zis şi făcut. Fără să-i vorbească de mine, l-a chemat şi a stabilit rendez-vous-ul la ora 5. Până la ora fixată am continuat să stăm de vorbă. I-am povestit despre evadare şi nu-i venea să creadă. De la Aimée am aflat că în Bucureşti se făceau pregătiri pentru „Festivalul Mondial al Tineretului" care va începe la 2 august şi la care, vor participa delegaţii de tineret din toate ţările, chiar şi din Vest. Înainte de ora 5, ne-am luat rămas bun, cerându-i să fie de o discreţie absolută în privinţa noastră. Mare mi-a fost mirarea, câteva săptămâni mai târziu, când i-am făcut o nouă vizită : Nu-i spusese nici măcar bărbatului ei !

Am ajuns în Grădina Icoanei înaintea orei fixate şi ne-am aşezat pe o bancă mai retrasă, spre ieşirea din parc din spatele Bisericei Anglicane. Cu tot aspectul nostru neobişnuit, n-am atras atenţia nimănui. În parc era lume puţină. Numai câteva mame cu copii care se jucau în nisp. În colţul în care ne aşezasem, nu era nimeni, aşa că ne-am scos puloverele şi cojoacele şi ne-am putut răcori la umbră, păndind apariţia lui Baby. L-am văzut de la distanţă, când a intrat în parc. L-am lăsat pe Titi pe bancă şi i-am ieşit înainte. O căuta din ochi pe Aimée, aşa că nu m-a remarcat, decât când m-am oprit în faţa lui. Şi atunci, în reacţia lui spontană, l-am regăsit imediat, de parcă ne-am fi despărţit ieri.

M-am reîntors cu el la banca pe care o părăsisem, i l-am prezentat pe Titi şi, după ce l-am pus în temă cu toată aventura noastră, am început să ne consultăm asupra problemei care cerea o rezolvare urgentă : unde

puteam fi găzduiţi ? Am trecut în revistă zeci de nume şi am examinat în parte situaţia fiecăruia. Acolo unde respectivul prezenta toate garanţiile de siguranţă, ori el însuşi era sub observaţia Securităţii, ori vreun membru al familiei era dubios, ori i se băgase în casă un locatar, membru de partid. Şi astfel, rând pe rând, îi eliminam de pe lista gazdelor posibile. În cele din urmă, am căzut de acord, ca primă soluţie, măcar pentru noaptea aceea, să încercăm la Titi Boceanu. Era un bun prieten al familiei şi un om curajos. Locuia pe strada General Praporgescu şi Baby îl mai întâlnise din când în când. Am mai stabilit cu Baby, că nu e prudent să fie în legătură cu noi şi că în nici un caz să nu-i spună mamei de sosirea mea, deoarece era normal ca ea să fie prima persoană care să fie supravegheată de Securitate, pentru a da de urma noastră. Ne-am despărţit, rămânând înţeleşi că tot eu voi intra în contact cu el, fie prin acelaşi procedeu, prin Aimée, fie pe altă cale.

Apartamentul lui Titi Boceanu era la parterul unei case cu un singur etaj, la începutul străzii General Praporgescu, aproape de colţul cu strada Şcoalei. Casa era dispusă perpendicular pe stradă, unde era şi uşa de acces a unuia din cele două apartamente de la parter. Bocenii locuiau în celălalt. Se intra pe o poartă de fier, într-o curte îngustă, care se întindea de-a lungul casei, până la scara din fund, care urca la etaj. La picioarele scării era uşa Bocenilor.

Trecând prin curte pe lângă ferestrele apartamentului lor, am observat că storurile erau lăsate, cu toate că era încă ziuă. Am sunat la uşă, dar nu ne-a răspuns nimeni. Am mai insistat, cu toate că era evident că nu era nimeni acasă.

Pe când ne sfătuiam ce să facem, am auzit paşi pe scară şi până să mă dezmeticesc, m-am trezit cu exclamaţii de surpriză de la persoana care cobora scările, care mă recunoscuse şi mă striga pe nume. Era Neli Vlădoianu, care locuia la etaj, proprietăreasa casei şi prietenă cu Bocenii.

Uitasem complet de existenţa ei. O cunoşteam prea puţin, întâlnind-o numai rareori, din întâmplare, când mergeam pe la Titi Boceanu. Ea în schimb mă ţinea minte, cunoscând-o pe mama, pe care o întâlnea mai des în casă, mai ales după arestarea mea. Avea vreo 60 de ani şi se vedeau încă urmele frumuseţii din tinereţe. Era o femeie inteligentă, energică şi autoritară. M-a luat în braţe, m-a îmbrăţişat şi nu mai contenea cu exclamaţiile şi cu întrebările cu voce tare : când am scăpat, dacă sînt sănătos şi cum de nu i-a spus mama şi ei că mă întorsesem ? Când am reuşit şi eu să plasez prima vorbă, cerându-i să nu vorbească aşa tare, a înţeles imediat că nu-i lucru curat cu noi şi, pe un ton care nu mai admitea vreo discuţie, ne-a spus s-o urmăm şi a şi luat-o pe scări în sus.

Am intrat cu toţii în apartament, a închis uşa în urma noastră, ne-a făcut semn să stăm, s-a aşezat în faţa noastră şi n-a zis decât două vorbe :

— Acum spune !

. Şi i-am spus. În afară de întâlnirile cu Cilică, Aimée şi Baby, i-am spus tot.

Cum am terminat, a şi hotărît ce era de făcut imediat :

— Vă dau ceva să mâncaţi, fiindcă trebuie să fiţi flămânzi şi în timp ce eu mă reped pentru nişte treburi în oraş, faceţi o baie căci sunteţi îngrozitor de murdari !

Apoi, dându-şi seama că nu avem lucruri curate de îmbrăcat, a trebuit să duc o adevărată luptă cu ea, ca s-o conving să nu o anunţe pe mama,

de la care voia să ne facă rost de haine. Spunându-ne că Bocenii erau plecați din București pentru câteva săptămâni, că apartamentul era încuiat și că cheia se afla la D-na Schileru (soacra lui Titi), tot ea s-a gândit că ar fi o ascunzătoare ideală, dacă am putea obține cheia.

Și așa, din vorbă în vorbă, s-a înjghebat un plan. M-am gândit la M.C., o foarte bună prietenă a mea din acea vreme, care locuia la doi pași, pe strada Gogu Cantacuzino (Alexandru Sahia) și pe care Coana Neli o cunoștea. O jumătate de oră mai târziu, Titi și cu mine intram în baie iar Neli Vlădoianu pleca în oraș, însărcinându-se să o caute pe M. C., s-o pună în temă cu sosirea noastră și s-o roage să obțină cheia de la D-na Schileru, cu care știam că era în bune relații. Baia noastră cred că a durat o oră. Și nu atât spălatul nostru, cât al căzii, pe pereții căreia se depusese un strat de murdărie apreciabil. Din cauza nenumăratelor ace de brad care ni se imprimaseră în piele pe tot corpul și pe care cu multă trudă le-am dat jos, am reușit să înfundăm și scurgerea.

Pielea de pe tălpi și picioare ni se jupuia în fâșii, lăsând să apară pe dedesubt o piele nouă, subțire și foarte sensibilă. Am reușit să curățăm și să desfundăm baia, cu puțin înainte de întoarcerea Coanei Neli, așa că am scăpat de rușine. Totuși, când a intrat pe ușă, ne-a găsit în chiloți și cămășile soțului ei, pe care ni le dăduse înainte de plecare.

O găsise pe M.C., care se dusese după cheie. Nu mai aveam decât de așteptat și de sperat că va reuși s-o obțină, fără să-i spună D-nei Schileru motivul real pentru care îi trebuia. Fiind o femeie în vârstă, ne gândisem că era mai bine s-o menajăm pe ea de astfel de șocuri și pe noi de vreo eventuală indiscreție. A trecut o bună bucată de vreme până ce M.C. și-a făcut apariția. Aducea însă cheia mult așteptată ! Pretextase că era pentru un randez-vous personal și se obligase s-o predea după aceea D-nei Vlădoianu, ceea ce D-na Schileru acceptase fără dificultate.

M.C. fusese implicată în procesul de tentativă de trecere ilegală de frontieră, [illegible]entat lui Ion Pantazi, și stătuse aproape doi ani în închisoare pentru omisiune de denunț. Cu toate astea, n-a pregetat să-și asume noile riscuri pe care le implica ajutorarea noastră și ne-a fost de cel mai mare sprijin pe toată durata șederii noastre în București, făcând legătura între noi și diversele persoane, pe care nu le-aș fi putut contacta direct. Trebuia chiar să-i ponderăm exaltarea, cerându-i mai multă prudență și numai vizite strict necesare, la noi și la persoanele respective. Totuși, pentru început, am rugat-o să ia legătura cu mama, ca să-mi recupereze ceva îmbrăcăminte și cu Elena Pantazi, soția lui Ion, pentru a o preveni de posibila lui apariție și a putea astfel intra în legătură cu el.

Cu ocazia acestor două vizite [illegible]na să încerce să-și dea seama dacă locuința mamei și a Elenei Pantazi erau puse sub observație. Plecând de la ele, trebuia să meargă pe străzi mai puțin circulate, ca să poată remarca dacă este urmărită. Când am intrat în apartamentul Bocenilor, care se compunea din două camere, baie și o bucătărie la subsol, am primit următoarele instrucțiuni de la Coana Neli : Să nu ridicăm storurile ca să nu dăm de bănuit, vecinii știind că locatarii sânt plecați ; să nu aprindem lumina, mai ales seara, căci s-ar fi văzut printre jaluzele ; să nu facem zgomot, fiindcă în apartamentul vecin (cel cu intrarea la stradă) locuia un evreu, cu funcție importantă la Ministerul de Interne : să nu deschidem nimănui, care nu bate la ușă cu un anumit semnal, pe care l-am stabilit cu ea. Pen-

tru orice nevoie vom avea, s-o chemăm bătînd cu o coadă de mătură în tavan, deasupra fiind locuinţa ei. Rămaşi singuri, am deschis cu grijă ferestrele, căldura fiind înăbuşitoare. În aceeaşi seară am mai primit încă o dată vizita lui M.C., care ne-a adus pâine şi ceva provizii alimentare.

Apoi, la slaba lumină care se infiltra printre şipcile jaluzelelor, ne-am culcat, Titi în pat iar eu pe o canapea. Cu toată oboseala drumului şi a emoţiilor zilei şi deşi, după atâta vreme, aveam pentru prima oară ocazia să dormim omeneşte, mi-a fost imposibil să închid ochii. Până ce nu mi-am luat o pernă şi m-am mutat pe jos, pe covor, nu am putut adormi. Canapeaua era prea moale şi mi-era prea cald. Titi a râs de mine, dar dimineaţa mi-a dat dreptate : se frământase toată noaptea din cauza patului prea moale.

Scurt timp după ce ne-am trezit, auzind semnalul convenit, am deschis uşa. Era Coana Neli, care, înainte de a ieşi în oraş, venea să se informeze de soarta noastră. Ceva mai târziu M.C. i-a adus lui Titi o pereche de pantofi, urmând să ia contact cu mama, pentru a-mi completa şi mie echipamentul. Pe la ora prânzului am auzit din nou semnalul la uşă. Când am deschis, am rămas încremenit : era mama şi în urma ei Coana Neli, care a ţinut imediat să-mi spună :

— Ce ? Credeai că o să mă iau după tine ? Cum era să n-o aduc să te vadă, când ştiu că de un an nu trăieşte decât cu gândul la tine !

Greu să reproduc revederea cu mama. Mi-aduc însă aminte că după ce m-a îmbrăţişat, m-a îndepărtat de ea şi s-a uitat la picioarele mele, întrebându-mă dacă sunt sănătos. Aveam să aflu mai târziu că, pe când mă aflam la închisoare, venise s-o vadă o femeie necunoscută, spunându-i că îi aduce veşti de la mine. Pretinsese că era rudă cu un gardian de la Aiud şi că putea să facă să-mi parvină prin el îmbrăcăminte şi medicamente. I-a spus că avusesem un accident de muncă, că mi se amputase un picior şi că aveam nevoie de antibiotice. Cu toată lipsa de mijloace şi scumpetea medicamentelor (care erau străine), mama le procurase şi, împreună cu un pachet de haine, i le dăduse. Bineînţeles că nu mi-a parvenit nimic, aşa cum nimic din ce povestise femeia nu era adevărat. Cum între timp, obişnuindu-i-se ochii cu semiobscuritatea din apartament, mama se asigurase că eram întreg şi nevătămat, a urmat a doua întrebare, pusă cu jumătate de glas şi cu vizibilă îngrijorare în priviri :

— Aţi omorît pe cineva când aţi fugit ?

Am pufnit în râs şi s-a liniştit când i-am spus că nu făcusem nici o crimă.

În cele aproximativ 3—4 săptămâni cât am locuit în apartamentul Bocenilor, primeam zilnic vizitele Coanei Neli şi sporadic pe cele ale lui M.C., care, încet, încet, ne-a completat necesarul de îmbrăcăminte, pentru mine de la mama, iar pentru Titi, care avea alte măsuri, din diverse alte surse. Mi-a adus şi o pereche de pantofi de la Baby Ivanovici, care purta acelaşi număr, 38 1/2, ca şi mine, mărime puţin obişnuită şi greu de găsit. Primisem şi ceva bani de buzunar de la mama.

Câteva zile după instalarea noastră în apartament, a venit să mă vadă Dumitru Gheorghiu, căruia mama îi încredinţase secretul fugii noastre. Dudu, cum îi spuneau toţi prietenii, era un tip uriaş. Atletic construit şi

sportiv, fusese membru al echipajului bobului românesc, care ieșise câștigător la Jocurile Olimpice dinainte de război. Părinții mei îi fuseseră nași la căsătoria cu Gigi, și ea sportivă și profesoară de gimnastică. Nunta se făcuse la Ilovăț. Dudu era ofițer de artilerie. Înainte de război, stătuse câțiva ani ca specialist la Zbruiovska, pentru comenzile noastre de armament în Cehoslovacia.

La începerea războiului plecase pe front cu un regiment de artilerie grea, cu gradul de căpitan. Căzuse prizonier la Stalingrad și multă vreme nu se mai știuse nimic de el. După șase ani și jumătate se întorsese, slăbit și distrofic, dar cu același moral nezdruncinat. Trecuse prin grozăvia lagărelor sovietice, între care cel de la Oranki. Se opusese propagandei pe care o făcea în acea vreme Ana Pauker, care venea în uniformă de colonel sovietic și încerca să recruteze voluntari în Divizia Tudor Vladimirescu și fusese anchetat și condamnat la închisoare.

Își păstrase tot timpul ținuta demnă de ofițer al armatei române, pentru care avea un adevărat cult.

Întors în țară, fusese solicitat personal de Emil Bodnăraș, cu care fusese coleg de școală militară, să reintre în cadrele armatei, dar refuzase și acum era pensionat.

Pe toată durata cât fusese pe front și apoi în prizonierat, Gigi, soția lui, locuise la noi. Acum, locuia mama la ei, în Cotroceni. Când se întorsese din Rusia, Dudu îmi povestise toată odiseea lui, care mă impresionase. Mulți alții, care îl întîlniseră pe front și în lagăre, îmi vorbiseră cu admirație de el și de ținuta lui ireproșabilă. Pentru mine era un model.

Când l-am văzut intrând pe ușă, aplecându-se din cauza înălțimii, m-am repezit la el în brațe. Era tot așa de emoționat ca și mine. A stat numai câteva minute și n-a vorbit mult, dar acele câteva cuvinte nu le-am uitat. Nu m-am simțit niciodată mai măgulit !

— Mă Ioane ! Sunt mândru de tine că măcar tu ai evadat ! Mi-am reproșat totdeauna că n-am avut curajul s-o fac și eu când eram în lagăr în Rusia.

Am mai stat puțin de vorbă și înainte de plecare, ne-a dat un sfat, pe care l-a formulat cam așa :

— Să știți că cei mai mari dușmani ai bărbaților într-o acțiune sunt femeile, indiferent ce sunt, mame, neveste sau amante !

Trecuseră câteva zile de când locuiam în apartament. Oricât de paradoxal ar părea, dar începuse să mă apese o senzație de claustrofobie, pe care în închisoare n-o resimțisem așa de acut.

Poate că efortul de voință de a-ți impune singur claustrația este mai mare decât acela de a o suporta când ți-o impune altul ! Din cauza jaluzelelor veșnic lăsate, apartamentul era supraîncălzit, și lumina care se strecura printre ele era așa de slabă încât nu puteam nici citi. Toată ziua făceam planuri peste planuri, discutând pe șoptite.

M.C. ne spusese că era în tratative cu Rici Tailer, un evreu pe care îl cunoscusem și eu înainte de arestare. Cu toate că era un om foarte bine și care avusese în trecut o situație bună, două argumente care excludeau în mod normal posibilitatea să aibă vreo simpatie pentru actualul regim, era totuși considerat dubios de foarte multă lume, din cauza legăturilor pe

care le avea cu diverşi oameni sus-puşi ai partidului. El, însă, explica aceste contacte ca relaţii de afaceri, fiind un om cu foarte multe legături comerciale cu firme străine din occident. Se pare că mijlocea relaţiile între aceste firme şi statul român. M.C. ne spusese că Rici Tailer spera să poată organiza, prin legăturile pe care le avea în ţară şi străinătate, o cale de trecere clandestină a frontierei spre Vest. Ieşirea din ţară urma să se facă prin ascunderea respectivilor pe şlepurile care transportau cherestea pe Dunăre până în Austria. Punerea la punct a sistemului mai cerea însă timp. Pentru noi reprezenta soluţia ideală şi ne pusesem nădejdea în ea. Totuşi, mai speram şi în apariţia lui Ion Pantazi, cu care ne gândeam că vom putea încerca o trecere a frontierei în Iugoslavia. Personal, cunoşteam destul de bine anumite puncte de frontieră de-a lungul Dunării şi aveam şi legături cu câţiva oameni din zona de frontieră. Punând împreună cunoştinţele mele cu ale lui Ion, care era şi el din regiune, speram să putem stabili un plan de fugă, cu cât mai mari şanse de reuşită. Pe marginea acestor două posibilităţi de fugă, discutam cât era ziua de lungă. Nişte crâmpeie de premise, pe care clădeam ipoteze şi variante, care mai de care mai bine gândite până în cele mai mici amănunte. Din păcate, însuşi punctul de plecare, baza pe care construiam era numai iluzie. Cel puţin ipoteza apariţiei lui Ion era de mult spulberată. Nu ştiam că fusese prins încă din primele zile după evadare. Soluţia lui Rici Tailer, chiar dacă s-a dovedit reală, a avut o viaţă scurtă şi apărea într-un moment când noi nu mai eram în măsură să uzăm de ea. (Voi mai reveni asupra acestui subiect.)

Până una alta, pentru a căpăta o înfăţişare cât mai normală, ne-am apucat să ne tundem unul pe altul. Mai bine zis, să ne potrivim pe la ceafă şi pe la urechi, astfel ca părul, încă mic, să dea impresia unei frizuri voit mai scurtă. Pentru prima ieşire în oraş, am aranjat o întâlnire cu Elena Pantazi, în Grădina Icoanei. Aspect de puşcăriaş sau de fugar prin păduri nu mai aveam. Trebuia, însă, să nu mai semăn, măcar la prima vedere, nici cu mine însumi, pentru a nu fi identificat cu prea mare uşurinţă de vreun cunoscut.

În acele vremuri de sărăcie, când lumea purta aceeaşi rochie sau aceeaşi pereche de pantaloni, luni de zile în şir, primul lucru după care îţi recunoşteai de la distanţă prietenii pe stradă era îmbrăcămintea. Pantalonii de doc bej şi cămaşa ecosez pe care mi-o procurase mama se deosebeau de felul de îmbrăcăminte pe care o purtasem înainte de arestare. Dacă înainte de a fi condamnat eram foarte slab, acum, în schimb, în urma muncii grele din mină, căpătasem un aspect atletic, muşchii braţelor şi spatelui fiind aşa de dezvoltaţi, încât vechile cămăşi, recuperate de la mama, nu mă mai încăpeau. De asemenea, eram foarte bronzat de soare, aşa cum lumea din Bucureşti nu era încă, în acel început de vară, iar părul „en brosse", cum nu-l purtasem niciodată, îmi dădea un cu totul alt aspect decât îl avusesem vreodată. Pentru a-mi ascunde trăsătura caracteristică a figurii (ochii puţin oblici), îmi pusesem nişte ochelari de soare rotunzi. Până aci nu purtasem niciodată ochelari de soare.

Şi astfel, oarecum deghizat, am pornit la întâlnirea cu Elena, care, spre satisfacţia mea, nu m-a recunoscut de la prima vedere. Pe o bancă din parc, am stat o mulţime de timp de vorbă cu ea, povestindu-i tot ce era de povestit. Era îngrijorată de soarta lui Ion, care nu dăduse nici un semn de viaţă. I-am explicat că dacă noi ajunsesem la Bucureşti într-un timp

relativ scurt, aceasta se datora faptului că de la Iacobeni luasem trenul și că, dacă Ion nu recursese la același mijloc, era normal să nu fi ajuns încă. Putea chiar să mai întârzie destul de mult, până să-și facă apariția. Am rămas înțeleși să mă anunțe prin M.C. de îndată ce va apărea, și ne-am despărțit.

M-am întors înapoi în bârlogul nostru și i-am raportat lui Titi toată conversația cu Elena. Pentru ziua următoare am plănuit o întâlnire cu Margot Boian, pentru a-i da vești din pușcărie despre vărul meu și soțul ei, George Boian. Cu toate că Titi era de părere că aveam datoria să informăm familiile câtorva deținuți despre soarta celor închiși, pregeta să se aventureze în oraș și, la toate insistențele mele, găsea totdeauna pretexte să amâne ieșirea din casă.

A doua zi, deci, am plecat din nou singur și, fără nici un anunț prealabil, am sunat la ușa lui Angi Doncos, vara mea, care stătea în blocul Capriel de pe strada Romană colț cu Dorobanți. O știam săritoare, plină de suflet, curajoasă și mai ales discretă. Locuia singură într-o garsonieră. Era acasă. M-a primit cu căldura ei obișnuită. Când i-am spus povestea mea, a fost așa de emoționată că nu știa ce să-mi ofere și ce să facă pentru a mă ajuta. I-am spus că am venit numai s-o văd și s-o rog să-i dea lui Margot Boian o întâlnire, la care mă voi duce eu. Zis și făcut. A pus mâna pe telefon și, o oră mai târziu, plecam de la Angi. Nu însă înainte de a-mi fi băgat cu de-a sila în buzunar niște bani. Locul de întâlnire cu Margot era pe strada Visarion. Când am ajuns, era deja acolo. Pentru ea a fost un adevărat șoc când m-a văzut. Pentru a opri eventualele efuziuni care ar fi atras atenția trecătorilor, din primele vorbe i-am spus că sînt evadat și nu eliberat legal. A înțeles și s-a stăpânit, dar nu-și putea opri lacrimile. Pentru ea, tot ceea ce i-am povestit au fost primele vești pe care le avea despre George, de patru ani, de când într-o noapte fusese ridicat de pe stradă. Tot ce mi-a povestit ea, însă, despre Sandra, fetița lor, și despre viața lor în ultimul an, încă nu știam că aveau să constituie, doi ani mai târziu, pentru George, cele mai proaspete vești de la familia lui !

Până la jumătatea lui iulie, cât am mai stat în apartamentul Bocenilor, am mai ieșit din când în când în oraș. Mă obișnuisem să evit străzile și bulevardele centrale, unde riscam să am vreo întâlnire nedorită cu persoane care m-ar fi recunoscut. Mă obișnuisem să observ trecătorii de la distanță, pentru ca, în cazul că aș fi remarcat vreun cunoscut, să-l pot evita, înainte ca el să mă vadă. Totuși, de câteva ori mi s-a întâmplat să mă întâlnesc nas în nas cu persoane cunoscute.

Într-o zi, în piața Lahovari, m-am trezit față-n față cu Bebe Belu. Ne cunoșteam destul de puțin, totuși s-a bucurat sincer să mă vadă liber. După câteva ezitări, mi-am făcut socoteala că e mai bine să-i spun adevărul și să-i cer o totală discreție, decât să-l las să creadă că fusesem eliberat și astfel să mai povestească și altora că mă văzuse. Zvonul eliberării mele s-ar fi răspândit prin cercurile cunoscuților și ar fi sfârșit prin a ajunge și la urechile Securității care ar fi aflat că mă găsesc în București.

N-am să-i uit reacția ! În loc să se sperie de riscurile pe care le comporta simplul fapt că stătea de vorbă cu un evadat, ceea ce îl făcea automat complice, m-a mai strâns o dată în brațe și imediat s-a oferit să mă

ajute. Mi-a spus că dacă n-am unde să mă ascund, să merg să locuiesc la el și că-mi stă la dispoziție cu orice mi-ar putea fi de folos. Cu greu l-am convins că pentru moment nu duceam lipsă de nimic. Voia cu orice preț să-mi fie util cu ceva. Nu m-a lăsat până n-am primit de la el 100 de lei, ceea ce nu era o sumă mică pentru acele vremuri, mai ales că erau singurii bani pe care îi avea în buzunar. Bebe Belu era foarte înalt și slab. Era miop și purta ochelari. Din cauza picioarelor lungi, mersul îi părea nesigur. Era foarte distrat din fire, de multe ori absent, chiar visător. Bine crescut, mereu politicos, discret și timid. Toate aparențele pledau pentru un produs specific al saloanelor bucureștene, din care de altfel era nelipsit. Adevărul părea însă a fi cu totul altul, căci, spre uimirea tuturor, în timpul războiului, se întorsese de pe front cu mai multe decorații, între care Crucea de fier germană. Despre faptele lui din Rusia, am aflat de la alții. Am ținut să fac această digresiune de la firul povestirii mele, pentru că sunt sigur că de la el nu se va afla niciodată nimic despre atitudinea pe care a avut-o față de mine. M-am despărțit de el, promițându-i că voi apela la ajutorul lui când voi avea nevoie. Nu l-am mai revăzut.

Tot într-una din acele zile, întorcându-mă spre casă, am mai avut o întâlnire neprevăzută. Mergeam grăbit pe strada Gogu Cantacuzino, când, la un colț, m-am ciocnit piept în piept cu un trecător care venea de pe o stradă laterală. Mi-am cerut scuze și mi-am continuat drumul în același pas, cu toate că-l recunoscusem. Probabil instinctul mă îndemnase să nu mă opresc și să-i vorbesc. După vreo 20 de metri am întors capul și l-am văzut că rămăsese locului și privea după mine. Era avocatul Vasile Cameniță. Originar din Tr. Severin, dintr-o familie de oameni de ispravă, îl cunoșteam de mic. Venea foarte des la noi în casă și la țară și la București. Copil fiind, mă impresionase statura lui uriașă și vocea de stentor, dar mai ales contrastul între înfățișarea și atitudinea lingușitoare și chiar servilă, pe care o avea față de tatăl meu. Știu că tatăl meu l-a ajutat și sprijinit în cariera pe care a făcut-o și că Vasile Cameniță îi era foarte îndatorat. Mai târziu, cunoscuții lui din Severin îl criticau pentru arivismul și lipsa lui de caracter. Divorțase de soția lui, cu care avea doi copii, și se căsătorise cu fiica lui Stănescu, proprietarul hotelului cu același nume din București. Se spunea că urmărise zestrea, Stănescu fiind bogat.

După 23 august și-a instalat biroul pe Intrarea Armașului iar apartamentul de la etaj l-a oferit unui ofițer englez din Misiunea Militară Britanică, ceea ce punea întreaga casă la adăpost de abuzurile rușilor și comuniștilor. Mânat de același oportunism, Cameniță s-a înscris în Partidul Național Țărănesc, în care toată lumea își pusese nădejdea în acea vreme și care, cu siguranță, ar fi ajuns să guverneze, dacă alegerile nu ar fi fost măsluite. După instaurarea dictaturii comuniste, îl pierdusem din vedere. Auzisem numai că fusese acceptat în Colegiul Avocaților, lucru cel puțin surprinzător pentru un om cu trecutul lui. Ceea ce nu știam atunci era că el conta printre figurile remarcabile ale Colegiului, cu influență și legături cu persoane sus-puse. Se pare că tot datorită acestor legături, fiul lui, Marius Cameniță fusese trimis la Paris ca medic al Ambasadei Române. Faptul că Vasile Cameniță se dovedise a fi toată viața un oportu-

nist nu m-ar fi făcut să-l menţionez, fiind doar unul din exemplele destul de numeroase ale acestei categorii care, în acele vremuri, înflorea, profitând de tulburarea apelor. Ticăloşia lui de mai târziu faţă de mama, căreia i-ar fi datorat măcar bunăvoinţă şi respect, dacă nu recunoştinţă, m-a făcut să nu-l uit niciodată şi să-l consemnez şi aici. Privit cu înţelegere, nu se poate spune că n-a avut o linie constantă de conduită în viaţă : umil şi linguşitor cu cei ce-i puteau fi de folos, arogant şi infatuat cu cei ce nu-i mai puteau fi utili. A trăit slujindu-i pe cei care-i slujeau interesul, a atins la sfârşitul vieţii apogeul carierei lui, ca Maestru respectat al Baroului, şi acum câţiva ani a murit. Nu sunt în stare să mă rog pentru sufletul lui de slugă. Pe scurt, nu pentru a-mi justifica patima, ci numai pentru a o explica, iată cum a înţeles să se poarte Vasile Cameninţă cu mama : Doi ani mai târziu, când mama a fost judecată pentru complicitate la evadarea mea, cu toate că nu apelase la el şi refuzase oferta lui de a o apăra, spunându-i că nu are bani să-i plătească onorariul, Cameninţă îi fusese totuşi avocat din oficiu. După proces, când mama nu avea nici un mijloc de existenţă, Cameninţă i-a cerut onorariul, somând-o şi ameninţând-o chiar că va recurge la judecată. Unsprezece ani mai târziu, în 1964, când, în urma decretului de graţiere, am ajuns din nou în Bucureşti, l-am zărit pe Cameninţă pe stradă. M-a văzut şi el. Prin Nicolae Cilică i-am trimis vorbă să se ferească din calea mea, pentru că oriunde îl voi întâlni îl voi pălmui. Totodată i-am transmis că voi povesti la toată lumea că m-a întâlnit în timp ce eram evadat şi nu m-a denunţat. Va fi ghinionul lui, dacă această vorbă aruncată va ajunge şi la urechea Securităţii. Bineînţeles că nu am povestit nimănui acest lucru, dar sper că i-am provocat o stare de îngrijorare, la gândul că reputaţia lui de fidelitate faţă de regim i-ar putea fi prejudiciată. De întâlnit, nu l-am mai întâlnit niciodată. Eram în străinătate când i-am văzut ferparul în „România Liberă".

Zilele treceau şi în situaţia noastră nu intervenea nimic nou, care să ne deschidă vreo perspectivă în direcţiile aşteptate de noi. Organizarea căii de fugă în străinătate prin R. Tailer se tot amâna iar Ion Pantazi nu-şi mai făcea apariţia. Totodată se apropia termenul când familia Boceanu urma să se întoarcă în Bucureşti şi nu mai puteam locui la ei. Cei câţiva care ştiau de existenţa noastră în Bucureşti se străduiau să ne găsească o nouă ascunzătoare, dar întâmpinau dificultăţi neaşteptat de mari. Mai întâi din cauza puţinelor persoane la care puteam apela. Apoi din cauza spaţiului locativ şi aşa foarte redus în acea vreme. La aglomerarea locatarilor se mai adăuga şi cazarea de persoane străine, de multe ori miliţieni, securişti sau membri de partid, în apartamentul unei familii, ceea ce făcea imposibilă găzduirea noastră. O altă dificultate în calea găsirii unei posibilităţi de găzduire era şi faptul că eram doi. În acele vremuri, fiecare ştia foarte bine ce riscuri îşi asuma, ascunzând un fugar şi dacă câţiva prieteni s-au arătat totuşi gata să mă ţină la ei pentru un timp, nu erau dispuşi s-o facă şi pentru Titi, pe care nu-l cunoşteau. Mi-au spus-o limpede şi i-am înţeles !

Nu mai rămăseseră decât câteva zile până la data la care trebuia să părăsim apartamentul şi rezultatele tuturor demersurilor erau negative. Începusem să ne gândim că va trebui să plecăm din Bucureşti şi eventual

să rătăcim prin satele din jur, unde, sub pretextul unei însărcinări oarecare din partea serviciului la care lucram, să dormim în fiecare noapte în altă parte. Din cauza lipsei de legitimații, însă, riscul era foarte mare. Dacă am fi avut „Buletine de Identitate ", am fi putut dormi la mânăstirile din jurul Bucureștiului, ca mulți alți excursioniști, fără să dăm de bănuit. Când eram pe punctul de a pierde nădejdea, mama mi-a transmis că ne-a găsit o gazdă de hoți. Prietena ei, Lizica Goga, văduva lui Eugen Goga, pleca pe timpul verii cu cei 4 nepoți ai ei, la țară, la Rășinari. Acasă nu mai rămâneau decât fata ei Anița cu soțul ei Dinu Hariton și cu bătrâna lor mătușă. D-na Odobescu. Cât timp lipseau copiii, puteam sta la ei. Ne-am mutat deci în strada Ocolului, care pornea din Vasile Lascăr, în apropiere de întretăierea cu strada Romană. O stradă mică și liniștită, ca de oraș de provincie. Casa, cu un etaj, retrasă de la stradă, avea în față o grădină de flori și câțiva pomi. La parter locuia familia Hariton. Deasupra lor stătea un comunist, de care trebuia să ne ferim. Din cauza acestei vecinătăți, la început, pregetaseră să ne găzduiască, dar, în cele din urmă, negăsindu-se o altă soluție pentru noi, au acceptat și riscul acesta și ne-au primit cu inima deschisă. Urma numai să luăm toate măsurile de prudență, pentru ca vecinii de la etaj să nu prindă de veste că ne aflăm acolo.

Pe Aniţa Goga o cunoșteam de când eram copil. Era cu câțiva ani mai mare ca mine. Pe cât era de subțire și firavă la înfățișare, atât era de curajoasă și plină de suflet. Însuflețită de puternice sentimente românești, ducea mai departe moștenirea familiei ei de luptători naționaliști ardeleni. Era prezentă la tot felul de manifestări folclorice, cunoștea toate dansurile populare, la care purta costumul național cu o notă de mândrie și seriozitate, aș zice specific ardelenească, distonând în mediul intelectual bucureștean, mai pervertit și mai înstrăinat de viața satului românesc. Pe bărbatul ei, arhitectul Dinu Hariton, nu-l cunoscusem înainte. Fire blândă și cinstită, serios și muncitor, trudea din greu ca să facă față la întreținerea unei familii numeroase și foarte unite. El și Aniţa erau singurii în „câmpul muncii".

Parterul casei era destul de spațios, cu multe camere, și ocupat numai de familia lor. Fiind numeroși, scăpaseră de locatari nedoriți. Întâmplarea făcea că locuința mi-era cunoscută. Stătuse în ea familia unuia din cei mai buni prieteni ai mei, Dinu Mitache. Cele două familii făcuseră schimb de locuință. Camera în care ne-am instalat era o ascunzătoare ideală. Un fel de fostă cămară, lungă și îngustă, cu o ferestruică foarte sus plasată și care se deschidea într-un unghi al acoperișului, fiind astfel invizibilă de afară. Singura ușă de acces din camera vecină era mascată de un covor, care acoperea tot peretele.

În cursul zilei, toată casa ne stătea la dispoziție, puteam umbla în bibliotecă, merge la baie sau circula pentru a ne dezmorți picioarele. Ne retrăgeam în bârlogul nostru numai noaptea ca să ne culcăm sau, peste zi, când venea cineva în vizită. Cum Aniţa și Dinu Hariton nu se întorceau decât după amiază de la serviciu, noi eram mai toată ziua singuri în casă cu doamna Odobescu. Din prima zi ne-a cerut să-i spunem Tante Héléne, ca toată lumea. Puțin adusă de spate, dar vioaie, activă și plină de energie, cu toată vârsta înaintată, ea era cea care se ocupa de casă, curățenie, gătit și chiar de piață, ceea ce însemna, pe acele timpuri, statul la cozi

interminabile. Avea 80 de ani. Fusese Doamnă de Onoare la Palat, cred că pe vremea regelui Ferdinand. Făcea parte din generația care trăise entuziasmul intrării noastre, alături de Aliați, în războiul din 1916, și al împlinirii idealului național. Cu toată vârsta ei, de câte ori ne povestea de luptele din primul război mondial, de refugiul în Moldova și de toate frământările politice interne, premergătoare înfăptuirii României Mari, se înviora și privirea i se aprindea. Patriotismul înflăcărat care o însuflețise în tinerețe, părea să se trezească din nou în ea. Pe cât de mare îi era exaltarea când își amintea de acele vremuri glorioase și de personalitățile politice care le-au ilustrat, pe atât dispreţuia perioada următoare și culmina într-o ură fără margini pentru regele Carol II. Sentimentele ei naționaliste aveau puritatea și vigoarea tinereții. De aici se trăgea și gluma Aniței pe socoteala ei. În fiecare joi după amiază, Tante Hélène avea „jour-fixe" și primea în vizită patru prietene, de aceeași vârstă și cu aceleași opinii. Toate cinci își beau ceaiul și puneau țara la cale. Anița le numise : Sfânta tinerețe legionară !

Primele zile după mutarea noastră la Anița, n-am ieșit din casă. În acea perioadă, situația aprovizionării orașului cu alimente ajunsese în așa hal, încât cu drept cuvânt i s-a zis „Postul festivalului". Regimul făcea economii, stocând mărfurile pentru a le pune pe piață numai pe durata Festivalului Tineretului și a da străinilor, care urmau să vină, o impresie de bună stare și abundență. Delegațiile de tineret au început să sosească cu câtva timp înainte de deschiderea Festivalului. Primele au fost cele din țările socialiste și apoi, treptat, au venit cele din lumea liberă. Curiozitatea stârnită de apariția unor străini, mai ales din Vest, făcea ca orașul să fie de nerecunoscut. Pavoazarea clădirilor, care de data asta se abătea de la regula sărbătoririlor comuniste, când tot orașul era îmbrăcat în kilometri de pânză și drapele roșii, era acum primul lucru neobișnuit. Nuanța dominantă de astă dată era bleu-ul, urmată de nenumăratele culori ale drapelelor diferitelor țări, ici și colo, cu discreție, apărând și câte un steag roșu. Cea mai izbitoare schimbare în viața de toate zilele a orașului, în afară de modificarea în coloritul pavoazării și apariția străinilor, o constituiau puhoaiele de oameni care invadau străzile. Toată periferia orașului se revărsase spre centru și, asemenea unor șuvoaie, se scurgea pe străzi, în toate direcțiile, de dimineață și până noaptea târziu.

Cu câteva zile înainte de începerea Festivalului, când orașul nu era încă așa de aglomerat, am ieșit de câteva ori din casă, fie cu Titi, fie singur. Decisesem să facem câteva vizite la familiile unor foști camarazi de pușcărie. Memorasem adresa ing. Georgescu-Topuslău : Strada Fundației Nr. 5. Nu-mi pot explica nici azi, dacă din simplă distracție sau datorită unei stranii asociații de idei, am plecat să căutăm numărul 5 al străzii Fundației, pe strada Boteanu. (Poate că din cauza Fundației Carol, am avut convingerea că și strada din spatele ei trebuie să se numească strada Fundației).

Ajunși deci în fața blocului de la numărul 5, am început să cercetăm numele locatarilor de pe tabloul cu sonerii. Am găsit un singur Georgescu care era inginer, dar nu purta și numele de Topuslău. Consultându-ne, am ajuns la concluzia logică, că probabil nevastă-sa renunțase la cel de-al doilea nume, care era deochiat, păstrându-l numai pe cel de Georgescu,

ca să se piardă astfel în anonimatul miilor de oameni care purtau acest nume. Am urcat deci la etajul respectiv. Titi a rămas pe palier iar eu am sunat la uşă. Mi-a deschis o femeie frumoasă şi tânără, în orice caz mult mai tânără decât m-aş fi aşteptat să fie nevasta lui Georgescu-Topuslău. Cum însă nu vorbise niciodată cu mine despre vârsta nevestei lui, m-am mulţumit să constat diferenţa de vârstă şi cum femeia se uita la mine, nedumerită de vizita unui străin, i-am spus că-i aduc veşti de la soţul ei. S-a luminat la faţă şi m-a poftit înăuntru. Scena care a urmat, ar fi fost demnă de un film, de o comedie ieftină americană. Voi încerca să reconstitui ceva din dialogul şi atmosfera momentului.

— Sunteţi probabil un coleg de-al soţului meu ! Luaţi loc.

— Da ! am răspuns eu, cam mirat, dacă nu chiar puţin şocat de dezinvoltura cu care se referea la soţul ei.

— Să vă fac o cafea ?

— Nu, mulţumesc, aş prefera să vă spun mai întîi tot ce ştiu despre domnul inginer. În orice caz, să ştiţi că e sănătos şi cu un moral foarte bun, m-am grăbit s-o asigur.

— Asta ştiu, fiindcă mi-a adus cineva veşti de la el !

M-am gîndit că Georgescu-Topuslău reuşise să comunice cu casa, fie prin vreun artificier, fie prin vreun deţinut inapt, transferat de la Cavnic la alt penitenciar şi care avusese ocazia să vorbească cu cineva care se elibera. Totuşi, ţinuta degajată şi figura zâmbitoare a femeii era cel puţin stranie, dacă nu chiar nelalocul ei.

— Ştiţi deci că lucrează în mină la Cavnic !? am continuat.

— Nu ştiu exact unde, dar ştiu că e în regiunea... (şi aici mi-a spus o localitate din munţii Apuseni, al cărei nume l-am uitat).

Crezând că primise o informaţie greşită, aşa cum deseori se întâmpla în acea vreme când era vorba de subiectul „tabu" al închisorilor şi când zvonurile şi legendele alimentau dorinţa de veşti de la cei dispăruţi, am vrut s-o lămuresc.

— Doamnă, cred că aţi fost greşit informată. Soţul dumneavoastră se află la Cavnic în munţii Maramureşului şi lucrează la atelierul mecanic din mină. A venit o dată cu mine de la Jilava, după ce a fost condamnat...

La ultimele mele cuvinte, femeia a pălit la faţă, a sărit în picioare şi cu vocea pierită a început să bâlbâie :

— Dar ce a făcut... De ce ?... Când a fost condamnat ?

Abia atunci am realizat ce gafă uriaşă făcusem. În câteva cuvinte am liniştit-o, explicându-i că era vorba de o confuzie regretabilă. Ceea ce ajutase la menţinerea confuziei pe toată durata conversaţiei noastre, fusese şi coincidenţa că soţul ei era inginer minier, cu serviciul în Bucureşti, dar plecat în interes de serviciu în regiunea munţilor Apuseni. Calmată şi din nou veselă, într-un acces de sinceritate, mi-a mărturisit că şi soţul ei trăia sub teama arestării, pentru nu mai ştiu ce trecut nedeclarat în autobiografie. Mi-a promis că nu va pomeni nimănui despre vizita mea şi, jenat, am rugat-o încă o dată să mă ierte pentru spaima pe care i-o produsesem. Femeia m-a condus până la uşă. Era iar veselă şi zâmbitoare, poate chiar mai veselă decât atunci când mă primise.

Eu, în schimb, mă simțeam prost, cum cred că nu mi se mai întâmplase. Pe drum i-am povestit lui Titi toată pățania.

Au trecut mulți ani de atunci, dar povestea cu doamna Georgescu n-am spus-o decât la puțină lume. Și acum când o scriu, mi-e încă rușine de lipsa mea de minte și de distracția nepermisă de care am dat dovadă, într-o situație așa de critică cum era a noastră. Pentru a ne recâștiga stima în proprii noștri ochi, ne-am consolat cu explicația că fusesem aruncați de soartă în situația de a fi urmăriți și, nefiind instruiți pentru ilegalitate, încercam să ne descurcăm în viața subversivă, învățând din practică. Că nu eram niște profesioniști este lucru cert, dar chiar și pentru niște amatori, pățania cu doamna Georgescu fusese o gafă enormă... ca să nu mai vorbim de lumina ridicolă în care ne pusesem.

După penibilul eșec al vizitei la d-na Georgescu, două zile n-am mai ieșit din casă. Apoi am făcut o nouă incursiune în oraș. De astă dată, la adresa colegului nostru de la Cavnic, arhitectul Niculiță Goga. Soția lui stătea cu copiii, undeva pe B-dul Ardealului, pe lângă Facultatea de Medicină. De data aceasta am inversat rolurile. Titi a fost cel care a sunat la ușă și eu am rămas afară. După o jumătate de oră, când a ieșit și mi-a povestit cum a decurs întrevederea, era cu lacrimile în ochi, emoționat și plin de respect pentru doamna Goga, care, luptând cu sărăcia, își creștea copiii în demnitate, educându-i în spiritul și admirația tatălui lor.

Într-o altă zi, aflând de la M. C că fostul meu prieten și coleg de liceu, Sandu Popescu-Necsești, era grav bolnav, suspectat de poliomielită, m-am decis să mă duc să-l văd. În acele zile premergătoare Festivalului, se declarase în București o epidemie de paralizie infantilă, care afecta mai ales persoanele adulte. Pentru a nu compromite ținerea Festivalului, regimul luase cele mai drastice măsuri de păstrare a secretului și, în toate cazurile unde exista suspiciunea contaminării, bolnavii erau ridicați de acasă și izolați în spitale. Această campanie de internări urgente, învăluită în mister, luase un aspect asemănător operațiilor de arestări pe care le efectua Securitatea. Cu tot secretul ordonat, zvonul se răspândise și lumea aflase că, în spitalele brusc aglomerate, îngrijirea lăsa de dorit și medicamentele lipseau. Principalul obiectiv al regimului fiind depistarea cazurilor și izolarea lor, pentru a stăvili răspândirea epidemiei, toate măsurile se îndreptau în această direcție, grija pentru bolnavii internați căzând pe planul doi și fiind neglijată.

Lumea era speriată la gândul unei internări în asemenea condiții, așa că până și cei care se îmbolnăveau de o simplă gripă, nu se mai duceau la policlinici, ci recurgeau la medici prieteni, de frică să nu li se pună în grabă diagnosticul de poliomielită și să fie ridicați de acasă. Au fost multe cazuri de diagnostice pripite și internări arbitrare. Acesta era și cazul lui Sandu Necșești, care prezenta toate simptomele de început de poliomielită și care, îngrijit de un doctor prieten și de Lili-Jeanne (care urma să-i devină mai târziu nevastă), era ținut în cel mai mare secret acasă.

Neanunțat, mi-am făcut apariția la locuința lui de atunci de pe strada Gogu Cantacuzino. Mi-a deschis Lili-Jeanne Nicolescu. Știindu-mă în închisoare, a rămas înmărmurită văzându-mă. Se uita la mine ca la o fantomă. I-am spus în câteva cuvinte care era situația și revenindu-și din

șocul revederii, mi-a spus că nu-l pot vedea pe Sandu, din cauza riscului de contaminare.

Nu-mi pot explica de ce, în perioada cât am fost evadat, aveam sentimentul de a fi invulnerabil la orice fel de amenințare. Toată ființa mea se concentrase asupra singurului pericol care ne amenința, singurul permanent prezent în minte : Securitatea. În rest, în fața altor riscuri, sentimentul de teamă îmi dispăruse. Nu era vorba nici de curaj, nici de temeritate, ci mai degrabă de o atrofiere parțială a instinctului de conservare.

Am convins-o deci pe Lili-Jeanne să mă lase să intru. Sandu era întins pe un pat tare, fără pernă și condamnat de doctor să stea într-o nemișcare absolută. La cea mai mică mișcare, avea dureri de cap insuportabile. Am stat câteva ore la el, povestindu-i din aventurile mele pentru a-l distra. Câteva zile mai târziu, bănuielile de poliomielită s-au spulberat, simptomele înșelătoare de la începutul bolii dovedindu-se a fi fost provocate de o astenie nervoasă.

În zilele următoare, ieșind dimineața din casă, după ce comunistul de la etaj pleca la serviciu și întorcându-ne după ce se lăsa întunericul, am vizitat o serie de inși. Tante Hélène era cea care ne făcea semn din grădină când puteam ieși din casă fără a fi văzuți de locatarii de la etaj. În prima parte a acestei perioade, plecam amândoi. Mai târziu însă, din cauza unei întâmplări care era cât pe-aci să pună capăt libertății noastre, Titi n-a mai vrut să iasă din casă.

Voi relata pe scurt despre câteva din vizitele făcute : La Maya Sculy, fiica ing. Ionel Bujoiu. Locuia în Vatra Luminoasă, lângă „Stadionul 23 august", care tocmai se construia și la care se lucra de zor, pentru a fi dat în folosință cu ocazia deschiderii Festivalului. Titi, care stătuse cu ing. Bujoiu la Baia Sprie și care avea pentru el o mare admirație, i-a povestit lui Maya toate detaliile despre tatăl ei și despre viața pe care o dusese cât timp fusese la mină. Între timp, ing. Bujoiu fusese ridicat de la Baia Sprie și transportat spre o destinație necunoscută. Am aflat mult mai târziu că, lipsit de îngrijire medicală, avea să moară în închisoare. (Cred că la Aiud).

Într-una din acele zile, am aranjat o întâlnire în oraș cu Georgel Teodorescu, fiul preotului Titu Teodorescu din Ilovăț. Georgel se stabilise în București și se ducea destul de rar pe acasă, unde preotul și familia lui erau rău văzuți de autoritățile locale. Totuși, am aflat de la el o mulțime de lucruri care mă interesau, despre oamenii din sat. Pentru eventualitatea nerealizării planului lui Rici Tailer de fugă în străinătate, păstram în rezervă ideea de a ne retrage în regiunea Ilovățului, unde cunoșteam și locurile și oamenii. Știam că acolo, bizuindu-mă pe anumiți oameni de nădejde, puteam să ne ascundem o bucată de vreme și plănui pe cont propriu o trecere a Dunării în Jugoslavia. Iar în cazul că, așa cum încă mai speram atunci, situația internațională va înclina spre un conflict cu rușii, vom rămâne în acea zonă sălbatică și împădurită și vom pune și noi mâna pe arme. Expresia nu era o simplă figură de stil, pentru că, înainte de a fi părăsit Ilovățul, lăsasem la loc sigur o cantitate destul de importantă și de arme și de muniții. Tot Georgel mi-a promis că va încerca să-mi procure un „Buletin de Populație". Riscul de a fi legitimat

pe stradă se putea ivi în orice moment. La o traversare greşită sau la o razie pe străzi, dacă nu-ţi arătai Buletinul, erai dus la Miliţie, ceea ce în cazul nostru ar fi însemnat sfârşitul escapadei noastre. Pentru o simplă formalitate de prezentare a Buletinului, într-un astfel de caz, în care nu se făcea o cercetare amănunţită a documentului, ne-ar fi fost de mare folos, chiar şi un buletin cu o poză nu prea asemănătoare sau chiar unul al cărui proprietar l-ar fi anunţat pierdut.

Ca un făcut, câteva zile mai târziu am fost puşi în situaţia de a ne convinge pe propria piele, de primejdia care ne pândea la orice colţ de stradă. Cum am mai spus, dacă apucam să ne părăsim ascunzătoarea dis-de-dimineaţă, cu vreun scop oarecare, trebuia să pierdem vremea prin oraş până se lăsa întunericul spre a nu fi văzuţi când ne întorceam acasă. Vremea fiind frumoasă, preferam să ne aşezăm în câte un parc, decât să umblăm pe străzi, unde oricând puteam avea vreo întâlnire nedorită cu persoane care mă cunoşteau.

Aşa se face că într-o zi, după ce ne petrecusem toată după-amiaza prin parcul de pe malurile Herăstrăului, către seară, ne întorceam spre oraş, pe Şoseaua Jianu. De la statuia Aviatorilor, am pornit-o la stânga pe una din străzile din Parcul Jianu, pentru a tăia drumul către Şoseaua Ştefan cel Mare. Cartierul, cu casele lui boiereşti şi vilele înecate în verdeaţă, părea să fi supravieţuit schimbării vremurilor. Neschimbat, zăcea acum încremenit sub căldura acumulată în timpul zilei. Pe străzile cu asfaltul încins, nu era ţipenie de om. Toropiţi de căldură, abia ne târam picioarele în liniştea desăvârşită care ne înconjura. Cu atât mai mare ne-a fost surpriza, când, în acea linişte şi nemişcare din jur, deodată, din ungherul mai retras al unei porţi, ne-a răsărit în faţă un individ. Când ne-a mai şi strigat : „Legitimaţia, tovarăşi ! Unde mergeţi ?", am simţit că inima-mi sare din loc. O fracţiune de secundă am ezitat, între paralizia care mă cuprinsese şi gândul de a o rupe la fugă. In clipa următoare însă, ducând mâna la buzunar, făcându-mă că vreau să scot Buletinul, i-am zis omului din faţa noastră, cu o voce ce se voia calmă şi firească :

— Vrem să ieşim în Ştefan cel Mare ! Nu putem merge pe aici, tovarăşe ?

Noroc că răspunsul individului a fost prompt, căci cu tot calmul pe care îl arătam, vrând să câştig timp, nu mai puteam prelungi durata simulării gestului de a scoate Buletinul din buzunar, fără ca încetineala mea să-i pară suspectă.

— Fără legitimaţie specială, nu puteţi intra pe strada asta !

Întrerupându-mi gestul de a scoate Buletinul şi fără să-i mai dau timpul de a zice ceva, am adăugat repede :

— N-am ştiut, tovarăşe ! Suntem din provincie şi am venit să asistăm la Festival. Pe unde o putem lua, ca să ieşim în Ştefan cel Mare ?

Securistul (căci securist era individul care păzea strada interzisă circulaţiei publicului) ne-a arătat pe unde s-o luăm şi, după ce i-am mulţumit şi am pornit-o în direcţia indicată, s-a retras din nou la umbră, la locul lui de pândă.

Până la primul colţ, am mers fără să scoatem o vorbă. Eram leoarcă de transpiraţie, şi nu numai din cauza căldurii !

Titi mi-a mărturisit că și el avusese în primul moment intenția s-o ia la sănătoasa. Ne-am felicitat că rezistasem instinctului și că avusesem totuși prezența de spirit să procedăm cum procedasem.

Fugind, cred că n-am fi putut face mai mult de 100 de metri, în urma alarmei care s-ar fi dat.

Câteva străzi din acel cartier erau condamnate pentru public și păzite de securiști în civil, postați prin diverse curți sau intrări.

Niciodată n-am știut exact ce se afla în acele case așa de păzite, dar nici n-am mai trecut pe acolo cât am mai stat în București. Iar Titi, din acea zi, n-a mai ieșit din casă.

Cu fiecare zi care trecea, orașul devenea tot mai animat, pe măsură ce sosea câte o nouă delegație de străini. Începuseră să-și facă apariția și primele delegații din Vest, care stârneau o adevărată vâlvă în jurul lor. Lumea nu se mai sătura privindu-i cum erau îmbrăcați, cum erau tunși sau mai bine zis netunși, ce țigări fumau, ce brichete, aparate fotografice și alte obiecte purtau cu ei. Totul era uimitor la ei și, peste tot pe unde circulau, erau înconjurați de un cerc de curioși, care nu mai conteneau să-i admire. Se putea trage ușor o concluzie despre viața de privațiuni la care era supusă de atâția ani populația Bucureștiului și despre starea de izolare de restul lumii în care era ținută. Cu toate că explicația pentru care acești străini erau priviți ca niște oameni veniți de pe o altă planetă, era de înțeles, totuși, spectacolul, asemănător cu apariția primilor albi într-un trib de negri, era jenant și umilitor. Am văzut scene degradante, în care roiul de admiratori care-i însoțea pe acești tineri răsfățați ai bunei stări din Occident, se cobora până la a cerși câte o brichetă de doi bani.

M-am simțit roșind la fel ca în pușcărie, când am văzut flămândul umilindu-se în fața temnicerului, pentru o lingură în plus din lăturile care ni se dădeau de mâncare, sau când altul culegea de la picioarele gardianului chiștocul de țigară pe care acesta îl aruncase. Dacă în închisoare aceste cazuri au fost excepții, acum, pe străzile Bucureștiului, păreau generalizate. Observând însă această lume mai atent, îți puteai da seama că prima impresie era falsă și că, de fapt, aveai de-a face cu o concentrare a unor „excepții" în jurul grupurilor de străini. Proveneau din pleava de la periferia capitalei și mai ales din rândurile țiganilor. Îmbulzeala, provocată pe străzi de mulțimea care se scurgea în dezordine spre tot felul de puncte de atracție, crea un fel de haos, în care cred că și supravegherea securității, care trebuia să fie discretă pentru a nu fi remarcată de străini, își pierdea eficacitatea, ceea ce mă avantaja, căci mă pierdeam în această mare de oameni și mergeam cu puhoiul.

Într-una din zile, amestecându-mă prin lumea unuia din șuvoaiele care se îndrepta spre Parcul Carol, unde nu mai știu ce delegație străină dădea un spectacol folcloric în aer liber, am ajuns până în apropierea locuinței lui Dumitru Dădârlat. Voiam să-l întâlnesc. Nu numai pentru plăcerea de a-l revedea, dar aveam impresia că ducându-mă la el în situația mea de fugar, îi aduceam dovada încrederii și aprecierii mele. Era un om cinstit și de caracter. Naționalist și bun român, făcea parte din acea mică burghezie sănătoasă, care suporta cu răbdare urgia vremurilor, fără să facă compromisuri, fără să se pervertească, păstrându-și credința și sentimentele nealterate. Îl cunoscusem în perioada dinainte

de arestare, când intrasem în „câmpul muncii", ascunzându-mi „originea" sub o „autobiografie" mincinoasă. Era șeful secției aprovizionării la I.P.R.O.M., unde reușisem să fiu angajat. Ne-am apropiat foarte repede și curând n-am mai avut secrete unul față de altul. Mi-a fost un adevărat prieten și m-a ajutat cât a putut în acea vreme. Am rămas în aceleași relații cu el și după ce am fost dat afară din întreprindere. Am fost primit cu brațele deschise de toată familia. O familie ideală, cum îți făcea plăcere să descoperi că mai există încă, într-o vreme când și acest nucleu de armonie și înțelegere omenească era lovit și începuse în atîtea cazuri să se destrame. Profitând de Potemkiniada belșugului de moment al Festivalului, apucasem să cumpăr o tabletă de ciocolată pentru Bogdan, care n-avea decât vreo 5 ani, dar era crescut ca un mic lord. Și aici, dragostea și înțelepciunea părinților făcuseră minuni. Am stat o după-amiază întreagă de vorbă, povestindu-ne despre viața celor două lumi pe care le reprezentam. El, despre iadul de zi cu zi al celor oropsiți de afară, care luptau să supraviețuiască, eu, despre lumea celor scutiți de a mai lupta și a căror viață sau moarte o hotăra acum destinul. M-a întrebat de prieteni și cunoscuți, care dispăruseră și ei în lumea din care veneam. Despre unii am știut să-i spun, despre alții, nu. Dădârlat mi-a mărturisit că are un complex de inferioritate față de cei ce au luat drumul pușcăriilor, chiar un sentiment de vinovăție, fiindcă prudența și grija de soarta familiei îl făcuseră să nu se angajeze în nici o activitate și să rămână pasiv. Considera că, din moment ce gândea la fel ca cei ce intraseră în închisoare pentru idealul lor, locul lui ar fi trebuit să fie lângă ei. Părerea mea este că cei ce vor sta la temelia societății viitoare, care se va înjgheba din nou cândva, sunt tocmai cei ca Dădârlat. Ei păstrează și asigură continuitatea unor valori pe durata vremurilor vitrege, până la venirea zilelor mai bune. Lupta lor este cea care va da roade ! Când am plecat de la Dădârlat se lăsase seara.

O scurtă vizită i-am făcut și lui Puia Volvoreanu. Scurtă, fiindcă m-am simțit nedorit. Era prieten cu vărul meu George Boian, care îl aprecia și îl apăra față de toată lumea care-l cunoștea și îl antipatiza pentru înfumurarea lui. George pretindea, însă, că e un prieten de nădejde. Fusese procuror, iar după 23 august, scos din magistratură, lucra la „ADAS" (asigurările de stat). M-am dus la el, gândind că i-ar face plăcere să-i aduc vești de la prietenul lui, George Boian. Întâlnirea a fost penibilă. Nu numai că s-a arătat puțin interesat de soarta lui George, criticându-l chiar pentru „prostia" de a fi întreprins o acțiune subversivă, dar totodată nu-și putea ascunde frica de a sta de vorbă cu mine. Dezamăgit și dezgustat, am plecat. Conversația a avut loc în vestibul, nici n-am mai intrat. La plecare, i-am spus să nu aibă nici o grijă, căci nu voi pomeni niciodată de vizita pe care i-am făcut-o. Când am pus mâna pe clanță, nu și-a putut stăpâni trăsăturile feței, care-i trădau ușurarea. Pe drum, am reflectat, nu la cât se înșelase George în privința lui, ci la faptul că și eu mi-l închipuisem un om curajos și dintr-o bucată, din cauza aerului lui superior, disprețuitor și îngâmfat. Mult mai târziu, în închisoare, am aflat de la un fost comisar, că Puia Volvoreanu fusese informator al Siguranței pe vremea Regelui Carol II. Pe Puia nu l-am mai văzut niciodată. Fiind în străinătate, acum câțiva ani, i-am citit ferparul în „România Liberă".

Câteva zile mai târziu, m-am întâlnit din nou cu Georgel Teodorescu, fiul preotului Titu de la Ilovăţ. Ne-am aşezat la o masă mai retrasă, într-o cârciumă de pe lângă Piaţa Gemeni, plină de şoferi pe jumătate beţi. Gălăgia şi râsetele chefliilor ne obligau să răcnim şi noi ca să ne putem înţelege. Nu ştiu dacă şi alţii au mai fost vreodată puşi în situaţia să-şi strige în gura mare secrete, pe care, şi pe şoptite ţi-ar fi fost teamă să le comunici. Georgel primise veşti de la Ilovăţ : Securitatea făcuse percheziţii în câteva case din sat. Descinderile nu dăduseră nici un rezultat. După câteva zile, prin indiscreţia unuia din miliţienii din sat, secretul operaţiei transpirase : mă căutaseră pe mine ! Deci, zona de cercetări din munţii Maramureşului pentru a ne prinde se extinsese. Cu siguranţă că şi Bucureştiul era acum în vederile Securităţii şi cu precădere casa mamei şi a celor câţiva prieteni.

Surpriza întâlnirii noastre a fost însă alta : Georgel mi-a întins peste masă un ziar împăturit, în care se afla un Buletin de identitate. Îl furase din buzunarul şefului lui, când acesta îşi lăsase haina pe spătarul scaunului şi ieşise din birou. Cum am aflat mai târziu, nu şi-a dat seama decât după câteva zile de lipsa lui şi l-a anunţat pierdut, la Miliţie. Tovarăşul Dumitru Topliceanu era cam de aceeaşi vârstă cu mine, dar din păcate poza din Buletin nu-mi semăna deloc. Totuşi, Georgel fusese extraordinar ! Înainte de a ne despărţi, am mai discutat cu el despre eventualitatea unei soluţii de a mă stabili cu Titi în afara Bucureştiului, când va veni timpul să părăsim casa Aniţei. Mi-a promis să facă prospectări în această direcţie, printre prietenii lui care lucrează pe şantiere în provincie. Ne-am strâns mâna şi Georgel a plecat înainte, eu urmând să mai rămân pe loc, pentru a nu fi cumva văzuţi împreună de vreun cunoscut.

Îmi beam tocmai ultima înghiţitură de bere, când unul din şoferii de la masa gălăgioasă a chefliilor, s-a sculat şi, cam nesigur pe picioare, dar, cu mâna întinsă şi surâzându-mi, s-a apropiat de mine. Abia atunci l-am recunoscut şi am încremenit. Nu fiindcă omul ar fi fost dubios din punct de vedere caracter sau politic, ci fiindcă mi-am dat seama că băuse prea mult. Era Dicu Maxim, care, de când veniseră comuniştii la putere, se angajase şofer pe camion. La „munca de jos" aveai mai puţine probleme cu autobiografia. Cu toate că era un om cu educaţie bună, firea lui labilă îl făcuse să cadă pradă mediului în care trăia. Îmbrăcămintea îi era neglijentă, curăţenia cam lăsa de dorit şi căzuse şi la darul băuturii. Totuşi, brutalitatea, destul de frecventă în tagma şoferilor de camioane, nu reuşise să-i altereze bunătatea din fire şi generozitatea. M-a îmbrăţişat şi s-a aşezat lângă mine. După un moment de ezitare, m-am hotărît. I-am explicat că am evadat şi că mă ascund şi l-am rugat să se gândească bine, că trebuie să uite că m-a văzut. De la primele mele vorbe, parcă s-a trezit din beţie. Ochii, tulburi până aci, i s-au limpezit, ca apoi să i se umezească de emoţie. M-am sculat să plec şi, când i-am dat mâna, mi-a strâns-o cu căldură şi mi-a spus că-mi doreşte mult noroc. La uşă, m-a ajuns din urmă şi mi-a băgat în mână 20 de lei, părându-i rău că nu are mai mult. Am încercat să refuz, dar mi-a explicat că dacă nu-i primesc îi bea şi asta ar însemna că se va îmbăta mai rău. I-am primit şi am ieşit în stradă. Niciodată Dicu n-a pomenit nimănui de întâlnirea noastră.

Seara, la Anita, mare consiliu în jurul buletinului. Eram toţi de acord că poza lui Topliceanu era mult prea departe de vreo asemănare

cu unul din noi doi, așa că legitimația era inutilizabilă. În cele din urmă, Dinu Hariton ne-a sugerat să apelăm la Bubi Gane, care era un bun grafician și foarte îndemânatic. Era convins că el va fi în stare să înlocuiască poza lui Topliceanu cu una de a noastră și pe colțul ei să completeze ștampila, reproducînd timbrul-sec al Miliției. Pe Ștefan (Bubi) ca și pe fratele lui, Gigi Gane, îi cunoșteam încă de la Sf. Sava. Erau amândoi cu câteva clase mai mari ca mine. Amândoi avuseseră dificultăți în liceu, fiindcă erau membri în Frățiile de Cruce. Bubi Gane fusese căsătorit cu Ruxandra Goga, sora Aniței, de care divorțase, dar rămăsese mai departe în bune relații de prietenie cu familia.

Zis și făcut : s-a apelat la el. A doua zi am ieșit cu Titi în oraș și ne-am făcut fiecare câteva fotografii. În după-amiaza în care am intrat în posesia pozelor, Bubi, anunțat de Anița, și-a făcut apariția. Titi a insistat ca pe buletin să fie substituită poza mea, eu fiind cel care, având legături și cunoștințe în București, aveam mai multă nevoie de el în drumurile pe care le făceam. Rămânea ca ulterior să încercăm să ne mai procurăm unul și pentru el. Cu o remarcabilă dexteritate, Bubi s-a pus pe treabă. Cu o lupă și niște simple instrumente de manicură ale Aniței, a imitat perfect timbrul-sec și, în mai puțin de o jumătate de oră, am avut o legitimație, de autenticitatea căreia nu s-ar fi putut îndoi nimeni. Cum am mai spus însă, la o verificare mai atentă nu rezista, din cauza numărului de înregistrare, care se afla pe lista buletinelor pierdute. După ce a terminat operația de falsificare, Bubi s-a retras cu noi în cămăruța noastră și ne-a făcut o destăinuire și în același timp o propunere foarte interesantă. Avea legături cu o filieră clandestină, prin care se puteau obține buletine perfect valabile. Multe detalii nu ne-a dat despre această organizație și nici noi nu i-am cerut.

Era vorba despre o rețea (bănuiesc că legionară) care cuprindea în rîndurile ei și pe Șeful unei secții de miliție, dintr-un cartier periferic al Bucureștiului. De câte ori, pe teritoriul de sub jurisdicția Secției, era găsit câte un cadavru (lucru destul de frecvent într-un oraș mare, cu o populație flotantă numeroasă) se făceau cercetările de rigoare. Dacă se stabilea că moartea respectivului survenise în urma unui accident (de exemplu, atac de inimă, înec în Dâmbovița sau altă cauză) care nu implica continuarea cercetărilor polițienești (cum ar fi fost în caz de crimă) și dacă buletinul găsit asupra lui era emis de autorități din provincie, Secția de Miliție trebuia să anunțe acestor autorități decesul și să le restituie actul de identitate al mortului. Dacă, însă, în urma cercetărilor, se stabilea că mortul nu avea rude apropiate și era din vreun sat din celălalt capăt al țării (lucru obișnuit în acea vreme, consecință a sărăciei de la țară, care provoca un exod spre diferite șantiere și zone industriale care ofereau posibilități de muncă), atunci Șeful Secției de Miliție (de care ne vorbise Bubi Gane) nu mai dădea curs procedurii legale. Dosarul mortului se încheia cu mențiunea „neidentificat" iar buletinul lui, reținut de Șeful Secției, lua calea rețelei clandestine. Cel care urma să-l folosească îi schimba fotografia după același procedeu pe care ni-l demonstrase Bubi Gane, iar buletinul prezenta o garanție absolută, numărul lui nefigurînd pe lista buletinelor pierdute sau anulate.

Bineînțeles că rezultatul acestor explicații date de Bubi a fost că am acceptat imediat oferta lui de a ne procura și nouă astfel de buletine. I-am

dat câte o fotografie, urmând să aşteptăm până ce se vor ivi două buletine care să ni se potrivească. Adică, până ce în cartierul Secţiei de Miliţie cu pricina se vor găsi doi morţi care să îndeplinească condiţiile descrise mai înainte şi care să aibă mai mult sau mai puţin, vârsta noastră. Bubi ne-a mai spus, că având în vedere aceste condiţii al căror termen de îndeplinire nu poate fi prevăzut, nu ne poate preciza o dată la care vom primi buletinele. Spre uimirea noastră, ne-a spus însă că, după câte ştie, nu va dura mai mult de o lună sau două, ceea ce însemna o cifră apreciabilă de morţi în statisticile nepublicate ale capitalei, dar în acelaşi timp şi un termen destul de scurt până când aşteptarea noastră macabră, de a ni se găsi doi morţi pe măsură, se va încheia cu succes.

Perspectiva de a avea nişte legitimaţii cu care să ne putem deplasa oriunde şi chiar de a ne putea angaja în orice loc de muncă, ne-a injectat o doză de optimism, pe deplin justificat. Nu va mai fi nevoie să ne ascundem şi vom putea trăi ca orice alt cetăţean al ţării, muncind pentru a ne întreţine, în aşteptarea ivirii unei posibilităţi de a fugi în străinătate, fie prin Richi Tailer, fie pe altă cale, dacă formula lui nu va funcţiona. Singurul risc pe care îl vom mai avea va fi cel de a fi recunoscuţi de cineva, dar şi această primejdie va putea fi înlăturată sau măcar redusă în mare parte, dacă vom pleca în provincie şi ne vom angaja într-o regiune unde nu ne cunoaşte nimeni. Până una-alta însă, încurajat nu numai de perspectiva viitoare a buletinelor ce urma să le obţinem prin Bubi, dar şi de buletinul mai puţin perfect pe care îl aveam în buzunar, mi-am continuat peregrinările prin Bucureşti.

Mi-am dat o nouă întâlnire cu Elena Pantazi, la un cinema de pe Şoseaua Ştefan cel Mare, unde rula pentru prima oară în Bucureşti un film, la care visa toată lumea de ani de zile şi care, cu toate că se afla în ţară de multă vreme, fusese reţinut de cenzură : „Hamlet" cu Lawrence Olivier.

Datorită aceleiaşi faţade false ce trebuia arătată străinilor, pe durata Festivalului, pe ecranele capitalei au apărut o serie de filme occidentale, înlocuind veşnicele filme cu teme propagandistice, mai ales sovietice.

Elena nu avea nici o veste de la Ion şi începuse să piardă nădejdea că l-ar mai putea vedea apărând. Nu i-am spus-o, dar nici eu nu mai credeam să fi scăpat neprins. Trecuse prea multă vreme de la evadare şi de când Ion ar fi trebuit să dea semn de viaţă.

Într-o altă zi, pe când mă îndreptam spre cartierul Dudeşti-Văcăreşti, unde aflasem că se mutase de curând Păstorel Teodoreanu, (în casa fratelui lui Ionel) am fost acostat de un grup de tineri elevi, care mi-au cerut să le dau autografe. Nu ştiu ce i-a făcut să mă ia drept străin ! Pentru hazul situaţiei, am intrat în joc şi dându-mă drept francez, am început să le scriu la fiecare câteva cuvinte pe carneţelele pe care mi le întindeau. De semnat, am semnat ceva mai indescifrabil, dar cu numele meu. Abia am scăpat de ei ca să-mi pot vedea de drum.

Mă duceam la Păstorel, numai pentru plăcerea de a-l revedea. Fusese unul din bunii prieteni ai tatălui meu iar eu mă simţeam foarte ataşat de el.

Mi-a deschis ușa soția lui Ionel, pe care o văzusem numai de câteva ori și care nu m-a recunoscut. Mi-am dat un nume oarecare și i-am spus că-l caut pe Păstorel. S-a uitat cu o privire plină de subînțelesuri la ceas (era ora prânzului) și mi-a spus că Pastorel venise foarte târziu acasă și că se culcase, rugând să fie sculat la ora două. Cum probabil trăsese concluzia, din felul în care mă exprimasem, că eram în relații apropiate cu Păstorel, mi-a spus că dacă vreau să aștept, pot să intru la el în cameră și să-l trezesc peste o jumătate de oră. A ținut să mă avertizeze însă, că de când se mutase, Păstorel nu-și aranjase încă lucrurile și să nu mă mir de dezordine.

Am intrat în cameră și am închis ușa după mine. Pe o somieră pusă direct pe jos dormea Păstorel. Pe peretele din față un dulap și lângă fereastră un scaun, pe care își pusese hainele. Tot mijlocul camerei era ocupat de un morman de lucruri, care, se vedea că fuseseră îngrămădite acolo în momentul mutării, cu două săptămâni în urmă, și acolo rămăseseră. Câteva valize desfăcute, pantofi, cărți, hârtii, ciorapi, toate claie peste grămadă, prin care se vedea că Păstorel cotrobăise din când în când, ca să-și extragă câte un obiect de care avusese nevoie. Mi-am tras scaunul mai aproape de somiera pe care dormea Păstorel, mi-am ales din grămada de lucruri o carte și m-am așezat, cu gândul să treacă timpul până se va face ora la care să-l trezesc.

Am citit o vreme, până ce Păstorel, agitîndu-se prin somn și deschizând ochii pentru o clipă, m-a văzut. A mormăit ceva nedeslușit și s-a întors pe partea cealaltă. În momentul următor însă, dintr-o mișcare bruscă s-a întors din nou și s-a ridicat în capul oaselor. Încă mahmur, dar surprins în același timp, a exclamat :

— Ce-i cu tine mânzule ?! Când ai scăpat ?

S-a sculat din pat, m-a îmbrățișat și s-a mirat că mama, pe care o văzuse nu de mult, nu-i spusese nimic despre mine. I-am istorisit și lui împrejurările prin care ajunsesem în București și că statutul meu de fugar cerea o discreție absolută din partea celor cu care luam contact, pentru a nu fi acuzați de complicitate. — Mă îmbrac și mă duc la mamă-ta ! Spune-mi ce vrei să-i spun ?

L-am oprit, dându-mi seama că din explicațiile mele înțelesese că mama nu știa încă de prezența mea în București. I-am spus că luasem contact cu ea și că era la curent cu toată povestea mea.

— Spune-mi ce pot face pentru tine ! Cu ce te pot ajuta ? Dacă n-ai unde sta, poți să stai la mine ! Știi bine că pentru fiul lui Tilică fac orice !

Abia l-am putut convinge că nu am nevoie de nimic și că nu venisem decât să-l văd. În cele din urmă, l-am rugat să treacă într-una din zilele următoare pe la mama și să-i spună că mă văzuse, deoarece, de când mă mutasem la Anița, din motive de siguranță, întrerupsesem orice legături cu ea, chiar prin terțe persoane și chiar prin telefon, bănuind că va fi supravegheată de Securitate.

Am stat apoi o mulțime de vorbă. I-am povestit, printre altele, că evadasem îmbrăcat cu cojocelul pe care i-l dăduse tatăl meu și pe care și el îl purtase în primul război mondial. Ca totdeauna, de câte ori venea vorba de tatăl meu, Păstorel se emoționa, își aducea aminte de un trecut comun,

care-i evoca scene din tinerețe, din niște vremuri când generația lor, însuflețită de entuziasm, generozitate și idealism, privea, trăia și prețuia altfel viața. Evoca cu o nostalgie din care nu lipsea umorul, câte un episod și pe măsură ce-l năpădeau amintirile, se cufunda cu gândul tot mai tare în trecut și se detașa într-atât de prezent, încât, când relua contactul cu realitatea, se întuneca la față și tăcea brusc. Așa l-am lăsat pe Păstorel și m-am ridicat să plec, iar asta-i ultima mea amintire despre el. La mama s-a dus chiar în după-amiaza aceea.

După câțiva ani, în închisoare, am aflat că fusese și el arestat. La eliberarea mea, după 11 ani, am aflat că murise. Nepoata lui, Maricica Muzicescu, mi-a dat un țigaret de chihlimbar, care-i aparținuse și pe care Păstorel îl primise de la tatăl meu. Mi-a spus să-l păstrez în amintirea marii lor prietenii.

Într-una din seri când mă întorceam acasă, Anița și Dinu mă așteptau. Voiau să mă pună în legătură cu Baby Fay, un bun prieten al lor, care venise să-i vadă și pe care eu îl cunoscusem cu mulți ani în urmă. Am reținut, ca o curiozitate faptul că părinții lui nu mai țin minte datorită căror împrejurări au trăit o vreme în Japonia și dacă nu mă înșel, el se născuse la Tokio. Baby Fay lucra acum pe un șantier foarte izolat, undeva în Bărăgan. Avea posibilitatea să ne ia pe șantierul lui, chiar fără acte de identitate. Ne-a explicat care era situația la fața locului, cu foarte mulți muncitori temporari, venind din toate părțile țării, și imposibilitatea unei verificări a evidenței acestui du-te-vino de oameni. Argumentul convingător pe care ni-l aducea era că mai avea doi inși căutați de securitate, ascunși pe șantierul lui. Ori, tocmai acest argument ne-a făcut să ezităm, gândind că șansele de a fi descoperiți erau astfel sporite. Dacă Securitatea ar fi dat de urmele unuia din cei ascunși, cu siguranță că în plasa ce ar fi aruncat-o asupra șantierului pentru a-i prinde, am cădea și ceilalți. Totuși, pentru orice eventualitate, a rămas stabilit că vom ține legătura cu el prin Anița și în caz de urgență, vom apela la el.

Dându-ne seama că soarta noastră se putea schimba oricând, obligați fiind să părăsim Bucureștiul, fie pentru a adopta unul din planurile a căror perfectare o așteptam, fie în mod precipitat, din cauza vreunui pericol neprevăzut, m-am hotărât s-o mai întâlnesc o dată pe mama. Prin intermediul lui M.C., i-am comunicat să ia toate măsurile pentru a nu fi urmărită și să vină într-o dimineață la sculptorul Oscar Han, care locuia tot în Cotroceni, nu departe de ea. Eu însumi m-am dus înainte de ora întâlnirii și de pe o stradă paralelă am observat împrejurimile. Am văzut-o pe mama ieșind din casă și am urmărit-o de la distanță. Asigurându-mă că nu era filată și neremarcând nimic suspect, am intrat în urma ei la Han, pe portița din dos a curții, de unde se putea pătrunde direct în atelier. Ușa atelierului era crăpată. Mama cu Han mă așteptau. Han fusese un bun prieten al tatălui meu. Cu toate că în vârstă, își păstrase aceeași înfățișare, care de câte ori îl vedeam când eram copil, îmi inspira teamă. Scurt și gros, cu umerii lați și capul mare, cu ochii albaștrii oțelii, care-i trădau originile teutone, îți sugera imaginea unui câine boxer, gata de atac. Vocea groasă și tonul agresiv completau portretul. O forță brutală, gata să se dezlănțuie, așa părea la prima vedere Oscar Han, care în

fond era un om blând și afectuos. Cât am stat cu mama de vorbă, Han a mai ieșit de câteva ori din atelier ca să se asigure că totul era în ordine. Am pus-o pe mama la curent cu descinderile care se făcuseră la Ilovăț și care ne îndreptățeau să presupunem că Securitatea era pe cale de a-și concentra acum atenția și asupra urmelor și legăturilor mele din București. Era normal, deci, ca ea să fie prima vizată și pusă sub supraveghere. Am rămas înțeleși că nu ne vom mai întâlni și că voi căuta să-i dau din când în când câte un semn de viață prin alte persoane. Pentru a nu risca să cadă în vreo cursă întinsă de Securitate, am stabilit să nu acorde încredere persoanei care va pretinde că vine din partea mea, decât dacă aceasta îi va pomeni de „Hermes", zeul grec gravat pe inelul ce-l aveam de la tatăl meu și pe care acum îl purta ea. Această parolă de cod a rămas multă vreme valabilă între noi și ne-a fost foarte utilă în toți anii care au urmat. Ne-am despărțit, plecând pe rând din atelier, așa cum venisem și luând aceleași măsuri de precauție, ca și la sosire. Pe mama n-am mai revăzut-o decât în 1955 și în 1964, când am ieșit din închisoare, Oscar Han îmbătrânise tare, când m-am dus să-l văd.

Cu ocazia acestei ultime întrevederi, mama mi-a comunicat dorința lui Dudu Gheorghiu de a mă mai vedea. Am fost invitatul lui câteva zile mai târziu, la o grădină de vară de pe lângă piața Kogălniceanu. A venit cu cel mai bun prieten al lui, fost camarad de arme și de sport, al cărui nume complet nu-l mai reținu. Pe cât era Dudu de bine proporționat, voinic dar înalt, pe atât era și Tită de puternic și lat în umeri, dar scurt. Niciodată n-am știut dacă Tită fusese pus la curent de Dudu despre situația mea, dar toată seara, cât am stat în grădină, nu s-a făcut nici o aluzie la acest subiect. Grădina gemea de lume. Masa noastră, mai retrasă în umbra unui pom, care ne apăra de lumina becurilor din grădină, s-a desfășurat ca în vremurile bune ale Bucureștiului, pe care, fiind prea tânăr, abia apucasem să le gust. S-a mâncat și mai ales s-a băut, pe măsura celor doi giganți, cu dimensiuni fizice și morale croite pentru alte timpuri. Și, despre acele timpuri s-a vorbit mai mult. Ne-am despărțit noaptea târziu. Mi-au strâns mâna în palmele lor uriașe și mi-au spus amândoi ca înțeleși : „Noroc și Doamne ajută !"

La o nouă întrevedere pe care am avut-o cu el, Georgel Teodorescu mi-a vorbit de un fost coleg de-al lui de școală, care acum era contabil șef al mai multor șantiere din provincie și la care s-a gândit că ne-ar putea fi de folos. După primele detalii date, ideea mi s-a părut interesantă și când Georgel m-a asigurat că se putea conta pe seriozitatea și discreția lui Paul Petrescu, mi-am dat consimțământul să stea cu el de vorbă. Dacă în urma acestui prim contact va constata că există o perspectivă pentru noi, l-am rugat să-mi stabilească un rendez-vous cu Petrescu. Ceea ce s-a și întâmplat câteva zile mai târziu când, împreună cu Georgel, m-am dus la Petrescu acasă. Paul Petrescu era un „oltean șmecher", cum obișnuiesc să spună neoltenii, dând calificativului o nuanță simpatică și de haz, dar nelăsînd să-i scape și sensul peiorativ. Șmecheria lui Petrescu consta într-o istețime de minte, care-i dădea ușurința de a găsi cu promptitudine soluțiile cele mai potrivite. Cu o abilitate și cu un dar înăscut al prefăcă-

toriei, evolua cu o adevărată măiestrie în apele tulburi ale vremurilor. Mânuia limbajul confuz și gol de sens al lozincilor, ca pe o limbă maternă. Dialectica marxistă n-avea secrete pentru el. Exprimarea lui ambiguă te făcea să-ți scape printre degete și să nu-l poți niciodată învinovăți de vreo afirmație neconformă, citându-i vorbele. Utilizându-și inteligența, șiretenia și însușirile, așa cum am încercat să le schițez mai înainte, Petrescu străbătea toate barierele, filtrele și rețelele ridicate de regim pentru îngrădirea cetățenilor, fie ele economice, de partid sau polițienești. Pe unde trecea, nu lăsa urme și nu făcea zgomot. Drumul lui era lin și fără brutalități. Toate piedicile ce-i stăteau în cale, le ocolea, strecurându-se, infiltrându-se, eludând legea. Bun român, suflet mare și generos, incapabil să facă vreun rău cuiva, așa-zisa „șmecherie oltenească" a lui Petrescu, pusă în slujba omeniei, își pierdea sansul peiorativ, pe care răuvoitorii îl dau acestei expresii. În prima parte a întrevederii n-am reușit să-i citesc prea bine caracterul și nu pot spune că mi-a inspirat încrederea de care-mi vorbise Georgel. E drept că și el îmi dădea târcoale, vrând să mă cunoască, tatonându-mă cu întrebări indirecte și răspunzând la ale mele în doi peri. Încet, încet însă, personajele noastre prindeau contur și se precizau în ochii celuilalt, ca până la urmă încrederea reciprocă să se stabilească și să se discute „la concret" după expresia lui favorită. Mi-a declarat că va putea aranja așezarea noastră pe unul din șantiere. Pentru asta, trebuia însă să se pună mai întâi de acord cu inginerul șef și împreună cu el să hotărască șantierul cel mai potrivit pentru noi și data la care să plecăm într-acolo. Deci, încă un personaj căruia i se va încredința secretul nostru : inginerul Arsenescu ! Când i-a pomenit numele, Paul Petrescu mi-a spus despre el numai atât : „E băiat bun !" Am înțeles că trebuia să-mi ajungă această asigurare laconică. Toată discuția noastră s-a purtat în jurul unor aperitive compuse din trandafiri oltenești, brânză telemea și slăninuță afumată, iar Paul ne tot umplea paharele cu o țuică din care nu mai băusem de mult.

Proveniența bunătăților :

— De la țară ! Eu nu cumpăr de la Stat !, spunea Petrescu.

Ne-am despărțit, urmând ca peste 10 zile, după ce se va întoarce dintr-un turneu pe la șantiere, pe care îl va face cu ing. Arsenescu, să ne întâlnim din nou pentru hotărârea definitivă. Nici azi nu pot spune de ce, dar am plecat de la Petrescu încredințat că se va ține de promisiune și cu un sentiment de ușurare, că în curând vom părăsi Bucureștiul.

Titi s-a declarat și el satisfăcut de perspectivele deschise de întâlnirea pe care o avusesem cu Petrescu. Până la întoarcerea lui Paul Petrescu din provincie, mi-am continuat aproape zilnic vagabondajul pe străzile Bucureștiului. Așa am ajuns într-o zi în Cotroceni, pe strada Sf. Elefterie și am sunat la ușa lui Dan Cantacuzino. Era unul din ultimii prieteni pe care îi văzusem înainte de arestarea mea în 1952. (Seara mă întorsesem cu el cu trenul de la mare, iar noaptea am fost ridicat de Securitate.)

Locuia în casa socrului său, avocatul Păslaru ; o vilă mare din care reușiseră să nu fie încă evacuați. Interesul lui Dan și al meu pentru arme și vânătoare ne apropiase și aveam o serie de amintiri comune în legătură

cu această patimă. Când m-a văzut în ușă, a încremenit de uimire. Am stat o mulțime de vorbă. Încuiase ușa, că să nu fim deranjați. I-am povestit toate păţaniile mele iar el, care fusese dat afară din facultate pentru „origine socială nesănătoasă", mi-a spus că spera acum să fie reprimit și să-și poată continua studiile de medicină. Văzîndu-mi mirarea, mi-a spus că făcuse cerere să fie reprimit în facultate, încurajat de cazul mult mai grav al lui Ionică Struțeanu. Se întâlnise cu acesta, care abia ieșise din închisoare și care îi spusese că fusese imediat reprimit la studii. Am încercat să-i explic lui Dan că auzisem în închisoare că Ionică Struțeanu trecuse prin „reeducarea" de la Pitești și că era considerat dubios. L-am prevenit să se ferească de el. Lui Dan nu-i venea să creadă, știind ca și mine ce băiat de caracter și curajos fusese Ionică înainte de arestare. I-am povestit atât cât știam la acea vreme despre „Reeducare", dar n-am fost prea convingător. I se părea neverosimil. Am aflat mai târziu că demersurile lui Dan n-au avut nici un rezultat, cu toate că nu fusese în închisoare și, deci, avea o situație mai ușoară decât a lui Struțeanu. Au mai trecut niște ani până ce Dan a primit permisiunea să-și continue studiile. La un moment dat, în timp ce stăteam de vorbă, cineva a încercat să intre. Ușa, cum am mai spus, era încuiată. Era Irinel, nevasta lui Dan.

Mi-aduc și acum aminte vorbele lui :

— Ai încredere în discreția lui Irinel sau nu vrei să știe că ești aici ?

— Cred că tu trebuie să știi mai bine ! i-am răspuns.

Dan a deschis ușa. Din nou surpriză și bucurie. Am mai stat de vorbă toți trei și, la despărțire, Irinel mi-a propus să ne revedem a doua zi la Ștrandul Tei.

Era un ștrand nou deschis, unde venea lume puțină. Am fost de acord. Dan n-a vrut să vină. Învăța ca un disperat pentru Medicină, nădăjduind că va fi primit la examen. Nu numai că m-am întâlnit cu Irinel a doua zi, dar aproape toate zilele următoare le-am petrecut acolo. Locul era ideal. Nu era aglomerație și nu era frecventat de lume cunoscută. În plus, stând la soare pe malul lacului, aveam în fața ochilor singurul drum de acces spre ștrand și puteam observa de la distanță orice mișcare. Tramvaiul își avea stația de cealaltă parte a lacului. De acolo, persoanele care veneau la ștrand, trebuiau să-și continue drumul pe jos, ocolind lacul, ceea ce îmi permitea să le supraveghez pe tot traseul și eventual să recunosc din timp vreo figură nedorită. N-a fost însă niciodată cazul. Ștrandul Tei mi-a devenit un fel de reședință permanentă pe timpul zilei. Aici venea M.C. să mă țină la curent cu planul lui Richi Tailer, care încă nu putea fi pus în funcție, ca și Bubi Gane, care încă nu primise nici o veste despre buletinele noastre.

Într-una din zile a venit toată familia Goga : Anița cu Dinu și Ruxandra. Într-altă zi m-am pomenit cu Gigi Gane, fratele lui Bubi. Cu mare greutate l-am convins și pe Titi să vină. N-a venit decât o dată. A doua oară n-am reușit să-l mai scot din bârlogul nostru, unde se simțea mai în siguranță. În general însă, eram mai mult singur și stăteam toată ziua la soare sau înotam în lac. De mâncat, găseam câte ceva la bufetul ștrandului, care datorită Festivalului se bucura de o oarecare aprovizionare, fie cu șuncă, fie cu crenvurști și întotdeauna cu câteva lăzi de bere, care însă pe la ora

prânzului se consumau. Devenisem un obișnuit al locului și după ce oferisem de câteva ori câte o bere responsabilei, chelnerului și chiar milițianului ștrandului, mă găseam în relații de mare simpatie cu ei. Aproape în fiecare zi stăteam de vorbă cu ei și ciocneam câte un pahar. Mai ales responsabila, tovarășa Maricica, mă îndrăgise grozav. Era țigancă din Tei. Cred că fusese frumoasă în tinerețe. Acum însă, era într-un hal fără de hal de murdară, cu dinții pe care-i mai avea, negri de tutun și umblând mai tot timpul beată. De câte ori îi mai turnam câte un pahar, luase obiceiul să mă sărute pe obraji și să-mi propună să-mi facă cunoștință cu o nepoată a ei. Din fericire, până a doua zi, uita. Mă străduiam din răsputeri să nu-mi observe repulsia, când se apropia de mine, duhnind a tutun și băutură. Fiind și garderobieră, aveam interesul să cultiv relațiile cu tovarășa Maricica, în nădejdea că voi putea subtiliza într-o zi din hainele depuse un buletin de populație pentru Titi. Am și reușit de câteva ori să scotocesc, fără să fiu văzut, prin hainele clienților, dar în toate situațiile, datele personale din buletinele peste care am dat, erau mult prea nepotrivite, căci majoritatea celor care frecventau ștrandul erau mult prea tineri.

De obicei părăseam ștrandul seara când se închidea și până se întuneca de-a binelea, ca să pot intra la Anița, mai rătăceam pe străzi și priveam la diferitele manifestații ale delegațiilor străine. In unele piețe din centrul orașului se improvizaseră estrade de scânduri, pe podiumul cărora, orchestre de amatori sau grupuri folclorice cântau și dansau până noaptea târziu. Mi-aduc aminte că, într-o noapte, am asistat la un spectacol de munzică și dansuri sud-americane, executat de o echipă braziliană, în Piața Universității. Mă cățărasem, ca mulți alți gură-cască, pe soclul statuii lui Mihai Viteazul și mă așezasem între picioarele calului. Nu mîncasem aproape nimic toată ziua. Îmi cumpărasem un borcan de șerbet de ciocolată de la o cofetărie și mi-amintesc că l-am mâncat tot, în timp ce mă uitam la dansurile brazilienilor. Țin minte episodul, fiindcă linguriță cu care am mâncat șerbetul, o furasem de pe o masă din cofetăria plină de lume.

Într-una din seri când mă întorceam spre casă, pe Vasile Lascăr, am auzit strigând în urma mea :

— Domnu' Ioanid ! Domnu' Ioanid !

M-am întors și l-am recunoscut : era „Domnul Costel !" frizerul de la Cooperativa Higiena din blocul ARO, la care ne tundeam, George Boian, eu și tot grupul meu de prieteni ! Mă recunoscuse când mă dădusem jos din tramvai. Când m-am oprit, s-a repezit la mine și bucuros că mă revede, m-a strâns în brațe. Apoi, jenat de intimitatea pe care și-o permisese, a început să se scuze, explicându-mi că aflase că fusesem arestat de la prietenii mei, care continuau să se tundă la el. Mi-a spus că-i pare bine că mă vede liber și m-a întrebat dacă i-a dat drumul și lui George Boian. Mi-am făcut repede socoteala că dacă îl las să creadă că am fost eliberat legal, în câteva zile toți cunoscuții mei pe care îi avea clienți la tuns, vor afla de la el că mă găsesc în București. L-am tras pe o stradă laterală, mai puțin circulată și i-am spus care era situația reală, cerându-i să nu spună nimănui că mă văzuse. Impresionat de faptul că îndrăznisem

și chiar reușisem să evadez, a tăcut pentru un moment. M-am gândit că de teamă, dar după câteva clipe mi-a vorbit cam în felul următor :

— Să n-aveți nici o grijă, n-am să spun nimănui că v-am văzut...

S-a mai codit puțin și a continuat :

— Vă rog să nu vă supărați, dar cred că în situația în care sunteți, aveți nevoie de bani. Eu vă pot da și vă rog să-i primiți !

Dusese mâna la buzunar, dar l-am oprit, mulțumindu-i și spunându-i că n-am nevoie. Abia l-am convins să renunțe și să nu mai insiste. Mi-a amintit că mă știe de când eram în școală și umblam cu pantaloni scurți și că era firesc să mă ajute. Nu știu care din noi era mai emoționat ! Ne-am mai plimbat un timp pe stradă, stând de vorbă. Printre altele, mi-a povestit de proprietăreasa casei în care locuia, care era și ea necăjită, bărbatul ei fiind arestat. Nu mai știa nimic de el de ani de zile. Când mi-a spus numele, a fost rândul meu să rămîn uimit de coincidență. Era vorba de soția Comandorului de marină Romică Sneidero ! Bucuros că-i pot transmite vești prin „Domnu' Costel", i-am spus tot ce știam de Nenea Romică : că acum două luni era la mina de plumb de la Cavnic, lângă Baia Mare. Că în afară de o suferință cronică dar nu gravă, de ficat, era sănătos, cu un moral excepțional, mereu vesel, bine dispus și iubit de toți camarazii din închisoare, pentru atitudinea și optimismul lui. M-am despărțit de „Domnu' Costel", fericit și el că-i poate duce vești doamnei Sneidero.

Mi s-a mai întîmplat într-o zi să fiu recunoscut pe stradă și să fiu strigat pe nume. De data asta însă, în amiaza mare și în plină lume. Dădeam tocmai să traversez bulevardul în Piața Brătianu, când am auzit strigăte de : „Tilică ! Tilică !" Numai puțini prieteni îmi spuneau așa.

Erau Toto Mitache și vărul lui, Dinu Mitache sau Tase cum îi spuneam noi. Tase, ca și Baby Ivanovici, mi-era unul din cei mai buni prieteni și cu toate că mi-era tare dor să-l revăd, evitasem s-o fac, tocmai fiindcă strânsele noastre legături erau cunoscute și de Securitate. Acum, neprevăzutul provoca întâlnirea noastră în condiții favorabile, adică fără comunicări prin intermediari și fără oră și loc precis de întîlnire. Un singur lucru neplăcut : strigatul pe nume în gura mare ! Și încă ceva care m-a indispus : prezența lui Toto ! Departe de mine gândul de a-l fi socotit „turnător" sau rău intenționat, dar Toto era tipul perfect al flecarului. Inteligent, simpatic, cu un humor și o vervă nesecate, cunoscând tot Bucureștiul cu toate cancanurile lui, era indiscreția personificată. Pe cât era Tase de timid, rezervat și tăcut, pe atât era vărul lui de lăudăros și vorbăreț. M-am grăbit să le fac semn că i-am auzit și le-am ieșit înainte prin mulțime, ca să-i fac să înceteze cu strigătele. Au urmat îmbrățișări și o ploaie de întrebări, mai ales din partea lui Toto : „Când ai ieșit ? De unde ? Cum a fost ? Ești sănătos ?" etc. Pentru a-i potoli și neconvenindu-mi să le răspund, mai ales într-un loc așa de expus, le-am promis să le spun totul, propunându-le să ne așezăm într-un loc mai liniștit, ca să putem sta de vorbă în voie. Am traversat și ne-am așezat la o masă liberă, la un bufet improvizat în aer liber, pe colțul de lângă Spitalul Colței. Era un teren viran, pe care fusese amenajat un mic parc, cu iarbă, flori și alei cu pietriș.

Îmi amintesc că i-am întrebat dacă au timp de pierdut şi mi-au răspuns că sunt liberi şi n-au nimic de făcut. Am comandat câte o îngheţată şi, când am rămas singuri, le-am spus de-a dreptul şi fără înconjur că evadasem. După şocul pe care l-am provocat cu această declaraţie, am intrat în amănunte, răspunzând la întrebările şi la lămuririle pe care mi le cereau. Curiozitatea pentru senzaţionalul aventurii mele îl excitase la maximum pe Toto, care nu mai contenea cu întrebările. Totuşi, după câteva minute s-a calmat şi am observat chiar că îşi pierde atenţia de la început. Apoi a pornit să se frământe pe scaun, s-a uitat de câteva ori la ceas şi în cele din urmă ne-a spus că are o întîlnire, de care uitase şi că trebuie să plece. Tase, uimit de pretextul acestui rendez-vous, a dat să-şi exprime surprinderea, dar întâlnindu-mi privirea, ne-am înţeles din ochi, şi a tăcut. Toto şi-a luat rămas bun şi în timp ce-i strîngeam mâna, i-am spus să aibă grijă, să nu spună nimănui că mă văzuse. Am ţinut să-i explic că dacă face vreo indiscreţie, ştirea se va întinde de la om la om şi Securitatea, sfârşind prin a prinde de veste, va porni pe firul zvonului înapoi şi va ajunge la punctul lui de pornire, adică la el. Toţi cei aflaţi pe acest parcurs şi care, fiecare în parte va spune de la cine a aflat vestea că am fost văzut în Bucureşti, nu vor păţi cine ştie ce. În schimb el, va risca o anchetă fără sfârşit, în care nu va putea niciodată convinge pe anchetator, că nu ştie unde mă aflu. După plecarea lui, am mai rămas cu Tase de vorbă şi am râs amândoi de dilema în care se zbătuse bietul Toto : să asculte povestea mea senzaţională ca să-şi satisfacă curiozitatea, sau să asculte de glasul prudenţei, care-i spunea să plece cât mai repede din preajma mea, pentru a nu risca să fie văzut de cineva. Ştiam amândoi din diverse întâmplări din tinereţea noastră, cât de prudent era Toto şi cum ştia întotdeauna să dispară la timp, sub diverse pretexte, când lucrurile se încurcau. Am făcut haz la gîndul că Toto va fi pedepsit pentru excesul lui de prudenţă ; o pedeapsă de lungă durată, aproape sadică : Din momentul în care se despărţise de mine, Toto devenise purtătorul unui secret extraordinar, senzaţional şi trebuia să-şi muşte buzele ca să nu-l împărtăşească nimănui. Pedeapsă mai mare pentru Toto, nici că se putea. Oricum, Toto a tăcut. Poate chiar mai mult decât alţii, fiindcă nici când am fost eliberat legal din închisoare, 11 ani mai tîrziu, nu-i plăcea să i se reamintească că mă întâlnise în timpul Festivalului.

În fine, a sosit şi mult aşteptata zi a întoarcerii lui Paul Petrescu în Bucureşti. Pusese totul la punct : urma să plecăm pe şantier la Drăgăşani împreună cu Inginerul Arsenescu, peste o săptămână. Am făcut cunoştinţă şi cu Arsenescu şi ne-am înţeles asupra zilei şi orei la care să ne întâlnim în Gara de Nord, pentru a lua trenul spre Drăgăşani. Mai mult n-am vorbit cu el, Arsenescu nepunându-mi nici un fel de întrebări, spunându-mi numai că ştie situaţia de la Petrescu şi că totul se va aranja fără vreo dificultate. Arsenescu mi-a făcut o impresie bună şi mi-a inspirat încredere de la început.

M-am întors acasă entuziasmat de ideea că peste o săptămână vom pleca din Bucureşti, unde părea că ne împotmolisem, ca să-i împărtăşesc

şi lui Titi vestea cea bună şi să-i spun să se pregătească de drum. Care nu mi-a fost însă surpriza, când l-am auzit pe Titi spunându-mi că el preferă să aştepte în Bucureşti apariţia buletinelor de la Bubi Gane. Mi-a fost imposibil să-l conving să părăsească oraşul. Până la urmă, am rămas înţeleşi că voi pleca numai eu cu Arsenescu pe şantier, unde voi putea constata la faţa locului, dacă şederea noastră acolo prezintă într-adevăr garanţiile de securitate pe care contam. Mă voi reîntoarce apoi la Bucureşti la 14 Septembrie, când se va împlini o lună de la data la care îi dădusem lui Bubi Gane fotografiile şi când speram să obţinem buletinele. Chiar dacă buletinele nu vor fi gata la acea dată, vom pleca atunci amândoi pe şantier deoarece, cam în aceeaşi vreme, se va întoarce din vacanţă Lizica Goga cu copiii Aniţei şi nu vom mai putea locui la ei. În acest caz, va trebui să mă mai întorc ulterior în Bucureşti, pentru a intra în posesia legitimaţiilor.

În săptămâna care îmi mai rămânea până la plecare, am trecut din nou în revistă chestiunile rămase în suspensie. Am mai luat o dată contact cu Elena Pantazi şi, prin M. C., cu Rici Tailer. În ambele cazuri nu intervenise nici o schimbare. Nici o veste despre Ion şi nici un progres încă, în punerea la punct a sistemului de trecere clandestină a frontierei. Într-o seară, după ce am supravegheat un timp casa de pe Vasile Lascăr în care locuia Baby Ivanovici, neobservând nimic suspect, am intrat neanunţat la el. Voiam să-l mai văd o dată înainte de plecare. Totodată, voiam să-i spun că nu reuşisem să găsesc în magazinele din oraş o pereche de pantofi care să mi se potrivească, aşa că continuam să-i port pe ai lui. În general, era o problemă să găseşti încălţăminte, dar când mai căutai şi numărul 38 1/2, lucrul era aproape imposibil. Tot în acele zile şi tot pe neaşteptate, i-am făcut o vizită şi lui Giorgi Lahovary, pe care doream să-l revăd.

O altă noapte, am rătăcit prin oraş cu Bubi Gane şi cu un grup de prieteni de ai lui, care nu-mi cunoşteau adevărata identitate. Amestecaţi prin mulţime, am trecut pe rând prin toate pieţele şi prin faţa tuturor estradelor, unde grupurile de străini cântau şi dansau. Festivalul continua să se desfăşoare, producând tot mai multă îmbulzeală pe străzi, ţinând tot mai târziu noaptea oraşul treaz şi stârnind, pe lângă curiozitatea din primele zile şi mai mult curaj, mai ales din partea tineretului şi studenţilor. Un exemplu : chiar unul dintre prietenii lui Bubi, care era cu noi în acea noapte, avea asupra lui, în buzunar, un pumn de bileţele, din care strecura câte unul în mâna fiecărui străin din Vest, pe lângă care trecea. Până când se dezmeticea străinul, prietenul lui Bubi se făcea nevăzut prin mulţime. Bileţelele, scrise de mână, în franceză sau engleză, nu erau decât nişte buletine informative, menite să lămurească pe tânărul naiv din Occident, asupra regimului de teroare şi a vieţiii reale din ţară şi a nu se lăsa înşelat de falsele aparenţe, create de autorităţi, pentru a-l induce în eroare.

Încă un prieten, pe care ţineam foarte mult să-l văd înainte de plecare, era Ion Vorvoreanu, pe care nu-l găsisem acasă în prima zi a sosirii noastre în Bucureşti. Vorbisem atunci (după cum am amintit la timpul cuvenit)

numai cu soția lui și de atunci nu mai dădusem nici un semn de viață. Într-o după-masă am sunat la ușa lor. Față de uimirea manifestată de Ion când m-a văzut, a fost rândul meu să fiu și mai mirat. Anca, nevasta lui, nu-i spusese nimic despre mine, respectând *ad literam* promisiunea de a păstra secretul absolut al prezenței mele în București. Departe de a se supăra, Ion, care avea aproape un cult pentru discreție, a fost foarte satisfăcut de atitudinea ei. De altfel, amîndoi am glumit pe socoteala calităților ei subversive. Ca întotdeauna când stăteam de vorbă cu Ion și de astă dată mi-a inspirat același sentiment de absolută securitate și încredere. Onestitatea, caracterul lui ireproșabil, judecata limpede și echilibrată, exprimată calm și fără grandilocvență, îmi făceau totdeauna plăcere. Era un prieten sigur în cel mai strict sens al cuvîntului. Când m-am despărțit de el, cu gândul că poate soarta ar putea face să nu ne mai vedem, nu puteam bănui că, doi ani mai târziu, vom avea ocazia să mai stăm mult de vorbă în închisoare.

Tot în aceste ultime zile ale șederii mele în București, am făcut una din cele mai mari imprudențe gratuite, din toată perioada evadării. Cu cât termenul plecării se apropia, cu atât mi se pronunța mai tare sentimentul unei invulnerabilități, fiindcă o dată cu părăsirea Bucureștiului, aveau să mi se șteargă și urmele, nimeni neștiind exact unde plecam. Georgel, Paul Petrescu și Arsenescu, singurii care îmi cunoșteau destinația, n-aveau nici o legătură cu cercul meu de prieteni sau cu persoanele cu care luasem până atunci contact. Dacă s-ar produce vreo indiscreție de la cei cu care mă întâlnisem și Securitatea ar porni pe urmele mele din om în om, investigațiile ei s-ar împotmoli, pierzându-mi urma în punctul unde firul se întrerupea, nimeni neputând indica direcția spre Georgel, Petrescu și Arsenescu.

Și totuși, trebuie să recunosc că actul de bravură inutilă, pe care l-am făcut în ultima zi în care m-am mai dus la Ștrandul Tei, a fost o acțiune gratuită. Norocul a făcut să n-aibă urmări funeste, așa că pot spune că m-am ales totuși cu ceva : cu satisfacția de a fi spus ce aveam pe suflet !

Iată întâmplarea cu pricina : Stăteam întins la soare pe marginea lacului, pe spate și cu ochii închiși și tot gândind la drumul ce aveam să-l întreprind și la ce mă va aștepta pe șantier, începusem să ațipesc. Plaja era aproape goală.

Cu toată starea de somnolență în care căzusem, am realizat totuși că cineva se apropie și se așază la soare, nu departe de locul unde mă aflam. Mi-a parvenit la urechi și sunetul confuz al unei conversații : un glas de femeie și unul de bărbat. Nu desluseam însă sensul cuvintelor și nici nu mi-am dat osteneala să ascult. Totuși, la un moment dat, o intonație neobișnuită în discuția lor m-a intrigat și, luptînd cu toropeala, am început să fiu mai atent. Atunci mi-am dat seama că vorbeau franțuzește. Curiozitatea m-a împins să mă așez, făcându-mă că privesc lacul, pentru ca să-i pot observa pe noii veniți cu coada ochiului. Amândoi erau tineri și își vorbeau cu formule de politețe, care arătau că relațiile lor nu erau prea apropiate. Ea vorbea bine franțuzește, dar accentul o trăda : era româncă. El era francez.

Tocmai făcusem aceste constatări, când l-am auzit pe presupusul meu francez întrebând-o pe fată ce înseamnă inițialele de pe firma care se afla la intrarea ștrandului. Văzînd că fata nu cunoaște semnificația celor patru inițiale : I. C.A. B. i-am tradus în franceză înțelesul, scuzîndu-mă pentru nepolitețea de a fi intrat în vorbă. Străinul însă, dornic de relații și foarte interesat de tot ce vedea în jurul lui, s-a arătat încântat de intervenția mea și m-a invitat să vin lângă ei. Mi-am luat sacul de plajă și prosopul și mi le-am mutat lângă ale lor. Au urmat prezentările, la care am avut grijă să-mi spun cât mai neclar numele de pe buletin. M-a mirat că fata a evitat să și-l spună pe al ei. Cât privește pe al belgianului (căci nu era francez cum crezusem), din păcate l-am uitat. Tare mi-ar fi plăcut să-l caut, acum, de când mă aflu în Occident, ca să-i aflu părerea pe care și-a făcut-o atunci despre conversația noastră, despre ce a înțeles din ce a văzut și a auzit în România și, mai ales, dacă iluziile pe care și le făcea în acea vreme despre viața în societatea socialistă mai persistă sau s-au spulberat.

Tânărul era proaspăt licențiat în Drept și abia angajat la Liège, în contenciosul celebrei firme „Fabrique Nationale d'armes de guerre — Herstal". Era membru al unei delegații belgiene, ce urma să participe la un Congres studențesc (probabil „progresist") care se ținea la Varșovia, imediat după încheierea Festivalului Mondial al Tineretului de la București. Cum voise să profite de această călătorie ca să asiste și la Festivalul din România, niște cunoscuți români din Belgia îi dăduseră adresa fetei (cu care erau înrudiți) și o rugaseră să-l găzduiască și să se ocupe de el pe durata ședерii lui în București. Sosise de câteva zile, fata îl plimbase peste tot prin oraș, arătându-i tot ce crezuse că l-ar putea interesa, iar în dimineața aceea, prevăzând canicula, venise cu el la ștrand. În timp ce el îmi povestea toate astea, fata asculta și am remarcat că era vădit contrariată, când străinul a pomenit de rudele ei din Belgia. Belgianul, politicos, a ținut să facă câteva aprecieri admirative referitoare la frumusețea orașului și la faptul că atât de multă lume știe franțuzește. Nu m-a răbdat inima să nu-i atrag atenția că lumea cu care a avut ocazia să vorbească franceza este pe cale de dispariție și că generațiile viitoare sunt pregătite să vorbească rusește. Belgianul s-a grăbit să tragă concluzia că faptul se datorește probabil simpatiei de care se bucură rușii în România, pentru că ne-au eliberat de sub ocupația germană. A fost cam mirat când i-am spus că n-am fost niciodată ocupați de nemți, ci dimpotrivă, aliați cu ei împotriva veșnicului nostru dușman, rușii, care ne răpiseră și ocupaseră o parte din teritoriul țării. După încă câteva schimburi de păreri de felul acesta, mi-am dat seama că tânărul era cinstit și de bună credință, dar intoxicat de propaganda comunistă. Atunci mi-a venit foarte greu să înțeleg cum se putea întâmpla așa ceva cu un om de dincolo de cortina de fier. Acum, de când am ajuns și eu în Occident și văd la tot pasul ravagiile făcute de propaganda comunistă în rîndurile tineretului, exploatându-i cele mai frumoase elanuri ale vârstei, abuzând de buna lui credință și înșelându-l, nu mă mai mir.

Eram tocmai pe punctul să renunț de a-l mai contrazice și de a schimba subiectul, când belgianul a avut nefericita inspirație să laude felul sărbătoresc în care populația și-a pavoazat casele și străzile pentru primirea

oaspeților străini. N-am rezistat provocării și am izbucnit, spunîndu-i ce privațiuni a fost obligată să îndure această populație înainte de Festival și ce mizerie o așteaptă după încheierea lui, că nu populația și-a pavoazat casele, ci Statul a atârnat peste tot drapele și lozinci. Am întrebuințat pentru „drapele roșii" expresia de „torchons rouges" (cred că echivalentul ar fi „cârpe" sau „otrepe roșii"), ceea ce l-a indignat pe belgian care mi-a spus că nu se aștepta să întâlnească pe cineva așa de „reacționar", într-o țară unde ne bucuram de un regim socialist, care a înlăturat exploatarea capitalistă, a adus libertate, progres etc., etc. (nu mai înșir toate clișeele binecunoscute pe care mi le-a recitat ca pe o poezie). I-am cerut să-mi ierte ieșirile pătimașe pe care le-am avut și l-am întrebat dacă e dispus să primească niște informații obiective despre realizările acestui regim socialist, urmând să-și tragă singur concluziile. S-a declarat de acord și chiar foarte interesat.

I-am cerut însă un răgaz de câteva minute, cât să mă răcoresc, și am sărit în apă. Adevărul era că voiam să schimb câteva vorbe cu fata care asistase un timp la discuția noastră, aprobându-mă din priviri, dar apoi intrase în apă și acum înota în larg. M-am îndreptat spre ea și, înotând alături, am intrat în vorbă. De fapt, ea a început prin a-mi mulțumi că i-am spus belgianului câteva adevăruri, pe care ea nu îndrăznise să i le spună. Mi-a vorbit apoi cât de disperată a fost de inițiativa luată de rudele ei de a i-l trimite pe cap. Era studentă și îi era teamă că va avea neplăceri de pe urma acestei vizite, de care, cu siguranță că Securitatea era informată. De belgian nu se putea plânge. Avea o comportare ireproșabilă, era amabil, prevenitor și delicat, dar îi punea tot felul de întrebări despre viața de toate zilele, despre salarii, prețuri etc., la care nu îndrăznea să răspundă, mai ales când văzuse și cu ce idei preconcepute venise. I-am spus să n-aibă nici o grijă, că voi încerca eu să-i satisfac curiozitatea belgianului, răspunzând la întrebările lui. Am lăsat-o în apă și m-am întors la mal.

Timp de vreo trei ore, cât am stat cu belgianul de vorbă, m-am străduit să-i expun, în modul cel mai convingător posibil, tabloul realității socialiste din România. Am început cu salariile și prețurile alimentelor și al obiectelor de primă necesitate. I-am vorbit de lipsurile de tot felul și de cozile interminabile, pe care în timpul războiului nu le cunoscusem. Spre a se convinge, i-am sugerat să meargă la magazinele de la periferia orașului, care nu se bucurau de o aprovizionare specială pentru Festival, ca cele din centru. Când mi-a făcut remarca că la noi nu mai există șomaj ca în țările capitaliste, i-am făcut socoteala exactă a salariului unui muncitor și a cheltuielilor lui pentru strictul necesar și am comparat condițiile de viață ale acestuia cu cele ale unui muncitor belgian fără lucru și care primește ajutor de șomaj. Am tras concluzia că pentru muncitorul român ar fi fost mai convenabil să renunțe la locul lui de muncă din România și să se „angajeze" șomer în Belgia. Tânărul belgian era uluit de ce auzea și dacă la început fusese cam neîncrezător, acum sfârșise prin a-și nota pe un carnețel datele pe care i le dădeam. Din când în când, recurgeam la cunoștințele fetei, care venise și ea lângă noi și care era mai la curent decât mine cu salariile și prețurile. Belgianul s-a

arătat mirat că fata, care până atunci nu-i spusese nimic din toate astea când îi ceruse vreo lămurire, acum răspundea la toate întrebările pe care i le puneam, cu multă competență. I-am explicat de ce fusese așa de reținută cu el și așa am ajuns la capitolul „teamă". Am încercat să-l fac să înțeleagă cum se instaurase „teroarea", care era exercitată asupra tuturor cetățenilor de către Securitate, prin „turnătorii" infiltrați peste tot, prin arestările pentru orice vorbă spusă sau simplă bănuială, prin procesele înscenate, prin condamnările abuzive dinainte hotărîte tot de Securitate și doar pronunțate de așa-zisele tribunale ale poporului sau revoluționare. Bineînțeles că am intrat în toate amănuntele procedeelor de anchetă, de detenție în închisori și de muncă forțată. Am pomenit cifre, am citat cazuri, am dat nume de persoane și personalități, în fine, tot ce știam, din tot ce văzusem și trăisem în ultimul an. Belgianul era numai ochi și urechi si stupoarea din expresia lui mă încuraja să intru în tot mai multe detalii. Cât am reușit să fiu de convingător, nu știu, dar că i-am zdruncinat încrederea oarbă pe care o avea în regimurile „socialiste", de asta sunt sigur. Sunt convins că tot ce a mai văzut și auzit cât a stat în România și apoi în Polonia n-a mai luat de bun, așa cum venise predispus s-o facă și că a folosit cheia pe care am încercat să i-o dau pentru a pătrunde și a arunca un ochi și dincolo de ușile închise.

Povestea mea despre închisoare și munca din mină a stârnit însă întrebarea legitimă : de unde am aflat toate aceste detalii ?

— Din experiență pe propria mea piele, i-am răspuns.

Dacă la început când îl cunoscusem, convingerile lui de stânga mă indignaseră și mi-l făcuseră antipatic, treptat, îmi schimbasem opinia. Mi-am dat seama că nu era decât victima cântecelor de sirenă ale propagandei comuniste din Occident. Cinstit și de bună credință, căzuse în mrejele ei, crezând că, într-adevăr, viața într-o „Republică Socialistă" este ideală. Dar tot datorită aceleiași cinste și bune credințe, când era pus în fața evidenței și i se arăta realitatea, o accepta, o recunoștea, chiar așa dureroasă cum era pentru un idealist ca el. Pe măsură ce discutasem cu el, îmi devenise tot mai simpatic și nu știu de ce, dar și încrederea între noi crescuse. Am sfârșit prin a-i spune că evadasem din pușcărie și că aveam de gând să plec la Constanța, pentru a încerca să mă îmbarc clandestin pe un vas străin, ca să ajung în Occident. O urmă de reticență și de prudență m-a făcut să adaug această minciună la destăinuirea pe care i-am făcut-o. Apoi, mi-am luat rămas bun de la fată și de la el și am plecat de la țtrand, lăsându-i acolo.

Într-o zi când aceste însemnări vor putea fi publicate fără riscuri pentru nimeni, poate că belgianul sau fata le vor citi și se vor recunoaște în acest episod. Doar așa vor putea să afle numele celui cu care au stat de vorbă la țtrand și poate-mi vor da un semn de viață și voi afla și eu cum îi cheamă.

Printre ultimele dispoziții pe care le-am luat înainte de plecare, a fost înțelegerea cu M.C. ca la reântoarcerea mea în București să mă întâlnesc mai întâi cu ea, înainte de a mă duce la Anița. În felul acesta M.C. mă putea preveni, în cazul că la Aniţa ar fi intervenit ceva neprevăzut în lipsa mea. Aniţa neavînd telefon, nu m-aș fi putut informa pe

această cale. În principiu, data întoarcerii mele o fixasem la 14 Septembrie. Admițând însă că s-ar putea întâmpla ceva care să mă oblige să părăsesc mai curând șantierul, am stabilit următorul procedeu : Până la 14 Septembrie, M.C. va trece în fiecare dimineață când va ieși din casă, pe strada Școalei. În ziua în care va observa pe zidul „Școalei Clemența", într-un anumit loc pe care i l-am indicat, o cruciuliță făcută cu creta, aceasta va însemna că sosisem în București și că în aceeași seară mă va întâlni la intrarea Bisericii Batiștei. Abia după ce vom sta de vorbă, mă voi putea duce fără grijă la Anița. Pentru orice eventualitate, M.C. mi-a dat și adresa unor prieteni ai ei (familia Seceleanu), unde i-aș fi putut scrie la nevoie. În ziua de 15 Septembrie, urma să mă întîlnesc cu Bubi Gane. Cu programul pentru întoarcere pus la punct și plin de speranțe în soluția șantierului pentru o perioadă de tranziție, mi-am luat rămas bun de la Titi și am pornit-o spre Gara de Nord, unde aveam întîlnire cu inginerul Arsenescu.

L-am găsit pe Arsenescu în restaurantul Gării de Nord, așa cum ne înțelesesem. M-am așezat la aceeași masă, am băut cu el o bere și mi-a dat biletul de tren pe care mi-l luase deja de la ghișeu. Mi-a spus că ar fi mai prudent ca în tren să nu stăm împreună ; ceea ce am găsit foarte normal și am fost imediat de acord. Râzând, mi-a explicat că această măsură de prudență nu este pentru el, cum credeam eu, ci pentru mine. Nu el trebuia să se ferească să fie văzut în compania mea, ci eu eram în pericol dacă mă găseam în tovărășia lui.

Paradoxal, dar așa era ! Mi-a povestit atunci, cum de mai multe ori i se întâmplase ca miliția să facă razii în tren, în timp ce călătorea pe acest traseu și să fie legitimat. De două sau de trei ori, în astfel de împrejurări, după ce prezentase buletinul la control, fusese dat jos din tren la prima stație, dus la secția de miliție locală și cercetat. De fiecare dată, după un ceas-două de interogatorii, de telefoane la întreprinderea la care lucra și la Securitate, i se ceruseră scuze și fusese eliberat. Explicația era că purta același nume cu colonelul Arsenescu, eroul rezistenței din Munții Muscelului. Numele devenise aproape legendar pentru populația din partea locului iar pentru Securitatea, care nu reușea să-l prindă, aproape o obsesie. Numai o minte îngustă de milițian putea să-și imagineze despre colonelul Arsenescu că avea să călătorească cu trenul și cu un buletin de identitate pe numele lui ! Era totuși un motiv serios ca Arsenescu să considere că, dacă s-ar întâmpla să avem de-a face cu o razie, n-ar fi indicat să fiu și eu arestat, fiind găsit în compania lui. La cercetările care ar urma, la care s-ar constata din nou că el nu e una și aceeași persoană cu colonelul Arsenescu, cu siguranță s-ar descoperi că nici eu nu sunt Topliceanu.

Călătoria noastră a decurs însă fără incidente și după-amiază am coborît la Drăgășani. Cu o birjă am pornit-o spre una din ieșirile din localitate. Pe măsură ce ne depărtam de centrul micului târg, strada, la început pavată, devenea tot mai proastă, sfârșind prin a se transforma într-o șosea de țară, parțial pietruită, prăfuită și plină de hîrtoape. La fel și orășelul de provincie, cu case mai ridicate, cu cerdacuri cu geamlîc, cu grădinițe înflorite la stradă, către periferie, căpăta aspectul unui sat, cu case mai modeste, țărănești, cu grajduri și șoproane în ogrăzi și cu păsări în bătătură. Birja ne-a oprit în dreptul uneia din ultimele gospo-

dării pe partea dreaptă a drumului. În tinda casei ne aștepta Paul Petrescu, sosit cu o zi înainte de la un alt șantier din regiune.

Ne aștepta cu masa pusă. Femeia, stăpâna casei, de la care Petrescu și Arsenescu închiriaseră una din cele trei camere, pentru popasurile lor de câteva zile pe lună la șantier, ne-a adus o mămăligă și niște carne de porc friptă. Petrescu se îndeletnicea cu o damigeană de vin „de la producător", procurată bineînțeles clandestin. După masă, ne-am retras toți trei, în camera unde urma să locuiesc. Un pat mare de fier, un scaun și niște rafturi pentru hârtiile șantierului, formau tot mobilierul. Pe masă, un radio cu baterii și acumulator, la care cei doi ascultau Radio Europa Liberă și Radio Londra, când veneau pe șantier. Curent electric nu era decât în centrul Drăgășanilor, așa că pe masă stătea și o lampă cu gaz. Le-am cerut să mă pună la curent cu ceea ce aveam de făcut pe șantier.

Arsenescu mi-a spus că indicațiile în această privință mi le va da contabilul, adică Petrescu, dar mai întâi vrea el să-mi dea câteva lămuriri. Mi-a dat un carnețel cu formulare-tip de delegații de serviciu, semnate și ștampilate în alb de centrala din București a I.S.C.A.Z. (Întreprinderea de Stat de Construcții agro-zootehnice), de care ținea șantierul. Mi-a completat una din delegații pe o durată de 7 zile, cât prevedea legea, și mi-a spus ca la sfârșitul fiecărei săptămâni să-mi completez alta pentru următoarele șapte zile. În mod normal, cu această delegație ar fi trebuit să mă duc la Miliție și să-mi anunț șederea în localitate, dar Arsenescu mi-a spus că nu e nevoie și că explicația o voi avea diseară. Apoi mi-a vorbit despre maistrul de pe șantier. Mi l-a descris ca pe un om cumsecade, care cunoștea toate problemele șantierului, dar mi-a spus că nu e cazul să-i vorbesc despre situația mea. În schimb, dacă se vor ivi complicații cu autoritățile în privința șantierului, maistrul va primi dispoziția să se prezinte la mine. Într-o asemenea situație, îi voi da, din plicul pe care mi l-a pus în mână Arsenescu, suma pe care mi-o va cere. Plicul nu conținea nici mai mult nici mai puțin decât 5.000 de lei. Bani pentru mită ! Toată lumea știa cum funcționa pe acea vreme lanțul slăbiciunilor la orice șantier din țară. Mi-a dat și mie 1.000 de lei, spunându-mi că sunt pentru nevoile mele. Toate aceste sume mi se păreau fabuloase și gândul nu mi-era decât să mă revanșez, făcându-mă cât mai util și dovedind prin munca pe care o voi depune recunoștința pentru sprijinul pe care mi-l dădeau.

După această scurtă inițiere, Arsenescu ne-a spus că se duce pe șantier și ieșind pe ușă, mi-a spus zâmbind, că mă lasă pe mâna lui Petrescu, să-mi arate ce voi avea de făcut. Când vom termina, să venim să-l luăm de pe șantier.

Petrescu a început prin a-mi explica, că în mod legal, plata muncitorilor se face pe șantier, în prezența unui delegat al Sfatului Popular, care își pune viza pe statele de salarii. „La noi", mi-a spus Petrescu, plata se face pe șantier, dar după aceea, dumneata te duci la Sfatul Popular la tovarășul... (i-am uitat numele) ca să-ți pună viza pe state. Pentru asta, te prezinți la tovarășul respectiv și îi dai din partea mea un plic, în care pui 500 de lei din cei 5.000 pe care ți i-am lăsat. Plicul nu-l lipești, ca să știe că știi despre ce e vorba. Fii atent să nu mai fie nimeni de față, cu toate că de asta va avea el grijă când îi vei spune că vii din partea mea. Cât eram de nepriceput în astfel de afaceri, am înțeles totuși că era vorba de niște state de salarii, pe care apăreau muncitori fictivi. Petrescu m-a

asigurat că totul este o simplă treabă de rutină, că toate rotițele mecanismului sunt „unse" și să nu-mi fie teamă, că nu există nici un risc. Mi-a spus că peste câteva zile va veni din nou la Drăgășani, ca să facă plata oamenilor, urmând să treacă și pe la celelalte șantiere pe care le avea în regiune. Apoi, mi-a vorbit cam în felul următor :

— Și acum să-ți spun ce vei avea de făcut. După ce te scoli, dimineața, dai o raită pe șantier ca să se învețe oamenii cu dumneata. Să fii tăcut și rezervat. Vom avea grijă să se zvonească că ești membru de partid, venit de la Centrală, din București. Nu uita, când pleci de acasă, să-ți iei costumul de baie, fiindcă de la șantier, n-ai decât vreo 300 de metri până la Olt. La prânz, poți mânca pe șantier, unde, tot cu „ciubucuri", am aranjat ca mâncarea să fie destul de bună. Majoritatea muncitorilor sunt țărani, care pleacă câte o săptămână de la Gospodăriile Colective și vin să lucreze pe șantier. Pleacă de mizerie și sărăcie și vin mai mult pentru mâncare decât pentru bani. Dacă nu vrei să mănânci pe șantier, te duci pe drum către oraș și la vreo 500 de metri pe mâna dreaptă, dai de un Bufet de Stat. După masă te culci și dacă n-ai chef să mai treci pe la șantier, ai câteva cărți de citit în cameră, ai radio sau te plimbi.

Și cu aerul lui mucalit, Petrescu a încheiat cu vorbele :

— Cam asta ar fi !

M-a bătut amical pe umăr și, râzând de figura mea surprinsă, m-a întrebat dacă îmi convine programul de lucru !

Am plecat împreună pe șantier, unde l-am găsit pe Arsenescu inspectînd lucrările și dând dispozițiile cuvenite. Amândoi mi se adresau cu formula „tovarășe" și afectau o atitudine ostentativ respectuoasă față de mine, arătându-se totodată stingheriți de prezența mea. Reprezentația era pentru muncitorii de pe șantier și și-a atins din plin țelul. Cât am stat la Drăgășani, am simțit tot timpul că oamenii se fereau de mine, tăceau când mă apropiam de ei sau schimbau vorba. Eram considerat omul partidului.

Maistrul, convins și el că eram membru de partid, era singurul care știa că nu eram chiar așa de periculos. I se sugerase că nu eram chiar așa de integru cum voiam să par și că mă lăsasem și eu cumpărat, pentru a închide ochii asupra unor nereguli. I se spusese că pentru a-mi consolida poziția la Centrală, eram interesat ca șantierul să progreseze și că mi se explicase că, fără unele mici abateri de la lege, n-ar exista mână de lucru, n-ar fi materiale iar autoritățile locale ne-ar face tot felul de dificultăți. Reputația și poziția mea au fost bine stabilite, așa cum dorise Petrescu.

Șantierul era plasat peste drum de casa în care locuiam. Era în curtea fostului conac al lui Bebe Brătianu, în care acum se aflau birourile Gospodăriei Agricole de Stat.

Între conacul care era la drum și curtea cu grajduri și acareturi, așezată o sută de metri mai jos, către Olt, se întindea fostul parc al casei, acum în paragină, în care câțiva brazi, niște tufe de trandafiri sălbăticiți și urmele unor alei năpădite de bălării, mai aminteau că foștii stăpâni îi purtaseră cândva de grijă. În acest parc, I.S.C.A.Z.-ul construia două sau trei clădiri, destinate administrației fermei și locuințelor muncitorilor.

Sub pretextul de a mă prezenta celor din administrația fermei, care și ei se înfruptau din avantajele șantierului (cărămidă, var, ciment etc) în schimbul nu mai știu căror contraservicii, Arsenescu m-a dus să vizitez

conacul. O casă destul de modestă, față de cât se pare că fusese de mare moșia. Numai cu parter, întinsă, fără vreo arhitectură specială și acoperită cu tablă, avea totuși camere spațioase. Ici, colo, câte un fotoliu desfundat sau o masă cu marmura crăpată, mai făceau să dăinuie ceva din atmosfera familiei care trăise între aceste ziduri, pe care acum stăteau atârnate portretele veneraților zilei, morți și vii, ruși și români. În rest, murdăria și mirosul specific al tuturor birourilor administrației comuniste.

Arsenescu a ținut să mă ducă într-o cămăruță unde se afla tabloul de siguranță al fostei instalații electrice a casei, acum scoasă din funcție. Pe placa de marmură, sub butoanele și heblurile înțepenite, mai stătea încă scris : Sufragerie — Salon — Dormitor Coana mare etc. Parcă citeam într-un cimitir numele de pe cruci !

Începuse să se lase seara, când am plecat toți trei spre Bufetul de Stat, unde Petrescu (cum spunea el), „organizase o masă". Asta înseamnă că nimic din ce am mâncat nu era din aprovizionarea localului, care nu avea în galantar decât câteva farfurii cu piftii și chiftele, mai mult decât suspecte la înfățișare. Petrescu mai invitase patru inși la masă. Unul singur n-avea nevoie să se prezinte pentru a ști ce hram poartă : era în uniformă de locotenent-major de Miliție. Ceilalți trei comeseni erau de la Sfatul Popular și de la nu mai știu ce autorități locale, cu care Petrescu întreținea relațiile necesare pentru „bunul mers" al șantierului. S-a stat până târziu noaptea. S-a mâncat și s-a băut după toate tabieturile. A apărut până și un lăutar. Petrescu era la largul lui. Părând cu chef, vesel și nepăsător, povestea tot felul de întâmplări cu haz, întreținând mai mult singur toată atmosfera. Era o adevărată delectare să-l asculți și să-i urmărești măiestria cu care jongla, cu vorbele în doi peri, cu glumele ambigue și expresiile cu dublu sens. Neobosit și plin de vervă, s-a depășit pe el însuși și cred că dacă l-aș fi putut înregistra pe o bandă, vorbele lui ar putea sta cu cinste în paginile unei antologii, pentru a ilustra această nouă artă de a vorbi. Masa s-a spart când inginerul Arsenescu s-a sculat să plece la gară. Avea un tren de noapte spre București. Am mai ciocnit câte un pahar cu ofițerul de Miliție și cu ceilalți trei, înainte de a ne despărți de ei. Au luat-o la dreapta spre oraș și, din ușa cârciumii, i-am urmărit cum se împleticeau în mers. Rămas cu Petrescu, care era mai treaz și mai limpede la minte decât înainte de a se fi așezat la masă, am pornit-o spre casă. Cred că nu mai e nevoie să spun că masa o plătise Petrescu.

În noaptea aceea am dormit amândoi în cameră, iar dimineața, Petrescu a plecat, urmând să se întoarcă peste câteva zile, pentru a face plățile pe șantier.

Până la întoarcerea lui, totul a decurs normal. De două-trei ori pe zi dădeam câte o raită pe șantier, așa cum fusesem învățat și prezența mea începuse să intre în cadrul obișnuit și banal al vieții de toate zilele. Restul timpului mi-l pierdeam la plajă pe malul Oltului lenevind la soare și gândindu-mă că atunci când va veni și Titi, ne vom putea petrece în liniște și siguranță timpul, până la următoarea etapă, când vom trece la punerea în practică a planului de fugă din țară. Într-una din dimineți, a apărut și Petrescu, a făcut în mare grabă plățile și a plecat mai departe în aceeași zi, la alte șantiere din regiune.

A doua zi m-am prezentat cu statele de salarii și cu plicul cu bani la „tovarășul" de la Sfatul Popular. Emoțiile pe care totuși le aveam, s-au do-

vedit neîndreptățite. A fost o simplă formalitate : plicul a dispărut în buzunarul „tovarășului", care mi-a pus semnătura și ștampila pe state, mi-a strâns mîna și mi-a spus că având în vedere că tov. Petrescu este un om serios, poate avea încredere în el și nu mai are rost să se deplaseze pe șantier. Pe drumul de întoarcere am văzut atelierul unui croitor particular, la care m-am dus de câteva ori în zilele următoare, pentru niște reparații la cele două perechi de pantaloni, care constituiau toată garderoba mea. Cu una din aceste ocazii, m-am încumetat să merg până în centrul orașului, unde am avut norocul să-mi găsesc pantofi pe măsura mea. Mi-amintesc și acum de ei. Erau maron, îngrozitor de rigizi și cu o talpă groasă dintr-un fel de cauciuc roșu, căruia i se spunea foarte pretențios „microporos". I-am și luat la purtare, chinuindu-mă cu ei, în speranța că se vor mai muia și menajându-i astfel pe ai lui Baby Ivanovici, pentru a-i da înapoi, când mă voi întoarce în București.

Numai două evenimente ieșite din comun au întrerupt monotonia vieții pe care am dus-o în acea perioadă la Drăgășani. Într-una din zile, în timp ce-mi făceam obișnuitul tur pe șantier, oprindu-mă câteva momente la fiecare loc de muncă, ocolind o stivă de cărămizi, am dat pe neașteptate peste meșterul de șantier, care stătea de vorbă cu doi muncitori. Nu mă auziseră venind și păreau stingheriți, chiar speriați, că-i surprinsesem în acest loc ferit. Se simțeau cu musca pe căciulă și în uluiala provocată de apariția mea, meșterul n-a avut timpul să dosească hârtia pe care o ținea în mână și care părea să fie obiectul discuției lor în acel loc mai dosnic. Bănuind că este vorba de una din misterioasele și dubioasele afaceri ale șantierului, ca să-mi dau importanță și să mă impun, așa cum îmi cerea rolul pe care-l jucam, i-am spus meșterului să-mi dea hârtia. Cu toate că era pus în situația de a nu mă putea refuza, meșterul nu și-a pierdut cumpătul. S-a întors mai întâi spre cei doi muncitori și le-a spus să se ducă la lucru și numai după ce aceștia, bucuroși, s-au grăbit să plece, mi s-a adresat și mie. A început prin a-mi spune că unul dintre salahori, venind din satul lui pe o scurtătură, peste deal, găsise într-o fâneață niște foi de hârtie tipărite și îi adusese și lui una. Se lansase într-o explicație cam confuză și era evident că improviza pe loc o poveste, la care nu se gândise mai înainte. Voia să mă convingă că nu apucase să citească hârtia și că nu se lămurise despre ce era vorba. Cum continuam să aștept cu mâna întinsă să-mi dea hârtia, meșterul și-a dat seama că nu mai poate prelungi scena mai mult și mi-a dat-o. De data asta a trebuit să fac eu un efort ca să nu-mi pierd cumpătul și să-mi păstrez o expresie cât mai ermetică.

Hârtia, velină, de dimensiunea unei jumătăți de foaie normală de scris, avea imprimată în mijlocul ei Crucea lui Mihai, de culoare galbenă. Pe margine avea un chenar tricolor iar textul, tipărit cu tuș albastru, începea cu : „Români !" Urma un apel la rezistență împotriva regimului comunist. Nu mai țin minte conținutul manifestului, dar știu că am tras concluzia că proveniența lui nu era din Țară. Calitatea hârtiei, a tiparului, ca și expresiile folosite în redactarea lui, pledau pentru o sursă din străinătate. Probabil că fusese aruncat din avion. În timp ce-l citeam, meșterul, tăcut, mă privea cu îngrijorare, pândindu-mi reacția. Când am terminat, l-am împăturit la loc și, fără să fac vreun comentariu cu privire la manifest, l-am întins meșterului spunându-i : „Cred că ar fi bine să-l rupi, ca să n-ai neplăceri. Eu n-am văzut nimic !" Și fără să-i mai dau timpul să mai zică ceva, m-am întors și am plecat. Din ziua aceea am simțit că meșterul mă

privea cu alți ochi. Îi devenisem mai simpatic, cu toate că păstram mai departe aceeași atitudine distantă. Cred că mă plasase într-o altă categorie. Tot membru de partid rămâneam, dar om de treabă !

La câteva zile după întâmplarea cu manifestul, eram tot pe șantier, când am auzit voci răstite și chiar un început de ceartă. Am ieșit din clădirea în construcție în care mă aflam, ca să văd ce se întâmplă. Meșterul era într-o discuție aprinsă cu un sublocotenent de Miliție, care părea că-i reproșează ceva.

În primul moment m-am gîndit să dispar de pe șantier, luând-o către conacul în care era administrația fermei. Dar, abia atunci am văzut că lângă grupul de brazi, pe lângă care trecea poteca spre conac, stătea un milițian. În partea cealaltă, spre curtea cu grajduri și magazii, stătea altul. La fel și la poarta dinspre drum. Pe unul din salahorii care voia să iasă pe poartă miliționul l-a întors înapoi. M-am deplasat către colțul clădirii și, dintr-un unghi mort cât mai apropiat de locul unde se încinsese discuția dintre meșter și ofițerul de miliție, am încercat să prind despre ce era vorba. Trăgînd cu urechea, am aflat și m-am mai liniștit. Ofițerul pretindea că era informat că o parte din muncitorii de pe șantier nu se anunțaseră la miliția locală și deci lucrau ilegal. Șantierul, respectiv meșterul, se făcuse vinovat de a-i fi angajat, fără să fi verificat dacă aveau pe buletine viza Miliției. În consecință, ofițerul voia să controleze buletinele tuturor muncitorilor, pe cei în defect urmând să-i expedieze acasă în satele lor, iar pe meșter voia să-l pună să semneze procesul-verbal al celor constatate, ceea ce echivala implicit cu recunoașterea vinii de a-i fi angajat ilegal. Mi-am luat inima în dinți, am ieșit de după clădire și m-am îndreptat spre meșter, exprimându-mi pe un ton iritat indignarea că lucrul pe șantier stagnează și că în felul acesta planul nu poate fi realizat. La vremea aceea eram mai stăpân pe limbajul de rigoare. Cred că am pomenit și cuvântul magic, care în acele timpuri sperja pe oricine : sabotaj ! Abia atunci m-am făcut că descopăr prezența ofițerului și, schimbând tonul, l-am întrebat ce dorește. Meșterul s-a grăbit să mă prezinte miliționului, cam nedumerit de apariția și rostul meu pe șantier :

— Tovarășul e venit de la Centrală de la București.

Am dat mâna cu ofițerul, care mi-a repetat tot ceea ce îi spusese și meșterului mai înainte, însă de data asta pe un ton respectuos. Era evident prudent, nevrând să-și ia riscuri inutile, admițând că aș fi vreun „grangur" de la București. Când a terminat, l-am luat de-o parte și i-am explicat ca abia venisem de la București, tocmai ca să pun ordine în șantier. Lucrările trebuiau urgentate, planul prevăzând darea în folosință a clădirilor înainte de venirea toamnei. Dacă din neglijența meșterului, muncitorii în neregulă vor fi obligați să părăsească șantierul, asta ar însemna o oprire a lucrului și deci întârzieri în realizarea planului. I-am propus un compromis, în interesul lucrărilor și anume, să le vizeze acum buletinele muncitorilor care nu îndepliniseră această formă legală și să închidă ochii asupra neglijenței de până acum. I-am promis că voi avea grijă ca pe viitor să nu se mai întâmple asemenea nereguli. Am pledat cauza cât am putut de bine, punând accentul pe realizarea planului și pe muncă, care nu trebuiau să sufere din cauza unei rigidități birocratice. După câteva ezitări, ofițerul a sfârșit prin a ceda. Mai mult : mi-a spus că are toată încrederea în cuvântul meu și mă lasă pe mine să verific buletinele oamenilor, ca să nu mai încurce treaba pe șantier. Mă aștepta

după masă la Secția de Miliție cu buletinele care nu vor avea viză și cu câte o dovadă purtând ștampila șantierului, cum că respectivul lucrează ca muncitor zilier la I.S.C.A.Z. Ne-am despărțit în cei mai buni termeni.

După-amiază, punctual, m-am prezentat la Miliție cu buletinele și cu dovezile semnate de mester si ștampilate de mine cu ștampila pe care mi-o încredințase Petrescu. Sublocotenentul mi-a pus viza pe toate buletinele aduse și, când mi le-a predat, l-am invitat să bem o bere. Ne-am dus la cârciuma unde luasem masa cu Petrescu și cu celălalt ofițer de Miliție. Când a aflat că-l cunoșteam pe acesta din urmă, care era șeful lui, s-a arătat și mai prevenitor.

Până la plecarea mea din Drăgășani, m-am mai întâlnit de câteva ori cu el pe drum și de fiecare dată l-am invitat la câte un pahar. Începuse să-mi facă tot felul de confidențe, de acasă, de la serviciu. Mi-amintesc că într-o zi i-am spus în glumă că sunt în neregulă cu actele. S-a uitat mirat la mine și când i-am mărturisit că am uitat să vin la el cu buletinul ca să-mi pună viza de ședere, a izbucnit în râs.

Începusem să prind curaj și situația în care mă aflam mă distra. Mă obișnuisem cu locurile, nu mă mai simțeam străin și oamenii pe care îi întâlneam zilnic, în aria redusă în care îmi petreceam viața, chiar dacă nu mă cunoșteau, nici ei nu mă mai priveau ca pe un străin. Simțeam că pericolul nu mă mai pândea din interiorul acestui cadru în care mă integrasem. Poate așa se explica și neliniștea și îngrijorarea mea crescând, pe măsură ce timpul trecea și mă apropiam de data fatidică când trebuia să plec, să ies din această ambianță cunoscută și prietenoasă, pentru a porni din nou în necunoscut, cu frica cot la cot.

Și totuși, trebuia să plec, fiindcă... așa hotărîsem. Aflasem întâmplător de la mesterul de pe șantier că în ziua de 14 Septembrie începeau școlile și că din această cauză, cu două zile înainte, trenurile vor fi foarte aglomerate. Preocupat de riscurile călătoriei cu trenul, m-am gândit să profit de înghesuiala ce se prevedea și să plec cu o zi înainte de data fixată. O razie în trenul supraaglomerat era mai puțin probabilă. Trebuia deci s-o previn pe M.C. de schimbarea care intervenea. I-am scris câteva rânduri în acest sens, pe adresa familiei Seceleanu, așa cum ne înțelesesem. Știind-o superstițioasă, am găsit de cuviință să-i anunț schimbarea datei sosirii mele în București, printr-o glumă. Cam în felul următor : „După cum știai, stabilisem să mă întorc în Septembrie, pe data de 14, dar pentru tine las la *13* ! Făceam astfel aluzie la bancul care circula pe seama spiritului de afaceri al evreilor : „Crainicul israelian anunță începutul emisiunii : Aici e Radio Tel Aviv ! Transmitem pe lungimea de undă de 36 de metri, dar pentru dumneavoastră, dragi ascultători, lăsăm la 35 !"

În dimineața zilei de 13 Septembrie eram în trenul de București. În picioare pe culoarul vagonului, într-o înghesuială nemaipomenită și o căldură sufocantă, transpiram ca la baia de aburi. Elevi și studenți, unii singuri, alții cu părinții, dar toți cu geamantane, lădițe sau boccele, stăteau claie peste grămadă în compartimente și pe culoare. Se suiseră până și în plasele de bagaje. Pe fiecare scară de vagon, stăteau ciorchine. De vreun control al legitimațiilor nu mai putea fi vorba în asemenea condiții. Nici măcar controlul biletelor nu s-a putut face.

Fără să vreau, gândul mă purta mereu înapoi la Drăgășani, unde mă obișnuisem să trăiesc fără grijile care acum începeau din nou. Eram hotărît ca, indiferent dacă buletinele pe care le așteptam vor fi gata sau nu,

să-l conving cu orice preț pe Titi să vină peste câteva zile împreună cu mine la Drăgășani. Dorința mea nu s-a realizat și la Drăgășani nu m-am mai întors niciodată.

Voi face o digresiune, amintind aici că pe Petrescu nu l-am mai întâlnit de atunci. Am aflat că trăiește în București. Capriciile soartei și vieții aventuroase pe care eram obligați s-o ducem m-au făcut să mai întâlnesc două din personajele actului care s-a jucat la Drăgășani. Zece ani mai târziu, aflîndu-mă în lagărul de muncă forțată de la Salcia, am auzit într-o seară în baraca în care îmi aveam patul o conversație care mi-a atras atenția. Se dăduse stingerea și într-un colț al dormitorului, un grup de deținuți mai stăteau de vorbă, nu departe de patul meu. Nu-i cunoșteam pe toți. Eram peste 1.000 de deținuți în acel lagăr ! Unul din ei povestea o întâmplare petrecută cu ani în urmă, în 1953, nu departe de locuința lui din Drăgășani. Auzind numele localității, am ciulit urechea.

Omul povestea cum într-o zi, pe un șantier de construcții de la Gospodăria de Stat din apropiere, avusese loc o mare descindere a Securității. Câteva zile în șir, securiștii făcuseră cercetări și anchetaseră o mulțime de funcționari ai fermei și localnici din cartier. De la unul din cei interogați, care îi era client la croitorie, aflase că Securitatea căuta un spion care fusese ascuns pe șantier. Din cele relatate de clientul lui și-a dat seama că cel căutat fusese și la el în atelier pentru niște reparații. Își amintea că era un băiat tânăr și deținutul povestea că se bucurase că tânărul prinsese de veste și dispăruse înainte de sosirea Securității.

Am sărit din pat și m-am dus la croitorul meu de la Drăgășani, căci el era. L-am întrebat dacă mă recunoaște. S-a uitat lung la mine și mi-a spus că nu. De altfel, nici eu nu-mi mai aminteam de figura lui. Numai după ce am stat de vorbă, ne-am identificat. I-am explicat că cercetările făcute atunci la Drăgășani au avut loc câteva zile după arestarea mea. Nu mă mai căutau pe mine. Voiau să descopere eventuali complici. Croitorul era sincer dezamăgit. Îi spulberasem bucuria convingerii pe care o avusese atâția ani, că scăpasem neprins. Din păcate, numele lui nu mi-l mai amintesc. Mai știu doar că era condamnat pentru „ajutor legionar".

În 1981, fiind refugiat la München, într-o seară când tocmai mă pregăteam să mă culc, a sunat telefonul. O voce de bărbat m-a întrebat dacă mi-aduc aminte de Drăgășani. Cerând lămuriri suplimentare, m-a întrebat dacă îmi amintesc de inginerul de pe șantier. Imediat am exclamat : Arsenescu ! Un sfert de oră mai târziu și 27 de ani după episodul de la Drăgășani, mă îmbrățișam cu inginerul Arsenescu, pe peronul gării München. Primise un pașaport turistic și se ducea să-și vadă băiatul, care era în Olanda. Coborâse special la München ca să mă întâlnească și urma să plece mai departe cu alt tren peste două ore. În acest răstimp, am stat de vorbă în restaurantul gării. Am răscolit trecutul. Mi-a povestit că, după arestarea mea, fusese întrebat de Securitate despre mine, dar că din declarațiile lui reieșise că fusese de bună credință când mă angajase pe șantier, neștiind că eram evadat și urmărit. Mi-a spus că, datorită faptului că nu declarasem nimic despre el, scăpase nearestat și necondamnat, fapt pentru care mi-era recunoscător. Tot el mi-era recunoscător, când eu nu mi-aș putea niciodată plăti datoria ce o aveam față de el !

M-am bucurat totuși că am putut să-i fac unele mici servicii fiului său, doctorul Arsenescu, cu care tatăl lui m-a pus în legătură telefonică. Avea dificultăți la obținerea azilului politic în Olanda și i-am trimis o declara-

ţie autentificată spre a-i folosi la Tribunalul de la Haga. Acum câteva zile (în Aprilie 1981) mi-a telefonat să-mi mulţumească, spunându-mi că situaţia lui e pe cale de rezolvare şi speră să plece în curând în Statele Unite. Tatăl lui, la întoarcerea în ţară, avusese neplăceri cu Securitatea din cauza cererii lui de azil politic, dar în cele din urmă lucrurile se mai liniştiseră. Pentru mine, Arsenescu rămâne în continuare o datorie nestinsă !

Revin la firul povestirii întrerupte, la momentul când trenul s-a oprit în Gara de Nord. Am coborât cu puhoiul de lume, luat mai mult pe sus, leoarcă de transpiraţie şi fără câţiva nasturi la cămaşă. Era aproape de ora 12. Aerul era fierbinte şi în tramvaiul pe care l-am luat spre centrul oraşului, era tot aşa de sufocant ca în tren. M-am dus de-a dreptul la Şcoala Clemenţa, pe zidul căreia am făcut cu creta pe care o aveam în buzunar o cruciuliţă. Aşa cum mă înţelesesem cu M.C., era semnul că sosisem în Bucureşti şi că avea să se întâlnească cu mine, la lăsatul serii, în faţa Bisericii Batiştei. Era aproape de ora prânzului şi până seara mai era mult.

Aveam cele mai bune intenţii de a respecta cele convenite înainte de plecarea la Drăgăşani, de a nu mă duce la Aniţa până nu voi afla mai întâi de la M.C., dacă la Haritoni totul este în regulă. M-am îndreptat spre Grădina Icoanei, înarmat cu răbdare. Aşezat pe o bancă mai retrasă pentru a nu fi în calea trecătorilor care traversau parcul, am aprins o ţigară, resemnat să aştept căderea serii. Încet, încet însă, plictiseala care şi-a făcut loc, şi cu ea şi nerăbdarea, au început să-mi pună nervii la încercare. Eram şi obosit. În tren stătusem toată vremea în picioare. Mă simţeam murdar şi lipicios. Continuam să transpir, căci, cu toată umbra copacilor, nu se simţea nici o adiere şi zăpuşeala era mai mare aici decât pe străzi. Toate aceste incomodităţi erau tot atâtea argumente pe care mi le ridicam singur, împotriva hotărârii de a aştepta atâtea ore, până la întâlnirea cu M.C., şi deci până când voi putea să fac un duş şi să mă odihnesc. Am făcut un adevărat efort ca să rezist tentaţiei de a renunţa la întâlnire şi a mă duce direct la Aniţa. Am mai aprins o ţigară şi am încercat să mă plimb pe aleile parcului. Apoi m-am aşezat din nou pe bancă şi, în căutarea unei preocupări, ca să-mi treacă timpul, am început să notez pe o foaie de hârtie tot ceea ce îmi propuneam să rezolv în cele câteva zile cât intenţionam să stau în Bucureşti. Era vorba de câteva mici cumpărături strict necesare pentru mine şi pentru Titi, în vederea plecării noastre la Drăgăşani. În capul listei, cuprinzând : săpun, lame de ras, pantofi pentru Titi etc., scrisesem „Pantofi Baby", ca să-mi amintesc că trebuie să-i restitui încălţămintea pe care mi-o împrumutase. Am băgat lista în portofel şi m-am uitat iar la ceas. Mi se părea că timpul stă pe loc şi nerăbdarea m-a cuprins din nou. Începusem să găsesc ridicolă această măsură de prudenţă excesivă pe care mi-o impusesem singur şi datorită căreia mă chinuiam acum.

Nu mai lungesc vorba, descriind toate ezitările şi nehotărârea mea în faţa dilemei. În cele din urmă, după ce mi-am adus singur toate argumentele că nu aveam nici un motiv să-mi închipui că Securitatea putuse descoperi în lipsa mea ascunzătoarea noastră din Bucureşti, m-am sculat de pe bancă şi am pornit cu pas hotărât spre casa Aniţei, unde mă trăgea aţa. Mult mai târziu am aflat că M.C. m-a aşteptat în zadar în seara aceea în faţa Bisericii Batiştei, ca să-mi spună să nu mă duc la Haritoni. Şi tot mai târziu, reflectând la ceea ce mă făcuse să nu-mi respect planul iniţial şi să mă duc totuşi la Aniţa, am ajuns la concluzia că factorul determinant fu-

sese dorința de a face un duș. Împins de nevoie, săptămâni întregi cât cutreierasem munții Maramureșului și Bucovinei, stătusem nemâncat și nespălat. Fuseseră suficiente alte câteva săptămâni de viață cât de cât civilizată, pentru ca perspectiva unei băi să-mi întunece pentru o clipă mintea și simțurile omului hăituit.

Hotărât lucru, nu eram decât un ageamiu într-ale vieții în ilegalitate ! Se zice că omul învață din experiență, dar zicala nu prevede și situația în care repetarea experienței nu mai e posibilă. Oricum, în momentul când am pornit spre Anița, experiența nu se consumase încă, așa că starea mea de spirit era optimistă. Mă bucuram cum am mai spus, mai întâi de baie și rufele curate pe care aveam să le îmbrac și apoi de revederea cu Titi și de veștile bune pe care i le aduceam de la Drăgășani.

Era duminică și străzile la ora aceea erau aproape goale. Festivalul Tineretului se terminase și o dată cu el și falsa animație a orașului. Bucureștiul revenise la aspectul normal al vieții de atunci, din timpul „puterii populare". Oamenii pe care îi întâlneam aveau din nou în privire acea nuanță anxioasă caracteristică. Prost îmbrăcați, munciți și îngânduriați de grijile zilei, de serviciu, de locuință, de aprovizionarea cu alimente. Magazinele pe lângă care treceam își recăpătaseră și ele înfățișarea dinaintea Festivalului. În vitrinele „Alimentarelor", aceleași cutii de conserve clădite în piramidă și sârmă de parchete. În magazinele de textile, doc și câteva modele de stambă „stas". Din Vasile Lascăr, am intrat pe strada Ocolului. Nu se vedea țipenie de om. Ultimele urme de suspiciune mi s-au spulberat. Am deschis fără zgomot portița de la grădiniță, am intrat și am închis-o în urma mea. Ușa bucătăriei spre care ducea poteca era deschsă.

Anița, în picioare, cu spatele spre grădină, deșerta orez dintr-o pungă de hârtie într-un borcan. Totul era pașnic împrejur și nu se auzea decât țârâitul orezului care curgea în borcan. Am intrat tiptil în bucătărie și când am fost la un pas de Anița, care nu mă simțise venind, am spus : „Sărut mâna". Voiam s-o fac să tresară de surpriză, dar nu mă așteptam la reacția pe care a avut-o. Punga, pe jumătate goală, i-a scăpat din mână, s-a spart și orezul s-a răspândit pe masă și pe jos. Cu greu și-a stăpânit un țipăt, care i s-a oprit în gât și cu toate că se întorsese și mă recunoscuse, o apucase un tremurat nervos. Palidă la față, mă privea fără să zică nimic. În clipa în care i-am văzut privirea, am înțeles. Dacă reacția ei mi s-a părut exagerată și m-a surprins, Anița nefiind o femeie sperioasă din fire, când i-am prins privirea, n-am mai avut nici un dubiu.

Cuvintele n-ar fi putut exprima cu mai multă elocvență intensitatea dramatică a mesajului pe care mi l-a transmis din ochi în acel moment. Am înțeles imediat dimensiunea catastrofei și dialogul care a urmat a fost mai ermetic decât comunicarea mută a privirii. În mare, pricepusem. Voiam numai câteva detalii. Am strîns-o în brațe încercând s-o liniștesc. Tremura ca varga.

Mi-amintesc că prima întrebare pe care i-am pus-o a fost mai mult o afirmație care cerea o confirmare :

— Titi nu mai e aici. Nu ?

Cu vocea strangulată, mi-a spus că Titi trebuise să plece deoarece casa începuse să fie supravegheată. Cu câteva zile înainte, Dinu Hariton îl dusese cu motocicleta la un unchi îndepărtat, singura rudă pe care Titi o mai avea în București.

— Mai e cineva în casă ?

— Nu, sunt singură.
— Eu pot să mai stau sau trebuie să plec imediat ?
— Cum vrei. Dacă tot ai venit, nu mai are nici o importanță.
Eram lămurit și n-am vrut să mai întreb altceva. Simțeam că era un chin pentru ea să-mi răspundă !
— Îmi iau valiza din cameră și plec imediat.
Am intrat în casă. Mi-am strâns cele câteva lucruri pe care le aveam și, cu toată căldura de afară, mi-am îmbrăcat haina care nu mai încăpea în valiză. Înainte de a ieși, m-am ridicat până la ferestruica camerei noastre și am cercetat curtea vecină și un crâmpei de stradă, cât puteam cuprinde cu ochii. Nici o mișcare, nici un om. Liniște absolută. O clipă mi-a trecut prin minte să sar în curtea vecină dar m-am răzgândit. Dacă era supravegheată casa, cu siguranță că erau și împrejurimile.
Când m-am întors în bucătărie, Anița era tot acolo unde o lăsasem. Ne-am îmbrățișat. Avea ochii plini de lacrimi. Mi-a spus numai „îmi pare rău" și am ieșit în grădină și apoi în stradă. Am luat-o în direcția opusă celei pe care venisem. La colț, strada Ocolului se termina într-alta, de al cărei nume nu-mi mai amintesc. Am luat-o pe ea la stânga, către Vasile Lascăr. În afară de doi inși care citeau ziarul pe trotuarul de vizavi strada era pustie. Cu toate că după ce mă depărtasem de la colț spre Vasile Lascăr, cei doi își strânseseră ziarul și porniseră și ei în urma mea, mi se trezise totuși o licărire de speranță.
Strada pe care înaintam, dădea într-un fel de piațetă, din care se deschideau patru străzi : Vasile Lascăr, perpendicular în dreapta și în stânga. Oblic, în față, porneau alte două străzi mai mici, una în dreapta, alta în stânga. Presupunând că cei doi cu ziarul erau singurii care mă urmăreau, o dată ajuns în piațetă, aș putea-o rupe la fugă pe una din străzi și încerca să-mi scap urmăritorii. Fără să grăbesc pasul și fără să dau impresia de a le fi remarcat prezența, îi urmăream cu coada ochiului. Pe măsură ce mă apropiam de Vasile Lascăr, i-am văzut cum întindeau și ei pasul în urma mea.
Ajuns la colț, am cuprins dintr-o privire terenul care se deschidea în fața mea, continuându-mi drumul către mijlocul piațetei. În afară de câțiva foarte rari trecători și aceia destul de departe de intersecție, în piață nu era nimeni. În schimb, la începutul fiecărei străzi care pornea din încrucișare, stăteau câte doi inși, vizibil de aceeași factură și meserie cu cei ce veneau în urma mea. Și totuși, oricât de neconceput era, una din cele cinci străzi părea neglijată. Numai o mașinuță mică, verde, era parcată la începutul acestei străzi. Părea în pană și complet inofensivă ; șoferul, pe jumătate vârît sub capota ridicată a motorului, era ocupat cu reparația. Mai aveam câțiva pași până la mijlocul pieței, când, toți securiștii (probabil la un semn al unuia din ei), au pornit-o concentric spre mine. Îmi auzeam bătăile inimii de emoție. Îmi dădeam seama că, ceea ce aveam de gând, avea foarte puține șanse de reușită, dar consideram că merita să-mi încerc norocul. Securiștii se apropiau. Ajunseseră le vreo 15 metri de mine. Mă pregăteam tocmai să dau drumul la valiză și să-mi iau startul în direcția mașinii verzi, când, unul din primii doi indivizi care se luaseră după mine, m-a strigat pe nume. Și încă pe ce nume : „Tovarășe Topliceanu ! Tovarășe Topliceanu !" În aceeași clipă, șoferul care repara mașina a trântit capacul la motor și s-a îndreptat și el spre mine, iar din intrândul unei case de pe strada care mi se păruse liberă, a mai apărut un individ.
Nu mai era nimic de făcut. M-am oprit și am lăsat valiza jos. Plasa era așa de strânsă în jurul meu, că nu-mi mai lăsa nici o portiță de scă-

pare. În fața evidenței, m-am resemnat. Oprit, cu fața spre primii doi urmăritori, i-am așteptat să mai facă cei câțiva pași care-i despărțeau de mine. Într-un gest firesc, mi-am băgat mâna în buzunar. În același moment toți agenții și-au dus și ei mâinile la buzunare. Într-o clipă mi-am dat seama ce se întâmplase în mintea lor și tot atât de repede mi-am scos mâna din buzunar. Convinși că nu voisem să scot pistolul sau cine știe ce armă ascunsă, au grăbit pasul spre mine, simulând, pentru rarii trecători care priveau intrigați la curioasa aglomerație din piață, bucuria unei revederi prietenești. Fiecare din ei se întrecea să exclame : „Ce mai faci tovarășe ! De când nu te-am mai văzut !“ etc. Culmea entuziasmului și-a manifestat-o primul ajuns lângă mine, care mi-a sărit de gât, mi-a luat capul între mâini și m-a sărutat pe amândoi obrajii, spunându-mi :

— Dacă ai ști de când te aștept !

— Punctul cu cifra 1 indica locul unde se afla casa lui Dinu și Anița Hariton.
— Punctul însemnat cu cifra 2 indica piațeta în care am fost prins.

Judecând după înfățișarea lui, neras și cu ochii roșii, cred că a fost singurul care s-a bucurat sincer că mă poate strânge în brațe. Cred că avusese schimbul cel mai greu, cel de noapte, la postul fix de supraveghere în așteptarea întoarcerii mele. Ceilalți erau rași și curat îmbrăcați. Nici unul nu arăta așa ponosit ca el.

Ceea ce a urmat s-a petrecut cu o dexteritate și într-o viteză demnă de niște experți. În învălmășeala simulatei bucurii a revederii, unul mi-a luat valiza, alți doi mi-au pus câte un braț peste umeri, iar ceilalți, într-o clipă, m-au pipăit de sus până jos. Toată operația a avut loc în mers, căci în același timp, luat aproape pe sus, am ajuns la mașinuța verde, în care nici azi nu știu câți am intrat, claie peste grămadă. Eu eram dedesubt și mi-amintesc și acum că mă sufocam sub greutatea celor care se așezaseră peste mine. Mai ales la hopuri și la curbele luate în viteză, presiunea se accentua. Drumul a fost scurt și când mașina s-a oprit și am fost scos afară, am apucat să trag o dată adânc aer în piept și să-mi dau seama unde mă aflu, înainte de a mi se pune ochelarii.

Eram la Ministerul de Interne, în fața intrării laterale dinspre fosta stradă Regală, acolo unde fusese cândva Cinematograful Excelsior. Luat de braț și condus, am urcat câteva trepte și am intrat într-un lift. Cred că ne-am oprit la ultimul etaj. Am trecut apoi de câteva uși și mi s-au scos ochelarii. Mă aflam într-un birou cu pretenții de lux, față de aspectul din acea vreme, chiar și al unui birou de director de mare întreprindere. Perdele la ferestre, mobilă de calitate bună și, mai ales, lucru cu totul neobișnuit, pe jos, un covor persan, aproape cât suprafața camerei. Fâșia de parchet neacoperită era ceruită și lustruită.

Cei doi agenți care mă aduseseră mi-au scos tot ce aveam în buzunare, mi-au luat cureaua și șireturile de la pantofi și le-au depus pe colțul unei mese lungi, în apropiere de ușa pe care intrasem. Mi-au tras un scaun lângă celălalt capăt al mesei, m-au pus să mă așez și mi-au spus să nu mă mișc din loc. Le-am cerut să-mi dea țigările și chibriturile. Au ezitat, dar, la un semn al unuia, celălalt mi le-a adus și mi-a pus și o scrumieră pe colțul mesei. Apoi au ieșit din cameră, lăsându-mă aparent singur. Eram sigur însă că mă supravegheau, așa că mi-am aprins o țigară și m-am apucat să examinez camera, fără să mă mișc de pe scaun. Părea biroul unei persoane importante. Până la fereastră, de la locul meu, era o oarecare distanță și nu vedeam decât partea de sus a unei clădiri. Am identificat-o însă. Era fostul Palat Regal, deci fereastra dădea spre Piața Palatului. După câte se petrecuseră în răstimpul ultimei ore, căci nu trecuse mai mult de când intrasem în casă la Anița, răgazul acesta mi-a prins bine. Mai întâi, fiindcă m-am răcorit după căldura de afară și după ce transpirasem în mașină sub greutatea agenților așezați peste mine. Mi-am putut apoi pune puțină ordine în idei, căci eram încă zăpăcit. M-am liniștit și destul de repede mi-am regăsit un echilibru, cel puțin teoretic, pentru noua situație în care mă aflam. Probabil că instinctul de conservare mă împingea spre adaptarea la noua viață ce mă aștepta și pot spune cu toată sinceritatea, că dacă din când în când mă mai încerca regretul libertății pierdute, disperarea nu m-a cuprins niciodată. Ca primă măsură de autoapărare, am hotărît să-mi îndepărtez din minte întrebările la care nu pu-

team găsi răspunsuri, să nu mă mai frământe : cum ajunsese Securitatea să ne dea de urmă ? Ce greșeală făcusem ? Făcuse Titi vreo imprudență cât timp fusesem eu la Drăgășani ? Sau fuseserăm denunțați ? Și atunci, de cine ? Am lăsat toate aceste preocupări deoparte și m-am gândit numai la ce va urma.

Desigur, ancheta ! Am presupus că metodele pe care le vor întrebuința nu vor fi din cele mai blânde, dar mi-am fixat ca obiectiv ca, atât cât va sta în puterile mele, să nu-mi pierd capul și să încerc să desprind din anchetă esențialul, înainte de a declara ceva : ce știe și ce nu știe Securitatea. Numai așa aș mai putea salva ceva din ce se mai putea salva. M-am hotărît deci să adopt în anchetă o atitudine în aparență docilă și nu îndărătnică, recunoscând ceea ce îmi voi da seama că Securitatea știe deja, pentru a-mi păstra credibilitatea, atunci când voi nega, ceea ce voi remarca că anchetatorul nu știe cu certitudine. De fapt, un principiu banal pe care cred că oricine intră pe mâinile Securității îl adoptă. Cunoașterea sau deducerea lui logică este la îndemâna oricui. Dificultățile apar abia la punerea în practică, în anchetă, unde ponderea pe care o vor avea o mulțime de alte elemente care intră în joc, nu mai poate fi prevăzută și raționamentul logic poate fi alterat. Raportul dintre tortura din anchetă (morală, fizică, de scurtă sau lungă durată) și rezistența fizică și morală a anchetatului nu poate fi determinată dinainte. De felul în care anchetatorul își drămuiește ancheta, de felul în care îți administrează și-ți dozează torturile în timp, depinde totul. După părerea mea, în teorie, anchetatorul perfect ar trebui să câștige totdeauna partida, chiar și atunci când ar avea de-a face cu cel mai rezistent și rutinat arestat. Asta ar presupune un anchetator inteligent, bun psiholog, înzestrat cu o răbdare de fier, un adevărat robot care să aplice dozele de cruzime numai din calcul și căruia superiorii să-i acorde timp nelimitat pentru încheierea anchetei. Ori, toate aceste condiții sunt greu de îndeplinit.

Trecuse mai bine de o jumătate de oră de cînd fusesem adus și nimic nu tulburase liniștea biroului, în care, fumând țigară peste țigară, făceam tot felul de presupuneri cu privire la soarta mea viitoare. Deodată, pe ușa capitonată din dreapta ferestrei, a intrat un bărbat de vreo 40 de ani, de talie mijlocie, brunet și purtând un costum maron. Am remarcat că avea și cravată, obiect vestimentar considerat neconform de canoanele sobrietății revoluționare de atunci. Omul s-a dus drept la biroul masiv, așezat de-a curmezișul colțului din stânga ferestrei, s-a așezat și a început să răsfoiască un teanc de hârtii. Nici o clipă n-a privit spre mine. Timp de câteva minute cât a cercetat hârtiile de pe birou, notând din când în când câte ceva, n-a ridicat niciodată capul și, cu toate că nu eram decât la cel mult trei metri în fața lui, am fost convins că nu-mi remarcase prezența. La început, situația m-a stingherit. Aveam senzația penibilă de a fi un intrus, care surprinde pe cineva în intimitate. Tentat să fac un zgomot sau un gest care să-i atragă atenția, mi-am tras puțin scaunul, care a scârțâit pe parchet. Nici o reacție ! Și totuși, era imposibil să nu mă fi auzit. Mi s-a părut suspectă această atitudine. Acum eram convins că omul știa foarte bine că mă aflam acolo și că simula numai că nu remarcase prezența mea. Dar, de ce această atitudine ?

Au trecut câteva minute bune, până când individul s-a oprit din răsfoitul hârtiilor, s-a lăsat pe speteaza fotoliului și a început să se uite la mine. Mă privea cu ochii unui cercetător, care are în față un exemplar dintr-o specie rară. Mă examina, măsurându-mă cu privirea de sus până jos, și tăcea. De altfel, și eu făceam același lucru. Mi-am aprins chiar o țigară. Gestul meu a părut să-l scoată din contemplația în care căzuse. Cu o mișcare nervoasă, a luat de pe birou un buletin de identitate pe care a început să-l examineze, cu un fel de zâmbet de dispreț pe buze. Mi-am dat seama că era buletinul meu. Mai bine zis, al lui Topliceanu. În fine, personajul a rupt tăcerea :

— Cum credeai că cu un astfel de buletin vei putea induce în eroare „organele" noastre ? Se vede cât de colo că ștampila e falsificată.

Nu știu ce mi-a venit să-i răspund că fusesem legitimat de două ori pe stradă și că „organele" nu băgaseră de seamă că era fals. Vădit enervat de răspunsul meu, a aruncat buletinul pe birou, s-a sculat și s-a îndreptat spre ușa pe care venise.Înainte de a ieși, mi-a spus :

— Nu mai știu ce mai e de făcut cu dumneata. O să mai vedem !

Am rămas iar singur. Mă gîndeam la personajul care ieșise și la rostul acestei întrevederi. Presupuneam că este unul din anchetatorii cu care desigur voi mai avea de-a face. Cât privește atitudinea pe care o afișase, mi-am zis că avusese scopul să mă impresioneze. Efectul psihologic scontat nu fusese însă realizat. Nu știu dacă din cauza lipsei de talent și a jocului de proastă calitate din „scena mută" petrecută în birou sau datorită oboselii și a unei stări de apatie și indiferență care mă cuprinsese. Nu mai aveam decât o singură dorință : să mă culc, să dorm și să nu mai știu de nimic. Cred că era efectul tensiunii nervoase sub care trăisem evenimentele din cursul dimineții. Câteva minute mai târziu, în timp ce, cu ochelarii la ochi, eram scos din birou, am surprins următorul schimb de cuvinte :

— De unde îl aduci pe ăsta, mă ?

Cu toate că cel care mă ducea de braț i-a răspuns pe șoptite celui care îi pusese întrebarea, l-am auzit :

— De la tovarășul Ministru !

Cine a fost acest ministru sau poate ministru-adjunct, care voise să vadă cu ochii lui cum arată un exemplar așa de rar cum era un evadat ca mine, nu am aflat niciodată. Cu liftul și apoi pe nesfârșite coridoare, am străbătut toată clădirea Ministerului de Interne, până la capătul celălalt unde se afla arestul.

Și astfel, după exact 100 de zile de la evadare, am fost din nou împins pe o ușă și în urma mea s-au tras zăvoarele.

Evadasem la 6 iunie și acum eram în 13 septembrie.

Mă găseam în celularul din subsolul Ministerului, botezat de lumea închisorilor „Submarinul". Celula, cu câte două paturi suprapuse, așezate în unghi drept, de-a lungul peretelui din fund și al celui din dreapta ușii, mai avea trei locatari. În micul spațiu din fața intrării, am făcut cunoștință :

— *Inginerul Lubomirov*, rus alb de origine, specialist în ranfluări de vase, arestat de câteva luni.

— *Avocatul Diceanu,* din Brăila. Condamnat cu 2—3 ani în urmă, fusese adus de la Canal pentru o nouă anchetă.

— *Petre Stănescu,* comisar din vechea Siguranță a Statului, menținut în continuare în Securitate într-un serviciu administrativ până de curând, când fusese dat afară și apoi arestat. Era în Submarin de câteva luni.

Nu-mi amintesc detalii despre situația fiecăruia în parte, dar nici unul nu era un caz grav, ceea ce însemna că nu urmau să primească condamnări mari, dar cel puțin scăpaseră mai ușor în anchetă, neprezentând interes deosebit. De altfel, Stănescu și Diceanu nici nu mai erau scoși la anchetă.

Numai Lubomirov a mai fost scos de două sau trei ori „sus", în răstimpul de aproximativ o lună, cât am stat împreună.

Destul de repede m-am readaptat la viața de celulă, care nu mi-era necunoscută. Deșteptarea și făcutul patului. Primitul feliei de pâine și al cănii cu surogat de cafea și după câteva minute, restituitul cănii. Operația se făcea prin ghișeul pătrat din ușa metalică a celulei, care în mod normal nu se deschidea decât de două ori pe zi : o dată în cursul dimineții și o dată după masă, când eram scoși la „program". Toți patru, în monom, fiecare cu mâna pe umărul celui din față iar primul ținut de braț de gardian, eram conduși la „Veceu". Aici ni se scoteau ochelarii. La Ministerul de Interne, fiecare primea câte o foaie de hârtie igienică ! În aceeași încăpere cu cele două closete erau și două spălătoare. Câteodată găseam și săpun. Prosoape nu se dădeau, așa că te ștergeai cu batista. Dacă aveai. Dacă nu, te zvântai pe drum. Totul decurgea în absolută tăcere și în cea mai mare grabă. Pe tot celularul nu se auzea decât zgomotul metalic al zăvoarelor de la ușile care se deschideau și se închideau la loc. La prânz și seara, tot prin ghiseu, primeam castronul cu mâncare și lingura. Cartofi, arpacaș sau varză, uneori cu urme de carne. Cantitatea : un polonic, cam trei sute de grame. Consistența : între ciorbă și mâncare scăzută. În tot restul zilei, n-aveai voie să te întinzi pe pat sau să dormi, nici să cânți sau să vorbești tare. Puteai sta așezat la marginea patului. La fiecare două-trei minute, gardianul privea prin vizetă și lovea cu cheile în ușă, dacă acest regulament nu era respectat.

În celula noastră, domnea tensiunea clasică a perioadei de cercetări. Cei cu ancheta terminată așteptau cu nerăbdare procesul și transferul într-o închisoare sau lagăr de muncă, cu condiții de viață mai bune. Sperau să se bucure de mai mult spațiu, să vadă cerul și lumina zilei, să lucreze în aer liber. Nimeni din noii arestați nu bănuia cu ce preț va plăti spațiul, aerul, soarele și petecul de cer albastru la care râvnea, în închisoare sau lagăr. Ceilalți, a căror anchetă era în curs (cazul lui Lubomirov) sau pe cale de a începe (cazul meu), așteptam în orice clipă, ziua și noaptea, să fim luați „sus" și tresăream la orice ușă care se deschidea. Dar și această stare de încordare nervoasă am reușit s-o depășesc, făcând apel, în parte la o doză de nesimțire și în parte la un fatalism liniștitor, justificat de argumentul că nu era în puterile mele de a-mi determina soarta de-aci înainte.

De altfel și zilele care se scurgeau, fără să fiu scos la anchetă, acționau și ele ca un calmant. Am reușit așadar, să-mi șterg din minte toate gîn-

durile negre și chinuitoare (că fusesem prins, că urma o anchetă care nu justifica optimismul etc.) și, cu moralul refăcut și chiar bine dispus, mă întreţineam toată ziua cu Stănescu și Diceanu. Pentru Stănescu, Diceanu și cu mine eram niște veterani ai pușcăriilor. Și unul și altul povesteam din experienţele și întâmplările noastre, din aresturile și închisorile prin care trecusem. De la Diceanu am aflat și eu o mulţime de noi grozăvii de la Canal. Cea mai extraordinară coincidenţă a fost însă, când ne-a vorbit despre cei câţiva camarazi cu care lucra la o carieră de piatră. Unul din ei era Gheorghe Tarie ! Fără să-i spun de faptul că îl căutasem la Iacobeni, i-am povestit că îl cunoșteam de mic, când încă mai trăia tatăl meu și i-am cerut amănunte despre el. Mi-a spus că Tarie ajunsese la Canal condamnat administrativ, că se îmbolnăvise grav de dezinterie și că ajunsese în așa hal de slăbiciune, încât fusese pe punctul de a-și pierde viaţa. Cu toată starea lui gravă, fusese obligat să iasă la muncă și scăpase cu zile, numai datorită ajutorului celorlalţi camarazi care îl îngrijiseră și munciseră pentru el.

Desigur că cel mai mare interes l-au stârnit poveștile mele despre evadare. Bineînţeles că din prudenţă le-am prezentat o variantă din care lipseau anumite episoade și nume de persoane. Diceanu mi-a spus că înainte de a fi transferat la Interne, în toate lagărele de pe traseul Canalului se introduseseră măsuri de pază sporite și că regimul impus deţinuţilor se înăsprise. Dubele, care în permanenţă alimentau Canalul cu noi loturi de deţinuţi din diferitele închisori ale ţării, aduseseră totodată și felurite zvonuri, despre una sau mai multe evadări, care ar fi avut loc la minele din Maramureș. Se vorbea de revolte în masă ale deţinuţilor, de provocarea unor explozii, de morţi și răniţi. I-am explicat că nimic din toate aceste zvonuri nu era adevărat, că evadarea noastră decursese în mod pașnic.

Și totuși, așa confuze și exagerate cum erau, aceste știri aveau și un sâmbure de adevăr. Dar asta aveam să aflu mai târziu.

De la cei trei camarazi de celulă am primit o informaţie foarte preţioasă : în orice caz liniștitoare. Nici unul din ei nu fusese maltratat în anchetă ! Nici măcar insultat ! Diceanu, singurul care mai trecuse prin cercetările Securităţii, pretindea că metodele erau cu totul altele decât cele pe care le apucase în prima lui anchetă. Că nu se mai întrebuinţa bătaia și tortura și că numai rezultatul final rămăsese același, indiferent de ceea ce declarai la cercetări : condamnarea ! Cu toată această constatare îmbucurătoare, când într-o seară, ușa celulei s-a deschis și gardianul mi-a întins ochelarii, inima a început să-mi bată mai repede la gândul că poate totuși ancheta mea nu va fi chiar așa de blândă.

Trecuse o săptămână de când eram la Ministerul de Interne. Părea că mă uitaseră iar eu mă liniștisem după primele emoţii și-mi recăpătasem optimismul. Și iată că dintr-o dată, toate gândurile negre și temerile pe care le alungasem, erau din nou prezente. Ţinut și dirijat de braţ de gardian, am străbătut coridoare, am urcat trepte, uși s-au deschis și s-au închis în urma mea. Am fost așezat pe un scaun și mi s-au scos ochelarii. Mi s-a înfăţișat tabloul clasic : eram faţă-n faţă cu un ofiţer de securitate, el așezat la un birou, eu în spatele unei măsuţe mici de felul celor întrebuinţate de dactilografe.

Pe drum mă reculesesem și-mi rememorasem punctele principale ale atitudinii pe care hotărâsem s-o adopt la anchetă. Răspunsuri bine gândite și scurte. Atenție mărită, pentru a putea surprinde în întrebările ce-mi vor fi puse cea mai mică nuanță sau aluzie, care să-mi dea o indicație despre ceea ce Securitatea știa deja, numai bănuia sau nu știa deloc. După întrebările de rutină : nume, prenume, data și locul nașterii, ofițerul a pus tocul jos, a aprins o țigară, s-a lăsat pe spate în scaun și, cu o singură vorbă, mi-a răsturnat tot planul față de cum prevăzusem eu că se va desfășura ancheta.

— Povestește!

Mai întâi surprins și nepregătit pentru un asemeneea debut neașteptat, am tăcut. Ofițerul a reluat :

— Povestește tot ce ai făcut din momentul când ați evadat și până când ai fost arestat din nou de organele noastre.

Convins că totuși ancheta va intra pe făgașul prevederilor mele și că după primele fraze mă va opri ca să-mi pună întrebări suplimentare și să-mi ceară detalii și precizări, m-am hotărît să vorbesc. Am început povestea din momentul plecării din mină. Am relatat cu lux de amănunte despre configurația galeriilor, despre corfă, despre urcarea pe suitoare până la suprafață, trecând sub tăcere confecționarea grenadelor, informațiile primite de la artificierii civili și legăturile noastre cu ei. Ajuns cu povestirea la punctul unde am dispărut în pădure, am făcut din proprie inițiativă o pauză, mai mult decât mirat că anchetatorul mă lasă să vorbesc fără să mă întrerupă.

Când am tăcut, a intervenit, dar nici de data asta n-a fost pe linia așteptărilor mele. Cu un ton cam plictisit, mi-a spus că vrea un rezumat al acțiunii la care am luat parte, fără atât de multe detalii. Să fiu mai scurt și mai concis ! Nu-mi venea să cred ! Un anchetator care cere exact contrariul a ceea ce-i poruncește meseria : să nu-i dau amănunte ! Nu mai înțelegeam nimic ! Cum însă ideea expunerii în rezumat a evadării îmi convenea de minune i-am satisfăcut dorința. În câteva minute am terminat, sărind episoade întregi. Chiar și acolo unde firul istorisirii mele nu curgea firesc și era evidentă lipsa de continuitate, anchetatorul nu părea să remarce lacuna. De altfel avea aerul, mai degrabă neatent, ceea ce eu însă bănuiam că este numai o stratagemă. Când mi-am terminat expunerea, a sunat, și fără să-mi spună vreo vorbă i-a făcut semn gardianului care a intrat să mă ia. Ajuns în celulă, m-am dezbrăcat și m-am culcat. Între timp se dăduse stingerea și ceilalți dormeau. O bună parte din noapte, m-am gândit la rostul acestei așa-zise anchete la care fusesem dus. Am ajuns la concluzia că fusese numai o primă luare de contact și că în următoarele ședințe se va trece la amănunte. Explicația la care mă oprisem era plauzibilă, mai ales că, la această primă întrevedere cu anchetatorul, nu se încheiase nici un proces-verbal, nu semnasem nici o declarație și nici măcar el nu luase nici un fel de note.

Deci, sabia lui Damocles continua să-mi atârne deasupra capului, făcându-mă să mă frământ până a doua zi seara, când am fost iar dus „sus", cam la aceeași oră. De data asta, ofițerul avea în fața lui hârtie și toc. Cum a ieșit gardianul, mi-a spus să-i repet povestea de ieri, însă cât mai concentrat și rar ca să poată scrie. A pus mâna pe toc și, pe măsură ce dic-

tam, el scria. N-a făcut nici o remarcă și n-a cerut nici o lămurire. Doar de câteva ori a formulat altfel câte o frază, fără însă să modifice sensul și întrebându-mă, în prealabil, dacă sunt de acord. Când am terminat de scris cele câteva pagini, mi le-a adus la măsuța mea și mi-a spus să le citesc și să-i semnalez dacă găsesc ceva care nu corespunde celor declarate de mine, Din acest punct de vedere, totul era însă în regulă, așa că am semnat, iar el a sunat, ca să fiu dus în celulă.

În timp ce reciteam textul, nu m-am putut împiedica să fac în gând constatarea că declarația nu era numai un simplu rezumat al celor trei luni de evadare. În afară de numele celor care evadaserăm nu mai apărea nici un alt personaj. Nu exista nici un complice, nu era pomenită dinamita, nu luasem contact cu nimeni, nu explicam unde dormisem, unde mâncasem, de unde luasem hainele și de unde aveam bani. Iar de Titi mă despărțisem la sosirea în București și nu știam unde plecase. Era mai mult decât nerușinare, era de-a dreptul obrăznicie și eram îndreptățit să cred că va trebui s-o plătesc scump. Eram însă mulțumit că hora începuse, că intrasem în ea și că va trebui să joc.

Trecusem de perioada de neliniște și de teamă care îți macină nervii când ești în așteptarea anchetei. Dar, iar mă înșelam ! Cât timp am mai stat la Ministerul de Interne, aproape trei săptămâni, n-am mai fost scos niciodată la anchetă.

Viața noastră în celulă a decurs într-o armonie perfectă. Toți s-au dovedit a fi buni camarazi, astfel că o dată încrederea între noi stabilită și faptul că nu mai trăiam sub încordarea anchetei, s-a creat o atmosferă de bună dispoziție care domnea de la deșteptare și până la stingere.

Petre Stănescu se obișnuise cu ideea că nu va fi judecat, așa cum crezuse la început. Omul se știa absolut nevinovat și de aceea așteptase cu nerăbdare să ajungă la proces, convins că va fi achitat, neputându-i-se reține vreo culpă.

Diceanu și cu mine, care cunoșteam soarta rezervată foștilor polițiști și a celor ce făcuseră parte din Siguranță treptat și cu menajamente i-am spus la ce trebuia să se aștepte, ca să nu-și mai facă iluzii deșarte. Nu va fi judecat, ci va primi regim de „lăgărist", ca toți cei din fosta poliție și siguranță. Așa s-a și întâmplat. Am aflat mai târziu că a fost transferat la închisoarea din Făgăraș, unde se aflau toți camarazii lui. Stănescu se împăcase repede cu ideea soartei pe care i-am prezis-o și moralul lui era excelent. Mai mult chiar, adevărata lui fire veselă și hazul cu care ne povestea tot felul de întâmplări din viața lui făceau ca timpul să treacă pe nesimțite, întreținând o bună dispoziție permanentă în celulă.

Până și pe bietul Lubomirov reușea să-l facă să râdă din când în când, înainte de a cădea iar în neagra disperare care îl stăpânea. Acest munte de om plângea ca un copil, până și noaptea în somn. Adevărat suflet slav, sensibil, labil, nestăpânit își cultiva pesimismul ca pe o nouă religie. Cu toate că ne povestise ancheta lui, din care reieșea clar că acuzația care i se aducea era un fleac, care avea să-i aducă o condamnare minimă (ceea ce însemna în acele vremuri cam 5 ani), totuși el ajunsese la altă convingere. Va fi condamnat la moarte și predat rușilor, care îl vor împușca ! Nu știu ce-l făcuse să mă aleagă pe mine confident. Mă ruga cu lacrimile în ochi să memorez adresa nevestei lui și să mă duc s-o văd

când voi fi eliberat. Degeaba încercam să-i explic că nu sunt omul potrivit fiindcă aveam o condamnare de 20 de ani și că, mai degrabă el ar putea să-mi facă acest serviciu, ducându-se la mama, fiindcă va fi eliberat înaintea mea. Ținea așa de mult la teoria lui că va fi împușcat, încât, dacă încercai să-l convingi de contrariul se întrista și mai tare și sfârșea prin a plânge în hohote. Dacă n-ai fi înțeles drama care-i pustia sufletul, scena, care se repeta de câteva ori pe zi, părea mai mult decât grotescă : uriașul, așezat pe marginea patului, cu capul în mâini, cu umerii lui lați scuturați de plâns, lăsându-se consolat pe rând de fiecare din noi ! După ce se mai potolea, reușeam să-i îndepărtăm, pentru o vreme, gândurile de la obsesia execuției, făcându-l să ne vorbească despre meseria lui. De la el am aflat că, cu ocazia transportării monumentului de la Adamclisi, din Dobrogea, în București, la trecerea Dunării, câteva blocuri de piatră, cu basoreliefurile cunoscute, căzuseră în apă. Ca specialist, participase la operațiile de recuperare a lor. Câteva din aceste uriașe blocuri nu putuseră fi scoase din fundul Dunării.

Doi sau trei ani mai târziu, întâlnindu-mă într-un transport cu duba, cu un grup de deținuți care veneau din Jilava, am aflat că Lubomirov se afla acolo. Fusese judecat și condamnat la numai câțiva ani de închisoare.

Într-una din zile, luând măsurile de pază de rigoare, am încercat să iau contact cu celula de alături. Stănescu s-a postat lângă ușă ca să mă anunțe când va auzi apropiindu-se pasul gardianului iar eu am început să ciocănesc în peretele vecin. Am avut succes. Mi s-a răspuns. După mult chin, neștiind încă pe vremea aceea Morse și întrebuințând „alfabetul idioților", de care am mai vorbit (adică A o lovitură, B două lovituri etc.), am reușit să-mi fac înțeles numele meu și am putut recepționa pe cel al interlocutorului. Era Simina Caracaș ! Am schimbat numai câteva fraze dar cu atâta greutate, încât până la urmă am renunțat. Simina mi-a comunicat să caut între perete și tubul de aeraj, când voi fi scos la W.C. Am utilizat locul indicat ca pe o căsuță poștală, făcând un schimb de mesaje, zgâriate pe o coajă de săpun. De fiecare dată, Simina ne-a pus în ascunzătoare și câte o țigară. După 3-4 zile, comunicările au încetat. Probabil că Simina fusese luată din celulă. Întâmplarea făcuse ca Diceanu să fi fost dus tocmai în acele zile la anchetator, pentru a semna o declarație, așa că, cerându-i gardianului să-i aprindă țigara, acesta nu s-a mirat de proveniența ei, crezând că i-o dăduse anchetatorul.

Într-altă zi, în timp ce mă plimbam, făcând cei doi pași dus și doi întors, cât îmi permitea spațiul din celulă, l-am auzit pe Stănescu exclamând :

— Mi s-a făcut dor de Călin ! Ce o fi cu el de nu mai vine pe la noi ?

La aceste vorbe, pentru mine de neînțeles, Diceanu a izbucnit în râs.

M-au lămurit și pe mine :

Într-o noapte, înainte de a mă fi adus pe mine în celula lor, au fost treziți de gardianul care deschizând ușa, le-a împins înăuntru un tânăr. Era inginer, cu funcție de răspundere la Uzinele Grozăvești. De data asta au rămas ei mirați, căci la acest punct al explicației pe care mi-o dădeau, am spus :

— Îl chema Călin Mihăileanu !

— De unde știi ? m-au întrebat amândoi.

Le-am spus că-l cunoșteam. Că bietul Călin devenise subiect de glume pentru toți prietenii și cunoscuții lui din București, care, de câte ori se producea o pană de curent și se stingea lumina, exclamau : „Săracul Călin ! Iar doarme la Securitate !“ Una din obsesiile regimului era „sabotajul“, așa că de fiecare dată (și asta era lucru destul de frecvent pe atunci) când se întrerupea curentul în oraș, prima măsură de „vigilență“ care se lua era arestarea inginerului-șef de la Uzinele Grozăvești. Și așa ajungea Călin Mihăileanu să stea o noapte sau două la „Submarin“ și apoi să fie eliberat, când se constata că nu avea nici o vină. Atunci când fusese adus în celula lor, Călin nu mai era la primul lui contact cu celularul de la Interne. Era deja un blazat al acestor nopți petrecute în „Submarin“ și știa că urmează să fie eliberat cu aceeași ușurință cu care fusese ridicat de-acasă. Apăruse deci în fața lui Diceanu și Stănescu, destins și fără trac, iar ei îi purtau o amintire plăcută, fiindcă le adusese, pentru câteva ceasuri în celulă, un suflu de libertate și optimism.

Toate aceste mici întâmplări sau crâmpeie de discuții, pe care le-am pomenit și care în viața de celulă capătă cu totul alte proporții și altă valoare (dovadă că le-am reținut după atâția ani de zile), ne-au făcut să trecem mai ușor peste mizeriile permanente ale regimului la care eram supuși.

Mă voi opri numai asupra uneia din cele mai chinuitoare și degradante torturi din beciurile tuturor securităților, nu numai de la Interne, greu de realizat de mintea unui om care n-a trecut prin ele.

V-am spus că eram scoși de două ori pe zi la „program“ și că dacă cineva avea nevoie să iasă la toaletă în restul zilei sau în timpul nopții, trebuia să bată la ușă, pentru ca gardianul să-l ducă la W.C. Așa stăteau lucrurile în teorie numai, căci în practică, când băteai în ușă, ți se spunea să nu mai bați, să aștepți sau erai amenințat și batjocorit. Numai dacă insistai la infinit, acceptând să suporți toate aceste umiliri, erai în cele din urmă dus la toaletă, de multe ori prea târziu. Medicii deținuți cu care am stat de vorbă în închisoare mi-au dat și explicația fenomenului care făcea ca toți arestații să sufere de o diureză cu totul anormală. Prima cauză era de natură nervoasă, la care se adăuga o hrană foarte lichidă și de multe ori cistitele contractate din cauza celulelor reci. Faptul că nu erai scos la W.C. la cerere l-am interpretat la început ca pe un abuz din partea gardienilor, care-și satisfăceau astfel niște plăceri sadice de a te chinui. Și totuși, faptul că absolut toți se comportau la fel, îți dădea de gândit. Cu timpul, am ajuns la convingerea că măsura era dictată de sus și făcea parte din procedeele de a te condiționa pentru anchetă. Greu de explicat starea de timorare și simțământul de degradare pe care ți le provoca această tortură. Una din dovezile că acest tratament nu era întâmplător, ci ținea de un regim studiat și hotărît de sus, este următoarea : cei care „cooperau“ cu ancheta, pretându-se să-i facă jocul, prin declarații false, printre alte mici favoruri care li se făceau (țigări, regim alimentar mai bun) obțineau și o oală de noapte sau o tinetă în celulă. În celula noastră, toți sufeream chinul de a nu putea urina când simțeam nevoia, fiindcă nu eram scoși la toaletă. Pe lângă chinul fizic propriu-zis, se mai adăuga și cel de a fi obli-

gați să ne rugăm în toate chipurile de gardian și de a-i suporta batjocura sau argumentele care, desprinse din contextul dat, păreau logice : „Vă bateți joc de mine ! Cine a mai pomenit să aveți nevoie la fiecare 5 minute !“ Cel mai chinuit era Stănescu. Nu cred că poate fi scenă mai penibilă, decât să vezi un om în toată firea, făcând efortul să se abțină ca astfel să evite să bată la ușă. Mai apoi însă, necesitatea tot mai imperioasă îl silea totuși să bată, cu timiditate, la ușă. Urmau vociferările gardianului, rugămințile lui Stănescu, mai întâi cu glas normal și apoi sfârșind prin a-l implora pentru a-l înduplecа. Jena firească a omului, pus în situația de a se ruga și a pleda față de alții, pentru a obține dreptul de a-și satisface o nevoie, pe cât de naturală, pe atât de intimă, făcea loc unei disperări mute, pe măsură ce tratativele cu gardianul se prelungeau și necesitatea crescândă se transforma în durere fizică. Ca un copil, cu lacrimile în ochi, dansa pe loc în fața ușii și se contorsiona, încercând, cu amândouă mâinile strânse pe partea de jos a abdomenului, să oprească vezica să-și evacueze conținutul. Și când, în fine, gardianul deschidea ușa, era de obicei prea târziu. Stănescu era dus la W.C. ca să-și clătească pantalonii și pe drumul de întoarcere trebuia să suporte glumele ordinare, debitate de gardian pe socoteala lui. Scenele de acest fel se repetau de câteva zeci de ori pe zi și nu numai cu Stănescu, ci cu fiecare din noi și nu numai în camera noastră, ci pe tot celularul. Nu știu de ce însă, atunci când îl vedeam pe Stănescu frământându-se lângă ușă, scena îmi devenea de-a dreptul insuportabilă. Poate fiindcă Stănescu suferea cel mai mult. Nu atât fizic, cât moral. Era un om echilibrat. Nici fricos, nici curajos din cale afară. Gata oricând la glume pe socoteala altuia, nu depășea niciodată limita și nu devenea jignitor. Era emotiv și sensibil la suferința celorlalți. Un simț exagerat al pudorii îl făcea aproape să roșească la poveștile pornografice ale lui Diceanu, care avea o predilecție pentru astfel de subiecte. O mulțime de prejudecăți bine înrădăcinate îi călăuzeau comportarea. Pe scurt, era reprezentantul acelei mici burghezii din mahalalele Bucureștiului, cu toate calitățile și defectele ei, nici prea mari, nici prea mici, toate, bine îngrădite și delimitate de niște tabú-uri, mai puternice decât orice lege.

Prima săptămână cât am trăit sub amenințarea anchetei tortura psihică era predominantă, astfel că mizeriile ce ni le făceau gardienii în celular cădeau pe planul al doilea. Când mi-am dat seama că mi se oferă un răgaz, că perspectiva unei anchete imediate era înlăturată, cel puțin pentru o vreme și m-am mai liniștit în această privință, chinul la care eram supuși, de a nu ni se da drumul la W.C., a devenit preocuparea noastră principală, mergând până la obsesie.

Dar mai ales, cum am mai spus, mă impresiona Stănescu. Când îl vedeam chinuindu-se, fără să-i pot veni în ajutor, indignarea creștea în mine până ce mă cuprindea o furie oarbă, întreținută tocmai de acest simțământ de neputință. Timp de câteva zile m-a frământat ideea de a recurge totuși la un procedeu, despre care auzisem, în închisoare, că fusese întrebuințat de câțiva arestați și care pare-se dăduse rezultate. Ezitam, din cauza eventualelor represalii ce puteau urma. În cele din urmă, m-am decis.

Am bătut la ușă și i-am cerut gardianului să mă scoată la toaletă. Am primit răspunsul obișnuit :

— Așteaptă !

Am așteptat și peste câteva minute am bătut din nou. De la distanță, de pe coridor, am auzit vocea gardianului :

— Nu mai bate !

Am continuat însă să bat, cu insistență. Gardianul a mai răcnit de câteva ori, dar, văzând că bătăile nu încetează, a venit și m-a apostrofat de la vizetă. I-am spus pe un ton calm, dar hotărît, că bat la ușă fiindcă am nevoie urgentă să ies la toaletă și că regulamentul prevede că, în asemenea cazuri, să mă conducă la W.C.

— Vrei să mă înveți tu ce am de făcut ?! Fiindcă mai ești și obraznic, nu te mai scot deloc ! Poți să bați până ți-o veni rău !

Și s-a îndepărtat, înjurând. Până aici, totul decursese după tipic.

Am mai bătut de câteva ori, fără să primesc vreun răspuns. Adresându-mă celor din celulă, le-am cerut să mă ierte și, până să se dumirească despre ce e vorba, m-am întors și am urinat la marginea de jos a ușii. Între ușa de metal și prag era un mic spațiu, așa că toată urina s-a scurs pe coridor, al cărui nivel era cu câțiva centimetri mai jos decât al celulei. Când am terminat, m-am dus și m-am așezat pe pat, lângă ceilalți trei camarazi, care, consternați, așteptau, tăcuți și îngrijorați, consecințele actului meu.

N-a trecut mult și gardianul, făcându-și tura pe la vizete, a ajuns la ușa noastră. Remarcând băltoaca de pe coridor, a deschis precipitat ușa și, congestionat de furie, a întrebat „care e porcul și măgarul care s-a p.....t prin ușă ?!" I-am spus că eu și l-am rugat să-mi dea o cârpă ca să șterg. S-a dezlănțuit într-un adevărat potop de insulte și înjurături. M-a amenințat că mă pune să ling pe jos, că mă pune în lanțuri, că mă bagă la carceră. Străduindu-mă să iau un ton cât mai pașnic și afectat de cele întâmplate, i-am spus că din moment ce n-a avut timp să mă ducă la W.C., n-am putut face altfel.

Roșu de furie, a trântit ușa și a încuiat-o. Câteva minute mai târziu, l-am auzit venind cu o găleată și ștergând pe coridor. Chiar la așa ceva nu mă așteptam ! Abia mai târziu am aflat de ordinele stricte din celularele securității, care prevedeau că arestații nu puteau fi scoși pe coridor decât pentru a fi duși la W.C. sau la anchetă și numai cu ochelari la ochi. Era interzis să fim folosiți la curățenie pe coridor, această muncă rămânînd în sarcina gardienilor.

Succesul acțiunii mele a fost total. Din ziua aceea și până la plecarea mea din „Submarin", de câte ori cineva din celula noastră bătea la ușă, era imediat dus la W.C., fără nici un fel de comentariu din partea gardianului.

Se împlinise aproape o lună de când eram la Interne, când într-o noapte, ni s-a adus un nou arestat în celulă. Un băiat tânăr, ridicat cu o jumătate de oră mai devreme de la locul lui de muncă. Era frânt de oboseală. L-am luat în patul meu. După regula pușcăriașilor, când nu mai erau paturi libere în celulă și era introdus un nou deținut, ultimul venit (cazul meu) urma să împartă patul cu el. Ne-am culcat, cap la picioare. Tânărul a adormit imediat. Dimineața, la deșteptare, când ne-am făcut patul, am

strâns de pe cerceaf un pumn de boabe de grâu. Căzuseră din buzunarele și manșetele pantalonilor noului venit. Mi-a explicat că lucra în schimbul de noapte în gară. Fusese arestat, tocmai când descărca un vagon de grâu. Pretindea că nu știe de ce fusese arestat.

Mult nu am putut sta de vorbă. L-au luat la anchetă și nu l-au adus înapoi decât pe la jumătatea zilei. Nici n-a apucat bine să-și mănânce ciorba și a fost luat din nou. S-a întors după ora stingerii. Ritmul s-a menținut același și în următoarele două zile, așa că era mai mult absent din celulă. Ancheta lui părea să se desfășoare cu mare insistență dar fără brutalități. Într-una din acele zile, când ușa s-a deschis și credeam că vine ca de obicei să-l ia pe tânăr la anchetă, gardianul mi s-a adresat mie :

— Ia-ți bagajul și ieși afară !

În chip de bagaje, n-aveam decât haina. În timp ce mi-o luam de pe pat, am profitat să strâng mâna celor trei camarazi de celulă, pe care nu aveam să-i mai întâlnesc niciodată. Gardianul mă grăbea din ușă. Mi-a pus ochelarii și am ieșit pe coridor.

Înainte de a ieși din clădirea Ministerului de Interne, mi s-au scos un moment ochelarii, ca să-mi pot pune șireturile la pantofi și cureaua la pantaloni. Apoi, mi-au pus cătușele și din nou ochelarii, am fost condus spre ieșire, am coborît câteva trepte și m-au urcat într-o dubă mică, unde mâna altui însoțitor m-a apucat de braț. M-au așezat pe o banchetă, cu un gardian de fiecare parte și duba s-a pus în mișcare. Cu toate eforturile, care de obicei aveau succes, n-am reușit ca, prin mișcări succesive de încruntare și descreștire a frunții, să-mi ridic câțiva milimetri mai sus ochelarii. Erau noi și aveau elasticul foarte strîns. Când mi se puseseră cătușele, mi se atrăsese atenția să nu mai vorbesc. În dubă era liniște absolută. Și totuși, simțeam și prezența altor persoane, în afară de mine și cei doi gardieni care mă încadrau. Mi-am dres glasul și am tușit de câteva ori. După câteva secunde mi s-a răspuns la fel și când unul din paznici s-a răstit la noi, zicându-ne să nu mai tușim, era deja prea târziu : îi recunoscusem vocea lui Titi. Coșereanu mi-a povestit mai târziu că fusese mai norocos cu ochelarii lui. Reușise să-i deplaseze puțin mai sus și mă recunoscuse după picioare. Orice altă comunicare între noi era însă imposibilă. De altfel, drumul n-a fost lung. Mașina s-a oprit și, cu ocazia coborîrii, mi-am dat seama că în dubă fuseserăm patru sau cinci arestați. Am fost dus de braț câțiva pași și mi s-a spus să stau pe loc și să nu mă mișc. Am auzit cum și celorlalți li s-a spus același lucru. Forfota gardienilor s-a potolit, pe măsură ce le auzeam pașii îndepărtându-se. Am tușit iar și Titi mi-a răspuns din stânga. Imediat a urmat strigătul gardianului, care rămăsese să ne păzească :

— Lasă gura !

Cred că am așteptat așa, mai bine de o jumătate de oră. Începusem să obosesc și mă lăsam când pe un picior, când pe celălalt. De cum coborîsem din dubă, mă izbise un miros puternic de var și în cei câțiva pași pe care îi făcusem, călcasem pe nisip și mă împiedicasem de cioburi de cărămidă. Eram pe un șantier și bănuiam că trebuia să fie vorba de un celular nou, în construcție. Nici o clipă nu m-a dus gândul la ceea ce mi-a spus Titi mai târziu că se gândise. Imaginația lui cu înclinația spre dramatizare îl fă-

cuse să trăiască momente de groază : fusese convins că aveam să fim supuși unei execuții sumare și aruncați într-o groapă deja pregătită, peste care va fi turnat var și beton. Cu toate că regimul pe mâna căruia căzusem justifica asemenea presupuneri, temerile lui Titi nu s-au adeverit și au constituit ani de-a rândul subiect de tachinerii și glume macabre pe socoteala lui. În fine s-au auzit din nou pași de cizme și unul câte unul, la intervale destul de mari, am fost luați. Mi-a venit și mie rândul. Drumul mi s-a părut un adevărat labirint. Când mi s-au scos ochelarii, mă aflam într-o cameră cu rafturi, încărcate cu tot felul de bagaje : valize, boccele. legături. Am depus pe masa din fața securistului-magazioner cureaua și șireturile și am fost percheziționat de cel care mă adusese. Pe aceeași masă se afla și valiza cu care fusesem prins. Am semnat de predare pentru „una valiză cu obiecte personale", mi s-au pus iar ochelarii și, după alte ocolișuri pe diferite coridoare, m-am trezit singur, într-o celulă cu două paturi suprapuse. O ușă de fier cu vizetă, un bec aprins în mijlocul tavanului înalt, inaccesibil, și o mică deschizătură deasupra ușii pentru aerisire. Era o celulă, cum probabil mai erau nenumărate altele în București, în diversele clădiri ale Securității. Nu-mi dădeam seama unde mă aflu. Din clădirile unde lumea știa că sunt ținuți arestații, una o puteam șterge de pe lista posibilităților : Ministerul de Interne, de unde tocmai veneam.

Mai rămâneau :

1) Fosta închisoare militară de pe strada Uranus. Și pe aceasta am exclus-o, fiindcă pe drum nu urcasem cu duba pe vreo stradă cu o pantă așa de înclinată cum era strada Uranus.

2) Malmaison, unde mai fusesem închis în 1949. Celula în care stăteam acum nu semăna cu cea de atunci, dar aflasem că între timp se făcuseră modificări.

3) Sediul Securități de pe Calea Rahovei, din fosta clădire a Primăriei sectorului albastru. Din auzite știam că aici se afla un celular subteran, ceea ce corespundea cu situația. Mai erau însă nenumărate case conspirative pe tot cuprinsul Bucureștiului, camuflate în spatele a tot felul de firme de întreprinderi și institute cu cele mai variate și nevinovate îndeletniciri.

N-au mai trecut însă multe zile și am avut confirmarea că mă găseam la Securitatea din Calea Rahovei.

Până a doua zi am fost lăsat în pace. În afară de „program" și de mâncarea care mi se dădea prin vizetă, nimeni nu s-a ocupat de mine, așa că reflectam din nou la ce avea să mă aștepte. Eram convins că acum va începe cu adevărat ancheta. Și nu m-am înșelat.

A doua zi dimineață, mi s-au pus ochelarii și am fost dus într-un birou la etajul întâi al clădirii. A urmat procedura obișnuită. Am fost așezat într-un colț, în spatele unei măsuțe și când mi s-au scos ochelarii, aveam în fața mea un birou la care stătea un căpitan. De talie mijlocie, destul de gras, chel, cu toate că era încă tânăr, avea o figură care, în alte împrejurări, ar fi părut jovială. Ca semn distinctiv : o cicatrice profundă în mijlocul frunții. După ieșirea gardianului care mă adusese, căpitanul a mai răsfoit un timp dosarul destul de voluminos pe care îl avea în față, înainte de a ridica ochii spre mine. S-a informat mai întâi dacă am fost bine tratat în celular, dacă duc lipsă de ceva și dacă am ceva de raportat.

Acest gen de introducere, aproape stereotip, îl cunosteam și nu m-am lăsat momit de aparenta bunăvoință a vorbelor, știind că de cele mai multe ori așa începeau și anchetele care se terminau cu scoaterea arestatului pe brațe, leșinat și plin de sânge. I-am răspuns că n-aveam nimic de reclamat. Cu același ton amabil, căpitanul m-a pus în temă cu sarcina pe care o avea, cerându-mi să-l ajut ca să poată încheia cât mai repede dosarul, atât în interesul meu cât și într-al lui. Formularea mi s-a părut cam neobișnuită, ceea ce m-a făcut și mai suspicios în privința fazei următoare a anchetei.

Și căpitanul a continuat cam în felul următor :

— Domule Ioanid, trebuie să-ți atrag atenția că ar fi de dorit să fii sincer în declarațiile pe care le vei face. Ancheta va ține seama de felul în care vei răspunde. Noi știm adevărul și ar fi bine ca dumneata să ni-l confirmi, fără să ne induci în eroare și fără să ne obligi să recurgem la procedee care vor fi în defavoarea dumitale. Te sfătuiesc să răspunzi sincer la întrebări și să nu ne pui în situația de a-ți dovedi că ne-ai ascuns adevărul, fiindcă în felul acesta îți vei agrava și mai mult situația. Noi nu amenințăm pe nimeni și nu întrebuințăm metode inumane în anchetă, fiindcă avem mijloace perfecționate de a afla adevărul. Te previn că situația dumitale este din cele mai grave și depinde numai de dumneata ca să ți-o ușurezi !

Cu toată această lungă declarație, în care mă sfătuia aproape părinteşte să-mi dovedesc sinceritatea pentru a-mi ușura situația, n-am dat doi bani pe vorbele lui. N-am luat în seamă nici insinuarea că viața mi-era în joc, și nici n-am crezut vreun moment în afirmația pe care o făcuse, că în anchetă nu se întrebuințează metode inumane. Un singur lucru mă preocupa și-mi repetam tot timpul în gând cele ce hotărâsem : să-mi păstrez calmul și mintea lucidă, să fiu extrem de atent la întrebări și răspunsuri, fără a da însă această impresie anchetatorului, pe care trebuia să-l conving prin atitudinea mea că răspund spontan și sincer. Eram chiar nerăbdător să înceapă odată cu ancheta propriu-zisă.

Căpitanul m-a privit câteva clipe în tăcere, scontând pe efectul ce trebuia să mi-l producă micul lui discurs, după care mi s-a adresat cu o voce gravă :

— Îți dai seama de situația în care te afli ? Te-ai gândit bine ? Ești hotărât să cooperezi cu ancheta ?

— Întrebați-mă și vă voi răspunde cât se poate de sincer !

Spre uimirea și chiar dezamăgirea mea, căpitanul mi-a cerut să-i povestesc tot ce am făcut de la evadare și până la arestare. Aceeași întrebare ce mi se pusese la Interne, cu singura deosebire că de data asta trebuia să-mi încep povestirea de la ieșirea pe suitoare la suprafață și nu din momentul sosirii în București.

Până la ora prânzului, când am fost trimis în celulă, am povestit întruna. Căpitanul asculta și, din când în când, mă oprea ca să-și noteze pe scurt diferitele etape ale drumului. Povestea mea, pe cât de lungă, pe atât de plină de lacune, mai ales când am ajuns la perioada petrecută în București se asemăna în mare cu versiunea pe care o dădusem la Ministerul de Interne. Ședința a fost reluată după masă și a durat până seara, când am încheiat istorisirea, fără nici un incident deosebit de semnalat. Căpi-

tanul asculta și nota, și nu părea deloc interesat să elucideze anumite faze, care, vădit, necesitau explicații și lămuriri suplimentare. Din ziua aceea, pe căpitan nu l-am mai văzut.

A doua zi, pe locul lui era așezat un locotenent-major, care a continuat ancheta, reluând frază cu frază toate cele notate de predecesorul lui, intrând în cele mai mici amănunte și umplând pagini după pagini de „Procese-verbale de anchetă", în care erau formulate în scris întrebările și consemnate răspunsurile mele. Timp de aproape trei săptămâni, am fost scos zilnic la anchetă, în general de trei ori pe zi : de dimineață până la prânz, după masă, și încă o dată seara, până noaptea destul de târziu. De fiecare dată când eram dus în birou, toată povestea evadării mele era reluată de la început, anchetatorul cerându-mi precizări suplimentare, astfel încât, prima mea versiune, mai vagă și plină de lacune, pe măsură ce ancheta avansa, devenea tot mai completă și se apropia tot mai mult de realitate. Aproape toate punctele unde încercasem să ascund adevărul, dând câte o explicație falsă, dar cât mai plauzibilă, pentru a nu dezvălui numele diferitelor persoane care ne ajutaseră. Locotenentul-major consemna cu conștiinciozitate în procesul-verbal cele ce-i declaram. În ședința următoare se oprea asupra primului punct mincinos din declarația mea anterioară și insista să-i spun adevărul. Văzând că îmi mențineam declarația, pe un ton neutru, fără nici un fel de manifestare de enervare sau măcar comentariu, îmi relata el versiunea reală a episodului respectiv. În majoritatea cazurilor, eram astfel pus în situația de a recunoaște și a confirma spusele lui, pe care, cu tot atâta calm, le așternea pe hârtie într-un nou proces-verbal.

Și așa, punct cu punct și zi de zi, a decurs această anchetă surprinzătoare, fără nici o vorbă insultătoare măcar, necum vreo lovitură sau tortură. În schimb, rezultatul cercetărilor era dezastruos. Mai tot adevărul ieșise la iveală și Securitatea știa numele și rolul jucat în evadarea noastră, al mai multor persoane. După cum nu-mi puteam explica în ce împrejurări ajunsese Securitatea să prindă de veste că ascunzătoarea noastră era la Anița și astfel să-l aresteze pe Titi, la fel nu puteam înțelege cum de aflase atât de multe amănunte despre persoanele cu care avusesem contacte. Unele răspunsuri la întrebările pe care mi le puneam, le-am avut încă în timpul cât am stat în arestul Securității din Calea Rahovei, altele însă, mult mai târziu.

Cum a dat Securitatea de urma noastră ? Fusese o întâmplare sau un denunț ? Și dacă fusese „turnătorie", pe cine să bănui ?

Abia după un an, intrând în posesia unor date noi, mi-am îndreptat bănuielile într-o direcție anume, dar confirmarea n-am avut-o decât 11 ani mai târziu, când am ieșit din închisoare.

Din felul în care decurgea ancheta și unele aluzii ale ofițerului, am dedus că ducea în paralel și ancheta cu Titi Coșereanu și cu prietena mea M.C. Aș fi dat orice ca să pot intra în legătură cu ei. Încă din prima zi a anchetei îmi dădusem seama că se întâmplaseră și se spuseseră lucruri pe care nu le știam și nu le înțelegeam, fiind ultimul care fusese arestat. Numai ei m-ar fi putut pune în curent cu tot ce se petrecuse în București după plecarea mea la Drăgășani. Dar cum să comunic cu ei, când eram așa de păziți și izolați unul de altul ! Tot gândindu-mă la o posibilitate, mi-a venit o idee. Singurul loc unde aș fi putut lăsa și eventual primi un

mesaj era W.C.-ul. În celular erau două încăperi cu această destinație, fiecare cu câte două closete turcești și cu câte o chiuvetă. Șansele ca să ne succedăm în aceeași încăpere și mai ales de a lăsa un mesaj, care să nu fie descoperit de gardian, care atunci când te scotea de la closet controla totul în urma ta, erau foarte reduse. Câteva încercări discrete făcute de alți arestați, de a zgâria pe vopseaua ușilor de la closet o inițială sau cine știe ce indicație, fuseseră răcâite de paznici.

Mi-am încercat totuși norocul ! Observam că într-unul din closete, o placă de faianță de pe perete era spartă. Prin locul ciobului lipsă, am strecurat, în spațiul din spatele faianței, o bucățică din foaia de hârtie igienică pe care o primeam de la gardian când mă scotea la „program". De cele mai multe ori, la ieșirea din closet eram percheziționat, dar reușisem să dosesc hârtie și s-o aduc în celulă. Cu multă trudă, cu un pai mai tare, scos din saltea și cu urechea ciulită la ușă, ca să nu fiu surprins, am reușit să scriu câteva rânduri. Perforam hârtia cu paiul făcând găurele dese și astfel formam litere de tipar. La următorul „program", n-am mai nimerit în același closet, așa că a trebuit să aștept altă ocazie.

Când în fine întîmplarea m-a favorizat, am rulat petecul de hârtie, l-am legat cu un fir de ață albă tras din cămașă și i-am dat drumul în crăpătura dintre faianță și perete, lăsând să atârne afară un capăt al firului. Apoi, stând în poziția de folosire a W.C.-ului, am zgâriat cu unghia pe vopseaua din partea de jos a ușii următoarea indicație, care, chiar dacă ar fi fost descoperită de gardian, n-ar fi avut pentru el nici un fel de înțeles : TIRFILDERIER. Indicația, în limba franceză, scrisă fonetic și într-un singur cuvânt, însemna pe românește : „TRAGE FIR SPATE". Erau puține șanse ca ea să fie descoperită de gardian, dar tot așa de puține ca M.C. sau Titi, să nimerească în aceeași cabină, să observe inscripția mea, s-o înțeleagă și apoi să remarce firul de ață, aproape invizibil în camera prost luminată. Și totuși, după câteva zile, când am ajuns în aceeași cabină, inscripția fusese ștearsă și mesajul legat cu ață dispăruse. In cursul aceleiași zile, am bătut de mai multe ori la ușă cerând să fiu dus la toaletă. Abia seara, când m-au adus înapoi de la anchetă și am cerut iar să fiu dus la W.C., am găsit răspunsul la mesajul meu. Îl găsise M.C., și în răspunsul ei întrebuințase același procedeu ca și mine. Acest schimb de corespondență n-a avut loc decât de două sau de trei ori, după care, ultimul mesaj n-a mai fost ridicat timp de câteva zile, ceea ce m-a făcut să-l distrug, spre a nu risca să cadă în mâinile gardianului. Prea multe n-am aflat din cele câteva vorbe, câte se puteau scrie pe micile bilețele primite. M.C. mi-a comunicat că recunoscuse că îmi procurase cheia de la apartamentul familiei Boceanu, fără să le spună în ce scop și că ne făcuse rost de haine și bani de buzunar. Nu știa nici ea cum de ajunsese Securitatea să ne descopere ascunzătoarea la Haritoni. La rândul meu, i-am transmis să declare la anchetă că, la sosirea mea în București, luasem personal legătura cu ea și nu prin intermediul lui Baby Ivanovici, pentru a-l scoate astfel din cauză. În afară de câteva mici detalii, asupra cărora ne-am pus de acord, pentru ca declarațiile noastre să coincidă, scurta noastră corespondență n-a prea servit la mare lucru.

În tot acest timp, ancheta continua în aceleași condiții progresând pas cu pas. Voi consemna câteva momente din această anchetă. Astfel, când

am fost întrebat despre proveniența buletinului găsit asupra mea, am declarat că la rândul meu îl găsisem pe stradă și că înlocuisem fotografia lui Topliceanu cu a mea, falsificând singur timbrul-sec al Miliției. Anchetatorul a scris întocmai spusele mele în procesul-verbal, m-a pus să semnez și a trecut mai departe.

La următoarea înfățișare, a revenit iar la problema buletinului și consultând dosarul pe care îl avea în fața lui, mi-a spus că Georgel Teodorescu declarase că el îmi dăduse buletinul, pe care îl furase din haina lui Topliceanu și că Ștefan Gane (Bubi) recunoscuse că-mi schimbase poza și contrafăcuse ștampila. Nu mai încăpea nici o îndoială că anchetatorul avea în față declarațiile celor doi. Nu mai aveam nimic de făcut decât să recunosc și eu. Și pe această a doua declarație a mea, care o contrazicea pe prima, a consemnat-o cu tot atâta conștiinciozitate și mi-a dat-o la semnat. La întrebarea : „I-ai cerut lui Gane să-ți mai procure și alte buletine ?", am răspuns că nu. Mă așteptam să mi-l citeze din nou pe Gane, spunând că într-adevăr urma să-mi procure două buletine dar, spre surprinderea mea, ofițerul s-a mulțumit cu răspunsul dat și n-a mai insistat. Despre Anița și Dinu Hariton, am spus că ne-au găzduit, fără să le fi spus că suntem evadați. Ofițerul știa că ajunseserăm să locuim la Haritoni, datorită mamei. La întrebarea dacă îl cunosc pe Paul Petrescu, am spus că numele nu-mi spune nimic. Tot anchetatorul mi-a relatat atunci, cum Georgel Teodorescu mă prezentase lui Paul Petrescu care mă angajase pe șantierul de la Drăgășani. În fața evidenței, am recunoscut că fusesem angajat pe șantierul din Drăgășani, datorită unui prieten al lui Georgel, pe care nu-l văzusem decât o singură dată și nu-i reținusem numele. De asemenea, nu-l pusesem la curent cu situația mea de condamnat evadat. Numele inginerului Arsenescu n-a ieșit la iveală în cursul anchetei și bineînțeles că nici eu nu l-am pomenit. Cu toate că Securitatea ajunsese să descopere o parte din adevăr, mă bucuram totuși că mulți din cei cu care avusesem de-a face în timpul evadării rămăseseră necunoscuți. Era o slabă consolare, față de toți ceilalți care erau acum compromiși și implicați în această afacere.

Într-o bună zi, interogatoriul mi s-a părut încheiat, ofițerul mulțumindu-se numai să mai reia pentru a nu știu câta oară toată povestea evadării de la început, fără a mai pune întrebări noi. Ne aflam în acest stadiu, în care nu făceam decât să repet, pentru a mia oară, aceleași răspunsuri, când ofițerul a scos, din sertarul biroului, portofelul găsit asupra mea la arestare. Cei vreo 150 de lei pe care îi conținea nu mai constituiau o problemă. Declarasem că-i primisem de la mama. Abia când anchetatorul m-a întrebat cine este Baby, am înțeles ce rost avea portofelul în mâna lui. Pe lângă bani, se mai găsea și lista pe care îmi însemnasem tot ce îmi propusesem să fac în cele câteva zile cât intenționam să stau în București, înainte de a mă reîntoarce cu Titi la Drăgășani. Cred că dacă anchetatorul m-ar fi privit mai atent ar fi putut să-și dea seama de tulburarea mea, când am realizat ce imensă prostie făcusem : în capul listei scrisesem : „Pantofi Baby", pentru a nu uita să-i restitui pantofii împrumutați. Am căutat să câștig timp, spunându-i că Baby este numele pe care mi-l dăduse mama. Desigur că această afirmație, adevărată de altfel, nu era o explicație satisfăcătoare pentru însemnarea de pe listă. Între timp, mă

gândeam la tot felul de alte posibilități și cred că mintea îmi funcționa cu turația maximă. În momentul în care luasem hotărârea să mă încăpățânez și să rămân până la capăt pe această poziție, mi-am adus aminte de Fay, care și el purta numele de Baby. Într-o clipă am făcut următorul raționament : dacă nu-i voi da un răspuns satisfăcător anchetatorului (și cel pe care i-l dădusem, hotărât că nu era) securitatea își va începe investigațiile, printre cei deja implicați în afara evadării noastre, pentru a da de urma misteriosului „Baby". Era foarte probabil ca cercetând în jurul familiei Hariton și a relațiilor lor, să descopere că un bun prieten al casei se numea Baby și anume, Baby Fay. Pornind pe urmele lui, vor ajunge pe șantierul din Bărăgan, unde lucra și unde ținea ascunși alți câțiva inși, căutați de Securitate. Perspectiva descoperirii acestor oameni, mă îngrozea. În fața dilemei, ezitam, și pentru a câștiga timp de gândit, mă făceam că nu înțeleg de ce anchetatorul nu mă crede că mi se spune și Baby.

Când s-a decis să-mi arate lista pe care o avea în mână, menționându-mi că scrisesem cu mâna mea numele de Baby, mă hotărîsem și eu. Cred că am fost convingător când am exclamat : „Acum înțeleg despre ce este vorba !" Și i-am povestit apoi, cum, sosind în București cu bocancii rupți și negăsind încălțăminte pe măsura mea, m-am dus la un fost coleg de liceu, care știam că poartă același număr și l-am rugat să-mi împrumute o pereche de pantofi. Colegului, care se numește Baby Ivanovici, care știa că fusesem arestat, i-am spus că fusesem eliberat din închisoare și că urma să lucrez pe un șantier. I-am promis să-i restitui pantofii, deîndată ce-mi voi putea cumpăra alții și, cum într-adevăr îmi cumpărasem o pereche la Drăgășani, îmi notasem pe listă numele lui, ca să nu uit să-mi achit datoria. Am încercat să dau aparența unei totale sincerități, povestind episodul întâlnirii cu Baby, fără nici un fel de întrerupere sau ezitare în glas, în speranța că Baby va da aceleași explicații când va fi întrebat.

Un an de zile am trăit cu această îngrijorare și povară pe suflet, neștiind dacă Baby își reamintise de înțelegerea asupra versiunii întâlnirii noastre, pe care stabilisem s-o povestim în cazul că vom fi arestați. Un an mai târziu, când am fost din nou judecat, l-am văzut pe Baby în sala tribunalului. Ședința era publică și prietenul meu venise să asiste la proces. Abia atunci m-am liniștit, văzându-l liber, iar la eliberarea mea, după alți 10 ani, am aflat că fusese reținut de Securitate, interogat și la scurt timp eliberat. Povestea lui coincisese cu spusele mele, Baby susținînd că luase de bună afirmația mea că fusesem eliberat legal din închisoare, atunci când venisem să-i cer pantofii și că nu avusese nici un motiv să bănuiască că evadasem. În ceea ce-l privește pe Baby Fay, din fericire pentru el și pentru protejații lui de pe șantier, numele lui nu a apărut în anchetă. De altfel, aceasta părea într-adevăr să se fi terminat. În cele două, trei zile cât am mai fost dus „sus", pentru a relua de fiecare dată de la început toate declarațiile făcute până atunci, anchetatorul îmi dădea impresia unui elev care-și face lecțiile, dar e cu gândul în altă parte. Părea distrat sau preocupat de chestiuni personale. În timp ce-mi repetam povestea, pe care o învățasem aproape pe de rost, își scotea portofelul, făcea inventarul conținutului, își număra banii, se uita lung la câteva poze și se dezmeticea din gândurile lui, numai când tăceam și se făcea liniște

în birou. Ancheta lâncezea și aducerea mea în birou părea să continue, numai în virtutea inerției. Mă întreb dacă orele de anchetă nu erau mai bine plătite și dacă ofițerul nu trăgea de timp ca să-și rotunjească leafa.

Într-una din zilele următoare, gardianul a deschis ușa celulei și, înainte de a-mi întinde ochelarii, cum făcea de obicei când mă ducea „sus", mi-a spus să-mi iau tot bagajul. Mi-am luat haina, mi-am pus ochelarii și m-am lăsat condus. Am mers către fundul coridorului, unde încăperea se lărgea. În peretele din față, se deschideau patru uși. Erau patru celule, care, din cauza lipsei de aerisire, aveau ușile întredeschise cam de un lat de palmă, menținute astfel cu câte un lanț, prins cu un lacăt. De câte ori era adus sau luat un arestat, pentru a nu fi văzut de ceilalți prin crăpăturile ușilor, gardianul striga „trage ușa !" și locatarii celor patru celulle își închideau singuri ușile. Am fost introdus în prima celulă din stânga și mi s-au luat ochelarii de pe ochi. Mă găseam într-o cameră ceva mai mare, cu șase paturi, suprapuse două câte două și cu patru arestați. M-am bucurat că nu mai eram singur și totodată fiindcă mutarea mea împreună cu alții era un semn că ancheta se terminase sau, în orice caz, nu mai prezenta un interes deosebit. Cum a plecat gardianul, s-au făcut prezentările. Le voi face și eu :

1) *George Silviu*, evreu, fost gazetar înainte de război iar după instalarea regimului comunist subsecretar de stat la Ministerul de Interne sub Teohari Georgescu. Ancheta încerca să-l implice într-o organizație sionistă.

2) *Francisc Por*, un tânăr biolog evreu, sionist convins și el, arestat și anchetat de câteva luni împreună cu soția lui, care se afla într-o altă celulă.

3) Un fost *comisar de poliție*, al cărui nume l-am uitat. Fusese arestat cu 5-6 ani în urmă și închis ca „lăgărist" (adică fără proces și fără sentință de condamnare) la închisoarea din Făgăraș, destinată celor ce făcuseră parte până în 1944 din cadrele Poliției și Siguranței.

4) Cred că numele celui de al patrulea era *Cocoș*, dar nu o pot afirma cu certitudine. În orice caz, era portar la Fabrica de Țigări „Belvedere" (vechea denumire a fabricii) și era arestat numai de câteva săptămâni, împreună cu mai mulți salariați ai întreprinderii, din cauza unui incendiu care izbucnise.

Ancheta căuta să stabilească, cu orice preț, că fusese un act de sabotaj și să găsească vinovatul. Focul se stârnise într-o baracă din curtea fabricii unde erau depozitate deșeurile și gunoaiele. De altfel, fusese imediat stins și nu se înregistrase pagube. Portarul bănuia că fusese un simplu accident, provocat probabil de un muc de țigară încă aprins, aruncat din neglijență în gunoaie. Pretindea că cel de la serviciul de Cadre semnalase cazul la Securitate, pentru a-și arăta vigilența și a-și da importanță.

Cele aproape două săptămâni petrecute în compania celor patru, le-am gustat din plin. Le-am povestit despre cele trăite de mine în închisoare și mi-au povestit și ei multe despre ei.

Personjul cel mai interesant mi s-a părut tânărul sionist. Francisc Por. Era un băiat inteligent și cultivat. Militant convins pentru cauza sionistă,

își susținea cu înverșunare punctul de vedere. Por mi-a povestit cum împreună cu un grup de prieteni evrei, care aveau aceleași vederi politice, își petreceau zilele libere și vacanțele, în diferite regiuni mai sălbatice ale țării. De fapt, se constituiseră într-un fel de unitate paramilitară și se antrenau pentru a-și face o cât mai bună condiție fizică. Se supuneau la eforturi fizice de rezistență în teren accidentat, indiferent de starea vremii : Marșuri forțate pe trasee dinainte stabilite, prin regiuni muntoase și prăpăstioase, pe arșiță, ploaie sau ninsoare ! Învățau să se descurce în mijlocul naturii, să sufere frigul, foamea și oboseala și să dea îngrijiri de prim-ajutor în caz de accident. Cultivau spiritul de camaraderie și de disciplină. Îmi spunea că se inspiraseră în privința programului și exercițiilor, din educația aspră a organizațiilor de tineret hitlerist. Aveam o sinceră admirație pentru tenacitatea și hotărîrea lui Por, mai ales că, după înfățișarea lui îmi dădeam seama că viața aspră la care se supunea de bună voie, îi cerea cu siguranță un efort dublu, față de cel necesar unui tânăr obișnuit, căci Francisc Por era departe de a avea o constituție atletică. Destul de înalt, slab, cu umeri înguști și pieptul scobit, dădea impresia unui băiat firav și neajutorat din punct de vedere fizic. Impresie întărită de mișcările lui neîndemânatice și de o puternică miopie, care îl obliga să poarte ochelari cu lentile foarte groase. O minte ageră, o fire de luptător, cultivînd spiritul de sacrificiu și înclinând spre acțiuni eroice, calități de care natura nu ținuse seamă, dăruindu-i acest fizic ingrat. Cu elanul lui tinerese și dăruirea pentru cauza sionistă era firesc să fie într-un conflict permanent de idei cu George Silviu, reprezentant specific al evreului fără țară sau mai bine zis, al evreului obișnuit de generații să-și schimbe țara adoptivă după împrejurări și interese. Por era foarte categoric în această privință, manifestându-și disprețul pentru tipul evreului rătăcitor, al evreului din ghetouri, pentru mentalitatea lor. Această veche mentalitate a comunităților evreiești, împrăștiate prin diferite țări ale lumii, când tolerate, când persecutate și care crease un evreu umil și complexat, trebuia acum să dispară. Evreii aveau acum un stat al lor, o țară pentru care trebuiau să lupte. Locul lor era acum în Israel, unde să meargă și să muncească la clădirea și propășirea lui. Trebuia să-și recapete demnitatea de om și mândria națională. Cei care nu văd lucrurile așa, n-au dreptul să se mai declare evrei și n-au decât să se integreze în țările în care trăiesc. Adevărații patrioți evrei nu au decât un singur țel : Israelul. Pe scurt, cam astea erau vederile lui Por, cu care George Silviu nu era deloc de acord.

George Silviu declara că originea lui evreiască nu-l împiedica să se simtă român, la care Por replica că sentimentul acestei duble apartenențe și atașament era un experiment, care își dovedise falimentul. Un exemplu era antisemitismul stârnit, tocmai fiindcă, prin atitudinea lor, evreii n-au acționat pe linia intereselor țării în care trăiau. Și aici, ajungea chiar la atitudinea lui George Silviu, care, cu toate că pretindea că se simte român, la venirea rușilor trecuse de partea inamicilor țării și se înscrisese în partidul comunist. Acceptase chiar să fie ministru într-un guvern impus cu forța și urît de poporul român, ceea ce dovedește că n-a simțit românește, după cum n-a simțit nici evreiește, regimul comunist fiind un dușman al Israelului. Por era un anticomunist feroce. Aproape zilnic asis-

tam la astfel de rechizitorii, pe care Por i le făcea lui George Silviu. Termenii și argumentele făceau parte din arsenalul clasic antisemit. Cu toate că disputa dintre cei doi era purtată în mod civilizat și George Silviu se apăra cu mult talent de acuzațiile ce i se aduceau, uneori chiar cu vervă avocățească, totuși se simțea încolțit când Por îi reproșa colaborarea cu comuniștii, și atunci argumentele lui își pierdeau vigoarea și nu mai erau convingătoare. Hărțuit fără milă de Por, recunosc că nu era prea elegant să-l mai atac și eu. N-am rezistat însă tentației de a-i aminti un episod din viața lui, care nu-i făcea deloc cinste și la care fusesem martor.

Eram student la Drept, prin 1947-1948, când am citit pe afișierul de pe coridorul Facultății, numele lui George Silviu. Era înscris pe lista celor care urmau să-și susțină teza de doctorat. George Silviu era atunci subsecretar de stat la Interne. Mi-amintesc că vestea a stârnit multă vâlvă printre studenți. Eram pe-acele timpuri foarte angajați politiceste și refractari la influența și presiunile crescânde ale comuniștilor. Participam la toate manifestațiile țărăniste și liberale, distribuiam voluntar pe străzi „Liberalul" și „Dreptatea", luam parte la toate ciocnirile de stradă cu grupurile de comuniști care încercau să zădărnicească întrunirile la care urma să vorbească Iuliu Maniu. Mulți dintre colegii noștrii fuseseră tăriți în câte un sediu al Partidului Comunist sau în subsolurile Ministerului de Interne și schilodiți în bătăi. Și acum, George Silviu, subsecretar de stat tocmai la acel minister, urma să se prezinte la noi la Facultate pentru doctorat. Eram toți foarte excitați și porniți să-i facem candidatului o atmosferă ostilă. Până atunci nu-l văzusem pe George Silviu decât în pozele din ziarele vremii. Acum stătea pe scaunul candidatului, cu fața la estrada pe care se aflau catedrele comisiei. Pe scaunele de pe latura din stânga a sălii, erau membrii familiei, care veniseră să asiste la examen. Tumultul pe care l-am provocat în sală, nu s-a potolit decât la intrarea Comisiei.

Toată lumea s-a sculat în picioare și s-a făcut liniște. Președintele Comisiei era prof. Bulgaru, de curând venit de la Iași. Nu-i cunoșteam încă atitudinea politică, dar eram convinși că aducerea lui de la Iași era o mașinație a regimului, că Bulgaru era omul lui, introdus în corpul profesoral al Facultății, pentru a-i dilua caracterul naționalist și anticomunist. Cu toată suspiciunea noastră în privința lui și a intenției pe care o aveam de a tulbura liniștea în sală, transformând evenimentul într-o manifestație politică, prof. Bulgaru a știut să se impună și ne-a obligat să adoptăm ținuta cuvenită, examenul desfășurându-se în atmosfera lui solemnă, tradițională. E drept însă că ne-a dat și satisfacție. O satisfacție de bună calitate intelectuală și la nivel academic, nu ca cea pe care ne pregătisem noi să ne-o luăm.

O dată liniștea restabilită, Comisia și publicul s-au așezat, numai George Silviu a rămas în picioare. Profesorul Bulgaru avea în fața lui teza de doctorat a candidatului. Speculând cu un oarecare simț teatral tăcerea care se lăsase în sală, a luat broșura în mână, a examinat-o pe toate părțile și apoi și-a fixat privirea pe copertă unde era înscris subiectul lucrării. S-a uitat lung la el. Mult mai lung decât ar fi fost necesar ca să descifreze cele două cuvinte care compuneau titlul. Apoi s-a adresat candidatului și, în câteva fraze, și-a arătat satisfacția pentru subiectul pe care și-l alesese,

alegere care dovedea nu numai convingerile democratice ale autorului lucrării, dar și lăudabila lui preocupare pentru o temă atât de actuală. După această introducere, a tăcut, până ce rumoarea de nemulțumire ce se stârnise în sală s-a potolit.

A urmat prima întrebare pusă candidatului :

— Aș ruga pe domnul candidat să ne explice, care au fost motivele care l-au determinat să-și aleagă acest subiect și tocmai acum ?

Și, înainte de a primi răspunsul, ni s-a adresat nouă, publicului :

— Pentru a putea urmări discuțiile și a înțelege rostul întrebării mele, vă voi citi titlul lucrării domnului George Silviu.

Aici a mai făcut o pauză, privind cu o lumină maliţioasă în ochi peste publicul în care mocnea ostilitatea, calculând probabil efectul anunțului pe care urma să-l facă.

— Subiectul pe care și l-a ales candidatul este : „Libertatea presei !"

Efectul scontat a fost atins. După primul moment de surpriză, un hohot general de râs a izbucnit în sală. Dacă n-am putut reproduce întocmai, în forma lor exactă, cuvintele rostite de profesorul Bulgaru, nu m-am îndepărtat însă de spiritul și sensul lor.

Mă limitez la această introducere, care, cred că este suficientă pentru a sugera atmosfera pe care a determinat-o pe toată durata examenului, în următoarele 2—3 ore. Subiectul „Libertatea presei", tocmai în momentul în care guvernul lua primele măsuri de sugrumare a ei, era un prilej pentru a aminti și sublinia libertățile democratice prevăzute în Constituție. Faptul însă că subiectul fusese ales chiar de un membru al Guvernului, care încălca acest drept, a transformat examenul într-un fel de proces, în care George Silviu nu mai era candidatul, ci acuzatul. Hărțuit de întrebările membrilor Comisiei, formulate, care mai de care mai insinuant, cu aluziile la situația actuală și ironii la adresa poziției lui în Ministerul de Interne, George Silviu nu mai avea nimic din atitudinea arogantă și siguranța de sine cu care își făcuse intrarea în sala de examen. Încerca să mai salveze aparențele, refugiindu-se în ambiguitatea unor explicații, care generau alte întrebări și mai stingheritoare. Iar dacă la începutul examenului privea spre public cu un zâmbet dispreţuitor, ori de câte ori auzea câte un murmur de dezaprobare sau ostilitate, acum nu mai îndrăznea nici să întoarcă capul spre sală. Intrase cu capul sus, sfidător, lăsând parcă să se înțeleagă că la examen nu intrase numai candidatul, ci și adjunctul de la Interne. E drept că două ore mai târziu ieșea cu doctoratul în buzunar, dar cu ce preț ! Era așa de lamentabil la plecare, încât nu i s-au mai acordat nici măcar huiduielile pe care i le pregătisem. Pe coridor, l-au însoțit doar câteva strigăte de „rușine !, rușine !" din rândul studenților. Manifestația pe care i-o pregătisem lui George Silviu s-a deplasat spontan către Comisie, care a părăsit și ea sala, în ovațiile și aplauzele publicului. Cred că asistasem la una din ultimele manifestări de independență și demnitate ale corpului profesoral de la Facultatea de Drept. Iar pentru George Silviu doctoratul a fost mai mult o lecție, decât un examen.

Toate astea i le-am reamintit în celula din Calea Rahovei. Nu l-am cruțat cu întrebările nici eu, nici Por, care mi se alăturase : Ce îl făcuse să aștepte atâția ani, până când să se prezinte la Examenul de Doctorat ? Considerase că în calitate de Subsecretar la Interne era momentul mai

potrivit ? Cum de avusese nerușinarea să-și aleagă ca subiect „Libertatea Presei", când regimul era tocmai pe cale s-o suprime ? Nu știa că dălcăucii lui de la Ministerul de Interne ne prigoneau pe străzi, ne atacau, ne băteau și ne confiscau ziarele pe care le distribuiam ? Cum de-l lăsase conștiința să vorbească în acele vremuri despre libertatea presei, tocmai el, care se pretindea gazetar ? Întrebări penibile, care primeau și răspunsuri penibile.

În cele din urmă, George Silviu își justifica atitudinea de atunci, pretinzând că fusese de bună credință și crezuse în sinceritatea intențiilor democratice ale guvernului. Voia să ne convingă că fusese un naiv. Cam greu, fiindcă noi, cu toate că mult mai tineri, ne pierdusem această calitate a tinereții. În acele vremuri, credulitatea și naivitatea erau defecte care-ți puneau viața în primejdie. Mai căpătasem și alt năravi : devenisem necruțători față de cei care sprijiniseră regimul și căruia sfârșiseră și ei prin a-i cădea victime. Generozității tinereții îi luase locul, când era vorba de ei, o plăcere aproape sadică de a-i judeca, fără milă, atunci când ajungeau și ei să sufere alături de noi sălbăticia regimului cu care colaboraseră. De la viața de sprijin și ajutor reciproc, pe care o practicam în celulă, nu erau excluși. Le ofeream camaraderia și solidaritatea noastră, a celor din spatele ușilor încuiate, față de inamicul comun, reprezentanții administrației, și nu le ceream decât reciprocitate. Cei care nu se integrau și preferau să meargă pe calea colaborării cu administrația își primeau pecetea difinitivă de „turnători", stigmat de care nu mai scăpau de-a lungul anilor de pușcărie și nici chiar după eliberare. Cât a mai stat în închisoare și pe ce drum a apucat George Silviu nu știu, fiindcă n-am mai auzit de el niciodată după ce am plecat din Calea Rahovei. În puținul timp cât am stat împreună, s-a purtat ca un om civilizat. Totuși, anumite slăbiciuni de caracter nu te încurajau să-i acorzi încredere.

Într-una din zile, am auzit deschizându-se pe rând ușile celulelor. Când s-a deschis și a noastră, am avut explicația : căpitanul Gogu Chifane, șeful arestului, făcea o inspecție a celulelor. Nu numai numele dar și înfățișarea îi trădau originea țigănească. Pielea închisă, buzele vinete, albul ochilor gălbui erau caracteristice. Cu toate că tânăr, era gras și buhăit la față iar uniforma pe care o purta, cu vădită mândrie, crăpa pe el. Până și ținutei militare reușise să-i dea o notă personală, care și ea te edifica asupra originii lui : gulerul cămășii, care depășea cu câțiva milimetri tunica închisă la gât, era... roz ! Dacă reputația lui de bătăuș nu ar fi fost notorie în lumea pușcăriilor, ai fi fost înclinat să privești cu oarecare simpatie acest personaj pitoresc. Mai ales că, datorită inexplicabilei atmosfere de relativă îmblânzire a regimului din securitate, ne privea din cadrul ușii cu un zâmbet ce se voia prietenos. Eram toți în picioare în fața ușii. Când a dat cu ochii de George Silviu, s-a luminat mai tare la față și bătându-l amical pe umăr, i-a spus :

— Ce mai faci Nea Silviule ?

Avea tonul protector al șefului, care catadicsește să coboare la nivelul subalternului ca să-și arate bunăvoința. Dar mai era și o nuanță de orgoliu în gestul lui : El, micul șef din subsolurile Securității, îl bătea pe umăr pe un fost ministru, care acum ajunsese la mâna lui. Ceea ce a urmat ne-a dovedit că Gogu Chifane își cunoștea omul. La gestul lui de intimitate, George Silviu i-a spus mai întâi : „Să trăiești domnule că-

pitan !", după care a început să i se plângă, pe un ton umil, de suferințele lui. Începându-și frazele cu formule lingușitoare ca „dumneavoastră care ne purtați de grijă" sau „dumneavoastră care sunteți un om inteligent", l-a rugat să intervină să fie scos la anchetă ca să-și poată dovedi nevinovăția și i-a cerut să i se dea din nou câteva țigări pe zi, așa cum i se dăduseră în primele zile. Cel mai penibil moment a fost când a început să se vaite de foame și să-i arate țiganului cum fusese nevoit să facă un clin la pantaloni, ca să nu-i cadă din cauza slăbiciunii.

Mâncarea era într-adevăr insuficientă și toți simțeam foamea și pierdusem din greutate. Gogu Chifane îl privea cu ironie, iar răspunsurile pe care i le dădea sunau cam așa : „Păi vezi unde ai ajuns, dacă nu ți-ai văzut de treabă ! Dacă nu muncești, mâncarea care ți se dă este suficientă. Eu nu pot să-ți fac nimic. Voi raporta mai departe și dacă tovarășul anchetator este de acord să-ți dea țigări și mâncare suplimentară, vei primi, dacă nu, nu !" Și cu asta a terminat cu George Silviu și s-a întors spre noi. Ne-a întrebat pe fiecare cum ne cheamă și apoi, dacă avem ceva de raportat. La a doua întrebare a primit de la toți același răspuns : nu ! La urmă l-a zărit și pe Cocoș (nume de care nu sunt sigur) care era mai mic de talie. L-a privit cu mai multă atenție decât pe noi și i-a spus :

— Mă, de unde te cunosc eu pe tine ? !

— De la fabrica de țigări, d-le căpitan ! Și eu vă cunosc pe dumneavoastră, fiindcă veneați câteodată pe la coana Caterina și treceați pe la mine pe la poartă !

Căpitanul n-a mai spus nimic și s-a întors să plece. Înainte de a împinge ușa, George Silviu, care-l pândea, a mai apucat să-i spună : „Domnule căpitan, vă rog, nu mă uitați !"

Nici nu se îndepărtase bine Gogu Chifane, când l-am auzit pe Por, spunându-i lui George Silviu :

— Dumitale, nu ți-e rușine să vorbești așa cu brata asta ? Cum poți să te umilești în halul ăsta ? N-ai un pic de demnitate ?

De fapt, Por i-a spus tot ceea ce gândeam și noi despre atitudinea pe care o avusese. Nu m-am mai amestecat în discuție. Am preferat să ascult povestea lui Cocoș, care ne-a explicat că aceea căreia îi spusese „coana Caterina" era sora lui Gogu Chifane. Înainte, fusese muncitoare la fabrica de țigări, dar acum, intrase în partid și fusese scoasă din producție. Nu mai știu ce „sarcină de partid" ne-a spus că avea, ceea ce se datora probabil în mare parte poziției fratelui ei, căci țiganca abia știa să scrie și era aproape tot timpul beată. Poate faptul că un deținut cunoștea aceste intimități ale familiei îl făcuse pe Gogu Chifane să plece fără să mai zică nimic. Sau poate fiindcă fusese măgulit și nu protestase, cum s-ar fi cuvenit, la formula burgheză de „coana Caterina".

Mai rămâne să spun câteva vorbe despre comisarul de poliție, pentru a încheia prezentarea camarazilor mei de celulă.

Era fiu de țăran sărac din Oltenia. Intrase de tânăr în poliție și funcționase undeva într-un oraș de provincie. În 1938, își luase inima în dinți și venise în București. Mi-a povestit cum se dusese la tatăl meu (care pe atunci era subsecretar de stat la Interne, în guvernul Goga), îi explicase situația lui grea, cu serviciul în provincie, cu leafă mică și cu

familia în București și îl rugase să-l ajute. Îmi spunea cât îi rămăsese de recunoscător, fiindcă intervenise pentru el, ca să fie mutat în București. Pe timpul războiului se distinsese în serviciu și ajunsese comisar-șef la o Circumscripție de pe Calea Griviței. Era foarte mândru de isprava lui de atunci și mi-a povestit-o cu lux de amănunte. Reușise să descopere și să aresteze faimoasa bandă a lui Argintaru, care dăduse mult de furcă poliției și despre care vorbiseră, în acea vreme, toate ziarele. Era o bandă de tâlhari, care, îmbrăcați în uniforme militare, profitau de întunericul camuflajului antiaerian ca să-și dea loviturile. Aveau, la activul lor, multe jafuri și crime. Tot în acea epocă, în căutarea unor obiecte furate, comisarul făcuse o descindere într-o casă. Cu ocazia percheziției, la unul din locatarii imobilului, descoperise un geamantan cu manifeste comuniste. Omul era muncitor la căile ferate și pretindea că n-avea nimic de-a face cu geamantanul, că fusese numai rugat să-l găzduiască la el. Cum în timpul războiului, pentru activitate comunistă respectivul risca să ajungă înaintea Tribunalului Militar, comisarul i-a cerut să pună manifestele pe foc în fața lui și i-a promis să nu aducă la cunoștință Siguranței Statului cazul lui. Ori, acum, după atâția ani de la întâmplare și după ce zăcuse 5 ani în închisoare, fusese adus la Securitatea din Calea Rahovei, tocmai pentru acest fapt. Fusese anchetat în această privință, relatase întocmai cum se petrecuseră lucrurile și, fără să i se mai dea vreo explicație, fusese trimis în celulă, unde, de mai bine de trei săptămâni, nimeni nu se mai ocupase de el. Nu înțelegea ce rost avusese această anchetă și împreună cu el, făceam și noi tot felul de presupuneri.

Dezlegarea am avut-o chiar în zilele următoare. Comisarul a fost scos la anchetă. N-a stat mult și când a fost adus din nou înapoi în celulă și gardianul s-a îndepărtat de la ușă, ne-a spus în câteva vorbe ce se petrecuse. Fusese confruntat cu omul cu manifestele ! Comisarul abia l-a recunoscut. Trecuseră mulți ani și omul se schimbase. Pe lângă vârstă, mai era însă ceva. Cetățeanul era bine îmbrăcat, sigur pe el și în cei mai amicali termeni cu anchetatorul și cu încă un ofițer de securitate care îl însoțea.

A confirmat față de cei doi că el era comisarul care îl salvase în vremea activității lui în ilegalitate și că o făcuse conștient că ajută cauza comunistă, în care credea și el, cu toate că ajunsese în slujba poliției burgheze. Întâmplarea făcuse s-o întâlnească pe nevasta comisarului, care îi spusese că soțul ei se afla arestat și de aceea venise așa de târziu să dea această declarație în favoarea lui. Comisarul, în schimb, mi-a spus că era convins că soția lui, care era o femeie destoinică, își amintise de întâmplarea cu manifestele și, aflând că cel pe care îl salvase ajunsese om cu trecere, apelase la el. Oricum, comisarul nostru avea șanse să fie eliberat, dacă cel pe care îl protejase ajunsese o persoană mai influentă.

Comisarul era și el optimist și, în mod discret, ferindu-se de ceilalți din celulă, mi-a cerut adresa mamei, promițându-mi că-i va da vești despre mine. După-amiază a fost din nou scos din celulă. La reîntoarcere n-am mai putut sta de vorbă cu el. Gardianul care îl însoțise a stat în cadrul ușii, l-a supravegheat până ce și-a adunat cele câteva rufe de pe pat și i-a pus iar ochelarii. Înainte de a fi scos din celulă, comisarul a mai apucat să ne zică : Sănătate și Doamne ajută !

Nu l-am mai văzut niciodată. Când am ieşit din închisoare, în 1964, am aflat că fusese într-adevăr eliberat, căci se ţinuse de cuvânt : fusese la mama !

Din cauza poziţiei celulei noastre şi a direcţiei în care se deschidea uşa, nu aveam nici o vizibilitate spre coridorul unde se aflau toaletele, aşa că în timpul desfăşurării „programului", ni se permitea să ţinem uşa crăpată, în limita pe care o permitea lanţul. Auzeam numai paşii pe ciment ai celor din celulele vecine, când erau scoşi la W.C. Aşa se face că am remarcat că în celula vecină se afla un deţinut şchiop. I se auzea pasul neregulat şi ciocănitul bastonului pe mozaic. M-am mirat de privilegiul ce i se acordase, de a avea baston.

Por mi-a explicat că deţinutul avea un picior mult mai scurt şi că umbla foarte greu fără sprijin, de aceea, numai pentru deplasările în afara celulei, primea bastonul, care, în restul timpului era lăsat pe coridor, în dreptul camerei lui.

Mare mi-a fost mirarea să aflu că numele lui era Mark ! Era cel căruia, la penitenciarul din Piteşti, i se schimbase valiza cu cea a nevestei lui (şi ea arestată) şi care ajunsese apoi în celulă cu George Boian. Aşa cum am mai povestit, Mark îi dăduse lui George Boian, care era în zdrenţe, o pereche de chiloţi de-ai soţiei lui. Acesta la rândul lui mi-i dăduse mie când ajunsesem şi eu în Piteşti, iar eu îi purtasem în mină la Cavnic, provocând comentarii şi îndoieli asupra apucăturilor mele.

Le-am povestit şi celor din celulă păţania cu chiloţii doamnei Mark. Por mi-a povestit că Mark era implicat în aceeaşi afacere cu el, şi că dificultăţile principale pe care le avea în anchetă proveneau tocmai din faptul că nu ştia ce declaraţii făcuse Mark, care fusese arestat înaintea lui. I-am propus atunci să încercăm să intrăm în legătură cu el. Aveam o idee. Remarcasem că ţevile de calorifer, dispuse de-a lungul peretelui din fundul celulei, pe sub paturi şi aproape de nivelul planşeului, treceau prin peretele despărţitor, în celula vecină în care se afla Mark. Cu riscul de a fi denunţat de vreun turnător, care s-ar fi putut găsi în celula lui, m-am pus totuşi pe treabă. Cocoş şi Por păndeau la uşă ca să nu fiu surprins de gardian, iar eu, culcat pe burtă sub pat, am început să zgâlţâi ţeava, pentru a lărgi gaura din zidul despărţitor prin care trecea.

George Silviu, care nu voia să aibă de-a face cu această operaţie, se ţinea de-o parte. Încercam să fac cât mai puţin zgomot şi întrerupeam munca, de câte ori se semnala apropierea gardianului. Perseverând însă, după câteva ore, am considerat că spaţiul din perete, din jurul ţevii, se lărgise suficient pentru a permite comunicarea. Praful de moloz măcinat îl suflam spre celula vecină, pentru a degaja gaura. Ciocănind apoi în perete, am reuşit să-i facem pe vecini să înţeleagă ce urmăream şi să-i atragem spre gaura de lângă ţeavă. Celui care s-a prezentat la „vorbitor", i-am spus că vreau să intru în legătură cu Mark.

Cu toate că peretele nu era prea gros, condiţiile pentru a purta o conversaţie ca lumea erau destul de grele. Nu numai poziţia incomodă de sub pat, din care trebuia să te redresezi cât mai repede când erai anunţat că vine gardianul, pentru a nu-i da nimic de bănuit, dar nici nu pu-

ieai vorbi prea tare, așa că te înțelegeai destul de greu. Totuși, am luat primul contact cu Mark. Nu ne cunoșteam, așa că m-am recomandat, uzând de povestea cu chiloții și de încă câteva detalii pe care mi le dăduse George Boian, despre viața lor comună când stătuseră împreună la Pitești. I-am inspirat încredere, căci și-a reamintit de acele mici amănunte, pe care nu le știa decât el și George Boian. I-am spus că Por vrea să intre cu el în legătură și l-am întrebat dacă poate avea încredere în camarazii lui de celulă. Mi-a răspuns cu glasul scăzut : „Nu chiar totală !" Am înțeles și i-am comunicat acest lucru și lui Por, înainte de a-i ceda locul sub pat ca să stea de vorbă cu Mark. Între timp, am trecut eu de pază la ușă. După ce au stat un timp de vorbă, Por a ieșit de sub pat și mi-a spus că nu s-a încumetat să discute problemele mai arzătoare ale anchetei lor, de teama vreunei urechi indiscrete. Ar fi vrut să se pună de acord cu Mark în privința unor declarații la anchetă.

După alte câteva ore de lucru, am putut aduce o îmbunătățire sistemului de comunicare cu vecinii. Iată cum : Becul care ne lumina celula era plasat într-o nișă în peretele dinspre coridor. Pentru a nu avea acces la el, firida era acoperită cu o plasă de sârmă, prinsă într-un cadru metalic, care la rândul lui era bine fixat în perete. După multe chinuri, am reușit să extragem din plasă două fire de sârmă. Înădindu-le cap la cap, am realizat o lungime de circa 50 cm. Era suficient pentru ceea ce ne trebuia.

În zilele următoare, Por a avut posibilitatea unui schimb de corespondență cu Mark, la adăpost de orice indiscreție. Pe câte o foaie de hârtie higienică, care ni se dădea (din când în când, nu întotdeauna !) când eram duși la W.C., Por își scria mesajele, cu o bucată din sârma pe care ne-o procurasem. Funcționa ca o mină de creion, lăsând dâre destul de vizibile pe hârtie. Biletul odată scris, îl făceam sul ca pe o țigară și îl împingeam cu sârma în celula vecină, prin gaura pe care o practicasem pe lângă țeava de calorifer. Por și Mark și-au pus la punct astfel o serie de răspunsuri pe care aveau să le dea la anchetă.

După ce insistasem zile în șir pe lângă gardienii din diferitele ture, ca să ni se dea rufe de schimb din bagajele noastre de la magazie, a dat dumnezeu și, într-o dimineață, am obținut aprobarea. Ni s-au pus ochelarii și toți patru, în monom, ținându-ne de mână, am fost scoși din celulă și conduși la magazie. Aici ni s-au scos ochelarii și fiecăruia, pe rând, i s-a dat bagajul depus, pentru a-și lua câte o pereche de ciorapi sau o cămașă. Cum operația se făcea sub atenta supraveghere a gardianului, ca nu cumva să recuperăm din bagaj vreun obiect nepermis, am stat destul de mult în magazie. Așteptându-mi rândul, am zărit pe scaunul gardianului-magazioner, un ziar. Era Scânteia din acea zi. Cu toată distanța la care se afla ziarul, între scaun și mine fiind și un birou, am reușit să descifrez titlul unui articol, tipărit cu litere mari și chiar câteva cuvinte din text. Titlul suna cam așa : „Descoperirea și arestarea unei bande de spioni și trădători".

Din puținele cuvinte pe care le-am putut citi, am înțeles că era vorba de câțiva români din străinătate, care fuseseră parașutați în Ardeal. Un singur nume am putut desluși : Golea.

Mai târziu, în închisoare, m-am întâlnit cu câțiva inși, care fuseseră condamnați pentru complicitate cu cei parașutați și am aflat amănunte despre acțiunea și moartea lor eroică în luptă cu trupele Securității.

Mult mai târziu, în 1969, când m-am refugiat la München, unul din primii oameni care mi-a dat o mână de ajutor a fost Traian Golea, fratele celui al cărui nume îl citisem în ziarul din Celularul Securității din Calea Rahovei.

Trecuseră zilele fără să se mai ocupe nimeni de mine. Angrenat în viața de toate zilele a celulei, cu discuții, povestiri și contacte cu vecinii noștri, nici nu mă mai gândeam la anchetă. Renunțasem să mai caut o explicație a faptului că fusesem dat uitării și lăsam timpul să se scurgă în voia lui fără să încerc să-i mai prevăd cursul.

Într-o zi, când mă așteptam mai puțin, a venit gardianul cu ochelarii și m-a luat. Abia avusesem timpul să ies de sub pat, când mă anunțase Por că se apropie de ușa noastră. Mă străduiam tocmai să mai lărgesc gaura de comunicare dintre celule.

Am ajuns în același birou și în fața aceluiași anchetator, care, cu aceeași inexplicabilă răbdare și calm, a luat-o iar de la început, de la ieșirea din mină. În vreo 2-3 ore am parcurs din nou tot drumul evadării până la momentul arestării. Întrebările și răspunsurile se succedau, fără ezitări sau bâlbâieli. Amândoi învățasem lecția pe dinafară. Și iar se adunau pe biroul lui, foaie după foaie de proces-verbal, în care consemna pentru a nu știu câta oară, exact aceleași întrebări și răspunsuri ca în prima zi.

Când a terminat, mi-a pus tot teancul în față, pe măsuța mea, cerându-mi cu aceeași formulă stereotipă să citesc cu atenție și să-i atrag atenția dacă remarc ceva ce nu corespundea declarațiilor mele. Am citit și am semnat în stânga, în josul fiecărei foi. În dreapta era locul rezervat pentru semnătura anchetatorului. După ce a semnat și el, a așezat cu grijă foile într-un dosar, s-a lăsat pe speteaza scaunului și m-a întrebat :

— Mai spune-mi te rog, o dată, cum ați plecat de la Iacobeni ?

I-am repetat versiunea pe care o dădusem de la început și de la care nu mă îndepărtasem cu o iotă. Ca de fiecare dată, și-a manifestat mirarea :

— Ești sigur că nu v-a ajutat nimeni să luați bilete ?

— Am călătorit clandestin până la București. N-aveam nici un cunoscut în Iacobeni, la care să fi putut apela.

— Bine a zis, și m-a trimis în celulă.

Tot restul zilei m-a persecutat ideea că insistența anchetatorului asupra acestui punct nu era determinată de o simplă bănuială. Aveam sentimentul neplăcut că știa ceva mai mult. A doua zi, când am fost din nou dus sus, temerile mele s-au dovedit îndreptățite. La fel de calm și pe același ton liniștit, ofițerul mi s-a adresat cam în felul următor :

— Domnule Ioanid, ancheta dumitale s-a încheiat și a venit momentul să pleci de la noi. Nu știu unde vei fi transferat, fiindcă nu eu hotărăsc acest lucru.

În sinea mea, am respirat ușurat. Bucuria mi-a fost însă de scurtă durată, căci anchetatorul a continuat :

— A mai rămas un singur amănunt de lămurit. Într-un anumit punct al anchetei, declarația dumitale nu corespunde cu cea a lui Coșereanu. Trebuie să vă puneți de acord ! Cred că mă înțelegi că nu pot încheia dosarul cu declarații contradictorii ?

Cu toate că vorbele lui îmi produseseră îngrijorare, gândul ducându-mă la insistențele din ajun, speranța că totuși ar putea fi vorba de un detaliu fără mare importanță, m-a făcut să-i spun pe un ton ce se voia degajat :

— S-ar putea ca, fie mie, fie lui Coșereanu, să ne fi scăpat vreun detaliu. Vă rog să-mi spuneți despre ce nepotrivire este vorba în declarațiile noastre. Dacă îmi veți reaminti ceva ce eventual am uitat să declar, sunt gata să recunosc !

Anchetatorul s-a uitat lung la mine și fără să schimbe expresia, mi-a spus :

— Dumneata zici că de la Iacobeni la București ați călătorit în tren clandestin, iar Coșereanu declară că ați primit bani de bilete de la preotul din Iacobeni !

Am simțit că mi se prăbușește tavanul în cap ! Cu toate presentimentele mele, la așa ceva nu mă așteptam. Cum de putuse Titi pomeni de preot, când numai noi doi știam despre el și nu exista nici un fel de indiciu care să pună Securitatea pe urmele lui ! Și mai ales, când era singurul lucru pe care îl stabilisem foarte clar între noi : În cazul că vom fi prinși, vom da versiunea călătoriei noastre clandestine până la București și nu vom pomeni nimic despre preot ! Deși buimăcit de această lovitură, am judecat repede situația : era evident că anchetatorul nu mințea, căci numai de la Titi putuse afla despre existența preotului. Nu mi-am mai pierdut timpul să încerc să înțeleg ce îl făcuse pe Titi să vorbească. Faptul era consumat. Securitatea știa că preotul ne dăduse banii de tren. Orice aș fi spus, n-ar mai fi putut șterge informația înregistrată de securitate, în schimb, cu orice vorbă în plus pe această temă, riscam să mă înfund în minciuni fără ieșire. Chiar dacă nu puteam înțelege ce îl determinase pe Titi să recunoască că primisem banii de drum de la preot, m-am gândit că poate, totuși, nu spusese tot adevărul. Poate că prezentase o versiune care să mai ușureze situația popii, versiune pe care n-aveam de unde s-o știu. Din moment ce el luase inițiativa, am considerat că e mai bine să i-o las tot lui. Prin urmare, să vorbesc cât mai puțin, ca să nu intru în contradicție cu declarațiile lui. Am încercat să pun întârzierea răspunsului meu pe seama rușinii de a fi fost prins cu minciuna. Cu un aer jenat, am recunoscut că așa era, că într-adevăr ne procurasem banii de tren de la preot.

— De ce până acum la anchetă ai ascuns adevărul ?

Chiar pus în fața flagrantei mele nesinceități, dovedită și recunoscută de mine, tonul anchetatorului nu se schimbase. Într-o astfel de situație, după propria mea experiență cât și după a altora care mi-o împărtășiseră pe a lor, atitudinea anchetatorului meu era de neînțeles. În loc să curgă și să plouă cu înjurături și lovituri, ținuta în anchetă a rămas neschimbată. Nici măcar n-a fost întrebuințat cuvîntul „minți ! ofițerul folosind, aș putea chiar spune cu reticență, expresia „ai ascuns adevărul".

Răspunsul meu a fost următorul :

— N-am spus nimic despre biletele de tren, fiindcă ar fi însemnat să spun și de la cine am luat banii. Ori știu că deândată ce Securitatea află un nume, îl și arestează pe respectivul, înainte de a cerceta dacă omul este vinovat sau nu !

— Și vrei să spui că popa nu s-a făcut vinovat de complicitate când v-a ajutat ?

— Nu ! Pentru că nu i-am destăinuit că eram evadați. Nu-l cunoșteam și nu puteam avea încredere în el. Ne era teamă să nu ne denunțe !

— Povestește-mi în amănunt cum v-ați întâlnit cu popa ?

Şi i-am povestit, aşa cum îmi schiţasem în minte, varianta pe care să i-o dau. I-am spus cum am ajuns la biserică, cum am asistat la slujbă şi cum ne-a venit ideea să apelăm la preot să ne ajute. Până aici, am redat cu fidelitate realitatea, cu toate amănuntele posibile, în speranţa că şi Titi făcuse acelaşi lucru. Mă gândisem că dacă ofiţerul va constata că declaraţiile noastre corespund din nou, va trage concluzia că sunt pornit pe calea sincerităţii şi va accepta şi explicaţiile mele ulterioare, care de la acest punct înainte aveau să se îndepărteze de adevăr.

Anchetatorul, care notase tot ce-i spusesem până aci, a ridicat ochii de pe hârtie şi mi-a cerut să continui. I-am spus atunci, cum am ieşit după slujbă în curtea bisericii. Acolo ne-am sfătuit şi, în cele din urmă, Titi s-a decis să intre la spovedanie şi să-i ceară preotului bani de drum. Când a ieşit din biserică, Titi mi-a spus că preotul acceptase să ne împrumute banii de drum până acasă, la Bucureşti. Apoi, am aşteptat până ce preotul a încuiat uşa la Biserică şi toţi trei am mers la el acasă, unde i-a dat lui Titi banii, după care ne-am dus la gară. Pe măsură ce povesteam, anchetatorul scria, întrerupându-mă din când în când, pentru a-mi cere amănunte. Din aceste întrebări, îmi dădeam seama că amănuntele pe care voia să le audă de la mine, îi erau deja cunoscute. Tot din întrebările pe care mi le punea, am avut însă şi indicaţia că Titi nu-i spusese chiar întregul adevăr. De exemplu, în relatarea mea nu pomenisem nimic despre faptul că preotul ne primise în casă, că ne dăduse de mâncare şi cu ce să ne bărbierim, în timp ce el se dusese personal în gară să se informeze de tren şi de preţul biletelor. Ori, anchetatorul acceptase şi scrisese în procesul-verbal, fără să mai ceară vreo explicaţie suplimentară, exact ceea ce declarasem, şi anume : că îl însoţisem pe preot numai până la uşa casei, unde ne dăduse banii, după care plecasem.

Bineânţeles că au urmat întrebările firești :

— Ce l-a făcut pe preot să ajute nişte necunoscuţi ? Ce explicaţie i-aţi dat ca să-l convingeţi ?

Răspunsul îl aveam pregătit şi eram hotărât să nu mă mai abat de la el : Coşereanu a apelat la spiritul de ajutor creştinesc iar explicaţia pe care ştiu că i-a dat-o a fost cea pe care stabilisem s-o dăm în orice împrejurare pe drum : eram muncitori, rămăsesem fără lucru şi fără bani şi voiam să ne întoarcem acasă. Cu această afirmaţie, nu puteam să intru în nici un fel în contradicţie cu declaraţiile pe care le făcuse Titi despre întrevederea cu preotul. El era singurul care putea relata cum decursese convorbirea. Cu toate insistenţele depuse, cu întrebări puse în toate chipurile, în scopul de a mă prinde pe picior greşit, eforturile ofiţerului au rămas zadarnice. Nu ştiam nimic mai mult şi am rămas la declaraţia pe care o dădusem.

Chiar atunci când, pe un ton grav, m-a avertizat că îmi complic inutil situaţia, încăpăţânându-mă să nu declar adevărul, deoarece Coşereanu a recunoscut că i-a spus preotului că suntem evadaţi şi că la ieşirea de la spovedanie, m-a pus la curent cu acest lucru, am rămas pe aceeaşi poziţie. M-am arătat chiar indignat de această minciună a lui Titi şi i-am cerut ofiţerului să mă confrunte cu el, pentru a se convinge că spun adevărul.

În cele din urmă, anchetatorul a încheiat procesul-verbal cu declaraţiile mele, mi l-a dat să-l semnez şi, înainte de a mă trimite în celulă, şi-a mai manifestat o dată regretul că nu vreau să-mi uşurez situaţia. Mi-a spus că îmi mai dă timp de gândit şi că mă va mai chema. Poate mă răzgândesc, I-am răspuns că este inutil, că nu ştiu mai mult şi că ceea ce am declarat este adevărul.

Faptul că în zilele următoare n-am mai fost scos la anchetă m-a făcut să cred că declarația mea fusese acceptată ca adevărată. Mai important era însă ceea ce declarase Titi. Recunoscuse, sau nu, că-i spusese preotului că suntem evadați ? Era întrebarea care mă frământa, căci de ea depindea soarta preotului ! Câteva zile mai târziu, aveam să primesc răspunsul chiar de la Titi !

Într-una din zilele următoare, un gardian a deschis ușa celulei, mi-a spus să-mi iau bagajul și să ies afară. A urmat despărțirea de cei cu care trăisem o vreme împreună, cu care împărțisem spațiul strâmt al celulei, împărtășindu-ne gândurile și speranțele și de care eram legat prin nenumăratele confidențe reciproce și micile noastre secrete comune de pușcărias. Despărțire, ca toate despărțirile în închisoare : În pripă, fără vorbe și fără efuziuni, sub ochiul rece și indiscret al gardianului. Tot ce am fi vrut să ne spunem era în priviri și în căldura mâinilor strânse în grabă.

Cu ochelarii la ochi, am fost dus la magazie. Mi s-a dat valiza, am semnat de primire și tot cu ochelarii la ochi am fost dus la W.C., unde gardianul mi-a spus să aștept, după care a închis ușa. După un timp a venit să mă ia. Condus de braț, am parcurs probabil același drum ca la sosire, căci la capătul lui am simțit aerul proaspăt de afară dar și mirosul de zidărie și tencuială nouă, cu care mă întâmpinase clădirea Securității din Calea Rahovei, cu o lună în urmă. Gardianul m-a pus cu fața la un perete, fără să-mi scoată ochelarii și mi-a spus să aștept. O vreme a fost liniște. Apoi, am auzit iar pași, vorbe schimbate în șoaptă dar n-am putut deslușì nimic. Forfoteala s-a potolit și o lungă bucată de timp, numai câte o tuse sau un scârțâit de cizmă, mai trădau prezențe în jurul meu.

Într-un târziu s-a auzit o poartă de fier și motorul unui automobil. O voce mi-a spus să duc mâinile la spate și mi s-au pus cătușe. Am fost condus spre automobilul al cărui motor nu se oprise. La urcare mi-am dat seama că nu era o dubă, ci o mașină obișnuită. Am fost așezat în spate. Am simțit că se mai urcă și alții și mașina a pornit. După o scurtă distanță parcursă pe un teren neregulat, am simțit că trecusem pe pavajul unei străzi. În acel moment, cineva mi-a scos ochelarii. Lumina zilei m-a orbit pentru o clipă. Apoi, întorcând capul, am văzut că cel care-mi scosese ochelarii era un sergent, așezat în dreapta mea, între mine și... Titi Coșereanu, care, și el, încă uluit de lumina puternică, făcea în acel moment aceeași constatare ca și mine. Sergentul ne-a poruncit să nu încercăm să stăm de vorbă, așa că n-am schimbat decât un zâmbet, bucuroși că ne revedem. Ne-am resemnat în privința posibilității de a sta de vorbă și, în așteptarea unor împrejurări mai prielnice, priveam pe fereastra mașinii. Era o dimineață frumoasă de toamnă târzie ; cred că sfârșit de octombrie. Străzile, cam goale, nu mai aveau nimic din animația dinainte de arestarea mea. Canicula verii trecuse și un soare mai blând arunca lumina lui aurie de toamnă peste oraș. M-am surprins din nou privind cu drag orașul de care nu mă simțisem niciodată legat sentimental.

Abia ieșit din subsolurile Securității, tot ce vedeam mi se părea minunat de frumos, cu toate că mașina străbătea cartiere puțin atrăgătoare, evitând arterele mai importante. Pe străzi dosnice și urmând un traseu întortocheat, nu ne-am dat seama decât în ultimul moment că ținta finală era Gara de Nord. Nimeni nu scotea nici o vorbă. Numai cel de-al doilea sergent, care ne însoțea și stătea în față lângă șofer, fredona tot timpul „Periniță", reminiscență din zilele Festivalului, când se cânta pe toate străzile.

Maşina s-a oprit în faţa intrării principale a gării. Înainte de a ne da jos, sergentul ne-a dezlegat mâinile de la spate şi ne-a legat pe amândoi cu o singură pereche de cătuşe, pe Titi de mâna dreaptă, pe mine de stânga. Unul din sergenţi s-a plasat în dreapta mea iar celălalt la câţiva paşi în faţa noastră şi, în această formaţie, am urcat scările, am intrat în hala acoperită a gării, pe care am traversat-o în curmeziş, până în capătul din stânga al ultimului peron. Nimeni, din toată lumea pe lângă care am trecut, n-a observat că aveam cătuşe la mâini. În dreptul ultimului peron, sergentul care ne preceda a deschis o uşă, pe care scria „Miliţia Gării". Am intrat cu toţii înăuntru. Ne-a primit un plutonier de Miliţie, care părea prevenit de escorta noastră, după ce ne-a făcut mai întâi semn să ne aşezăm într-un sosirea noastră. Nu s-a arătat deloc surprins şi a intrat imediat în vorbă cu colţ pe două scaune puse lângă perete. Un birou, câteva scaune şi un dulap compuneau tot mobilierul. Pe duşumelele date cu motorină, mucuri de ţigări şi chibrituri arse. Pe pereţii murdari, portretele „dascălilor", lozinci şi ele murdare, decolorate şi pătate de muşte. Prin ferestrele care dădeau spre peroane, văruite pentru a împiedica vederea, pătrundea o lumină palidă, adăugând o notă tristă la aspectul mizerabil al încăperii. În stânga uşii, o tablă neagră ne-a atras atenţia. Scria pe ea cu cretă : M.S.S. — Transfer". Nu încăpea îndoială că inscripţia se referea la noi. Nu înţelegeam însă sensul iniţialelor M.S.S. Dezlegarea enigmei am avut-o chiar de la plutonierul de Miliţie. Trăgând cu urechea la discuţia cu sergenţii noştri, am înţeles că nu mai erau „supuşii" M.A.I.-ului, ci ai M.S.S.-ului, adică ai Ministerului Securităţii Statului, de curând înfiinţat. Profitând de momentele când nici unul din cei trei militari nu se mai uita spre noi şi când vorbeau cu glas mai tare, am reuşit să schimbăm şi noi câteva vorbe pe şoptite. Mi s-a ridicat o piatră de pe inimă când am aflat de la Titi, că declarase la anchetă că nu-i spusese preotului din Iacobeni că eram evadaţi. Alte amănunte n-am putut afla, conversaţia noastră fiind laconică şi pe furate. Întrebându-l de ce pomenise de preot la anchetă, mi-a răspuns că nu se putuse altfel. Dialogul nostru a durat mult, dar de vorbit propriu-zis s-o vorbit puţin, căci întrebările şi răspunsurile se succedau cu intermitenţe, după cum prindeam câte un moment favorabil.

— Cum de au dat de urma noastră ?

Titi mi-a răspuns scurt : Hariton !

— Te-au bătut ?

— Nu. Dar pe tine ?

— Nici pe mine !

La întrebarea pe care ne-am pus-o amândoi concomitent :

— Ce crezi că au de gând cu noi ? n-am mai putut răspunde nici unul. Sergenţii noştri, care terminaseră discuţia cu plutonierul, ne-au făcut semn să ne ridicăm şi, în aceeaşi formaţie în care venisem, am ieşit şi am pornit-o de-a lungul peronului. Ne-am oprit destul de departe, dincolo de ultima persoană care se afla pe peron. Peste câteva minute a venit şi trenul în care urma să ne suim. În timp ce trecea pe lângă noi, încetinindu-şi mersul înainte de a opri, am văzut scris pe unul din vagoane : Cluj !

Călătoria ne-am început-o într-un compartiment de la capătul unui vagon de clasa a doua, pe care îl reţinuse sergentul care se urcase înaintea noastră. Cu perdelele trase, şi uşa încuiată, aşezaţi pe banchete faţă în faţă cu gardienii noştri, orice comunicare între noi era imposibilă. Ne limitam la un schimb de impresii banale, care nu ne-a fost interzis. Trenul, cum am

avut ocazia să constatăm, trăsese în gară cu multă vreme înainte de ora plecării. Unul din sergenți a scos din porthartul pe care îl purta, un pachet. L-a desfăcut și ne-a împărțit „hrana rece" pentru acea zi. Câte un sfert de pâine, veșnicele bucățele de slănină râncedă și îngrozitor de sărată și câte un cubuleț de marmeladă de căciulă. Ultima masă o luasem cu o zi înainte pe la ora 6 seara. Ni se făcuse foame, așa că în câteva minute n-a mai rămas nimic din rația pe care o primisem. În timp ce mâncam și pe măsură ce ne apropiam de ora plecării, pe peron intra tot mai multă lume. Călătorii care se urcau în vagonul nostru, încercau în trecere clanța compartimentului în care ne aflam și, găsind-o încuiată, renunțau și-și căutau loc mai departe. Afluxul de călători continua însă să crească, locurile se ocupaseră și o bună parte începuseră să se instaleze pe coridor, așezați pe bagaje. Încercările și bătăile la ușa noastră se făceau tot mai dese și mai insistente.

Când trenul s-a pus în mișcare, unul din sergenți, exasperat, a deschis ușa și le-a explicat celor ce se încăpățânau să bată, că acel compartiment era rezervat. Conta probabil pe efectul de intimidare al uniformei M.A.I., dar nu și-a atins scopul. Lumea, enervată de înghesuiala de pe coridor, a început să vocifereze. Degeaba le-a spus sergentul că escortează niște deținuți. Lumea pretindea că n-avea dreptul să blocheze compartimentul în care mai erau patru locuri libere, când pe coridor erau femei care stăteau în picioare, într-o înghesuială neânchipuită. Tensiunea creștea și furia mulțimii devenea tot mai amenințătoare. Până la urmă, sergentul a cedat și a deschis ușa. În câteva clipe, plasele de bagaje din compartiment s-au umplut și cu toate protestele, tot mai slabe, e drept, ale escortei noastre, pe cele patru locuri libere, s-au înghesuit șase femei. Trei sau patru din ele erau studente, care mergeau la Cluj.

Odată compartimentul ocupat, atmosfera s-a calmat. Studentele, vorbărețe și vesele, au sfârșit prin a descreți și frunțile cerberilor noștri, care, contrariați de invadarea compartimentului, au încercat un timp să-și păstreze atitudinea oficială, gravă și rezervată. Până la urmă, glumele și râsetele fetelor le-au destins și lor fețele și s-au lăsat angajați și ei în conversația generală. Cu toate că pe noi fetele păreau să nici nu ne bage în seamă, le-am surprins privindu-ne pe furiș și cu curiozitate. La un moment dat, una din ele l-a întrebat pe sergentul din fața noastră pentru ce faptă fuseserăm condamnați, pentru că nu arătam a fi răufăcători. După o ezitare, sergentul i-a spus că suntem „contrarevoluționari" și nu condamnați de drept comun. Faptul că escorta niște „politici" și nu niște „borfași ordinari" îi înnobila misiunea și de aceea probabil divulgase acest secret, vrând să-și dea importanță în ochii studentelor. Efectul destăinuirii s-a arătat a fi cu totul altul. Din acea clipă, între cele trei studente din fața noastră și noi s-a stabilit un dialog mut, o complicitate din priviri. Compătimirea și simpatia lor pentru noi era evidentă. M-a uimit îndemânarea cu care își ascundeau aceste sentimente față de cei doi paznici, cu care continuau să se întrețină, strecurând din când în când și câte o părere politică „pe linie", exprimată în cel mai autentic jargon de partid ce se putea citi în „Scânteia" sau auzi în ședințe. Cu acest procedeu, au reușit să creeze treptat un climat de încredere, în așa fel încât, atunci când una din ele a scos din geantă un pachet de țigări și le-a oferit și sergenților, aceștia au acceptat. Mai devreme, într-o situație similară, refuzaseră, invocând prescripțiile regulamentului, căci se aflau în misiune de serviciu. O jumătate de oră mai târziu, fata a scos iar pachetul de țigări, a oferit din nou la toată lumea, dar de data asta și nouă. Prompt,

sergentul de lângă noi a întins mâna și i-a oprit gestul la jumătatea drumului, spunându-i că nu e permis contactul între deținuți și persoanele libere. Tot așa de prompt, fata a abandonat pachetul în mâna sergentului și, cu un zâmbet plin de farmec, i-a spus pe un ton resemnat : —Iartă-mă, tovarășe, nu știam că n-am voie și nu vreau să-ți fac vreun neajuns. Nu vreau să calc dispozițiile, așa că, dă-le dumneata țigările ! Luat așa de repede și pe neașteptate, sergentul, care rămăsese cu pachetul în mână, a mai avut o scurtă ezitare. Situația creată era însă de așa natură, încât n-o putea refuza din nou pe față, care, de altfel, reluase subiectul conversației de unde îl întrerupsese, fără să pară a observa nehotărârea sergentului. Momentul de „suspens" nu s-a mai prelungit mult. În clipa următoare, sergentul ne-a întins pachetul de țigări, evitându-ne privirea. Am luat fiecare câte o țigară și i l-am dat înapoi, fără să scoatem o vorbă. Ne era parcă teamă să rupem vraja ! La rândul lui, securistul l-a restituit fetei, care l-a luat cu un gest natural, mecanic, fără să se întrerupă din povestire. La fel am primit și focul și, o dată cu primele fumuri trase adânc în piept, am savurat și succesul fetei. Asistasem la un exercițiu de corupție în mic, dar de un rafinament admirabil ! De altfel, în privirea pe care ne-a aruncat-o fata la un moment dat, am putut citi și satisfacția reușitei, pe lângă mulțumirea de a ne fi putut da țigările.

Primul pas fusese greu. Precedentul odată creat, de aci înainte, de câte ori fata își aprindea câte o țigară, întindea pachetul sergentului, făcându-i un semn discret și spre noi. Și așa, am fumat tot drumul până la Cluj. Când am prins un moment prielnic, i-am făcut fetei un semn din ochi, spre plasa atârnată lângă ea și în care se găsea un ziar. A înțeles ! L-a scos din plasă și, făcându-se că citește, l-a ținut larg despăturit, în așa fel ca să putem și noi vedea. Din păcate, nu conținea nimic care să ne intereseze. Cu toate că amorțiți de nemișcare în orele nesfârșite de călătorie pe băncile incomode de lemn ale compartimentului, nu mă înduram să cedez oboselii și somnului. În jurul nostru, mai toți sfârșiseră prin a aținea. Nu știu dacă cele trei studente, care adormiseră și ele, au realizat vreodată valoarea sprijinului pe care ni-l dăduseră. Cred că nu ! Erau mulțumite că ne dăduseră țigări și posibilitatea să citim ziarul și sunt sigur că le părea rău că nu putuseră face mai mult pentru noi. Nu puteau însă să-și dea seama ce a reprezentat pentru noi faptul că ne-au făcut să simțim, prin atitudinea lor, că sunt de partea noastră. Și asta, pentru noi, era dovada, confirmarea, că ne găseam de partea cea bună.

La Apahida am schimbat trenul. De la fereastra vagonului, fetele, care-și continuau drumul la Cluj, au mai făcut o dată semne de rămas bun cu mâna, spre grupul nostru care rămânea pe peron. Străini de mentalitatea lumii, care menținea cu ei contacte false, izolați prin uniforma pe care o purtau și casta căreia îi aparțineau, nemaivorbind aceeași limbă și nemaigândind ca aceia din jurul lor, sergenții noștri s-au mai lăsat o dată înșelați : ei au fost cei care au răspuns la batistele ce fluturau la fereastra vagonului care se pusese în mișcare. Noi n-am fi avut voie s-o facem. Dar nici n-aveam nevoie. Doar, eram de aceeași parte și știam că fetele ne înțelegeau gândurile.

Legătura cu trenul următor am așteptat-o multă vreme. Se făcuse noapte și vremea se răcorise. Așezați pe o bancă pe peronul pustiu, am adormit în mai multe rânduri, trezindu-ne de fiecare dată, tremurând de frig. La fel și gardienii noștri, care făceau de pază cu rândul. Către zori, au început

amândoi să se plimbe pe peron ca să se mai încălzească. Poate că din cauza oboselii care îi ajunsese şi pe ei, dar poate şi din cauza docilităţii noastre, vigilenţa pe care o arătaseră la începutul călătoriei scăzuse. Nu ne mai supravegheau cu aceeaşi stricteţe, iar în privinţa interdicţiei de a sta de vorbă, intervenise o delăsare, pe care, e drept, am încurajat-o, schimbând din când în când câteva banalităţi între noi, fără a ne feri de ei. Cred că se convinseseră că n-aveam nimic deosebit a ne spune, auzindu-ne cum ne povesteam amintiri din şcoală, care nu prezentau nici un interes.

Sunt convins de altfel, că nu aveau nici o cunoştinţă despre cazul nostru, fiind nişte simpli subalterni, însărcinaţi numai cu paza pe drum şi predarea noastră, odată ajunşi la destinaţie, timp în care se conformau unor dispoziţii generale, valabile pentru orice misiune de acest fel. Am putut astfel sta de vorbă în voie, în timp ce şi ei discutau, plimbându-se în susul şi în josul peronului, mulţumindu-se numai să ne aibă sub ochi. Aşa am ajuns să ne punem reciproc la curent cu tot ce ni se întâmplase fiecăruia, de când ne despărţisem. I-am povestit lui Titi despre perioada de timp petrecută la Drăgăşani şi cum fusesem arestat la întoarcerea în Bucureşti. De la el am aflat că, la vreo zece zile după plecarea mea pe şantier, fusese informat de Aniţa că locatarul comunist de la etaj prinsese de veste că în apartamentul lor locuia un străin şi că îşi manifestase curiozitatea în acest sens, punându-le întrebări indiscrete când îi întâlnea. Haritonii, speriaţi şi îngrijoraţi de această situaţie, au ajuns, împreună cu Titi, la concluzia că era mai înţelept să părăsească locuinţa cât mai repede. În aceeaşi după amiază, Dinu Hariton îl dusese cu motocicleta la o rudă îndepărtată a lui Titi. Un bătrân pensionar, căruia Titi i-a cerut găzduire pentru câteva zile, fără să-i spună nimic despre situaţia lui. De acolo fusese arestat de Securitate, chiar în acea noapte. Titi era convins că Dinu Hariton îl denunţase, fiind singurul care ştia unde se afla. Faptele pledau în favoarea acestei teorii, dar rămânea nebulos pentru mine ceea ce se petrecuse mai înainte în casa Hariton — se petrecuse ceva ce noi nu ştiam. Acolo se afla explicaţia care stătea la originea desfăşurării ulterioare a evenimentelor, care duseseră la arestarea noastră. Aveam ferma convingere că Haritonii nu ne denunţaseră, că iniţiativa pornise din altă parte. De altundeva primise Securitatea informaţia iniţială, care pusese în funcţie mecanismul de urmărire şi prindere a noastră. Eram convins că Haritonii fuseseri ei înşişi primele victime ale acestui presupus denunţ şi că, odată descoperiţi că ne găzduiau, sub presiunea Securităţii, acceptaseră să joace mai departe un rol pasiv, până la arestarea noastră, care din acel moment, practic, nu mai era decât o chestiune de timp. N-aveam argumente pentru a-mi susţine punctul de vedere spre a-l convinge pe Titi. Aveam o singură dovadă, valabilă numai pentru mine, dar care mi-ajungea, pentru a nu avea nici o îndoială în privinţa Haritonilor : toată tragedia pe care o citisem în ochii Aniţei, când mă întorsesem de la Drăgăşani !

De când ne reîntâlnisem, observasem la Titi un fel de resemnare, iar acum, că puteam sta de vorbă, în tot ce spunea se strecura o notă de fatalism, pe care nu i-o cunoşteam şi care nu-i semăna. L-am bănuit că-mi ascunde ceva, că e bolnav, că are vreo suferinţă sau că nu-mi spusese tot adevărul despre felul cum decursese ancheta lui. După mai multe întrebări şi insistenţe, mi s-a destăinuit. A făcut-o cu greu. Mai întâi din orgoliu, ca nu cumva să pun explicaţia stării lui de spirit, pe seama fricii sau laşităţii. În al doilea rând, a făcut-o cu menajamente pentru mine, consi-

derând că, în inconștiența mea, eu nu realizam ce soartă ne așteaptă. Pentru el, nu subsista nici un dubiu că vom fi executați ! Am rămas pentru un moment înmărmurit. Întâi am crezut că glumește, dar m-am convins că vorbea serios. De altfel, pe teme serioase, Titi nu glumea niciodată și umorul negru pe care îl practicam cu el, ca să-l tachinez, nu-l aprecia deloc.

Trebuie să mărturisesc că ipoteza că ne vom pierde viața n-o admisesem decât în momentul ieșirii noastre din mină, când sentinela din eventualul post de pază, de a cărui existență nu eram siguri, ar fi putut deschide focul împotriva noastră. Totul se soldase însă fără împușcături și de atunci nu mă mai gândisem niciodată la alternativa împușcării noastre. Eram convins că organele de represiune ale regimului erau capabile de orice, dar felul în care se desfășuraseră arestarea, ancheta, transferul, ca și tratamentul care ni se aplicase nu justificau presupunerea că aveau intenția să ne facă de petrecanie. Cu râsetele și glumele pe socoteala gîndurilor pe care și le făcea, n-am reușit să-i zdruncin lui Titi sumbra perspectivă pe care o avea asupra viitorului nostru. Treptat însă, enumerând toate argumentele mele și discutându-le cu el, Titi a convenit că mai existau și șanse să scăpăm cu viață. Totuși, ideea nu l-a părăsit complet, decât luni de zile mai târziu, când timpul a trecut peste toate consecințele evadării noastre, scoțându-le din actualitatea emoțională și așezându-le în rândul amintirilor.

În orice caz, până la încheierea acestui capitol al urmărilor evadării noastre, Titi a fost mereu stăpânit de ideea lichidării noastre, ceea ce i-a determinat și o anumită comportare în toată această perioadă. Fără să părăsească drumul onoarei și fără concesii, s-a luptat din răsputeri, cramponându-se în declarațiile ce urma să le mai dea de anumite poziții ce lui i se păreau vitale și cărora noi nu le acordam nici o importanță. Faptul că pomenise de popa din Iacobeni nu se datorase slăbiciunii lui în anchetă, așa cum crezusem la început, văzându-i starea de spirit. Mi-a repetat raționamentul pe care mi-l făcuse și după ce ne despărțisem de preot, când îi propusesem ca în cazul că vom fi prinși, să declarăm că până la București, călătorisem clandestin. Considerase atunci, că o astfel de afirmație nu era credibilă și, după un timp fiecare ne susținusem punctul de vedere, renunțasem și unul și altul să mai discutăm. Rămăsesem totuși cu convingerea că în cazul prinderii noastre, Titi va recurge la explicația pe care o sugerasem și care mi se părea perfect plauzibilă. Din fericire, așa cum am aflat 11 ani mai târziu când am ieșit din închisoare, preotul fusese cercetat timp de câteva zile de Securitatea din regiune, fără să aibă altceva de suferit. Din moment ce nu i se făcuse proces, am dedus că declarase că ajutase niște muncitori care veniseră să i se spovedească și să-i ceară bani ca să se poată întoarce acasă. Era versiunea pe care o stabilisem cu preotul, pentru cazul că vom fi prinși în casă la el sau la plecarea din casă. Am încercat să-l găsesc pe preot după ieșirea din pușcărie, dar fusese mutat cu câțiva ani înainte din parohia de la Iacobeni și nu i-am mai putut da de urmă.

De la o vreme, gardienii începuseră să se obișnuiască să ne vadă vorbind și chiar cînd treceau prin fața noastră, în cei câțiva pași pe care îi făceau încoace și încolo pe peron, nu ne mai spuneau nimic.

Am discutat așadar, nestingheriți timp de câteva ore și bineînțeles, în cele din urmă, am ajuns și la subiectul care ne preocupa pe amândoi : Ce se întâmplă cu noi ? Unde ne duc ? Având în vedere direcția în care

călătorisem până aci, spre nord, primul răspuns care ne venea în minte la aceste întrebări era tocmai cel de care ne temeam mai tare : Ne duc înapoi la Cavnic ! Ceea ce însemna să ne dea pe mâna celor de sub paza cărora evadasem. Nu era greu de imaginat ce soartă avea să ne aştepte, dacă încăpeam din nou pe mâna administraţiei de la Cavnic. Răzbunarea comandantului lagărului, a lui Tămâie şi a întregii lor echipe, pentru eşecul suferit prin reuşita evadării noastre mă făcea să mă gândesc că nu era deloc imposibil ca să sfârşim, totuşi, aşa cum credea Titi. Nu printr-o execuţie, îmbrăcată în toate formele legale, cu anchetă, proces şi condamnare la moarte, în virtutea încadrării în cine ştie ce articol de lege, care prevedea o astfel de pedeapsă, ci o lichidare a noastră, camuflată în accident de muncă în mină sau o presupusă tentativă de fugă, aşa cum se procedase cu preotul Şerban la Baia Sprie.

Când, în cele din urmă, trenul pe care îl aşteptam şi-a făcut intrarea în gară, temerile noastre au părut să se confirme. Pe vagonul în care am fost urcaţi, scria : Baia Mare ! De la Baia Mare, mai erau vreo 30—40 de kilometri până la Cavnic. Nu mi-a venit uşor să accept ideea că ne mai despărţeau poate numai câteva zile de un sfârşit la care optimismul meu mă împiedicase să mă gândesc cu seriozitate, dar care acum începuse să se impună, aproape ca o certitudine. N-am rezistat totuşi tentaţiei de a-l necăji pe Titi cu una din glumele mele proaste, care-l indignau de fiecare dată. În timp ce ne urcam pe treptele înalte ale vagonului, ajutându-ne fiecare cu singura mână liberă, i-am şoptit lui Titi, că poate totuşi vom avea noroc şi ne vor arunca într-o groapă comună, ca să ne putem continua conversaţia întreruptă. Tot pe şoptite, Titi mi-a răspuns cu binecunoscuta expresie cu rezonanţe turceşti ! Câteva minute mai târziu, eram instalaţi în vagon, de data aceasta unul necompartimentat, cu aproape toate locurile ocupate. De cum am intrat, am atras atenţia călătorilor asupra noastră. Văzându-ne cătuşele şi pe cei doi însoţitori, au înţeles despre ce era vorba.

Conversaţiile s-au întrerupt brusc şi pentru câteva minute s-a lăsat o linişte aproape apăsătoare. Ochii tuturor se îndreptau spre noi, fiecare ferindu-se să fie remarcat de cei doi securişti. În toate privirile pe care le prindeam, descifram acelaşi mesaj, aşa de clar transmis de expresia schimbătoare a ochilor, încât puteam discerne rând pe rând cum se perindau sentimentele pe care le stârnea grupul nostru : teamă pentru ei, compătimire pentru noi, ură pentru securişti. Simpatia pentru noi era generală şi foarte limpede manifestată în acest mesaj, pe care nu-l interceptam decât noi. Gardienii noştri nu remarcau nimic din toate aceste schimburi de priviri. Nici măcar pe femeia care era aşezată pe o bancă din dreptul nostru, dar de pe cealaltă parte a vagonului şi care, de cum se urcase, nu-şi mai lua ochii de la noi. Era o ţărancă ardeleancă, cu şorţ şi basma neagră, cum părea să fie portul în regiune. Pe jos, lângă ea avea mai multe coşuri cu fructe. Se ducea să le vândă la oraş. Se urcase în tren, câteva staţii după noi şi, după ce îşi găsise loc şi se aşezase, rotindu-şi ochii împrejur, ne descoperise. De atunci rămăsese cu privirea pironită la noi. Ochii i se umpluseră de lacrimi. Dacă n-am fi observat că se ştergea din când în când la ochi cu colţul broboadei, nu ne-am fi dat seama că plângea. Se uita la noi, dar nu ne mai vedea. Privea în gând la altcineva. Era evident că ceea ce o tulburase erau cătuşele noastre, care îi amintiseră, probabil, de cineva apropiat care se afla în închisoare. Poate bărbatul, poate fiul sau poate amândoi. La un moment dat, dezmeticindu-se

din gânduri, s-a aplecat şi a început să umble într-unul din coşurile de la picioarele ei. S-a ridicat apoi de pe locul ei, în doi paşi a trecut peste spaţiul dintre bănci, care o despărţea de noi şi abia atunci ne-am dat seama că ţinea în mâini prune brumării, pe care a vrut să le deşerte în poală la Titi. N-a apucat însă să-şi termine gestul. Unul din sergenţi a prins de veste şi dintr-o mişcare bruscă s-a sculat, i-a dat peste mână femeii, îmbrâncind-o şi strigându-i :

— Ce, ai înnebunit, femeie !

Prunele se rostogoliseră peste tot, pe jos, pe podelele vagonului.

— Nu sunt nebună, maică ! Am văzut că flăcăii sunt la necaz şi am vrut să le dau şi lor nişte prune !

Femeia spusese aceste vorbe în graiul ei ardelenesc, pe care nu-l pot reproduce întocmai, dar cu glas tare şi apăsat, care nu suna a scuză, ci mai degrabă a reproş.

— Vrei să ajungi lângă ei ? a răcnit sergentul.

— Dacă aşa va fi voia lui Dumnezeu, eu nu mă împotrivesc ! i-a răspuns femeia, cu aceeaşi voce sigură, în timp ce-şi aduna prunele care se răspândiseră pe jos.

Scena a produs rumoare în tot vagonul şi chiar murmure de indignare. Îngrijoraţi de această reacţie, care tindea să ia proporţii, cei doi sergenţi, neobişnuiţi să facă faţă unei opoziţii din partea publicului, s-au speriat şi şi-au scos pistoalele. Cu toată tensiunea momentului, călătorii îşi păstraseră locurile, nimeni nu ridicase tonul, nimeni nu li se adresase direct sergenţilor şi nimeni nu ameninţase să iasă din atitudinea pasivă pe care o avusese până aici. O tensiune, care lăsa numai să se presupună ura şi indignarea surdă care mocnea, dar care, neexteriorizându-se prin nici o acţiune agresivă, nu justifica măsura extremă la care recurseseră sergenţii. Poziţia de defensivă ca în faţa unui atac, spate la spate, cu picioarele depărtate şi bine înfipte în pământ, fiecare dintre ei ţinând sub ameninţarea pistolului jumătatea de vagon din faţa lui, contrasta atât de puternic cu atitudinea paşnică a pasagerilor, încât după primele clipe de surpriză şi poate de teamă, provocate de armele îndreptate spre lume, scena a scos cât se poate de clar în evidenţă panica celor doi sergenţi. Situaţia, cu toată gravitatea ei, a luat o întorsătură grotescă. Când unul din sergenţi a mai şi strigat pe un ton poruncitor :

— Linişte ! Nimeni nu mişcă ! Staţi jos că vă arestez pe toţi !, s-a produs destinderea nervoasă.

Ordinul sergentului, în vagonul în care nimeni nu-şi părăsise nici un moment locul şi în care domnea cea mai perfectă linişte, a declanşat un râs general. Descumpăniţi şi realizând postura ridicolă în care se aflau, sergenţii au mai rămas un moment nedecişi.

Titi şi cu mine, provocatorii involuntari ai incidentului, fuseserăm singurii spectatori neangajaţi în confruntarea care avusese loc. Trăisem cu sufletul la gură clipa culminantă a încordării, când dintr-o simplă vorbă sau gest necugetat situaţia ar fi putut scăpa de sub control, iar acum, deodată, asistam la momentul penibil prin care treceau securiştii noştri, care căutau o ieşire onorabilă din încurcătură. Îi vedeam cum, nehotărâţi, căutau cu ochii în jur un pretext, un gest, o vorbă a vreunui călător, de care să se lege, ca să poată avea ultimul cuvânt, să se impună. Lumea, însă, nici nu-i mai băga în seamă. Fiecare, ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat, îşi vedea de treabă în cea mai firească atitudine a călătorului la drum. Unii îşi despachetaseră merindele, alţii priveau pe geam, alţii discutau. Numai femeia cu desagele cu fructe, care îşi reluase locul, continua să ne

privească în tăcere, ștergându-și din când în când ochii. Față de indiferența din jur, nu mai era nimic de făcut. Gardienii noștri au sfârșit prin a-și băga pistoalele în tocuri și s-au așezat pe locurile lor. Înfrângerea suferită i-a făcut tăcuți tot restul drumului. Până la Baia Mare, unde ne-am dat jos, ne-au evitat privirile.

În gară la Baia Mare ne aștepta un Jeep al Securității.

Așezați în spate cu unul din sergenți, ni s-a ordonat din nou să nu vorbim. Încercam să-mi alung din minte gândurile negre cu privire la soarta ce mă aștepta, pregătindu-mă să-mi umplu ochii cu priveliștea drumului până la Cavnic.

Era dimineața. Oboseala drumului și aerul rece de munte care pătrundea prin hainele noastre subțiri, de vară, ne făcea să simțim frigul. Tremuram. Jeepul gonea pe străzile orașului. În scurtă vreme am ajuns în fața unei clădiri, cu mult mai mare decât toate cele din jur. O văzusem încă de la distanță. Era nouă și încă de roșu pe dinafară. Mașina a oprit și am fost dați jos. Am fost introduși pe un coridor, ni s-au pus ochelarii și am așteptat cu fața la perete o lungă bucată de timp, până ce am simțit că ne lasă picioarele de oboseală. În schimb, înfrigurați cum eram, ne-am încălzit. Mi-am închipuit că ne aflăm la Securitatea din localitate și că era numai o etapă a drumului nostru către Cavnic, urmând să ni se schimbe garda. De vorbit, nu puteam vorbi între noi. Simțeam prezența unui gardian în apropiere.

Nu greșeam. Ne aflam la Securitatea din Baia Mare. Era într-adevăr o nouă etapă pe drumul nostru, dar nu spre Cavnic ! După o lungă așteptare, am fost luați. Ni s-au scos cătușele și am fost despărțiți. De aci înainte am urmat drumul clasic : la magazie, unde am semnat de predare pentru valiza care mă însoțise. Dezbrăcarea și percheziție amănunțită. Răspuns la întrebări pentru completarea fișei de încarcerare, luatul amprentelor digitale și fotografiatul din față și din profil. Toate astea în diferite încăperi, condus de braț printr-un labirint de coridoare, scoțându-mi-se și punându-mi-se de fiecare dată ochelarii. După toate aceste peregrinări, am ajuns și la destinația finală : gardianul care mă condusese tot drumul m-a împins pe o ușă, mi-a scos ochelarii și mi-a recitat, ca pe o poezie, toate punctele „regulamentului" pe care va trebui să le respect în celulă. Apoi a trântit ușa, a tras zăvoarele și am rămas singur.

Mă aflam într-o celulă, care, probabil că întrunea condițiile optime, după cele mai noi concepții în materie de construcție penitenciară. I-am apreciat dimensiunile la 3/3 metri și tot la 3 metri înălțimea. Un bec inaccesibil în mijlocul tavanului. Pe jos, asfalt. Ușa metalică prevăzută cu vizetă și, dedesubt, o ușiță pătrată, cât să încapă gamela sau castronul de mâncare. În partea de jos, un mic orificiu dreptunghiular de aerisire, cu un grătar, în așa fel construit, încât nu puteai vedea prin el decât o fâșie de câțiva centimetri din mozaicul de pe coridor. Deasupra ușii, de lățimea ei și mergând până în tavan, o plasă de sârmă groasă și deasă pe partea dinlăuntru a celulei, iar pe partea de dinafară, o fereastră, pe care numai gardianul o putea închide sau deschide, de pe coridor. În chip de paturi, din fiecare perete lateral pornea câte o placă de beton, groasă de 10 centimetri, cu una din laturile înguste sprijinite în peretele din fund. Sub unul din paturi, era caloriferul iar pe unul din ele, o saltea nouă de paie, cearceaf, pătură și o pernă umplută cu paie. Între cele două paturi, o masă : un soclu de beton, pe care era fixată cu două șuruburi o placă pătrată de lemn, cu latura de 50 centimetri din scândură groasă de 10 centimetri.

Deşi clădirea intrase în funcţie numai de câteva luni, procedeele de construcţie din acea vreme, dominate de spiritul întrecerilor socialiste, al depăşirilor de plan şi al stahanovismului, îşi arătau deja roadele. Cele două plăci de beton care serveau drept paturi prezentau deja crăpături îngrijorătoare iar tăblia mesei era desprinsă. Sub presiunea lemnului verde care se curbase, cele două şuruburi fuseseră smulse din lăcaşurile lor de beton. Nici uşa nu mai funcţiona ca lumea. La deschiderea ei, gardianul trăgea din răsputeri, pentru că partea de jos atingea cimentul de pe coridor, în care începuse să-şi sape un şanţ. Singurul lucru care părea să funcţioneze bine, poate chiar prea bine, era caloriferul. Cel puţin nu sufeream de frig.

În schimb, rigurozitatea cu care eram supravegheat depăşea toate limitele întâlnite până aci. Gardienii din Baia Mare păreau să fi atins perfecţiunea speciei. Neobosiţi, nu se lăsau pe tânjeală. Zi şi noapte, la intervale de maximum două minute, priveau prin vizetă. E drept că în acel moment nu aveau prea mulţi locatari, căci remarcasem cu ocazia „programului" că nu se deschideau multe uşi. Totuşi, vigilenţa era cu totul neobişnuită şi respectarea strictă a regulamentului era realizată la perfecţie. Dacă încercam să mă întind pe pat în timpul zilei, mi se bătea imediat în uşă. Tot cu bătăi în uşă eram trezit şi peste noapte, dacă mă surprindeau dormind cu faţa la perete, cu pătura peste cap sau dacă n-aveam mâinile la vedere. După câteva nopţi, am reuşit să-mi controlez mişcările inconştiente din timpul somnului şi m-am obişnuit să dorm „reglementar", pentru a nu mai fi trezit de fiecare dată. Culmea vigilenţei mi-au demonstrat-o însă câteva ore după sosire, când am fost scos la „program". Condus pe coridor cu ochelarii la ochi, nu mi s-au scos decât în mica anticameră, care preceda cabina propriu-zisă în care se afla un closet turcesc. Gardianul, care se oprise în cadrul uşii dintre anticameră şi coridor, mi-a întins o foaie de hârtie igienică. Am păşit în cabina W.C.-ului, dând să închid uşa după mine, când l-am auzit pe gardian spunându-mi pe şoptite (numai când nu se puteau face înţeleşi prin semne, recurgeau la câteva cuvinte, dar şi acelea rostite în şoaptă) :

— Las-o deschisă !

Am încercat să protestez, invocând sentimentul de pudoare, atât de firesc într-o asemenea ocazie. Răspunsul a fost un „ssst !", care nu mai admitea nici o discuţie. Inutil să mai subliniez că scosul meu la W.C. s-a limitat de fapt la o plimbare dus-întors. M-am chinuit două zile, până ce inhibarea m-a părăsit şi m-am adaptat şi la această nouă situaţie. M-am obişnuit să-mi fac şi nevoile „reglementar", fără să mă mai tulbure prezenţa gardianului, care, la mai puţin de doi metri în faţa mea, stătea cu braţele încrucişate şi nu mă slăbea din ochi, privindu-mă cu o insistenţă, de parcă s-ar fi aşteptat în orice moment să întreprind cine ştie ce acţiune „contrarevoluţionară". După o săptămână, devenisem complet insensibil la privirea lui, care nu mă mai jena câtuşi de puţin. Dresajul reuşise : ajunsesem să asociez persoana gardianului, la unul din actele cele mai intime ale fiinţei umane. Şi nu numai persoana gardianului, care-şi pierduse identitatea în ochii mei, ci uniforma de securist cu petliţe albastre, pentru că fiecare din ei, în schimbul lui, proceda la fel.

În primele câteva zile, mă aşteptam, la fiecare deschidere de uşă, să fiu luat şi dus mai departe la Cavnic. Mi-am dat seama că mă înşelasem

în privința intențiilor Securității, numai în ziua în care am fost dus la anchetă.

Scos din celulă și condus pe un drum întortocheat, pe care nu-l mai făcusem, când gardianul mi-a scos ochelarii, mă găseam încadrat în tabloul clasic de anchetă : eu, într-un colț așezat la o măsuță ; în fața mea, la un birou, anchetatorul. Numai încăperea se deosebea de cele în care fusesem până atunci cercetat. Mult mai spațioasă și mai luminoasă, cu tot mobilierul nou, cu parchetul și pereții curați, camera mi s-a părut de-a dreptul agreabilă. Cele două geamuri mari din spatele anchetatorului, cu toate că mate, lăsau să pătrundă razele soarelui până în mijlocul camerei. În stânga și în dreapta fiecărei ferestre, trasă de o parte și de alta, câte o perdea de catifea verde, lungă până în pământ. Camera mai mirosea încă a tâmplărie nouă și a zugrăveală.

La biroul din fața mea era așezat un locotenent-major. Tânăr, de talie mijlocie, subțire, cu părul șaten deschis, mi s-a părut că distona prin înfățișarea lui plăcută, cu uniforma pe care o purta. M-a pus în temă de la început cu obiectul anchetei pe care l-a împărțit în trei puncte : pregătirea și organizarea evadării ; complicii deținuți și civili care ne ajutaseră și evadarea propriu-zisă, până în momentul în care ieșisem la suprafață și intrasem în pădure. M-a avertizat că nu era cazul să ascund ceva, fiindcă anchetatorul știa totul de la ceilalți evadați, care recunoscuseră întreg adevărul. Nu știu de ce, dar nu i-am dat nici un moment crezare. Eram convins că afirmația era făcută numai în scopul de a mă stimula să declar totul și că, de fapt, camarazii noștri de evadare nu fuseseră prinși. Dorința ca măcar o parte din ei să fi reușit până la capăt, în acțiunea pe care o întreprinsesem împreună, reprezenta nu numai o consolare pentru eșecul nostru. Succesul lor îmi dădea și satisfacția de a fi participat la o acțiune care se dovedise totuși a-și fi atins scopul. Nu puteam accepta ideea inutilității atâtor eforturi, suferințe și riscuri pe care ni le asumasem.

Și totuși, pe măsură ce ancheta progresa, aveam să înregistrez, decepție după decepție. La prima întrebare pe care mi-a pus-o despre organizarea și pregătirea evadării, am răspuns în câteva propoziții scurte :

— Nu cunoșteam din tot lagărul decât pe Ion Pantazi. Împărtășindu-i intenția mea de a evada, Ion a fost de acord. Pe ceilalți din grup, îi selecționase el, eu abia cunoscându-i. Cu toții am fost de acord în privința planului de a adopta calea suitorii, unde singura piedică ce trebuia înlăturată era un gardian pe care l-am imobilizat, continuându-ne apoi drumul până la suprafață, unde ne-am împrăștiat, pierzându-ne unii de alții la intrarea în pădure.

Considerând că astfel răspunsesem la întrebare, m-am oprit, așteptând-o pe următoarea. M-am înșelat amarnic ! Ancheta în jurul „organizării și pregătirii evadării" abia începuse și, din câte îmi amintesc, cred că a durat mai bine de 20 de zile, în care timp nu eram dus în celulă decât la vremea mesei și pentru câteva ore de somn în timpul nopții. După primul meu răspuns, ofițerul a încercat să mă convingă că Securitatea cunoștea toate amănuntele evadării noastre, din declarațiile celorlalți, care fuseseră prinși înaintea mea și a lui Titi și că, prin atitudinea mea, nu făceam decât să întârzii încheierea dosarului. Ca dovadă, mi-a pomenit câteva amănunte, pe care nu le putea ști decât de la unul din grupul nostru. Așa am ajuns să cred că mai fuseseră prinși și alții. Treptat, cu o răbdare extraordinară și fără să recurgă la insulte și brutalități, ofițerul consulta foile

dosarului voluminos din fața lui, punându-mi întrebare după întrebare. În fiecare din ele, era cuprinsă aluzia la câte un fapt, menționat câte un episod sau câte un nume, toate numai de noi știute și care îmi demonstrau că într-adevăr Securitatea aflase totul.

Mi se cerea în felul acesta să completez și să confirm, cu propriile mele cuvinte, începuturile de informații schițate în întrebări. Eram consternat ! Mai ales că, neavând nici un motiv să cred că ancheta celui sau celor care mai fuseseră prinși se desfășurase altfel decît a mea, adică fără torturi și bătăi, nu înțelegeam cum de putuseră face declarații așa de complete. În fața acestei situații, mi-am schimbat atitudinea inițială și am adoptat o altă tactică. Am decis să recunosc numai faptele și activitatea care constituiseră participarea mea personală la evadare și asta numai atunci când eram convins că faptele îi erau deja cunoscute anchetatorului. Ancheta a durat cam o lună și, în tot acest timp, nu m-am abătut nici un moment de la acest principiu. În fapt, n-am avut decât de confirmat lucruri pe care anchetatorul le știa deja, din dosarul plin de declarații pe care îl avea în față. În legătură cu faptele privitoare la participarea mea directă la evadare, mi-amintesc de un episod, singurul de altfel, când anchetatorul și-a pierdut calmul și s-a enervat. Făcuse aluzie la grenadele pe care le confecționasem împreună cu Ion Pantazi și-mi cerea să-i confirm faptul. Era clar că știa de acele grenade artizanale și totuși am avut o ezitare să mărturisesc. Mă gândeam că ar fi însemnat să recunosc implicit și rolul jucat de Ion la fabricarea lor, ceea ce era contrar hotărîrii pe care o luasem, de a nu vorbi decât de actele mele. Am negat, deci, și, cu toate insistențele ofițerului, care mi-a servit o serie de amănunte, cum ar fi galeria unde le fabricasem și felul în care ne procurasem explozibilul, m-am încăpățânat pe poziție. Dialogul a fost cam următorul :

— Vrei ca întreaga răspundere să cadă asupra prietenului dumitale ? Să știi că Ion Pantazi a fost sincer și a declarat tot adevărul !

— Nu cred că Ion Pantazi a declarat așa ceva ! (În acel moment nu credeam nici că Ion Pantazi fusese prins).

— Și dacă îți dovedesc ?

— Dacă mi-l aduceți pe Pantazi și el declară de față cu mine acest lucru, atunci, recunosc și eu !

— Asta nu se poate ! Dar îți voi arăta declarația lui !

Anchetatorul s-a sculat și mi-a pus pe măsuță o declarație scrisă la mașină, în care era relatată cu exactitate toată operația colectării explozibilului, a fitilului și capselor, ca și tăierea țevilor și confecționarea grenadelor, întocmai cum procedasem împreună cu Ion, cu câteva luni în urmă. Nu mai încăpea nici o îndoială că declarația îi aparținea lui Ion, cu toate că în josul paginii, la locul iscăliturii, numele lui era bătut la mașină. De necaz că nădejdea pe care încă o mai aveam că Ion nu fusese prins, se spulberase, i-am spus pe un ton ironic provocator anchetatorului, care aștepta efectul ce avea să mi-l producă citirea declarației :

— Cum vreți să-i recunosc iscălitura lui Ion Pantazi, când semnează cu mașina de scris ! ?

Ofițerul s-a roșit la față și, furios, ridicând pentru prima dată tonul, m-a acuzat că abuzez de bunăvoința pe care mi-a arătat-o, că îndrăznesc să-l insult, insinuând că mi-a prezentat un act fals. I-am replicat că meseria pe care o are îi cere să întrebuințeze astfel de mijloace și că reprezintă deci metode profesionale obișnuite. În cele din urmă, anche-

tatorul s-a calmat și cercetările și-au reluat cursul în atmosfera dinainte. Din câte l-am putut observa și cunoaște de-a lungul atâtor ore și zile de anchetă, am rămas cu impresia că explozia ofițerului fusese sinceră și spontană, nejudecată. Cred că fiind foarte tânăr și fără experiență și debutând în activitatea lui profesională într-o perioadă în care instrucțiunile pe care le primise nu mai prevedeau procedeele din anchetele de pînă atunci, nu apucase să se înrăiască și mai păstra încă o doză de puritate și de sentimente omenești. Probabil și faptul că, după ce termina de scris câte o foaie din procesul-verbal de anchetă, cu întrebările lui și răspunsurile mele, semna el mai întâi în josul paginii, înainte de a mi-o da mie s-o iscălesc, se datora tot acestui spirit nepervertit încă de toate apucăturile unui adevărat securist. Era o abatere gravă de la legea secretului, care cred că nu i-ar fi fost iertată. Așa se face însă că i-am aflat numele. Semna : Anchetator penal de securitate — lt.-maj. Velniciuc. Cu toate că progresând, ancheta ajunsese pe un nou teren, al faptelor și acțiunilor camarazilor de evadare, teren pe care eu nu m-am mai aventurat, negând în permanență că aș ști ceva despre activitatea celorlalți, Velniciuc nu și-a schimbat comportarea față de mine. Răbdător, îmi punea mereu aceleași întrebări sub diferite forme, strecurând în ele de câte ori le repeta, câte un element nou, care să-mi arate că era vorba de lucruri cunoscute ce se aflau în declarațiile din dosar. La toate, răspunsul meu era invariabil același : „V-am spus sincer tot ce știu și ce am făcut eu. Ce au făcut ceilalți, nu știu !"

Dar, pe măsură ce din întrebările lui Velniciuc îmi dădeam seama de tot ceea ce aflase Securitatea, mă cuprindea un fel de deprimare. Luptam împotriva decepției și a neîncrederii, care-și făceau din ce în ce mai mult drum în suflet. Neputând deduce cine anume din grup vorbise atât de mult, eram decepționat de toți și dezamăgit de întreaga acțiune la care participasem și căreia îi atribuisem până aci o aureolă eroică, chiar dacă nu reușise. Ori, din cele ce le aflam din anchetă, își pierdea treptat orice valoare. Începuse chiar să-mi fie rușine că participasem la ea.

Dacă s-ar fi vorbit în anchetă numai despre ceea ce făcuse fiecare din noi, n-ar fi fost nimic grav. N-aș fi considerat-o nici măcar ca pe o slăbicune din partea celui care ar fi vorbit. În fond, pentru noi nu avea nici o importanță dacă Securitatea afla sau nu niște detalii, din care nu mai aveam nimic de pierdut sau de câștigat. Lucrul cel mai grav ce ni se putea imputa rămânea evadarea în sine. Amănuntele nu mai contau ! Deci nu de astfel de declarații era vorba, ci de faptul că Velniciuc era la curent cu contactele pe care unii din noi le avusesem cu muncitorii civili. De mai multe ori în cursul anchetei, îmi făcuse aluzie la aceste legături și chiar mă întrebase, direct, dacă știam cine era Rujinski. La negația mea, mi-a spus că ceilalți declaraseră că avusesem legături cu el. Am protestat cu vehemență și indignare la această minciună sfruntată și i-am cerut o confruntare cu cel care făcuse declarația, ca să se convingă de neadevărul ei. Bineînțeles că ofițerul nu a dat curs cererii mele de confruntare, dar a continuat să insiste zile în șir asupra acestui subiect. Nu numai privitor la artificierul Șimi Rujinski, dar și la toate celelalte legături care se stabiliseră între muncitorii liberi și deținuții de la Cavnic. Din întrebările care mi se puneau, am avut impresia că toate aceste contacte fuseseră detectate. Părea să fie vorba de un denunț de vaste proporții, care informase Securitatea despre toate aspectele vieții

secrete a lagărului, despre toate relaţiile dintre deţinuţi, despre diversele grupuri şi tendinţe politice, despre toate procedeele şi subterfugiile uzitate pentru a ne apăra şi a putea supravieţui muncii istovitoare la care eram supuşi în mină şi represiunii din partea gardienilor în lagăr. Trădarea depăşise limitele informaţiilor legate direct de pregătirea evadării noastre, dând în vileag toată acea organizare şi activitate tainică de apărare, care se înjghebase în galeriile întunecoase ale minei şi în barăcile de la suprafaţă şi care ne ajutase să rezistăm, fizic şi moral, la regimul distructiv care ni se aplica. Niciodată administraţia nu reuşise să pătrundă în intimitatea acelei vieţi şi să-i înţeleagă mecanismul. Prin „turnătorii" care se aflau printre noi (şi pe care cunoscându-i, îi izolasem), ofiţerul politic înregistrase din când în când cîte un succes, dar totdeauna limitat la un caz, pe care îl considera singular şi astfel nu-i dezvăluise o vedere de ansamblu, ca să poată cuprinde fenomenul în întregime. Mai mult din dorinţa ca „turnătorul" să nu fie unul din grupul nostru, începusem să admit şi ipoteza că ar putea fi unul din cei din lagăr. Speram să nu fie unul dintre noi. M-aş fi simţit într-un fel solidar răspunzător, faţă de ceilalţi camarazi rămaşi în lagăr, pentru consecinţele ce le aveau de suferit de pe urma trădării unuia dintre noi. Cât priveşte soarta artificierilor şi lucrătorilor civili, la care făcuse aluzie Velniciuc în cursul anchetei, nici nu îndrăzneam să mă gândesc. Era o pată pe obrazul tuturor deţinuţilor politici de la Cavnic, cărora aceşti oameni le acordaseră creditul, mergînd până la a-şi risca libertatea pentru a-i ajuta. Avuseseră toată încrederea în noi şi nu se gândiseră nici un moment că tocmai din rândurile noastre s-ar putea produce vânzarea. Era o trădare care ne compromitea pe toţi !

Frământat de aceste gânduri şi de toate întrebările pe care mi le puneam şi cărora nu le găseam răspuns, bănuielile mele s-au îndreptat rând pe rând asupra fiecăruia din grupul nostru, neputându-mă opri cu certitudine asupra nici unuia. Cu toate că, abătut, dezamăgit şi dezgustat, am reuşit să fac faţă mai departe anchetei, fără să-mi schimb atitudinea. Prea greu n-a fost. Am luptat cu atenţie şi răbdare împotriva aceloraşi arme pe care le întrebuinţa şi Velniciuc, căci ancheta a rămas până la sfârşit pe acelaşi făgaş : fără metode brutale. Am avut chiar impresia că, cu timpul, se stabilise un fel de înţelegere tacită între Velniciuc şi mine ; cred că înţelesese oferta mea de tranzacţie neexprimată, de a spune tot ceea ce făcusem eu în cadrul complotului de evadare şi de a nu mi se cere, în schimb, să vorbesc despre acţiunile celorlalţi. Părea să fi acceptat compromisul. Desigur, nu din bunăvoinţă sau simpatie pentru mine, ci pentru că mărturia mea era superfluă, faptele pe care nu voiam să le declar fiindu-i deja cunoscute. Din câte am înţeles, era însă un vot de blam pentru el să nu obţină şi recunoaşterea mea. L-a acceptat totuşi, considerând probabil că l-ar fi costat prea mult timp să insiste şi poate că întrevedea posibilitatea de a fi nevoit să ajungă şi la alte mijloace de constrângere, la care, în acea perioadă, nu părea să fie autorizat să recurgă.

În afară de pisălogeala zilnică a întrebărilor, care devenise rutină, relaţiile de la anchetator la anchetat (dintre Velniciuc şi mine), pe măsură ce timpul trecea, îşi pierduseră treptat caracterul rigid de la început, ajungând către sfârşit să se degradeze până la un anumit nivel de intimitate. Velniciuc nu-şi mai dădea osteneala să se impună ca în primele

zile, printr-o ținută foarte corectă și prin discuții care se limitau strict la obiectul anchetei. Acum, de cele mai multe ori, după ce gardianul care mă aducea pleca, Velniciuc își descheia nasturii de la tunică și chiar și-o scotea câteodată, când era prea cald în birou. Tot mai desătul și el probabil să pună mereu aceleași întrebări și să primească mereu aceleași răspunsuri, se depărta de la subiectul anchetei, ajungând să comenteze despre vreme și chiar despre lipsurile și scumpetea vieții de afară. Comentarii aproape pasibile de condamnare, dacă ar fi fost martori de față și în care mă angajam și eu, pentru a întârzia cât mai mult reluarea anchetei.

Într-una din zile, nici nu s-a mai ferit de mine ; când s-a sculat de pe scaun, și-a pus pe rând câte un picior pe pervazul ferestrei și și-a șters cizmele stropite de noroi cu partea de jos a perdelelor. Atunci am avut și explicația petelor negre, de cremă, pe care le remarcasem pe catifeaua verde. Din când în când, în primele zile, Velniciuc îmi oferea câte o țigară. Nu i-am cerut niciodată, dar când îmi oferea, primeam. Cu timpul, luase obiceiul să-mi ofere câte o țigară de câte ori își aprindea și el una. Se jena parcă să fumeze singur. Într-altă zi, l-am văzut că scoate din sertar un pachet de foiță și un capac de cutie de carton, plin cu chiștoace de țigări. Cam rușinat, s-a simțit obligat să-mi explice : mai erau câteva zile până la salariu și rămăsese fără bani, așa că își răsucea țigări din chiștoacele strânse din scrumieră. Pachetul început de foiță, pe care îl ținea în sertarul biroului, m-a făcut să deduc că nu era la prima criză și că era o practică obișnuită, de sfârșit de lună. Și-a răsucit țigara și, după ce și-a aprins-o, m-a întrebat, cam reticent, dacă vreau să-mi fac și eu una. Spunându-i că nu știu să răsucesc țigări, mi-a învârtit el una și, culmea „manierei", mi-a întins-o ca să mi-o lipesc singur. Cred că a fost un record de intimitate, atins vreodată în raporturile dintre anchetat și un anchetator !

În legătură cu ancheta, voi mai aminti de două întrebări, asupra cărora Velniciuc revenea cu perseverență aproape în fiecare zi : Pe cine cunoșteam în lagărul de la Valea Nistrului și prin cine îmi procurasem de la atelierul din mină „bomfaierele" cu care tăiasem bucățile de țeavă care folosiseră la confecționarea grenadelor. La prima întrebare, răspunsesem cu o minciună, pe care am susținut-o de fiecare dată, când a revenit asupra ei : Nu știam de existența unui lagăr cu deținuți politici la Valea Nistrului și nici nu știam unde se află această localitate. La a doua, am spus adevărul : furasem personal „bomfaierele", care erau la îndemâna oricui în atelierul mecanic din mină. Nu înțelegeam rostul celor două întrebări, dar insistența cu care le repeta de fiecare dată, m-a făcut să le reții. Cum aveam să aflu în curând, își aveau rostul și nu erau așa de absurde cum mi s-au părut.

Vântul de blândețe care părea să sufle prin securități, umanizând procedeele de până aci din anchete, se oprea la ușile celularelor. Dincolo de ele, nu numai că nu se remarca nici o îmbunătățire, dar regimul devenise mult mai sever. Măsurile drastice de supraveghere se înăspriseră la maximum. Solicitarea nervoasă în celulă ajunsese așa de mare, încât așteptam cu nerăbdare să fiu scos la anchetă. Acolo mă destindeam !

Tot așa de paradoxală, prin raport cu îmblânzirea care intervenise în anchete, era și situația regimului alimentar. Zi de zi, se succedau aceleași

supe chioare, în care o dată pluteau câteva foi de varză acră, altădată câteva paste făinoase sau niște bucăți de gulii. Mi-a trebuit aproape o săptămînă ca să identific acele bucățele de forma unor cartofi pai, pe care, după ce le mestecam un timp, îmi rămâneau în gură un fel de fibre lemnoase, pe care nu le puteam înghiți. Auzisem într-o zi pe gardianul de serviciu, răspunzându-i ofițerului de serviciu care-l întrebase ce era la masă : Ciorbă de caralabe ! În acel moment am crezut că era o vorbă de „argou". Abia mai târziu am aflat că, în acea parte a țării, așa li se spunea guliilor. Ani de zile, după aceea, la München, am descoperit originea germană a cuvântului : Kohlrabi ! Oricum, până atunci nu mai mâncasem gulii iar gustul era departe de a fi acceptabil, mai ales că cele pe care le primeam, nu mai erau comestibile, fiind prea bătrâne. De obicei, ca o raritate, duminicile își făceau apariția arpacașul și uneori cartofii. Un arpacaș mai gros, cu fibre de carne sau o ciorbă de cartofi cu câte o bucățică de carne, cam de mărimea unei cutii de chibrituri. Erau singurele zile când mă simțeam mai sătul. În restul săptămânii, răbdam de foame de la o masă la alta, căci senzația de saturație nu dura mai mult de o oră după ce mâncam. Nădejdea era sfertul de pâine pe care îl primeam zilnic și care era singurul aliment consistent. De altfel, pierdusem câteva kilograme bune, în cele câteva luni de când mă aflam în subzistența Securităților iar din mușchii pe care îi aveam la arestare, nu mai rămăsese cine știe ce. Și, totuși, era încă bine ! În acel moment, eram departe de a putea bănui, măcar, ce mă aștepta !

Într-o dimineață, pe neașteptate, gardianul a deschis ușa, mi-a întins ochelarii și mi-a spus : Ia-ți bagajul și ieși afară ! A urmat apoi traseul și procedura obișnuită : magazie, percheziție, scos și pus de ochelari de fiecare dată și, în final, așteptarea pe coridor, cu mâinile la spate și fața la perete. În jurul meu, forfotă de pași, șoapte, pocnituri din degete. Un gardian mi-a luat mâna stângă de la spate și mi-a prins-o în cătușe. Așteptam docil, să mi-o prindă și pe cealaltă, în speranța că mă va lega cu mâinile în față și nu la spate. Era mai suportabil. Dar n-a fost nici una, nici alta. De cealaltă brățară a cătușelor, a fost prinsă mâna dreaptă a altui deținut. Convins că era Titi, am tușit încet de câteva ori, ca semn de recunoaștere. Lasă tusea ! — s-a auzit vocea gardianului. Răspunsul a venit totuși, dar nu era tusea lui Titi. Alte contacte n-am putut lua cu cel de care eram legat, din cauza gardienilor care mișunau în jurul nostru. M-a izbit însă un puternic miros de oaie și când vecinul mi-a strâns discret mâna care era legată de a lui, i-am simțit blana de la mâneca cojocului. După câteva minute de așteptare, am auzit iar pași și o tuse, pe care o cunoșteam. Îl aduseseră și pe Titi. Am fost scoși din clădire și am simțit aerul rece de afară. După socoteala aproximativă a timpului pe care o ținusem, eram pe la începutul lui decembrie. Am fost urcați într-un camion cu prelată și puși să ne așezăm pe jos, pe podelele de lemn, lângă cabina șoferului. Mi-am dat seama că nici Titi nu era singur. Și el era legat cu un altul. Împreună cu noi, s-au suit mai mulți gardieni și camionul a pornit. Prin oraș a mai fost cum a fost, dar când am ieșit pe șosea, a început calvarul. Drumul prost, cu hârtoape, ne zgâlțâia și ne arunca în toate părțile la fiecare hop. Nu aveam nici un punct de sprijin și singurul lucru de care mă țineam agățat, cu o mână, era un cauciuc, pe care-l descoperisem pe pipăite, dar care și el aluneca, când într-o parte, când într-alta, la fiecare curbă, suiș sau coborîș. Eram scuturați ca niște

saci de cartofi ! Tot drumul, camionul „Praga" ne-a zdruncinat, gonind pe șoseaua desfundată, într-un zgomot asurzitor de fierotenii, de obloane care se scuturau și de prelată care se zbătea de vânt. La toate astea se mai adăuga și gerul. Începuseră să-mi amorțească mâinile și nu-mi mai puteam stăpâni tremuratul. Chinul cel mai mare, însă, erau ochelarii. Elasticul nou, foarte tare și prea scurt, mă strângea. Apăsarea ramelor metalice pe arcadele ochilor, pe frunte și pe umerii obrajilor a început să-mi provoace dureri aproape insuportabile. Îmi simțeam capul ca prins într-o menghină. Am încercat de câteva ori să mă adresez gardienilor noștri invizibili, dar de câte ori deschideam gura, răcneau la mine să tac. După o vreme, am reușit să-i spun gardianului că simt nevoia să urinez.

— Acum nu se poate ! Așteaptă să ajungem ! a venit răspunsul răstit.

Am mai așteptat, dar din cauza frigului, necesitatea devenea tot mai imperioasă. Rând pe rând, i-am auzit și pe ceilalți cerându-se afară și fiind și ei refuzați tot așa de brutal. Dar, pe măsură ce nevoia creștea, cererile se făceau tot mai dese și mai insistente. Când la un moment dat, Titi s-a plâns că nu mai poate răbda și gardianul i-a răspuns : Pișe-te pe tine, banditule ! ca la o înțelegere, am început toți să vociferăm, fără să mai ținem cont de înjurăturile gardienilor.

Reacția noastră i-a convins probabil că ajunsesem la limita extremă a răbdării și i-a determinat să cedeze. Dar, cum ? Fără să oprească camionul, fără să ne scoată ochelarii și fără să ne desfacă cătușele ! Câte doi, așa cum eram încătușați, am fost sculați în picioare și susținuți de ei, am fost îndreptați spre partea dinapoi a camionului. L-am auzit pe unul din ei, spunându-i altui tovarăș de-al lui : „Ridică prelata !" Apoi ne-a spus și nouă : Hai ! Dați-i drumul ! Și așa, orbește, ajutându-ne cu singura mână pe care o aveam liberă, pierzându-ne echilibrul la fiecare zdruncinătură și redresați și sprijiniți de mâinile care ne susțineau, am urinat peste bord. Ușurarea chinului provocat de abstinența prelungită n-a durat mult și, cu toate amenințările și înjurăturile gardienilor, au trebuit să dea din nou curs insistențelor noastre, căci necesitatea de a urina s-a făcut din nou simțită. Frigul, abstinența și inhibarea ne produseseră o retenție urinară dureroasă, care nu permitea evacuarea conținutului vezicii, așa că senzația necesității s-a repetat tot restul drumului, ceea ce îi făcea pe gardieni să devină din ce în ce mai furioși și brutali.

Cam pe la ora prânzului, camionul și-a încetinit mersul. Drumul s-a mai îndreptat și am simțit că intrasem pe strada pavată a unei localități. Camionul s-a oprit. Am auzit o poartă de fier deschizându-se în fața noastră, care, după ce am trecut de ea, s-a închis din nou. Ne-am oprit iar. Am fost dați jos și ni s-au scos ochelarii. Eram într-o curte mare, mărginită pe o latură de o clădire iar pe alta, de o serie de garaje, mai toate ocupate de Jeep-uri și camioane. Prin curte și pe treptele de la intrarea în clădire, milițieni care umblau cu treburi încoace și încolo sau stăteau de vorbă.

Lângă camionul nostru, doi ofițeri și un subofițer de miliție discutau cu șoferul și plutonierii care ne aduseseră. Numai din atitudinea pe care o aveau unii față de ceilalți, îți puteai da seama că adevărata ierarhie între ei nu era reprezentată de gradele ce le purtau pe epoleți. Securiștii noștri, cu toate că numai plutonieri, discutau cu ofițerii de miliție ca de la superiori la inferiori. Dar, toate astea nu le-am remarcat decât după câteva momente, când m-am mai dezmeticit și când mi s-a mai alinat

durerea acută a frunții, descătușată de strânsoarea ochelarilor. Tovarășul meu de cătușe și cu mine, ca și Titi cu al lui, am fost lăsați împreună, în timp ce garda noastră discuta la câțiva pași mai departe cu miliției. Titi, profitând de ocazie, a fost primul care mi-a adresat cuvântul, pe șoptite și privindu-mă cu o îngrijorare, căreia nu-i înțelegeam rostul. Cu atât mai nedumerit am fost de întrebarea lui : Te-au bătut ? În scurta conversație care s-a înfiripat, lucrurile s-au lămurit. Aveam amândouă orbitele învinețite, de la arcade până la umerii obrajilor. M-am ridicat pe vârful picioarelor și m-am privit în geamul de la ușa camionului. Parcă coboram de pe ringul de box ! L-am liniștit pe Titi, explicându-i că aveam ochii vineți din cauza strânsorii ochelarilor.

Am făcut apoi cunoștință cu camarazii noștri de drum. De cel care era încătușat cu Titi, nu-mi mai aduc aminte. În schimb, de tovarășul meu, de care fusesem legat atâtea ore în șir, fără să-l fi putut vedea, mi-amintesc perfect. Numele i l-am uitat însă. Era un băiat tânăr, mult mai înalt ca mine și foarte voinic. Avea părul blond și ochii albaștri. Mai ales privirea lui adâncă și plină de bunătate, n-am s-o pot uita niciodată. Părea un cioban de prin partea locului. Purta în picioare opinci, era îmbrăcat cu ițari și suman de dimie albă iar pe deasupra cu un cojoc mare de oaie. În cap, o cușmă înaltă, albă.

Mica noastră discuție, pe șoptite, s-a întrerupt. Unul din plutonieri s-a apropiat de noi și ne-a dat hrana rece pentru ziua aceea. Obișnuita slănină râncedă, cubulețul de marmeladă și sfertul de pâine. Ne-a scos cătușele și ne-a spus să mâncăm repede că plecăm mai departe. În afară de tânărul cioban, toți ceilalți tremurau de frig, în hainele noastre subțiri de vară. Cum ne-au scos cătușele, tânărul mi-a pus cojocul lui pe umeri, mi-a strâns mâna și, privindu-mă în ochi, mi-a spus pe un ton de profundă convingere : Dacă Dumnezeu a vrut să fim înlănțuiți împreună, înseamnă că acum suntem frați de cruce ! Vocea gravă, cu nuanțe dramatice, febrilitatea cu care mi-a strâns mâna și vorbele lui exaltate mi s-au părut stranii ca și exprimarea într-o limbă românească îngrijită și cultivată, care nu corespundea înfățișării lui. Nu mi-am putut satisface curiozitatea pe care mi-o stârnise misteriosul tânăr, din cauza plutonierului care se apropiase de noi, grăbindu-ne să mâncăm mai repede, ca să ne îmbarce din nou în camion. Când am terminat, i-am cerut totuși cu insistență să fim duși la closet. Nemulțumit de această nouă întârziere în program, după ce s-a dezlănțuit într-un potop de înjurături, plutonierul a cedat totuși. Pe rând, câte unul, pentru a nu putea sta de vorbă între noi, ne-a trimis către garajele de automobile, indicându-ne o ușă întredeschisă, pe care era scris cu cretă, un cuvânt pe care îl întâlnisem deseori în vocabularul milițienilor dar pe care nu-l văzusem până aici corect ortografiat : Veceu ! Plutonierul ne-a spus să traversăm curtea în pas alergător, în linie dreaptă, fără să ne abatem din drum, până la ușa cu pricina. La fel și la întoarcere.

Am pornit primul. Din fugă, pe distanța de vreo 20 de metri până la „Veceu", mi-am aruncat ochii pe „ziarul de perete", afișat între ușile a două garaje. Am putut citi primul rând, scris cu litere mai mari. Așa am aflat că ne găseam la Sediul Miliției din Careii Mari. Ajuns la ușă, am deschis-o și am dat să intru. Din fericire m-am oprit la timp. Din prag, priveam și nu-mi venea să cred ! Camera care se deschidea în fața mea era destul de mare pentru destinația ce o avea. Cam patru metri pe patru. Pe peretele din fund, două rezervoare îți indicau locurile, în drep-

tul cărora trebuiau să fie cele două closete. Nu le puteai determina locul decât prin deducție, căci de văzut nu se vedeau, toată dușumeaua camerei, pe toată suprafața ei, până în prag, fiind acoperită de un strat de fecale. Posibilitatea de a te deplasa către cele două presupuse closete din fundul încăperii fusese totuși prevăzută și amenajată. Din loc în loc, la intervale, reprezentând lungimea unui pas normal, câte trei cărămizi suprapuse ieșeau la suprafață și îți indicau calea de urmat. Problema aerisirii, chiar dacă nu perfect, era și ea parțial rezolvată prin ușa lăsată întredeschisă, camera neavând fereastră. Cu toată posibilitatea de a pătrunde în cameră, păsind pe insulele de cărămizi, am preferat să nu-mi pun la încercare simțul echilibrului și mi-am făcut nevoile din prag.

Mai târziu, în închisoare, amintindu-ne de popasul nostru la Careii Mari și referindu-ne la „Veceul" miliției, îl numisem „grădina japoneză". Îl asemuisem cu bazinele din acele grădini, pe care le puteai traversa păsind pe lespezile de piatră, care ieșeau la suprafață din loc în loc. Cu puțină imaginație, pretindeam chiar că bucățile de ziar întrebuințate și mototolite, presărate pe suprafața haznalei, ne sugerau florile de nufăr. După ce fiecare din noi s-a perindat la așa-zisul closet, ni s-au pus iar cătușele și ochelarii și ne-am reluat călătoria în aceleași condiții.

A doua etapă mi s-a părut mai chinuitoare ca prima, din cauza frigului care mă pătrunsese. Tremuram ca varga, îmi clănțăneau dinții și fruntea îmi zvâcnea de durere, din cauza apăsării ochelarilor. Când după câteva ore camionul s-a oprit și am fost dați jos, eram amorțit, nu mai simțeam nici frigul, nici durerea. Stăteam ca prostit alături de tânărul cu care eram încătușat, acolo unde ne plasaseră gardienii și ne spuseseră să așteptăm.

După o destul de lungă așteptare, am fost luați din locul unde fuseserăm puși să stăm și conduși prin mai multe încăperi, până când, în fine, ni s-au scos ochelarii. Eram într-o cămăruță devenită un fel de magazie de mobile vechi. Câteva birouri sparte, câteva scaune rupte, stivuite unele peste altele, ocupau o bună parte a spațiului în care noi abia mai aveam loc. În cămăruța nelocuită era rece, dar cel puțin nu mai era gerul de afară iar prin ușa întredeschisă spre biroul vecin, supraîncălzit, veneau valuri de căldură cu miros de cărbune. Îm câteva minute, temperatura între cele două camere s-a egalizat și ne-am încălzit și noi. Începuse chiar să mă cuprindă o moleșeală plăcută și odată cu ea se risipeau și resemnarea și deznădejdea de până aci.

Plutonierii care ne însoțiseră pe drum dispăruseră. Alte figuri de gardieni, cu căciuli, șube și pâslari în picioare se perindau prin biroul de alături. Din când în când, câte unul băga capul pe ușă și ne privea îndelung, de parcă am fi fost niște animale rare. Nici unul nu ne-a adresat un cuvânt. Numai în biroul de alături, vorbeau pe șoptite între ei. Trăgeam și noi cu urechea, dar n-am prins cine știe ce. Totuși, un lucru am aflat din conversațiile lor : Ne găseam în penitenciarul din Oradea Mare ! N-auzisem până atunci de vreo închisoare pentru deținuți politici în Oradea. Ne-am gândit că poate e iar vorba numai de un popas, ca la Careii Mari și că vom fi duși mai departe. Așa am interpretat atmosfera de expectativă care ne înconjura.

Am profitat de relativa lipsă de supraveghere din partea gardienilor, pentru a mai sta de vorbă între noi. M-am lămurit astfel în privința misteriosului cioban de care eram legat. Fusese student la Facultatea din

Cluj ! Cred că la litere. Într-o zi, lăsase totul şi plecase în munţi, la un grup de partizani. Prea multe detalii n-am putut afla, deoarece, abia acum când aveam ocazia să stau cu el de vorbă, mi-am dat seama că tânărul nu mai era în toate minţile. Explicaţiile pe care mi le dădea erau confuze. Pornea să-mi răspundă la întrebări dar se abătea mereu de la subiect, intra în consideraţii filozofice şi morale şi în cele din urmă, dând frâu liber maniei religioase în care căzuse, devenea tot mai exaltat, până ce, brusc, tăcea. Rămânea aşa, mut, privindu-mă cu ochii lui mari, albaştri, plini de bunătate, urmărind în mintea lui rătăcită cine ştie ce gânduri sau viziuni, care păreau să-l desprindă de realitate. Faţa lui exprima linişte şi mulţumire şi o stare de seninătate, pe care nu mai îndrăzneam să i-o tulbur cu alte întrebări. Am aflat mai târziu în închisoare, că fusese bătut îngrozitor când fusese prins şi că atunci înnebunise, iar ancheta lui ulterioară, la Securitate, nu mai dăduse nici un rezultat. După un timp, l-au internat în infirmeria penitenciarului Oradea. Se îmbolnăvise de tuberculoză şi avusese o hemoptizie. L-am mai zărit într-o zi în curtea închisorii, când l-au scos la aer. Slăbise şi păşea ca un automat, învârtindu-se în cerc în curticica de plimbare, cu aceiaşi ochi mari, albaştri, privind în gol. De atunci, n-am mai auzit de el.

În fine, în biroul de alături s-a produs mişcare. Un gardian şi-a făcut apariţia în cămăruţa noastră, ne-a scos cătuşele de la mâini şi i-a luat cu el pe cei doi tovarăşi ai noştri. Am rămas numai eu cu Titi. După un timp s-a produs o nouă rumoare şi mişcare de gardieni. Am fost chemaţi amândoi în birou şi ni s-a spus să ne dezbrăcăm „la piele". Odată percheziţia terminată, ni s-au pus lanţuri la picioare. Brăţările de fier gros care ne cuprindeau gleznele aveau câte o gaură, prin care în mod normal se trecea un nit, care apoi era bătut pe nicovală. De data aceasta însă, brăţările lanţurilor ne-au fost fixate în jurul gleznelor cu câte un lacăt, a cărui toartă a fost trecută prin găurile prevăzute pentru nituri. Astfel, la greutatea lanţurilor se mai adăuga la fiecare picior şi greutatea câte unui lacăt „Sfinx". Aceste lacăte, făcute dintr-un bloc masiv de metal, aveau mai multe modele. Bineînţeles că cele care ni s-au atârnat la picioare au fost din modelul cel mai mare. Procedeul lanţurilor prinse cu lacăte nu l-am mai întâlnit în nici o altă puşcărie, de-a lungul întregii mele perioade de detenţie. Faptul că ne-au pus lanţuri la picioare, ne-a întărit convingerea că Oradea nu era decât o etapă şi că, de aici înainte, ne vom continua drumul pe calea ferată, într-un vagon penitenciar. Credeam chiar că vom pleca dintr-un moment într-altul, fiindcă nu ne-au mai scos din birou. Ne-au spus să stăm lângă perete, iar cei patru-cinci gardieni păreau şi ei să aştepte ceva. Ne-am gândit că urma să vină duba-automobil, care să ne transporte la gară.

Deodată, uşa s-a dat de perete şi a apărut un grup de ofiţeri. În fruntea lor, un căpitan. Gardienii au luat poziţia de drepţi. Căpitanul abia le-a răspuns la salut. În tăcerea care se lăsase, căpitanul ne-a măsurat din cap până-n picioare, cu o privire dispreţuitoare, după care a început să ne apostrofeze pe un ton batjocoritor :

— Bandiţilor ! Aţi vrut să vedeţi Festivalul ! Credeaţi că scăpaţi de vigilenţa organelor de stat ? Acum vi s-a înfundat, mama voastră de bandiţi !

Am redat numai o mostră din tot ceea ce ne-a spus căpitanul, care nu se mai putea opri din tirada lui, înconjurat de râsetele şi aprobările

subalternilor săi. Eram hotărît să tac şi îmi compusesem o expresie indiferentă. Din când în când, îi aruncam câte o privire, în care mă străduiam să pun maximum de dispreţ. Mica mea răzbunare mută şi-a produs efectul. Căpitanul spumega de furie şi limbajul lui devenea tot mai ordinar. Titi n-a mai putut răbda şi a protestat, spunându-i că ne aflam aici pentru a fi supuşi legii şi regulamentelor şi nu abuzurilor şi insultelor, tocmai din partea unui reprezentant al ordinii. Căpitanul i-a tăiat vorba cu un nou potop de înjurături, după care, întorcându-se spre unul din gardieni, un uriaş cu figură de brută, i-a ordonat :

— Gherdan ! Du-i pe celular !

Apoi, întorcîndu-se iar către noi :

— Vă arăt eu lege şi regulament !

Am ieşit din birou, împleticindu-ne în lanţuri şi împiedicîndu-ne de cîte ori Gherdan ne îmbrâncea din spate, strigându-ne :

— Dă-i drumu' mai repede, banditule !

Gardienii, aşa de tăcuţi şi rezervaţi la sosirea noastră, se adaptaseră imediat la tonul pe care îl dăduse căpitanul, în privinţa comportării şi limbajului faţă de noi. Am ieşit de sub bolta clădirii, unde se afla poarta de intrare în închisoare, într-o curte pavată cu piatră de râu. Pe dreapta, clădirea în care fusesem se întindea dincolo de ceea ce putea cuprinde privirea noastră. Pe stînga, o curticică, mărginită pe două laturi de un zid înalt, cu sârmă ghimpată pe coamă, peste care se vedeau acoperişuri de case. Cea de-a treia latură o constituia o clădire dreptunghiulară cu trei etaje, aşezată perpendicular pe cea de-a lungul căreia mergeam noi. În punctul unde cele două clădiri se apropiau, lăsând între ele numai spaţiul de lăţimea unui drum, sergentul Gherdan ne-a comandat : „la stînga" şi ne-a îmbrâncit spre cele două-trei trepte de piatră tocite, de la intrarea în „celular", cum îl numise căpitanul. Era de fapt o temniţă de pe vremea ungurilor, cu ziduri de aproape un metru, cu ferestre pe care le văzusem de afară zăbrelite cu drugi groşi de fier, în spatele cărora geamurile cu ochiurile sparte, ca şi tencuiala faţadei căzută ne dăduse impresia unei clădiri părăsite.

După cum aveam să aflu, aşa şi fusese până cu câteva luni în urmă, singurele celule folosite pentru deţinuţii de drept comun, aflându-se în clădirea pe lângă care trecusem şi care, cu toate că tot veche şi într-o stare de întreţinere tot aşa de mizerabilă, nu avea totuşi aspectul medieval al celei în care intram acum, împinşi de la spate de Gherdan. Am trecut de prima uşă de leman şi am pătruns într-un fel de anticameră, din care, la dreapta, pornea o scară de piatră către etajele superioare. În faţă, o deschidere joasă, boltită, închisă cu un grilaj în două canate, din şine groase de fier. Am trecut prin ea aplecându-ne, căci bolta în punctul ei cel mai înalt nu avea mai mult de 1,50 m. Înaintea noastră se deschidea un coridor înalt, lung cât toată clădirea, cu ciment pe jos şi cu aproximativ câte 12 uşi de celule pe fiecare parte. La jumătatea lui şi pe stînga şi pe dreapta, lipsea cîte o celulă, astfel că se lărgea pe toată lăţimea clădirii, pînă la zidurile exterioare. În aceste ziduri, în fiecare parte, se deschidea câte o fereastră (sus plasate ca să nu vezi afară), constituind singurele surse de lumină ale coridorului. Tot aici se aflau şi două jgheaburi de beton cu cîteva robinete.

Schiță a celularului vechi din Oradea.
Secțiune orizontală.

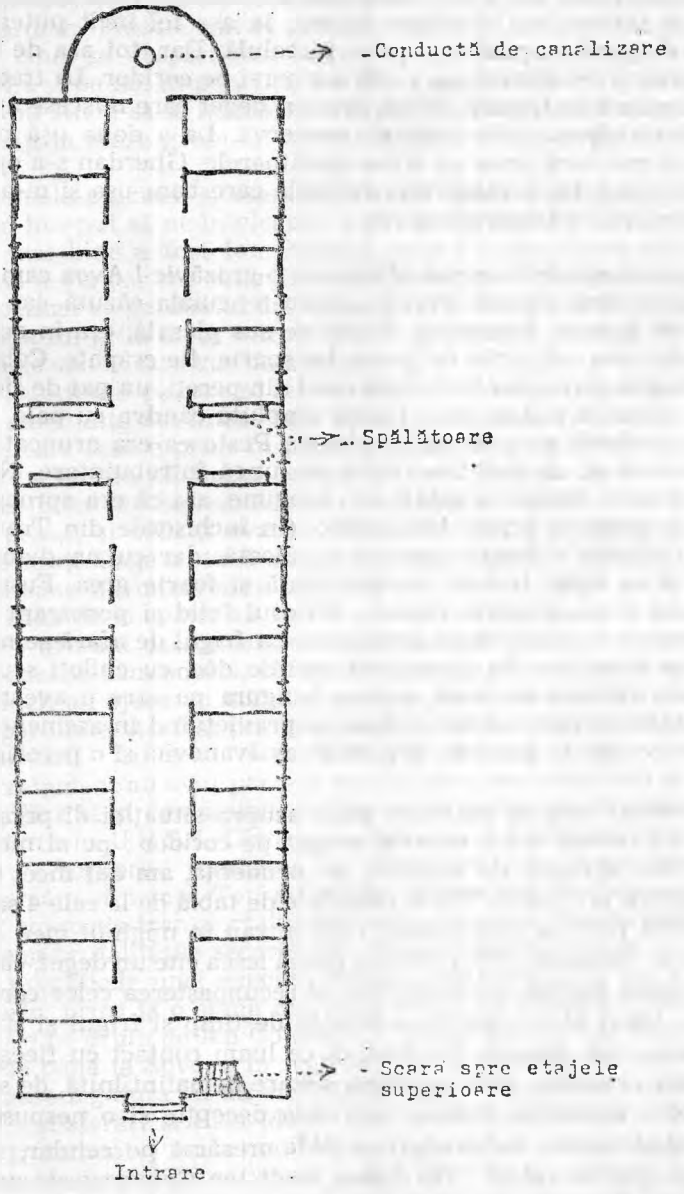

Am trecut mai departe, tărându-ne lanțurile pe cimentul care le amplifica zornăitul, de parcă am fi fost o coloană întreagă, nu numai doi. Gherdan continua să ne îmbrîncească la fiecare câțiva pași. Totuși, cu coada ochiului, observam mișcare la fiecare din vizetele prin dreptul cărora trecusem. Ușilor de lemn gros, care păreau tot atît de vechi ca și celularul, li se aduseseră îmbunătățirile cerute de sistemele moderne de detenție ale regimului. La înălțimea capului, în fiecare ușă, fusese sfredelită câte

o gaură rotundă, cam de diametrul unui ou. Adaptarea la noile necesități se oprise aici. Mai departe se improvizase. Pentru ca vizitele să nu rămînă deschise, fiecare din ele a fost acoperită cu câte un fund de cutie de conservă, bătut într-un cui deasupra găurii, în așa fel încît putea fi împins la o parte de gardian pentru a privi în celulă. Dar, tot așa de bine putea să-l deplaseze și cel din celulă, pentru a privi pe coridor. La trecerea noastră, surprinsesem la fiecare vizetă câte un deget care mișcase aproape imperceptibil tinicheaua din cutie de conservă. La a doua ușă pe dreapta, după spațiul mai larg unde se aflau spălătoarele, Gherdan s-a oprit, a descuiat lacătul care ținea ranga transversală care bara ușa și m-a împrâncit în celulă. Pe Titi l-a băgat vis-à-vis.

Așa-zisa cameră în care mă aflam era o grozăvie ! Avea cam trei metri pe trei. Pe jos era ciment. Pereții aveau tencuiala căzută, iar pe alocuri pete mari de igrasie. Fereastra, destul de sus plasată, era în două canate. Unul din ele avea ochiurile de geam, fie sparte, fie crăpate. Celălalt lipsea cu totul, cu giurgiuvea cu tot. Lîngă unul din pereți, un pat de fier, ruginit, pe care se găsea o saltea, care fusese umplută cândva cu paie. Acum, nu mai conținea decât paie tocate și pleavă. Peste ea era aruncată o pătură veche, murdară și cu țesătura rărită de lungă întrebuințare. Nu era nici măcar întreagă ; fusese scurtată din lungime, așa că era aproape pătrată. În colț, sub geam, o tinetă fără capac. (În închisorile din Transilvania i se spunea „chiblă"). Înaltă cam cît o găleată, dar cu un diametru ceva mai mare și cu două toarte, era din fontă și foarte grea. Fusese cândva întrebuințată și nu o golise nimeni. Mirosul fetid și penetrant pe care îl degaja, persista, cu toată lipsa geamului. La frigul de afară se mai adăuga și umezeala zidurilor. Cu pantalonii mei de doc, cu chiloți scurți pe dedesubt, cu o cămașă de vară, ecosez (singura pe care o aveam) și cu o haină de stofă subțire, nu mă vedeam supraviețuind în asemenea condiții. În picioare aveam tot pantofii dați de Baby Ivanovici și o perecie de șosete scurte.

N-am apucat însă să reflectez mult asupra situației disperate în care mă aflam, că mi-am auzit numele strigat pe coridor ; pe al meu și pe al lui Titi. M-am apropiat de vizetă și, cu prudență, am dat încet tinicheaua care o acoperea la o parte. Toate rondelele de tablă de la cele 4 sau 5 vizete de pe cealaltă parte a coridorului, care intrau în unghiul meu de vedere, erau împinse deoparte. Prin fiecare gaură ieșea cîte un deget, care le menținea în această poziție. Descoperirea și recunoașterea celor care mă strigaseră m-a făcut să uit pentru o bucată de timp și frigul și situația disperată în care mă găseam. Pe măsură ce luam contact cu fiecare din cei de la vizetele celulelor, mă cuprindea o stare nemaiîntîlnită, de sentimente contradictorii, împărțite între o profundă decepție și o nespusă bucurie.

Tot grupul nostru de evadați se alfa presărat pe celular, repartizați câte unul singur în celulă ! Nu lipsea decît Ion Cojocaru, despre care nu se știa nimic. Toate speranțele pe care le nutrisem, ca măcar unii dintre noi să fi scăpat, s-au spulberat. Aceeași decepție au avut-o și camarazii noștri, când am apărut în lanțuri pe celular, împinși de la spate de Gherdan.

Cum de la arestarea lor trecuseră câteva luni și în tot acest răstimp nu auziseră nimic despre Titi și despre mine, fuseseră convinși că scăpaserăm, făcându-și chiar iluzii, că trecuserăm frontiera spre Vest. Fiecare, din

celula lui, ne interpela prin vizetă și pe Titi și pe mine, așa că, pe lângă faptul că nu înțelegeam nimic din cauza vocilor care se suprapuneau, pe coridor se produsese o zarvă, care, îmi închipuiam că nu putea scăpa neauzită de gardian. Fiecare din ei voia să afle totul despre noi și pățaniile noastre, de cînd ne despărțisem la ieșirea din mină, aceeași curiozitate stăpânindu-ne și pe noi în privința lor. Nu eram familiarizați cu zgomotele celularului, nu știam să le interpretez și nici nu știam dacă nu se mai află și alți deținuți în afara grupului nostru, printre care, vreun eventual turnător.

După primele efuziuni și manifestări mai zgomotoase, gălăgia s-a mai potolit și am început să ne înțelegem. Unul din primii cu care am reușit să mă înțeleg mai bine a fost Ion Pantazi, care se afla într-o celulă de pe partea de vis-à-vis dar nu chiar în fața ușii mele. Mi-a spus că pot vorbi fără grijă, pentru că gardianul are obiceiul să plece de pe celular și să închidă în urma lui grila de la intrare iar la întoarcere poate fi observat de cei din primele celule care vor da alarma.

Primele informații pe care ni le-am împărtășit reciproc au fost de ordin general. În amănunte am intrat mai târziu, cu timpul. Am aflat, astfel, că Ion Pantazi, care fusese prins în periferia Băii Mari, a făcut mai întâi un scurt popas în vechea clădire a securității locale, după care a fost transferat la Securitatea din Sighet. Aici urmau să fie aduși, pe rând, pe măsură ce au fost prinși, și ceilalți evadați. Doctorii Paul Iovănescu și Miltiade Ionescu, capturați lângă o stână din apropierea minei de soldații unuia din cele 4 batalioane de intervenție ale trupelor M.A.I., după ce li s-au pus cătușele cu mâinile la spate, au fost aruncați într-un camion, care i-a dus la Sighet. Pe drumul desfundat, zdruncinați și aruncați dintr-o parte într-alta pe podelele camionului, cătușele (așa-zise americane) li s-au strâns în așa hal, încît au ajuns cu mâinile umflate, cu circulația întreruptă și cu dureri insuportabile. Au fost ținuți în continuare și la Sighet în aceste condiții chinuitoare. Li s-au scos cătușele numai după câteva zile. De același tratament au avut parte și ceilalți șase, care rătăcind drumul din cauza ceței, fără să-și dea seama, și fără să fie detectați de grăniceri, trecuseră frontiera în U.R.S.S. Cînd și-au dat seama de eroare și au vrut să se întoarcă pe teritoriul românesc, au fost somați cu focuri de armă de grănicerii români și prinși. Toți au răbdat câteva zile de foame și au avut de suportat chinurile transportului, barbaria cătușelor prea strînse, cu mâinile la spate și brutalitățile securiștilor, care, pe drum, pentru a-i teroriza, au simulat pregătirile unei execuții sumare. Mai târziu, li s-a alăturat și Mircea Vueric, prins la o stână din zona trecătorii Ghimeș Palanca, după ce se pierduse pe drum de Ion Cojocaru. Ultimul adus a fost Ion Brânzaru, care ajunsese până la Soveja, în regiunea lui de baștină din munții Vrancei. Acolo luase legătura cu un văr al lui, care îl denunțase. Abia după ce toți au fost transferați la Baia Mare, fiind primii locatari ai noii clădiri a Securității, tratamentul li s-a mai îmblânzit. Au fost anchetați tot de Velniciuc, în aceleași condiții ca și noi, adică fără să se recurgă la tortură, dar cu mai multă insistență. Cu 2—3 luni în urmă, fuseseră transferați la Oradea, unde, așa cum aveam să mă conving și eu pe propria-mi piele, fuseseră supuși la un regim special, prescris de Securitate.

După ce am aflat toate acestea de la Ion Pantazi și de la ceilalți care mai interveneau din cînd în cînd în discuția noastră, cu completări, a fost rândul nostru să-i punem la curent cu pățaniile noastre. Și Titi și eu le-am povestit aventurile de pe drum și apoi din București, anchetele de la Interne, Rahovei și Baia Mare. Toată această informare reciprocă, am încer-

cat și voi încerca s-o redau în continuare mai ordonat și mai închegat decât a avut loc. Nu voi mai insista asupra celor povestite de Titi și de mine, faptele fiind cunoscute. Mă voi opri numai asupra momentului când, povestind pățaniile noastre din București, Ion Pantazi m-a întrebat dacă n-am întreprins ceva pentru a încerca să fugim din țară. L-am pus la curent cu legătura ce o făcusem prin M.C. cu Rici Teiler, pe care și Ion îl cunoștea. I-am vorbit de posibilitatea de a ajunge până în Austria, îmbarcându-ne pe un șlep cu cherestea. I-am explicat că planul lui Rici Teiler nu putuse fi pus imediat în aplicare și că mai necesitase o perioadă de așteptare, timp în care Securitatea ne dăduse de urmă și ne prinsese. Cum despre acest plan și despre Rici Teiler Securitatea nu știa nimic, în timp ce îi dădeam aceste amănunte lui Ion, scăzusem instinctiv glasul. Tot atunci am auzit și glasul lui Ion Brânzaru, a cărui celulă se afla tocmai la capătul opus al celularului :

— Domnule Ioanid, ai grijă, prăduială ! (Era expresia utilizată în grupul vrâncenilor pentru „trădare" sau „turnătorie").

Nu știam ce să cred. La început, camarazii noștri ne spuseseră că putem vorbi fără grijă, toți angajându-se în discuție prin vizete, iar acum, venea acest avertisment ! Poate că Ion Brânzaru era mai suspicios decât ceilalți, poate că se temea că vorbeam prea tare și se putea auzi afară sau poate că tocmai se apropiase gardianul de ușa celularului ! Din celula de alături, Colea Ungureanu mi-a șoptit prin vizetă :

— Nașule ! Povestește mai departe, dar nu mai spune nume !

Mi-amintesc că în cele cîteva fraze pe care le-am mai spus, pentru a-i termina lui Ion povestea cu fuga din Țară, nu i-am mai pronunțat numele lui Rici Teiler. În dialogul care a mai urmat pe această temă, atât eu, cât și Ion ne-am referit la Rici Teiler, numindu-l „jidanul". Acest episod, căruia nu i-am dat atunci o importanță deosebită, avea să-mi fie reamintit un an mai târziu, în cu totul alte împrejurări, pe care le voi relata la timpul cuvenit.

În prima fază a conversației noastre prin vizete, excitația reîntâlnirii, senzaționalul pățaniilor fiecăruia și poate și căldura înmagazinată în biroul în care stătusem mai înainte, m-au făcut să nu înregistrez frigul din celulă. Cu timpul însă, din cauza poziției incomode, în picioare, rezemat de tabla de fier rece a ușii, întorcând mereu capul când într-o parte, când într-alta, pentru a avea în dreptul vizetei fie gura, fie urechea, am început să simt oboseala. Odată cu ea a început să mă pătrundă și frigul. Apăsarea fierului rece al brățărilor lanțurilor pe fluierele picioarelor îmi provoca o amorțeală aproape dureroasă. Aceeași senzație o aveam și în umărul proptit de ușă.

Încet, încet se lăsase noaptea. Celula nu era luminată. De la capătul celularului, unul din băieți a dat alarma. Conversațiile au încetat brusc și fiecare a lăsat să cadă rondela de tablă peste vizetă. S-a auzit grila de la intrarea în celular și pasul greu al lui Gherdan, care a aprins lumina pe coridor. Urmat de un deținut de drept comun, care târa după el un hârdău, a început să distribuie masa. Când s-au mai apropiat, împingând puțin tabla de la vizetă, i-am putut vedea. Gherdan descuia și dădea deoparte ranga transversală iar „plantonul" de drept comun, stând în dosul ușii întredeschise, întindea celui din celulă gamela, în care în prealabil turnase câte un polonic din conținutul hârdăului.

Mi-a venit și mie rândul și celor câteva celule de vis-à-vis, după care „plantonul" a părăsit celularul cu hârdăul și Gherdan s-a pornit din nou

să deschidă usile celulelor, pe rând. Fiecare deținut trebuia să-și clătească gamela la spălătorul de pe coridor și tot în ea să-și ia apa de băut, până la masa următoare. Mâncarea pe care o primisem în gamelă întrecea tot ce întâlnisem până aci prin diversele închisori prin care trecusem : o zeamă transparentă ! După ce am băut-o, pe fundul gamelei au rămas cam două linguri de cartofi fărâmițați. Un fel de nisip de cartofi care stătuse în suspensie și care prin decantare se depusese pe fundul gamelei. Zeama imundă, la suprafața căreia nu se vedea nici o steluță de grăsime, avea o singură calitate : era fierbinte și m-a încălzit. Nici nu s-a terminat bine cu spălatul gamelelor si Gherdan a răcnit din capul celularului :

— Pregătirea pentru număr !

De altfel, toate ordinele, care marcau momentele importante ale programului zilnic, începeau cu aceeași formulă : Dimineața : Pregătirea pentru număr ! De trei ori pe zi : Pregătirea pentru masă ! Pregătirea pentru veceu !, la început de două ori pe zi, redusă ulterior la o singură dată, din cauza..... lipsei noastre de interes ! Ziua se încheia cu formula cu care începea : Pregătirea pentru număr !

În toate închisorile, ziua începea cu „deșteptarea", anunțată după obiceiul local, fie prin răcnete, fie prin câte un clopot, fie printr-un fel de toacă pe care gardianul o bătea într-o bucată de șină de cale ferată, atârnată undeva în curtea pușcăriei. Aici, la Oradea, era o talangă. Tot așa se anunța și sfârșitul zilei : „Stingerea !" În toate penitenciarele, între „deșteptare" (cam la 5 dimineața) și „Stingere" (la 10 seara), nimeni nu mai avea voie să doarmă și nici să stea întins pe pat. La Oradea, pentru noi evadații se făcuse o derogare de la „regulament" : Talanga care anunța „deșteptarea" și apoi „stingerea" nu ne privea ! De altfel, mai toată ziua eram lăsați în pace, gardianul de serviciu având obiceiul să încuie în urma lui grilajul de acces în celular și să-și facă veacul prin alte cotloane mai calde ale pușcăriei. Cât privește supravegheatul nostru prin vizetă în timpul nopții, tot nu ar fi servit la nimic, celulele fiind cufundate în întuneric, de când se lăsa noaptea, până se lumina de ziuă.

După ce Gherdan a anunțat „numărul" pe cimentul coridorului s-a auzit o tropăială de cizme, de parcă ar fi intrat o întreagă unitate militară. Se opreau destul de mult timp la fiecare celulă. Auzeam numai glasurile răstite sau râsetele celor de pe coridor. Vocile celor din celule nu le puteam distinge. Când s-au mai apropiat, am recunoscut vocea Căpitanului, care ne apostrofase în birou, la sosire. Și acum avea aceeași atitudine batjocoritoare, distribuind la fiecare celulă câte o insultă, o înjurătură sau o glumă proastă, care dezlănțuia corul de râsete grosolane și slugarnice ale suitei.

În fine, s-a deschis și ușa mea și becul de pe coridor mi-a luminat celula. În cadrul ușii a apărut căpitanul iar în spatele lui se înghesuiau încă vreo șapte-opt inși. Am mai remarcat vreo trei ofițeri. Restul erau gardieni, sergenți și plutonieri. Toți purtau șube peste uniforme și căciuli în cap. Iar eu, în cămașă de vară, cu pantalonii de doc și cu haina cu gulerul ridicat, stăteam în pata de lumină din dreptul ușii deschise, cu mâinile în buzunar și încercam să-mi stăpânesc tremuratul.

— Bă banditule ! Nu știi să dai raportul ? ! a răcnit căpitanul.

M-am hotărât să tac. Căpitanul s-a dezlănțuit iar într-un potop de insulte și a încheiat cu o amenințare care a stârnit râsul celorlalți :

— Ți-arătăm noi ție Festival !

Au trântit ușa și au plecat. L-am mai auzit răstindu-se vis-à-vis la Titi, care a protestat împotriva condițiilor inumane de detenție, cerând : geamuri, îmbrăcăminte și încălzire.

— Ce bă ! Crezi că aici ești la hotel ! Bandiți ca voi ar trebui împușcați ! i-a spus căpitanul și i s-a trântit și lui ușa.

Tot grupul a părăsit celularul, grila s-a trântit și, după câteva clipe de liniște, vizetele s-au deschis iar și discuțiile noastre au reînceput. S-a vorbit până târziu în noapte, până când, învinși de oboseală și de frig, unul după altul am închis vizetele și ne-am culcat. Am rămas printre ultimii de vorbă cu Colea Ungureanu, care mi-era vecin de celulă. Ne-am dozat tăria vocilor, reglându-ne în așa fel, încât să nu mai poată fi auzite mai departe, la alte celule.

Multe seri de-a rândul, după culcarea celorlalți, am procedat așa. Voi concentra aici tot ce am mai aflat peste zi din discuțiile generale care se angajau, cât și de la Colea, din convorbirile noastre nocturne.

Mai întâi, în afară de noi cei care evadasem (cu excepția lui Ion Cojocaru, care nu apăruse), se mai aflau pe celular și alții. La grupul nostru de treisprezece inși, se mai adăugau încă patru camarazi de-ai noștri de la Cavnic, care fuseseră implicați în afacerea evadării : inginerul Georgescu-Topuslău, George Sarry, Bănilă și avocatul Dumitru Popa. Aceștia patru erau pe celularul nostru și am putut sta de vorbă și cu ei. Dar mai fuseseră implicați în legătură cu evadarea încă cinci inși, care se găseau încarcerați în alt corp al clădirii penitenciarului din Oradea. Era vorba de următorii angajați civili (liberi) ai minei : mecanicul de la compresoare, doi artificieri, dintre care unul era Șimi Rujinski și inginerul cel tânăr care intra în inspecții în mină și unul din milițienii lagărului nostru : plutonierul Cuhart. Colea mi-a lămurit toate nedumeririle pe care mi le stârnise Velniciuc în ancheta de la Baia Mare, când îmi dădusem seama că Securitatea știa mult mai mult decât ar fi fost normal să știe. Colea Ungureanu era convins că tot acest dezastru era opera lui Alexandru (Ducu) Ciocâlteu, care făcuse mărturisiri complete la anchetă, denunțând nu numai pe ceilalți patru camarazi ai noștri din lagăr, care acum se aflau și ei pe celular, dar și pe angajații civili ai minei, care avuseseră legături cu noi. În urma denunțului, cei patru camarazi ai noștri, ca și muncitorii civili fuseseră aduși la Securitatea din Baia Mare, unde, puși de Velniciuc în fața faptelor, mai toți recunoscuseră acuzațiile, unii în totalitate, alții numai parțial. Declarațiile lor de recunoaștere au fost utilizate apoi de anchetă pentru a smulge și de la evadați o confirmare, cu intenția de a-i folosi ulterior, la proces, ca martori ai acuzării. Această stratagemă nu a reușit însă. Cu toate că, derutați de declarațiile de recunoaștere care le-au fost supuse și chiar mărturisirile respectivilor, făcute personal în câteva confruntări în timpul anchetelor, evadații au rămas în general fermi pe poziție, negând orice fel de relații cu ei.

În primul moment, am refuzat să cred tot ce mi-a povestit Colea. Nu puteam crede că Ciocâlteu făcuse așa ceva, mai ales că nu vedeam ce-l putuse determina să facă astfel de mărturisiri, când în anchetă nu se recursese la metodele dure din alte perioade. Nu-l cunoscusem prea bine pe Ducu Ciocâlteu, dar, datorită atitudinii lui din faza pregătitoare a evadării noastre, îmi făcuse o impresie foarte bună. Inteligent, energic, extrem de dinamic, fusese, poate, cel mai activ și eficace dintre noi în ducerea la bun sfârșit a acțiunii de evadare. Și, totuși, Colea avea dreptate ! De îndată ce fusese prins, Ducu Ciocâlteu pusese în slujba Securității aceleași calități pe care le desfășurase cu toată dăruirea pentru reușita evadării. Inteli-

genţa şi memoria excepţională au fost calităţi care au făcut ca trădarea lui să fie cu atât mai nocivă. Înainte de a trece în revistă cazul fiecăruia dintre cei care căzuseră victimă declaraţiilor lui Ducu Ciocâlteu, voi încheia mai întâi inventarul conţinutului uman al celulelor de pe coridorul nostru. În afară de noi, cei treisprezece evadaţi şi cei patru complici, care fiecare ocupam câte o celulă, se mai găseau pe celular încă alţi patru deţinuţi. Şi ei erau repartizaţi câte unul în celulă şi se bucurau de acelaşi regim ca şi al nostru.

Era vorba de :

1) *Marin Ţucă,* tânăr ofiţer de geniu, căpitan. Fiu de preot din comuna Albeşti, Judeţul Dolj. Condamnat ca legionar, fusese trimis la mina de la Valea Nistrului, tot în Regiunea Baia Mare, nu departe de Cavnic.

2) *Românu* ....., ţăran din Banat, din regiunea Teregova, unde participase la acţiunile partizanilor din munţi. Prins şi condamnat, fusese şi el trimis în lagărul de la Valea Nistrului.

3) *Coţofană* .....

4) *Miron* ..... Toţi patru evadaseră din lagărul de la Valea Nistrului şi, ca şi noi, fuseseră prinşi din nou. Voi relata, atât cât îmi amintesc, din cele ce mi-au povestit.

Galeria principală a minei de la Valea Nistrului, în care munceau deţinuţii politici, era la „orizontul zero", adică ieşea din munte direct la suprafaţă şi tot minereul care se extrăgea era evacuat cu vagoneţii prin această galerie. Gura galeriei era închisă cu o poartă de fier, pe care o deschidea un gardian, de câte ori deţinuţii vagonetari împingeau câte o garnitură de vagoneţi încărcaţi, către ieşire.

Pe măsură ce vagoneţii împinşi defilau prin faţa gardianului, acesta îi lovea cu un ciocan de lemn în pereţii laterali, constatând astfel după sunet dacă erau plini cu minereu. Era prevenită astfel posibilitatea ca vreun deţinut să evadeze, ascuns într-un spaţiu pe care l-ar fi amenajat în interiorul vagonetului, sub un strat de minereu. În acest caz, sub lovitura de ciocan, vagonetul ar fi sunat a gol şi gardianul ar fi prins de veste.

Vagonetarii-deţinuţi nu depăşeau linia porţii de la gura minei. Se opreau la poartă iar trenul de vagoneţi continua să ruleze încă câţiva metri în aer liber, în virtutea inerţiei. De partea exterioară a porţii, se mai afla un gardian, care era înarmat cu un pistol. Adevărata pază exterioară era compusă din doi ostaşi din trupele M.A.I. Unul, instalat într-o groapă, la câţiva metri distanţă şi înarmat cu o puşcă mitralieră, celălalt într-un prepeleac care domina poziţia şi înarmat cu un pistol-automat. Pe galerie, la oarecare distanţă de ieşirea ei la suprafaţă, era locul unde se concentrau vagoneţii cu minereu aduşi de la diferitele locuri de muncă şi unde se forma garnitura ce urma să fie împinsă afară. Munca aceasta finală, de a forma trenul şi de a-l împinge până la gura galeriei, cădea în sarcina a doi deţinuţi, dintre care unul era un „turnător" notoriu. Tot în apropierea locului de formare a trenului de vagoneţi, într-o breşă, era amenajată magazia pentru explozibil, fitil şi capse. Gura breşei era închisă cu o poartă încuiată cu lacăt, a cărei cheie o aveau artificierii civili, care, la sfârşitul „şutului", veneau să-şi ridice cele necesare pentru împuşcături.

În acest cadru, s-a desfăşurat acţiunea celor patru băieţi de la Valea Nistrului. La momentul hotărât, fiecare şi-a părăsit locul de muncă din abatajul în care lucra, urmând să-şi îndeplinească rolurile aşa cum se înţeleseseră şi le împărţiseră. Trei din ei aveau misiunea să-i imobilizeze pe cei doi vagonetari, iar unul, înarmat cu o rangă, trebuia să pătrundă în magazia cu explozibil. Succesul întreprinderii depindea de rapiditatea exe-

cutării acestor operații și de o perfectă sincronizare. Unul din vagonetari s-a supus imediat, acceptând să se lase legat și să i se pună căluşul în gură. Celălalt, turnătorul, a încercat să se opună. Numai intervenția lui Marin Țucă l-a salvat de furia lui Coțofană și Miron, care reau porniți să-l lovească cu rângile. După o scurtă luptă, a fost și el imobilizat și i s-a pus căluș. În timp ce i-au legat mâinile la spate, procedând fără menajamente, i-au luxat un braț iar turnătorul și-a pierdut cunoștința. Reflectând ura generală pe care deținuții o nutreau împotriva turnătorilor, Miron și Coțofană regretau și acum, când ne povesteau prin vizetă, episodul, că nu-i făcuseră de petrecanie.

In a doua fază a planului, urmau să îngroape, în minereul din ultimul vagonet al trenului, explozibilul luat din magazie. Amorsarea și calcularea lungimii fitilului intra în atribuțiile lui Marin Țucă, fiind specialitatea lui de „genist". Încă în zilele premergătoare evadării Marin Țucă stabilise lungimea necesară fitilului, socotind timpul ce urma să se scurgă de la aprinderea lui și până la explozie. Acest timp trebuia să coincidă cu durata necesară trenului, ca să depășească poarta de ieșire. Explozia trebuia să se producă în momentul în care ultimul vagonet, cel încărcat cu explozibil, avea să se găsească dincolo de linia porții, în spațiul dominat de prepeleacul de pază.

Ceea ce nu putuse prinde în calculul lui, era trecut în seama „riscurilor meseriei de evadat" cum spunea Țucă. Era vorba de posibilitatea ca gardianul, din cine știe ce motiv imprevizibil, să întârzie cu deschiderea grilei, pentru ieșirea garniturii de vagoneți, ceea ce ar fi însemnat ca explozia să se producă în interiorul galeriei, spulberând astfel, nu numai întregul plan al evadării, ci și pe cei ce porniseră la această acțiune. Totul a decurs însă normal și nici o necunoscută n-a venit să le tulbure planul. Toți patru au început să împingă spre poartă garnitura de vagoneți. Ajunși la locul ce-l stabilise prin calculele lui, Țucă a aprins fitilul iar gardianul, văzând trenul apropiindu-se, a deschis grila și a început, ca de obicei, să lovească vagoneții care îi treceau prin față. La câțiva metri de poartă, cei patru s-au opintit într-un ultim efort, dând un puternic impuls vagoneților, după care s-au adăpostit, lipindu-se de pereții laterali ai galeriei. Au mai apucat să vadă ultimul vagonet depășind poarta și dispărând în cotitura pe care o făcea linia ferată, imediat ce ieșea din galerie. În clipa următoare, o explozie extraordinară a zguduit pământul în jurul lor.

Cei patru au țâșnit afară prin norul de praf stârnit de detunătură, fugind care-încotro, fiecare căutând să se pună cât mai repede la adăpost, intrând în pădure. Singurul care a putut înregistra ceva din scena ce i s-a deschis în fața ochilor la ieșirea din mină, a fost Marin Țucă. Țucă a ieșit ultimul pe poartă. A trecut pe lângă gardianul cu ciocanul, care, buimăcit și înspăimântat, n-a schițat nici un gest să-l oprească. În schimb, al doilea gardian, care probabil fusese trântit la pământ de suflul exploziei, își revenise din șoc și se scula tocmai de jos. Văzându-l pe Țucă, a încercat să-l rețină. Acesta a reușit să se smulgă din prinsoarea lui și a fugit și el spre pădure. Era vorba de o distanță de vreo 10 metri în teren descoperit. Gardianul, din mâinile căruia scăpase, și-a scos pistolul din toc și l-a somat să stea. Din fugă, înainte de a dispărea în pădure, Țucă a mai avut timpul să se uite înapoi și să-l vadă cum îndrepta pistolul în direcția lui, dar ținând mult mai sus. Apoi a auzit focurile. Țucă era ferm convins că gardianul îl cruțase și că trăsese intenționat mai sus. La o distanță așa de mică oferise o țintă sigură, chiar pentru un trăgător prost.

În acele câteva clipe de tensiune, până să intre în pădure, Ţucă a mai remarcat că prepeleacul fusese deteriorat de explozie şi că ostaşul de la puşca mitralieră din şanţ era culcat cu faţa la pământ şi, într-un gest de apărare, îşi acoperise capul cu mâinile.

Nu mai ţin minte exact ce cantitate de explozibil folosiseră, dar era vorba de o cantitate mare. Circa douăzeci-treizeci de kilograme de dinamită. Detunătura fusese aşa de puternică, încât toate geamurile lagărului, care se afla la câteva sute de metri distanţă, fuseseră sparte. Acest detaliu l-am aflat mai târziu, în puşcărie, de la alţi deţinuţi, care, în momentul evadării lui Ţucă, se aflau în lagărul de la Valea Nistrului. Tot de la ei am aflat că în lagăr circulase zvonul că ostaşul din prepeleac fusese rănit la un picior cu ocazia exploziei.

Cum, şi în ce împrejurări au fost prinşi membrii grupului lui Ţucă, nu îmi mai amintesc, dar ştiu că nu s-au bucurat decât de puţine zile din libertatea pentru care îşi riscaseră viaţa. Şi ei fuseseră anchetaţi tot de Velniciuc la Baia Mare şi apoi trimişi la Oradea, în aşteptarea procesului. Am lăsat la sfârşitul relatării evadării lor ceea ce ar fi trebuit să menţionez la început şi anume : când a avut loc acţiunea ? Evadarea de la Valea Nistrului s-a petrecut cu numai câteva ore înainte de fuga noastră de la Cavnic ! Această extraordinară coincidenţă era motivul pentru care Velniciuc ne întrebase cu atâta insistenţă despre legăturile noastre cu cei de la Valea Nistrului. Abia acum înţelegeam rostul întrebărilor lui în timpul anchetei. Bănuia (şi cine n-ar fi bănuit !) că cele două acţiuni fuseseră coordonate şi că legătura între cele două grupuri fusese făcută prin intermediul fie al unui muncitor civil, fie al unui miliţian. Cu siguranţă că dacă una din aceste evadări s-ar fi produs cu câteva zile mai devreme, cea de-a doua ar fi fost zădărnicită de măsurile excepţionale de pază ce i-ar fi urmat şi n-ar mai fi putut avea loc.

Prima noapte petrecută la Oradea a fost un adevărat chin. Ceea ce nu înseamnă că următoarele au fost altfel. Ba chiar aş putea spune că pe măsură ce avansam în iarnă şi îmi pierdeam din greutate din cauza subnutriţiei, chinul a crescut. Orice început este greu, spune o vorbă. Am avut ocazia să-i verific valabilitatea. Şi nu numai a celor ce le exprimă în cele patru cuvinte, dar şi a ceea ce nu spune, dar lasă să se subînţeleagă : că ceea ce urmează după început, nu mai e aşa de greu.

În primele zile şi nopţi eram năpădit de gânduri negre. Raţiunea îmi spunea că, în condiţiile date, nu voi putea supravieţui. Pe măsură însă ce timpul trecea, momentele de descurajare apăreau tot mai rar şi deveneau tot mai scurte. În locul deznădejdii de la început, mă cuprinsese un fel de îndârjire. O încăpăţânare de a rezista cu orice preţ, o hotărâre de a nu le da satisfacţia unei înfrângeri. Împotriva oricărei logici, care îmi spunea limpede că timpul era factorul principal, care în mersul lui implacabil ne apropia încet, dar sigur, de deznodământul fatal, cu fiecare zi care trecea moralul meu devenea tot mai bun. Cât priveşte suferinţa fizică, şi ea acută la început, şi peste limita suportabilului, s-a supus şi ea legii obişnuinţei. Nu ştiu dacă a intervenit un grad de insensibilizare, poate mai corect spus desensibilizare fizică, sau dacă eu însumi m-am obişnuit cu suferinţa permanentă cu care trăiam 24 de ore din 24. Fapt este că senzaţia de suferinţă s-a atenuat, cu timpul, a intrat în limitele suportabilului.

Suferinţele, cărora a trebuit să le fac faţă în cele aproape cinci luni cât am stat la Oradea, au fost frigul şi foamea. Toate celelalte mizerii, murdăria, singurătatea, lipsa de îngrijire medicală şi, în general, comportarea

administrației față de noi erau floare la ureche. Pe locul întâi, în ceea ce mă privește cel puțin, a stat frigul. Frigul, care cu cât înaintam în iarnă, devenea... ger ! Eram în celebra iarnă 1953-54. Nu știam încă de grozăvia înzăpezirilor din restul țării, în acea iarnă excepțional de grea și nu-mi puteam explica asprimea vremii din Oradea, cunoscută pentru clima ei mai blândă.

În prima noapte, n-am dormit aproape deloc ; dimineața eram mai obosit decât când mă culcasem. Tremuram de frig încontinuu. Mă făceam ghem, ca să mă cuprindă pătura prea scurtă, acoperindu-mă și peste cap. Mi-aduc aminte că dacă mă culcam cu fața spre fereastră, prin țesătura uzată și rărită a păturii puteam să văd becul care atârna de un stâlp și lumina în curtea închisorii. După câteva minute, la căldura propriei mele respirații sub pătură, încetam să mai tremur, dar picioarele îmi rămâneau tot timpul înghețate, în contact cu fierul rece al lanțurilor care nu se încălzea niciodată. Totuși, era momentul când ațineam. Cred că somnul nu dura mai mult de un sfert de oră. Mă trezeam iar tremurând și cu picioarele și brațele amorțite, din cauza poziției chircite, cu genunchii la gură. Mă dădeam jos din pat și încercam să fac mișcări de încălzire. Mă limitam la brațe ; cu picioarele nu puteam din cauza lanțurilor. Totodată, tot din cauza frigului, începusem iar să simt nevoia să urinez foarte des. Bănuiesc că era vorba de o cistită, care a mers, accentuându-se cu timpul, până la a mă obliga să folosesc tineta de câte 15-20 de ori pe noapte. Cea mai mare parte a nopții mi-o petreceam în drumuri la tinetă, în exerciții de încălzire și, după fiecare întoarcere în pat, în strădania de a mă înveli în așa fel ca să nu pătrundă pe nicăieri nici un fir de aer rece, în afară de ce lăsa să filtreze pătura prin urzeala ei uzată. Când reușeam să adorm, nu furam mai mult de un sfert de oră de somn, până ce frigul și nevoia de a merge la tinetă mă trezeau iar.

Dimineața, când au început să se deschidă ușile pentru „număr", eram frânt de oboseală și abia mi-am putut stăpâni tremuratul, când mi-a venit rândul să fac față glumelor batjocoritoare ale căpitanului, care numai rareori, cât timp am stat la Oradea, a lipsit la acest ritual. Părea să fie una din plăcerile lui !

Cu vremea, aveam să aflu numele întregii echipe de ofițeri și gardieni de la Oradea, a „caraliilor", cum li se spunea în limbajul dreptului comun, termen pe care îl adoptasem și noi.

Pe căpitan îl chema *Tilici* și era comandantul închisorii.

Roboiu era ofițerul politic. Era de o prostie remarcabilă. Abia putea să lege două cuvinte și uneori, când venea în câte o inspecție inopinată, ținea neapărat să se angajeze în discuție cu noi. Probabil că intra în atribuțiile lui ca periodic să facă un sondaj al stării noastre de spirit, pentru a raporta mai sus.

Câte unul mai protesta împotriva tratamentului care ni se aplica, dar în general se izbea de un zid de tăcere.

Numai Mache (Miltiade Ionescu) își făcuse o distracție să se angajeze în discuții cu el, pe care și noi le urmăream cu urechea la vizetă, pentru a nu pierde „perlele" lui Roboiu.

Mache îi dădea impresia că era resemnat, că regreta educația greșită pe care o primise și atitudinea lui reacționară din trecut, care îl adusese în închisoare. Pentru un ofițer politic era o bază ideală de discuție cu un deținut politic. Roboiu se și vedea recrutând un „turnător". Ademenit de Mache, se lăsa antrenat în discuție. Mache ataca câte o temă de doctrină marxistă, pe care o cunoștea perfect. Roboiu încerca să țină pasul și se

hazarda să facă şi el anumite afirmaţii. Era ceea ce urmărea şi Mache. Abia aştepta să facă Roboiu o afirmaţie, ca, pornind de la ea, să-i dovedească în cel mai pur stil marxist, că de fapt ceea ce spusese nu era conform doctrinei şi reflecta gândirea şi atitudinea unui duşman al poporului, tot aşa de vinovat faţă de lege, ca şi el, care se afla condamnat pentru idei similare.

Nemaiputând ieşi din încurcătură, Roboiu găsea câte un pretext ca să se degajeze şi să plece. Dar cum Mache avea grijă să nu-i ia toate speranţele că l-ar putea converti să devină omul administraţiei, la prima ocazie Roboiu se oprea iar la celula lui. A trecut mult până ce şi-a dat seama de stratagema lui Mache şi a început să evite să mai discute cu el. Până atunci însă, ne-a furnizat o distracţie periodică.

Unul din cei trei ofiţeri, care făceau de serviciu pe închisoare în turele de schimb ale gardienilor, era locotenentul Zaharia. Cred că i-am reţinut numele, pentru că se deosebea de ceilalţi şi prin ţinută şi prin comportare. Purta totdeauna o uniformă curată şi îngrijită şi era singurul care se purta civilizat cu noi. Nu l-am auzit niciodată înjurând sau ameninţând pe cineva. Numele gerdienilor le-am uitat. Nu-i mai ţin minte decât pe cei doi fraţi Gherdan. Unul din ei era cel care ne primise la sosire. O adevărată brută primitivă, pe care îl botezasem „Gherdan cel mare", spre deosebire de fratele lui, care părea mai cumsecade, făcând în orice caz o impresie mai bună ca înfăţişare şi pe care îl supranumisem „Gherdan cel mic". Cu Gherdan cel mare am avut tot timpul de furcă, atît cât am stat la Oradea. Dacă ceilalţi gardieni se limitau la a ne aplica cu strictete regimul dur care ne fusese impus, Gherdan, îşi depăşea atribuţiile de serviciu cu iniţiative personale. Un aport personal de sadism în plus, o perversă plăcere de a ne mări suferinţele. Uneori, când era gerul mai mare, ne obliga să deschidem ferestrele, care şi aşa nu se închideau ermetic, ca să aerisim celulele. Cu căciula în cap, cu şuba pe umeri şi pâslari în picioare, stătea în uşa celulei, pe care o ţinea deschisă ca să se facă şi curent şi privea cu satisfacţie la efectul pe care îl producea. La percheziţiile care ni se făceau aproape săptămânal, dacă se nimerea să fie Gherdan de serviciu, eram ţinuţi cât mai mult dezbrăcaţi, în frig. Marea lui plăcere în aceste ocazii era să-ţi descoasă salteaua la un capăt şi să-i deşerte conţinutul pe jos. Apoi, ridicând nori de praf, împrăştia grămada de pleavă şi paie tocate, cu cizmele. Îngheţam de frig, în pielea goală, cu pantalonii lăsaţi jos până la lanţuri şi desculţi pe ciment, aşteptând să ne percheziţioneze restul hainelor, aruncate pe jos în faţa noastră. Gherdan, cu vădită plăcere, prelungea cât mai mult operaţia, procedând tacticos, pipăind centimetru cu centimetru fiecare cusătură. Când totul se termina şi ne puteam iar îmbrăca, eram obligaţi să ne umplem la loc saltelele, adunând cu mâinile învineţite de frig paiele tocate de pe jos. Pe măsură ce timpul trecea, conţinutul saltelelor se micşora şi paiele uscate se prăfuiau tot mai tare, făcând ca nici ele să nu ne mai apere de frig, între corp şi „fierul-balot" care forma somiera patului, nemaifiind decât cele două foi de doc ale saltelei.

Chiar a doua zi după sosirea la Oradea, am avut de-a face cu Gherdan. A venit, m-a scos din celulă şi cu răcnetele de rigoare, împingându-mă de la spate, în timp ce mă împleticeam în lanţuri, m-a dus spre poarta puşcăriei. Aici, sub bolta de la intrare, am luat-o la stânga pe scara largă de piatră, cu treptele tocite de vreme, care ducea la etaj. Am intrat la grefa închisorii, unde mi s-au luat amprentele şi mi s-a completat fişa de încarcerare.

Cât au durat formalităţile, m-am bucurat ca niciodată de căldura din biroul supraîncălzit, cu miros de cărbune, în care într-o sobă de tuci duduia focul. Când am ieşit din nou pe coridor, pe drumul de întoarcere, Gherdan, în mod curios, nu şi-a mai manifestat brutalitatea. Nu mai răcnea, nu mai înjura şi nu mă mai împingea de la spate. Nu-i cunoşteam încă apucăturile, aşa că îmblânzirea lui nu mi-a dat nimic de bănuit. Ajuns în capul scării, nici n-am apucat bine să cobor două trepte, că m-am trezit îmbrâncit pe neaşteptate. Mi-am pierdut echilibrul şi, împiedicându-mă în lanţuri, am căzut şi m-am rostogolit până în josul scării, sub boltă. Totul a survenit aşa de brusc, că n-am avut timpul decât să-mi ridic mâinile ca să-mi feresc capul. De jos, m-a ridicat tot Gherdan, zbierând la mine că nu sunt atent la coborîre şi că, dacă mi-aş fi spart capul, aş fi aruncat vina pe el că m-a bătut. Cred că ceea ce îl enerva cel mai tare pe Gherdan era faptul că nu spuneam nimic. Odată sculat de jos, m-am îndreptat şchiopătînd spre celular. De pe urma căderii pe scări, mă alesesem cu diferite contuzii şi vânătăi, pe care le-am simţit abia mai târziu. Simţeam însă o durere puternică la piciorul stâng, deasupra gleznei.

Ajuns în celulă, am văzut că ciorapul mi-era năclăit de sânge. Deasupra gleznei aveam o tăietură, provocată de muchia fierului de la brăţara lanţului. Era sursa sângerării, dar tăietura era totuşi prea superficială pentru a justifica durerea mult prea puternică. Locul m-a mai durut câteva săptămâni după vindecarea rănii şi am rămas convins că lovitura fierului îmi produsese o fisură la os. După ce piciorul s-a dezumflat, în locul respectiv mi-a rămas o proeminenţă de mărimea unei alune. După eliberare, am fost operat şi mi s-a spus că avusesem o leziune pe tendon.

Începusem să mă adaptez vieţii din celular şi, treptat, intram în rutină. Programul zilei, mereu acelaşi de la „deschidere" şi până la „închidere", marcat de aceleaşi jaloane (cele trei „mese" şi două ieşiri la „veceu"), intrase în monotonia specifică vieţii de celulă. Cu trecerea timpului, toate aspectele stridente, care la început mă şocaseră şi mă impresionaseră, îşi pierduseră eficacitatea. Insultele lui Tilici, răcnetele lui Gherdan etc. îmi parveneau acum ca estompate, aproape că nu le mai auzeam. Nu mai luam act de ele. Singurele „constante" ale regimului, la care eram supuşi şi pe care nu le puteam combate prin acest exerciţiu de atrofiere voită a simţurilor, au rămas foamea şi frigul. Mai ales că nu era vorba de nişte senzaţii trecătoare, de scurtă durată, aşa cum se întâmplă într-o viaţă normală când ai un termen şi vine scadenţa, adică : mănânci şi te saturi, intri la căldură nu-ţi mai e frig. Asociate cu timpul şi mai ales când nu ai perspectiva unui termen limită, foamea şi frigul capătă cu totul alte dimensiuni.

Din fericire pentru mine, n-am avut de luptat cu foamea psihică (cum o numeam) şi de care mulţi au suferit în închisori, i-au căzut robi şi s-au prăbuşit până la ultimele trepte ale decăderii morale, devenind neoameni.

După primele zile, în care, flămând, îmi simţeam stomacul gol şi maţele chiorăindu-mi, n-am mai suferit decât de urmările firesti ale înfometării : am început să slăbesc şi treptat m-am îndreptat spre stadiul de distrofie cu primele semne de edeme, stare în care am ajuns cu toţii, în cele câteva luni cât am stat la Oradea Mare. Puteam urmări de la o zi la la alta efectele subnutriţiei. Muşchii mi se topeau văzând cu ochii. Pielea, uscată, îşi pierdea elasticitatea şi culoarea, căpătând un aspect pergamentos. Avitaminoza îşi arăta şi ea efectele. Dacă mă frecam pe braţe sau pe picioare, pielea se excuama şi se desprindea într-o pulbere fină ca făina. Paralel cu degradarea fizică, progresa şi starea de slăbiciune, care la rândul ei ne

scădea rezistența la frig. Totodată, din cauza istovirii forțelor, nu mai aveam nici puterea să facem exerciții și mișcări de încălzire. Era un lanț de cauze și efecte, care decurgeau unele din altele și care, încet dar sigur, avea să ducă la sfârșitul nostru. Nu mai era decât o chestiune de timp. Frigul mi-a fost dușmanul cel mai mare în acea iarnă, depășind cu mult toate celelalte chinuri. O suferință obsedantă, cu care am trăit patru luni și jumătate, zi și noapte, fără întrerupere.

În prima parte a detenției noastre la Oradea, ne mai mințeam foamea și frigul, stând de vorbă la vizetă. Înfășurat în pătură, lăsându-mă când pe un picior, când pe celălalt, vorbeam până ce înghețam de nemișcare și mă lăsau puterile. Atunci, mă retrăgeam pe pat, unde mă făceam covrig ca un câine și, cu pătura trasă peste cap, încercam să mă mai încălzesc. Cu cât timpul trecea și forțele ne părăseau, simpla ridicare din pat fiind un efort prea mare, conversațiile deveneau tot mai rare și tot mai scurte. Atâta vreme însă cât ne-au mai ținut puterile și am putut sta de vorbă la vizetă, am aflat și eu și Titi o mulțime de lucruri pe care nu le știam.

Era vorba de ceea ce se petrecuse la Cavnic, imediat după plecarea noastră. Primul care a avut de suferit de pe urma evadării noastre a fost colonelul Popa, comandantul pazei, responsabil cu măsurile de siguranță la toate cele trei mine din regiune, unde lucrau deținuți politici : Baia Sprie, Cavnic și Valea Nistrului. A fost imediat înlocuit și măsurile de vigilență au fost sporite. S-a mărit numărul ostașilor din unitatea însărcinată cu paza exterioară, s-au adus câini lupi etc. Consecințe au avut de suferit și comandantul lagărului și mai ales ofițerul politic, căruia i s-a imputat faptul că fusese neglijent și nu prinsese de veste din timp că se organiza o evadare. În schimb, crescuse ponderea plutonierului Șeremet, comandantul responsabil cu producția, supranumit de noi Tămâie. Cu mult înaintea evadării noastre, acesta înaintase un raport, care cuprindea o listă de deținuți, considerați de el periculoși. Îi acuza că întrețin un spirit de rezistență și de revoltă, că sunt refractari la ordine și sabotează producția. Pentru menținerea disciplinei și bunul mers al muncii, cerea ca respectivii deținuți să fie transferați la un penitenciar. Tămâie semnalase acest lucru administrației și ofițerului politic, care nu luaseră nici o măsură și nu dăduseră curs raportului lui. Ori, pe lista de vreo 20-25 de deținuți, alcătuită de Tămâie, figurau aproape toți cei care evadaseră. Acțiunile lui Tămâie crescuseră așa de mult în urma acestui fapt, încât, după plecarea noastră, el era cel care tăia și spânzura în lagăr.

A urmat o perioadă de represalii cumplite împotriva deținuților. La suprafață, perchezițiile se țineau lanț, iar în mină, munca forțată cu norme de lucru peste puteri era condusă sub controlul direct al lui Tămâie. Orice nerealizare de normă, orice vorbă de protest, orice plângere atrăgeau după sine pedepse fără milă : carceră, lanțuri, bătăi. Răutatea și cruzimea lui Șeremet atinseseră paroxismul. O adevărată criză de furie a făcut atunci cînd, după evadarea noastră, a găsit lângă corfă cârja abandonată de Mircea Vueric. După ce Mircea simulase infirmitatea, pentru a se putea ocupa de pregătirile în vederea evadării, obținuse scutirea oficială de a mai munci în mină. Apoi, în preajma evadării, ceruse să intre voluntar la muncă în mină, ceea ce Tămâie îi aprobase imediat și chiar îl lăudase în fața deținuților, dându-l de exemplu pentru râvna lui de a munci și a se reabilita.

Pentru a-i timora pe deținuți, s-a recurs la tot felul de măsuri spre a li se îngreuna cât mai mult viața. Pe lângă munca istovitoare din mină, odată întorși la suprafață, deținuții erau puși la tot felul de corvezi su-

plimentare. Hrana se deteriorase ; tratamentul medical de asemenea. Orice deplasare de la o baracă la alta, spre sala de mese, cabinetul medical sau oriunde în curtea lagărului, se făcea în pas alergător. Un număr sporit de gardieni supravegheau toate mişcările din lagăr şi inventau mereu noi corvezi şi şicane, pentru a nu le da nici o clipă de răgaz. La cea mai mică abatere şi chiar fără nici un motiv, pedepsele se ţineau lanţ. Carcerele şi izolările funcţionau din plin.

Cei câţiva „turnători", atât de izolaţi şi inofensivi înainte de evadarea noastră, primiseră posturi de brigadieri în mină şi făceau exces de zel în serviciul administraţiei, denunţând tot ce vedeau şi auzeau.

Unul din ei, Silvestru, pe care aveam să-l mai întâlnesc peste câţiva ani în închisoare, a fost la originea unui incident, cu urmări tragice pentru unul din camarazii noştri. În urma unei altercaţii pe care a avut-o în mină cu Sviatoslav Tăbăcaru, denunţîndu-l lui Tămâie, acesta din urmă l-a lovit în cap cu un piolet sau ciocan de mină. (Un fel de târnăcop în miniatură, cu coadă scurtă). Vârful ascuţit al instrumentului a perforat casca de protecţie pe care o purta Tăbăcaru şi i-a pătruns în cap. Căzut în nesimţire şi plin de sânge a fost transportat la cabinetul medical din lagăr, unde, după îngrijirile primite, rana s-a vindecat, dar băiatul nu şi-a mai revenit niciodată dintr-o amnezie totală, rezultat al leziunii pe creier.

Ani de zile mai târziu, am aflat amănunte despre el. Ajunsese în spitalul închisorii Văcăreşti şi fusese repartizat într-o celulă cu un legionar, şi el suferind de o boală cronică, fără şanse de însănătoşire. Acesta din urmă se ataşase de Tăbăcaru şi îl îngrijea şi se ocupa de el cu atâta devotament încât stârnise până şi administraţiei admiraţie şi respect. Din punct de vedere fizic, Tăbăcaru era perfect sănătos. Era un băiat înalt, subţire, dar bine legat. În schimb, din punct de vedere mintal, se prezenta ca un copil care abia începea să vorbească. Vocabularul lui se limita la câteva zeci de cuvinte. Camaradul lui de celulă (nu-i mai reţin numele), cu o răbdare şi o dăruire cu adevărat creştină, s-a ocupat de reeducarea lui. După luni de zile de eforturi, rezultatele au fost uimitoare chiar pentru medicii spitalului, care urmăreau progresele, aşa încât, atunci când au primit ordinul de transferare a legionarului în alt penitenciar, au intervenit şi au reuşit să obţină rămînerea lui pe loc. Tăbăcaru învăţase să se exprime normal şi luase cunoştinţă de mediul înconjurător în care trăia. Tot ce se găsea dincolo de cei patru pereţi ai celulei îi era absolut necunoscut şi aceste cunoştinţe despre lumea exterioară şi le-a însuşit în mod teoretic. Se pare că memoria şi inteligenţa îi ajutau să înveţe foarte repede. Încet, încet, camaradul lui de celulă, care era un intelectual, i-a transmis toate cunoştinţele lui, ajungând să-i predea un fel de cursuri de cultură generală, abordând toate materiile.

Medicii spitalului care urmăreau experimetul au intervenit la Ministerul de Interne şi au obţinut o favoare cu totul specială, o derogare de la regulamentul care interzicea contactul deţinuţilor cu familia. Sperau ca la şocul revederii cu părinţii, să-i revină memoria. Era ultima nădejde ! Minunea nu s-a produs şi Tăbăcaru, care nu fusese prevenit de vizită, pentru a fi realizat efectul surprizei, s-a uitat la părinţii lui ca la nişte necunoscuţi. Nenorociţii au plecat plângând acasă. Toate întîmpinările pe care le-au făcut solicitând eliberarea fiului lor, cereri ce se sprijineau pe însăşi diagnosticul medicilor închisorii, s-au lovit de intransigenţa autorităţilor şi au fost respinse.

Toate aceste amănunte le-am aflat de la nenumăraţi deţinuţi, care în cursul anilor s-au perindat prin spitalul închisorii Văcăreşti şi apoi au

ajuns să stea cu mine în celulă. Povestea tragică a lui Tăbăcaru m-a impresionat mai mult decât multe alte drame care s-au jucat în jurul meu, în timpul anilor de detenție. Făcea parte din grupul de tineri cu care mă împrietenisem încă din primele zile ale închisorii. Fusese judecat în aceeași zi cu mine, de același general Petrescu și avusesem aceeași soartă, până ce evadarea ne despărțise. Trecusem împreună prin primele încercări din Pitești, Jilava și Cavnic și Tăbăcaru fusese tot timpul același băiat bun, cinstit, cu suflet curat și entuziast.

Cu tot regimul de teroare instaurat la Cavnic ca urmare a evadării, în afară de cei câțiva turnători ai administrației, nimeni nu ne-a reproșat acțiunea noastră. Nici un deținut nu ne-a considerat vinovați de suferințele care s-au abătut asupra lagărului. Dimpotrivă, toți erau solidari cu noi și se bucurau de reușita noastră. Erau entuziasmați de curajul pe care îl avusesem și chiar ne atribuiau virtuți pe care eram departe de a le avea. Nimeni nu credea în zvonurile de tot felul, pe care administrația le lansa în lagăr, prin intermediul turnătorilor, în privința noastră : ba că fuseserăm împușcați la ieșirea din mină, ba că fuseserăm prinși, judecați, condamnați la moarte și executați.

Cu ocazia unor astfel de afirmații, făcute chiar de Tămâie în fața deținuților în curtea lagărului, s-a produs rumoare. S-au auzit murmure de neîncredere, reflecții ironice și rîsete batjocoritoare la adresa minciunilor pe care le debita Tămâie. Furia lui Tămâie și a membrilor administrației față de această manifestație, considerată act de răzvrătire, s-a dezlănțuit cu brutalitatea obișnuită. Una din victime a fost bunul meu prieten Gioga Parizianu care a fost lovit în cap de un gardian cu o tijă metalică folosită în mină la măsuratul adâncimii găurilor perforate. Tija de aproape doi metri lungime, din oțel flexibil, atingându-l în cap, s-a îndoit și vârful ei l-a lovit în ochi. Plin de sânge și cu globul ochiului ieșit din orbită, Gioga a fost dus la cabinetul medical. S-a crezut multă vreme că-și va pierde ochiul, mai ales că n-a putut beneficia de îngrijirile unui specialist. Natura și poate și norocul au făcut însă, ca, încet și după multe suferințe, Gioga să-și recapete vederea.

Pe șoptite și pe apucate, mai întâi de la Colea, vecinul meu de celulă, și apoi și de la ceilalți, în două ocazii când Ducu Ciocâlteu a fost dus la ofițerul politic, am aflat despre dezastrul provocat de acesta din urmă. Nu numai că a declarat la anchetă totul despre evadarea noastră, dar s-a pus total la dispoziția Securității, furnizându-i și cele mai mici secrete din viața lagărului de la Cavnic. A denunțat toate relațiile dintre deținuți, de prietenie sau de grup (politic sau religios), care constituiau configurația lagărului. A mers până la a face portretele psihologice ale deținuților sau ale acestor grupări și a le stabili coeficientul de periculozitate pentru regim. O adevărată mană cerească pentru ofițerii politici, care au putut completa fișele cu caracterizarea deținuților din dosarele respectivilor. A dezvăluit toate legăturile pe care le-am avut cu muncitorii civili și astfel au fost arestați : Șimi Rujinski, inginerul Contiu și încă doi artificieri. Tot de la el a aflat Securitatea de relațiile pe care plutonierul Cuhart le avusese cu grupul nostru de evadați. Și el era acum arestat. Un alt gardian, care se arătase binevoitor cu deținuții, fusese mai întâi arestat și apoi eliberat, dar dat afară din serviciu. Era același sergent care venise cu atâta bucurie la mine în baracă să-mi anunțe moartea lui Stalin.

Datorită prodigioasei lui memorii, Ducu n-a uitat nimic și pe nimeni. A vorbit de legătura noastră cu mecanicul de la compresoare, cu care stabilisem un fel de căsuță poștală (în țevile depozitate pe galerie) și care ne făcuse atâtea servicii prețioase. Ducu n-a omis să spună că, în vederea evadării noastre, pentru a nu priva lagărul de această valoroasă legătură, îi încredințasem lui George Sarry secretul și sarcina de a o face să funcționeze mai departe și după plecarea noastră. Profitând de prilejul oferit, Securitatea s-a interpus și a interceptat corespondența dintre George Sarry și mecanicul de la compresoare. Cum nici George Sarry, nici mecanicul nu aveau cea mai mică bănuială că legătura lor era cunoscută, schimbul de corespondență continua normal. La intrarea în mină, mecanicul introducea în țeava de pe galerie, la locul convenit, ziarul sau biletul cu informațiile pe care le ascultase la radio, iar în gura țevii punea o pietricică, afumată la flacăra lămpii de carbid. Era un surplus de precauție, care trebuia să-i dea de veste lui George Sarry că cineva descoperise ascunzătoarea, în cazul că nu găsea pietricica la locul ei. În momentul în care schimbul de deținuți intra în mină, George scotea din țeavă ziarul sau biletul, după ce se asigura mai întâi că pietricica nu fusese deplasată. Lăsa apoi în loc corespondența lui, de obicei un bilet prin care cerea lămuriri suplimentare sau precizări la informațiile primite și așeza din nou piatra la locul ei, pentru ca și mecanicul să poată verifica prin prezența sau lipsa ei dacă fusese violată sau nu, căsuța poștală. Ducu Ciocâlteu informase pe anchetator și asupra rostului pietrei, așa că securistul care cerceta ascunzătoarea, după trecerea fiecăruia din cei doi corespondenți, avea grijă să respecte regula și să pună piatra la loc. După ce a interceptat și citit câteva din mesajele schimbate între cei doi, punându-l pe George sub observație discretă, Securitatea a descoperit și calea pe care știrile erau difuzate în lagăr. George Sarry preda biletul sau foaia de ziar primită avocatului Dumitru Popa, care ca măsură de prudență păstra secretul știrilor primite încă 24 de ore. Abia a doua zi împărtășea informațiile câtorva oameni siguri, care, la rândul lor, le difuzau mai departe, astfel că în afară de turnători, le aflau toți deținuții. Odată această filieră descoperită mecanicul a fost arestat iar Geoge Sarry și Dumitru Popa au fost ridicați din lagăr. Toți trei au ajuns la securitatea din Baia Mare, în ancheta lui Velniciuc. Ultima corespondență din căsuța poștală (atât biletul lui George Sarry către mecanic, cât și foaia de ziar lăsată de acesta din urmă, pe marginea căreia scrisese și ultimele știri ascultate la radio) se aflau pe biroul anchetatorului. În fața evidenței, mecanicul n-a mai putut nega. A recunoscut și acum se afla și el într-o altă secție a penitenciarului Oradea, în așteptarea procesului. În cadrul presiunilor din timpul anchetei asupra lui Sarry și Mitică Popa, care nu voiau să confirme ceea ce mecanicul recunoscuse, Velniciuc, spre a-i convinge să mărturisească, a recurs și la declarația semnată de Ciocâlteu, în care acesta afirma că înainte de evadare predase lui Sarry „căsuța poștală" și-i recomandase să transmită știrile lui Dumitru Popa.

Dacă în această situație, Velniciuc îl deconspirase pe Ducu Ciocâlteu, în privința celorlalte delațiuni ale lui, atâta timp cât toți cei anchetați se aflau izolați în celule separate, suspiciunile se îndreptau asupra altora din grupul nostru. Chiar odată ajunși la Oradea, când au putut lua contact unii cu alții prin vizetă, confuzia a mai durat o bucată de vreme, Ducu întreținând-o și contribuind la încurcarea ițelor. Prin afirmații false, a încercat să îndrepte bănuielile spre Ion Pantazi, Ghiță Brânzaru și Simion Cojo-

caru. Punându-şi toată inteligenţa în joc, cu un remarcabil spirit de intrigă, utilizând cu astuţiozitate insinuările şi calomniile, n-a reuşit decât scurtă vreme să menţină confuzia, în încercarea de a ieşi basma curată.

Nu contase, în socotelile pe care şi le făcuse, pe prezenţa lui Mache (dr. Miltiade Ionescu) ! Cu memoria lui fenomenală, Mache a reconstituit pas cu pas toată ancheta, elucidînd punct cu punct toate fazele ei, pe care Ducu le prezentase în mod denaturat. Un adevărat rechizitoriu, condus atât de riguros, de logic şi bazat pe date şi fapte atât de precis redate, încât toată reţeaua de fapte şi argumente false, dar verosimile, alcătuită de Ducu, s-a destrămat şi adevărul a ieşit la suprafaţă, evident pentru toată lumea. Ducu a început să bată în retragere, recunoscând o parte din cele trădate la anchetă, dar justificându-şi atitudinea avută, invocând fie momente de slăbiciune, fie încercarea de a câştiga bunăvoinţa securităţii, spre a evita condamnarea noastră la moarte. Fiind clar pentru toată lumea că numai Ducu fusese cel care trădase şi spulberând deci toate bănuielile care planaseră asupra altora, Mache, în înţelegerea cu ceilalţi, nu a exploatat până la capăt succesul. Lăsându-i lui Ducu impresia că mai poate găsi înţelegere printre noi pentru atitudinea lui şi că va fi în continuare acceptat, Mache spera să-l determine să mai îndrepte măcar o parte din tot răul pe care îl pricinuise. Cum Ducu Ciocâlteu urma să fie principalul martor acuzator împotriva civililor pe care îi denunţase, nădăjduia să-l convingă să-şi retracteze declaraţiile în instanţă. I s-a dat de înţeles că şansa de a se reabilita în ochii noştri atârna de atitudinea pe care o va avea în viitor. Era un fel de târg tacit, în care fiecare din părţi gândea s-o înşele pe cealaltă. Într-un fel, aşa s-a şi întâmplat ! În timp însă, cel care a pierdut totul a fost Ducu Ciocâlteu.

Pe celularul nostru se mai aflau două victime ale lui Ducu Ciocâlteu, care din cauza lui erau acuzate de complicitate la evadarea noastră.

Unul din ei era Alexandru Bănilă, cunoscut de toţi sub numele de „Judeţ". Nici pe el nu-l uitase Ducu. Povestise în anchetă scena care se desfăşurase în galeria Rainer, în momentul evadării. Ducu relatase toate amănuntele în legătură cu imobilizarea miliţianului şi lupta cu muncitorul civil, la care participaseră primii şase evadaţi, printre care el însuşi. Mai explicase cum din cauza rezistenţei opuse de muncitorul civil, întârziaseră peste prevederi, chiar şi după sosirea celui de-al doilea grup de şase evadaţi, care se angajaseră deja pe suitoarea puţului către suprafaţă. Aşa se face că au fost surprinşi de sosirea următoarei corfe cu deţinuţi, printre care se afla şi Bănilă, care, fără nici o ezitare, deîndată ce înţelesese despre ce era vorba, sărise să le dea o mână de ajutor. După aceea, fiindu-i teamă să profite de ocazie şi să evadeze cu noi, alergase să-i ajungă din urmă pe cei cinci tovarăşi de corfă şi toţi şase intraseră în lagăr, fără să pomenească nimănui nimic, despre cele ce văzuseră. Din fericire, Ducu nu-i recunoscuse pe ceilalţi cinci din corfa lui Bănilă, ceea ce i-a salvat de a fi învinuiţi şi ei de complicitate, fiindcă nu anunţaseră imediat administraţia de cele ce se întâmplau la Rainer. Velniciuc n-a putut să le afle numele nici de la Bănilă, care a ţinut-o morţiş că nu-şi mai aducea aminte cu cine fusese în corfă. Judeţ (Bănilă), tot aşa mucalit cum îl cunoscusem în lagăr, ne povestea acum la Oradea, cu umorul lui de ţăran moldovean, prima întrevedere pe care o avusese cu Velniciuc, la ancheta din Baia Mare.

După ce fusese adus în camera de anchetă şi i se scoseseră ochelarii, Velniciuc, aşezat la biroul lui, îl privise un timp în tăcere, după care ros-

tise exact cuvintele pe care le pronunţase Bănilă la Rainer, când sărise în ajutorul camarazilor noştri : — Pe ei, mă !

Nici măcar acest amănunt nu-i scăpase lui Ducu !

În privinţa inginerului Georgescu-Topuslău, ultimul nostru aşa-zis complice de la Cavnic, nu se putea vorbi de o „turnătorie" directă a lui Ciocâlteu. Ducu declarase în anchetă că Ion Pantazi şi cu mine confecţionaserăm grenadele şi că „bomfaierele" (fierăstraiele), cu care tăiasem bucăţile de ţeavă necesare, le procurasem eu. Întrebat de unde le luasem, Ducu a răspuns că de la atelierul mecanic din mină. Aşa se şi întâmplase şi într-adevăr, bomfaierele le luasem de la atelierul mecanic, dar fără ştirea nimănui. Pur şi simplu, le furasem !

Securitatea împinsese cercetările mai departe, căutând să afle prin cine obţinusem bomfaierele, bănuindu-l de complicitate pe ing. Georgescu-Topuslău, care lucra la atelierul din mină, în acelaşi schimb cu mine. Cu mentalitatea lui de om cumsecade, care trăise în vremuri normale, văzându-şi numai de treabă şi de familie, departe de orice preocupări politice şi în respectul legilor şi al prejudecăţilor mic-burgheze, nepregătit nici fizicește, nici sufletește să facă faţă noilor timpuri, Georgescu suferise un adevărat şoc, când, brusc, regimul i-a schimbat cursul vieţii lui paşnice. Smuls cu brutalitate din mijlocul familiei şi de la munca lui de inginer, pe care şi-o îndeplinea cu conştiinciozitate, implicat pe nedrept în procesul de sabotaj al Canalului Dunărea-Marea Neagră (născocire a regimului, pentru a arunca vina eşecului proiectului în spinarea unor ţapi ispăşitori), judecat şi condamnat la moarte, trăise momente de groază în aşteptarea execuţiei. Aşteptase toată noaptea să-i vină rândul, după ce, unul câte unul, prietenii şi colegii lui, inginer Rozei, inginer Vasilescu-Colorado şi mecanicul Nichita, fuseseră scoşi din celulă şi împuşcaţi.

În zorii zilei, i se comunicase că fusese graţiat. Cu sentinţa comutată în muncă silnică pe viaţă, ajunsese la Cavnic, unde-şi continua calvarul, muncind în condiţii care-i depăşeau puterile fizice şi încă obsedat de coşmarul prin care trecuse. Am înşirat din nou toate grozăviile care s-au abătut asupra lui Georgescu-Topuslău, pentru că numai datorită lor îmi pot explica starea de spirit în care se afla când a fost anchetat de Velniciuc şi care l-a determinat să declare că el mi-a dat bomfaierele. Iar acum, prin vizetă, mă implora că la proces să revin asupra declaraţiei mele din anchetă, în care spusesem că furasem fierăstraiele. Mă ruga să recunosc că mi le dăduse el ! Un asemenea caz aberant nu mai întâlnisem : cineva care cerea retractarea unei declaraţii adevărate care îl disculpa şi înlocuirea ei cu una falsă, care să-l acuze ! Georgescu-Topuslău ne-a povestit cum decursese ancheta lui. Velniciuc îi făcuse introducerea clasică, atrăgându-i atenţia că soarta lui va depinde de atitudinea pe care o va adopta în anchetă. Apoi îl întrebase ce condamnare avea.

— Muncă silnică pe viaţă — îi răspunsese Georgescu.

La care Velniciuc exclamase :

— Păi, dumitale, ce condamnare să-ţi mai dăm ? !

Concluzia pe care o trăsese Georgescu din vorbele lui Velniciuc era că, la pedeapsa de muncă silnică pe viaţă pe care o primise, nu mai putea urma decât pedeapsa cu moartea. Fiindcă se arătase „cooperativ" în anchetă şi declarase că îmi dăduse bomfaierele, ceea ce îl satisfăcuse pe Velniciuc, mai trăgea nădejde într-o posibilă bunăvoinţă a tribunalului Şi acum, veneam eu să-i spulber şi această slabă speranţă, cu declaraţia mea, în care nu recunoşteam că mă ajutase. N-a fost chip să-l convingem

că interpretase greșit vorbele lui Velniciuc, care aflând că era condamnat pe viață voise să spună că orice altă pedeapsă i s-ar mai da, nu-i mai putea înrăutăți situația.

Ca să închei povestea lui Georgescu-Topuslău, trebuie să anticipez. În fața tribunalului, câteva luni mai târziu, el a declarat că mi-a dat bomfaierele, iar eu am negat faptul și am declarat că le-am furat.

Rezultatul la pronunțarea sentințelor : Georgescu-Topuslău a primit un an — condamnarea cea mai mică din tot lotul !

Încă din primele zile când sosisem la Oradea, afară se așezase zăpada. Prin ochiurile lipsă ale ferestrei, când viscolea, fulgii pătrundeau și în celulă. Într-o dimineață, abia după ce gerul se întețise, a venit un deținut de drept comun, însoțit de gardianul de pe secție, a scos din balamale cele două geamuri și a plecat cu ele să le pună ochiurile care lipseau. Operația se făcea în niște clădiri dărăpănate din curtea închisorii, unde erau câteva ateliere în care lucrau deținuți de drept comun. Suindu-mă pe marginile tinetei, puteam urmări pe fereastră, cum erau aduse geamuri din întreaga pușcărie. Până ce toată stiva care se adunase în fața atelierului n-a fost reparată, geamurile n-au fost aduse înapoi, așa că până după amiază am stat fără.

După multe alte zile, am primit și o manta de zeghe vărgată. După cât era de murdară, uzată și găurită, cred că o purtaseră multe generații de deținuți până să ajungă la mine. A fost totuși binevenită. Între timp, temperatura scăzuse așa de mult, încât, chiar cu geamurile reparate, îngheța până și urina din tinetă. Cu toate că tremuram de frig toată ziua, așteptam cu nerăbdare zorile, nopțile fiind și mai chinuitoare.

Slăbisem tare și cu toate că oboseala mă dobora, mă trezeam de frig de zeci de ori pe noapte, amorțit și cu imperioasa nevoie de a urina. Eram istovit și, cu fiecare zi care trecea, puterile îmi scădeau, așa că aparițiile mele la vizetă deveneau tot mai rare. De altfel și ale celorlalți, situația fiind identică în toate celulele.

* * *

Într-o dimineață, Colea Ungureanu mi-a bătut în perete. M-am dus la vizetă.

— Nașule ! Am descoperit ceva ! Vrei să-ți fie cald la noapte ?

Și Colea mi-a explicat : desfăcuse salteaua la un capăt, intrase în ea și toată noaptea nu simțise frigul. Abia am așteptat „numărul" de seară, ca să pun și eu în aplicare patentul lui Colea. Într-adevăr, era extraordinar ! Câteva minute după ce am intrat în saltea, m-am și încălzit. Docul din care era făcută era așa de des țesut, încât era un izolant perfect contra frigului. Din păcate, aveam să descopăr și neajunsurile invenției lui Colea. În afară de praful de paie tocate și pleava care îmi pătrundeau peste tot, lucru cu care de bine de rău mă puteam obișnui, mai era problema ieșitului din saltea. În momentul ieșirii și mai ales când îmi scoteam picioarele, odată cu lanțurile trăgeam afară și o bună parte din conținutul saltelei. Trebuia apoi să mă scutur de pleava pătrunsă prin haine și lipită de corp, să adun cu mâinile tot ce se deșertase pe jos din saltea și s-o umplu la loc. Trebuia să mă trezesc dimineața din timp, ca la „număr" să nu se mai vadă nici o urmă, temându-mă să nu fiu surprins. Tilici ar fi fost în stare să ne ia saltelele.

Dar și asta ar fi fost suportabil, dacă ar fi trebuit să fac toată această manevră numai o dată, dimineața înainte de „număr". Din păcate însă, cistita de care sufeream (nu numai eu, ci și Colea și majoritatea celorlalți), mă obliga să mă scol de 10-15 ori pe noapte și deci să repet de tot atâtea ori și această operație. Procedeul prezenta un dublu defect : mai întâi, timpul pierdut din orele de somn și în al doilea rând, efortul pe care trebuia să-l depun. Din cauza slăbiciunii, începusem să mă resimt așa de mult la orice mișcare mai susținută pe care o făceam, încât toată operația intratului și apoi a ieșitului din saltea, a scuturatului și strânsului paielor, lua proporția unei munci istovitoare. După noaptea zbuciumată, în care e drept că nu mai suferisem de frig, dar care îmi pusese la grea încercare puterile, dimineața eram extenuat.

Când s-a făcut liniște pe celular și am putut lua din nou contact cu Colea, căruia voiam să-i arăt inconvenientele invenției lui, acesta mi-a luat-o înainte. Mi-a explicat că și el își dăduse seama de defectele procedeului și că, în cursul nopții, experimentase o nouă versiune, ameliorată. Făcuse o gaură în saltea și trăsese tineta în dreptul ei, sub pat. În acest fel, nu mai fusese nevoit să iasă peste noapte din saltea. Vreo câteva nopți am încercat și așa, dar în cele din urmă am renunțat. Era totuși prea obositor și riscul de a nu mă trezi și de a fi surprins de gardian, dimineața, devenea tot mai mare, pe măsură ce slăbiciunea se accentua și cădeam tot mai des într-o stare de somnolență, în care pierdeam noțiunea timpului. Pentru găsirea unor astfel de soluții de supraviețuire în mizerabila existență la care eram reduși, ne iroseam mintea și spiritul inventiv ! Cu timpul, însă, ne-am resemnat și ne-am lăsat în voia soartei. Orice efort ne costa prea mult și am intrat într-un fel de viață vegetativă, în care senzațiile de foame și chiar de frig s-au estompat. Ore în șir, nici treaz, nici adormit, pluteam între vis și realitate, insensibil la tot ce mă înconjura. Așa se face că n-am simțit decât după o vreme că aveam un început de degerături la degetele picioarelor. Nu mi-am dat seama decât când au început să mă doară. Atunci am remarcat că luaseră și o culoare albă, suspectă. Am făcut efortul să mă deplasez la vizetă ca să-l consult pe Mache. Și el pățise același lucru la un călcâi și mi-a recomandat să mă frecționez. După acest tratament circulația s-a restabilit, degetele și-au revenit la culoarea normală și chiar s-au înroșit și s-au înfierbântat. Timp de câteva zile s-au instalat niște mâncărimi insuportabile, după care, pielea a început să se jupoaie.

Cu tineta nu mai ieșeam decât la două-trei zile. Gardianul nici nu mai insista asupra acestui punct al programului, mulțumit că scăpa și el de o treabă. În zilele în care totuși ieșeam ca s-o deșert, apucam tineta de o toartă și o târam după mine pe ciment până la capătul coridorului, unde o răsturnam în gura de canalizare. Era din fontă grea și n-o mai puteam ridica. În vreme ce toate simțurile mi se atrofiaseră, auzul părea să mi se fi dezvoltat.

Stând în pat, înfășurat în pătură, percepeam cu o acuitate extraordinară toate zgomotele din celular, cunoscându-le explicația și proveniența. Recunoșteam orice pas pe coridor, fie că era de gardian sau de deținut. Iar la ora „programului" știam cine ieșea cu tineta, după zgomot. Câțiva aveau, ca și mine, tinetă de fontă, și atunci îi recunoșteam după mers. Alții aveau tinete de lemn, tot grele, care sunau altfel când erau târâte pe jos. Singurul căruia nu i se auzea decât pasul când ieșea la „Veceu" era Ion

Pantazi. Avea o tinetă cu totul originală. Era din doage de lemn strânse în cercuri, fără toarte, înaltă cam de 50 cm şi cu un diametru de cel mult 15 cm. Semăna cu un putinei !

Chiar aşa prăpădiţi cum eram, tot mai găseam resurse de energie şi humor, pentru ca după plecarea gardianului să stăm de vorbă la vizetă şi să schimbăm câteva glume pe socoteala lui şi a felului cum îşi purta în braţe „putineiul". Şi el făcea haz de necaz, spunându-ne că, din fericire, nefiind supraalimentat nu-i dădea putineiului decât rareori întreaga întrebuinţare, căreia îi era destinat. Utilizarea lui completă prezenta dificultăţi insolubile, din cauza diametrului redus. Trebuia să aleagă, care din necesităţi prefera să ajungă în putinei şi care... peste bord. Era dilema putineiului !

Tot pe atunci, am mai avut o distracţie în monotonia cotidiană. Câteva nopţi am primit vizita unui şobolan, care ieşea dintr-o gaură din pragul uşii. A cercetat toate colţurile celulei şi într-una din nopţi s-a obrăznicit într-atît încît m-am trezit cu el umblând peste mine în pat. Cu un gest brusc, l-am azvîrlit jos şi a dispărut în gaură. A mai venit şi în noaptea următoare şi pe urmă nu l-am mai văzut. Se convinsese probabil că nu era rost de nimic de mâncare. Într-o dimineaţă, s-a produs o agitaţie neobisnuită pe coridor. Au fost scoşi, din celule şi de pe secţie, Ducu Ciocâlteu, Miltiade Ionescu, Mitică Popa şi George Sarry. De ei îmi aduc aminte. S-ar putea să mai fi fost luaţi şi alţii din grupul nostru. Au fost aduşi înapoi abia seara târziu. Fuseseră duşi să depună mărturie la procesul complicilor noştri civili. Martorul principal al acuzării era Ducu Ciocâlteu. Prelucrat de ceilalţi şi mai ales de Mache, în instanţă, Ducu a revenit asupra declaraţiilor pe care le dăduse în anchetă, la Baia Mare, năruind astfel tot rechizitoriul procurorului, a cărui argumentaţie se sprijinea în special pe acele declaraţii.

Văzând că procesul nu se desfăşoară aşa cum scontaseră, şedinţa a fost suspendată până după-amiază. Câteva ore mai târziu, în sala de aşteptare unde erau ţinuţi sub pază, şi-a făcut apariţia Velniciuc, anchetatorul de la Baia Mare. Fusese chemat de urgenţă ca să restabilească situaţia şi băieţii pretindeau că n-ar fi putut veni aşa de repede decât cu avionul. Velniciuc a stat de vorbă cu fiecare din ei pe rând, într-o cameră alăturată, exercitând asupra lor presiuni de tot felul, de la ameninţarea cu o şi mai mare înăsprire a regimului nostru din penitenciar şi până la aceea a unor sentinţe capitale în propriul nostru proces. Cele mai mari presiuni, le-a făcut asupra lui Ducu, ceilalţi refuzând de pe poziţii ferme orice fel de modificare în declaraţiile făcute.

În cele din urmă, după o nouă întrevedere cu Velniciuc, Ducu a fost adus înapoi în sala de aşteptare. Gardienii, care până atunci îi supravegheaseră, interzicîndu-le să stea de vorbă unul cu altul, ca din întâmplare, s-au retras pe coridor lăsându-i singuri. Făcându-se că profită de plecarea lor, Ducu le-a explicat celorlalţi că Velniciuc îi dăduse de înţeles că singura noastră salvare era să facă declaraţiile dorite în proces. A încercat să pledeze pentru adoptarea atitudinii pe care o cerea Velniciuc, uzând de toate argumentele posibile spre a-i convinge şi pe ceilalţi, că numai aşa îşi mai puteau salva viaţa. Principalul lui argument era inutilitatea negării legăturilor cu „civilii", din moment ce aceştia din urmă le recunoscuseră. Se pare că Ducu era foarte tulburat de convorbirea pe care o avusese cu Velniciuc şi pleda cu disperare pentru adoptarea unei atitudini de docilitate. S-a lovit însă de intransigenţa celorlalţi, care n-au arătat

nici un fel de înţelegere, nici pentru punctul lui de vedere, nici pentru temerile lui în privinţa represaliilor din partea lui Velniciuc. Prins între ciocan şi nicovală, între ameninţările Securităţii şi perspectiva de a fi definitiv stigmatizat de camarazii lui, care-i vor retrage şi puţina înţelegere pe care i-o acordaseră, Ducu Ciocâlteu a rezolvat dilema în care se afla, optând pentru formula cea mai nefericită, alienându-şi astfel încrederea tuturor. A ales calea de mijloc, care, în acest caz, nu cred că izvora dintr-o judecată înţeleaptă, ci din intenţia de a înşela ambele părţi. În depoziţia din faţa instanţei, care şi-a reluat lucrările după-amiază, Ducu a făcut declaraţii ambigue şi neconvingătoare ; acolo unde afirmaţiile lui erau confuze, a dat astfel posibilitatea procurorului să recurgă tot la declaraţiile lui date anterior în anchetă, pentru a aduce precizările dorite de acuzare.

Mai târziu, în închisoare, am aflat că toţi cei din boxă au fost condamnaţi la diverse termene de închisoare, mergând până la maximum 1 an şi câteva luni, pedepse neaşteptat de mici pentru acele vremuri. Se părea că totuşi declaraţiile categorice ale celorlalţi martori reuşiseră să mai atenueze, în parte, tot răul pe care îl făcuse Ciocâlteu.

Toate cele petrecute la proces le-am aflat seara, la întoarcerea lor pe celular, când am asistat şi la penibila tentativă a lui Ducu de a se apăra şi a-şi justifica atitudinea pe care o avusese în instanţă. Mache i-a făcut prin vizetă un rechizitoriu dur şi fără menajamente, care nu i-a mai dat nici o posibilitate de replică.

Tot aici voi relata un episod, povestit de Mache şi de cei care fuseseră duşi în acea zi la proces.

În sala de aşteptare din clădirea tribunalului, în afară de ei, se mai aflau două persoane, şi ele aduse din penitenciar, pentru a fi judecate în acea zi. Erau o femeie şi un bărbat, amândoi îmbrăcaţi în port maramureşan. Pe Mache şi prietenii noştri i-a frapat în special atitudinea demnă a femeii, care opunea o muţenie totală şi plină de dispreţ, glumelor grosolane şi provocatoare ale gardienilor care îi păzeau. În cele din urmă, a reuşit să le impună şi lor prin ţinuta ei şi să-i facă să tacă. Mache şi cei din grupul nostru n-ar fi aflat niciodată nimic despre cele două personaje, dacă n-ar fi apărut Roboiu, ofiţerul politic al penitenciarului. Acesta, vrând să-şi dea importanţă şi să-şi arate superioritatea, aş cum avea obiceiul, i-a apostrofat pe cei doi cu una din formulele lui obişnuite :

— Vedeţi mă unde aţi ajuns, dacă nu v-aţi văzut de treabă ? Ce credeaţi că puteţi scăpa de vigilenţa organelor noastre ?

De aici s-a iscat un dialog între ţăranul maramureşan şi Roboiu. Femeia a rămas pe aceeaşi poziţie şi n-a scos nici o vorbă. Ţăranul era vorbăreţ, iar Roboiu nu-şi putea ascunde curiozitatea de a afla împrejurările care duseseră la arestarea celor doi. Mache cu grupul lui erau numai urechi.

Cei doi inculpaţi erau cumnaţi. Femeia era nevasta, iar ţăranul, fratele unui oarecare Paşca, care haiducea de multă vreme prin munţii Maramureşului. (Dacă memoria nu mă înşeală, în regiunea Borşa). Paşca era unul din acei partizani solitari, care în acele vremuri luaseră drumul pădurii prin diferite regiuni ale Ţării şi care dădeau de furcă Securităţii. Paşca cunoştea perfect toate cotloanele munţilor din regiunea lui şi scăpase din toate incursiunile întreprinse de trupele de intervenţie ale M.A.I.-ului, pentru a-l prinde. Ca pentru toţi cei în situaţia lui, adevăratele dificultăţi

începeau odată cu venirea iernii. Pădurea desfrunzită nu-i mai oferea adăpostul din timpul verii. Zăpada căzută îi interzicea deplasarea în voie, înregistrîndu-i urmele și trădându-i prezența. Și încălzitul era o problemă, căci orice fir de fum se vedea de la mare depărtare în pădurile dezgolite. Iarna îi obliga pe partizani să se retragă în câte un bordei sau văgăună bine ascunsă, unde nu făceau focul decât în nopțile cu vreme rea și fără lună. Nu ieșeau din bârlog decât pe ninsoare sau viscol, pentru ca zăpada să le șteargă urmele și hibernau astfel, așteptând să dea din nou frunza în primăvară.

Așa făcuse și Pașca în munții lui, dar iarna grea se așezase mai devreme ca de obicei și-l prinsese nepregătit și fără provizii. Pentru a face față situației neașteptate, luase legătura cu fratele lui care era pădurar și a cărui casă izolată era chiar în marginea pădurii. Acesta din urmă a coborât în sat, a vorbit cu nevasta lui Pașca și împreună au pus la cale aprovizionarea partizanului. Soția lui Pașca, așa cum se înțeleseseră, ducea merindele cumnatului ei, care, la rândul lui, le ducea în pădure fratelui. Cu toate măsurile de precauție luate, acest du-te-vino n-a scăpat neobservat și, nici el nu știa cum și prin cine, dar informația ajunsese la Securitate. Securitatea i-a întins o cursă și l-a surprins în momentul în care intra în pădure cu desaga cu provizii. Adus înapoi în propria lui casă, amenințat și bătut, n-a putut da o explicație plauzibilă pentru destinația ce voia s-o dea unei așa mari cantități de alimente și a sfârșit prin a recunoaște totul. Aici, Roboiu l-a întrerupt acuzându-l că nu spusese totul, că indusese în eroare organele de securitate, pentru a-l salva pe „banditul de frate-su !"

Voi încerca să redau cât mai exact ceea ce s-a întâmplat mai departe, așa cum ne-a fost relatată întâmplarea de Mache, care repeta, la rândul lui, povestea fratelui lui Pașca. Nu voi putea însă să-i dau toată savoarea pe care i-a dat-o Mache, care imita cu un real talent limbajul lui pitoresc în grai ardelenesc.

Iată deci urmarea : După ce a recunoscut că îl aprovizionase pe Pașca, securiștii l-au obligat să le servească de călăuză până la ascunzătoarea lui. A pornit deci cu ei prin pădure și după o bucată de drum s-a oprit și le-a arătat cu mâna versantul prăpăstios al culmii următoare. Le-a spus că acolo, între stâncile care se vedeau, se afla peștera în care se ascundea fratele lui. Mai departe n-a vrut să-i urmeze nici în ruptul capului, cu toți pumnii pe care i-a primit. Le-a spus că din locul în care se găsea, Pașca avea sub ochi toată regiunea și putea observa orice mișcare.

— Îl cunosc pe frate-miu ! Dacă ne apropiem trage ! Mai bine mă pușcați dumneavoastră aici, decât să mă pușt el, fiindcă l-am vândut !

Văzând că nu mai e chip să-l urnească din loc, căpitanul care conducea operația l-a lăsat sub paza a doi securiști și cu restul echipei lui a pornit prin pădure, către ascunzătoarea indicată. Și fratele lui Pașca a continuat adresându-se lui Roboiu :

— No ! Și știți, domnule ofițer, ce mi-o zis domnul căpitan, înainte de a pleca ? Mi-o zîs : Măi Pașca, rămâi aici până ne întoarcem, că văd că de frică ai căcat nădragii !

Apoi fratele lui Pașca fugarul a povestit cum după un timp a auzit focuri de armă și rafale de pistoale automate. A mai trecut o vreme și securiștii s-au întors, purtându-l pe brațe pe căpitan, rănit și plin de sânge. Pașca scăpase ! Și fratele partizanului, uitându-se la Roboiu, și-a încheiat povestea cu o întrebare :

— Apăi vă întreb eu acuma pe dumneavoastră, domnule ofiţer : „Cine o căcat nădragii ?“

Într-o dimineaţă, imediat după „număr“, s-a dezlănţuit o adevărată campanie de curăţenie în tot penitenciarul. Gardienii nu mai pridideau răcnind şi dând fel de fel de ordine unor deţinuţi de drept comun, care alergau în toate părţile, cu mături şi găleţi cu apă. De fapt, toată tevatura se rezuma la măturatul coridoarelor şi curţii, la spălatul mozaicului de pe jos cu apă şi la ştersul uşilor cu motorină. Reţeta era standardizată pentru toate puşcăriile. Pe ici pe colo, pe coridor, unde zidurile erau mai murdare, un deţinut de drept comun, înarmat cu o bidinea şi cu o găleată de var, spoia superficial pereţii. Ni s-au dat şi nouă câte o mătură şi o cârpă udă, să ne curăţăm celulele. Graba cu care se proceda era semn că se aştepta o inspecţie. Am fost convinşi că bănuielile noastre erau juste, când ni s-au înlocuit saltelele. Ne-au adus altele, tot vechi şi murdare, dar cel puţin aveau mai multe paie înăuntru. Marea surpriză a fost însă, când uşile celulelor noatre au fost deschise rând pe rând şi fiecare am primit câte două cearceafuri şi câte o pernă umplută cu paie. După câteva minute s-au deschis iar uşile, ni s-a dat câte o faţă de pernă şi ni s-a spus să ne facem paturile. Ni s-a interzis însă să ne culcăm sau să ne aşezăm pe pat. La scurt timp, altă distribuţie : fiecare am primit câte o cană de aluminiu pentru băut apă. Când zarva curăţeniei s-a potolit, ni s-a împărţit terciul. Altă surpriză : ni s-a dat porţie dublă, câte două polonice. Spre uimirea noastră, terciul era dulce ! Apoi au urmat cam două ore de aşteptare, care mi s-au părut nesfârşite. Măturatul, spălatul pe jos şi făcutul patului mă istoviseră. Abia mă mai ţineam pe picioare, iar pe pat nu mă puteam nici aşeza, nici întinde, gardianul supraveghindu-ne necontenit prin vizetă, ca nimic să nu se clintească în celule.

În fine, s-a produs şi evenimentul aşteptat. Am auzit uşa celularului, o sumedenie de paşi, cizme trântindu-se în poziţia de drepţi, raportul gardianului de pe secţie, formule de „să trăiţi !“ etc. Apoi, tropăiala de paşi s-a deplasat iar, ca să se oprească în dreptul primei celule. Am auzit zăngănitul rângii date de-o parte şi uşa deschizându-se. Nu puteam însă să disting nici o vorbă din ceea ce se discuta. De altfel vizita la prima celulă n-a durat mult şi grupul a trecut mai departe, la a doua uşă. În câteva minute au ajuns şi la uşa mea. Stăteam rezemat de piciorul patului când s-a deschis uşa şi primul pe care l-am recunoscut din toţi cei înghesuiţi în cadrul uşii a fost căpitanul Tilici, comandantul închisorii, care mi-a strigat :

— Nu ştii bă să spui „să trăiţi“ şi să dai raportul ?

Am rămas nemişcat şi am tăcut.

În clipa următoare, singurul personaj care distona în tot grupul de uniforme de la uşă, fiindcă era îmbrăcat civil, mi-a pus o serie de întrebări, uitându-se de fiecare dată, în prealabil, la obiectul despre care se informa :

— Ai cearceafuri curate ?

— Da — i-am răspuns.

— Ai pernă şi faţă de pernă ?

— Da.

— Ai cană personală de băut apă ?

— Da.

— Ai primit masa de dimineaţă ?

Cum era firesc și la această întrebare ca și la celelalte am răspuns afirmativ. La ultimul meu „da", tot grupul a făcut un pas înapoi și, până să mă dezmeticesc, ușa s-a trântit. Inspecția trecuse la celula următoare ! Nici n-avusesem timpul să-i disting pe cei câțiva ofițeri străini, care se aflau printre cei ai închisorii, pe care îi cunoșteam. Singura persoană pe care o reținusem a fost interlocutorul meu, civilul. Slab și înalt, destul de în vârstă, poate 60 de ani, purta un palton negru cu guler de catifea neagră. La gât avea un fular alb de mătase iar în cap o căciulă neagră de lutru. Mai remarcasem și o chevalieră de aur la un deget. O apariție mai mult decât stranie pentru mediul în care ne aflam ! După ce grupul și-a terminat turul de inspecție pe la toate celulele și a părăsit celularul, s-au dezlănțuit și discuțiile noastre la vizete.

Toți eram intrigați de apariția acelui personaj îmbrăcat civil și de rolul lui. De la cei care se găseau în primele celule, lângă grila de la intrare și care putuseră surprinde convorbirile gardienilor și ofițerilor de pe coridor, am aflat că civilul nostru era doctor. Fusese deci o inspecție medicală sau, mai bine-zis, un simulacru de inspecție. Discuțiile noastre prin vizetă s-au întrerupt, când ușa de intrare în secție s-a deschis. Un gardian a trecut din celulă în celulă și a recuperat cănițele ce ne fuseseră date mai înainte. După câteva momente de liniște, o nouă alarmă ! De data asta, un alt gardian ne-a luat pernele. Peste alt răstimp, ni s-au ridicat și cearceafurile. Părea un film care rula invers, așa încât după o jumătate de oră, ne găseam din nou în situația dinaintea inspecției. Un film în regia tipică a Securității ! Din toată afacerea ne-am ales numai cu niște saltele ceva mai bune, pe care administrația nu și-a mai dat osteneala să ni le înlocuiască din nou, cu cele vechi.

Cred că trecuseră aproape două luni de când ajunsesem la Oradea și nu mă spălasem. Nu știu dacă faptul s-a datorat „inspecției medicale", dar în prima sâmbătă care i-a urmat, am fost anunțați dis-de-dimineață, printr-un răcnet de gardian din capătul celularului :

— Pregătirea pentru baie !

În mod obișnuit, în pușcării, asta însemna să-ți iei rufele de schimb, săpunul și prosopul și, cât mai sumar îmbrăcat, să aștepți lângă ușă venirea gardianului, pentru că și această operație, ca și toate celelalte, se desfășura sub semnul grabei. Pe tot parcursul, până la baie, nu auzeai decât : — Hai ! Hai ! Dă-i drumu' mai repede ! Apa caldă și rece care curgea prin dușuri era parcimonios distribuită și foarte des constituia una din distracțiile gardienilor s-o potrivească fie prea fierbinte ca să ne opărească, fie prea rece ca să ne înghețe și în orice caz insuficientă ca să ne putem săpuni sau clăti ca lumea. Și totuși, întotdeauna așteptam cu nerăbdare ziua de baie, de obicei sâmbăta și cred că era singurul ordin pe care îl respectam întocmai, grăbindu-ne cât puteam ca să apucăm să stăm cât mai mult sub duș.

În condițiile în care ne găseam acum la Oradea, ordinul : „Pregătirea pentru baie !" nu avea însă nici un sens. Nu aveam nici rufe de schimb, nici prosop, iar de dezbrăcat nu ne puteam dezbrăca din cauza lanțurilor. Odată cu împărțirea terciului, ni s-a dat câte o bucățică de săpun, cu un puternic miros de petrol. Apoi, după un timp, a venit din celulă în celulă un gardian cu un maldăr de chei și a început să ne descuie lacătele de la lanțuri. Pe tot celularul eram 21 de deținuți, deci în total 42 de lacăte. La fiecare lacăt, gardianul încerca 7-8 chei, până o nimerea pe cea potrivită.

Vă închipuiți cât a durat ! Când ultimul lacăt a fost descuiat, ni s-a spus să ne luăm lanțurile și să ieșim din celulă. Am fost mânați de gardieni pe coridor, am traversat curtea și am intrat în clădirea de vis-à-vis, unde se afla o sală cu câteva dușuri. Cu toate zbierătele gardienilor, traseul nu l-am putut parcurge în pas alergător. Eram prea slăbiți și ne cam clătinam pe picioare. Era prima oară că mă dezbrăcam de când ajunsesem la Oradea.

Am avut un adevărat șoc, când m-am văzut cum arătam. Eram numai piele și os iar partea de jos a corpului mi-a adus aminte de scheletul care ne era adus în clasă la ora de anatomie când eram în liceu. Văzându-mi oasele bazinului complet descărnate și proeminența articulației femurului din șold, m-am gândit pentru prima oară că zilele îmi erau numărate. De altfel, întreg tabloul din sala de dușuri încețoșată de aburi, în care evoluau 17 schelete (cei 4 din grupul lui Țucă au fost duși la baie după noi), părea o scenă din infern. Înfățișarea tuturor era jalnică iar fețele camarazilor mei erau de nerecunoscut. Din cauza extremei slăbiciuni, aveau o cu totul altă expresie. La prima vedere, mi s-au părut niște străini, trăsăturile lor mi-erau necunoscute și nu-mi sugerau nici o asemănare cu cei de care mă despărțisem cu câteva luni în urmă. Timpul care ni s-a lăsat pentru duș, ca și apa, au fost relativ acceptabile, așa că ne-am putut spăla destul de bine. Spaima care ni se strecurase în suflet, la început, la vederea spectacolului sinistru al degradării noastre fizice, s-a risipit repede. Bucuria revederii și căldura prieteniei care ne lega pe cei mai mulți între noi și-au produs din nou efectul.

Cu toate că ni se interzisese să vorbim, conversațiile sub dușuri erau în toi ; la adăpostul aburului și zgomotului apei care curgea, cerberii noștri neputându-ne supraveghea cu eficacitate. Încet, încet, s-a stabilit chiar o atmosferă veselă. Ce putea fi mai potrivit pentru tabloul din sala de dușuri, decât humorul negru ? Mache mi-a spus că pe vremea când era student la medicină, ar fi dat orice ca să primească la masa lui din sala de disecție un cadravu așa de slab ca mine, fiindcă pe ele se lucra mult mai bine și mai ușor ca pe cele grase. Cele mai multe glume s-au făcut însă pe socoteala lui Paul Iovănescu, care din cauza înălțimii părea și mai slab ca ceilalți. Până și ing. Georgescu-Topuslău, cel mai timorat și pesimist dintre noi, se mai înseninase la față sub influența tonică a euforiei reîntâlnirii, cu toate că îl chinuia o criză de sciatică. Toți ne înveselisem, în afară de Ducu Ciocâlteu, care, după ce încercase și el să participe la atmosfera generală, simțise că era nedorit și evitat. Când dușurile s-au oprit, Colea mi-a dat prosopul lui să mă șterg. Tot de la el am primit și o pereche de ciorapi. Și Titi o fast ajutat de ceilalți, noi doi fiind cei mai dezmoșteniți. Cămașa mea ecosez, pe care a trebuit s-o reîmbrac, era așa de murdară încât căpătase o culoare întunecată uni. Fiecare odată îmbrăcat, ne duceam la ușă, unde doi gardieni luau din grămadă câte o pereche de lanțuri și ni le puneau la picioare, încuindu-le cu lacătele.

Sub efectul biciuitor al dușului fierbinte care ne pusese sîngele în mișcare, n-am simțit în primul moment temperatura glacială din celulă. M-am culcat, bine împachetat în pătură și cuprins de o dulce toropeală m-am scufundat într-un somn adânc. Efortul neobișnuit și emoția reîntâlnirii cu prietenii mă istoviseră și fizic și nervos, dar îmi simțeam sufletul plin și eram mulțumit. De aici înainte am fost duși la baie aproape cu regularitate în fiecare sâmbătă.

Sâmbăta următoare, am avut năstrușnica idee de a aplica un nou patent de-al lui Colea. De fapt, de astă dată invenția nu-i aparținea, ci îi fusese dezvăluită de niște deținuți de drept comun, cu care călătorise împreună într-un vagon penitenciar, în timpul unui transfer dintr-o închisoare într-alta. Colea ne-a explicat prin vizetă că printre aceștia se afla unul condamnat pentru crimă, care având lanțuri la picioare l-a învățat și i-a și demonstrat cum totuși în această situație îți poți scoate pantalonii. Povestea ni s-a părut neverosimilă și toți l-am luat peste picior, amintindu-i glumele care circulau pe seama locuitorilor din Pătule, o comună vecină cu cea în care se născuse Colea și cărora le mersese faima pentru cât erau de hoți. Se spunea de ei că furau oul de sub cloșcă, că tăiau capul calului ca să-i fure clopotul de la gât și tot felul de astfel de povești.

L-am tachinat pe Colea în fel și chip, susținând că nici măcar cei din Pătule nu și-ar putea dezbrăca pantalonii având lanțuri la picioare, așa cum nu putuseră nici fura clopotul de la gâtul calului, fără să-i taie capul. Colea susținea însă morțiș că lucrul era posibil și ne-a explicat cum. Explicație greu de înțeles fără exemplificare, dar pe care până la urmă am priceput-o și, punând-o în aplicare, am reușit performanța. Iată cum : lăsând pantalonii jos până în dreptul lanțurilor, am scos unul din cracii pantalonului, împreună cu o parte din prohab și din betelia de la talie, prin brățara lanțului. Odată această parte a pantalonului scoasă dincolo de brățară, mi-am scos laba piciorului din pantalon și am tras din nou în sus, de data asta pe lângă picior și brățară, întreaga parte de sus a pantalonului cu crac cu tot, pe care o scosesem mai înainte. După ce în acest fel mi-am degajat un picior din pantalon, nu mi-a mai rămas decât să trag în jos tot pantalonul prin cea de-a doua brățară și de-a lungul celuilalt picior. Singura dificultate era să faci să treacă grosimea stofei pantalonului prin spațiul destul de strâmt dintre picior și brățara lanțului. Sâmbăta următoare, când gardianul a intrat cu cheile la mine în celulă ca să-mi scoată lanțurile și m-a văzut gol, numai cu mantaua pe mine și fără pantaloni, a rămas o clipă încremenit, apoi s-a repezit pe coridor, a încuiat ușa după el și a început să strige cât îl ținea gura după ofițerul de serviciu. După câteva clipe, a urmat o tropăială de cizme pe secție, ușa s-a dat de perete și în celulă au năvălit vreo doi gardieni, ofițerul de serviciu (elegantul locotenent Zaharia) și Roboiu, politrucul.

— Controlează-i lanțurile și lacătele, tovarășe plutonier ! i-a ordonat acesta din urmă unuia din gardieni.

Plutonierul s-a repezit la picioarele mele, a verificat verigile și brățările lanțului, a tras de lacăte și i-a raportat lui Roboiu că erau intacte.

— Cum ți-ai desfăcut bă lanțurile ? m-a întrebat Roboiu.

— Nu le-am desfăcut. Mi-am scos numai pantalonii !

Bineînțeles că nu m-a crezut și a urmat o întreagă discuție. Recunosc că mi-am făcut o plăcere în a o prelungi, luând un aer nedumerit față de neînțelegerea ofițerului pentru faptul atât de firesc de a mă fi dezbrăcat în așteptarea băii. În cele din urmă, i-am demonstrat cum procedasem, făcând operația inversă și îmbrăcându-mi iar pantalonii sub privirile uluite ale gardienilor și ale celor doi ofițeri. Văzând că nu fusese nici un fel de vrăjitorie și liniștit că n-aveam iarba fiarelor, Roboiu a ieșit cu ciracii lui din celulă, cam rușinat de panica pe care o arătase la venire. La ieșire și-a mai dres autoritatea față de subalterni, aruncându-mi cu

vădit dispreț expresia magică, care constituia de obicei argumentul suprem și totodată ultimul cuvânt al securiștilor când voiau să iasă din încurcătură :

— Mama voastră de bandiți și criminali !

Roboiu a spus-o cu obidă și utilizând versiunea completă a formulei, nu pe cea prescurtată folosită de mine în text.

O altă întâmplare cu rezultate mai practice și-a avut originea tot într-o zi de baie. După duș, la revenirea în celulă, am constatat că lanțurile care mi se puseseră aveau brățările suficient de largi ca să-mi pot scoate laba piciorului prin ele. A fost o adevărată fericire ! Noaptea, sub pătură, mi le scoteam și nu mai simțeam fierul rece pe fluierul piciorului. Chiar și peste zi mă „descălțam" de lanțuri, având grijă să nu fiu surprins de gardian. Bucuria n-a durat însă decât o săptămână, până la dușul următor, când gardianul mi-a pus o altă pereche de lanțuri, luate la întâmplare din grămadă. Avusesem însă grijă să le identific pe cele cu brățările mai largi, după anumite semne pe care le-am comunicat prin vizetă camarazilor mei. Din păcate, majoritatea celor care le-au primit în sâmbetele următoare, nu le-au putut scoate din picioare. Din câte îmi amintesc, în afară de mine, numai Mircea Vueric s-a mai putut bucura de avantajul acelor lanțuri, având și el picioarele tot așa de mici ca ale mele.

Într-una din diminețile următoare, grupul lui Țucă a fost scos din celule. Au fost aduși înapoi, abia către seară. Fuseseră judecați. Nimic deosebit de semnalat. Procesul se desfășurare după tipicul cunoscut. Tribunalul Militar al Regiunii a doua militare — Cluj, prezidat de un colonel, flancat de doi asesori cu grade mai mici, ascultase un lung rechizitoriu al procurorului, în care expunerea faptelor acuzaților păruse a ocupa un loc secundar, pe lângă nesfârșitele citate din „dascălii" marxismului. A urmat interogarea acuzaților, într-un ritm accelerat, cerându-li-se răspunsuri scurte și luându-li-se cuvântul deîndată ce declarațiile nu erau pe placul completului de judecată. S-au succedat cei patru avocați desemnați din oficiu, cu pledoarii tip, în care s-au rezumat să ceară o condamnare „dreaptă" după legile și în spiritul „justiției populare". La ultimul cuvânt al acuzaților, timpul acordat a fost așa de scurt, încât, după spusele lui Țucă, aveai impresia că judecătorul se grăbea ca să nu piardă trenul. Țucă a apucat totuși să spună că își asumă întreaga responsabilitate a evadării, cerând indulgența tribunalului pentru ceilalți trei coinculpați, care fuseseră influențați și antrenați de el în această acțiune.

Într-o zi, absolut pe neașteptate și fără vreun motiv aparent, s-au produs câteva mutări pe celularul nostru. Și la mine s-a deschis ușa și am auzit formula clasică : „Ia-ți bagajul și pătura și ieși afară !" N-am avut decât câțiva pași de făcut, cât să traversez coridorul, noua mea celulă fiind exact vis-à-vis. M-am bucurat de mutare. Mai întâi, fiindcă era o schimbare. În ai doilea rând, noua celulă era cu fața la sud și, deci, mai puțin friguroasă. De cum am intrat i-am văzut geamurile curate și mai luminoase. Cele din celula părăsită le lăsasem înghețate, cu flori de gheață. Aici se vedea și soarele. Din celula cealaltă nu-l văzusem niciodată. Un soare palid de iarnă, fără multă putere, dar care totuși topise gheața de pe geamuri și făcea încăperea mai luminoasă. De când ne aflam la Oradea,

celula nu fusese locuită. Cu o zi înainte, auzisem pentru prima oară deschizându-i-se ușa și gardianul cu câțiva deținuți de drept comun intraseră înăuntru. După zgomotul specific pe care l-au făcut, mi-am dat seama că se îndeletniceau cu un pat. Nu mi-am seama dacă l-au montat sau l-au demontat. Acum aveam explicația. În celulă erau două paturi cu saltelele pe ele. M-am și văzut dormind la noapte pe una din ele și acoperit cu cealaltă. Odată aceste constatări îmbucurătoare făcute, mi-am îndreptat cercetările spre ferestre. În dreptul celei din dreapta, în curte, la nici un metru distanță, era un fel de pasarelă din scânduri, montată pe niște stâlpi. Părea o schelă de șantier de construcții. Era de fapt amenajată ca post de pază, pentru o santinelă care se plimba încoace și încolo, pe toată lungimea ei de câțiva metri. În acel punct, zidul care împrejmuia curtea închisorii făcea un unghi și se apropia de clădirea celularului. Scândurile pasarelei erau exact la înălțimea geamului, așa că nu-i vedeam decât cizmele santinelei când se plimba. Soldatul, la rândul lui, ca să privească în celulă, trebuia să se aplece. Prin fereastra din stânga, suindu-mă pe tinetă, aveam o priveliște asupra întregii curți, prin capătul căreia trecusem când fusesem adus în celular. În stânga, în față, se vedea bolta clădirii de la intrarea în penitenciar, pe sub care pătrunsesem la sosire. Pornind de la această clădire și mergând spre dreapta, paralel cu celularul nostru, era zidul împrejmuitor, care făcea apoi un unghi drept și venea până lângă celular unde se afla pasarela santinelei. Drept în față, în zidul gros, înalt și încununat cu sârmă ghimpată, se afla o ușă mică de fier, care m-a intrigat de cum am văzut-o. Nu-i înțelegeam rostul, din moment ce dincolo de zid era o curte și o casă particulară. Etajul și acoperișul, care depășeau înălțimea zidului, mi-erau de ajuns ca să-mi dau seama că era o clădire mare, în stilul specific al caselor de oameni bogați din orașele ardelenești. De la camarazii mei care șezuseră de la început în celulele cu vederea spre sud, am aflat că prin ușa aceea își făcea zilnic apariția căpitanul Tilici, care locuia cu întreaga familie în casa de dincolo de zid. Tot prin acea ușă, puteam vedea cum, în fiecare zi, deținuții de drept comun cărau câteva hârdaie cu mâncare de la bucătăria penitenciarului, în curtea casei lui Tilici. Din rațiile prevăzute pentru deținuți, Tilici își creștea și întreținea câțiva porci, pentru nevoile lui și ale familiei ! Din câte aflasem de la alții, închisoarea se afla în centrul orașului lângă un mic parc cu copaci bătrâni ale căror vârfuri le puteam vedea de pe fereastra celulei. Mai vedeam și creste de acoperișuri și turnulețele unor case care trebuiau să fie arătoase, dar erau ascunse vederii mele. Se pare că una din acele clădiri era palatul episcopal.

De la geamul celulei mele am putut face multe observații interesante, curtea spre care aveam vederea fiind mai animată ca cea dinspre nord, dar scena pe care am înregistrat-o între Crăciun și Anul Nou a depășit tot ceea ce mai văzusem vreodată. Un grup de vreo șapte-opt țigani, deținuți de drept comun, au fost însărcinați cu tăierea a doi porci din gospodăria căpitanului Tilici. Toată operația s-a desfășurat în curte, sub ochii noștri, ai celor care aveam ferestrele spre sud. Porcii au fost mânați prin portița mică din zid, pe unde venea și Tilici de-acasă. Au fost înjunghеați și apoi pârliți pe focul pe care țiganii îl pregătiseră dinainte în mijlocul curții. Din când în când, venea câte un gardian să asiste la treaba pe care țiganii o făceau cu vizibilă nepricepere și neîndemânare. Când au ajuns la faza spintecării, gardianul a adus câteva lighene, în care au fost puse măruntaiele, ficații, inimile și plămânii, care pe urmă au luat drumul

gospodăriei lui Tilici. La spintecarea unuia din porci, echipa de măcelari improvizaţi şi gardianul au avut o surpriză. Scroafa tăiat era în gestaţie ! Cei cinci-şase purcei pe care i-au scos din burtă erau cam de mărimea unui şobolan. La ordinul gardianului, au fost aruncaţi în groapa de gunoi, care se afla lângă zid. Când cei doi porci au fost despicaţi şi împărţiţi şi ultimele bucăţi au dispărut pe uşa din zid, gardianul le-a dat ordin ţiganilor să stingă focul şi să cureţe curtea, după care a intrat în clădirea închisorii. Credeam că spectacolul gratuit care ni se oferise şi care ne ocupase toată dimineaţa se terminase. Amorţisem stând atâta vreme în picioare pe tinetă şi îngheţasem de frig, aşa că mi-am părăsit postul de observaţie.

Abia apucasem să mă fac ghem în pat şi să mă înfăşor în pătură, că am auzit o lovitură de pumn în perete. Era semnalul vecinului meu Titi Spânu, care mă chema din nou la fereastră. M-am dus. Deîndată ce rămăseseră singuri în curte, câţiva dintre ţigani se apucaseră să măture. Alţii cărau cu lopata cenuşa şi cărbunii, la groapa de gunoi. Totuşi, la un capăt al vetrei, unul din ei aruncase câteva vreascuri peste jarul încă nestins şi focul pâlpâia din nou. În tot acest timp, ţiganii aruncau priviri furişe spre bolta clădirii dinspre poartă. Era evident că păndeau eventuala apariţie a gardianului. Abia atunci mi-am dat seama că simulau toată această activitate, măturând şi umblând de colo până colo, numai ca să-i acopere pe doi dintre ai lor, care, ciuciţi lângă groapa de gunoi, se îndeletniceau cu o treabă dubioasă. La un semn discret al unuia din ţigani, care ajunsese cu măturatul în dreptul bolţii de intrare în penitenciar, cei doi de la groapa de gunoi s-au ridicat şi s-au îndreptat spre foc, dosind ceva pe sub haină. În acel moment, toţi ceilalţi şi-au concentrat activitatea cu măturile şi lopeţile, în spaţiul dintre foc şi bolta de la intrarea în puşcărie, făcând astfel un paravan viu în calea privirilor vreunui eventual gardian care ar fi apărut. Atunci am văzut ce făceau cei doi ţigani ale căror mişcări mi se păruseră suspecte. Ţineau deasupra jăraticului şi flăcărilor care pâlpâiau foetuşii purceilor, pe care îi recuperaseră din gunoi. Nici nu se apucaseră bine de treabă şi s-a şi auzit vocea unui gardian care se ivise în cadrul bolţii :

— Hai bă ! Aţi terminat ?

Cei care măturau l-au asigurat că sunt aproape gata cu curăţenia şi gardianul, după ce i-a mai îndemnat o dată să se grăbească, a dispărut din nou sub boltă. În cele câteva minute care au urmat, n-a mai rămas nici o urmă din purcei. În grabă, fiecare ţigan, pe rând, s-a dus să-şi ia porţia şi aşa cum erau, mai mult pârliţi şi afumaţi decât fripţi, foetuşii purceilor au fost mâncaţi. Aşa flămânzi cum eram festinul ţiganilor a reuşit totuşi să ne dezguste. Ştiam că mâncarea celor de la dreptul comun era relativ suficientă, fiind completată şi de pachetele de alimente pe care aveau dreptul să le primească lunar de-acasă. Oricum, ţiganii, la ospăţul cărora asistasem, erau departe de a fi fost nişte oameni chinuiţi de foame.

Cu totul alta era situaţia noastră, care părea fără ieşire. Ne-am sfătuit prin vizete să nu ne lăsăm pradă apatiei şi să nu ne aşteptăm cu resemnare sfârşitul. Am hotărât să începem o campanie pentru a fi scoşi la cabinetul medical, sperând ca astfel să atragem atenţia asupra stării noastre fizice şi asupra regimului de exterminare prin înfometare, la care eram supuşi. Gândeam că orice medic fie chiar şi al M. A. I.-ului, constatând gradul de distrofie avansată în care ne găseam va trebui să dea dovadă de un minimum de probitate şi conştiinţă profesională în privinţa noastră.

Chiar dacă nu va putea lua o hotărîre la nivel local, va trebui să semnaleze cazul mai sus forurilor superioare. Impresia noastră, în acea vreme, era că ne aflam complet izolaţi şi la discreţia organelor locale ale puşcăriei din Oradea, care ne aplicau acest regim din proprie iniţiativă. Bănuiam că primiseră ordinul să ne supună la un regim sever, dar credeam că interpretarea acelui ordin fusese lăsată la latitudinea lui Tilici, care ni-l administra cu sadism şi făcând exces de zel. Speram deci ca, prin cabinetul medical, autorităţile superioare conducerii penitenciarului să fie sesizate de abuzul ce se săvârşea împotriva noastră.

Au urmat zile întregi, în care insistenţele noastre de a fi duşi la vizita medicală s-au izbit de refuzuri sub diferite forme : indiferenţă, râsete batjocoritoare, înjurături. Toţi prezentam forme de distrofie avansate, ceea ce ar fi fost de-ajuns pentru a îndreptăţi chiar internarea noastră în spital, dar pentru Tilici şi statul lui major, căruia îi solicitam dimineaţa la „număr" să fim duşi la vizita medicală, starea noastră fizică nu era un argument convingător. Am schimbat tactica. Am început să pretextăm diverse boli. Mi-amintesc că informându-mă la Georgescu-Topuslău, care realmente suferea de sciatică, mi-am însuşit şi eu simptomele şi câtva timp am simulat aceeaşi suferinţă şi am mers şchiopătând. Într-o bună zi s-a spart gheaţa şi am fost scoşi la cabinetul medical. În grupuri de câte trei-patru, am fost duşi în clădirea cu boltă de la intrarea în Penitenciar.

În timp ce un grup era introdus în cabinetul medical, următorul îşi aştepta rândul într-o anticameră. Un gardian intra cu grupul în cabinet iar un al doilea făcea naveta între celular şi cabinet, aducând grupul următor şi ducând înapoi pe cel care fusese consultat. Mare mi-a fost mirarea când mi-a venit rândul să intru în cabinet, să recunosc în personajul cu halat alb, aşezat la un birou, pe doctorul care venise cu câteva timp în urmă în inspecţie prin celulele noastre, inspecţie pentru care se recursese la potemkiniada înzestrării noastre cu cearceafuri, perne şi căniţe de băut apă, retrase imediat după aceea. Prin toate puşcăriile prin care am trecut, cabinet medical mai mizerabil ca la Oradea nu mi-a fost dat să mai văd. Camera, destul de mare, era aproape goală. Două scaune, un birou, un dulap antideluvian, cu vopseaua cojită şi geamul crăpat, conţinând câteva cutii cu medicamente şi un cântar de persoane, formau tot mobilierul. Într-un colţ mai era o chiuvetă iar într-altul un godin de tuci, care cam afuma. Duhoarea gazelor de cărbune se amestecase cu mirosul de motorină cu care fuseseră frecate duşumelele. Atmosfera amintea mai degrabă pe cea a unui atelier sărăcăcios, în care prezenţa personajului aşezat la birou făcea o notă cu atât mai discordantă. Pe umeri, peste halatul alb, avea acelaşi palton negru cu guler de catifea şi în cap aceeaşi căciulă de lutru cu care venise şi la inspecţie. Încăperea era supraîncălzită şi mă întrebam tocmai de ce nu se dezbrăca. Aveam să înţeleg numaidecît, după felul în care s-a desfăşurat consultaţia. Omul se grăbea. Cu toate astea, gesturile îi erau măsurate. A deschis un registru pe care îl avea în faţă, a scos din buzunarul interior al hainei un stilou, i-a deşurubat cu grijă capacul şi, ridicîndu-şi privirea, s-a adresat primului dintre noi :

— Numele şi prenumele ?

— Gh. Georgescu-Topuslău.

— Data şi locul naşterii ?

După ce a consemnat răspunsurile în registru, a ridicat iar ochii şi, pe acelaşi ton, parcă lipsit de interes, chiar distrat, l-a întrebat :

— Ce te doare ?

Georgescu-Topuslău a început să-i descrie simptomele și să-i vobească de durerile care-l chinuiau. După primele cuvinte, înainte ca Georgescu să-și fi terminat fraza, doctorul și-a întors privirea spre mine. Eram următorul.

— Numele și prenumele ?

Apoi, scena s-a repetat întocmai. A scris răspunsurile mele în registru, m-a întrebat ce mă doare, am început să-i spun de durerile sciatice și și m-a întrerupt și pe mine, îndreptându-și privirea spre următorul cu aceeași formulă :

— Numele și prenumele !

I-a răspuns și Colea Ungureanu, care era ultimul din grup. La întrebarea „ce te doare ?", Colea a început să-i vorbească de condițiile inumane în care eram ținuți, de lipsa de hrană, de încălzire și de igienă.

— Nu e de competența mea. Raportează administrației penitenciarului. Eu sunt doctor !

A tăcut și Colea iar doctorul s-a apucat să scrie din nou ceva în registru. Între timp, își scosese din buzunar un portțigaret din aur masiv. pe care îl pusese cu grijă pe birou. Era o piesă veche, frumos cizelată. Alături, cu aceleași gesturi studiate și parcă mângâind obiectele, a așezat o brichetă Dunhill, tot de aur și un țigaret. Apariția unor astfel de obiecte în mediul în care ne aflam era de-a dreptul o sfidare. Dar și etalarea lor fără pudoare, de către un medic M.A.I., avea ceva strident în acele vremuri, în care se cultiva cu ostentație austeritatea proletară. Când a terminat cu scrisul, doctorul s-a sculat de la birou, s-a dus la dulapul de medicamente și în clipa următoare ne-a pus în palmă, lui Georgescu-Topuslău și mie, câte trei tablete de antinevralgic. Până să ne dumirim, l-am auzit spunându-i gardianului care asistase la „consultație" :

— Următorii !

Târîndu-ne lanțurile de la picioare și împinși de la spate de gardian, am ieșit din cabinetul medical, în timp ce erau introduși alți trei camarazi de-ai noștri. Privirile ni s-au încrucișat. Ale lor interogative, ale noastre încă inexpresive. Eram încă uluiți de rapiditatea și felul în care decursese vizita noastră medicală.

Vocea răstită a gardianului, zornăitul lanțurilor și mai ales contactul brusc cu gerul de-afară după căldura din cabinet, ne-au trezit la realitate. Făcusem imprudența să ne lăsăm furați de logica unui raționament sănătos, care ne dusese la concluzia că un membru al corpului medical nu ne poate refuza sprijinul. Avusesem slăbiciunea să lăsăm să ni se strecoare în suflete nădejdea că vom putea găsi la un doctor al Ministerului de Interne conștiință profesională și omenie. (La premisă falsă și concluzie falsă !) Ne complăcusem în această stare, în care licărea speranța încetării suferințelor noastre, și acum plăteam greșeala. Ne întorceam în celule, abătuți și deznădăjduiți. Ne-am redresat însă moralul destul de repede. Și tot cu un argument, dar recurgând la o logică mai potrivită locului.

În situația în care ne aflam înainte de a ne fi dus la cabinetul medical, nu eram demoralizați. După vizita medicală, ne aflam în continuare exact în aceeași situație ca și înainte. Deci : nu aveam nici un motiv să fim demoralizați. Simplist, dar sănătos ! Și foarte practic și necesar, pentru ieșirea din depresiune. La terminarea vizitei medicale, când fiecare din noi a fost din nou închis în celula lui și gardianul a părăsit celularul, ne-am împărtășit reciproc experiența făcută la cabinet.

Vizita decursese pentru toţi în aceleaşi condiţii, doctorul având aceeaşi comportare cu fiecare. Nici măcar faţă de cei doi colegi de breaslă din grupul nostru (doctorii Miltiade Ionescu şi Paul Iovănescu), nu se arătase mai omenos. Fusese la fel de rece, distant şi impermeabil la intervenţiile lor ca şi la ale noastre. Ne-am hotărît să nu ne dăm bătuţi şi să continuăm şi în zilele următoare să cerem să fim scoşi la vizita medicală. Nu toţi odată în aceeaşi zi, ci câte trei sau patru numai, pentru a avea mai multe şanse de a fi duşi la cabinet.

Urmarea primei noastre vizite s-a făcut totuşi simţită a doua zi. Căpitanul Tilici găsise pretextul să inventeze un nou chin, ca să ne treacă pofta să ne mai plângem de condiţiile de detenţie. În dimineaţa următoare, după „număr", uşile celulelor s-au deschis pe rând şi ni s-a spus să ieşim la spălat. Gardianul ne-a ordonat să ne dezbrăcăm până la brâu şi să ne spălăm la robinetele jgheaburilor de pe culoar. Pe coridor era ger ca afară, iar apa de la robinet era rece ca gheaţa. În primul moment, neştiind despre ce era vorba, ne-am conformat ordinului. Când ne-am dat seama însă că nu era decât o nouă manifestare a sadismului administraţiei, am protestat. Unii au refuzat să se dezbrace în atmosfera glacială de pe coridor, alţii n-am vrut să ieşim din celule. Faţă de opoziţia noastră, gardianul a chemat ofiţerul de serviciu, care ne-a spus că măsura fusese luată în urma plângerii noastre la cabinetul medical cu privire la condiţiile neigienice în care eram ţinuţi. Cabinetul medical raportase direcţiei iar aceasta dăduse curs cererii noastre, permiţându-ne să ne spălăm în fiecare dimineaţă. Am înţeles că era vorba de o răzbunare a lui Tilici şi i-am declarat ofiţerului de serviciu că renunţăm la acest privilegiu. Ofiţerul a plecat înjurînd şi acuzându-ne că nu ştim ce vrem ; că mai întâi reclamăm că nu ni se dă posibilitatea să ne spălăm şi, cînd ni se satisface cererea, refuzăm avantajul obţinut. După ce gardianul şi ofiţerul de serviciu şi-au jucat rolul în piesa montată de Tilici iar noi ne-am retras plîngerea, n-a mai fost vorba de spălat dimineaţa.

Cam la două-trei zile, câţiva dintre noi reuşeau să obţină să fie duşi la vizita medicală. Dusul nostru la cabinet, nu mai era un eveniment excepţional ca prima dată. Îşi pierduse treptat din importanţă, devenise o operaţie de rutină şi vigilenţa gardienilor slăbise. Acum, cei care erau duşi la cabinet erau lăsaţi acolo, gardianul pleca la alte treburi şi după un timp venea să-i ia. Între timp, profitând de un moment de absenţă a gardianului, aflasem de la un planton de drept comun, care făcea curăţenie pe coridorul nostru, câteva amănunte interesante despre doctorul penitenciarului. Îl chema Boieru, era evreu din Oradea, avusese cabinet particular iar acum era medic la o Policlinică din oraş şi funcţiona cu jumătate de normă în plus la cabinetul medical al închisorii. După primele vizite, la care gardianul nu mai era de faţă, doctorul fusese scos din stereotipia întrebărilor lui şi reuşisem, fiecare pe rând, când ajungeam în cabinet, să ne facem ascultaţi, fără să mai fim întrerupţi.

Îl pusesem astfel la curent (presupunând că n-ar fi fost deja) cu toate amănuntele regimului la care eram supuşi, dar mai mult decât câteva antinevralgice în plus n-a obţinut nimeni. La toate insistenţele noastre, dr. Boieru îşi găsea refugiul în veşnicul pretext că puterile lui sunt limitate şi că sprijinul pe care i-l solicitam ieşea din domeniul competenţei lui. În cele din urmă, văzând că totul era zadarnic, ne-am hotărât să întindem coarda la maximum şi să nu-l mai menajăm pentru a-i câştiga bunăvoinţa, cum făcusem până aci. Nu puteam risca decât să nu mai fim

duşi la vizita medicală, ceea ce tot nu ne folosea la nimic. Singurul avantaj fuseseră antinevralgicele pe care le primisem fiecare din noi şi pe care le dăduserăm lui Georgescu-Topuslău, care avea acum o mică rezervă. Aşa se face că la cele câteva vizite care s-au succedat, atât Paul Iovănescu într-o zi, cât şi eu într-alta, deîndată ce gardianul a părăsit cabinetul, ne-am repezit la cântarul care se găsea într-un colţ al încăperii. Până când s-a dezmeticit doctorul, echilibrasem cântarul. Întorcîndu-mă spre el şi cerându-i să se uite la gradaţiile cântarului spre a se convinge personal, i-am spus :

— Nu credeţi, d-le doctor, că e de competenţa dumneavoastră să interveniţi atunci când, din cauza tratamentului la care este supus un deţinut ajunge la greutatea de 45 de kilograme ?

Doctorul s-a înfuriat şi m-a ameninţat că-i va cere gardianului să mă pedepsească pentru indisciplină. Mi-am dat totuşi seama că era cam tulburat de afirmaţia mea, pe care s-a dus s-o verifice pe bara gradată a cântarului. Când gardianul a venit să ne ducă în celulă, doctorul s-a apucat să noteze în registru antinevralgicele pe care ni le dăduse şi nu i-a pomenit nimic de pedepsirea mea.

Scena care s-a petrecut în cabinet când a fost adus la vizită un alt grup dintre camarazii noştri a atins un punct mult mai critic. Paul Iovănescu s-a suit şi el pe cîntar, fără să ceară voie. Paul avea cam 1,90 m înălţime şi cântărea tot 45 kg ! Când doctorul, enervat de îndrăzneala lui Paul, a vrut să cheme gardianul, Mache, care se afla şi el printre cei aduşi la vizită, i s-a adresat pe un ton hotărît, uzând de toate atuurile pe care le deţinea :

— Domnule dr. Boieru, fiindcă sunteţi evreu, nu se poate să nu ştiţi că primii condamnaţi pentru crimele contra umanităţii săvârşite în lagărele de exterminare hitleriste au fost medicii. Tocmai din cauza profesiunii lor nu li s-a acordat nici un fel de circumstanţe atenuante !

Vorbele lui Mache şi şocul de a se fi auzit interpelat pe nume l-au făcut pe Boieru să se aşeze din nou la birou. Până la venirea gardianului, Mache a profitat să-i mai expună o dată întreaga noastră situaţie, faţă de care orice medic avea obligaţia profesională să ia atitudine. — De n-ar fi decât pentru a putea dovedi în viitor că nu s-a solidarizat în mod tacit cu crimele Securităţii, a ţinut să adauge Mache.

Când băieţii s-au întors în celule şi ne-au povestit cele întîmplate, ne-am gândit cu toţii că toate punţile dintre noi şi doctor fuseseră rupte. Eram totuşi mulţumiţi că Mache îi spusese răspicat lui Boieru singurul lucru care i se mai putea spune.

Câteva zile mai târziu am fost iar la cabinetul medical. De data asta m-am nimerit să fiu cu Mache. Când am rămas singuri cu doctorul, Boieru a scos dintr-un dosar o foaie de hârtie şi a început să ne citească. Era un raport medical, în care erau consemnate cu exactitate toate condiţiile noastre de existenţă : frigul din celule, insalubritatea lor, lipsa de îmbrăcăminte, lipsa de igienă şi hrana insuficientă. Mai departe relata în termeni medicali starea fizică a deţinuţilor, subnutriţi şi distrofici. Apoi, când a terminat, doctorul ni s-a adresat tuturor celor prezenţi în cabinet, dar cu ochii la Mache :

— Este raportul meu lunar, pe care îl voi încheia şi-l voi înainta Ministerului de Interne. Voi menţiona că, în astfel de condiţii, nu-mi pot lua nici o responsabilitate în privinţa sănătăţii deţinuţilor. Acum sunteţi mulţumiţi ?

Nu ne mai rămânea decât să-i mulţumim. Ceea ce am şi făcut. Ne-am întors în celule, cu speranţa că raportul îşi va produce efectul. Am aşteptat însă zadarnic ! Nu s-a produs nici o schimbare !

Timp de câteva săptămâni, unii dintre noi au mai fost duşi la cabinetul medical, dar, după aceea, vizitele au încetat cu desăvârşire. La toate insistenţele, gardianul sau ofiţerul de serviciu răspundeau invariabil că doctorul lipseşte.

Prin luna martie, când iarna s-a mai îmblânzit şi gerul s-a mai muiat, gardienii au început să scoată la plimbare deţinuţii de drept comun. Se plimbau în curtea de sub ferestrele noastre, aceeaşi în care asistasem şi la tăierea porcilor lui Tilici. Gardianul care îi supraveghea ne interzicea să ne uităm pe geam în timpul plimbărilor. Totuşi, vigilenţa lui nu era permanentă, aşa că, din când în când, mai puteam arunca un ochi în curte. Într-o zi l-am văzut, învârtindu-se reglementar în cerc, cu mâinile la spate şi cu privirea în jos, pe doctorul Boieru. Purta aceeaşi căciulă de lutru şi acelaşi palton cu guler de catifea, numai că arătau mai ponosite. Aşa se explica absenţa doctorului de la cabinet. Tot de la plantonul de drept comun am aflat că Boieru fusese arestat şi urma să fie judecat, pentru că fusese prins făcând curetaje clandestine.

În ziua în care fusesem mutat în noua celulă, vis-à-vis, mă bucurasem de orientarea ei mai favorabilă, spre sud, dar mai ales de cel de-al doilea pat, cu a cărui saltea speram să mă acopăr noaptea. Socoteala mea nu s-a potrivit însă cu cea a administraţiei, care mi-a rezervat o altă surpriză. Mi-a adus un colocatar. După atâta vreme de singurătate, m-am bucurat şi de această formulă neaşteptată.

Omul care a fost introdus în celulă, avea cam 40 de ani. Era destul de subţire îmbrăcat, ceea ce denota că fusese arestat înainte de venirea iernii. N-avea decât o haină peste cămaşă, nişte pantaloni negri băgaţi în cizme şi, în faţă, de la brâu în jos, un şorţ din pânză de sac, de un albastru spălăcit, care-i cobora până la genunchi. Se pare că aşa se îmbrăcau ţăranii unguri din anumite regiuni ale Transilvaniei. După ce gardianul ne-a lăsat singuri, am dat mâna cu noul venit şi ne-am prezentat. Îl chema Sandor Nemeti. Apoi, a urmat decepţia : omul nu ştia o boabă românește ! Cu chiu cu vai a pronunţat în tot timpul cât am stat împreună vreo zece cincisprezece cuvinte româneşti. Mare lucru n-am aflat de la el, cu toate că ne-am străduit să ne înţelegem, mai ales prin gesturi. Trecuse şi el prin securitatea din Baia Mare, unde fusese bătut sălbatic. Mi-a arătat o cicatrice încă proaspătă deasupra ochiului şi noaptea, când se întorcea în pat, gemea de dureri de coaste şi spate. Sandor Nemeti era iehovist, motiv pentru care şi fusese arestat. După ce oboseam şi unul şi altul de eforturile pe care le făceam gesticulând pentru a ne înţelege, cât era ziua de lungă, Sandor Nemeti fredona încet un imn religios iehovist ; mereu acelaşi, pe care, când îl termina, îl lua iar de la început, ore şi ore în şir. Mă obişnuisem cu melopeea care era liniştitoare, chiar adormitoare. Sandor Nemeti pretindea că soţia lui, ridicată odată cu el de acasă, fusese violată de Securitatea din Baia Mare şi apoi omorîtă. La început am crezut că nu înţelesesem bine ceea ce îmi spusese. În cele din urmă, după ce mi-a repetat de mai multe ori povestea, recurgând la mimică, gesturi şi la cele câteva cuvinte româneşti pe care le cunoştea, m-am convins că era exact ceea ce voise să-mi spună. Cum aflase Sandor Nemeti acest

lucru şi dacă într-adevăr aşa era sau căzuse numai într-o cursă întinsă de anchetator, asta n-am mai putut să precizez, cu mijloacele noastre aşa de reduse de conversaţie. Prin gesturi, arătând mai întâi spre proprii lui ochi şi apoi spre patul în care s-a dus repede să se lungească, cu mâinile pe piept, voia să-mi comunice că o văzuse cu ochii lui pe nevastă-sa, moartă. Dar cum de avusese acest prilej, când în arestul securităţii domnea o izolare şi un secret absolut, avea să rămână pentru mine un mister, pe care nu l-am putut desluşi. Oricum, prin atitudinea lui, Sandor Nemeti părea să fie împăcat cu loviturile pe care i le rezervase soarta şi se desprindea parcă de realitate când fredona, cu ochii închişi, imnul de slavă al martorilor lui Iehova. Mai reuşisem să aflu de la Sandor că aştepta cu încredere ziua când „îngerul Domnului, Armaghedun" (i-am citat textual cuvintele) avea să vină pe pământ cu armata lui de îngeri şi să înfrângă oastea Satanei. Atunci se va instaura pe pământ „Împărăţia lui Dumnezeu". (Am citat). Aşa spunea el că trebuie înţeles „sfârşitul lumii" de care vorbeşte Biblia. Sandor Nemeti îmi spunea că ziua aceea e foarte aproape.

Într-o dimineaţă a venit gardianul şi l-a luat. Nu l-am mai întâlnit. Stătusem împreună vreo 10 zile.

Am rămas iar singur. La câteva zile după plecarea lui Sandor Nemeti, s-au produs mişcări pe coridor. Grupul lui Ţucă a fost scos din celule şi dus în clădirea cu boltă de la intrare. Ne-am gândit că urmau să fie transferaţi la altă închisoare. La scurtă vreme am auzit din nou zgomotul lanţurilor pe care le purtau la picioare. Erau aduşi înapoi. Când gardianul s-a retras de pe secţie, eram toţi la vizete, curioşi să aflăm unde fuseseră. Ţucă a venit primul la vizetă. Ne-a spus că fuseseră duşi la grefa închisorii, unde li se comunicaseră sentinţele.

Unul singur dintre ei primise muncă silnică pe viaţă. Ceilalţi trei, în frunte cu el, fuseseră condamnaţi la moarte. Înainte de a pleca de la grefă, i se dăduse fiecăruia să semneze câte o cerere de graţiere. Ţucă ne-a dat aceste veşti, pe tonul lui obişnuit, fără nici un comentariu. Nu i-am simţit vocea căţuşi de puţin alterată.

Mie, în schimb, mi s-a pus un nod în gât. Cred că acelaşi lucru li s-a întîmplat şi celorlalţi, pentru că toate vizetele au rămas un timp mute. Abia după câteva momente am auzit câteva voci, printre care a lui Titi. Ţucă dispăruse de la vizetă. Auzindu-se strigat, a revenit. Titi şi alţi câţiva şi-au exprimat convingerea că scopul condamnării era numai de a produce spaimă şi că vor fi graţiaţi. Ţucă i-a ascultat un timp, după care le-a mulţumit pentru bunele lor intenţii de a-l încuraja, spunându-le că şi el este convins că cei doi tovarăşi ai lui vor fi graţiaţi dar că, în ceea ce-l priveşte crede că cererea lui va fi respinsă. I-a asigurat că a primit sentinţa cu seninătate, că era de mult împăcat cu gândul unei condamnări la moarte. I-am rugat să-l ierte că nu mai stă aşa de mult la vizetă, fiindcă vrea să se roage. Până a doua zi, Ţucă n-a mai venit la vizetă.

De altfel şi conversaţiile noastre s-au redus, limitându-se la comunicările strict necesare, ca anunţarea sosirii gardianului sau semnalarea apariţiei vreunui ofiţer. Nu ne mai ardea de vorbă. Ni s-ar fi părut indecent şi lipsit de tact să trâncănim ca de obicei, când, asupra a trei dintre camarazii noştri, plana spectrul morţii. Totuşi, Ţucă venea zilnic la vizetă şi schimba cu noi câteva vorbe în legătură cu evenimentele de pe celular, ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat. Despre condamnarea lui n-a mai deschis vorba.

Cam tot în acele zile, s-au făcut mutări din celulele de pe secţia noastră. Eu am rămas pe loc şi când agitaţia de pe coridor se potolise tocmai şi nu mă mai aşteptam să fiu afectat de aceste mutări, uşa celulei s-a deschis şi, spre bucuria mea, am primit un nou colocatar. Era Alexandru Bănilă, supranumit „Judeţ", care fusese împins la mine în celulă şi în urma căruia gardianul a trântit şi încuiat uşa. Om de treabă şi bun camarad, Judeţ nu-şi pierduse optimismul lui sănătos, cu toate că starea lui fizică era de-a dreptul îngrijorătoare. Din omul voinic de altădată, ajunsese o umbră. Se încovoiase de slăbiciune şi ochii i se înfundaseră în orbite, dar îşi păstraseră vioiciunea şi licărirea lor glumeaţă. Vocea de stentor pe care toţi i-o recunoşteam de la distanţă în galeriile întunecoase ale minei, suna acum stins. Era aşa de istovit, încât făcea un vădit efort să vorbească şi să se facă auzit, dar nu reuşea decât să şoptească. Şi totuşi, rămăsese acelaşi hâtru care ne înveselise la Cavnic cu humorul lui ţărănesc şi vorba lui moldovenească. În perioada petrecută împreună, m-am trezit de nenumărate ori cu haina lui de dimie căptuşită cu blană de miel, aruncată peste mine. Mă acoperea cu ea când adormeam peste zi şi mă vedea zgribulit sub pătura subţire şi ruptă. Convieţuirea noastră în aceeaşi celulă a decurs într-o perfectă armonie şi bună înţelegere.

Într-una din acele zile am fost chemaţi la vizetă de Marin Ţucă, care ne-a cerut să stăm lângă uşă în timpul desfăşurării „programului". Voia să ne dea ceva prin vizetă, când îi va veni rândul să se ducă la closet cu tineta şi va trece prin dreptul uşii celulei noastre. Bineînţeles, numai dacă va putea profita în acel moment de neatenţia gardianului, care de cele mai multe ori intra în celula deţinutului care se îndrepta spre W. C., pentru a o percheziţiona. La ora programului, trecînd prin faţa uşii, Ţucă a reuşit să ne împingă prin vizetă o mică legătură din pânză de cămaşă, pe care am prins-o în mână. Desfăcând-o, am găsit înăuntru o raţie de marmeladă. Când „programul" a luat sfârşit şi gardianul a plecat, l-am întrebat pe Ţucă ce era cu pacheţelul de marmeladă pe care ni-l dăduse. Ţucă ne-a spus că era pentru noi şi ne-a rugat s-o acceptăm, pentru că decisese să ne dea pe rând, la fiecare din cei de pe celular, raţia lui zilnică de marmeladă. La protestele noastre, ne-a replicat :

— Eu nu mai am nevoie să rezist, pe când voi aveţi datoria să faceţi totul ca să supravieţuiţi. Cele câteva grame de marmeladă reprezintă totuşi un mic surplus de zahăr şi calorii, care vă sunt de folos. De altfel, trebuie să acceptaţi, fiindcă mi-am luat acest angajament în rugăciunile mele.

Felul în care şi-a formulat hotărârea nu mai admitea nici refuzul nostru şi nici un fel de discuţie pe această temă. Câtă vreme a mai stat cu noi pe celular, Ţucă şi-a pus în aplicare hotărârea luată, făcând să parvină în fiecare celulă raţia lui de marmeladă, fie introducând-o prin vizetă, aşa cum procedase în cazul nostru, fie lăsând-o la closet, de unde o ridica cel căruia îi era destinată, atunci când îi venea rândul să iasă cu tineta. Într-altă zi, Ţucă m-a chemat la vizetă şi mi-a spus că apelează la mine fiindcă sunt tot oltean şi probabil mai am legături cu oamenii din regiune, ca să-i fac un comision când voi ieşi din închisoare. M-a rugat să iau legătura cu tatăl lui, care era preot în satul lui natal, comuna Albeşti din judeţul Dolj. Voia să-l informez pe tatăl lui despre toată perioada petrecută împreună în penitenciarul din Oradea şi să-i povestesc tot ce ştiam despre procesul lui şi tot ce-mi voi aminti despre el. Mi-a spus să-i cer iertare preotului din partea lui, pentru toate neca-

zurile pe care i le pricinuise. Voia ca tatăl lui să nu fie trist și să nu-l plângă, căci el mersese în viață numai pe drumul dictat de conștiința și convingerile lui și nu regreta nimic. Credința l-a ajutat să fie împăcat cu soarta și să privească moartea cu seninătate. Îi cerea tatălui lui să se roage pentru sufletul lui. Nu mi se mai întâmplase ca un om condamnat la moarte să-mi încredințeze ultimele lui dorințe. Calmul cu care mi-a vorbit și grija cu care și-a ales cuvintele, pentru a-i cere să-i comunic tatălui lui ultimele veşti despre el și ultimele lui gânduri, m-au impresionat peste măsură și n-am fost în stare decât să-i promit că, dacă voi ieși din închisoare, îi voi satisface dorința.

N-a mai trecut mult și, într-o zi, grupul lui Țucă a fost din nou dus la biroul grefei închisorii. Când s-au întors în celulă, tot Țucă ne-a informat că li se comunicase răspunsul la cererile de grațiere. Doi din ei fuseseră grațiați. Cererea lui Țucă fusese respinsă, urmând ca sentința să fie executată. Curând după aceea, Țucă și cei trei camarazi ai lui au fost luați din celule și n-au mai fost aduși înapoi.

Abia câțiva ani după aceea, am aflat de la mai mulți deținuți, că Marin Țucă fusese transferat la penitenciarul din Cluj. Acolo, stătuse o perioadă destul de lungă, singur într-o celulă și tot cu lanțuri la picioare. Apoi, într-o noapte, fusese scos din celulă, i se tăiaseră lanțurile și un grup de gardieni înarmați, înjurându-l și lovindu-l cu patul armelor, îl scoseseră pe ușa celularului.

Unsprezece ani mai târziu, printr-un intermediar, i-am putut îndeplini dorința lui Marin Țucă. Preotul Țucă mi-a transmis mulțumiri pentru amănuntele pe care i le-am comunicat și pe care nu le știa. Despre execuția fiului lui aflase mai demult, de la alți deținuți care fuseseră eliberați.

Sfârșitul volumului întîi

NOTA AUTORULUI

Cînd cu ani în urmă m-am apucat să-mi aştern pe hîrtie amintirile din închisoare, am făcut-o cu gîndul că tot ceea ce memoria mea a reţinut (nume de oameni, fapte şi întîmplări) să rămînă mărturie şi să folosească împreună cu multe alte dovezi ce vor trebui strînse, la reconstituirea întregului adevăr despre viaţa deţinuţilor politici sub regimul comunist din România.

Am încercat să fiu cît mai obiectiv posibil, relatînd fără patimă despre cele trăite şi văzute în jurul meu în cei 12 ani de detenţie.

Am descris oamenii pe care i-am întîlnit de-a lungul acestei perioade, aşa cum i-am cunoscut.

Am cunoscut oameni minunaţi, care prin caracterul lor ireproşabil, prin demnitatea atitudinii şi-au dovedit în cele mai grele situaţii iubirea faţă de aproape, camaraderia şi spiritul de solidaritate şi care au fost pentru noi exemplu şi stimulent, întărindu-ne moralul şi încrederea în semenii noştri.

În schimb, dacă pentru alţii am întrebuinţat cuvinte prea aspre şi calificative prea grele, n-am făcut-o atît pentru a-i judeca şi condamna pe ei, cît pentru a-i acuza de crimă pe cei care, folosind împotriva lor ameninţarea, teroarea, tortura fizică şi morală, frigul şi înfometarea i-au împins pe panta compromisurilor pînă la ultima limită a degradării morale.

Faptul că unii din ei au ajuns să se desolidarizeze de masa deţinuţilor sau să decadă într-atît încît să-şi denunţe camarazii, nu-i exclude de pe lunga listă a victimelor dictaturii comuniste.

Nu ştiu dacă voi reuşi să parcurg din nou, pînă la capăt, cei 12 ani de închisoare, despre care mi-am propus să depun mărturie. Voi persevera însă pe calea pe care am pornit-o, bucurîndu-mă în continuare de acelaşi sprijin şi încurajare din partea soţiei mele, a bunului meu prieten Nicolae Stroescu, ca şi de ajutorul Mariei Olga Wolfram, care s-a oferit să-mi descifreze şi să-mi bată la maşină manuscrisul.

IOAN IOANID

Lector : GEORGETA NAIDIN
Tehnoredactor : ELENA RADUȚĂ

Bun de tipar : 2 IV 1991 Apărut 1991
Comanda nr. 3058
Coli de tipar : 22,5

Tiparul executat sub comanda nr. 10.035 la
Combinatul Poligrafic București
Piața Presei Libere nr. 1
ROMANIA

ION IOANID s-a născut la 28 martie 1926 în comuna Ilovăț, județul Mehedinți, unde urmează școala primară. Tatăl său, Ion Ioanid, proprietar de pământ, moare în 1940. Primele clase de liceu le face în București, la Liceul Sfîntul Sava, iar ultimele, la Spiru Haret. Intră la Facultatea de Drept, de unde este exmatriculat în anul trei din cauza originii sociale. În 1949 este arestat prima oară. Arestat a doua oară în 1952, va ieși din închisoare abia în 1964 cînd, la presiunea guvernelor occidentale, regimul comunist de la București este obligat să elibereze deținuții politici.

În 1969 pleacă în străinătate și cere azil politic în R.F.G. După puțină vreme este angajat la postul de radio „Europa Liberă".

„...Abia acum intrasem în pușcăria cea adevărată și începeam s-o înțeleg bucurându-mă de acea căldură comună, care te făcea să te simți mai sigur, mai apărat și mai tare. Unii, cu toate că au stat și ei ani de zile în pușcărie, n-au înțeles-o așa. Pentru mine a fost ca o revelație și cred că de aceea toți cei care au reușit să treacă acest prag au mers mai ușor mai departe.

Iar azi, în libertate, cînd întâlnesc cîte un fost pușcăriaș, pe care nu l-am cunoscut și-mi vorbește cu drag de închisoare, știu imediat că e unul de-ai noștri, care a înțeles la fel. Care a înțeles că închisoarea n-a fost nici clădirea, nici gardienii, nici tratamentul, ci pușcăriașii. Cei care au parvenit să facă abstracție de cele mai concrete lucruri cu care a vrut să-i înconjoare regimul (gratii, ziduri, foame, frig, suferințe de tot felul și chiar moartea). Cei care în închisoare au fost mai liberi decât afară".

ISBN 973-24-0217-2

Lei 80